

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

**מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי
בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.**

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:**

**וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי
כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ,
וְצִאֲצֵאי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלֹמְדֵי
תוֹרָתְךָ לְשִׁמְחָה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְּלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל
הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן
הַתּוֹרָה:**

**וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
לֵאמֹר כֹּה תְבַרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:**

**יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחַדְךָ: יֵשֶׁא
יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:**

וְשָׁמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:**

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין שלי"ד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:**

קריאת שמע

**שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:
בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

**וְאַהֲבַת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל
מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה
הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְתָּם לְבָנִיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ,
וְהָיוּ לְטֹטַפֹּת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.
וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצֻוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה
אַתֶּם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֵת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל
לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה
וּמִלְקוֹשׁ, וְאֶסְפֹּת דִּגְגְךָ וְתִירֹשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדְךָ
לְבַהֲמֹתְךָ, וְאֶכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם,
וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה
אִף יי בְּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשְּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא
תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֶבְרַתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יי
נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם,
וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטֹטַפֹּת בֵּין עֵינֵיכֶם.
וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשְּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.
וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל בְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם,
וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית,
וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא
תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים
אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהִיִּיתֶם
קֹדְשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתְכֶם,
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי
אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵת.**

נכון לומר קודם התפילה:

**הָרִינִי מִקְבֵּל עָלִי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבַת לְרַעַד בְּמוֹד
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק
לימי החדוש.**

**יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֵנָה בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ.
אֵךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ וַיִּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנֵיךָ.**

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם חמוברים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שנותן לו מהוויו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפש, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשית־תוכות "לח"י") בצירוף שם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החרד כולו ויהפך ל"חרד ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: ב היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו:
ג הים ראה ויגם תירדן יפכ לאחור: ד ההרים רקדו כאילים גבעות כבניצאן: ה מהלך
הים כי תגום תירדן תפכ לאחור: ו ההרים תרקדו כאילים גבעות כבניצאן: ז מלפני אדון
חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ח ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

קמו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לא לנו | יהוה לא־לנו כִּי־לשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד עַל־חֲסִדְךָ עַל־אֲמִתְךָ: ב לִמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אִי־הָיָה אֱלֹהֵיהֶם: ג וְאֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם כָּל־אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצִיבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פָּה־לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ עֵינֵי־לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ: ו אֲזֵנֵי־לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אָף לָהֶם
וְלֹא יִרְחוּן: ז יְדִיהֶם | וְלֹא יִמְיִשּׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא־יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם: ח בְּמוֹתָם יִהְיוּ
עֹשִׂיהֶם כָּל־אֲשֶׁר־בָּטַח בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בָּטַח בַּיהוָה עֲזָרָם וּמִגֹּגָם הוּא: י בֵּית אֶהְרֹן בָּטְחוּ
בַּיהוָה עֲזָרָם וּמִגֹּגָם הוּא: יא יֵרְאִי יְהוָה בָּטְחוּ בַּיהוָה עֲזָרָם וּמִגֹּגָם הוּא: יב יְהוָה זָכְרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אֶהְרֹן: יג יְבָרֵךְ יֵרְאִי יְהוָה הַקְטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יִסַּף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שְׁמִים וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמָּתִים יִהְלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָל־יְהוּדֵי דוֹמָה:
יח וְאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מִעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ:

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו כסלו, תשכ"א

ברוקלין.

האברך חיים שי

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מיום החמישי, ולשאלתו מה ילמוד בהמעליע דיום
הבהיר יום סגולה י"ט כסלו הבע"ל ראש השנה ללימוד החסידות ודרכי החסידות.

ע"פ תוכן יום זה מובן שהלימוד צ"ל בתורתו של בעל השמחה והגאולה, ז.א. תורת חסידות
חב"ד, אם בספריו (כמו ספר התניא תורה אור ולקוטי תורה), או (ביחד עם הביאורים שנתוספו)
במאמרים ושיחות של רבותינו נשיאנו זצוקלה"ה נבגי"מ זי"ע.

אלא שכיון שככל חלקי תורתנו תורת חיים, גדול תלמודה שמביא לידי מעשה צ"ל גם ההליכה
בההדרכות וההנהגות של תורת החסידות.

ומהנכון וטוב ביותר שבמשך המעליע להשתדל להפיץ המעינות חוצה, שעקימת שפתיו הוה
מעשה (זוטא) ולא להסתפק בזה כי אם גם שיהי מעשה רבה, עשיית טובה לבני ישראל, ואין לך דבר
העומד בפני הרצון. ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

מפתח כללי

מסכת סוטה עם ביאורים	(ט)	סדר הנחת תפילין	ב.....	(א)
מדף מח עד דף מט	קעב.....	מזמורי תהלים קיד, קטו	ג.....	(ב)
מסכת גיטין עם ביאורים	(כ)	מאמר ד"ה ויגש אליו יהודה		(ג)
מדף ב עד דף ו	קפ.....	ש"פ ויגש, ה'תשכ"ה	ה.....	
מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:		שיחת שבת פרשת ויגש,		(ד)
שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציורים	(כא)	ז' טבת ה'תשכ"ה	טז.....	
אדמו"ר הזקן	רב.....	לקוטי שיחות – פרשת ויגש		(ה)
שולחן ערוך הלכות שבת	(כב)	(בלה"ק) כרך טו	יח.....	
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן	רב.....	ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח		(ו)
תורה אור	(כג)	המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל	כג.....	
אדמו"ר הזקן	רה.....	ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ויגש	כה.....	(ז)
שערי תשובה	(כד)	שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת ויגש	כו.....	(ח)
אדמו"ר האמצעי	רז.....	שיעורי תהלים לשבוע פרשת ויגש	מה.....	(ט)
מאמרי הצ"צ – מאמרי הצ"צ תרי"ד-תרט"ו	(כה)	שיעורים בספר התניא (מוגה)		(י)
אדמו"ר ה"צמח צדק"	רח.....	לשבוע פרשת ויגש	מו.....	
תורת שמואל תרל"ב	(כו)	לוח "היום יום" לשבוע פרשת ויגש	נז.....	(יא)
אדמו"ר מוהר"ש	רט.....	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	נט.....	(יב)
שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב	(כז)	שיעורי רמב"ם		
אדמו"ר מוהר"ש"ב	רט.....	ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ויגש	סב.....	(יג)
ספר המאמרים ה'תש"א	(כח)	פרק אחד ליום לשבוע פרשת ויגש	קלז.....	(יד)
אדמו"ר מוהרי"צ	רי.....	ספר המצוות לשבוע פרשת ויגש	קנט.....	(טו)
ספר השיחות ה"ש"ת-תש"א בלה"ק	(כט)	נביאים וכתובים		(טז)
אדמו"ר מוהרי"צ	ריא.....	ישעיה פרק טז-יז, משלי פרק כד	קסא.....	
אגרות קודש	(ל)	משניות – מסכת נידה		(יז)
אדמו"ר מוהרי"צ	ריב.....	ביאור קהתי	קסג.....	
חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת ויגש	ריג.....	עין יעקב מסכת יומא	קע.....	(יח)
הדלקת נרות חנוכה	רכא.....			
לוח זמנים לשבוע פרשת ויגש	רכב.....			
סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	רכג.....			

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

לכאר שפרשתנו (מעלת יוסף) מדברת על המצב כיום (מעלת יוסף), לעומת
זאת ההפסטה (מעלת יהודה) שמדברת לעתיד לבוא. **אָבֵל מִזֶּה שָׁגַם**
הַפֶּסֶק וְעַבְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם הוּא בְּהִפְטוּרָה דְּפִרְשֵׁת
וַיֵּגֶשׁ, מִשְׁמַע, שְׁבוּיָגֶשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה שברשתינו **יְשֻנָּה גַם**
הַמַּעֲלָה דִּיהוּדָה לְגַבֵּי יוֹסֵף.
אֵלָּא שָׁזָה שְׁמִדְגָשׁ בְּגִלּוֹי
בְּוִיגָשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה הוּא
הַמַּעֲלָה דִּיוֹסֵף לְגַבֵּי יְהוּדָה,
וּבְהִפְטוּרָה מוֹדֵגֶשׁ בְּגִלּוֹי
הַמַּעֲלָה דִּיהוּדָה לְגַבֵּי יוֹסֵף.
בהמשך המאמר יתבאר יותר כיצד
בהגשת יהודה ליוסף ישנה בהעלם גם
מעלת יהודה (ששניהם שוים, ויתירה
מזו שיהודה למעלה מיוסף). ויתבאר
שיהודה יוסף מרמזים גם על 'דעת
עליון' (יוסף) ו'דעת תחתון' (יהודה).
ברכת 'אל ישראל' שבסוף ברכות
קריאת שמע (יוסף) ותפילת שמונה
עשרה (יהודה). תורה (יוסף) ותפלה
(יהודה). ויארץ לכאר המעלה
שבתורה לגבי תפילה ושבתפילה לגבי
תורה.

'דעת עליון' ו'דעת תחתון'. דעת
עליון - הידיעה כפי שהיא בעיני
העליון (הקב"ה) - למעלה יש ולמטה
אין. כל העולמות הם אין ואפס,
והמציאות האמיתית היא הקב"ה. דעת
תחתון - הידיעה כפי שהיא בעיני
התחתון (האדם, והנבראים בכלל) -
למטה יש ולמעלה אין, כיון שרואה רק
את מציאות העולם והנבראים.
והמבואר, שגם אצל הקב"ה ישנה
כביכול 'דעת תחתון', שהיא בדרגות
היורדות להחיות את הנבראים
(מלכות), ששם הידיעה וההסתכלות
על הנבראים היא כפי שהנבראים
רואים את עצמם, מציאות יש.
והתכלית היא שגם ב'דעת תחתון'
תורגש 'דעת העליון'.

(ב) וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם
הַמְּבֹאֵר בְּדִרוּשֵׁי הַצִּמְחָה

1 **וַיֵּגֶשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה גו'¹, וּבְהִפְטוּרָה דְּפִרְשֵׁת וַיֵּגֶשׁ נֶאֱמַר²**
2 הנבואה ליחזקאל: **קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לַיהוּדָה גו'³**
3 **וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף גו'⁴ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל**
4 **אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחֲדִים בְּיָדְךָ. וְלִכְאוּרָה הַשִּׁיכוֹת**
5 **שֶׁל הַהִפְטוּרָה לְפִרְשָׁה הִיא**
6 **בְּזָה שְׁהַתּוֹכֵן דְּשִׁנְיָהם הוּא**
7 **חֲבוּר יְהוּדָה וְיוֹסֵף. אָבֵל**
8 **בְּפִרְטוּת, יִשְׁנו הַבֵּדֵל גָּדוֹל בֵּין**
9 **תּוֹכֵן הַפִּרְשָׁה לְתוֹכֵן הַהִפְטוּרָה, מִכּוּיִן**
10 **שֶׁבְּהִגָּשֵׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף**
11 **(בְּפִרְשָׁה) מִדְּגָשׁ שְׁיוֹסֵף הִיא**
12 **נַעֲלָה יוֹתֵר מִיהוּדָה, וְעַד**
13 **שְׁיוֹסֵף הָיָה מֶלֶךְ עַל כָּל**
14 **אֲחָיו, כּוֹלֵל יְהוּדָה,**
15 **וּבְהִפְטוּרָה נֶאֱמַר³ שְׁלַעְתִּיד לְבֹא**
16 **וְעַבְדֵי דָּוִד (מִשְׁבֵּט יְהוּדָה) מֶלֶךְ**
17 **עָלֵיהֶם. [וְהַשְׁנוּי בַּמַּעֲלָה בֵּין יוֹסֵף**
18 **וְיְהוּדָה הוּא לִפִּי דְרָגָתָם בַּסְפִּירוֹת**
19 **הַרוּחָנִיּוֹת וּכְמִבּוּאָר בְּתוֹרָה**
20 **אוֹר⁴, דִּיוֹסֵף הוּא [יְסוֹד]**
21 **זְעִיר אֲנָפִין [=שֶׁשֶׁת הַמִּידוֹת]**
22 **וְיְהוּדָה הוּא מְלָכוֹת הַמַּקְבֵּל**
23 **שֶׁפֶע מִהַמִּידוֹת, וְלִכְן עֲכָשִׁיו**
24 **יוֹסֵף הוּא לְמַעֲלָה מִיהוּדָה,**
25 **כִּי בְּסִדֵּר הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת (הַסֵּדֶר**
26 **הַקְּבֻעַ בְּעוֹלָם), זְעִיר אֲנָפִין הוּא**
27 **לְמַעֲלָה מִהַמְּלָכוֹת [וְיִתִּירָה**
28 **מִזֹּו, זְעִיר אֲנָפִין הוּא מִשְׁפִּיעַ**
29 **לְמַלְכוּת. וְזֶהוּ וַיֵּגֶשׁ אֱלֹיוֹ**
30 **יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי,**
31 **דְּפִרּוּשׁ הַפְּנִימִי בִּי אֲרָנִי הוּא**
32 **שְׁבִיהוּדָה (בִּי) יִמְשֹׁף הַשֶּׁפֶע**
33 **מִיוֹסֵף הַצִּדִּיק (אֲדֹנִי)]. אַךְ**
34 **מַעֲלָה זוֹ בַּמִּידוֹת לְגַבֵּי הַמְּלָכוֹת הִיא**
35 **כְּפִי שֶׁהֵם בַּהֲתַלְּלוֹת הַסְפִּירוֹת. אַךְ**
36 **בְּשִׁרְשָׁם, שׁוֹרֵשׁ הַמְּלָכוֹת גְּבוּה מִשׁוֹרֵשׁ**
37 **הַמִּידוֹת וְלַעֲתִיד לְבֹא, שָׂאָז**
38 **יִתְגַּלָּה שׁוֹרֵשׁ הַמְּלָכוֹת,**
39 **שֶׁהוּא לְמַעֲלָה מִשׁוֹרֵשׁ זְעִיר**
40 **אֲנָפִין, לִכְן אִזְּזִי עַבְדֵי**
41 **דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם]. אִם-כֵּן, אִפְשָׁר**

בס"ד. שבת פרשת ויגש, ה'תשכ"ה*

1 **וַיֵּגֶשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה גו'¹, וּבְהִפְטוּרָה דְּפִרְשֵׁת**
2 **וַיֵּגֶשׁ נֶאֱמַר² קַח לָךְ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו**
3 **לַיהוּדָה גו'³ וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף**
4 **גו'⁴ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ**
5 **לְאַחֲדִים בְּיָדְךָ. וְלִכְאוּרָה הַשִּׁיכוֹת שֶׁל הַהִפְטוּרָה**
6 **לְפִרְשָׁה הִיא בְּזָה שְׁהַתּוֹכֵן דְּשִׁנְיָהם הוּא חֲבוּר**
7 **יְהוּדָה וְיוֹסֵף. אָבֵל בְּפִרְטוּת, בְּהִגָּשֵׁת יְהוּדָה**
8 **לְיוֹסֵף (בְּפִרְשָׁה) מִדְּגָשׁ שְׁיוֹסֵף הִיא נַעֲלָה יוֹתֵר**
9 **מִיהוּדָה, וְעַד שְׁיוֹסֵף הָיָה מֶלֶךְ עַל כָּל אֲחָיו,**
10 **כּוֹלֵל יְהוּדָה, וּבְהִפְטוּרָה נֶאֱמַר³ וְעַבְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ**
11 **עָלֵיהֶם. [וּכְמִבּוּאָר בְּתוֹרָה אוֹר⁴, דִּיוֹסֵף הוּא**
12 **[יְסוֹד] זְעִיר אֲנָפִין וְיְהוּדָה הוּא מְלָכוֹת, וְלִכְן**
13 **עֲכָשִׁיו יוֹסֵף הוּא לְמַעֲלָה מִיהוּדָה, כִּי בְּסִדֵּר**
14 **הַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, זְעִיר אֲנָפִין הוּא לְמַעֲלָה מִהַמְּלָכוֹת**
15 **[וְיִתִּירָה מִזֹּו, זְעִיר אֲנָפִין הוּא מִשְׁפִּיעַ לְמַלְכוּת.**
16 **וְזֶהוּ וַיֵּגֶשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי, דְּפִרּוּשׁ**
17 **בִּי אֲדֹנָי הוּא שְׁבִיהוּדָה (בִּי) יִמְשֹׁף הַשֶּׁפֶע**
18 **מִיוֹסֵף הַצִּדִּיק (אֲדֹנִי)]. וְלַעֲתִיד לְבֹא, שָׂאָז**
19 **יִתְגַּלָּה שׁוֹרֵשׁ הַמְּלָכוֹת, שֶׁהוּא לְמַעֲלָה מִשׁוֹרֵשׁ**
20 **זְעִיר אֲנָפִין, לִכְן אִזְּזִי עַבְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ**
21 **עָלֵיהֶם]. אָבֵל מִזֶּה שָׁגַם הַפֶּסֶק וְעַבְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ**
22 **עָלֵיהֶם הוּא בְּהִפְטוּרָה דְּפִרְשֵׁת וַיֵּגֶשׁ, מִשְׁמַע,**
23 **שְׁבוּיָגֶשׁ אֱלֹיוֹ יְהוּדָה יְשֻנָּה גַם הַמַּעֲלָה דִּיהוּדָה**
24 **לְגַבֵּי יוֹסֵף. אֵלָּא שָׁזָה שְׁמִדְגָשׁ בְּגִלּוֹי בְּוִיגָשׁ**
25 **אֱלֹיוֹ יְהוּדָה הוּא הַמַּעֲלָה דִּיוֹסֵף לְגַבֵּי יְהוּדָה,**
26 **וּבְהִפְטוּרָה הַמַּעֲלָה דִּיהוּדָה לְגַבֵּי יוֹסֵף.**

(ב) וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם הַמְּבֹאֵר בְּדִרוּשֵׁי הַצִּמְחָה

(*) יצא לאור בקונטרס ה' טבת - תנש"א, "לקראת ש"ק פ' ויגש, יום הבהיר ה' טבת (היום בו "דידן נצח" באופן גלוי לעיני כל העמים (בבית המשפט הפדרלי) בנוגע לספרי וכתבי רבותינו נשיאנו שבספריית ליובאוויטש). . ענש"ק פ' ויגש, שנת ה'תשנ"א". (1) ריש פרשתנו (ויגש). (2) יחזקאל לז, טז. (3) שם, כד. (4) פרשתנו מדר, א"ב. וראה גם ד"ה זה ה'תשל"ו (תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט טבת ע' רטו ואילך). וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 צֶדֶק⁵, דָּוָה שְׁפוּפִי תִיבוֹת וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה הוּא
 2 שְׁוֹהָה⁶ [=ויגש אליו יהודה], כִּי עֲנָנָן וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה הוּא
 3 שְׁהַמְלָכוֹת (יְהוּדָה) וַיִּזְעִיר אֲנָפִין (יוֹסֵף) שְׁנִיָּהֶם שְׁוִים.
 4 וּמִבְּאֵר, דַּעֲנָנָן שְׁוֹהָה הוּא עַל דֶּרֶךְ מָה שֶׁכְּתוּב בְּלִקְוִטִי
 5 תוֹרָה⁷ בְּפִרוּשׁ הַכְּתוּב⁸
 6 לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה',
 7 דַּעֲנָנָן יָשָׁר הוּא הַחֲבֹר וְהַיְחִיד דִּדְעָת עֲלִיוֹן וְדַעַת
 8 תַּחְתּוֹן, יְהוּדָה עֲלָאָה וְיְהוּדָה
 9 תַּחְתָּאָה [=יחיד עליון ויחיד תחתון].
 10 ב' אופנים בדיעת אחדות ה'
 11 (שְׁשִׁנִּיָּהֶם הֵם בְּשׁוּהָה), לְמַהּוֹי
 12 אֶחָד בְּאֶחָד [=להיות שוה בשוה].
 13 כְּדֵלְהֵל, שְׁגֵם הַתַּחְתּוֹן יִרְגֵּשׁ כְּמוֹ
 14 הַעֲלִיוֹן⁹. דְּיוֹסֵף וְיְהוּדָה כְּמוֹ
 15 שְׁהֵם מִצַּד עֲצָמָם, הֵם (כְּמוֹ)
 16 שְׁנֵי הַפְּכִים. דְּבִיּוֹסֵף (וְזַעִיר אֲנָפִין), שְׁהוּא
 17 אֲנָפִין), שְׁהוּא מִסְמַל אֵת עֲנִין
 18 הַיְדִיעָה מְלַמְעֵלָה לְמַטָּה,
 19 הוּא¹⁰ דַּעַת עֲלִיוֹן שְׁלַמְעֵלָה
 20 יֵשׁ וְלְמַטָּה אֵין, וּבִיהוּדָה
 21 (מְלָכוֹת), שְׁהוּא מִסְמַל אֵת
 22 הַיְדִיעָה שֶׁל הַנְּבִרָאִים מְלַמְעֵלָה
 23 לְמַעֲלָה, הוּא¹⁰ דַּעַת תַּחְתּוֹן
 24 שְׁלַמְעֵלָה יֵשׁ וְלְמַעֲלָה אֵין,
 25 וְעֲנָנָן וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה הוּא
 26 הַחֲבֹר דִּדְעָת עֲלִיוֹן וְדַעַת
 27 תַּחְתּוֹן שְׁגֵם בִּדְעָת תַּחְתּוֹן תוֹרָגֵשׁ
 28 דַּעַת עֲלִיוֹן. [וְזַהוּ שְׁאֲמָרוּ
 29 רַ"ל¹¹ עַל הַפְּסוּק וַיִּגַּשׁ אֵלָיו
 30 יְהוּדָה אֵין וַיִּגַּשׁ אֶלָּא לְשׁוֹן
 31 שְׁלום, דַּעֲנָנָן הַשְּׁלום הוּא
 32 הַחֲבֹר דִּדְעָת עֲלִיוֹן וְדַעַת
 33 תַּחְתּוֹן¹². וְעַל דֶּרֶךְ מָה
 34 שֶׁכְּתוּב¹³ בְּנִבְאוֹה לַעֲתִיד-לְבֹא
 35 וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי
 36 יִשְׂרָאֵל [=עשרת השבטים] יַחְדָּו
 37 וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד,
 38 דַּעֲבֹדָה¹⁴, הַעֲבֹדָה דְּבִנֵּי
 39 יְהוּדָה הִיא מְלַמְעֵלָה לְמַעֲלָה,
 40 דַּעַת תַּחְתּוֹן, וְהַעֲבֹדָה דְּבִנֵּי
 41 יִשְׂרָאֵל [עֲשָׂרַת הַשְּׁבָטִים]
- 43 שְׁשִׁיכִים לְיוֹסֵף] הִיא מְלַמְעֵלָה לְמַטָּה, דַּעַת עֲלִיוֹן, וְלַעֲתִיד
 44 לְבֹא יַתְחַבְּרוּ יַחַד, לְמַהּוֹי אֶחָד בְּאֶחָד.
 45 וּמִזָּה מוֹכֵן, שְׁבִהָגְשֵׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף, שְׁנֵי עֲנִינִים. שְׁבִגְלוֹי,
 46 הַעֲנָנָן דַּהֲגֵשֵׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף הוּא לְפִי שְׁיוֹסֵף (יִסּוּד זַעִיר
 47 אֲנָפִין) הוּא הַמְשָׁפִיעַ וְיְהוּדָה
 48 (מְלָכוֹת) הוּא הַמְקַבֵּל, וְלָכֵן
 49 נִגַּשׁ יְהוּדָה לְיוֹסֵף וּבִקֵּשׁ בִּי
 50 אֲדִנִּי, שְׁיִמְשֹׁף בּוֹ הַשְּׁפַע
 51 מִיוֹסֵף הַצַּדִּיק שְׁבוּחַ מוֹדֵגֶשֶׁת
 52 מַעֲלַת יוֹסֵף. וְעוֹד עֲנָנָן בְּהִגְשֵׁת
 53 יְהוּדָה לְיוֹסֵף, שְׁמִרְמֹז
 54 בְּהַסּוּפִי תִיבוֹת דְּוִיגַשׁ אֵלָיו
 55 יְהוּדָה, שְׁהוּא הַחֲבֹר וְהַיְחִיד
 56 דְּיוֹסֵף (זַעִיר אֲנָפִין, דַּעַת
 57 עֲלִיוֹן) וְיְהוּדָה (מְלָכוֹת, דַּעַת
 58 תַּחְתּוֹן) שְׁיִהְיָ לַעֲתִיד לְבֹא,
 59 שְׁהַמְלָכוֹת תִּתְרוֹמֶם וְתִהְיֶה בְּשׁוּהָה
 60 כְּמוֹ הַזַּעִיר אֲנָפִין. וְעַל פִּי זֶה
 61 יֵשׁ לִזְמַר, שְׁבִיּוֹגֵשׁ אֵלָיו
 62 יְהוּדָה מְרָמֹז לֹא רַק שֶׁהַמְלָכוֹת
 63 תִּהְיֶי בְּשׁוּהָה לְמִידוּת, אֲלֵא גַם
 64 הַעֲלִיָּה דְּמְלָכוֹת עֲלֶיהָ נִסְפַת
 65 וְיִתְרָה שְׁיִהְיָ לַעֲתִיד לְבֹא,
 66 שְׁמְלָכוֹת תִּהְיֶה לְמַעֲלָה
 67 (מְזַעִיר אֲנָפִין אֲשֶׁת חֵל
 68 עֲטָרָת בְּעֵלָה¹⁵ [=אשת חיל] -
 69 מְלָכוֹת, תִּהְיֶה עֲטָרָה וְכֵתֵר -שְׁמַעֲל
 70 הָרָשָׁה לִבְעֵלָה - שֶׁשֶׁת הַמִּידוּת,
 71 שְׁמַעֲלָה זֹו הִיא לְמַעֲלָה גַם
 72 מִהַעֲנָנָן דַּשְׁנִיָּהֶם שְׁוִים.
- 23 מְלַמְעֵלָה לְמַטָּה, דַּעַת עֲלִיוֹן, וְלַעֲתִיד לְבֹא יַתְחַבְּרוּ יַחַד, לְמַהּוֹי אֶחָד בְּאֶחָד.
 24 וּמִזָּה מוֹכֵן, שְׁבִהָגְשֵׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף, שְׁנֵי עֲנִינִים. שְׁבִגְלוֹי, הַעֲנָנָן דַּהֲגֵשֵׁת
 25 יְהוּדָה לְיוֹסֵף הוּא לְפִי שְׁיוֹסֵף (יִסּוּד זַעִיר אֲנָפִין) הוּא הַמְשָׁפִיעַ,
 26 וְיְהוּדָה (מְלָכוֹת) הוּא הַמְקַבֵּל, וְלָכֵן נִגַּשׁ יְהוּדָה לְיוֹסֵף וּבִקֵּשׁ בִּי אֲדִנִּי, שְׁיִמְשֹׁף
 27 בּוֹ הַשְּׁפַע מִיוֹסֵף הַצַּדִּיק. וְעוֹד עֲנָנָן בְּהִגְשֵׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף, שְׁמִרְמֹז בְּהַסּוּפִי
 28 תִיבוֹת דְּוִיגַשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, שְׁהוּא הַחֲבֹר וְהַיְחִיד דְּיוֹסֵף (זַעִיר אֲנָפִין, דַּעַת
 29 עֲלִיוֹן) וְיְהוּדָה (מְלָכוֹת, דַּעַת תַּחְתּוֹן) שְׁיִהְיָ לַעֲתִיד לְבֹא, שְׁהַמְלָכוֹת תִּהְיֶה
 30 כְּמוֹ הַזַּעִיר אֲנָפִין. וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לִזְמַר, שְׁבִיּוֹגֵשׁ אֵלָיו יְהוּדָה מְרָמֹז גַּם הַעֲלִיָּה
 31 דְּמְלָכוֹת שְׁיִהְיָ לַעֲתִיד לְבֹא, שְׁמְלָכוֹת תִּהְיֶה לְמַעֲלָה (מְזַעִיר אֲנָפִין, אֲשֶׁת חֵל
 42 יִשְׂרָאֵל [עֲשָׂרַת הַשְּׁבָטִים]

(5) אוה"ת פרשתנו שמט, ב. 6) בעל הטורים עה"פ. 7) פ' ראה כג, ד ואילך. 8) ראה יג, יט. 9) לשון הזהר - ח"ב קלה, סע"א. 10) ראה לקו"ת במדבר שבהערה 14 (נעתק לקמן בפנים). 11) יל"ש ריש פרשתנו. 12) אוה"ת שם שמט, א. 13) הושע ב, ב. 14) לקו"ת במדבר ו, ג ואילך (וראה שם ז, ד) - הובא באוה"ת שם (שמט, ב).

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וַיֵּשׁ לְוֹמֵר, דָּהוּ מַה דְּאִיתָא [=מובא] בַּזְהַר¹⁶ שֶׁהִגֵּשְׁתָּ יְהוּדָה
- 2 לְיוֹסֵף הוּא עֲנִין סְמִיכַת גְּאֻלָּה לְתַפְלָה (בתפילה מסמיכים ברכת
- 3 גאל ישראל לתפילת שמונה עשרה) [וְגֻאֲלָה הִיא בְּחִינַת יְסוֹד,
- 4 יוֹסֵף, וְתַפְלָה הִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, יְהוּדָה¹⁷]. דְּמַלְשׁוֹן
- 5 רַ"ל¹⁸ סְמִיכַת גְּאֻלָּה לְתַפְלָה
- 6 (וְלֹא סְמִיכַת תַּפְלָה לְגֻאֲלָה),
- 7 שֶׁתַּפְלָה הִיא בְּמִקְוָמָה וְגֻאֲלָה
- 8 נִסְמָכַת (נִגְשָׁת) לְתַפְלָה,
- 9 מוֹבֵיץ¹⁹, שֶׁהֶעֱקָר הוּא²⁰
- 10 הַתַּפְלָה - מַעֲלַת יְהוּדָה - שֶׁהִגְאֻלָּה
- 11 (יוסף) נִסְמָכַת אֵלָיו. וּמִזְהָ שְׁאוּמֵר
- 12 בַּזְהַר שֶׁהִגֵּשְׁתָּ יְהוּדָה לְיוֹסֵף
- 13 (שְׁבַח יוֹסֵף הוּא הַעֲלִיץ) הוּא עֲנִין
- 14 סְמִיכַת גְּאֻלָּה לְתַפְלָה (שְׁבַח
- 15 יְהוּדָה הַעֲלִיץ), מִשְׁמָע, שְׁגָם
- 16 בְּהִגֵּשְׁתָּ יְהוּדָה לְיוֹסֵף יִשְׁנָה
- 17 (בְּהֶעֱלָם) הַמַּעֲלָה דִּיהוּדָה
- 18 לְגַבִּי יוֹסֵף. אַחֲרֵי שֶׁנִּבְחָר שֶׁהִגֵּשְׁתָּ
- 19 יְהוּדָה לְיוֹסֵף כּוֹלֶלַת בְּהֶעֱלָם גַּם אֵת
- 20 עֲלִייתוֹ שֶׁל יְהוּדָה לְהִיטֵב בְּשׁוּרָה לְדִרְגָּת
- 21 יוֹסֵף וְעוֹד לְמַעֲלָה מִיוֹסֵף, יִתְבָּרַר
- 22 שֶׁבִקֵּשְׁתָּ יְהוּדָה מִיוֹסֵף "בִּי אֲדוֹנִי" -
- 23 תְּחַוֵּשׁ בּוֹ מַעֲלַת יוֹסֵף - נִמְצָאָת גַּם
- 24 בִּבְקִשָּׁה לְפָנֵי הַתַּפְלָה "אֲדָר" שְׁפָתֵי
- 25 תַּפְתָּח" שְׁתוּכֵן בְּקִשָּׁה זֶה הִיא שְׁגָם
- 26 בַּתַּפְלָה (דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הָאָדָם) תִּיכַס
- 27 מַעֲלַת הַתּוֹרָה (דִּיבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּב"ה).
- 28 ג) וַיּוֹכֵן זֶה בְּהִקְדָּיִם מַה
- 29 שֶׁכָּתַב אֲדָמוֹר (מֵהוֹרֶשׁ"ב)
- 30 נִשְׁמָתוֹ עֲדָן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל
- 31 זֶה²¹, דָּהוּ שֶׁיְהוּדָה הִקְדִּים
- 32 תַּחֲלָה בִּי אֲדָנִי (דְּלִכְאוּרָה
- 33 הִיָּה צָרִיד לְהַתְחִיל יִדְבָּר נָא
- 34 עַבְדְּךָ גו') הוּא כְּעֲנִין קְדִימָת
- 35 פְּסוּק²² אֲדָנִי שְׁפָתֵי תַפְתָּח
- 36 קוֹדֵם הַתַּפְלָה [שְׁאִין זֶה
- 37 הַפֶּסֶק בֵּין בְּרַכַּת גְּאֻלָּה לְתַפְלָה
- 38 שְׁהָיָה אֵין לְהַפְסִיק כָּלל בֵּין בְּרַכַּת גְּאֻלָּה

- 39 יִשְׂרָאֵל לְתַפְלָת שְׁמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה, כְּדֹאִיתָא בְּגִמְרָא²³, כִּיּוֹן דְּתַקִּינוּ
- 40 רַבְּנֵי לְמַמְר [=כִּיּוֹן שְׁתִּיקוּ (חֲכָמִים) לְוֹמֵר] אֲדָנִי שְׁפָתֵי תַפְתָּח,
- 41 כְּתַפְלָה אֲרַכְתָּא דְּמִיָּא [=דְּרומָה לְתַפְלָה אֲרוּכָה. נִעֲשֶׂה זֶה חֶלֶק מִתַּפְלָת
- 42 שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה]]. וְהִנֵּה בְּתַרְגוּם עַל הַפְּסוּק אֲדָנִי שְׁפָתֵי תַפְתָּח
- 43 פִּרְשׁ, שְׁפָתֵי תַפְתָּח בְּאוֹרֵיתָא
- 44 [=תַּפְתָּח שְׁפָתֵי בְּתוֹרָה]. וּמִבְּאָר
- 45 בְּכִמָּה דְּרוּשִׁים [=מֵאֲמָרִי
- 46 חֲסִידוֹת]²⁴ הַמְּבָאֲרִים הָעֲנִין
- 47 דְּתוֹרָה וְתַפְלָה (וְגַם בְּדִרוּשׁ
- 48 הַנִּ"ל²⁵), דְּהַבְּקָשָׁה שֶׁפְּסוּק
- 49 זֶה שֶׁבְּהַתְחַלַּת הַתַּפְלָה הִיא,
- 50 שֶׁהַתַּפְלָה (וּפִי יִגִּיד תַּהֲלִתָּךְ)
- 51 תַּהֲיָה כְּמוֹ תּוֹרָה (אֲדָנִי שְׁפָתֵי
- 52 תַּפְתָּח בְּאוֹרֵיתָא). דְּכִמָּה
- 53 שֶׁבְּתוֹרָה, הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם
- 54 לוֹמֵד הִיא דְּבַר ה', דְּכָרִי (שֶׁל
- 55 הַקָּב"ה) אֲשֶׁר שְׁמָתִי בְּפִיד²⁶,
- 56 וְהָאָדָם הוּא כְּעוֹנָה אַחֵר
- 57 הַקּוֹרָא אֲדָם הַלּוֹמֵד תּוֹרָה הוּא כְּעוֹנָה
- 58 (חֲזוֹר) אַחֵר הַקּוֹרָא - הַקָּב"ה²⁷,
- 59 כְּמוֹ כֵּן גַּם הַתַּפְלָה תַּהֲיָה
- 60 בְּאוֹפֵן דּוּפִי יִגִּיד תַּהֲלִתָּךְ,
- 61 שֶׁתַּפְלַת הָאָדָם תַּהֲיָה שְׁעַל
- 62 יְדֵה תִמְשֹׁךְ (יִגִּיד מַלְשׁוֹן
- 63 הַמְשָׁכָה) תַּהֲלִתָּךְ, תַּפְלָתוֹ שֶׁל
- 64 הַקָּב"ה.

- 19 שְׁפָתֵי תַפְתָּח קוֹדֵם הַתַּפְלָה [שְׁאִין זֶה הַפֶּסֶק בֵּין גְּאֻלָּה לְתַפְלָה, כְּדֹאִיתָא
- 20 בְּגִמְרָא²³, כִּיּוֹן דְּתַקִּינוּ רַבְּנֵי לְמַמְר אֲדָנִי-י שְׁפָתֵי תַפְתָּח, כְּתַפְלָה אֲרַכְתָּא
- 21 דְּמִיָּא]. וְהִנֵּה בְּתַרְגוּם עַל הַפְּסוּק אֲדָנִי-י שְׁפָתֵי תַפְתָּח פִּרְשׁ, שְׁפָתֵי תַפְתָּח
- 22 בְּאוֹרֵיתָא. וּמִבְּאָר בְּכִמָּה דְּרוּשִׁים²⁴ הַמְּבָאֲרִים הָעֲנִין דְּתוֹרָה וְתַפְלָה (וְגַם
- 23 בְּדִרוּשׁ הַנִּ"ל²⁵), דְּהַבְּקָשָׁה שֶׁפְּסוּק זֶה שֶׁבְּהַתְחַלַּת הַתַּפְלָה הִיא, שֶׁהַתַּפְלָה
- 24 (וּפִי יִגִּיד תַּהֲלִתָּךְ) תַּהֲיָה כְּמוֹ תּוֹרָה (אֲדָנִי-י שְׁפָתֵי תַפְתָּח בְּאוֹרֵיתָא). דְּכִמָּה
- 25 שֶׁבְּתוֹרָה, הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד הִיא דְּבַר ה', דְּכָרִי אֲשֶׁר שְׁמָתִי בְּפִיד²⁶,
- 26 וְהָאָדָם הוּא כְּעוֹנָה אַחֵר הַקּוֹרָא²⁷, כְּמוֹ כֵּן גַּם הַתַּפְלָה תַּהֲיָה בְּאוֹפֵן דּוּפִי יִגִּיד
- 27 תַּהֲלִתָּךְ, שֶׁתַּפְלַת הָאָדָם תַּהֲיָה שְׁעַל יְדֵה תִמְשֹׁךְ (יִגִּיד מַלְשׁוֹן הַמְשָׁכָה)
- 28 תַּהֲלִתָּךְ, תַּפְלָתוֹ שֶׁל הַקָּב"ה.

(15) משלי יב, ד. (16) ח"א ריש פרשתנו (רה, ב). (17) ד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף תרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' יג ואילך).
ד"ה ויגש תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קט ואילך), תרס"ח (שם ע' תפז ואילך), תרע"ה (המשך תער"ב ח"ב ס"ע תשצד ואילך). ועוד. וראה ד"ה זה שבהערה 4. (18) ברכות ד, ב. שם ט, ב. (19) ראה בהנסמן בהערה 17. (20) וכמובן גם מזה דזה שצריך לסמוך גאולה לתפלה הוא בכדי שהתפלה תתקבל - ראה ירושלמי ברכות פ"א ה"א (הובא בפרש"י לברכות שם ד"ה זה הסומך). שו"ע אדה"ז אור"ח הל' תפלה סק"א ס"ב. (21) תרנ"ח - סה"מ תרנ"ח ע' סז ואילך. (22) תהלים נא, יז. (23) ברכות שם. (24) סה"מ תרכ"ו ע' רפה. תרכ"ז ע' תלא. שם ע' תמג. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם (ע' קצז). (25) סה"מ תרנ"ח שם ע' סח. שם ע' עז. (26) ישע"י נט, כא. (27) ראה תו"א יתרו סו, סע"ג ואילך. ד"ה בחודש השלישי

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 ענין אור אין-סוף למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית.
 2 דברי זוהר אלו מבארים השלימות שבאור האלוקי, למטה מטה - שנמשך
 3 למטה להחיות את הנבראים הגשמיים ועד שנמשך למטה מטה להחיות גם
 4 את הקליפות (כוחות הטומאה). למעלה מעלה - שגם העולמות העליונים -
 5 אצילות למעלה מעלה עד אין קץ - אין
 6 להם ערך לגבי עצמותו יתברך.
 7 (ד) והנה מבאר בדרושים הנ"ל²⁸, שתורה
 8 הנ"ל²⁸, שתורה ותפלה הם
 9 דגמת שני הענינים דלמעלה
 10 מעלה עד אין קץ ולמטה
 11 מטה עד אין תכלית. תורה
 12 שהיא המשכה מלמעלה
 13 למטה שהוא לומד חכמתו של
 14 הקב"ה ומורידה לשכלו, היא
 15 דגמת הענין דלמטה עד אין
 16 תכלית, ותפלה שהיא
 17 העלאה מלמטה למעלה
 18 שבתפילה מתבונן האדם בגדלות האל
 19 ובוה מתעלה ויוצא מעצמו היא
 20 דגמת הענין דלמעלה עד אין
 21 קץ. ועל פי הידוע²⁹ דזה
 22 שאור אין סוף הוא למטה
 23 עד אין תכלית (השורש
 24 דתורה) הוא ענין
 25 ההתפשטות והגלוי, שהוא
 26 מתפשט ומתגלה למטה מטה
 27 עד אין תכלית, וזה שאור
 28 אין סוף הוא למעלה עד אין
 29 קץ הוא כמו שמתעלה ונכלל
 30 בעצמותו למעלה מעלה עד
 31 אין קץ, מוכן, שתפלה היא
 32 למעלה מתורה כמו שיתבאר.
 33 והבקשה אדני שפתי תפתח
 34 ופי יגיד תהלתך היא,
 35 שבתפלה שהיא מלמטה
 36 למעלה תהיה גם המעלה
 37 דתורה, מלמעלה למטה.
 38 והמעלה שבתורה על תפילה תבאר
- 1 להלן שהתפילה תלוי במעשה האדם התחתון, לעומת זאת התורה אינה
 2 תלויה כלל באדם, ובלימוד התורה שלו ממשיך את התורה למטה כמו שהיא.
 3 והענין הוא, דתפלה היא שהאדם מבקש ומתפלל, וגם
 4 ההמשכה מלמעלה ששעל ידי התפלה, זה שהקב"ה ממלא
 5 את בקשתו, היא מצד
 6 המעלה דעבודת המטה,
 7 למעשה ידיך תכסוף (=הקב"ה
 8 נכסף למעשה האדם)³⁰. ויש
 9 לומר, דמהטעמים על זה
 10 שצריך לעמוד בתפלה כעבד
 11 לפני רבו באימה ביראה
 12 ובפחד³¹, הוא, כי זה
 13 שעבודת המטה (תפלה)
 14 מעוררת למעלה את הרצון
 15 למלאה את בקשתו הוא
 16 (בעקר) לפי שעבודת
 17 המטה ישנה המעלה דבטול
 18 היש³², ולכן, כל שהתפלה
 19 היא בבטול גדול יותר, היא
 20 מעוררת יותר למעלה למלאה
 21 את בקשתו³³. וזהו שתפלה
 22 היא העלאה מלמטה
 23 למעלה, כי הבקשה דתפלה
 24 היא בבטול (באופן דעבד
 25 המבקש), דענין הבטול הוא
 26 שיוצא ממציאותו, העלאה
 27 מלמטה למעלה. וכל זה היא
 28 פעולת האדם לבטל ישותו העצמית
 29 בתפילתו שבוה מעורר את הדרגות
 30 שלמעלה. ותורה היא דבר

ה'תשכ"ט ס"ב (תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט סיון ס"ע רצט ואילך), ובהנסמן שם הערה 11. 28) ראה ד"ה על ג"ד העולם עומד ה'תשי"ד (תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט ניסן ס"ע קפ ואילך) ס"ג, ובהנסמן שם בהערה 15. 29) המשך תרס"ו ע' קפח. ובכ"מ. 30) לשון הכתוב – איוב יד, טו. 31) רמב"ם הל' תפלה פ"ד ה"ה. טושו"ע (וראדה"ז) אור"ח הל' תפלה סו"ס צה. 32) ראה בארוכה סה"מ תרכ"ז ע' תלב, דהעלאה מ"ן שעל ידי התפלה הוא מפני החידוש שבוה, כהמשל דצפור המדברת – וענין זה הוא בביטול היש (לקו"ת ס"פ במדבר – כ, ב). 33) ראה סה"מ תרכ"ז שם (ע' תמג) תרנ"ח שם (ע' עה) שהמעלה דתפלה האבות היא לפי שהם בטלים בביטול דמרכבה. וראה ברכות לד, סע"ב (הובא בסה"מ תרכ"ז ותרנ"ח שם) דהטעם על זה שהועילה תפלתו של רחב"ד הוא לפי שהוא "כעבד לפני המלך".

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 השם [שִׁישְׁנוּ גַם לִפְנֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה דְּהָאָדָם], וְהַפְעֵלָה
 2 שֶׁנַּעֲשִׂית עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה דְּהָאָדָם הִיא שֶׁהַתּוֹרָה וְאוֹר
 3 אֵין סוֹף הַמְלָכֶשׁ בֶּה יוֹרִידִים וְנִמְשָׁכִים לָאָדָם. וְיִתְרָה מִזּוּ,
 4 שֶׁגַם הַמְשַׁכֵּת הַתּוֹרָה וְאוֹר אֵין סוֹף הַמְלָכֶשׁ בֶּה בָּאָדָם
 5 הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הוּא (לֹא עַל
 6 יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְבַטֵּל אֶת שְׂכָלוֹ,
 7 אֲלֵא אֲדָרְבָּה) לִשְׁם לִימּוּד תּוֹרָה
 8 כְּרָאוֹי וְזָקָק הוּא לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׂכָלוֹ
 9 שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשָׁכֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת
 10 בְּשְׂכָלוֹ שֶׁל הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁהוּא
 11 בְּמַצִּיאֹתוֹ, הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה
 12 לְמַטָּה. וְהַלֵּחַן יִבְחִיר שְׁמַעֲלָה
 13 הַתְּפִילָּה - תְּנוּעַת הַעֲלָאָה - אֵינָה רַק
 14 בְּדוֹגְמַת "לְמַעַל מַעַל עַד אֵין קֵץ",
 15 אֲלֵא עַל-יְדֵי הַתְּפִילָּה מַעֲוִירִים תְּנוּעָה
 16 שֶׁל הַעֲלָאָה גַם בְּאוֹר הָאֱלוּקִי, תְּנוּעָה זוֹ
 17 שֶׁ"לְמַעַל מַעַל עַד אֵין קֵץ", וּבִיחָד
 18 עִם זֶה יִשְׁנֶה מַעַל בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה
 19 לְגַבִּי תְּפִילָּה בְּהַמְשַׁכֵּת הָאֱלֻקִּים גַם
 20 לְמַטָּה.
 21 וַיֵּשׁ לֹמֶר, דְּכְמוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה, הַשְׁיִכּוֹת שְׁלָה
 22 הַשְׁיִכּוֹת שְׁלָה לְהַעֲנִין
 23 דְּלִמְטָה עַד אֵין תְּכִלִּית הִיא
 24 לְזֶה שְׁאוֹר אֵין סוֹף הוּא
 25 לְמַטָּה עַד אֵין תְּכִלִּית,
 26 שֶׁהַתּוֹרָה שְׁהִיא חֲכָמָתוֹ
 27 וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּב"ה נִמְשָׁכֶת
 28 לְמַטָּה מַטָּה לְשַׁכּוֹל שֶׁל הָאָדָם,
 29 כְּמוֹ כֵּן הוּא בַּתְּפִילָּה,
 30 שֶׁהַשְׁיִכּוֹת דְּתְּפִילָּה לְהַעֲנִין
 31 דְּלִמְעַלָּה עַד אֵין קֵץ הִיא (לֹא
 32 רַק מִפְּנֵי שֶׁהַתְּפִילָּה הִיא
 33 הַעֲלָאָה דְּהָאָדָם שְׁבַתְפִּילָתוֹ
 34 מְבַטֵּל יִשְׁוֹתוֹ וּמִתְעַלָּה, אֲלֵא גַם)
 35 לְזֶה שְׁאוֹר אֵין סוֹף הָאוֹר עֲצָמוֹ
 36 הוּא לְמַעַלָּה עַד אֵין קֵץ. דְּזֶה
 37 שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִילָּה מִתְעוֹרֵר
 38 מִלְּמַעַל רְצוֹן חֲדָשׁ לְמִלְּאָת
 39 בְּקִשְׁת׃ הַמִּתְפַּלֵּל [גַם] בְּשֶׁעַל
 40 פִּי חֲכָמָת הַתּוֹרָה אֵינוֹ רָאוֹי
 41 לְזֶה³⁴ הוּא לְפִי שֶׁעַל יְדֵי
 42 הַתְּפִילָּה נַעֲשֶׂה עֲלֵיהָ בְּאוֹר
 43 שְׁלִמְעַלָּה, שֶׁהוּא מִתְעַלָּה
- 44 לְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, וְלִמְעַלָּה גַם מִהַתּוֹרָה³⁴, עַד לְמַעַלָּה
 45 מַעַלָּה עַד אֵין קֵץ, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ הַרְצוֹן חֲדָשׁ לְמִלְּאָת אֶת
 46 בְּקִשְׁתּוֹ. אֲלֵא שְׂאָף עַל פִּי כֵן יֵשׁ יִתְרוֹן בְּהַמְשָׁכָה דְּתּוֹרָה
 47 לְגַבִּי הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי תְּפִילָּה. דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי
 48 הַתְּפִילָּה, פִּינּוֹן שֶׁתְּפִילָּה הִיא
 49 עֲבוּרַת הַמַּטָּה, לְכֵן גַם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעַלָּה שֶׁעַל יְדֵי
 50 הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעַלָּה שֶׁעַל יְדֵי
 51 הַתְּפִילָּה הִיא בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנוּ
 52 הָעוֹלָם (מְלוֹי בְּקִשְׁת׃ הַמִּתְפַּלֵּל), אֲלֵא שְׁאוֹרֵשׁ הַהַמְשָׁכָה הִיא
 53 הַהַמְשָׁכָה הִיא מִלְּמַעַלָּה
 54 מַעַלָּה עַד אֵין קֵץ. וְהַהַמְשָׁכָה
 55 דְּתּוֹרָה, שְׁהִיא הַמְשָׁכָה
 56 מִלְּמַעַלָּה מִצַּד עֲצָמָהּ וְאֵינָה
 57 תְּלוּיָה בְּמַעֲשֵׂה הָאָדָם, הִיא
 58 הַמְשָׁכֶת אֱלֻקִּים. שֶׁגַם לְאַחֲרֵי
 59 שֶׁהַתּוֹרָה יִרְדָּה לְמַטָּה
 60 וְנִתְלַבֶּשֶׁת בְּשְׂכָלוֹ אֲנוּשִׁי הִיא
 61 חֲכָמָתוֹ שֶׁל הַקָּב"ה שֶׁלְּמַעַלָּה
 62 מְשַׁכֵּל הַנִּבְרָאִים. בְּסַעֲיָהּ הִיא
 63 יִמְשִׁיךְ לְבָאֵר בְּתוֹסַפַּת בִּיאור הַמַּעֲלָה
 64 שְׁבַתּוֹרָה לְגַבִּי תְּפִילָּה, שְׁלֵגָבִי מַעֲלָתָה
 65 הַעֲקִירִית וְהַעֲצָמִית שֶׁל הַתּוֹרָה (עוֹנֵג
 66 הַעֲצָמִית) הַהִשְׁגָּה שְׁבַעוֹלָם שֶׁלּוֹ
 67 וְהַהִשְׁגָּה שְׁבַעוֹלָם הָאֲצִילוֹת הִיא
 68 בְּשׁוּוֹה, וּבְלִימּוּד הַתּוֹרָה אֲנוּ תוֹפְסִים
 69 בִּשְׁכָלָנוּ הָאוֹר הָאֱלוּקִי בְּאוֹתוֹ אֹפֵן כְּמוֹ
 70 בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה בְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת.
 71 (ה) וּבְאוֹר הָעֵנָן בְּפִרְטוּיָהּ
 72 יוֹתֵר, יוֹכֵן עַל פִּי מַה שֶׁכָּתֹב
 73 הַצִּמְח צָדֵק בְּמֶאֱמָר³⁵ דְּבוֹר
 74 הַמִּתְחִיל לְהִבִּין הָעֵנָן
 75 דְּתּוֹרָה לְגַבִּי הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי תְּפִילָּה. דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִילָּה, פִּינּוֹן
 76 שֶׁתְּפִילָּה הִיא עֲבוּרַת הַמַּטָּה, לְכֵן גַם הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעַלָּה שֶׁעַל יְדֵי הַתְּפִילָּה הִיא
 77 בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנוּ הָעוֹלָם (מְלוֹי בְּקִשְׁת׃ הַמִּתְפַּלֵּל), אֲלֵא שְׁאוֹרֵשׁ הַהַמְשָׁכָה הִיא
 78 מִלְּמַעַלָּה מַעַלָּה עַד אֵין קֵץ. וְהַהַמְשָׁכָה דְּתּוֹרָה, שְׁהִיא הַמְשָׁכָה מִלְּמַעַלָּה מִצַּד
 79 עֲצָמָהּ, הִיא הַמְשָׁכֶת אֱלֻקִּים. שֶׁגַם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה יִרְדָּה לְמַטָּה וְנִתְלַבֶּשֶׁת
 80 בְּשְׂכָלוֹ אֲנוּשִׁי הִיא חֲכָמָתוֹ שֶׁל הַקָּב"ה שֶׁלְּמַעַלָּה מְשַׁכֵּל הַנִּבְרָאִים.
 81 (ה) וּבְאוֹר הָעֵנָן בְּפִרְטוּיָהּ יוֹתֵר, יוֹכֵן עַל פִּי מַה שֶׁכָּתֹב הַצִּמְח צָדֵק
 82 בְּמֶאֱמָר³⁵ דְּבוֹר הַמִּתְחִיל לְהִבִּין הָעֵנָן שְׁאִמְרוּ רַ"ל³⁶ שְׁאוֹר אֵין

(34) ראה ד"ה שיר המעלות לדוד הנה מה טוב גו' ה'תשכ"ב ס"ה (תורת מנחם - ספר המאמרים מלוטט אייר ס"ע ערב ואילך), ובהנסמן שם הערה 29. (35) נדפס באוה"ת ענינים ע' קי ואילך. - ראה שם ע' קכח. (36) ראה תקו"ז סוף תיקון נז

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שְׁאָמְרוּ רַבִּי לִלְכָּל שָׂאֹר אֵין סוּף בְּרוּף הוּא לְמַעְלָה עַד
2 אֵין קֶץ וּלְמַטָּה עַד אֵין תְּכֵלֶת [שְׁהֵבִיכָל הָיָה
3 (שְׁבוּ נִמְצָא מֵאִמֶּר הַנַּ"ל) הָיָה מִשְׁוֹף בְּמָה שְׁנִים בְּשִׁבְיָה,
4 וּבִזְמַן הָאֲחֵרוֹן³⁷ נִפְדָּה מִהַשְׁבִּיחַ וְהִגִּיעַ לְכָאן. וְלִהְיֵיר,
5 שְׁבִירוֹשׁ זֶה יִשְׁנָם בְּמָה
6 עֲנִינִים שְׁאֵינָם בְּדִירוֹשִׁים
7 הַנַּ"ל] בְּפִירוֹשׁ הַכְּתוּב³⁸ חֲנוּף
8 לְנֹעַר עַל פִּי דְרָכּוֹ גַּם פִּי יִזְקִין
9 לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה, דְּלִכְאוּרָה
10 כְּשֶׁהָאֲדָם מִזְקִין צָרִיף
11 לְהַתְעַלּוֹת לְמִדְרָגָה נְעִלִית
12 יוֹתֵר, וּמֵהִי³⁹ הַמַּעְלָה שְׁגָם
13 כְּשִׁזְקִין לֹא יִסּוּר מִהֲדָרָף
14 שְׁחִנְכוּ אוֹתוֹ כְּשֶׁהָיָה נֹעַר?
15 וּמִכְבָּר הַצִּמּוּ צִדִּיק בְּמֵאֲמָר,
16 דְּבִשְׁכָּל אֲנוּשֵׁי יֵשׁ חֲלוּק גְּדוֹל
17 וְעֲצוּם בֵּין הַשְּׁכָל שְׁהָאֲדָם
18 מְשִׁיג בְּנִעְרוּתוֹ לְשָׁכָל שֶׁהוּא
19 מְשִׁיג בְּגִדְלוּתוֹ וּמִכָּל שָׁפָן
20 בְּזִקְנוּתוֹ. אָבָל בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא
21 אֱלֹקִית, הַחֲלוּק שֶׁבֵּין נִעְרוּתוֹ
22 לְזִקְנוּתוֹ הוּא רַק בְּהִשְׁגָּת
23 הַשְּׁכָל שֶׁל הָאָדָם שְׁבָה
24 מְלַבֶּשֶׁת הַתּוֹרָה, אָבָל בַּתּוֹרָה
25 עֲצֻמָּה, שֶׁהִיא חֻקְמָתוֹ שֶׁל
26 הַקֹּב"ה שְׁלִמְעָלָה מִשְׁכָּל
27 הַנִּבְרָאִים, אֵין חֲלוּק בֵּין שְׁכָל
28 הַנֹּעַר לְשְׁכָל הַזָּקֵן, וְלֹכֵן גַּם
29 כְּשִׁזְקִין לֹא יִסּוּר מִן הַדָּרָף
30 שְׁלִמְדָּהוּ בִּהְיוֹתוֹ נֹעַר.
31 וּמוֹסִיף בְּמֵאֲמָר, דְּכֵתִיב⁴⁰
32 נֹעַר הָיִיתִי גַּם זִקְנָתִי שֶׁאִמְרוּ
33 חז"ל: שֶׁר שֶׁל עוֹלָם (מִט"ט) אִמְרוּ,
34 נֹעַר הוּא מִט"ט שְׁמֻקּוֹ בְּעוֹלָם
35 הַיְצִירָה וְהַמִּשְׁחָן הַפְּסוּק: וְגַם
36 זִקְנָתִי הוּא עֲלִיתוֹ בְּאֲצִילוּת,
37 דְּחֻקְמַת הַתּוֹרָה שְׁבִאֲצִילוּת
38 הִיא נְעִלִית הִרְבָּה יוֹתֵר
39 מִחֻקְמַת הַתּוֹרָה שְׁבִיּוּרָה.
40 וְאֵף עַל פִּי כֵן, גַּם כְּשִׁזְקִין
41 וְיִתְעַלָּה בְּאֲצִילוּת לֹא יִסּוּר
42 מִהֲדָרָף שְׁלִמְדָּהוּ בִּהְיוֹתוֹ נֹעַר
- ביצירה, פי עצם התורה היא תענוג העצמי דהעצמות (כמו
שכתוב בפסוק המבאר מעלת התורה וְאֵהִיָּה אֶצְלוֹ גו' שְׁעִשׂוּעִים⁴¹,
אֶצְלוֹ (בעצמו) דוֹקָא), שְׁתַּעֲנוּג זֶה הוּא לְמַעְלָה גַּם מִחֻקְמָתוֹ שֶׁל
הַקֹּב"ה, חֻקְמָה דְּאֲצִילוּת. וּבִנְנוּעַ לְעִנְיָן זֶה (הַעוֹנָה) שְׁבִתּוֹרָה
(שֶׁהוּא עֶקֶר הַתּוֹרָה) אֵין
חֲלוּק בֵּין הַשְּׁגָה דִּיצִירָה
(וְגַם הַשְּׁגָה דְּשָׁכָל אֲנוּשִׁי)
לְהִשְׁגָּה דְּאֲצִילוּת.
וְעַל פִּי זֶה יוֹכֵן עוֹד יוֹתֵר
הַיִּתְרוֹן בְּהַמְשָׁכָה דְּתּוֹרָה
לְגַבִּי הַהִמְשָׁכָה שְׁעַל יְדֵי
תְּפִלָּה. דְּהַהִמְשָׁכָה לְמַטָּה
שְׁעַל יְדֵי תְּפִלָּה הִיא (לֹא)
שְׁהֲאֱלֹקוֹת עֲצֻמוֹ נִמְשָׁף
לְמַטָּה, אֲלֵא) שְׁעַל יְדֵי
הַהִמְשָׁכָה מִלְמַעְלָה כְּתוּצָה
מִעֲבוּרַת הַמַּטָּה (תְּפִלָּה) נִעֲשֶׂה
שְׁנוֹי בְּעִנְיָנִי הַעוֹלָם.
וְהַהִמְשָׁכָה דְּתּוֹרָה, הִיא
הַמְשָׁכַת אֱלֹקוֹת, שְׁגָם לְאַחֲרֵי
יְרִידָתָהּ לְמַטָּה הִיא חֻקְמָתוֹ
שֶׁל הַקֹּב"ה. וְיִתִּירָה מִזֹּו,
שְׁהֲאֱלֹקוֹת שְׁבִתּוֹרָה שְׁנִמְשָׁכַת
לְמַטָּה וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּשָׁכָלוֹ שֶׁל
הָאָדָם הַלּוֹמֵד, אֵינָה בְּגִדָּר

(וראה שם תיקון יט – מ, ב.) ז"ח יתרו לד, סע"ג. (37) בשנת תשכ"ה – שנת אמירת מאמר זה. (38) משלי כב, ו. (39) ראה
תניא חינוך קטן (עה, ב.) (40) לשון הכתוב – תהלים לו, כה. וארז"ל (יבמות טז, ב ובתוס' שם) שר העולם (מט"ט) אמרו.
(41) משלי ח, ל.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 עֲלֵמִין [=עולמות], שְׁלֹכָן, הַהִשְׁגָּה דְשֹׁכֵל אֲנוּשֵׁי וְהַהִשְׁגָּה
2 דְאֲצִילוֹת הֵם בְּשׁוּה מִמָּשׁ לְגִבָּה. וְבוּזָה אֲנוּ רוּאִים מַעֲלָתָה שֶׁל
3 הַתּוֹרָה שֶׁגַּם בִּירִידָתָה לְמִטָּה לַהֲשֵׁגַת הָאָדָם, הִנֵּה מִצַּד מַעֲלָתָה הָעֲצִמִּית שֶׁל
4 הַתּוֹרָה אֵין חִלּוּק בֵּין הַשְׁגַּת שֹׁכֵל אֲנוּשֵׁי לַהֲשֵׁגָה שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת. בַּסֵּפִיר
5 הָבָא יַעֲבֹר לְבָאָר בְּנוֹסָף לְמָה שֶׁבִּיאָר
6 בַּסֵּפִירִים קוֹדְמִים הַמַּעֲלָה שֶׁבְּתַפְּלָה 1
7 לְגַבִּי תוֹרָה שְׁפוּעֵלַת שִׁינוֹי בְּעוֹלָם. 2
8 (ו) וַיֵּשׁ לֹמֶר, דְּכִמּוּ שְׁהִיתָרוֹן 3
9 בַּהֲמִשְׁכָּה דְּתוֹרָה לְגַבִּי 3
10 הַהֲמִשְׁכָּה דְּתַפְּלָה הוּא בְּנוֹגֵעַ 1
11 לְמִטָּה, שְׁנִמְשָׁף בּוּ גְלוֹי 5
12 אֱלֻקוֹת שׁוּו הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא יוֹרֶדֶת 6
13 לַהֲשֵׁגַת הַנִּבְרָא, עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא 7
14 בִּיתְרוֹן שֶׁבְּהִמְשָׁכָה שְׁעַל יְדֵי 7
15 תַּפְּלָה לְגַבִּי הַהֲמִשְׁכָּה 8
16 דְּתוֹרָה, דְּנוֹסָף לְזֶה שְׁשׁוּרֵשׁ 9
17 הַהֲמִשְׁכָּה שְׁעַל יְדֵי תַּפְּלָה 10
18 הוּא מְלַמֵּעַלָּה מִהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, 11
19 הִיתָרוֹן בַּהֲמִשְׁכָּה שְׁעַל יְדֵי 12
20 תַּפְּלָה הוּא גַם בְּנוֹגֵעַ לְמִטָּה, 13
21 שְׁעַל יְדֵי הַתַּפְּלָה נַעֲשֶׂה שְׁנוֹי 14
22 בְּנִבְרָאִים שְׁלִמְטָה, לְרִפְאָת 15
23 הַחֹלִים וּלְכַרְךָ הַשְּׁנִיִּים. 16
24 וְהַחוּסִיף, דְּעִנֵּן זֶה [שְׁעַל יְדֵי תַּפְּלָה נַעֲשֶׂה שְׁנוֹי 17
25 תַּפְּלָה נַעֲשֶׂה שְׁנוֹי לְמִטָּה] 18
26 הוּא כָּל תַּפְּלָה. וְהַעֲנִין הוּא, 19
27 דְּמִבּוֹאָר בְּדִרוּשׁ הַנִּי"ל 20
28 דְּהֶצְמַח צֶדֶק⁴³, דְּזֶה שְׁאִיתָא 21
29 [=מִבּוֹאָר] בְּגִמְרָא⁴⁴ שֶׁבְּתַפְּלָה 22
30 צָבוּר (דְּקָא) כְּתִיב⁴⁵ הֵן אֶל- 23
31 כְּבִיר לֹא⁴⁶ יִמָּאס, שֶׁהִיא 24
32 רְצוּיָה וּמִקְבֵּלָת לְעוֹלָם⁴⁷, 25
33 הַכּוֹנֵה בְּזֶה הִיא, דְּזֶה 26
34 שְׁהַקְבָּ"ה מְמַלֵּא הַבְּקָשָׁה 27
35 דְּתַפְּלָת צָבוּר, הוּא גַם בְּגִלוֹי 28
36 שְׁרוּאִים בְּגִלוֹי יִשׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקְבָּ"ה, 29
37 כְּדִלְהֵן. וְהִינֵנו, שְׁגַם בְּתַפְּלָת 30
38 יָחִיד, הַקְבָּ"ה מְמַלֵּא אֶת 31
39 בְּקָשָׁתוֹ [וּכְדִמּוּכָה מִזֶּה 32
40 שְׁאֲנוּשֵׁי כְּנֹסֶת הַגְּדוּלָּה תִּקְנוּ 33
41 לְהַתְּפַלֵּל ג' פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, 34
42 וּבִדְאִי שְׁלֹא תִקְנוּ שְׁתַּהֲיָה 35

(42) תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנה, א). (43) אוה"ת ענינים שם ע' קכב. (44) ברכות ח, רע"א. (45) איוב לו, ה.

(46) כ"ה בגמרא שם. ובפסוק: ולא. ובאיוב ח, כ: הן אל לא ימאס. ועיין חדא"ג מהרש"א לברכות שם. (47) לשון אדה"ז

בשו"ע או"ח הל' ברכות השחר רס"ב. (48) תרכ"ו שם ע' רפה. תרכ"ז שם ע' תלה. שם ע' תמג. תרנ"ח שם ע' עה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 וממשיך' ה'צמח צדק' במאמר, דזה שלפנימים המשכת השפע
2 למטה היא בהעלם הוא מפני רבוי המסכים המבדילים.
3 והינינו, דזה שהשפע הוא בהעלם הוא לא מצד אופן
4 ההמשכה (שההמשכה היא בדרךגא דהעלם שלמעלה
5 מגלוי [=שוויה המשכה רוחנית
6 שאינה יכולה להתגלות]⁴⁹), אלא,
7 שההעלם הוא מצד המסכים
8 המעלימים וההמשכה יורדת עד
9 למטה אולם דבר חיצוני מונע גילוי
10 ההמשכה. ויבדגמת נתינת מתנה
11 בכלי סגור, שהמתנה היא
12 בשלמות בכלי, אלא שמצד
13 המסך דהפלי - גורם חיצוני - אי
14 אפשר לקחת אותה בגלוי.
15 ומוסיף במאמר, שההשפעות
16 שנמשכו על ידי כל התפלות,
17 לא רק שישנם בשלימות
18 בהעלם אלא שסוף סוף יהיו
19 גם בגלוי. דכשיתעוררו כל
20 ישראל בתשובה שלמה ויבטלו כל המסכים,
21 ויבטלו כל המסכים, יתגלו
22 אז כל ההמשכות דכל
23 התפלות שבמשך כל
24 הדורות. נתבאר מכל זה, שבתפלה
25 רואים אנו מעלה גדולה לא רק
26 בהעלאת למעלה אלא גם בהמשכה
27 למטה. ולהלן יתבאר שאפילו כאשר
28 אינו מכון בתפלתו מעורר וממשיך
29 אור למטה.
30 ז) וצריך להבין, דהטעם
31 שעל ידי תפלה נמשך אור
32 שלמעלה מהשתלשלות שעל
33 ידו נעשה שנוי בנבראים
34 (לרפאת החולים ולברך
35 השנים) הוא מצד ההעלאת
36 מים נקבין שבתפלה⁴², דענן
37 העלאת מים נקבין [=התעוררות
38 המטה. האדם] שבתפלה הוא
39 לכאורה כשהתפלה היא
40 בפונה ובבטול, ובמאמר
41 מבואר שעל ידי כל תפלה
42 נעשה שנוי בנבראים (אלא
43 שהוא בהעלם) ולכאורה, הרי לא
- תמיד נראה במתפלל הרגשת ביטול? ויש לומר הבאור בזה, דבעת
שישראל מתפלל (גם כשאינו מכון בתפלתו), הרי
בפנימיותו הוא פעומד לפני המלך, אלא שזהו בהעלם.
כל תפלה דישאל היא העלאת מים נקבין
שמעוררת וממשכת האור
שלמעלה מהשתלשלות
לשנות את הנבראים. אלא
שההמשכה והשנוי למטה
(מלוי הפקשה) שעל ידי
העלאת מים נקבין זה הוא
בהעלם. וכל שהפונה
והבטול שבתפלה הם בגלוי
יותר, מלוי הפקשה הוא
בגלוי יותר.
(ח) וממשיך במאמר⁴³, שעל
פי זה יוכן מה דאיתא
בגמרא⁵⁰ ששששמע רבי
(יהודה הנשיא) מאלהו הנביא
שרבי חזא וכו' הם דגמת
האבות שתפילתן נשמעת במרום,
העמיד אותם רבי לפני
התיבה, אמר (ר' חייא) משיב
הרוח ונשיב זיקא [=נשבה
רוח], מוריד הגשם ואתא
מטרא [=בא גשם], כי מטי
למימר [=כאשר בא לומר] מחיה
המתים רגש עלמא [=נדוע
העולם]. וצריך להבין, דרבי
חזא וכו' היו מתפללים בכל

(49) דבאם ה' באופן זה - היו הברכות דשמו"ע ברכה לבטלה. וראה אוה"ת שם, שלאחרי שמבאר שההעלם הוא מצד המסכים, אומר "לכן אין נק' תפילת שוא ח"ו". (50) ב"מ פה, ב.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 יום, ואף על פי כן ההמשכה שעל ידי תפלתם (נשיב
2 זיקא, אתא מיטרא, רגש עלמא) היתה דוקא כשהעמיד
3 אותם רבי לפני התיבה? ולכאורה היה אפשר לומר, דעל
4 ידי שהתפללו לפני התיבה והיו שלוחי צבור, היה
5 בתפלתם כוח הצבור, ותפלת
6 צבור היא רצויה ומקבלת
7 לעולם, דכאמור גם כשישנם
8 מסכים המסתירים על המשכת
9 השפע, תפילת הצבור מבטלת מסכים
10 אלו וההמשכה היא בגלוי⁵¹.
11 אבל באור זה אינו מספיק,
12 כי גם תפלת צבור, גם
13 כשהשליח צבור הוא אדם
14 גדול ביותר, אין בכוחה
15 לפעול בגלוי שנוי גדול
16 בבריאה, ובפרט השנוי
17 בתחית המתים, כשישנם
18 מסכים המעלימים ואם כן צריך
19 ביאור, מהו המיוחד דווקא באותה
20 תפילה שהעמיד רבי להתפלל?
21 ומבאר במאמר, דעל ידי
22 שהעמיד אותם רבי (שהיה נשיא
23 של כלל ישראל) לפני התיבה
24 ונעשו שלוחי צבור דכלל
25 ישראל, שברו (על ידי
26 תפלתם) את המסכים באופן
27 שיוכל שניו כה גדול. דנוסף לזה
28 שהצבור שהיו בשעת תפלתם
29 כלם התעוררו מאד, הנה גם
30 המסכים שהסתירו מצד אלו
31 שלא היו שם ולא נתעוררו,
32 שברו רבי חיא ובניו על ידי
33 תפלתם, מפיון שתפלתם
34 היתה כחור שלוחי צבור דכל
35 ישראל, גם של אלו שלא
36 נתעוררו.
37 ויש לומר הבאור בזה, שעל
38 ידי שרבי העמיד אותם לפני
39 התיבה ונעשה אותם לשלוחי
40 צבור דכל ישראל, פעל זה
41 על כל ישראל (גם על אלו
42 שלא ידעו כלל מקל
- הענין)⁵² שהיו נגדרים אחרי הצבור שהיו בשעת תפלת
רבי חיא ובניו, ומכל שכן אחרי רבי חיא ובניו עצמם
(השלוחי צבור), ולכן, ההתעוררות דהצבור שהיו בשעת
התפלה, ותפלתם של רבי חיא ובניו, פעלו בפנימיות על
כל ישראל, ועל ידי זה בטלו המסכים. אחרי שביאר בסעיפים
רח בפרטיות מעלת התפילה (הפועלת
שינוי והמשכה בעולם למטה), חזר
לבאר שישנו אופן שבתפילה תהיה גם
מעלת התורה (שוויה תוכן בקשת 'אד'
שפתי תפתח' קודם התפלה ובקשת
יהודה 'בי אדוני').
(ט) והנה זה שנתבאר לעיל
(סעיף ד) דהמשכת האור
שלמעלה מהשתלשלות שעל
ידי תפלה היא שעל ידו
נעשה שנוי בעניני העולם
(ולא שהאור עצמו נמשך
למטה (מעלת התורה)), הוא
בתפלה כמו שהיא מצד
עצמה. אבל כשהתפלה היא
באופן שיש בה גם ענין
התורה, יש לומר, שבהמשכה שעל ידי תפלה
זו, ישנם שתי המעלות. א.
ששורש ההמשכה הוא

(51) אלא שגם בתפלת ציבור יש כו"כ חילוקי דרגות, וכל שהבקשה היא גדולה יותר צריך לתפלה גדולה יותר, וגם שהשליח ציבור יהי' זקן וכו' שתפלתו נשמעת (ראה שו"ע אדה"ז או"ח הל' ברכות השחר ס"ג ס"ט. ושו"א. ולכן הי' צריך שהש"ץ יהי' ר"ח ובניו שהם דוגמת האבות. 52) וע"ד לב ב"ד מתנה עליהן (כתובות קו, ב. וש"נ), הגם שאין יודעים כלל מזה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 למעלה מעלה עד אין קץ (מעלת התפלה), וְכִי שֶׁהָאֹר עֲצָמוֹ
2 נִמְשָׁךְ לְמִטָּה (מעלת התורה). הִינּוּ, דְּבַהֲשָׁנוּי שְׁנַעֲשָׂה בְּעוֹלָם
3 (שֶׁהַחֹלָה מִתְרַפֵּא וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה) נִרְגַּשׁ בְּגִלּוּי לֹא רַק הַשְּׁנוּי
4 בְּעוֹלָם (הַתּוֹצֵאָה מִהַמְשָׁכָה) אֲלֵא נִרְגַּשׁ גַּם הָאֹר הָאֱלֹקִי
5 שֶׁעַל יָדוֹ נַעֲשֶׂה הַשְּׁנוּי. כִּמוֹ
6 בְּלִימּוֹד תּוֹרָה שֶׁנִּרְגַּשׁ לִמְטָה הָאֹר
7 הָאֱלֹקִי שִׁבְתוּרָה.
8 וַיֵּשׁ לְקֶשֶׁר זֶה עִם הַמְּבֹאֵר
9 לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁהַבְּקָשָׁה
10 אֲדִינִי שְׁפָתִי תִפְתַּח וּפִי יִגִּיד
11 תְּהִלָּתְךָ שִׁבְתַּחֲלֵל תִּפְלַת
12 שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הִיא שִׁתְּפִלַת
13 הָאָדָם תְּהִיָּה בְּאוֹפֶן שֶׁעַל יָדָהּ
14 תִּמְשָׁךְ תְּהִלָּתְךָ, תִּפְלָתוֹ שֶׁל
15 הַקָּבָ"ה, דְּכִשְׁהִתְפַּלֵּה הִיא
16 בְּאוֹפֶן זֶה יִשְׁנָם בָּהּ שְׁמִי
17 הַמַּעֲלֹת. א. הַמַּעֲלָה דִּתְפַּלָּה
18 - עֲבוּדַת הַמִּטָּה [שְׁמַגְעַת
19 לְמַעֲלָה מַעֲלָה עַד אֵין קָץ,
20 לְמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹּף], וְכִי
21 הַמַּעֲלָה דִּתּוֹרָה - הַמְשָׁכָה
22 מִלְּמַעֲלָה שֶׁהָאֹר הָאֱלֹקִי כִּפִּי שְׁהוּא
23 לְמַעֲלָה יוֹרֵד וּמִתְגַּלֵּה לִמְטָה. וְעַל
24 יָדֵי הַחֲבוּר דְּשְׁנֵי הָעֲנִינִים
25 בְּעֲבוּדַת הַתְּפִלָּה עֲצֻמָּה, שְׁגָם
26 בְּקִשְׁתִּי הָאָדָם הִיא בְּאוֹפֶן
27 דּוֹפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ, עַל יָדֵי
28 זֶה, גַּם בְּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יָדֵי
29 הַתְּפִלָּה יִשְׁנָם (דְּגַמַּת) שְׁנֵי
30 הָעֲנִינִים. שֶׁעַל יָדָהּ נַעֲשֶׂה
31 שְׁנוּי בְּמִטָּה כִּבְתוּרָה,
32 וְשֶׁהַשְּׁנוּי בְּמִטָּה הוּא בְּאוֹפֶן
33 שֶׁנִּרְגַּשׁ בּוֹ הָאֹר הָאֱלֹקִי שֶׁעַל
34 יָדוֹ נַעֲשֶׂה הַשְּׁנוּי כִּבְתוּרָה.
35 וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר
36 הַשְּׁיִכּוֹת דְּוִיגֵשׁ אֵלָיו יְהוּדָה
37 לְחֲבוּר דְּשְׁתֵּי הַדְּעוֹת (שִׁנְתַּבְּאֹר
38 בְּסִעֵף ב'), דַּעַת עֲלִיּוֹן - יוֹסֵף
39 וְדַעַת תַּחְתּוֹן - יְהוּדָה, כִּי שְׁנֵי
40 הָעֲנִינִים דִּתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה הֵם
41 עַל הָרֶף דַּעַת עֲלִיּוֹן וְדַעַת
42 תַּחְתּוֹן. דְּנוֹסָף לָזֶה שֶׁתּוֹרָה
43 הִיא מִלְּמַעֲלָה לְמִטָּה וְהַתְּפִלָּה
- הִיא מִלְּמִטָּה לְמַעֲלָה (דְּדַעַת עֲלִיּוֹן הוּא מִלְּמַעֲלָה לְמִטָּה
וְדַעַת תַּחְתּוֹן הוּא מִלְּמִטָּה לְמַעֲלָה⁵³), זֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשָׁכָה
בְּשִׁכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמִצִּיאוֹתוֹ (דְּהִגָּם שֶׁשֶּׁכַּל
הָאָדָם הוּא בְּאֵין עֲרוּף לְתוֹרָה, מִכָּל מְקוֹם בְּכָדִי
הָאָדָם יָכִין וַיִּשְׁגֵּי הַתּוֹרָה
שְׁלֹמֹד אֵינוֹ צָרִיךְ לְצִאת מִמִּצִּיאוֹתוֹ) וְגַם אֲזִי הִיא
(הַתּוֹרָה) דְּכִי הֵשֵׁם⁵⁴, הִינּוּ שֶׁהַמְשָׁכָה הַתּוֹרָה לְמִטָּה הִיא
לֹא כִּפִּי גְדֵרִי הַמִּטָּה אֲלֵא
מִצַּד עֲנִיָּן הַתּוֹרָה (שֶׁלְּהִיּוֹתָהּ בְּכָל מְקוֹם), מוֹרָה
כִּלִּי גְבוּל הִיא נִמְשָׁכָה בְּכָל
מְקוֹם), מוֹרָה שֶׁבְּהַמְשָׁכָה
דִּתּוֹרָה אֵין הַנִּבְרָאִים תּוֹפְסִים
מְקוֹם - כִּמוֹ דַּעַת עֲלִיּוֹן
שֶׁ(לְמַעֲלָה יֵשׁ) לְמִטָּה אֵין.
וְזֶה שֶׁהַמְשָׁכָה דִּתְפַּלָּה הִיא
מִצַּד הַמַּעֲלָה דְּעֲבוּדַת הַמִּטָּה
(לְמַעֲשֶׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹּף), וְכִי
זֶה שֶׁעֲנִינָהּ שֶׁל הַמְשָׁכָה זֶה
הוּא לְשִׁנּוֹת אֶת הַנִּבְרָאִים,
מוֹרָה שֶׁבְּהַמְשָׁכָה זֶה הַמִּטָּה
תּוֹפֵס מְקוֹם - דַּעַת תַּחְתּוֹן
שֶׁלְּמִטָּה יֵשׁ. וְעַל יָדֵי בְּקִשְׁתִּי

(53) ראה לעיל ס"ב. (54) היינו שאינה משתנית על ידי המקום שבו נמשכת. וראה לעיל ס"ה, שעצם התורה, באצילות ובעשי' היא בשוה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 יהודה בי אדני, שהוא כענין קדימת פסוק אדני שפתי
2 תפתח ופי יגיד תהלתך קודם התפלה (פנ"ל סעיף ג),
3 שהתפלה שלו (תפלת האדם) היתה באופן שעל ידה
4 תמשך תפלתו של הקב"ה, גם ההמשכה שעל ידי תפלתו,
5 שענינה הוא לעשות שנוי במטה, היתה באופן שהיה
6 י"ש. ועל ידי בקשת יהודה בי אדני, שהוא כענין
7 קדימת פסוק אדני-י שפתי תפתח ופי יגיד
8 תהלתך קודם התפלה (פנ"ל סעיף ג), שהתפלה
9 שלו (תפלת האדם) היתה באופן שעל ידה
10 תמשך תפלתו של הקב"ה, גם ההמשכה שעל
11 ידי תפלתו, שענינה הוא לעשות שנוי במטה,
12 היתה באופן שהיה נרגש בה בגלוי ההמשכה (שלמעלה
13 מתורה) ונתורה היא דגמת הענין דלמטה מטה כו'
14 ותפלה דגמת הענין דלמעלה מעלה כו', והיתרון דתורה
15 לגבי תפלה הוא המשכת אלקות,
16 דתורה הוא המשכת אלקות,
17 י"ש לומר, דכשהתפלה היא באופן שיש בה גם המעלה דתורה,
18 למעלה מתורה. ועל דרך זה הוא בדעת עליון ודעת תחתון, דכשדעת תחתון
19 הוא באופן שמאיר בו גם הגלוי דדעת עליון, אזי הוא למעלה מדעת עליון.
20 ועל דרך זה הוא בזעיר אנפין ומלכות, שהם דעת עליון ודעת תחתון (פנ"ל
21 סעיף ב), דעל ידי שהמלכות נעשית כמו הזעיר אנפין (שניהם שוים), הוא
22 הקדמה לגלוי דשרש המלכות שלמעלה משרש הזעיר אנפין. ולכן בחבור
23 דשתי הדעות שבו"גש אליו יהודה י"ש בהעלם גם העליה דמלכות שיהיה
24 לעתיד לבא, שהמלכות תהיה למעלה מזעיר אנפין, אשת חיל עטרת בעלה.
25

8 זו פורענות שלישית שגורמין לתורה שתשתכח מלומדיה,
9 שנמשלה תורה למים. 'וישח אדם וישפל איש', זו פורענות רביעית
10 שגורמין כביכול שפלות לשונאיו של הקדוש ברוך הוא בלשון סגי
11 נהור, ואין איש האמור כאן אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ח'
12 איש מלחמה'. 'ועיני גבורים תשפלנה', זו פורענות חמישית
13 שגורמין שפלות של ישראל. ומה בתיב אחריו – אחר כל חמש
14 הפורעניות, "לכן

1 אמר רבי יוחנן, כל השוטה יין בארבעה מיני זמר, מביא חמש
2 פורעניות לעולם, שנאמר, "הוי משכמי בבקר שכר וירדפו,
3 מאחרי כנשף וזן דלקים, והיה כנור ונבל תוף וחליל וזון
4 משתיהם, ואת פועל ח' לא יבישו", הרי ארבעה מיני זמר ביין,
5 כנור ונבל תוף וחליל. מה פורענות בתיב אחריו, 'לכן נלה עמי
6 מבלי דעת', זו פורענות אחת שגורמין גלות לעולם. 'וכבדו מתי
7 רעב', זו פורענות שניה שמביאין רעב לעולם. 'והמינו צחה צמא',

המשך ביאור למס' סוטה ליום ראשון עמ' א

בס"ד. שיחת שבת פרשת ויגש, ז' טבת, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו: "ויגש אליו. דבר באזני אדוני", "יכנסו דברי באזניך", "ואל יחר אפך", "מכאן אתה למד שדיבר אליו קשות" - דכיון ש"ויגש אליו", היינו, שלא דיבר באופן שכל הנוכחים היו יכולים לשמוע (כמו הדיבור של אברהם ועפרון באזני בני חת¹), אלא ניגש ליוסף ודיבר עמו באופן מיוחד (או שרק יוסף שמע את דבריו²), לכן צריך רש"י לפרש "באזני אדוני" - "יכנסו דברי באזניך" - שדיבורו יפעל לשנות את החלטתו כו'.

ועל-פי-זה, אי אפשר להוכיח ש"דיבר אליו קשות" ממה שכתוב "ידבר" שהוא לשון קשה, כי גם אילו היה פועל עליו לשנות את החלטתו על-ידי דברי תחנונים, הרי זה נחשב ל"דיבור" (מלשון "ידבר עמים"³) במובן של ממשלה; ורק ממה שכתוב "ואל יחר אפך", הנה "מכאן אתה למד שדיבר אליו קשות". וההוראה, שכאשר צריך להציל ילד יהודי מארץ מצרים, אין לערוך חשבונות, אלא לילך בתוקף כו' - הוגה על-ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי-שיחות חלק כ' עמוד 212 ואילך.

* * *

ב. הביאור במאמר רז"ל⁴ על הפסוק⁵ "ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך", "בכה (יוסף) על שני מקדשות כו"⁶, "ובנימין בכה על צואריו", "על משכן שילה כו" - שמעלת הצואר שמביא לפועל את תכלית הראש לפעול על כל האברים, ולכן נמשל בית המקדש לצואר, שהוא "בגבהו של עולם"⁷, אבל "נחת ביה פורתא"⁸, בשייכות וקירוב לעולם בכדי להאירו; סיבת הבכיה על מקדשו של חברו, ולא על המקדש של עצמו (אף שאהבת עצמו גדולה יותר, שלכן, הנה גם כאשר רבינו הזקן מאריך ב'אגרת הקודש'⁹ על דבר הצורך להרבות בצדקה¹⁰, הרי זה רק ביחס לענייני מותרות כו', אבל לא בדברים שהם "חיי נפש ממש", שבזה אמרו "חייך קודמין"¹¹) - כי בנוגע

[ואין לומר שהכתוב מחלק ביניהם כדי להדגיש שהבכי על בנימין קדמה לבכי על שאר אחיו - שהרי בלא"כ מובן שלא נפל על צוארי כולם בבת אחת, אלא בזה אחר זה, ומסתבר לומר שתחילה נפל על צוארי בנימין, שהי' קרוב אליו יותר]. ועכ"ל, שנוסף על הבכי ששייכת אצל כולם בשוה, היתה בכי על ענין מיוחד ששייך אצל בנימין דוקא - "על שני מקדשות שעתידין להיות בזקנו של בנימין וסופן ליחרב".

(7) שהש"ר פ"ד, ד (ו).

(8) זבחים נד, ב. הובא בפרש"י עה"ת ברכה לג, יב.

(9) סט"ז.

(10) כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר - במאמר המוסגר - המדובר בשבוע שעבר (שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה ס"ז (תורת מנחם - התועודות חמ"ב ס"ע 74 ואילך)) אודות נתינת הצדקה, ואמר, שאכן נתנו כו', אבל כנראה שהי' זה קודם לימוד אגה"ק הנ"ל, כי אם היו לומדים תחילה אגה"ק הנ"ל, אזי היתה הנתינה באופן גדול יותר!...

(11) ב"מ סב, א.

(1) כלומר: אברהם דיבר אל עפרון באזני בני חת - כיון שעפרון הי' חשוב שלא יעמוד בדיבורו, ולכן רצה שבני חת יהיו עדים בדבר; ועפרון דיבר אל אברהם באזני בני חת - כי: (א) כיון שידע שחושדים בו, רצה לדבר בפני עדים בכדי לאמת את דיבורו, (ב) כיון ש"כל הפוסל במומו פוסל" (קידושין ע, א), חשד עפרון את אברהם "במומו" - שאינו עומד בדיבורו, ולכן דיבר בפני עדים, בכדי להבטיח את התשלום של "ארבע מאות שקל כסף" (חיי שרה כג, טז).

(2) וע"ד מאמר רז"ל (במדב"ר פ"ד, כא) על הפסוק (ס"פ נשא) "וישמע את הקול מדבר אליו", שרק משה שמע.

(3) תהלים מז, ד.

(4) מגילה טז, ב. פרש"י עה"פ.

(5) פרשתנו מה, יד.

(6) ויש לבאר גם הכרחו של רש"י לפרש כן בפשוטו של מקרא:

לכאורה אינו מובן: למה מחלק הכתוב בין בכיית יוסף על בנימין לבכייתו על שאר אחיו, ואינו כוללם יחד* - ויפול על צוארי אחיו ויבך עליהם**?

(*) ובפרט שכל ענין מכירת יוסף למצרים באה כתוצאה מזה שיעקב חילק את יוסף משאר אחיו, וא"כ, לא הי' יוסף צריך לחלק בין בנימין לשאר אחיו.

(**) ושאני החילוק בין נפילת יוסף על צוארי בנימין לנפילת בנימין על צוארי יוסף (שאינו כוללם יחד, שנפלו איש על צואר רעהו) - כיון שלא היו דומים זל", שהרי יוסף הכיר את אחיו מתחילה, ואילו הם לא הכירוהו עד שנתוודע אליהם.

- 1 לחורבן בית המקדש הפרטי שלו, אין מקום לבכיה כדי להרגיע את רוחו¹², אלא צריך להשתדל לתקנו
2 ולבנותו¹³ (ואדרבה, הבכיה יכולה להחליש העבודה, בחשבו שכבר יצא ידי חובתו בבכיה¹⁴).
3 ומטעם זה לא בכה יעקב (כמו יוסף שבכה על צוארי יעקב בגלל חורבן בית המקדש¹⁵), אלא היה
4 קורא את שמע¹⁶, כי יעקב הוא אביהם של כל ישראל, והמשכן והמקדש הם בחלקו, ולכן עסק בתיקונם
5 ובנינם, על-ידי קריאת-שמע, שנחשבת כאילו הקריב קרבן¹⁷, שזהו ענינו של בית המקדש.
6 ומזה מובן, שהכוונה והתכלית היא (לא הבכיה¹⁸, אלא) ההשתדלות בנוגע לבית המקדש הפרטי
7 והגאולה הפרטית¹⁹, ועל-ידיה פועלים את הגאולה הכללית ובנין בית המקדש במקומו - הוגה על-ידי
8 כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי-שיחות חלק י' עמוד 146 ואילך.

* * *

- 9 ג. מאמר (כעין שיחה) דיבור-המתחיל ויגש אליו יהודה (הוגה על-ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

- 10 ד. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו: "וישב ישראל בארץ מצרים", "והיכן, בארץ גושן, שהיא
11 מארץ מצרים", "ויאחזו בה", "לשון אחוזה" - דלכאורה אינו מובן: איך יצאו בני ישראל ידי חובת גלות
12 בהיותם במעמד ומצב ד'וישב ישראל .. ויאחזו בה"? ולכן מדגיש רש"י שסוף-כל-סוף "היא מארץ
13 מצרים", אלא שבתחילה היתה ישיבתם בארץ גושן, "במיטב הארץ"²⁰, באופן של "אחוזה", כיון שפרעה
14 נתן ארץ גושן לשרה, ואילו ענין הגלות התבטא אצלם בעבודה קשה בלימוד התורה²¹ (וגם, בצער שאינם
15 נמצאים ב"ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה גו"²²), ורק לאחר כן, כשנחסרה אצלם היגיעה בתורה, ולא
16 ניצלו את "מיטב הארץ" לעבודת ה', ואדרבה כו', אזי התחיל שעבוד מצרים כפשוטו;
17 ענין ה"אחוזה" בפנימיות הענינים - בירור ניצוצות הקדושה, שעל-ידיה יורשים האורות דתהו;
18 והקשר בין פירוש המדרש²³, ש"הארץ היתה אוחת .. אותם .. בע"כ", עם הפירוש הפשוט "לשון
19 אחוזה", שההכרח להיות בגלות מצרים הוא בשביל ירושת ניצוצות הקדושה - הוגה על-ידי כבוד קדושת
20 אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי-שיחות חלק ט"ו עמוד 405 ואילך. לקמן ע' יח ואילך.

ולכאורה: היכן הוא המקור לכך שיוסף בכה על חורבן
ביהמ"ק - הרי רש"י מפרש זאת רק בנוגע לבכיית יוסף על צוארי
בנימין, וכן הוא גם בגמרא, אבל לא בנוגע לבכיית יוסף על צוארי
יעקב (ולפלא שאף אחד לא העיר על זה*)?
אך האמת היא - שאכן בנגלה דתורה לא מצינו זאת, אבל
בוהר (ח"א ריא, סע"א) מפורש להדיא שיוסף בכה על ביהמ"ק.
(16 פרש"י פרשתנו שם, כט.
(17 ברכות יד, ב.
(18 ולכן, אפילו בחשעה באב, היו שעות מסוימות שבהם
היתה ההנהגה בליובאוויטש באופן של שמחה (ראה תורת מנחם
- רשימת היומן ס"ע תד. וש"נ).
(19 ראה תניא אגה"ק ס"ד.
(20 פרשתנו מז, ריא.
(21 וכללות ישיבתם ב"ארץ גושן" היתה באופן של הגשה
לאלקות - שזהו הקישור בין "ארץ גושן" שבסיום הפרשה עם
"ויגש אליו יהודה" שבתחלת הפרשה, שהו"ע ההגשה לאלקות,
כמשנת"ל במאמר (תורת מנחם - התועודות חמ"ב ע' 78
ואילך). לעיל ע' ה' ואילך.
(22 עקב יא, יב.
(23 תדשא פי"ז.

(12 מלבד הבכי' שבאה מצד כיוון המוח, שאינו יכול לסבול
כו'.
(13 ומ"ש הרמב"ם (הל' מלכים רפ"א) ש"המלך המשיח ..
בונה המקדש" - הרי זה רק בנוגע לביהמ"ק הכללי.
(14 וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר (ראה גם תורת מנחם -
התועודות ח"ב ע' 154. וש"נ) אודות אחד שבכה באמירת
"אשמנו", וכבר מחל לעצמו ("ער האָט זיך שוין מוחל געווען")...
הוא כבר במדרגת "צדיק", ועכשיו יכול לילך לישון...
(15 וכמשנ"ת בשיחת י"ט כסלו (ס"ד (תורת מנחם -
התועודות חמ"ב ע' 22) בנוגע לדברי יעקב בראותו את יוסף:
"אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי" (פרשתנו מו,
ל) - דלכאורה אינו מובן: הרי יעקב נתבשר כבר ש"עוד יוסף חי"
(שם מה, כו), ובפרט כאשר "וירא את העגלות אשר שלח יוסף"
(שם, כז), שאז נתאמת אצלו הדבר ללא כל ספק, ולכן "ותחי רוח
יעקב", "שרתה עליו שכניה כו'" (שם ובפרש"י), וא"כ, למה לא
אמר מיד "אמותה הפעם"? - כן, אף שיעקב ידע שיוסף חי
בגשמיות, לא ידע מעמדו ומצבו ברוחניות, עד שפגש אותו וראה
שבוכה על חורבן ביהמ"ק, כך, שלמרות היותו מושל בכל ארץ
מצרים, נשאר במעלתו הרוחנית, ואז אמר "אמותה הפעם", כיון
שיכול לסמוך על יוסף שיהי' במקומו.

(*) כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בבת-שחוק, שאין זה מפני שמאמינים לו... (והראי', שלפעמים מדברים על דבר מסויים, ובפועל מתנהגים
באדישות (קאָלט בלוטיקער-הייט) לזרפ...), אלא מפני שאין זה נוגע כו'.

לקוטי שיחות פרשת ויגש כרך טו

א.

פירוש הפשט ופירוש המדרש למילים "ויאחזו בה"

1 על המילים "ויאחזו בה", אשר בפסוק האחרון
2 שבפרשה – "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן
3 ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד" – יש שני פירושים:

4 (א) פירושה של המילה "ויאחזו" לפי הפשט,
5 כפירוש רש"י¹: לשון אחוזה².

6 (ב) פירושו של המדרש³: הארץ היתה אוזנת בהם
7 ותופסת אותם... כאדם שבעל כרחו אחזו בה. כלומר,
8 "ויאחזו" – מלשון אחיזה, תפיסה.

9 [נההכרח לשלול לפי הפשט את הפירוש "ל' אחיזה"
10 הוא: מהמשכו של הפסוק "וישב... ויאחזו בה
11 ויפרו..."], מובן שבמילים "ויאחזו בה" מתכוונת התורה
12 לתאר את אופן התיישבותם של בני ישראל בארץ
13 גושן, אשר הביא ל"ויפרו וירבו מאד". לפיכך לא
14 ייתכן להסביר בדרך הפשט את פירוש המדרש,
15 שהתיישבותם היתה באופן של "בעל כרחו", דבר
16 שאיננו גורם ל"ויפרו...". כן אי אפשר להסביר
17 ש"ויאחזו בה" הוא מלשון אחיזה, שבני ישראל אחזו
18 אותה (ע"י השתקעותם בה), מפני שאז צריך היה
19 להיכתב "ויאחזו", כאשר האלף מנוקדת בחולם, ולא
20 "ויאחזו", כאשר האל"ף בקמץ, שמשמעותה היא שהם
21 נאחזו על-ידה].

22 כבר הוסבר פעמים רבות⁴, שכאשר ישנם מספר
23 פירושים של חז"ל לאותה מילה או אותו ענין, אין
24 הכוונה שהם שונים לחלוטין זה מזה, אלא, להיפך,
25 כיוון שהם פירושים לאותה מילה, הכרחי לומר שיש
26 ביניהם קשר מסויים.

27 אבל לגבי שני הפירושים שנזכרו לעיל, הרי,
28 לכאורה, לא רק שאין ביניהם שום קשר, אלא יותר

מזה: הם נראים הפכיים זה מזה בתוכנם: לפי הפשט
יוצא שהמילים "ויאחזו בה" מדגישות שהתיישבות בני
ישראל בארץ גושן היתה באופן שהיא נהייתה ארץ
שלחם, אחוזה שלהם. ואילו לפי פירוש המדרש יוצא,
שמודגש ההיפך: בני ישראל "נאחזו" על-ידי ארץ
מצרים, בעל כרחם?

ב.

הקשיים על פירוש רש"י ל"וישב ישראל בארץ
מצרים"

35 הדברים יובנו לאחר הסבר על פירוש רש"י
36 לתחילת הפסוק, שהוא הקדמה ל"ויאחזו" בה. רש"י
37 מצטט את המילים "וישב ישראל בארץ מצרים",
38 ומפרש: "והיכן, בארץ גושן⁵ שהיא מארץ מצרים".

39 מפרשים⁶ אומרים, שרש"י רוצה לענות לשאלה
40 הבאה: מן הביטוי "בארץ מצרים בארץ גושן" נראה
41 שישנן שתי ארצות שונות, ולכן אומר רש"י "והיכן
42 בארץ גושן" – הרי זה כאילו כתוב בפסוק "בארץ
43 מצרים והיכן בארץ גושן".

צריך להבין:

44 (א) מדוע צריך רש"י להוסיף "שהיא מארץ מצרים"
45 – הן דבר זה מובן מן ההמשך "וישב ישראל בארץ
46 מצרים – בארץ גושן"?
47

48 (ב) בדומה לכך ניתן לשאול על הפסוק עצמו: לשם
49 מה כתוב בפסוק "בארץ מצרים", ומוסבר אחר-כך
50 "בארץ גושן", והלא די היה ב"בארץ גושן" וכבר ידוע
51 שזה בארץ מצרים, שהרי כתוב לפנינו⁷ בפרשה⁸ בצורה
52 מפורשת שארץ גושן היא חלק מארץ מצרים?

53 (ג) אם רש"י רוצה רק להסביר את הפירוט בלשון
54 הפסוק "ארץ מצרים בארץ גושן" – מדוע הוא מצטט
55 מן הפסוק גם את המילים "וישב ישראל"?

(4) ראה לקו"ש ח"ג (המתורגם) ע' 35. ועוד. לעיל ע' 302.
(5) "בארץ גושן" – ה"ה תיבות הכתוב (וצ"ל באותיות כהתיבות
ו"י שב גו") – אלא שלא הבחין בזה "הבחור הזעזער" ופרש"י הוא בזה
שכאילו כתובה תיבת "והיכן" קודם להן. וכנמצא בכ"מ בפרש"י. ראה
בפרשתינו: מד, יט, מה, יב, מה, כג, מה, כח, מו, כז, מו, לא.
(6) גו"א (וש"ח) כאן. וראה רא"ם ודבק טוב באו"א קצת.
(7) מו, 1. שם, יא וברש"י.

(1) וכ"פ גם בת"א, תיב"ע, פס"ז, ראב"ע, חזקוני, ועוד*. וראה לעיל
מו, יא: ויתן להם אחוזה גו'. וי"ל שלפסוק זה מרמז רש"י.
(2) כ"ה ברוב הדפוסים. ובכמה דפוסים (כנראה בטעות, כיון שאין
ביאור מאי אחיזה שייך בזה, מעין האריכות בזה במדרש): ל' אחיזה.
ובדפוס ראשון ושני דרש"י (וכן בכמה כת"י) ליתא ד"ה זה.
(3) תדשא (פי"ז). וראה עד"ז ב"ר פצ"ה (הוצאת טימאדור – אלבעק
– כ"י): ויאחזו בה. ארעה צרתן למגבי שטרא מינהון כו'.

(*) ברד"ק כאן: שקנו שם אחוזה. אבל ראה בס' השרשים שלו (ע' אחז) דגם "אחזה" הוא משרש "אחז" (ל' אחיזה). וראה גם בחיי כאן. ולהעיר מראב"ע ח"ש כג, ד.

ישראל יוכשרו שם להיות ראויים לקבלת התורה²⁵
ולכניסתם לארץ ישראל. כיצד, אפוא, התבצעה כוונה²⁶
זו של גלות ושעבוד מצרים, עם הענין של "וישב²⁷
ישראל..."?²⁸

קושיא זו מתחזקת עוד יותר על פי פירושו של²⁹
"ויאחזו בה" בחלק הדרש שבתורה, אך יש להקדים³⁰
ולהסביר מספר דברים:³¹

מלשון הפסוק "ויאחזו בה – לשון אחוזה" יוצא,³²
שארץ גושן היתה ונשארה אחוזה וירושה בידי בני³³
ישראל, ודבר זה הוא, לכאורה, לגמרי לא מובן: כיצד³⁴
ייתכן לומר על חלק מארץ מצרים שהוא אחוזה³⁵
וירושה לבני ישראל? הן רק ארץ ישראל, ולא ארץ³⁶
מצרים³⁷, היא ירושה לישראל, ככתוב³⁸ "לתת לך את
הארץ הזאת לרשתה"!

לפי דרך הפשט אכן אין כאן קושי, כיוון שאם³⁹
הישיבה בארץ גושן נמשכה לכל אורך גלות מצרים⁴⁰,
רד"ק⁴¹ שנה, הרי מתאים לה הביטוי "אחוזה", אך לפי⁴²
דרך הדרש שבתורה, המדגישה את הדרוש ואת התוכן⁴³
הפנימי, אין הדבר "חלק".

הרד"ק מביא בספר יהושע⁴⁴ בשם ה"דרש",
שהכתוב שם⁴⁵, שיהושע קבל "את כל ארץ גושן", אכן⁴⁶
מתכוון ל"גושן של ארץ מצרים והיא נבלעת בתוך ערי⁴⁷
ישראל", ולפיכך מונה אותה הפסוק שם⁴⁸ בין ערי
נחלת יהודה.

לפי זה ניתן היה, לכאורה להסביר (בדרך הדרש,⁴⁹
לפחות) את הביטוי "ויאחזו בה", שארץ גושן נהיתה⁵⁰
ירושה לישראל, מפני שהיא "נבלעה" בתוך ערי ישראל⁵¹
בתקופת יהושע.⁵²

ג.

רש"י מתרץ סתירה בין הפסוק לבין האמור
בברית בין הבתרים

1 ההסבר לכך הוא: רש"י מתכוון לענות כאן לסתירה
2 שבין תוכן פסוק זה לבין פרשה קודמת: בברית בין
3 הבתרים⁸ אמר הקב"ה לאברהם "כי גר יהיה זרעך
4 בארץ לא להם... ואחרי כן יצאו...". כלומר, לפני
5 שילכו בני ישראל לארץ ישראל, הם יהיו חייבים
6 להיות בגלות, באמצעות היותם "גר... בארץ לא להם".
7 אך כיצד ייתכן לומר שבני ישראל היו בגלות
8 בהימצאותם במצרים, כאשר אנו רואים בפסוק זה
9 שהם השתקעו שם ("וישב" מלשון "תושב" – ההיפך
10 של "גר"⁹), ועוד יותר מכך – בארץ גושן, שהיתה, כפי
11 שנאמר לפני-כן בפסוק⁷ "מיטב הארץ" ובאופן המוזכר
12 בסוף הפסוק: "ויאחזו בה – לשון אחוזה": זו היתה
13 אחוזתם שלהם¹⁰?

14 לפיכך מצטט רש"י גם את המילים "וישב ישראל"
15 – מפני שהקושי בפסוק הוא, כאמור, האופן של "וישב
16 ישראל"¹¹ בארץ גושן.

17 קושי זה מתורץ ע"י פירוש רש"י באמצעות הוספת
18 המילים "שהיא מארץ מצרים": למרות הכל, גם ארץ
19 גושן היא חלק של ארץ מצרים¹² ולא של ארץ כנען,
20 ולכן נחשבים מגוריהם של ישראל בארץ גושן לגלות,
21 מפני שבעצם הימצאותם מחוץ לארץ כנען ("ארץ
22 שלהם"¹³) הם כ"גר... בארץ לא להם"¹⁴.

ד.

כיצד התבצעה כוונת הגלות ע"י השהיה בגושן

23 אך עדיין לא הכל "חלק" (לפחות בפנימיות
24 הענינים¹⁵): ידוע¹⁶, שתכלית גלות מצרים היא שבני

ועניו כל הזמן (משא"כ הענין ד"גר ג' לא להם") – ראה פרש"י וראה
ו, טז. ר"א"ם לך שם (ובפסוק טו שם).
(16) תו"א עד, סע"א ואילך. ובכ"מ.
(17) לך שם, ז.

(18) להעיר מבי"ר שבערה 3: הכא אתמר ויאחזו בה, ולהלן (מצורע
יד, לר) אתמר אשר אני נתן לכם לאחוזה אלא כן ארעה צרתו.. ברם
להלן.. אם זכיתם לאחוזה* וכו'.

(19) כדמוכח מוארא ח, יח. ט, כו. בא יב, לו.

(20) רש"י לך שם, יג. מקץ מב, ב. בא שם, מ.

(21) יא, טז. וראה גם רבותינו בעה"ת פרשתנו מו, כט.

(22) וכן לפני"ז – י, מא.

(23) טו, נא.

(8) לך טו, יגיד.

(9) ראה פרש"י ח"ש כג, ד.

(10) ולא רק כמו שאמרו (מז, ד) "לגר בארץ באנו" – ראה פירש"י
לך שם, יג. ולהעיר מבחי כאן.

(11) כפועל גם מצדם – ולא רק (כדלעיל מז, יא): וישוב יוסף ג' ויתן
להם גר.

(12) ולהעיר מפרש"י לך יב, יט.

(13) להעיר מפרש"י (וישב לו, ב) על התיבה "וישב" "ביקש יעקב
לישב בשלוה, קפץ עליו וכו'". וראה רמב"ן, אלשיך וכלי יקר – ר"פ
וישב.

(14) להעיר מכלי יקר כאן. אבל ראה לקמן ס"ה-ו.

(15) אבל ע"ד הפשט מ"ש (לך שם) "ועבדום וענו אותם" לא קאי
על מש"נ "ארבע מאות שנה", שהרי גם בהיותם במצרים לא ה' שעבוד

(*) במדרש תדשא (שבעה עשרה ח"ל): כיון שבאו לארץ כנען. ברשותכם ר"א אתם אחוים בה ותופסים אותה כו'. וראה רד"ק – חובא בשו"ג להערה 1.

ומימשו את מטרותיה, באמצעות יגיעתם בתורה ב"בית 29
התלמוד" שהקימו יעקב ובניו.³¹ 30

זהו גם רמז, בדרך "יינה של תורה", להסברו של 31
רש"י "ויאחזו בה – לשון אחוזה": התקופה הראשונה 32
של גלות מצרים, כאשר ישראל השתקעו שם ("וישב 33
ישראל") לא היתה כרוכה בעבודה קשה בגשמיות. 34
להיפך, אז היה זה באופן שחשו שזהו "מיטב הארץ", 35
ושהם באחוזתם שלהם: כולם ידעו שישאל נמצאים 36
בארץ שלהם, ומתנהגים שם כרצונם, ללא שעבוד 37
למצרים. שעבוד הגלות התבטא רק בעבודה קשה 38
בתורה. 39

ו.

"ארץ לא להם" - בדרגת הקדושה שבה

אבל עדיין דרוש הסבר נוסף: בכל זאת, אם ישראל 40
ירשו (לפי המדרש) את ארץ גושן משרה, כיצד יכולים 41
מגוריהם שם להיחשב כגלות "בארץ לא להם"? 42

ההסבר לכך הוא: למרות שארץ גושן היתה שייכת 43
לבני ישראל בגלל הירושה משרה, היא בכל זאת לא 44
מכילה בתוכה את דרגת הקדושה³² שמכילה בתוכה 45
ארץ ישראל³³ – "ארץ אשר... עיני ה' אלקיך בה..."³⁴. 46
בכך התבטאה הגלות "בארץ לא להם" בעת 47
הימצאותם בארץ גושן, גם בתקופה הראשונה: בני 48
ישראל הצטערו על כך שהם נמצאים במקום שאיננו 49
"ארץ אשר... עיני ה' אלקיך בה...", ובגלל עובדה זו 50
עצמה היא "ארץ לא להם" – אין היא בדרגת 51
החשיבות והקדושה הראויה "להם", וע"י צער זה הם 52
עברו חלק מן השעבוד והמצרים של גלות מצרים. 53

ז.

לאחר סיום התקופה הראשונה בלט שארץ גושן

"היא ארץ מצרים" לשעבוד

למרות, שתחילת גלותם במצרים היתה באופן של 54

1 אך קשה להסביר כך, מפני שכיצד ייתכן,
2 שבתקופת הפסוק "וישב ישראל..." כבר תיקרא
3 התיישבות זו בארץ גושן בשם "אחוזת", על כך שהיא
4 תיבלע מאות שנים מאוחר יותר בין ערי ישראל, ע"י
5 כיבוש יהושע?

6 ההסבר לכך הוא: כתוב במדרש²⁴ שפרעה נתן
7 לשרה את "ארץ גושן לאחוזת", ו"לפיכך ישבו ישראל
8 בארץ גושן שהיא של שרה אמנו". יוצא, אפוא,
9 שישראל קבלו את ארץ גושן בירושה (משרה)²⁵.

10 בכך מתחזקת הקושיא שהובאה לעיל: כיצד עברו
11 ישראל את גלות מצרים על-ידי הימצאותם בארץ גושן,
12 אשר היתה שייכת להם כירושה, והם לא היו בה "גר"...
13 בארץ לא להם...?"

ה.

מטרות הגלות התממשו ע"י יגיעה בלימוד תורה

14 הדברים יובנו לפי המוסבר ב'תורה אור'²⁶, שכל
15 הפרטים בעבודת גלות מצרים "בעבודה קשה בחומר
16 ובלבנים..."²⁷ קיימים גם במשמעות רוחנית, בעיסוק
17 בתורה, כנאמר בזוהר²⁸: "בעבודה קשה זו קושיא,
18 בחומר דא קל-וחומר ובלבנים דא ליבון הלכה..."²⁹,
19 וכאשר יהודי יגע בעבודה קשה של התורה, הוא עובר
20 בכך את הענין של "עבודה קשה..." של גלות מצרים,
21 ואין הוא צריך לבצע זאת בגשמיות.

22 [כדברי המשנה³⁰: "כל המקבל עליו עול תורה",
23 והדגש כאן הוא על "עול תורה": הוא מקבל על עצמו
24 את העול של התורה, העבודה הקשה, כמוסבר בזוהר
25 דלעיל, אז "מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך
26 ארץ"].

27 בדומה לזה ניתן להסביר בעניננו: גם בהימצאותם
28 בארץ גושן עברו בני ישראל את גלות ושעבוד מצרים

²⁴ ובלבנים דא ליבון הילכתא – שלא במקומן).

³⁰ אבות פ"ג מ"ה.

³¹ תנחומא, ב"ר, יל"ש ועוד – עה"פ (פרשתנו מו, כח) "ואת יהודה שלח לפניו גו". ולהעיר מהגירסא (תנחומא באבער ויל"ש. וכ"ה בבחי' "שיהו... הוגים תורה" – שהו"ע היגיעה בתורה דוגמת הלימוד דתלמוד בבלי – ראה לקו"ש חלק יוד ע' 164 הערה 33.

³² אף שגם בארץ גושן היתה קדושה מעין קדושת א"י – ראה אלשיך ר"פ ויחי.

³³ ראה פרש"י תולדות כו, ב.

³⁴ עקב יא, יב.

²⁴ פרקי דר"א פכ"ו (וראה רד"ל שם). מדרש הגדול פרשתנו מו, לד. מו, יא (בפי' הכתוב "יתן להם אחוזת גו"). רבותינו בעה"ת הג"ל.

²⁵ ועפ"ז – את"ל שאברהם לא קנה ארץ כנען בפועל – השק"ט בזה ראה בארוכה פרשת דרכים דרוש ט. ושו" (וראה לקו"ש ח"ה ע' 328. לעיל ע' 227 ואילך. ושו"ג) – נמצא, דלשון וענין "ירושה" מתאים יותר לירושת ארץ גושן משרה (שהיתה ירושה בפועל) משל ירושת ארץ כנען מאברהם! ואכ"מ.

²⁶ ר"פ שמות. אזה"ת שם (ע' ח ואילך. כרך ז' ע' ב'תעה). ובכ"מ.

²⁷ שמות א, יד.

²⁸ ח"ג קנ"ג, א.

²⁹ לכאורה כצ"ל גם בתו"א (בדפוסים שראיתי באו התיבות

29 שלשון אחוזה כולל גם משמעות של ירושה (שישראל
30 ירשו את ארץ גושן), בכל זאת רומז רש"י במילים "ל'
31 אחוזה" למשמעות של הירושה, ב"ינה של תורה"
32 הטמון בפירוש רש"י.

33 ההסבר לכך הוא: כוונת גלות⁴³ מצרים היתה,
34 שישראל "יבררו", יזכרו ויקחו אליהם את ניצוצות
35 הקדושה הנמצאים במצרים. זוהי המשמעות הפנימית
36 של "וינצלו את מצרים"⁴⁴, כפי שמסבירים חז"ל⁴⁵
37 "עשאוה כמצודה שאין בה דגן... כמצולה שאין בה
38 דגים" – בני ישראל העלו את ניצוצות הקדושה של
39 עולם התווה, שהיו בארץ מצרים⁴⁶.

40 ולזה רומז רש"י באמרו "ויאחזו בה – לשון
41 אחוזה"⁴⁷: התכלית של "וישב ישראל בארץ מצרים"
42 היתה שישראל יירשו שם את הניצוצות של אורות
43 דתוהו, כפי שידוע מאמרו של כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁸,
44 ססדרי הירושה אצל אומות העולם הם על-דרך
45 הפסוק⁴⁹ "ובן אין לו... ונתתם את נחלתו לאחיו"⁵⁰,
46 וכיוון ש"הלא אח עשו ליעקב"⁵¹, יורשים ישראל את
47 ה"אורות דתוהו".

ט.

הקשר שבין שני הפירושים על "ויאחזו בה"
48 לפי כל האמור לעיל, מובן הקשר בין שני
49 הפירושים על "ויאחזו בה":

50 לפי הפשט הרי "ויאחזו" הוא מלשון אחוזה. כיוון
51 שבפשטות הענינים עדיין לא החל בתקופה של פרשת
52 ויגש השעבוד של גלות מצרים, להיפך, אז עדיין נראה
53 היה שארץ גושן היא אחוזה של בני ישראל, כמוסבר
54 לעיל.

55 אבל לפי המדרש, המסביר את פנימיותו של כל
56 ענין⁵², הרי "ויאחזו" הוא מלשון אחיזה, ש"הארץ

1 "ויאחזו בה", כדלעיל, בכל-זאת, היתה זאת ירידה³⁵
2 לעומת מצב בני ישראל ודרגתם³⁶ בהיותם בארץ כנען.
3 וזה הביא לכך שמאוחר יותר הם יצטרכו לעבור את
4 גלות ושעבוד מצרים כפשוטו.

5 כלומר, לאחר סיום התקופה הראשונה, בזמן של
6 "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא"³⁷, אשר בגלל
7 זאת התחילה להימעט היגיעה בתורה ב"בית התלמוד"
8 של יעקב ובניו, והתחיל להישכח הצער של היותם
9 "בארץ לא להם"³⁸, אז התחיל³⁹ שעבוד מצרים⁴⁰
10 כפשוטו, עד שנראה היה "כאילו אותו היום נכנסו
11 למצרים"⁴¹: התחילו לשכוח שארץ זו שייכת לישראל,
12 והתחילו להרגיש את המרירות שבמצרים וגלות.

13 דברים אלו מדגיש רש"י בפירושו: "וישב ישראל
14 בארץ מצרים – והיכן בארץ גושן שהיא מארץ מצרים":
15 בתחילה אכן היתה גלות מצרים ("והיכן") באופן של
16 "ארץ גושן" – מיטב הארץ וכו', אך מצד שני צריך
17 לדעת "שהיא מארץ מצרים": עצם העובדה שישראל
18 היו צריכים להתיישב בארץ גושן כבר נחשבת לירידה
19 לארץ מצרים. יתר-על-כן: "ארץ גושן" עצמה הפכה
20 לחלק הגרוע ביותר שבגלות מצרים ("שהיא מארץ
21 מצרים"): כאשר לא ניצלו את מיטב הארץ של ארץ
22 גושן לעבודת ה', ולהיפך, "וישמן" גרם ל"ויבעט"⁴²,
23 או אז היה שעבוד מצרים כפשוטו בתוך ארץ גושן
24 עצמה, שם חיו בני ישראל במשך כל תקופת הגלות.

ח.

בפנימיות הענינים: העלאת ניצוצות הקדושה
25 הפירוש המוזכר לעיל (בסעיף ד') ל"ויאחזו" –
26 לשון אחיזה, שישראל ירשו את ארץ גושן, מתאים גם
27 להשפעת גלות מצרים לפי פנימיות הענינים;
28 מזה מובן גם-כן, שלמרות שבדרך הפשט אין הכרח

וראה זח"א רמד, א ובנצ"א שם), דהיינו להעלות ניצוצות כו' (תו"א ו,
א. ר"פ לך. קיז, ב. ועוד).

(44) בא יב, לו.

(45) ברכות ט, ב.

(46) תו"א נו, סע"ד. ס, ג. וראה בארוכה – לקו"ש ח"ג [המתורגם]
ע' 78 ואילך.

(47) להעיר מפי' האוה"ח כאן.

(48) ד"ה אם רוח המושל תרצה פ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שסב,

ב).

(49) פינחס כז, ח"י.

(50) ראה בהתמים חוברת ד' (ע' נד [384]) וחוברת ו' (ע' סג [רצט])
ביאור (מהר"ר כהן הי"ד) ע"פ נגלה.

(51) מלאכי א, ב.

(52) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב. אגה"ק סכ"ג.

(35) כידוע בענין ב' הירידות (דפרשתנו ורפ' שמות) – תו"א ואוה"ת
שם. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 29 ואילך.

(36) וגם בנוגע ללימוד התורה – הרי ארז"ל (ספרי ר"פ עקב. ב"ר
טז, ד) דאין תורה כתורת א"י. וראה לעיל הערה 31.

(37) שמות א, ו.

(38) להעיר מכלי יקר כאן.

(39) וכסיום המשנה (אבות שם) "וכל הפורק ממנו עול תורה כו'".

(40) שמו"ר פ"א, ח (מאותן שירדו למצרים). פרש"י וראו ו, טז
("אחד מן השבטים").

(41) שמו"ר שם, ד – וזה נעשה תיכף כש"מת יוסף" (ראה בארוכה
לקו"ש ח"ו שם). ובפרש"י ר"פ ויחי, דכ"שנפטר יעקב אבינו נסתמו.

ישראל מצות השעבוד שהתחילו לשעבדם". וראה מפרשי רש"י שם.

(42) דברים לב, טו. ברכות לב, א.

(43) דלא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז, ב).

- 1 היתה אוחזת בהם ותופסת אותם... שבעל כרחו אחוז
2 בה":
3 כיוון שבפנימיות הרי הישיבה בארץ גושן היא
4 ירידה למצרים ("שהיא מארץ מצרים") ויותר מכך,
5 מאפשרת את שעבוד מצרים כפשוטו, יוצא,
6 שבפנימיות ובהעלם היתה הירידה לארץ גושן באופן
7 של "הארץ היתה אוחזת בהם ותופסת אותם... שבעל
8 כורחו אחוז בה".
- 9 הכוונה הפנימית והטעם לכך שצריך להיות ענין
10 של "ויאחזו בה" לפי פירוש המדרש (ש"הארץ היתה
11 אוחזת... אותם") רמוזה ב"יינה של תורה" אשר
12 בפירוש רש"י⁵³: הכוונה של הכרחיות היותם בגלות
13 מצרים לפי פירוש המדרש רמוזה ב"לשון אחוזה": כדי
14 שהם ירשו כל הטוב בניצוצות דתוהו שנפלו בשבירה⁵⁴
15 במצרים "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"⁵⁵.
- (משיחת ש"פ ויגש תשכ"ה)

(55) לך טו, יד.

(53) וראה לקו"ש ח"ה ע' 1 (בהערה 3). ע' 278.

(54) לשון המאמר – ד"ה אם רוח המושל שם.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב כסלו, תשכ"א

ברוקלין.

ברכה ושלוש!

במענה למכתבה מייט כסלו, בו כותבת אודות ההיכירות שלה אשר מחשבתה בזה הוא לשם שידוך, והצדדים החיובים שבזה וכן אלו אשר להיפך, ובזה גם שכאילו יש התנגדות ממשפחת האברך, אבל אינה מבארת למה הם מתנגדים וטעמי ההתנגדות.

לשאלתה דעתי על הטעמים שכותבת, הנה הקורבה המשפחתית שביניהם רואים במוחש ובפרט בדורות האחרונים, שאין כל מקום לחשש בזה, בעת שהמדובר והמדוברת בריאים הם.

(ב) לכתבה שבגיל הנוכחי צריך לחכות כשנה ועוד יותר עד לנשואין, מובן גם פשוט שאין זה מתאים להשקפתי, שהרי אין זה השקפת תורתנו חיים בכלל, ובפרט בתוככי אח"י הספרדים שגם הם שניהם נמנים על עדתם, ועוד וגם זה עיקר, שאינו רצוי כלל וכלל להיות מכירים וידידים ועל מנת להנשא, וביחד עם זה להחליט שמוכרח לחכות עד הנשואין בפועל כמה וכמה חדשים ואולי עוד יותר, וכאמור אין זה רצוי כלל וכלל ועל הצעירים היראים וחרדים לדבר ה' להכיר כו' ולהתידד רק בהקדם החלטה שכבר באה העת להנשא בפועל, והרי ברור שהוראות תורתנו חיים הם לא רק לשם טובה בעולם הבא לאחר מות, אלא שזהו טובתו של איש הישראלי גם בעולם הזה, לחיות חיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

(ג) לכתבה איך להביא הענין יותר קרוב להאברך - כנראה ממכתבה ודאי שמבין הוא יחסה הרציני אל הענין, וכיון שממשיך בהפגישות, בטח זהו סימן, שגם לו יחס רציני בזה, אף שאפשר לא כל כך כמו אצלה, והרי פרטים אלו יש לברר ע"י ידידים לשניהם גם יחד, וכמו אלו שמזכירה במכתבה.

ע"פ סגנון מכתבה בטח למותר להאריך אודות ההכרח בחיים על פי הוראות תורתנו חיים ורק להוסיף, שכשנמצאים במבוכה וזקוקים לתוספת ברכה מהשי"ת נותן התורה ומצוה המצוה, יש להוסיף בעניני יהדות ועד לחיי היום יומים, והרי בעניני טוב וקדושה ככל שלא יהי' גם טוב בזה, תמיד יש מקום להוסיף כיון שקשורים בהקב"ה שהוא אין סופי.

בברכה לבשו"ט.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

בראשית כו, כב - ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ

רכד

ביאור ורמו, הבאר ד"עשק" כנגד יום א' דר"ה, "שטנה" כנגד יום ב', "רחובות" כנגד יום הכיפורים, "באר שבע" כנגד הושענא רבה וכו'

יצחק הוא בחי' מים, וזהו שעבודתו היתה בחפירת בארות מים חיים.

שהמים הללו הן מצד הגבורות, המים דבאר שהן העולין¹ מלמטה למעלה.

ובחי' יצחק בשנה מתחיל מתחילת ראש השנה עד הושענא רבה, והוא בכלל.

שבימים הללו יש ג' זמנים שהעולם והאדם נידון².

בראש השנה שאז הוא הכתיבה, ביום א' דינא קשיא³ וביום ב' דינא רפא.

וביום הכפורים שאז הוא החתימה ואז אין שום שליטה להשטן כמאמר רז"ל⁴ שהשטן גימט' שס"ד מלבד יום הכפורים.

ובהושענא רבה שאז הוא גמר החתימה, ובהושענא רבה יש סימן לזה בלילה⁵ בצל, והתיקון משנה תורה וטהלים אומרים בלילה.

אך ההושענות וחביטת הערבה בהושענא רבה, הוא ביום הושענא רבה שאז הוא סיומא דדינא, ועיין בפע"ח⁶ בכוננת ליל הושענא רבא ע"ש.

זהו הד' בארות, לפי פשוטו של מקרא, שחפרם יצחק. א'. הבאר דעשק, ביום א' דראש השנה, ורבו עלי' הוא כמ"ש⁷ ויהי היום כו' שקאי על ראש השנה כתרגומו, ויבא גם השטן כו', וכתוב⁸ ה' יחתו מריבו שמפטירין זה ביום א'

(1) ראה תורה אור פרשת תולדות עמוד יז, א ואילך (מובא לעיל סימן ריט הערה 2). ספר המאמרים תקס"ח עמוד תקלד ואילך. תרע"ח עמוד סח ואילך. תרנ"ץ עמוד קכט ואילך. שם עמוד קמז ואילך. תורת מנחם – ספר המאמרים מלוטק חלק א' סוף עמוד שמת ואילך.

(2) ראה פרי עץ חיים שער לולב פרק ד'.

(3) ראה זוהר חלק ג' (פרשת פנחס) דף רלא, ב.

(4) יומא כ. "אמר רמי בר חמא, השטן בגימטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה ימי אית לי רשותא לסטוני, בימא דכיפורי לית לי רשותא לאסטוני".

(5) ראה זוהר פרשת תרומה דף קמב, א. פרי עץ חיים לולב פרק ה (כמצויין כאן).

(6) שם בפרי עץ חיים פרק ה.

(7) איוב א, ו. "ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתכם", ופי' התרגום "וַיָּהֲגוּ בְיוֹמָא דְּרִינָא בְּרִישׁ שְׁתָּא נְאֻתוֹ פְּתִי מְלָאכְיָא לְמָקוֹם בְּרִינָא קָדָם ה' וגו'".

(8) שמואל א-ב, י. "ה' יחתו מריבו עליו בשמים ירעם ה' ידין אפסי

דראש השנה הרי שאז יש מריבה, והוא מצד הדינא קשיא. ב'. הבאר דשטנה, ביום ב' דראש השנה שרבו גם עלי' מצד הדינא רפא, (ומפני שהוא רפא לא כתיב הטעם בהשטנו כו' כמו בעשק⁹ כי התעשקו כו').

ג'. הבאר דרחובות שלא רבו עלי', הוא ביום הכפורים שאין להשטן שליטה, ונק' רחבות¹⁰ גימט' שם אהי' בד' מלואיו קס"א קמ"ג קנ"א, שהוא פנימיות¹¹ בינה שביום הכפורים¹².

ועל הבאר הזה כתיב וַיַּעֲלֶק, וחפרו יצחק עצמו לא עבדיו, היינו שרשי הגבורות כמו שהם בעתיק (תענוג, יצחק, צחק¹³ עשה לי אלקים), וביום הכפורים מקבלת המלכות באר הג' דעתיק.

וזהו כי הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, שביום הכפורים עצמו אסור תשמיש¹⁴ ואח"כ מותר זהו ופרינו, כי מה שמותר אח"כ נמשך זה מיום הכפורים דוקא, והראי' כי הזיווגים היו נעשים ביום הכפורים דוקא כמאמר רז"ל בשלהי תענית¹⁵ שאז בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים כו', ולהכפרה דיום הכפורים שע"י הכהן הגדול מעכב שיהי' לו אשה כמ"ש¹⁶ ובעד ביתו, וכמאמר רז"ל¹⁷, וכן יש פירוש בועינתם¹⁸ את נפשותיכם שועינתם הוא מלשון עונתה דהיינו יחוד, והוא מטעם האמור שהמקור להזיווג הוא דוקא יום הכפורים אם שבו גופא אסור מפני דנטלא

ארץ וגו'".

(9) בראשית כו, כב. דכתיב בהבאר ד"עשק" – "ויריבו רעי גרר וגו' ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו", משא"כ בהבאר דשטנה כתיב (פסוק כא) "ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה".

(10) רחבות גימטריא וכו', בלקוטי תורה להאריז"ל עה"פ. ועיין מאורי אור ערך רחבות. (וטעם ד' מלואיו ולא ג', ראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רצג).

(11) ראה לקוטי שיחות חלק כט עמוד 313 ואילך.

(12) "ויש לפרש מן המצר קראתי בראש השנה, ענני במרחב י"ה ביום הכפורים רחבות, והוא ע"י העבודה דהכהן הגדול ביום הכפורים שהכהן הגדול מתחיל מהתיקון ורב חסד כמ"ש באד"ר והתיקון הזה הוא במקום המרחב, והי' טובל ה' טבילות ומקדש י' קדושין לנגד י"ה שבמרחב בתיקון הזה, ועיין בשער א"א פ"א" (לקוטי לוי יצחק כאן).

(13) בראשית כא, ו. ראה תורה אור יז, ד. לקוטי שיחות חלק א עמוד 30. חלק ג עמוד 786. חלק כ עמוד 342. תורת מנחם – ספר המאמרים מלוטק חלק ד עמוד רצז. לעיל סימן קצז. קכו.

(14) יומא ריש פרק ה.

(15) דף כו: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות בחור שא נא עניך וראה מה אתה בורר לך... ביום חתונתו זה מתן תורה [ובפרש"י: זה מתן תורה, יום הכפורים שניתנו בו לוחות אחרונות].

(16) ויקרא טז, ו.

(17) יומא ב. וע"ש הסוגיא יג. "וכפר בעדו ובעד ביתו, ביתו זו אשתו".

(18) ויקרא טז, לא.

מבי אימא כמ"ש בזהר.

ד'. אח"כ¹⁹ ויעל משם באר שבע הוא להושענא רבה שהוא יום הז' דסוכות, וירא²⁰ אליו ה' בלילה ההוא הוא ליל הושענא רבה שאז הוא הדין והמשפט, וכר²¹ שם עבדי יצחק (ולא הוא עצמו שזהו ביום הכפורים דוקא, רק בחי' הארות ממנו) באר ומצאו מים כמ"ש מצאנו מים²². וקרא שם הבאר²³ שבעה ע"ש הושענא רבה שהוא יום

הז' דסוכות, ובהושענא רבה הוא הגמר דחתימה, זהו שאז נגמר חפירת הבארות דיצחק ולא נאמר אח"ז שחפר עוד בארות.

וכמו כן לענין מה שחפר יצחק את הבארות דאברהם כו' וקרא להן שמות²⁴ כשמת, מלא ו' וחסר ו', ההתחלה הוא בראש השנה והגמר בהושענא רבה וכמ"ש²⁵ בזהר פי' וישב יצחק ויחפור כו' ע"ש.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שכט

(19) בראשית כו, כג.

(20) שם פסוק כד.

(21) שם פסוק כה "ויכרו שם עבדי יצחק באר".

(22) שם פסוק לב. "והי' זה ביום ההוא היינו ביום הושענא רבה, שזהו לפלא, כי הושענא רבה אינו כמו ראש השנה ויום הכפורים שהם יום טוב ובראש השנה יש תקיעת שופר וביום הכפורים הה' עיניו וזהו תפלות ושאר העבודות ובהם הוא הכתיבה בלאה והחתימה הפנימית שברחל לכן אין זה פלא כל מה שמצאו מים, אבל הושענא רבה שאינו יום טוב כמוהם ובו הוא רק החותם החיצון שבמלכות דמלכות, וגם מצד א' יש בו חסדים מקיפים דמלכות דאימא (ע"י הסוכה) ומקיפים ופנימים דמלכות דז"א (ע"י נענוע הלולב ומינוי והקפותיהם) ומאין ימצא מים דגבורות דיצחק זהו שנאמר בפסוק הפלא שמצאו מים כמ"ש ויגידו לו מצאנו מים" (לקוטי לוי יצחק כאן).

(23) שם פסוק כג.

(24) שם כו, יח. "וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו" (ראה לעיל סימן ריט הערה 2).

(25) ראה זהר חלק ג' פרשת צו דף לב, א וז"ל: בהאי יומא כתיב (על היום הזה של הושענא רבא נאמר) וישב יצחק ויחפור בארת המים, (הנה) בארת כתיב חסר ו' (לרמז שבאר עדיין חסרה תיקון, ומש"כ) וישב, מהו וישב (כי נראה שהוא מיותר), אלא יומא קדמא דירחא (אלא ביום הראשון של חדש תשרי שהוא ראש השנה), שירותא דדינא הוה בכל עלמא (התחלת הדין הי' בכל העולם, לכן) ויצחק קיימא לכורסיא למידן עלמא (הגבורה של יצחק עומד בכסא הדין לדון את העולם, אבל) בהאי יומא (בזה היום של הושענא רבא, כתיב) וישב יצחק (דהיינו) לאתערא דינין ולסיימא דינין (חזר לעורר את הדינים ולסיים ולהמתין את הדינים).

אגרות קודש

ב"ה, כ' כסלו, תשכ"א

ברוקלין.

תלמידות בית ספר חב"ד אשר בזרנוגה ה' עליהם יחי

ברכה ושלוש!

מאשר הנני קבלת מכתבן מיי"ז כסלו, ויהי רצון שתבשרנה טוב בתוכנו.

והרי מתקרבים אנו לימי חנוכה, אשר כנוסח תפלת על הנסים, מסר הקב"ה טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך.

הנה כן הוא גם ביחס לכל אחד ואחת מבני ישראל בכל הזמנים ובכל המקומות, אשר באם כהוראת תורתנו תורת חיים עומדים במסירות נפש, מוסר הקב"ה את היצה"ר שבלב האדם שהוא טמא רשע זד ביד היצר הטוב הטהור צדיק ומשתוקק לתורה ומצות, ויכול כל אחד להדליק נר מצוה ותורה אור, בעצמו בנפש בביתו ובסביבתו.

ויהי רצון שיקוים כל האמור בכל אחת מהן.

בברכה לחנוכה שמח ולבשו"ט.

כה מתוך הספר ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ויגש

ורגיג וחמיד לצדיק, שנזכה להגאולה שע"י הצדיק ב"ב אכ"ר. ע"כ דברי פה קדוש האר"י צוק"ל, וא"כ אינו כמו צאתם ממצרים שאז בפ"א ועתה בצד"י. אך מבואר בפ' דילן בס' פני דוד ובספר ראש דוד בפ' שלח על הפסוק ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק ובפרש"י וישלח אמר אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק והקדים אברהם ליצחק וכאן לא הזכיר אברהם כלל וע' במדרש שתמה ע"ז, וגם השי"ת אמר לו כאן רק אנכי אלקי אביך.

ותירץ הפני דוד ע"פ המדרש שאמר הקב"ה להאבות יתן א' מכם אות אחת משמו ואני אדלג על הקץ בגלות מצרים, והשיב אברהם אם אחזיר הה"א לא אהי' אב המון גוים ויעקב אמר אם אתן הו"ד ישרא עקב, ואמר יצחק אני אתן השי"ן כי עיקר השם שלו הוא ישחק ע"ש השחוק וע' ברש"י פרשת וירא בפסוק כל השומע יצחק לי כי הרבה שחוק הי' בעולם ובדברי הימים כתיב ושבועתו ליצחק ובתהלים כתיב לישחק כי שחוק הוא יותר משמש לשון שמחה, והחליף יצחק השי"ן בצד"ק כדי לדלג על הקץ, והצד"י הוא פחותה מהשי"ן שני מאות ועשר והקטין שמו שלא יהי' הגלות רק כפי מה שהקטין שמו והוא מנין רד"ו ודילג כמנין ק"ץ מארבע מאות ע"כ דברי המדרש.

א"כ לפ"ז הי' יצחק גורם שידלג על הק"ץ אבל בל"ז השיעבוד ד' מאות שנה, ולכן יעקב שהרגיש ברוה"ק שירידתו למצרים הוא הגלות ושיעבוד כמו שאמרו רז"ל שאמר לו השי"ת אל תירא מרדה מצרימה אין אומרים אל תירא אלא למי שמתירא לכך הקדים קודם ירידתו למצרים לעורר זכות יצחק כדי לדלג על הקץ ולכן זבח לאלקי אביו יצחק, והשי"ת הסכים על ידו ואמר לו אנכי אלקי אביך עכ"ד, ובתוספת נופך קצת.

וא"כ לפ"ז גם בגאולת מצרים הי' ע"י הצד"י שלקח יצחק בעד השי"ן אבל דבר זה הי' באתכסי' שזה לא הי' נגלה להמון רק ע"י הפ"א הי' הגאולה באתגליא פקד פקדתי ולע"ל תהי' הגאולה ע"י הצד"י באתגליא צמח אצמיח. וזה פ"י הפסוק (מיכה ז, טו) הגאולה תהי' כימי צאתך ממצרים רק ההפרש הוא כי אז בגאולה העתידה אראנו נפלאות, ר"ל מה שהי' נפלא ומכוסה בגאולת מצרים אראנו באתגליא. ישמח משה

מה, כב – לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות

א. [תוכן: א"ל הקב"ה ליוסף אתה נתת לבנימין מספר ש"י (שלש מאות כסף ועשר חליפות, מספר ש"י), חייך באותה מדה אתנהג עם אוהבי שינחלו ש"י עולמות]

ולבנימין נתן שלש מאות כסף. למה נתן לו שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות, נ"ל דמיעוט חליפות שתיים [וחמש פעמים שתיים] הרי עשר, וג' מאות הרי י"ש. א"ל הקב"ה אתה נתת לבנימין אחיך י"ש לפי שהי' חביב בעיניך יותר משאר אחיך, חייך באותה מדה אתנהג עם אוהבי, וכל מי שהוא חביב לפני אתן לו י"ש עולמות שנא' (משלי ח, כא) להנחיל אוהבי י"ש, וזש"ה (תהלים פ, ב) נוהג כצאן יוסף.

מכתיבת רבינו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

מו, א – ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק

ב. [תוכן: פ"י הפסוק כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות – דלכאורה גאולת מצרים הי' ע"י אות פ' וגאולה העתידה ע"י אות צדיק, ומבאר דגם גאולת מצרים הי' ע"י אות צ' (ע"י אות צ' של יצחק), וזהו "לאלקי אביו יצחק", רק שהי' בהעלם ולעתיד יהי' בהתגלות וזהו אראנו וכו']

ויזבח זבחים לאלקי יצחק אביו. כתיב (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, נ"ל דהנה נאמר בשם האר"י צוק"ל על פסוק (ישעי' כד, יו) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק כי ידוע מהמדרש (ילקוט פ' לך רמז ס"ד) דע"י האותיות מנצפ"ך היו כל הגאולות, גאולת מצרים ע"י הפ"א פקוד פקדתי, גאולת בבל ומדי ויון הי' ע"י כמ"ב כמבואר במדרש, וגאולה העתידה ב"ב ע"י אות הצד"י צמח אצמיח, ובכל גאולה שוררו, והיינו מכנף ר"ל מד' אותיות אלו זמירות שמענו שהי' כבר אלו הגאולות אבל צבי ר"ל רצונינו הוא כי צבי לשון רצון הוא כמו צבי

המשך ביאור למס' סוטה ליום ראשון עמ' ב

למצוות ואינם דואגים, דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר, כל מי שיש לו פת בסלוי להיום, ואומר, מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אִמְנָה. ומביאה הגמרא, שאף רבי אלעזר אמר כך, ותינו דאמר רבי אליעזר, מאי דבתיב 'כי מי בז ליום קטנות', מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן ולא יהיה שלם לעתיד לבא, קטנות שהיה בזה, שלא האמינו בהקדוש ברוך הוא. רבא אומר, יום קטנות אלו קטני בני ישרא' שמתו בעודם קטנים,

1 שם מקומו, בדבתיב ביהושע שיש מקום ששמו כך 'זיף ומלם' 2 ובגלות, ביוצא בדבר אתה אומר במה שנאמר בתהילים, "בבוא היופים ויאמרו לשאול הלא דוד וגו'", ואף שם שאלו מאי זיפים, 3 אמר רבי יוחנן, אלו בני אדם המזיזין דבריהם ואומרים דברי שקר ורכילות. ורבי אליעזר אומר, קריים כך על שם מקומן, 4 בדבתיב 'זיף ומלם' ובגלות. 5 שנינו במשנה, ופסקו אנשי אִמְנָה. אמר רבי יצחק, אנשי אִמְנָה 6 אלו בני אדם שהן מאמינין בהקדוש ברוך הוא ומוציאים ממון

♦ יום ראשון א' טבת ♦

יחזקאל לְהוֹדָה יְהוָה וְאָמַר בְּכַעַר רַבּוֹנִי
יִמְלֹל כָּעַן עֲבָדְךָ שֶׁתִּגְמָא קָדָם רַבּוֹנִי וְלֹא
תִקָּח רִיגוֹן בְּעֲבָדְךָ אֲרִי כִפְרָעָה בֶּן אֶת:

מִד (יח) וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָיִךְ יְדַבֵּר-נָא
עֲבָדְךָ דָּבָר בְּאָזְנִי אֲדֹנָיִךְ וְאֶל-יָחִיד אֶפְרָיִם בְּעֲבָדְךָ בִּי
כְמוֹד כִּפְרָעָה:

כ"י- וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו. דָּבָר בְּאָזְנִי אֲדֹנָיִךְ. יְכַנְסוּ דְבָרֵי בְּאָזְנִיךָ (כ"ח). וְאֶל-יָחִיד אֶפְרָיִם. מִכָּאן אֵתָּה לְמַד שֶׁדָּבָר
אֵלָיו קְשׁוּת. בִּי כְמוֹד כִּפְרָעָה. חָשׁוּב אֵתָּה בְּעֵינֵי כְמוֹלֶךְ, זֶהוּ פֶשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: סוֹפֵךְ לְלִקּוֹת עָלָיו בְּצָרַעַת
כְּמוֹ שֶׁלֶקְחָה פְרָעָה עַל-יָדֶי וְזָנְתִי שָׁרָה עַל לִילָה אַחַת שֶׁעָבְדָהּ (כ"ח). דָּבָר אַחֵר: מִה פְרָעָה גִזְרָה וְאֵינוֹ מְקִיָּם,
מִבְטִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, אֵף אֵתָּה בֶּן, וְכִי זֶה הִיא שִׁמְתָּה עֵין שֶׁאִמְרַתָּ לְשׁוֹם עֵינְךָ עָלָיו. דָּבָר אַחֵר: "בִּי כְמוֹד
כִּפְרָעָה", אִם תִּקְנִיטִנִי, אֶהְרֹג אוֹתְךָ וְאֵת אֲדוֹנֶיךָ (כ"ח).

~ נקודות משיחות קודש ~ (על-פי לקוטי-שיחות כרך כ, עמוד 212 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אין לעשות חשבונות בשמך דבר על חנוך

וְאֶל-יָחִיד אֶפְרָיִם בְּעֲבָדְךָ

מִכָּאן אֵתָּה לְמַד שֶׁדָּבָר אֵלָיו קְשׁוּת (מז, יח. ובפירושו רש"י)
יֵשׁ לַעֲנִן מִדּוּעַ הַתְּחִיל יְהוָה מִיֵּד לְדַבֵּר קְשׁוּת, הֲרִי הִיָּה יָכוֹל לְהַתְּחִיל בִּ"רְכוּת". וְאִם לֹא יִפְעְלוּ דְבָרָיו, אִזּוֹ לְדַבֵּר קְשׁוּת?
אֵף הֵטַעַם מוֹבֵן בְּפִשְׁטוֹת, כִּי אִם הִיָּה מְדַבֵּר עַל עֲנִין חִיצוֹנִי שֶׁאֵינוֹ נֹגַע כְּלָכָה, אִזּוֹ יֵשׁ מְקוֹם לְעִבּוֹד עִם חֲשׁוֹנוֹת וּבְדָרְכִים
הַמְקַבְּלִים בְּשִׁכְל, אֵף כְּשֶׁמְדַבֵּר בְּדָבָר הַנּוֹגֵעַ בְּנִפְשׁוֹת מַמְשׁ, "וְנִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ" (פרשתנו מז, ל), אֵין עוֹשִׂים חֲשׁוֹנוֹת,
וּמִתְחִילִים מִיֵּד לְעִבּוֹד עִם כָּל הַתִּקְוָה. וּכְמֹאֲמֹר הַעוֹלָם "אִזּוֹ עַם טוֹט וְיָוִי – שְׂרִיט מְעוֹל", שֶׁשִּׁפְּכָאֵב צוֹעֲקִים, אֵף אִם לֹא
יִשְׁנָה מְאוּמָה בְּצַעֲקָתוֹ.

ו"מִכָּאן אֵתָּה לְמַד" גַּם בְּנוֹגַע אֵלֵינוּ, שֶׁכְּשֶׁמְדַבֵּר בְּחִנוּךְ הַיְלָדִים, לְהַצִּיל אוֹתָם מִסְּכָנוֹת רוּחָנוֹת, צָרִיכִים לְהַתְּחִיל מִיֵּד לְעִבּוֹד
בְּכָל הַתִּקְוָה וְעַם כָּל הַכּוּחוֹת, וְלַעֲסֹק בְּמִסְרֵינֵינוּ נֶפֶשׁ לְהַצִּיל אֶת נִפְשׁוֹ שֶׁל הַיְלָד, וּבְלִי חֲשׁוֹנוֹת וְשִׁקּוּלִים שְׁכָלִים.

יט רַבּוֹנִי שְׂאִיל יָת עֲבָדְהִי לְמִימָר הָאִית
לְכוּן אָבָא אוֹ אָמָא:
אִוְ-אָח:

כ"י- אֲדֹנָיִךְ שְׂאִיל אֶת-עֲבָדֶיךָ. (כ"ח) מִתְחִלָּה בְּעִלְיָה בָּאת עָלֵינוּ, לְמַה הִיָּה לָךְ לְשֹׂאֵל כָּל אֵלָה, בְּתֵךְ הִיָּינוּ
מִבְּקָשִׁים, אוֹ אַחֲתָנוּ אֵתָּה מִבְּקָשׁ? וְאֵף-עַל-פִּי-כֵן: "וְנֹאמַר אֶל אֲדֹנָיִךְ", לֹא כְחֻדְנוּ מִמֶּךָ דָּבָר.

כ וְנֹאמַר אֶל-אֲדֹנָיִךְ יִשְׁ-לָנוּ אָב וְזָקֵן וְיָלֵד וְזָקֵן קָטָן
וְאֶחָיו מֵת וְיִוְתֵר הוּא לְבָדוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֶהְיֶה:
כ"י- וְנֹאמַר אֶל-אֲדֹנָיִךְ יִשְׁ-לָנוּ אָב וְזָקֵן וְיָלֵד וְזָקֵן קָטָן
וְאֶחָיו מֵת וְיִוְתֵר הוּא לְבָדוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֶהְיֶה:

כ"י- וְנֹאחִיו מֵת. מִפְּנֵי הִיָּרָאָה הִיָּה מוֹצִיא דָּבָר שֶׁקָּר מִפִּיו, אָמַר: 'אִם אִמֵּר לוֹ שֶׁהוּא קָטָן, יֹאמַר הִבִּיאֻהוּ
אֶצְלִי'. לְבָדוֹ לְאִמּוֹ. מֵאוֹתָה הָאֵם, אֵין לוֹ עוֹד אָח.

כא וְנֹאמַר אֶל-עֲבָדֶיךָ הוֹרְדָהוּ אֵלֵי וְאֶשְׁיִמָּה עֵינִי
עָלָיו:
כ"א וְנֹאמַר אֶל-עֲבָדֶיךָ הוֹרְדָהוּ אֵלֵי וְאֶשְׁיִמָּה עֵינִי
עָלָיו:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

יח) וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו [וגו'] בִּי אֲדֹנָיִךְ. בְּנוֹהֵג
שֶׁבְּעוֹלָם מִי שֶׁלֹּקַח עֶבֶד וְנִמְצָא גָבַל
מִחֲזִירוֹ, וְזֶה שֶׁנִּמְצָא גָבַל אֵתָּה מִבְּקָשׁ
לְעִבֵּד (תְּנַחֲמָה יֶשֶׁן ח)
בִּי כְמוֹד כִּפְרָעָה. כָּשֶׁם שֶׁפְּרָעָה חָמַד
יח) וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו [וגו'] בִּי אֲדֹנָיִךְ. בְּנוֹהֵג
שֶׁהָא אִמּוֹ בְּשִׁבְלִי וְפִיָּה, כִּךְ אֵתָּה
חֻמֵּד בְּנִימִין לְעִבֵּד בְּשִׁבְלִי וְפִיָּה. דָּבָר
אַחֵר, בִּי כְמוֹד כִּפְרָעָה, כְּמוֹ שֶׁאִתָּם
גְּדוֹלִים בְּמִקְוִמָּכֶם, בֶּן אָנוּ גְּדוֹלִים
בְּמִקְוִמָּנוּ (תְּנַחֲמָה ח): תוֹרָה יֵט
כ"א) וְנֹאמַר אֶל-עֲבָדֶיךָ הוֹרְדָהוּ אֵלֵי וְאֶשְׁיִמָּה עֵינִי
עָלָיו. פִּירֵשׁ רִש"י
(פֶּסוּק ח), וְכִי זֶה הִיא שִׁמְתָּה עֵין שֶׁאִמְרַתָּ
לְשׁוֹם עֵינְךָ עָלָיו. לְכָךְ נִרְאָה לְפָרֵשׁ
וְנֹאמַר אֶל-עֲבָדֶיךָ הוֹרְדָהוּ אֵלֵי וְאֶשְׁיִמָּה עֵינִי
עָלָיו שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה לוֹ
רָעָה: תוֹרָה כב

(כב) וַיֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנָי לֹא־יוּכַל הַנֶּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעֹזֵב אֶת־אָבִיו וּמָתָּה:

כז"י • וַיֹּאמֶר אֶת־אָבִיו וּמָתָּה • אִם יֵעֹזֵב אֶת אָבִיו, דּוֹאֲגִים אָנוּ שֶׁמָּא יָמוּת בְּדֶרֶךְ, שֶׁהָרִי אִמּוֹ בְּדֶרֶךְ מָתָה.

(כג) וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחֵיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תִסָּפֶון לְרֹאוֹת פָּנַי:

(כד) וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עֲבֹדְךָ אָבִי וַנִּגְדַּלְוָה אֶת דְּבָרֶיךָ אֲדֹנָי:

(כה) וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שָׁבוּ שְׁכַרְוֵנוּנוּ מִעַם־אֲכָל:

(כו) וַיֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אֲחִינוּ הַקָּטָן אִתָּנוּ וַיִּרְדּוּנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לְרֹאוֹת פָּנָי הָאִישׁ וְאֲחִינוּ הַקָּטָן אֵינָנוּ אִתָּנוּ:

(כז) וַיֹּאמֶר עֲבָדֶיךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתָּם יִדְעֶתֶם כִּי שָׁנִים יִלְדָּה־לִּי אִשְׁתִּי:

(כח) וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאֵתִי וַאֲמַר אֵךְ טָרַף טָרַף וְלֹא רִאיוֹתָיו עַד־הַנֶּה:

(כט) וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעַם פָּנַי וְקָרְהוּ אִסּוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שִׁיבְתִּי בְּרָעָה שְׂאֵלָה:

כז"י • וְקָרְהוּ אִסּוֹן • (כ"ה) שֶׁהִשְׁטֵן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה. וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שִׁיבְתִּי וְגו' • עֲכָשׁוּ, כְּשֶׁהוּא אֲצִלִּי, אֲנִי מִתְנַחֵם בּוֹ עַל אִמּוֹ וְעַל אֲחִיו. וְאִם יָמוּת זֶה, דּוּמָה עָלַי שֶׁשָּׁלֶשְׁתֶּן מֵתוֹ בַּיּוֹם אֶחָד.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 216)

שֶׁהִשְׁטֵן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה (רש"י מד, כט) כָּאן, בְּדַבְּרֵיוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, פָּרַשׁ שֶׁיֵּשׁ שְׁעַת סַכָּנָה שֶׁל מָוֶשׁ, וְאֵלּוּ לְעִיל, בְּדַבְּרֵי יְהוּדָה, כְּתֹב "דּוֹאֲגִים אָנוּ שֶׁמָּא יָמוּת בְּדֶרֶךְ, שֶׁהָרִי אִמּוֹ בְּדֶרֶךְ מָתָה". וַיֵּשׁ לְפָרֶשׁ, דְּהִנֵּה לִדְעוֹתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הִתְרַחֲשׁוּ שְׁנֵי אִסּוֹנוֹת בְּמִשְׁפַּחַת בְּנֵימִין שֶׁהָיוּ קְשׁוּרִים בְּדֶרֶךְ: אִמּוֹ מָתָה בְּדֶרֶךְ וְאֲחִיו נָטַרְף בְּדֶרֶךְ, וּמוֹכֵן אִם כֵּן, שֶׁעֲבוּרוֹ הַדֶּרֶךְ הִיא מְקוֹם סַכָּנָה. מִה־שְּׁאִין־כֵּן יְהוּדָה יָדַע שִׁיוֹסֵף לֹא נָטַרְף בְּדֶרֶךְ, וְלָכֵן אָמַר שֶׁיֵּשׁ כָּאן חֲשָׁשׁ בַּעֲלָמָא וְתוֹ לֹא.

(ל) וְעַתָּה כִּבְאִי אֶל־עֲבָדֶיךָ אָבִי וְהַנֶּעַר אֵינָנוּ אִתָּנוּ וּנִפְּשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ:

♦ יום שני ב' טבת ♦

(לא) וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנֶּעַר וּמָתָה וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שִׁיבְתִּי עֲבָדֶיךָ אָבִינוּ בִּיגּוֹן שְׂאֵלָה:

כז"י • וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנֶּעַר וּמָתָה • אָבִיו מִצָּרְתּוֹ.

לא ויהי כד יחזי ארי לית עוליקא ומית ויחזין עבדיך ית שיבת עבדיך אבונא ברוקא לשאול:

(לב) כִּי עֲבַדְךָ עָרַב אֶת־הַנֶּעֶר מֵעַם אָבִי לְאֹמֶר
אִם־לֹא אֲבִיאֲנֹו אֵלֶיךָ וְחִטָּאתִי לְאָבִי כָל־הַיָּמִים:
כ"י • כִּי עֲבַדְךָ עָרַב אֶת־הַנֶּעֶר • ואם תאמר: למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי, הם כלם מבוזין ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנדה בך עולמות.

(לג) וְעַתָּה יֹשֶׁב־נָא עֲבַדְךָ תַּחַת הַנֶּעֶר עֶבֶד לְאֹדֹנִי
וְהַנֶּעֶר יַעַל עִם־אֲחִיו:
כ"י • יֹשֶׁב־נָא עֲבַדְךָ וגו' • (ב"ר) שְׁלָכָל דְּבַר אֲנִי מַעֲלָה מִמֶּנּוּ: לַגְבוּרָה, וּלְמַלְחָמָה וּלְשִׁמְשׁ.

(לד) כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנֶּעֶר אֵינְנֹו אִתִּי פֶּן
אֲרֹאֶה בָּרַע אֲשֶׁר יַמְצֵא אֶת־אָבִי:
מה (א) וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִּצָּבִים עָלָיו
וַיִּקְרָא הוֹצִיאֹו כָל־אִישׁ מֵעַלָּי וְלֹא־עֲמַד אִישׁ אֹתֹו
בְּהַתְּוֹדַע יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו:
כ"י • וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנִּצָּבִים • לא היה יכול לסבל שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין
שאחיו מתבדעין בהודעו להם.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך יט עמ' 262)

שִׁיְהִיו מִצְרִים נִצָּבִים עָלָיו וְשׁוֹמְעִין שְׁאֲחִיו מִתְּבַשִּׁין (רש"י מה, א) בְּדֶרֶךְ כָּלֵל נִקְט הַפְּתוּב "עוֹמְדִים", וְאֵלֹו "נִצָּבִים" מוֹרָה עַל עֲמִידָה מִיְּחֻדָּת. וְעַל־דֶּרֶךְ פְּרוּשׁ רש"י (קרח טז, כז) "נִצָּבִים, בְּקוֹמָה זְקוּפָה". וְאַף כָּאן אֵין זו עֲמִידָה סֵתֶם שֶׁל הַמִּצְרִים, אֵלֹא "נִצָּבִים" הֵם לְגַבִּי אֲחֵי יוֹסֵף - הֵם שׁוֹמְעִים כִּיצַד הָאֲחִים מִתְּבַשִּׁים. וּבִפְסוּק "שִׁלְשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו" (ריש פרשת ויגש) לֹא הִצְרֵךְ רש"י לִפְרֹשׁ, שֶׁהֲרִי מְדַבֵּר בְּמִלְאָכִים, וּמִזֶּכֶן שְׁאֵין כָּאן עֲמִידָה סֵתֶם.

(ב) וַיִּתֵּן אֶת־קִלּוֹ בְּבִכּוֹ וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית
פְּרָעָה:
כ"י • וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה • בֵּיתוֹ שֶׁל פְּרָעָה, כְּלוּמַר, עֲבַדְיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, וְאֵין זֶה לְשׁוֹן בֵּית מִמֶּשׁ, אֵלֹא כְּמוֹ "בֵּית יִשְׂרָאֵל", "בֵּית יְהוּדָה", מִישַׁנְדָּה בְּלַע"ז.

(ג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אָבִי חַי
וְלֹא־יָכֹלֹו אֲחָיו לַעֲנוֹת אֹתֹו כִּי נִבְהָלוּ מִפָּנָיו:
כ"י • נִבְהָלוּ מִפָּנָיו • מִפְּנֵי הַבוֹשָׁה.

גַּוְאָמֶר יוֹסֵף לְאֲחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אָבִי חַי
אֲבָא קָנִים וְלֹא יָכִילוּ אֲחָיו לְאֲתָבָה יְתֵה
פְּתָנִים אֲרִי אֲתִבְהִילוּ מִן קִדְמֹוּתִי:

(ד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אָחָיו גְּשׁוּ-נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר
אֲנִי יוֹסֵף אַחֵיכֶם אֲשֶׁר-מִכַּרְתֶּם אֹתִי מִצְרִימָה:

כ"ט • גְּשׁוּ-נָא אֵלַי • רָאָה אוֹתָם נְסוּגִים לְאַחֹר, אָמַר: 'עֲכָשׂוּ אִחֵי נִכְלָמִים', קָרָא לָהֶם בְּלִשׁוֹן רַפָּה וְתַחֲנוּנִים וְהִרְאָה לָהֶם שֶׁהוּא מְהוּל (כ"ח).

(ה) וַעֲתָה אֶל-תַּעֲצֹבוּ וְאֶל-יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי-מִכַּרְתֶּם
אֹתִי הִנֵּה כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם:
כ"ט • לְמַחֲיָה • לְהִיּוֹת לָכֶם לְמַחֲיָה.

(ו) כִּי-זֶה שְׁנֵתִים הָרַעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֹמֶשׁ
שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין-חֵרִישׁ וְקָצִיר:
כ"ט • כִּי-זֶה שְׁנֵתִים הָרַעַב • עָבְרוּ מִשְׁנֵי הָרַעַב.

(ז) וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לְשׁוֹם לָכֶם שְׁאֵרִית
בָּאָרֶץ וּלְהַחְיֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה:

♦ יום שלישי ג' טבת ♦

(ח) וַעֲתָה לֹא-אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי אֱלֹהִים
וַיִּשְׁמְעֵנִי לֵאב לְפָרְעָה וּלְאֶדוֹן לְכָל-בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל
בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:
כ"ט • לֵאב • לְחֹבֵר וּלְפִטְרוֹן.

(ט) מִהֲרֹוּ וְעָלוּ אֶל-אָבִי וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר
בְּנִי יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֶדוֹן לְכָל-מִצְרַיִם רְדֵה
אֵלַי אֶל-תַּעֲמֹד:
כ"ט • וְעָלוּ אֶל-אָבִי • אָרַץ יִשְׂרָאֵל גְּבוּהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת.

דעת וקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

(ג-ד) גְּשׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ. מִדְּרָשׁ, לְפִי
שָׁאֵמַר לְמַעַלָּה (פסוק א) הוֹרִיצָאוּ כָל אִישׁ
מִעָלָי, וְהַמִּצְרִים הָיוּ עוֹמְדִים בַּחוּץ
וּמִטִּין אֲנִיָּהֶם מִהֶם מִדְּבָרִים, וּלְכָךְ
כִּשְׁאֵמַר אֲנִי יוֹסֵף אַחֵיכֶם, הָעוֹד אָבִי
חַי לֹא חָשַׁשׁ אִם הֵם שׁוֹמְעִין, אֲבָל
כִּשְׁרָצָה לֹאמַר אֲשֶׁר מִכַּרְתֶּם אוֹתִי לֹא
מִתְחַלָּה אָמַר לָהֶם יוֹסֵף אֲנִי יוֹסֵף
אַחֵיכֶם, הָעוֹד אָבִי חַי, וְלֹא רָצָה
לְהוֹכִיר מְכִירְתּוֹ בִּפְנֵי בְנֵימִין אָחִיו
שֶׁלֹא יִתְבַּיֵּשׁוּ מִמֶּנּוּ וְשֶׁלֹא יִגִּיד לְאָבִיו,
וְהַפְלִיגָן לְצַד אֶחָד וַאֲמַר לָהֶם גְּשׁוּ נָא
אֵלַי, הַפְרִידָן מִבְּנֵימִין וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף
אַחֵיכֶם אֲשֶׁר מִכַּרְתֶּם אוֹתִי: תוֹרָה ה

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטר שיחות כרך ג, עמ' 823)

שְׁמִי אֱלֹהִים לְאֶדֹן לְכָל מִצְרַיִם רַדָּה אֵלֵי אֵל תַּעֲמֹד (מה, ט)

חז"ל אמרו (פסחים קיט) כי "כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים כו', וכשעלו ממצרים העולם עמם". במאמר זה רמזו חז"ל כי המטרה והתכלית של גלות מצרים היא בירור הניצוצות המצויות בכסף וזהב והעלאתם לקדושה.

זהו שרמזו הכתוב:

"שְׁמִי אֱלֹהִים לְאֶדֹן לְכָל מִצְרַיִם" – ובג'די ללקטו לקבץ כל כסף וזהב שבעולם ולהביאו למצרים, ולכן "רַדָּה אֵלֵי אֵל תַּעֲמֹד" – פי מעכשיו אפשר שתתבצע הכוונה והמטרה של גלות מצרים, היינו שבג'יש'אל יבררו ויעלו את ניצוצי הקדושה הנמצאים בכסף וזהב זה ("העולם עמם").

י וְתַחֲבֵב בְּאַרְעָא דְגִשֵּׁן וְתַהֵי קָרִיב לִי אֶתְּ
י וּבְנִי וּבְנִי בְנִי וְעִנְיָ וְתוֹרָה וְכָל דֵּי לָךְ :

(י) וַיִּשְׁכַּת בְּאַרְצֵ-גִשֵּׁן וְהָיִת קְרוֹב אֵלֵי אֶתְּהָ וּבְנִי
וּבְנִי בְנִי וְעִנְיָ וּבְקָרְךָ וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ :

יא וְאֶזְרֵן יְתֵךְ תַּמָּן אֲרִי עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִין בְּכַנָּא
דְּלִמָּא תַתְּמַסְכֵּן אֶתְּ וְאֶנֶשׁ בֵּיתְךָ וְכָל דֵּי לָךְ :

(יא) וְכַלְכַּלְתִּי אֶתְךָ שֵׁם כִּי-עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים רָעַב
פֶּן-תוֹרֵשׁ אֶתְּהָ וּבֵיתְךָ וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ :
כ"י פֶּן-תוֹרֵשׁ • דְּלִמָּא תַתְּמַסְכֵּן, לְשׁוֹן : "מוריש ומעשיר".

יב וְהָא עֵינִיכֹן חֲזֵן וְעִנְיָ אַחֵי בְנִימִין אֲרִי
כְּלִישְׁכּוֹן אֲנָא מְמַלֵּל עִמְכּוֹן :

(יב) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת וְעִנְיָ אַחֵי בְנִימִין כִּי-פִי
הַמְדַּבֵּר אֵלֵיכֶם :

כ"י וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת • בְּכַבּוּדִי וְשְׁאֵנִי אַחֵיכֶם, שְׁאֵנִי מְהוּל כְּכֶם. וְעוֹד : "כִּי-פִי הַמְדַּבֵּר אֵלֵיכֶם" בְּלִשׁוֹן
הַקֹּדֶשׁ (ב"ר). וְעִנְיָ אַחֵי בְנִימִין • הַשְׁוֶה אֶת כָּלֶם יַחַד, לוֹמֵר שְׁפָשֶׁם שְׁאֵין לִי שְׁנָאָה עַל בְּנִימִין אַחֵי
שְׁהִירִי לֹא הָיָה בְּמִכְרִיתִי, כֵּךְ אֵין בְּלִבִּי שְׁנָאָה עֲלֵיכֶם.

יג וְתַחֲוִין לְאַבָּא יָת כָּל זְקָרִי בְּמִצְרַיִם וְיָת
כָּל דֵּי חֲזִיתוֹן וְתוֹחֹן וְתַחֲתוֹן יָת אַבָּא הָכָא :

(יג) וְהִנֵּה לְאֵבִי אֶת-כָּל-כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת
כָּל-אֲשֶׁר רְאִיתֶם וּמַהֲרִיתֶם וְהוֹרִדְתֶּם אֶת-אֵבִי הַנֶּה :

יד וְנִפְל עַל צִוְּאֵרִי בְנִימִין אַחֵיהִי וּבְכָא
וּבְנִימִין בְּכָא עַל צִוְּאֵרָה :

(יד) וַיִּפֹּל עַל-צִוְּאֵרִי בְנִימִין-אֲחִיו וַיִּבֶךְ וּבְנִימִין בָּכָה
עַל-צִוְּאֵרָיו :

כ"י וַיִּפֹּל עַל-צִוְּאֵרִי בְנִימִין-אֲחִיו וַיִּבֶךְ • עַל שְׁנֵי מַקְדָּשׁוֹת שֶׁעֲתִידִין לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנִימִין וְסוּפֹן
לִיחְרָב. וּבְנִימִין בָּכָה עַל-צִוְּאֵרָיו • עַל מִשְׁכַּן שִׁילָה, שֶׁעֲתִיד לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְסוּפּוֹ לִיחְרָב. (ולעניין
דַּעֲתִי, דִּיקוּן שֶׁל רִשִׁי, דְּבִיוֹסָף כְּתִיב : "וַיִּפֹּל וַיִּבֶךְ", תַּרְחִי מִשְׁמַע אֲשֶׁנִּי מַקְדָּשׁוֹת, וְלִכְךָ עָשָׂה ב' פְּעֻלּוֹת עַל זֶה הַרְמָז, מִה"שְׁאֵין-כֵּן בְּנִימִין דְּלֹא כְּתִיב רַק "וּבְנִימִין
בָּכָה", פְּעֻלָּה אַחַת, שְׁלֹא רָמַז רַק עַל חֻרְבָּן אֶחָד. וְעַן כְּבֹאֵר תַּרְגוּם יוֹנָתָן, שֶׁשֵּׁם הוּא בְּרָךְ דְּרִשִׁי) •

~ נקודות משיחות קודש ~ (על"פ לקוטר שיחות כרך י, עמוד 148 – מתוך 'לקראת שבת')

אֵין לְהַסְתַּפֵּק בְּבִכְיָה

וַיִּפֹּל עַל-צִוְּאֵרִי בְנִימִין-אֲחִיו וַיִּבֶךְ וּבְנִימִין בָּכָה עַל-צִוְּאֵרָיו : (מה, יד)

אִתְּהָ בְּגִמְרָא עַל הַפְּסוּק "וַיִּפֹּל עַל צִוְּאֵרִי בְנִימִין אֲחִיו וַיִּבֶךְ וּבְנִימִין בָּכָה עַל צִוְּאֵרָיו" "בָּכָה עַל שְׁנֵי מַקְדָּשִׁין שֶׁעֲתִידִין
לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנִימִין, וְעֲתִידִין לְחָרֵב, וּבְנִימִין כו' בָּכָה עַל מִשְׁכַּן שִׁילָה שֶׁעֲתִיד לְהִיּוֹת בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְעֲתִיד לְחָרֵב".
וְצִרִיךְ לְהַבִּין : מַדּוּעַ בָּכָה יוֹסֵף עַל הַמַּקְדָּשׁוֹת שֶׁל בְּנִימִין, וּבְנִימִין בָּכָה עַל הַמִּשְׁכָּן שֶׁבְּחֻלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף – וְהָרִי לְקֹאדֶרֶה
אֲדַרְבָּה : כֹּל אֶחָד מֵהֶם עָלִיו לְבָכוֹת עַל חֻרְבָּן בֵּית הַמַּקְדָּשׁ שֶׁבְּחֻלְקוֹ הוּא?
וְהַבֹּאֵר בָּזֶה :

עַנְיָן הַבְּכִיָּה הוּא בְּכִי לְהַקֵּל עַל הַבּוֹכָה. וְכִנְרָאָה בְּחוּשׁ, שֶׁכָּאֲשֶׁר הָאֲדָם בּוֹכָה עַל הַמַּצַּר וּמַעֲיָק לוֹ, אֵין בְּכֻחָהּ שֶׁל בְּכִיָּה
זוֹ לְתַקֵּן אֶת הַדָּבָר שֶׁגָּרַם אוֹתָהּ, אֲלֹא שֶׁבְּכֻחָתָהּ יִרְוַח לוֹ, וְכִמּוֹ שֶׁכְּתוּב הִיתָה לִי דְמַעְתִּי לְחֵם וְגו'.

שיעור יומי ליום שלישי ג' טבת ושנים מקרא ואחד תרגום – מה – פרשת ויגש לא

ולכן: כְּשֶׁרוּאָה "חֲרַבְּן מִקִּדְשׁוֹ" שֶׁל חֲבֵרוֹ – מִשְׁתַּתֵּף בְּצִעְרוֹ וּבֹכָה, אָבֵל (עֶקֶר) הַתְּקוּן וּבִגְנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִקִּדְשׁ אֵינוֹ תְּלוּי בּוֹ אֲלָא בְּחִבְרוֹ. אוֹלָם בְּשַׁעָה שְׁרוּאָה אָדָם אֶת חֲרַבְּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַפְּרָטִי שְׁלוֹ, אִזְּ אֵין לוֹ לְהִסְתַּפֵּק בְּאַנְחָה וּבִבְכָּיָה, אֲלָא לְהִשְׁתַּדֵּל לְתַקֵּן וּלְבַנּוֹת מִקִּדְשׁ עַל־יְדֵי שִׁיעָבָד עֲבוּדָתוֹ לְהִבְיֵא אֶת הַגְּאוּלָּה הַפְּרָטִית בְּנִפְשׁוֹ.

(טו) וַיִּנָּשֶׁק לְכָל־אֶחָיו וַיִּבְכֶּה עֲלֵיהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ
אָחִיו אִתּוֹ:
טו וַיִּנָּשֶׁק לְכָל אֶחָיו וּבָכָא עֲלֵיהוֹן וּבִתֵּר כֵּן
מִלִּילוֹ אֶחָיו עִמָּה:

כז"י • וְאַחֲרֵי כֵן • מֵאַחֵר שְׁרָאוּהוּ בֹכָה וְלָבוֹ שָׁלֵם עִמָּהֶם. דִּבְּרוּ אָחִיו אִתּוֹ • שְׁמַתְחֵלָה הָיוּ בּוֹשִׁים מִמָּנּוֹ.

(טז) וַהֲקֵל נִשְׁמָע בֵּית פְּרָעָה לֵאמֹר בָּאוּ אֶחָי יוֹסֵף
וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו:
טז וְהָקֵל נִשְׁמָע בֵּית פְּרָעָה לֵאמֹר בָּאוּ אֶחָי יוֹסֵף
אָחִי יוֹסֵף וּשְׁפָר בְּעֵינֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי
עֲבָדָיו:

כז"י • וַהֲקֵל נִשְׁמָע בֵּית פְּרָעָה • כִּמּוֹ: 'בְּבֵית פְּרָעָה', וְזֶהוּ לְשׁוֹן בֵּית מִמֶּשׁ.

(יז) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל־יוֹסֵף אָמַר אֶל־אֶחָיךָ זֹאת עֲשׂוּ
טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶּם וּלְכוּ־בָאוּ אֶרְצָה בְּנֻעֵן:
כז"י • טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶּם • תְּבוּאָה.

(יח) וַיִּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בְּתִיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֵתְנָה
לָכֶם אֶת־טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָכְלוּ אֶת־חֶלֶב הָאָרֶץ:
יח וַיִּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בְּתִיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֵתְנָה
לָכֶם אֶת־טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָכְלוּ אֶת־חֶלֶב הָאָרֶץ:

כז"י • אֶת־טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם • אֶרֶץ גִּשְׁן, נִבָּא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה נִּבָּא, סוּפָה לַעֲשׂוֹתָהּ כְּמַצוּלָה שְׁאֵין בָּהּ דְּגִיִּים.
חֶלֶב הָאָרֶץ • כָּל חֶלֶב, לְשׁוֹן 'מִיטֵב' הוּא.

(יט) וְאֵתְנָה צְוִיתָהּ זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם וּלְנִשְׁיֵכֶם וּנְשֵׁאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם
וּבָאתֶם:
יט וְאֵתְנָה צְוִיתָהּ זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם וּלְנִשְׁיֵכֶם וּנְשֵׁאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם
וּבָאתֶם:

כז"י • וְאֵתְנָה צְוִיתָהּ • מִפִּי, לומר לָהֶם. זֹאת עֲשׂוּ • כִּף אָמַר לָהֶם, שֶׁבְּרִשׁוֹתֵי הוּא.

(כ) וַעֲיִנְכֶם אֶל־תַּחֲסִי עַל־פְּלִיכֶם בִּי־טוֹב כָּל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם לָכֶם הוּא:
כ וַעֲיִנְכֶם אֶל־תַּחֲסִי עַל־פְּלִיכֶם בִּי־טוֹב כָּל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם לָכֶם הוּא:

(כא) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת
עַל־פִּי פְרָעָה וַיִּתְּנוּ לָהֶם צֹדֶה לְדֹרֶךְ:
כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת
עַל־פִּי פְרָעָה וַיִּתְּנוּ לָהֶם צֹדֶה לְדֹרֶךְ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

(וחלוי צא) וַיִּתְּנוּ יַעֲקֹב לְבָדוֹ (ולעיל לב כח),
שְׁחֹרַר עַל פָּכִים קִטְנִים, לְכַף הַזֵּהוֹיָרִם
עַל כֶּף. כֶּף מִפְּרֵשׁ הָרֵב יַעֲקֹב
י"ל: תורה כא

יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, וְאֵת טַפָּם וְאֵת נְשֵׁיהֶם
בְּעֲגָלוֹת: תורה כ
(כ) וַעֲיִנְכֶם אֶל תַּחֲסִי עַל פְּלִיכֶם. לְפִי
שְׁהִיָּה יוֹדֵעַ בְּאֲבִיו שְׁהִיָּה קִפְדָּן עַל
כִּלְיוֹ וְחָס עֲלֵיהֶם, כִּמּוֹ שְׁאָמְרוּ חֲז"ל

(יט) קְחוּ לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת.
פִּירוּשׁ, קְחוּ לָכֶם עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם
וּלְנִשְׁיֵכֶם, וּנְשֵׁאתֶם אֶת אֲבִיכֶם עַל
כַּתְּפוֹתֵיכֶם וּבָאתֶם, וְכֵן מוֹכִיחַ הַפְּסוּק
שֶׁלְּפָנָיו (לחלוי מד ה) וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת

(כב) לְכֹלֶם נָתַן לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׁמֹלֶת וּלְבַנִּימָן נָתַן
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פָּסָף וְחֹמֶשׁ חֲלָפֶת שְׁמֹלֶת:

(כג) וּלְאֶבְיָיו שָׁלַח בְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמוּרִים וְנִשְׂאִים מִטּוֹב
מִצָּרִים וְעֶשֶׂר אֶתְנֵת נִשְׂאֵת בָּר וּלְחֶם וּמִזֹּון לְאֶבְיָיו
לְדָרְדֹר:

כ"י – שְׁלַח בְּזֹאת • פֶּחָשְׁבוֹן הֵזָה, וּמַהוּ הַחֲשָׁבוֹן? עֲשָׂרָה חֲמוּרִים וְגו'. (רצונו שְׁמֹלֶת "בְּזֹאת" הַמִּתְקַרֵּת וּבְכ"ף הַדְּמִיּוֹן, מוֹרָה
עַל פִּי מַעוֹלָם לֹא שָׁלַח לוֹ עֲשָׂרָה חֲמוּרִים וְעֶשֶׂר אֶתְנֵת, בַּק הָכִי קָאָמַר קָרָא: "וּלְאֶבְיָיו שָׁלַח בְּעֶגְלוֹת בְּזֹאת וְגו'", כְּלוּמַר בְּחֲשָׁבוֹן הֵזָה, שֶׁהוּא מִשָּׂא עֲשָׂרָה חֲמוּרִים
וְעֶשֶׂר אֶתְנֵת, וְהַשְׂמָת אֶתִּי שְׁפִיר דָּלָא מִצִּינוּ נִכְתָּב, אֵלָּא: "וְיָרָא אֶת הָעֶגְלוֹת", וְלֹא שׁוּם חֲמוּרִים וְאֶתְנֵת, וְקַל לְהִבִּין. בְּשֵׁם הַגָּאוֹן מַהְרֵשׁ"ל). **מִטּוֹב**
מִצָּרִים • מִצִּינוּ בְּגִמְרָא שֶׁשָּׁלַח לוֹ יֵין יִשָּׁן שֶׁדַּעַת זְקָנִים נוֹחָה הֵימָנוּ, וּמִדְרַשׁ אַגְדָּה: 'גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל'. **בָּר**
וּלְחֶם • כְּתִרְגוּמוֹ. וּמִזֹּון • לְפֶתֶן (כֹּף גִּרְסַת ר"א"ס).

~ נקודות משיחות קודש ~ (על פי לקוטרשיחות)

לְכַאוּרָה קָשָׁה עַל הַפִּירוּשׁ שֶׁשָּׁלַח לוֹ יֵין יִשָּׁן: כְּשֶׁאָדָם שׁוֹלַח מִתְּנָה לְחֵבִירוֹ עַל־מִנָּת לְכַבֵּדוֹ וּלְעִנּוּגוֹ, מִשְׁתַּדֵּל לְשַׁלּוֹחַ דָּבָר
שָׂאִין לְחֵבִירוֹ, שָׂאֵז הַדָּבָר יָקָר אֲצֵל חֵבִירוֹ וְיִגְרוֹם לוֹ עוֹנֵג. אוֹלָם בְּעִנְיָנוּ, מִזֵּין יָדַע יוֹסֵף שָׂאִין לִיעֲקֹב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן יֵין (יִשָּׁן)?
בְּשִׁלְמָא אִם שָׁלַח לוֹ "גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל", שֶׁהוּא מֵאֶכָּל חֲשׁוֹב, יָדַע יוֹסֵף שֶׁבְּזִמְנוֹ רָעַב יֵהָא חֲבִיב אֲצֵלָם. אֲבָל הַפִּירוּשׁ שֶׁשָּׁלַח
לוֹ "יֵין יִשָּׁן", מִזֵּין יָדַע יוֹסֵף שֶׁזֶה דְּוָקָא יֵהָא חֲבִיב עָלָיו כו'? אֲמָנָם מִתּוֹרָץ זֶה עַל־פִּי מַה שְׁפִירֵשׁ רִשִּׁי לְעִיל עַל הַפְּסוּק
"(וַיִּשְׁתֵּנוּ) וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ - וּמִיּוֹם שֶׁמְכָרוּהוּ לֹא שָׁתוּ יֵין, וְלֹא הוּא שָׁתָה יֵין, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ" - הֵינִי בְּמִשְׁפָּךְ כ"ב שָׁנִים -
וּמוֹכֵן שֶׁבָּאֵם אֲחִיו לֹא שָׁתוּ יֵין כָּל זְמַן זֶה, וְגַם יוֹסֵף לֹא שָׁתָה (שְׁמֹנֶה מוֹכֵן שָׂאִין זֶה בְּתוֹר תְּשׁוּבָה, כִּי־אִם מִפְּנֵי הַצָּעַר),
עַל־אֲחַת־כַּפֵּה וְכַפֵּה אֲחֵי וְכַפֵּה שֶׁיַּעֲקֹב שֶׁהִתְאַבֵּל גו' לֹא שָׁתָה יֵין כ"ב שָׁנָה - וּמוֹכֵנָת ה"נֹחָה דַּעַתוֹ" שִׁיְהִיָּה לִיעֲקֹב - כְּשִׁיּוֹסֵף מִצִּינוּ
לְשִׁתוֹת וְשׁוֹלַח "יֵין יִשָּׁן". וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר טַעַם נוסף עַל־פִּי "יֵינִיָּה שֶׁל תּוֹרָה" (מִלְּבַד מַה שֶּׁדַּעַת זְקָנִים נוֹחָה הֵימָנוּ)
לְמָה בָּחַר יוֹסֵף "יֵין יִשָּׁן", כִּי בָּזָה רָמַז לִיעֲקֹב, שֶׁאֵף בְּהִיוֹתוֹ בְּמִצְרַיִם לֹא אָבַד בְּטָחוֹנוֹ בַּה' שְׁעוֹד יִתְרָאָה עִם אֲבִיו. וְלָכֵן
(אֵף שֶׁלֹּא שָׁתָה יֵין) יֵין מִשׁוּמַר אֲצֵלוֹ מִשְׁפָּךְ זְמַן רַב - עַד שֶׁנִּשְׁעָשָׂה יֵין יִשָּׁן - בְּכַדִּי שִׁיְהִיָּה מִן הַמוֹכֵן בְּבוֹא הַזְּמַן.

וּמִזֵּה הוֹרָאָה בְּעִבּוּדֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

גַּם כְּשֶׁאָדָם נִמְצָא בְּמִצְבַּ שֶׁהַמִּצְוָה וְגוֹבֵלִים שֶׁל הָעוֹלָם - טְרוּדוֹתָיו הַגְּשָׁמִיּוֹת וְדוֹסְבִּיבָתוֹ, מִפְּרִיעִים אוֹתוֹ מִעֲבֻדַּת ה',
אֲסוּר לוֹ לְהִתְנַשֵּׁא כו', אֵלָּא אֲדַרְבָּה - עָלָיו לְהִתְחַזֵּק בְּבִטְחוֹן גָּמוּר בַּה', שִׁבּוּדָאִי יִצְלִיחוּ בְּעִנְיָנוּ הַגְּשָׁמִיִּים בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא
יִסְתִּירוּ עַל עִנְיָנוּ הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלוֹ.

וְעוֹד הוֹרָאָה בָּזָה - עַל־דֶּרֶךְ מִתְּנַת יוֹסֵף לְאֶבְיָיו שֶׁלֹּא הִתֵּה עַל־פִּי צִיוִּי פְרַעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם, אֵלָּא מִדַּעַת עֲצוּמוֹ (כְּדִלְעִיל
סַעִיף ד), וְלֹא מִצִּינוּ שִׁיִּשְׁאֵל רְשׁוֹת מִפְּרַעָה עַל זֶה. הֵינִי, דְּכַשָּׁבָא לְעִנְיָן שֶׁל מִצְוָה - מִצְוֹת כִּיבּוּד אֲב, לֹא הִתְחַשֵּׁב יוֹסֵף
כָּלל עִם פְּרַעָה, וְקִיָּם הַמִּצְוָה בְּהִידוּר גָּדוֹל וְכו'.

כֵּן הוּא בְּעִבּוּדֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּאִשּׁר בָּא לִידוֹ עִנְיָן שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אִין לְהִתְחַשֵּׁב עִם הַמִּצְוֹת וְהַהֲבָלוֹת דְּעוֹלָם הֵזָה,
וּקִיָּים אֶת הַמִּצְוֹת בְּהִידוּר.

וְעַל־יְדֵי הַנִּהְגָּה זֶה, הָרִי לֹא זֶה בְּלִבְד שִׁיִּצְלִיחַ בְּעִבּוּדָתוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, אֵלָּא שֶׁגַּם כָּל עִנְיָנוּ הַגְּשָׁמִיִּים מִצְלִיחִים לוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (על פי לקוטרשיחות כרך י. עמוד 151 ואילך - מוֹתֵךְ 'לְקֻרַּאת שְׁבַת')

הֶרְמֵז בְּגִרְסִין שֶׁל פּוֹל

וּלְאֶבְיָיו שָׁלַח . . מִטּוֹב מִצָּרִים

מִדְרַשׁ אַגְדָּה - גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל (מה, כג. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְבֹאֵר בְּדֶרֶךְ הֶרְמֵז, הַטַּעַם שֶׁמִּכָּל טוֹב מִצָּרִים שָׁלַח יוֹסֵף לִיעֲקֹב דְּוָקָא גְרִיסִין שֶׁל פּוֹל:
יוֹסֵף יָדַע שֶׁכְּשִׁינְיָנוּ הַשְּׁבָטִים לִיעֲקֹב וְיִגִּידוּ לוֹ שִׁיּוֹסֵף עֲדִין חֵי, יִכְרְחוּ לְהִגִּיד לִיעֲקֹב שֶׁמְכָרוּ אוֹתוֹ, וַיִּצְטַעַר יַעֲקֹב עַל־זֶה,
וְרָצָה יוֹסֵף לְמַעַט צַעֲרוֹ שֶׁל אֲבִיו.

וְלָכֵן שָׁלַח אֵלָיו גְּרִיסִין שֶׁל פּוֹל, כִּי גְרִיסִין שֶׁל פּוֹל "הֵם פּוֹלִים שְׁבוּרִים לְחֻלְקִים" (גוּר־אֵרִיָּה כֹאן), וּבָזָה רָמַז לוֹ שֶׁכִּמוֹ שְׁפּוֹלִים,
אֵף דְּשְׁבוּרִים הֵם, הֵנָּה דְּוָקָא מֵאֶכָּל זֶה הָיָה חֲשׁוֹב בְּיוֹתֵר בְּמִצְרַיִם, וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'עֵץ יוֹסֵף' בְּשֵׁם ה'יִפָּה תֹאֲרִ: "וְלָכֵן
נִקְרָא טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי לֹא נִמְצָא עוֹד מִיִּן גְּרִיסִין כְּזֶה בְּשָׂאֵר הָאֲרָצוֹת, וְנִקְרָא פּוֹל הַמִּצְרַיִם", כְּמוֹ כֵּן דְּוָקָא עַל־יְדֵי־זֶה

שיעור יומי ליום שלישי ג' טבת ושנים מקרא ואחד תרגום – מה – פרשת ויגש לג

שִׁמְכֵרוּ הַשְּׂבָטִים אֶת יוֹסֵף, יִצְאָה טוֹבָה "לְמַחְיָה שְׁלַחְנִי אֱלֻקִּים לִפְנֵיכֶם" (פרשתנו מה, ה), וְלָכֵן אֵל יִצְטָעַר עַל זֶה שִׁמְכֵרוּ הַשְּׂבָטִים אֶת יוֹסֵף.

(כד) וַיִּשְׁלַח אֶת־אָחִיו וַיִּלְכּוּ וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים אֵל־
כִּד וַיִּשְׁלַח יְת אָחוּהִי וְאֶזְלוּ וַאֲמַר לְהוֹן לֹא
תִתְנַצֵּן בְּאַרְחָא:
תִּרְגְּזוּ בַּדֶּרֶךְ:

כז"י אֶל־תִּרְגְּזוּ בַּדֶּרֶךְ • אֵל תִּתְעַסְקוּ בַּדְּבַר הַלְכָה, שְׁלֹא תִרְגְּזוּ עֲלֵיכֶם הַדֶּרֶךְ. דְּבַר אַחֵר: אֵל תִּפְסִיעוּ פְּסִיעָה גָּסָה, וְתִפְנְסוּ בַּחֲמָה לַעִיר. וְלִפִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, יֵשׁ לוֹמַר: לִפִּי שֶׁהָיוּ נִכְלָמִים, הָיָה דוֹאָג שֶׁמָּא יִרְיֻבוּ בַּדֶּרֶךְ עַל דְּבַר מִכְרֵתוֹ, לְהַתְנַפֵּחַ זֶה עִם זֶה וְלוֹמַר: עַל־יָדְךָ נִמְכַּר, אִתָּה סִפְרָת לְשׁוֹן הָרַע עָלָיו וְגִרְמָת לָנוּ לְשִׁנְאֵתוֹ.

(כה) וַיַּעֲלֵנוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־יַעֲקֹב
אֲבִיהֶם:

כז"י וַיִּגְדּוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא מוֹשֵׁל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּפֵּג לָבֹו כִּי לֹא־הָאֲמִין לָהֶם:

כז"י וְכִי־הוּא מוֹשֵׁל • וְאֲשֶׁר הוּא מוֹשֵׁל. וַיַּפֵּג לָבֹו • נִחַלֵּף לָבֹו, וְהִלֵּךְ מִלְּהָאֲמִין, לֹא הָיָה לָבֹו פוֹנָה אֶל הַדְּבָרִים, לְשׁוֹן מְפִיגִין טַעֲמָן בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה, וּכְמוֹ: (אִיכָה ג) "מֵאֵין הַפּוֹגוֹת", (יִרְמְיָה מֵח) "וְיִרְיָחוֹ לֹא נָמַר", מִתְרַגְּמִין: 'וְיִרְיָחִי לֹא פָג'.

(כו) וַיִּדְּבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֱלֹהִים וַיֵּרָא אֶת־הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לְשִׁנְאֵת
אֹתוֹ וּתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:

כז"י אֶת כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף • סִימָן מִסֵּר לָהֶם, בְּמָה הָיָה עוֹסֵק בְּשִׁפְרֵשׁ מִמֶּנּוּ, בְּפִרְשֵׁת 'עֲגֻלָּה עֲרוּפָה', וְזֶהוּ שִׁנְאָמַר: "וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף", וְלֹא נֶאֱמַר: 'אֲשֶׁר שָׁלַח פְּרָעָה'. וְתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב • שְׁרָתָה עָלָיו שְׁכִינָה, שִׁפְרָשָׁה מִמֶּנּוּ.

דעת וקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

הפירושים לפרש עגלות לשון עגלה, לכן נראה לפרש בפרשת עגלות המושפך, דכתיב (במדבר א) שש עגלות צב: וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלּוֹת [וַיִּגְדּוּ] וְתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. פירוש, בְּשִׁפְרָא הָעֲגֻלּוֹת חִיתָה רוחו והאמין, כי קודם לכן ציוה יוסף לבל יוציאו עגלות מארץ מצרים, ועכשיו אמר פרעה ואתה צויתיה ואת עשו קחו עגלות (פסוק יט), מה שאין אחרים רשאים להוציא, ולכן בפרשת העגלות האמין, אמר בודאי מפי מלך הוא זה: תורה כח

גבי אברהם (לעיל יב ט), דמתרגמין ואלויא, ואמר לו יוסף חזור בך, ואמר לו יעקב בני גדולה לווה שעליה נתוספה פרשה אחת בתורה, דכתיב (דברים כא ז) ידינו לא שפכה, וכי תעלה על דעתך שבית דין שופכי דמים, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא לווה (סוטה מו), הא אם ראוהו ולא לווהו, מעלה עליהם באלו שפכו דמים, והיינו פרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בה. ויש אומרים שהיה עוסק בעגלה שמושכת בקרון (ראה ב"ק ט). וקשה לשני

(כד) אֵל תִּרְגְּזוּ בַּדֶּרֶךְ. אֵל תִּתְעַסְקוּ בַּדְּבַר הַלְכָה, שְׁלֹא תִרְגְּזוּ עֲלֵיכֶם הַדֶּרֶךְ. דְּבַר אַחֵר: אֵל תִּפְסִיעוּ פְּסִיעָה גָּסָה, וְתִפְנְסוּ בַּחֲמָה לַעִיר. וְלִפִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, יֵשׁ לוֹמַר: לִפִּי שֶׁהָיוּ נִכְלָמִים, הָיָה דוֹאָג שֶׁמָּא יִרְיֻבוּ בַּדֶּרֶךְ עַל דְּבַר מִכְרֵתוֹ, לְהַתְנַפֵּחַ זֶה עִם זֶה וְלוֹמַר: עַל־יָדְךָ נִמְכַּר, אִתָּה סִפְרָת לְשׁוֹן הָרַע עָלָיו וְגִרְמָת לָנוּ לְשִׁנְאֵתוֹ.

(כה) וַיַּעֲלֵנוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:

(כו) וַיִּדְּבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים וַיֵּרָא אֶת־הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לְשִׁנְאֵת אֹתוֹ וּתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:

כז"י אֶת כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף • סִימָן מִסֵּר לָהֶם, בְּמָה הָיָה עוֹסֵק בְּשִׁפְרֵשׁ מִמֶּנּוּ, בְּפִרְשֵׁת 'עֲגֻלָּה עֲרוּפָה', וְזֶהוּ שִׁנְאָמַר: "וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף", וְלֹא נֶאֱמַר: 'אֲשֶׁר שָׁלַח פְּרָעָה'. וְתְחִי רוּחַ יַעֲקֹב • שְׁרָתָה עָלָיו שְׁכִינָה, שִׁפְרָשָׁה מִמֶּנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (משיחת מוצאי חנוכה תשמ"א)

וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף... וַיֵּרָא אֶת הַעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף (מז, כז)

לשם מה העביר יוסף לאביו סימן שהוא חי? וכי יעקב לא היה מאמין לבניו בלי סימן? והלא אמרו חז"ל (ר"ה כג) "מילתא דעבידא לאגלווי – לא משקרי בה אינשי".

אלא הסימן נועד להוכיח שהוא חי כיוסף הצדיק, ושגם בהיותו במצרים, בערות הארץ, תורתו וצדקתו עמו כמקדם. זהו שאמר יעקב (בפסוק הבא) "עוד יוסף בני חי" – הוא נוכח שיוסף חי ומתנהג כראוי לבנו של בחיר שבאבות, הוא עוסק בתורה הנקראת 'תורת חיים' ומקיים את מצוותיה שעליהן נאמר (ויקרא יח) "נחי בהם".

♦ יום רביעי ד' טבת ♦

(כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חֵי אֵלֶיךָ וַאֲרָאֲנוּ בְּטָרֵם אֲמוֹת:

כח"י • רב עוד • רב לי עוד שמחה וחדוה, הואיל ועוד יוסף בני חי.

מו (א) וַיִּפֶּעַ יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶה שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יַעֲקֹב:

כח"י • בארה שבע • כמו לבאר שבע, ה"א בסוף תבה במקום למ"ד בתחלתה. לאלהי אביו יצחק • חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם.

(ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:

כח"י • יעקב יעקב • לשון חבה.

(ג) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֶל־תִּירָא מִרְדָּה מִצְרִימָה כִּי־לִגְוִי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם:

כח"י • אל-תירא מרדה מצרימה • לפי שהיה מצר על שנוזק לצאת לחוצה לארץ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (על פי לקוטי שיחות כרך 2, עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

לא לפחד מהגלות

אל-תירא מרדה מצרימה

לפי שהיה מצר על שנוזק לצאת לחוצה לארץ (מו, ג. ובפירוש רש"י)

לכאורה תמויה, מאחר שהפונה בהבטחת הקב"ה היתה, להסיר צערו של יעקב, מדוע נאמר בה הלשון "אל תירא" (שליטת הדאגה על העתיד), ולא "אל תצטער" (שליטת הצער ועגמת הנפש דעכשו) וכיוצא בזה?

ויש לומר בדרך הרמז, בדבה אמר לו הקב"ה, שרגש של צער על זה שנוזק לצאת מארץ ישראל רגש טוב הוא, ואין לו להסירו מלבדו, אלא רק את הרגש דירא ופחד עליו להסיר מלבדו.

כלומר: מחד גיסא, אדם שאינו נמצא בארץ ישראל צריך להרגיש כ"בנים שגלו מעל שלחן אביהם" (ברכות ג, סוף עמוד א), ולחוש בלבדו כאב וצער על המצאו בגלות. אף מאידך, אסור לו להתפעל ולהרגיש "יראה ופחד" מהמניעות והעכובים על עבודת ה' כשנמצאים בגלות, כי בודאי נתנו לו מלמעלה כל הכחות הדרושים להתגבר עליהם.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

(כח) רב [עוד] יוסף בני חי. פירוש, יעקב קרא רב למביא העגלות, כמו רב החבל (יבמ א ט), ושאל לו עוד יוסף בני חי, כי אותך אני מאמין יותר מהם. דבר אחר, בניו היו מאריכים בדברים ומספרים לו גדולתו של יוסף, לכך אמר להם רב לכם לספר בזה, אף אמרו אם בני חי באמת, ואם אמת אלכה ואראנו וגו' תורה א

שיעור יומי ליום חמישי ה' טבת ושנים מקרא ואחד תרגום – מו – פרשת ויגש לה

ואדרבה: דוקא "לפי שהיה מצר" על הגלות, הרי הוא מגיע ל"אל תירא", כי דוקא על ידי שמצטער על זה שהוא בגלות, ומשתוקק תמיד לשוב לארץ ישראל, הנה השתוקקות זו גופא מרימה ומגביה את האדם למעלה מהגלות, ובמילא אין לו יראה ופחד מהמניעות והעכובים שבגלות.

(ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף ישית ידו על-עיניך:
כ"י • ואנכי אעלה • הבטיחו להיות נקבר בארץ.

(ה) ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני-ישראל את-יעקב אביהם ואת-טפם ואת-נשיהם בעגלות אשר-שלח פרעה לשאת אתו:

(ו) ויקחו את-מקניהם ואת-רכושם אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל-זרעו אתו:

כ"י • אשר רכשו בארץ כנען • אבל מה שרכש בפדן ארם, נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה. אמר: נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי, וזהו: "אשר פריתי לי". העמיד לו צבורין של זהב ושל כסף כמין כרי, ואמר לו: 'טל את אלו'.

(ז) בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו וכל-זרעו הביא אתו מצרימה:
כ"י • ובנות בניו • סרח בת אשר ויוכבד בת לוי.

♦ יום חמישי ה' טבת ♦

(ח) ואלה שמות בני-ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו בכר יעקב ראובן:
כ"י • הבאים מצרימה • על שם השעיה קורא להם הכתוב: "באים", ואין לתמה על אשר לא כתב אשר באו.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

רש"י פסוק כח. ושמא יש לומר דכלותיו קרי בנותיו. אף קש"א לי מאי דכתיב (פסוק טו) כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש, דהתם ליכא למימר כלותיו, שהרי לא נמנו, כדכתיב (פסוק כח) מלבד נשי בני יעקב. ושמא רוצה לומר דינה ובת לוי, ובנות בנים הרי הם כבנות, כף נראה לי, וכן משמע למבין מתוך פירוש רש"י: תורה ח

אחר, ואנכי אעלה גם עלה, לא תעלה על דעתך שתהיה שם ירוד, כ"אם גדול ומעולה תהיה שם: תורה ח
(ז) בנותיו ובנות בניו. פירש רש"י, בנות בניו זה שרח בת אשר ויוכבד בת לוי. וקש"א דבניו ניקחא אלא בנותיו מאן נינהו, שהרי לא נכנסו מבנותיו למצרים כ"אם דינה, (שהיתומות) [שהתאומות] מתו ראה

מו (ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה. ירדו למצרים נמנה הקדוש-ברוך-הוא עמקם בעצמו ובכבודו, שהרי בפרטן לא תמצא רק ששים ותשע, וכתיב (דברים י כב) בשבעים נפש וגו', הרי שנמנה הקדוש-ברוך-הוא עמקם והיו שבעים. וגם בעלותם עלו ששים רבוא חסר אחר, ונמנה הקדוש-ברוך-הוא עמקם ועלה והיו שלמים (פרקי ד"א פל"ט). דבר

(ט) ובני ראובן חנוך ופלוה וחצרן וברמי:

ט ובני ראובן חנוך ופלוה וחצרן וברמי:

(י) ובני שמעון ימואל וימין ואהר ויכין וצחר ושאול
בן-הכנענית:

י ובני שמעון ימואל וימין ואהר ויכין וצחר ושאול בן-הכנענית:

כ"י בן-הכנענית בן דינה, שנבעלה לכנעני. כשהרגו את שכם, לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה (כ"ד).

~ נקודות משיחות קודש ~ (עלפי לקוטרשיחות כרך ה, עמוד 228 - מתוך 'לקראת שבת')

יחוסו של שאול ליעקב

ובני שמעון . . ושאול בן-הכנענית:

בן דינה שנבעלה לכנעני (מו, י. ובפירושו רש"י)

יש לעין, הרי רש"י בפרושו בא לבאר, שהכנענית היא דינה "שנבעלה לכנעני" - שכם. ואם-כן תמויה: א. מהיכן מוכיח שאכן מדבר בדינה ולא בכנענית ממשי? ב. מדוע מעתיק רש"י את המלה 'בן' מהפסוק, והרי פרושו הוא רק על תבת "הכנענית"? והבאור בזה:

שתי הקשיות מתרצות אחת בחברתה, כי רש"י בא לענות על שאלה כללית: מדוע בפסוק זה התורה מציגת את האם, ובשאר השמות נזכר רק האב? אלא שהתורה כותבת את שמות בני ישראל כדי ליחס אותם ליעקב. אצל כל צאצאיו, היחס ליעקב היה רק דרך האב; בני יעקב. מכך שרק בפסוק המדבר על שאול מזכרת אמו, משמע שאף היא מיוחסת אותו ליעקב. לכן גרס רש"י בודאות שמדבר בדינה, ולכן גם צין בפרושו "בן" - שהרי ללמד על יחוסו של שאול באנו.

(יא) ובני לוי גרשון קהת ומררי:

(יב) ובני יהודה ער ואונן ושלח ופרץ וזרח וימת
ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני-פרץ חצרן וחמול:

יב ובני יהודה ער ואונן ושלח ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול:

(יג) ובני יששכר תולע ופזא ויוב ושמרון:

יג ובני יששכר תולע ופזא ויוב ושמרון:

(יד) ובני זבולן סרד ואלון ויחלאל:

יד ובני זבולן סרד ואלון ויחלאל:

(טו) אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפרץ ארם
ואת דינה בתו כל-נפש בניו ובנותיו שלשים
ושלש:

טו אליו בני לאה ילדה ליעקב בפרץ ארם ואת דינה בתה כל נפש בנוהי ובנותה תלתין ותלת:

כ"י אלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו. הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב, ללמד: 'אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזרע תחלה יולדת נקבה'. שלשים ושלש. ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל"ב? אלא זו יוכבד, שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר, שנאמר: "אשר ילדה אותה ללוי במצרים", לידתה במצרים, ואין הורתה במצרים.

(טז) ובני גד צפון וחגי שוני ואצלן ערי וארודי
ואראלי:

טז ובני גד צפון וחגי שוני ואצלן ערי וארודי ואראלי:

(יז) ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח
אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל:

יז ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל:

(יא) אֱלֹהִים בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֵן לְלֵאָה בְּתוֹ וַתֵּלֶד
אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נַפְשׁ:

(יב) בְּנֵי רַחֵל אִשְׁתִּי יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבְנִימָן:

כ"י. בְּנֵי רַחֵל אִשְׁתִּי יַעֲקֹב. וּבְכֻלָּן לֹא נֶאֱמַר בְּהֵן "אִשְׁתִּי", אֲלָא שֶׁהִיְתָה עֶקְרוֹ שֶׁל בֵּית.

(כ) וַיִּוָּלֶד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לוֹ אִסְמֵת
בֶּת־פּוֹטִי פֶּרַע בְּהֵן אֵן אֶת־מִנְשֵׁה וְאֶת־אֶפְרַיִם:

(כא) וּבְנֵי בְנִימָן בָּלַע וְכָכֵר וְאִשָּׁבֵל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֲחִי
וְרֹאשׁ מַפְּיִם וְחַפְּיִם וְאָרְדִּי:

(כב) אֱלֹהִים בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁר יָלַד לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ אַרְבַּעַה
עֶשְׂרִי:

(כג) וּבְנֵי־דָן חֲשִׁיִּים:

כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְזָאֵל וְגוֹנִי וַיִּצֵּר וְשִׁלֹּם:

(כה) אֱלֹהִים בְּנֵי בְלָהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבֵן לְרַחֵל בְּתוֹ וַתֵּלֶד
אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ שִׁבְעָה:

(כו) כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יִצְאִי יָרְכוּ
מִלְכָּד נִשִּׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ:

כז. כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב. שִׁינְאוֹ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְבֵא מִצְרַיִם, וְאֵין "הַבָּאָה" זֶה לְשׁוֹן עֶבֶר אֲלָא לְשׁוֹן הַחַד, כְּמוֹ: (אסתר ב) "בְּעֶבֶר הִיא בָּאָה", וְכֵמוֹ "וַהֲנִה רַחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאֵן", לְפִיכָּךְ טַעְמוֹ לְמַטָּה בְּאֶלֶף, לְפִי שֶׁכִּינְיָאוֹ לְבֵא מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, לֹא הָיוּ אֲלָא שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ. וְהַשְׁנִי: "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה שְׁבָעִים", הוּא לְשׁוֹן עֶבֶר, לְפִיכָּךְ טַעְמוֹ לְמַעַלָּה בְּפִי"ת, לְפִי שֶׁמִּשְׁבָּאוֹ שֵׁשׁ הָיוּ שְׁבָעִים, שִׁמְצָאוֹ שֵׁשׁ יוֹסֵף וְשְׁנֵי בָנָיו וְנִתְוַסְּפָה לָהֶם יוֹכָבֵד בֵּין הַחֹמוֹת. (וְעַן בְּבֹאֵר לְמַדְרָגִים יוֹנָתָן, וּמִשָּׁם תִּמְצָא לְרוֹת צִמְאוֹן בְּרִש"י). וְלְדַבְּרֵי הָאוֹמֵר: 'תְּאוֹמוֹת נולְדוֹ עִם הַשְּׁבָטִים', צְרִיכִים אָנוּ לוֹמַר שֶׁמֶתוֹ לְפָנֵי יְרִידָתוֹ מִצְרַיִם, שֶׁהָיָה לֹא נִמְנוּ כָּאֵן. מִצְאָתִי בְּיַקְרָא רַבָּה: עָשׂוֹ שֵׁשׁ נִפְשׁוֹת הָיוּ לוֹ, וְהַפְּתוּב קוֹרָא אוֹתָן: "נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ", לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵינִי לְאַלְהוֹת הָרַבָּה. יַעֲקֹב, שְׁבָעִים הָיוּ לוֹ, וְהַפְּתוּב קוֹרָא אוֹתָן: "נַפְשׁ", לְפִי שֶׁהָיוּ עוֹבְדִים לְאֵל אֶחָד.

(כז) וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יָלְדוּ לוֹ בְּמִצְרַיִם נַפְשׁ שְׁנַיִם
כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה שְׁבָעִים:

דעת וקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

שְׁבָעִים. וּלְפִי מַה שֶׁפִּירְשְׁתִּי לְמַעַלָּה (פסוק ד) אֵין צְרִיךְ לוֹמַר שֶׁהִיא יַעֲקֹב מִן הַמִּנְיָן כִּי הִקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִמְנָה עִמָּהֶם וּמִשְׁלִים הַמִּנְיָן (ראה ב"ר צד ט: תורה כח

וְהַפְּתוּב מוֹנֵה אוֹתָן שְׁלִשִׁים וְשִׁלֹּשׁ עִם יַעֲקֹב, לְפִי שֶׁהוּא מִן הַמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן וּמִמֶּנּוּ הִחַל לְמִנּוֹת מִנְיָן הַשְּׁבָעִים, וְהָכִי פִּשְׁטִיָּה דִּקְרָא **כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרִימָה**, אִם תִּרְצֶה לִידַע מִנְיָנָם, מִנָּה עִם יַעֲקֹב וְתִמְצָאֻם

(כז) הַבָּאָה מִצְרִימָה **שְׁבָעִים**. פִּירוּשׁ, עִם יַעֲקֹב, וְרֹאשׁ הַעֲנָן מוֹכִיחַ בֵּן, דְּכֵתִיב (פסוק ח) אֱלֹהִים שְׁמוֹת וְכו' [הַבָּאִים מִצְרִימָה יַעֲקֹב וּבְנָיו], לְהוֹדִיעַ שֶׁיַּעֲקֹב מִן הַמִּנְיָן עִם בָּנָיו וְנִכְלָל עִם בְּנֵי לֵאָה, שְׁאֵין בְּפֶרֶטָן אֲלָא שְׁלִשִׁים וְשִׁתִּים

♦ יום שישי ו' טבת ♦

כח וית יהודה שלח קדמוהי לזות יוסף
לפנא קדמוהי לגשן ואתו לארעא דגשן:

(כח) ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו
גשנה ויבאו ארצה גשן:

נשי"א להורות לפניו • בתרגומו, לפנות לו מקום ולהורות האיד יתישב בה. לפניו • קדם שגיע לשם.
ומדרש אגדה: "להורות לפניו", לתקן לו בית תלמוד, שמשם תצא הוראה.

כט ויטקיס יוסף רתכוהי וסליק לקדמות
ישראל אבוהי לגשן ואתגלי לה ונפל על
צורה ובקא על צורה עוד:

(כט) ויאמר יוסף מרפכתו ויעל לקראת ישראל אביו
גשנה וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו
עוד:

נשי"א ויאמר יוסף מרפכתו • הוא בעצמו אסר את הסוסים למרפכה להודרו לכבוד אביו. וירא אליו •
יוסף נראה אל אביו. ויבך על צואריו עוד • לשון הרבות בכיה, וכן: (איוב לד) "כי לא על איש ישים עוד",
לשון רבוי הוא: אינו שם עליו עלות נוספות על חטאיו, אף כאן: הרבה והוסיף בכי יותר על הרגיל,
אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמר רבותינו שהיה קורא את "שמע".

ל ואמר ישראל ליוסף אלו אנא מית זמנא
הדא מנחם אנא בתי דחזיתי ית אפיך ארי
עד קצן את קים:

(ל) ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי
ראותי את פניך כי עודך חי:

נשי"א אמותה הפעם • פשוטו בתרגומו, ומדרשו: סבור הייתי למות שתי מיתות: בעולם הזה ולעולם
הבא, שנסתלקה ממני שכניה, והייתי אומר שיתבעני הקדוש ברוך הוא מיתתך. עכשו, שעודך חי, לא
אמות אלא פעם אחת.

לא ואמר יוסף לאחיה ולבית אבוהי אסק
ואחוי לפרעה ואומר לה אחי ובית אבא די
בארעא דנענע עליו לזתי:

(לא) ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה
ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אביו אשר
בארץ כנען באו אלי:

נשי"א ואמרה אליו אחי וגו' • ועוד אומר לו: "והאנשים רועי צאן וגו'".

לב וגברא רעי ענא ארי גברי מרי גיתי הו
וענהו ותורהו וכל די להוץ איתאיו:

(לב) והאנשים רעי צאן פיאנשי מקנה היו וצאנם
ובקרים וכל אשר להם הביאו:

לג ויהי ארי יקרי לכוץ פרעה וימר מה
עובדיכו:

(לג) והיה פייקרא להם פרעה ואמר מה מעשיכם:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוד והדר

(לא) אעלה ואגידה לפרעה. וכי ארץ
מצרים עומדת בהר שאמר אעלה,
אלא עד עכשיו כשהיה מדבר עם
אביו ירד מן המרפכה לכבודו, ועכשיו
אמר אעלה על המרפכה שלי, ואלך
ואגידה לפרעה: תורה לב

וחלן וגלה. ולפי שהלך יהודה בשביל
אביו אצל יוסף להורות לפניו גשנה
(פסוק כח) ובה ונפלה בתלכו. וגושן נתן
פרעה לשדה אמנו, ולכך בחרו בה
ישראל ונפלה בתלכם ולא ערערו בה
מצריים (פרקי ד"א פכ"ז): תורה ל

(כט) ויעל לקראת ישראל. פירוש,
עליה היתה לו על שהלך לקראת אביו
לכבודו. דבר אחר, לכך נאמר ויעל,
לפי שארץ גושן גבוה מארץ מצרים
לפי שהיא עומדת בגבו [ל] (ל) ארץ
ישראל, שנאמר (יהושע טו נא) [ל] גשן

(ד) וַיֹּאמְרוּתָם אֲנָשִׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַם־אֲנַחְנוּ גַם־אֲבוֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תִּשְׁבוּ בָאָרֶץ גֵּשֶׁן בִּי־תוֹעֵבַת מִצְרַיִם כָּל־רָעָה צֵאן:

רש"י: בַּעֲבוּר תִּשְׁבוּ בָאָרֶץ גֵּשֶׁן. וְהִיא צְרִיכָה לָכֶם, שֶׁהִיא אֶרֶץ מְרֻעָה, וְכִשְׁתֹּאמְרוּ לוֹ שְׂאִין אֹתָם בְּקִיָּאִין בְּמִלְאכָה אַחֶרֶת, יִרְחִיקְכֶם מֵעַלְיוֹ וְיִוְשִׁיכֶם שָׁם. בִּי־תוֹעֵבַת מִצְרַיִם וְגו' - לְפִי שֶׁהֵם לָהֶם אֱלֹהוֹת.

מז (א) וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיִּגְדַּל לְפָרְעָה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאֶחִי וַצִּאֲנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהֵנָּה בָאָרֶץ גֵּשֶׁן:

(ב) וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיִּצְגֻם לִפְנֵי פָרְעָה:

רש"י: וּמִקְצֵה אָחִיו - מִן הַפְּחוּתִים שֶׁבָּהֶם לְגִבּוּרָה, שְׂאִין נְרָאִים גִּבּוּרִים, שְׂאֵם יִרְאֶה אוֹתָם גִּבּוּרִים, יַעֲשֶׂה אוֹתָם אֲנָשִׁי מְלַחֲמָתוֹ, וְאַלֶּה הֵם: רְאוּבֵן, שְׁמֻעֹן, לֵוִי, יִשְׁשַׁכָּר וּבִנְיָמִין. אוֹתָם שְׂלֹא כָּפַל מִשָּׁה שְׁמוֹתָם כְּשֶׁבָּרְכָם. אָבִל שְׁמוֹת הַגִּבּוּרִים כָּפַל: "וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר, שְׁמֵעַ ה' קוֹל יְהוּדָה", "וְלִגְדֹא אָמַר, בְּרוּךְ מְרַחֵב גְּדֹל", "וְלִנְפֹתְלִי אָמַר נְפֹתְלִי", "וְלִדָּן אָמַר דָּן", וְכֵן לְזִבְלוֹן וְכֵן לְאֶשֶׁר, זֶה לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה, שֶׁהִיא אֲגֻדַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָבִל בְּגִמְרָא בְּבִלִית שְׁלֵנוּ (ב"ק צב) מְצִינוּ שְׂאֲוֹתָם שְׁכָפַל מִשָּׁה שְׁמוֹתָם הֵם הַחֲלָשִׁים, וְאוֹתָן הֵבִיא לִפְנֵי פָרְעָה. וְיִהוּדָה שֶׁהִכְפִּיל שְׁמוֹ, לֹא הִכְפִּיל מִשׁוּם חֲלָשׁוֹת, אֲלֵא טַעַם יֵשׁ בְּדָכָר, כִּדְאִיתָא ב'בָּבָא קַמָּא'. וּבְכִרְיָתָא ד'סִפְרִי' שְׁנִינוּ בָּהּ ב'וְזֹאת הַבְּרָכָה" כִּמּוֹ בְּגִמְרָא שְׁלֵנוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 396)

זֶהוּ לְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה, שֶׁהִיא אֲגֻדַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָבִל בְּגִמְרָא בְּבִלִית שְׁלֵנוּ (רש"י מז, ב) סִגְנוֹן הַלְמוּד בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא קָצֵר וְתַמְצִיתִי, כִּנְרָאָה מִסְגֵּנוֹן תַּלְמוּד יְרוּשָׁלַיִם. לָכֵן מִפְּרָשׁ אֲגֻדַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּכְפְּלוּ שְׁמוֹת הַגִּבּוּרִים, כִּי לְפִי זֶה נִמְצָא שֶׁהִכְפִּיל שְׁמוֹתָם אֵינוֹ אֲרִיכוֹת בְּלִשׁוֹן הַבְּרָכָה, אֲלֵא עֵינֵי בִּפְנֵי עֲצָמוֹ - לְהִיוֹתָם גִּבּוּרִים וּמִפְּרָסְמִים הִכְפִּלוּ שְׁמוֹתָם. וְאַלּוֹ הַגִּמְרָא הַבְּבִלִית, שֶׁסִּגְנוּנָהּ אֶרֶץ יוֹתֵר, מִפְּרָשׁ שֶׁשְׁמוֹת הַחֲלָשִׁים נִכְפְּלוּ, הֵינּוּ שְׁמוֹת הָאֲרִיזִים בְּלִשׁוֹן הַבְּרָכָה כְּדִי לַחֲזֹק וּלְהַגְבִּיר שְׁבָטִים אֵלּוּ.

(ג) וַיֹּאמֶר פָּרְעָה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשִׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־פָּרְעָה רָעָה צֵאן עֲבָדֶיךָ גַם־אֲנַחְנוּ גַם־אֲבוֹתֵינוּ:

גַּוְאָמַר פָּרְעָה לְאֶחָיו מַה עוֹבְדִיכֶן וַאֲמָרוּ לְפָרְעָה רָעִי עָנָא עֲבָדֶיךָ אֶף אֲנַחְנָא אֶף אֲבִהֵתָנָא:

דעת זקנים מבעלי התוספות - עוד והדר

(להלן מח טו), דְּמִתְרַגְּמִין דִּין יְתִי: תורה לה מז (ב) וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים. פִּירֵשׁ רִש"י מִן הַפְּחוּתִים שֶׁבָּהֶם וְכֵן חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים בְּגִמְרָא (חלשים) [חלשין] שְׁבָהוּ, חֲסֵר אָחֵד: תורה ג

עֲמֻדָּה. וְכֵן הֵן נִזְכָּר אֶת תוֹעֵבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם (שְׁמוֹת ח כב), נִזְכָּר בְּפִנְיָהֶם מַה שֶׁהוּא מְאוּס לָהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ, "יִהְיֶה גִּבּוּרֵנוּ" לֹא נֶאֱמַר אֲלֵא "יִסְקְלֻנוּ". דָּבָר אַחֵר, שְׁמַעְתִּי, כִּי תוֹעֵבַת מִצְרַיִם כָּל רָעָה וְזֶה עֲצָמוֹ מִן הַצֵּאן וְאוֹכֵל אוֹתָם, כִּי הִיא עֲבוּדָה וְרָה שְׁלֵחָה יְדוּעָה, מִלְּשׁוֹן הָרָעָה אֲתִי

(לד) כִּי תוֹעֵבַת מִצְרַיִם וכו'. מְאוּסִים הָיוּ רוּעֵי צֵאן בְּעֵינֵיהֶם, כִּי הַצֵּאן הָיָה דָּבָר מְאוּס לְאֲכִילָה כִּמּוֹ שְׁמַאוּסִין הָעוֹזִים לְאֲכִילָה בְּהֶרְבֵּה מְקוֹמוֹת. וְכֵן לֹא יוֹכִלִין לְאָכֵל אֶת הָעֲבָרִים לָהֶם כִּי תוֹעֵבָה הוּא לְמִצְרַיִם (לעיל מג לב), מְאוּסִין הָיוּ אֲנָשִׁי עֶבֶר הַנִּזְקֵר בְּעֵינֵיהֶם וְלָכֵן קָשָׁה לָהֶם לְאָכֹל

וַיֹּאמְרוּ לֹת פְּרָעָה לְאַתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא
אַתִּינָא אַרִי לִית רַעִיָא לְעָנָא דִּי לַעֲבָדִיךָ אַרִי
תְּקִיף כְּפָנָא בְּאַרְעָא דְכָנְעָן וְכָנְעָן יִתְבוֹן כְּעַן
עֲבָדִיךָ בְּאַרְעָא דְגָשָׁן:

הַנֶּאֱמַר פְּרָעָה לְיוֹסֵף לְמִימְרָא אַבִּיךָ וְאַחִיךָ
אַתּוּ לְוֹתָךְ:

וְאַרְעָא דְמַצְרַיִם קְדֻמָּה הִיא בְּדִשְׁפִיר
בְּאַרְעָא אוֹתִיב יַת אַבִּיךָ וְיַת אַחִיךָ יִתְבוֹן
בְּאַרְעָא דְגָשָׁן וְאִם יִדְעַת וְאִית כְּהֹן גְּבָרִין
דְּחִילָא וְתַמְנִינִין רַבְנֵי גִיתִי עַל דִּי לִי:

(ד) וַיֹּאמְרוּ אֶל־פְּרָעָה לְגֹר בְּאַרְץ בְּאֵנוֹ בִּי־אֵין
מְרָעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כִבֵּד הָרַעֲב בְּאַרְץ
כְּנָעַן וְעַתָּה יִשְׁכּוּנָא עֲבָדֶיךָ בְּאַרְץ גָּשָׁן:

(ה) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ וְאַחִיךָ בָּאוּ
אֵלַיךְ:

(ו) אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמִיטְבַּת הָאָרֶץ הַזֹּשֶׁב
אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־אֲחִיךָ יִשְׁכּוּ בְּאַרְץ גָּשָׁן וְאִם־יִדְעַת
וְיִשְׁכְּבָם אֲנִישֵׁי־חַיִּל וְשִׁמְתָם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי:

כִּי־אֲנִישֵׁי־חַיִּל • בְּקִיאִין בְּאַמְנוּתָן לְדַעוּת צֹאן • עַל־אֲשֶׁר־לִי • עַל צֹאן שְׁלִי.

וְאִתִּי יוֹסֵף יַת יַעֲקֹב אַבִּיהִי וְאַקִּימָנָה קְדָם
פְּרָעָה וּבְרִיךְ יַעֲקֹב יַת פְּרָעָה:

(ז) וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמֵדְהוּ לְפָנֵי פְּרָעָה
וַיִּבְרַךְ יַעֲקֹב אֶת־פְּרָעָה:

כִּי־יִבְרַךְ יַעֲקֹב • הִיא שְׂאֵלַת שְׁלוֹם, כְּדִרְךָ כָּל הַנְּרָאִים לְפָנֵי הַמְּלָכִים לְפָרְקִים, שְׁלוּדִי־ר בְּלַע"ז.

חַ הַנֶּאֱמַר פְּרָעָה לְיַעֲקֹב כְּמָה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ:

(ח) וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל־יַעֲקֹב כְּמָה יָמֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ:

ט הַנֶּאֱמַר יַעֲקֹב לְפְרָעָה יוֹמֵי שְׁנֵי תוֹתְבוֹתֵי
מָאָה וְתַלְתִּין שְׁנִין זְעִירִין וְכִישִׁין הֵוֹ יוֹמֵי
שְׁנֵי חַיִּי וְלֹא אֲדַבִּיקוּ יַת יוֹמֵי שְׁנֵי חַיִּי
אַבְהָתִי בְּיוֹמֵי תוֹתְבוֹתָהוֹן:

(ט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פְּרָעָה יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים
וּמֵאֵת שָׁנָה מַעֲט וָרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיִּי וְלֹא
הִשְׁיָגוּ אֶת־יָמֵי שְׁנֵי חַיִּי אֲבֹתִי בְּיָמֵי מְגוּרֵיהֶם:

כִּי־שְׁנֵי מְגוּרֵי • יָמֵי גְרוּתִי, כָּל יָמֵי הָיִיתִי גֵר בְּאַרְץ • וְלֹא הִשְׁיָגוּ • בְּטוֹבָה.

י וּבְרִיךְ יַעֲקֹב יַת פְּרָעָה וַיִּנְפַּק מִן קְדָם
פְּרָעָה:

(י) וַיִּבְרַךְ יַעֲקֹב אֶת־פְּרָעָה וַיֵּצֵא מִלְּפָנֵי פְּרָעָה:

כִּי־יִבְרַךְ יַעֲקֹב • כְּדִרְךָ כָּל הַנְּפֻטָרִים מִלְּפָנֵי שָׂרִים: מְבָרְכִים אוֹתָם וְנוֹטְלִים רְשׁוּת. וּמָה בְּרָכָה בְּרָכוּ?
שְׂעִילָה גִילּוֹס לְרַגְלִיו, לְפִי שְׂאִין אֶרֶץ מִצְרַיִם שׁוֹתָה מִי גְשָׁמִים, אֶלָּא גִילּוֹס עוֹלָה וּמִשְׁקָה, וּמִבְרָכְתּוֹ שֶׁל
יַעֲקֹב וְאֵילָף, הִזָּה פְּרָעָה בָּא אֶל גִּילּוֹס, וְהוּא עוֹלָה לְקִנְיָתוֹ וּמִשְׁקָה אֶת הָאָרֶץ (תַּנְחוּמָא).

דעת זקנים מבעלי התוספות - עוד והדר

תְּחִינָה כְּחִי: יִצְחָק אַבִּיךָ, וְהֵם שְׁלֹשִׁים
וְשֹׁלֵשׁ תִּיבוֹת, וּבְמִנְיָן זֶה נִחְסְרוּ מִחִיָּו,
שְׁהָרִי יִצְחָק חֵי מָאָה וְשִׁמְנִים שָׁנָה,
וַיַּעֲקֹב לֹא חֵי אֶלָּא מָאָה אַרְבָּעִים
וְשָׁבַע:

חֲסֵלַת פְּרִשְׁת וַיִּגֶשׁ

יַעֲקֹב מַעֲט וָרַעִים הָיוּ, אָמַר לוֹ
הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא: אֲנִי מִלְּטִיתִךָ מַעֲשׂוֹ
וּמִלְּכָן, וְהַחֲזַרְתִּי לָךְ דִּינָה, גַּם יוֹסֵף,
וְאַתָּה מִתְרַעַם עַל חַיִּיךָ שֶׁהֵם מַעֲט
וָרַעִים, חַיִּיךָ (שְׁמַנְיִין) [שְׁמֹנֶיֶן] הִתִּיבוֹת
שִׁישׁ מִן וַיֹּאמֶר וּפְרָעָה עַד בְּיָמֵי
מְגוּרֵיהֶם] כִּי נִחְסְרוּ מִשְׁנוֹתֶיךָ שְׁלֹא

(ח-ט) כְּמָה יָמֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ. פָּשֻׁט, לְפִי
שְׂרָאָהוּ זָקֵן מְאֹד וְשִׁעְרוֹת רָאשׁוֹ וּזְקָנוֹ
לְכָנוּת מְרֹב הַזְקָנָה שְׂאֵל כֵּן, וְהוּא
עָנָהוּ יָמֵי [שְׁנֵי] מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת
שָׁנָה מַעֲט וָרַעִים, כְּלוּמַר, מַעֲטִים הֵם
שְׁנוֹתַי, אֶלָּא מִתּוֹךְ רַעוּת שְׁהִיָּה לִי
קִפְצָה עָלַי וְקָנָה. מְדַרְשׁ, בְּשִׁעָה שְׂאִמְר

בְּרַפְתַּי יַעֲקֹב לְנִילֹס

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב אֶת־פְּרָעָה

בְּרַכּוֹ שֶׁיַּעֲלֶה נִילֹס לְרַגְלָיו (מז, י. ובפירושו רש"י)

לְכַאוּרָה הַדָּבָר תְּמוּזָה בְּיוֹתֵר, אִיךָ בָּרַךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרָעָה בְּנוֹגַע לְנִילֹס, וְהָרִי "פְּרָעָה" וְהַמְצָרִיִּים הָיוּ עוֹבְדִים לִיאֹר" (תנחומא וארא פרשה יא), וְאִיךָ בָּרַךְ אֶת פְּרָעָה בְּקֶשֶׁר לַעֲבוּדָה־זָרָה?

וְנֵשׁ לוֹמֵר, שֶׁהִיא הַנוֹתָנָה. דְּהֵרִי הַטַּעַם שֶׁהַנִּילֹס הָיָה הַעֲבוּדָה־זָרָה שֶׁל מִצְרַיִם הוּא, דְּמַכְיֵנן שֶׁ"אֵין אֶרֶץ מִצְרַיִם שׁוֹתָה מִי גִשְׁמִים, אֲלָא נִילֹס עוֹלָה וּמִשְׁקָה" (רש"י פרשתנו שם), חֲשָׁבוּ הַמְצָרִיִּים שֶׁהַנִּילֹס הוּא הַמְבִּיא לָהֶם פְּרֻסָּתָם.

אָךְ כְּשֶׁבָּרַךְ יַעֲקֹב "שֶׁיַּעֲלֶה נִילֹס לְרַגְלָיו", וּבְרַכְתּוֹ נִתְקַיְּמָה, רָאוּ שֶׁאֵין הַנִּילֹס עוֹלָה מִכֶּחַ עֲצָמוֹ, וְרַק מִכֶּחַ הַבוּרָא יִתְבָּרַךְ הוּא זֶה שֶׁעוֹלָה. וְנִמְצָא, שֶׁעַל־יְדֵי בְּרַפְתַּי יַעֲקֹב נִחְלָשָׁה הַעֲבוּדָה־זָרָה שֶׁל מִצְרַיִם.

♦ שבת קודש ז' טבת ♦

יֵא וְאֹתִיב יוֹסֵף יֵת אָבוּהִי וְיֵת אַחוּהִי וַיְהִי
לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִשְׁפִיר
בְּאַרְעָא בְּאַרְעָא דְּרַעְמָסֶס כְּמָא דִּי פְקִיד
פְּרָעָה:

(יא) וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אָחִיו וַיִּתֵּן לָהֶם
אֶחָזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטֵב הָאֶרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמָסֶס
כְּאִשֶּׁר צִוָּה פְּרָעָה:

כִּי"א רַעְמָסֶס • מֵאֶרֶץ גִּשֶׁן הִיא.

יב וַיֵּן יוֹסֵף יֵת אָבוּהִי וְיֵת אַחוּהִי וַיִּתֵּן כָּל
בֵּית אָבוּהִי לְחִמָּא לְפּוּם טַפְלָא:

(יב) וַיַּכְלִל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אָחִיו וְאֶת כָּל־בֵּית
אָבִיו לֶחֶם לֶפֶי הַטָּף:
כִּי"א לֶפֶי הַטָּף • לֶפֶי הַצָּרִיף לְכָל בְּנֵי בֵּיתָם.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ה, עמ' 239)

וַיַּכְלִל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אָחִיו וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו לֶחֶם לֶפֶי הַטָּף (מז, יב)

מִצִּינּו שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל, עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת, נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ שֶׁל יוֹסֵף, כְּפִתּוּב (תהילים פ) "נוֹהֵג כְּצֶאֱן יוֹסֵף", כִּי יוֹסֵף פָּרַס אֶת אָחִיו וּבְנֵי בֵּיתָם בִּימֵי הָרָעָב. וְלִכְאוּרָה, הָאֵם בְּגִלָּל שִׁיוֹסֵף כִּלְכַּל אֶת בֵּית אָבִיו יֵהִיו כָּל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים עַל שְׁמוֹ? אֲלָא: הֵם נִקְרָאִים 'יוֹסֵף' עַל־שֵׁם הַמִּידָה הַטּוֹבָה שֶׁהוּא הַעֲנִיק לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם. כְּלוֹמֵר, הַכֶּחַ לְהִנְהִיג זֶה, שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, לְשֵׁלֶם טוֹבָה תַּחַת רַעָה – בָּא מִיוֹסֵף. כְּדֹאִיתָא בְּסִפְר הַתְּנִינָא (סוף פ"א): "וְגַם שְׁלֹא לְשֵׁלֶם לוֹ כְּפִעֻלוֹ חֲסִין וְשִׁלּוּם, אֲלָא אֲדַרְבָּה – לְגַמּוֹל לְחִיבִים טוֹבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בַּזֹּהָר לְלִמּוּד מִיוֹסֵף עִם אָחִיו".

יג וַיִּלְחֶמָּא לִית בְּכָל אַרְעָא אַרִי תְקִיף כְּפִנָּא
לְחֻדָּא וְאַשְׁתַּלְחִי עִמָּא דְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
וְעִמָּא דְּאַרְעָא דְּכְנַעַן מִן קֳדָם כְּפִנָּא:

(יג) וַיִּלְחֶם אֵין בְּכָל־הָאֶרֶץ כִּי־כֹבֵד הָרָעָב מֵאֹד וַתִּלְחֶה
אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב:

כִּי"א וְלָחֶם אֵין בְּכָל־הָאֶרֶץ • חוּזֵר לַעֲנִין הָרָאשׁוֹן, לְתַחֲלִית שְׁנֵי הָרָעָב. וַתִּלְחֶה • כְּמוֹ 'וַתִּלְאָה', לְשׁוֹן עֲיֻפוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְדוּמָה לוֹ: (משלי כח) "כְּמַתְלַחֲלָה הִיָּרָה זְקִים".

יד וַיִּלְקֹט יוֹסֵף יֵת כָּל כְּסָפָא דְּאַשְׁתַּכַּח
בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דְּכְנַעַן בְּעִיבוּרָא
דִּי אַנּוּן זְבִינִן וְאִתִּי יוֹסֵף יֵת כְּסָפָא לְבֵית
פְּרָעָה:

(יד) וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֹּׁכֵר אֲשֶׁר־הֵם שֹׂכְרִים וַיָּבֵא
יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרָעָה:

כִּי"א בַּשֹּׁכֵר אֲשֶׁר־הֵם שֹׂכְרִים • נוֹתֵינן לוֹ אֶת הַכֶּסֶף.

טו ושלמים כספא מארעא דמצרים ומארעא דכנען ואתו כל מצראי לות יוסף למימר הב לנא לחמא ולמה נמות לקבלך ארי שלים כספא:

(טו) ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבאו כל-מצרים אליוסף לאמור הבה-לנו לחם ולמה נמות נגידך כי אפס כסף:

כ"י אפס • כתרגומו: 'שלמים'.

טז ואמר יוסף הבו גיתיון ואתן לכוון בגיתיון אם שלים כספא:

(טז) ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם-אפס כסף:

יז ואיתיבתי גת גיתיון לות יוסף ויהב להון יוסף לחמא כסיוסותא ובגיתי ענא ובגיתי תורין ובחמרין וזננון בלחמא בכל גיתיון בשתא הדיא:

(יז) ויביאו את-מקניהם אליוסף ויתן להם יוסף לחם בפוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל-מקניהם בשנה ההוא:

כ"י וינהלם • כמו וינהגם, ודומה לו: (ישעיה נא) "אין מנהל לה", (תהלים כג) "על מי מנוחות ינהלני".

יח ושלמית שתא הדיא ואתו לותה בשתא תנינא ואמרו לה לא נכסי מן רבוני אלהין שלים כספא וגיתי בעירא לות רבוני לא אשתאר קדם רבוני אלהין גויתנא וארענא:

(יח) ויתם השנה ההוא ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא-נבחר מאדני כי אם-תם הכסף ומקנה הבהמה אל-אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם-גויתנו ואדמתנו:

כ"י בשנה השנית • שנית לשני הרעב. כי אם-תם הכסף וגו' • כי אשר תם הכסף והמקנה, ובא הכל אל יד אדני. בלתי אם-גויתנו • כמו: 'אם לא גויתנו'.

יט למה נמות לעיניך גס-אנחנו גס-אדמתנו קנה-אתנו ואת-אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותזרע ונחיה ולא נמות והאדמה לא תשם:

(יט) למה נמות לעיניך גס-אנחנו גס-אדמתנו קנה-אתנו ואת-אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותזרע ונחיה ולא נמות והאדמה לא תשם:

כ"י ותזרע • לזרע האדמה, ואף-על-פי שאמר יוסף: "ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר", מכיון שפא יעקב למצרים, באה ברכה לרגלו, והתחילו לזרע וכלה הרעב, וכן שנינו בתוספתא דסוטה. לא תשם • לא תהא שממה, לא תבר, לשון שדה בור שאינו חרוש.

כ וקנא יוסף ית כל ארעא דמצרים לפרעה ארי זבינו מצרים גבר חקלה ארי תקיף עליהון כפנא והות ארעא לפרעה:

(כ) ויכן יוסף את-כל-אדמת מצרים לפרעה כי-מכרו מצרים איש שדהו כי-חזק עליהם הרעב ויתה הארץ לפרעה:

כ"י ויתה הארץ לפרעה • קנויה לו.

כא וית עמא אעבר יתה מקרי לקרי מספיי תחום מצרים ועד סופה:

(כא) ואת-העם העביר אתו לערים מקצה גבול-מצרים ועד-קצהו:

שיעור יומי לשבת קודש ז' טבת ושנים מקרא ואחד תרגום – מז – פרשת ויגש

כ"י • וְאֶת־הָעַם הָעֶבְרִי אוֹתוֹ • יוֹסֵף מַעִיר לְעִיר, לְזַכְרוֹן שְׁאִין לָהֶם עוֹד חֶלֶק בְּאַרְצָן, וְהוֹשִׁיב שֶׁל עִיר זוֹ בְּחִבְרֹתָהּ. וְלֹא הָצַרְךָ הַפְּתוּב לִכְתֹּב זֹאת, אֲלֹא לְהוֹדִיעַךָ שֶׁבָּחֻז שֶׁל יוֹסֵף, שֶׁנִּתְּכַנֵּן לְהַסִּיר חֲרָפָה מֵעַל אַחֲיוֹ, שְׁלֹא יִהְיוּ קוֹרִין אוֹתָם: 'גּוֹלִים' (חולין ט). מִקְצֵה גְבוּל־מִצְרַיִם וְגו' • בֶּן עֲשָׂה לְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר בְּמַלְכוּת מִצְרַיִם, מִקְצֵה גְבוּלָה וְעַד קֶצֶה גְבוּלָה.

(כב) רַק אֲדַמַּת הַפְּתָנִים לֹא קָנָה בִּי חֶק לַפְּתָנִים
מֵאֵת פְּרָעָה וְאָכְלוּ אֶת־חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פְּרָעָה
עַל־פִּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אֲדָמָתָם:
כב לחוד ארעא דקמריא לא זבין ארי חלקא
לקמריא מלות פרעה ואכלין ית חלקהון
דיהב להון פרעה על פן לא זבינו ית
ארעהון:

כ"י • הַפְּתָנִים • הַכּוֹמָרִים, כָּל לְשׁוֹן פֶּהֶן, מִשְׁרַת לְאַלְהוּת הוּא, חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁהֵם לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כְּמוֹ: "כֶּהֱן מִדִּין", "כֶּהֱן אוֹן". חֶק לַפְּתָנִים • חֶק כֶּף וְכֶף לְחֶם לְיוֹם.

(כג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעַם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם
וְאֶת־אֲדָמָתְכֶם לְפָרְעָה הֵאֱלַכְם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם
אֶת־הָאֲדָמָה:
כג ואמר יוסף לעמא הא זבנית זמכון יומא
דיו וית ארעכון לפרעה הא לכון פר זרעא
ותזרעון ית ארעא:

כ"י • הא • כְּמוֹ: הִנֵּה, כְּמוֹ: "וְגַם אֲנִי הָא אֲדָרְכָךְ בְּרֹאשׁ נִתְתִּי".

~ נקודות משיחות קודש ~ (משיחת פרשת ויגש תשי"א. תורת מנחם תשי"א כרך א (ב), עמ' 165)

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעַם... הָא לְכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה (מז, כג)
"הָא לְכֶם זֶרַע" – יוֹסֵף הַצַּדִּיק שֶׁבָּכַל דוֹר נֹתֵן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹחוֹ חִיזוּק בַּעֲבוּדַת ה'. אֵף נִתְּנָת כּוֹחַ זוֹ כְּשֶׁהִיא לַעֲצֻמָּה אֵינָה מְסַפִּיקָה, וְצָרִיד לִהְיוֹת גַּם – "וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה" – עֲבוּדָה בְּכַח עֲצוּמוֹ...

(כד) וְהָיָה בְּתַבּוּאוֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפָרְעָה וְאַרְבַּע
הַיִּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וְלֹאֲכֹלְכֶם וְלֹאֲשֶׁר
בְּבִתְיֹכֶם וְלֹאֲכֹל לְטַפְכֶּם:
כד ויהי באעולי עללמא ותתנון חד מן
חמשא לפרעה וארבע חלקין יהא לכון
לבר זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש בבתיכון
ולמיכל לטפלכון:

כ"י • לְזֶרַע הַשָּׂדֶה • שֶׁבָּכַל שָׁנָה. וְלֹאֲשֶׁר בְּבִתְיֹכֶם • וְלֹאֲכֹל הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר בְּבִתְיֹכֶם. טַפְכֶּם • בָּנִים קְטָנִים.

(כה) וַיֹּאמְרוּ הַחִיתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנֵי וְהִינּוּ
עֲבָדִים לְפָרְעָה:
כה ואמרו החיתנו נמצא חן בשפח רחמין בעיני
רבוני ונהי עבדין לפרעה:

כ"י • נִמְצָא־חֵן • לַעֲשׂוֹת לָנוּ זֹאת כְּמוֹ שְׁאֲמַרְתָּ. וְהִינּוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה • לְהַעֲלוֹת לוֹ חֶמֶס הִזָּה בְּכָל שָׁנָה: לְחֶק שְׁלֹא יַעֲבֹר.

(כו) וַיֵּשֶׁם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֶק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אֲדָמַת
מִצְרַיִם לְפָרְעָה לְחֶמֶשׁ רַק אֲדָמַת הַפְּתָנִים לְבָדִם
לֹא הָיְתָה לְפָרְעָה:
כו וישוי יתה יוסף לגזרא עד יומא דדין על
ארעא דמצרים דיהון זבנין חד מן חמשא
לפרעה לחוד ארעא דקמריא בלחודיהון
לא הות לפרעה:

(כז) וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ
בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד:
כז וישיב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו
בה ויפרו וירבו מאד:

כ"י • וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם • וְהִיכֵן? בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, שֶׁהִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ • לְשׁוֹן אֲחֻזָּה:

אָרץ גֶּשֶׁן נִתְּנָה בִּירוּשָׁה

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֶּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ

וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ – לָשׁוֹן אֲחֻזָּה (מז, כז, ובפירוש רש"י)

לְכַאוּרָה יֵשׁ לָעֵין:

בְּלִשׁוֹן "וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ" מִשְׁמַע שֶׁאֶרֶץ גֶּשֶׁן נִתְּנָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאַחְזָה גְּמוּרָה.

וְלִכְאוּרָה קִשָּׁה, הִרִי רַק עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר דִּנְתָּנָה הַקֶּבֶ"ה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְזָה, אִךְ אֶרֶץ גֶּשֶׁן הִיְתָה שִׁיכָת לְמִצְרַיִם? וְהַפֶּאֹר בָּזָה:

אֵיתָא בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פֶּרֶק כו) שֶׁפִּרְעֹה הֶעֱנִיק לְשָׂרָה אֶת "אֶרֶץ גֶּשֶׁן לְאַחְזָה", ו"לְפִיכָּךְ יָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ גֶּשֶׁן שֶׁהִיא שָׂרָה אֲמִנּוּ". וְעַל-פִּיֶּזָה גַּם אֶרֶץ גֶּשֶׁן הִיְתָה שִׁיכָת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּירוּשָׁה.

וַיִּתִּירָה מִזֹּו יֵשׁ לִזְמַר: דְּאֶרֶץ גֶּשֶׁן הִיְתָה יְרוּשָׁה יוֹתֵר מֵאֶרֶץ כְּנָעַן, מִשּׁוּם שֶׁלְכַמָּה שִׁטּוֹת לֹא קָנָה אֲבִרְהָם בְּפֶעֶל אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, מִה־שְּׂאִי־כֶן אֶרֶץ גֶּשֶׁן, שֶׁהֶעֱנִיקָה מִקֶּשׁ לְשָׂרָה.

ק"ו פסוקים יהללא"ל סימן חסלת פרשת ויגש

הפטרה לפרשת ויגש לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה בעמ' ריח

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו כסלו, תשכ"א

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מכ' כסלו, בו כותב אודות מה שראה בישיבה פלוניית הנהגה שלפי דעתו אינה רצויה ואינה מתאימה.

ומובן שבהנ"ל צריך לפנות להנהלת הישיבה ולברר אצלם, ואם בהנוגע לאיש פרטי פסק דין תורתנו הקי' ללמד זכות, עאכ"כ בהנוגע לישיבה בה לומדים תורת ה'.

(ב) לשאלתו אודות מהי שיטת החסידות ודרכי. כבר נתבארו העניינים בכ"מ, ועוד ועיקר אשר בדורותינו אלה הרי לימוד תורה זו מוכרח ולא עוד אלא שהעדר הלימוד ח"ו מעכב את הגאולה, וכדברי רבנו הזקן בזה ודברי הגר"א בזה גם יחד, ומיוסד על מאמר משה רבינו רעיא מהימנא, ודברים אלו כתובים בספר הזהר ובתקוני זהר, וק"ל.

ג) בהנוגע לזהירות בענייני הנהגתו - יפנה לרב מורה הוראה ויורהו האסור והמותר, ובסוג המותר את המאוס אף שמותר הוא [שבאמת גם זה אסור מן התורה, וכמובא בפירוש הרמב"ן על התורה ר"פ קדושים, שיש נבל ברשות התורה, ובפרט לדעת מוני המצות, דקדש עצמך במותר לך, הוא מדאורייתא].

בכללות, כלך מחיפוש קושיות ותיובתות ושאלות, וכל ישר הולך בדרך הישרה היא דרך התורה ולא ע"מ לקנתר ח"ו, מצליח בלימוד התורה וקיום המצות ובענייניו בכלל, ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

בברכה.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

שיעורי תהלים לשבוע פרשת ויגש

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - א' טבת פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט	יום רביעי - ד' טבת מפרק כג עד סוף פרק כח
יום שני - ב' טבת פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז	יום חמישי - ה' טבת מפרק כט עד סוף פרק לד
יום שלישי - ג' טבת מפרק יח עד סוף פרק כב	יום שישי - ו' טבת מפרק לה עד סוף פרק לח
שבת קודש - ז' טבת פרק כ מפרק לט עד סוף פרק מג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרום שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון א' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ח, והנה שלשה לבושים... עד עמ' 16, בשלשה לבושים אלו.

ליקוטי אמרים

- 1 עד כאן הסביר רבנו הזקן, שלכל נפש אלקית – שלשה
2 לבושים בהם היא מתלבשת: מחשבה, דיבור ומעשה של
3 תורה ומצוות. כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר שאם כי
4 מחשבה, דיבור ומעשה, נקראים "לבושים" בלבד לנפש
5 האלקית, וכרגיל הלבוש
6 נחות במעלה מן הדבר
7 שהוא משמש לו לבוש – 1
8 הרי ביחס ללבושים אלה 2
9 (מחשבה, דיבור ומעשה) 3
10 שונה הדבר והם גבוהים 4
11 במדרגתם מן הנפש 5
12 עצמה; וכשהנפש 6
13 מתלבשת בלבושים אלה 16
14 – היא חושבת ומדברת 8
15 בתורה ומקיימת מצוות – 9
16 מתעלית הנפש למדרגה 10
17 נעלה יותר. שכן, תורה 11
18 ומצוות הן דבר אחד עם 12
19 הקב"ה, ולכן על-ידי 13
20 לבושים אלה של תורה 14
21 ומצוות – מתאחד יהודי 22
23 בקב"ה. וכך מסביר ה"תניא" את הדברים:
24 והנה, שלשה לבושים אלו מהתורה ומצוותיה, אף
25 שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה, – והלבוש הוא,
26 כרגיל, למטה במדרגה מהאדם הלבוש את הלבוש, עם כל זה,
27 נבהה וגדלה מעלתם – של לבושי התורה והמצוות, לאין קץ
28 וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן, כמו שכתוב בזהר:
29 דאורייתא וקדשא-ברוך-הוא כלל חר, – כמו שכתוב ב"זהר"
30 שהתורה והקב"ה הם דבר אחד, פירוש: דאורייתא, היא
31 חכמתו ורצונו של תקדוש ברוך-הוא, ותקדוש ברוך-הוא
32 כבודו ובעצמו – כלל חר, – כלומר, כיצד התורה היא דבר
33 אחד עם הקב"ה? – מפני שתורה, שהיא חכמתו ורצונו של
34 הקב"ה (ההבנה שבתורה מייצגת את חכמתו ושכלו של הקב"ה,
35 ופסק ההלכה, איך יהיה הדין, כשר או פסול, טמא או טהור,
36 מייצג את רצונו של הקב"ה, והקב"ה בכבודו ובעצמו – הם דבר
37 אחד. כי הוא היודע והוא המדע וכו', כמו שנכתב לעיל:
38 בשם הרמב"ם. – כל האספקטים השונים של ההבנה
39 האנושית, הם לגבי הקב"ה אותו "הוא" אחד ויחיד – זה הכל
40 הקב"ה עצמו. מכאן, שהתורה שהיא הבנתו של הקב"ה היא
41 דבר (עצם) אחד עם הקב"ה עצמו, וכשיהודי מבין ומתאחד עם
42 חכמתו והבנתו של הקב"ה, הוא ממילא מתאחד עם הקב"ה
עצמו. מובן, הרי, שלבושי המחשבה והדיבור בתורה ובקיום
- המצוות, כיון שהם מאוחדים עם הקב"ה, הרי הם למעלה
במדרגה מהנפש עצמה. ברם, נשאלת השאלה: כיצד אנו
אומרים שעל-ידי הבנת התורה "לוקחים" את חכמתו ורצונו של
הקב"ה – בשעה שחכמתו של הקב"ה (כמו שהקב"ה עצמו) היא
למעלה באין ערוך?
מהבנתו המוגבלת של
האדם? – וכך מסביר
ה"תניא" את הדברים:
ואף תקדוש ברוך-הוא
נקרא "אין סוף",
ולגדלתו אין חקר, ולית
מחשבה תפיסא ביה
כלל, – שום מחשבה
אינה מסוגלת "לתפוס"
(להשיג) את הקב"ה, וכן
ברצונו ותכנתו, – שום
מחשבה אינה מסוגלת
"לתפוס" גם את רצונו
וחכמתו של הקב"ה,
בדכתיב: "אין חקר
לתבניתו", – ואין
ביכולת שום חקירה להגיע להבנתו של הקב"ה, ובכתיב:
"החקר אלוה תמצא", ובכתיב: "כי לא מחשבותי
מחשבותיכם"⁸ – ממילא אין ביכולת מחשבות ורעיונות
אנושיים להשיג את מחשבותיו של הקב"ה – כיצד איפוא,
אומרים כאן, שעל-ידי הבנת התורה מבינים את חכמתו ורצונו
של הקב"ה, שהם למעלה לגמרי מהשכל האנושי? מסביר
ה"תניא" להלן, שאם כי חכמתו ורצונו של הקב"ה הם, אכן,
למעלה לגמרי מההבנה האנושית, אבל הקב"ה צמצם את
רצונו וחכמתו, "הורידם" והלבישם בענינים גשמיים של תורה
ומצוות – וזאת כדי שהשכל האנושי יוכל על-ידי כך להשיגם
ולהתאחד עם הקב"ה. הנה על זה אמרו: – חכמינו זכרונם
לברכה, "כמקום שאיתה מוצא גדלתו של תקדוש ברוך-
הוא, שם איתה מוצא ענותנותו", – על-ידי "עניותו" וירידתו
של הקב"ה, יש לנו גישה ויכולים אנו להתקשר בגדולתו של
הקב"ה, וצמצם תקדוש ברוך-הוא רצונו ותכנתו ב"תני"
מצות התורה ובהלכותיה, – בכל מצוה ישנו רצונו של
הקב"ה שיהודי יקיים אותה, ובכל הלכה של תורה ישנם חכמתו
ורצונו של הקב"ה, ההבנה של ההלכה (חכמתו), ופסק הדין
(רצונו), וברצונו אלויות תני, – במלים ובאותיות התנ"ך
ישנם רצונו וחכמתו של הקב"ה. ולכן, כשיהודי אומר מילים
ואותיות התנ"ך, כשהוא אומר תהלים או פסוקי תנ"ך, גם

2. חלק א' דף כד, א; חלק ב' דף ס, א. 3. בפרק שני. 4. תהלים קמה, ג. 5. תקוני זהר בהקדמה, יז, א. 6. ישעי' מ, כח. 7. איוב יא, ז. 8. ישעי' נה, ח. 9. מגילה לא, א.

15 **שְׂאֵפֶשֶׁר לָקֵיִם מֵהֵן בְּמַעֲשֵׂה דְבוּר וּמַחֲשָׁבָה** – ולקיים את
 16 התורה והמצוות שהן חכמתו ורצונו של הקב"ה, על-ידי מעשה,
 17 דיבור ומחשבה, וְעַל-יְדֵי-זֶה תִּתְּלַבֵּשׁ בְּכָל עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ
 18 בְּשִׁלְשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ. – על-ידי לימוד התורה וקיום המצוות
 19 תתלבש הנשמה, הנפש
 20 והרוח, בכל עשר
 21 בחינותיהן ושלוש
 22 לבושיהן: מחשבה, דיבור
 23 ומעשה. מכאן, ששלושה
 24 לבושי הנשמה: מחשבה,
 25 דיבור ומעשה בתורה
 26 ומצוות, הם למעלה בהרבה מהנשמה עצמה, והם מביאים
 27 להתעלות הנשמה בכך שהיא מתאחדת, על-ידם, בחכמתו
 28 ורצונו של הקב"ה, ועל-ידי-כך בהקב"ה עצמו.

ליקוטי אמרים

1 חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף
 2 האדם תוכל להשיג בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר
 3 לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וע"י זה תתלבש
 4 בכל עשר בחינותיה בשלושה לבושים אלו.

1 כשאנו מבין את הרעיון הגלום באותן אותיות – הוא מקיים
 2 מצות הדיבור בתורה. שכן, באותיות עצמן ובצירופן למילים,
 3 גלומה קדושה – חכמתו ורצונו של הקב"ה, ודְרָשׁוּתֵיהֶן
 4 שְׂבָאֲנוֹת וּמִדְרָשֵׁי חֻקֵּינֵנוּ ז"ל, – שעל המילים ואותיות
 5 התנ"ך, בכולן צמצם
 6 והלביש הקב"ה את רצונו
 7 וחכמתו, בְּכָדֵי שֶׁכָּל
 8 הַנֶּשְׁמָה או רוח ונפש
 9 שֶׁבְּגוּף הָאָדָם תִּוָּכַל
 10 לְהִשְׁגִּיחַ בְּדַעְתָּהּ, – כדי
 11 שכל נשמה, לאו דוקא
 12 מדריגת הנשמה שהיא הנעלית בין שלשת הבחינות: נפש, רוח
 13 ונשמה, אלא גם רוח או נפש שבגוף האדם, תוכלנה להשיג את
 14 חכמתו ורצונו של הקב"ה בדעתה ובהבנתה, וְלִקְיֵמן כָּל מָה

יום שני ב' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 16, ולכן נמשלה התורה... עד עמ' ט, המלוכשים בתורתו ומצותיה.

58 גשמי וחומרי, שֶׁהֵן רֹב מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּכֻלָּם וְחֻלְבוֹתֶיהָ, –
 59 שכן, כמעט כל מצוות התורה, מלובשות בענינים גשמיים, כמו
 60 מצות ציצית – בצמר גשמי, מצות תפילין – בקלף גשמי, לולב
 61 וארבעה מינים – בצומח גשמי וכו', כך גם רוב ההלכות והדינים
 62 במצוות ה"רוחניות",
 63 המופשטות, עוסקים
 64 בענינים גשמיים, כמו
 65 "מצות ואהבת לרעך
 66 כמוך, שההלכה היא
 67 שצריך להטיבו בנכסים
 68 בפרנסתו וכו'" (לשון כ"ק
 69 רבינו) – כלומר, עצם
 70 מצות "ואהבת לרעך
 71 כמוך" היא רוחנית. שכן,
 72 אהבה היא מדה רגשית
 73 מופשטת, ואילו הלכותיה
 74 של מצוה זו מתבטאות
 75 בענינים גשמיים: להטיב
 76 עם הזולת פשוט

ליקוטי אמרים

1 ולכן
 2 נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה
 3 למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבוד שהיא
 4 רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא
 5 כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה
 6 וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות
 7 העולמות עד שנתלכשה בדברים גשמיים וענייני עולם
 8 הזה שהן רוב מצוות התורה ככולם והלכותיהן ובצורפי
 9 אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה
 10 ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל
 11 מחשבה תפיסא בהן ואפי' בחי' דבור ומעשה שלמטה
 12 ממדרגת מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן ומאחר
 13 בגשמיות. לעזור לו בפרנסה וכו'. הרי, שגם רובן של המצוות
 14 הרוחניות, הלכותיהן קשורות בענינים גשמיים, ובהן מלובשות
 15 חכמתו ורצונו של הקב"ה – וכך הן גם כן לבושות, וּבְצוּרֵי
 16 אוֹתוֹת וְנִשְׁמִיּוֹת בְּדִיו עַל הַסֵּפֶר, עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה סְפָרִים
 17 שֶׁבַּתּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, – באותיות-הדיו עצמן ישנה
 18 קדושה, חכמתו ורצונו של הקב"ה, וכל זה, בְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה כָּל
 19 מַחֲשָׁבָה תִּפְסָא בָּהֶן, – כדי שהמחשבה האנושית תוכל
 20 להשיג (ועל-ידי-כך "לתפוס" את חכמתו ורצונו של הקב"ה),
 21 וְאַפְּלוּ בְּחִינַת דְבוּר וּמַעֲשֵׂה, שְׁלֵמָה מִמִּדְרַגַּת מַחֲשָׁבָה,
 22 תִּפְסָא בָּהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן. – לא רק מחשבה, אלא גם

29 וְלִכֵּן נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לְמִים¹⁰, – כי מה מים יורדים מִמָּקוֹם
 30 גָּבוֹה לְמָקוֹם נָמוֹךְ – טבע המים שהם עצמם זורמים ממקום
 31 גבוה למקום נמוך, לא כמו שהדבר הוא ב"אור", שהאור המאיר
 32 הוא הארה בלבד ממקורו, או כמו שהדבר הוא בהשפעת השכל
 33 שהרב משפיע לתלמידו,
 34 הרי הארה בלבד משכלו
 35 של הרב נמסרת לתלמיד
 36 ולא עצם השכל כמו
 37 שהוא אצל הרב. ואילו
 38 במים, אנו רואים, שאותם
 39 המים עצמם שהיו במקום
 40 גבוה, הם הם יורדים
 41 למקום נמוך, וכמשל זה
 42 ביחס למים, כִּד הַתּוֹרָה
 43 יִרְדָּה מִמָּקוֹם גָּבוֹה, –
 44 מאותה מדרגה נעלית
 45 שם היתה, שְׁהִיא –
 46 התורה עצמה, רָצוֹנוּ
 47 וְחֻקֵּיהֶּּא יִתְבָּרַךְ,
 48 וְאוֹרֵיהֶּא וְקִדְשָׁא בְּרִיךְ-הוּא כָּלֵא הָ, – התורה והקב"ה הם
 49 דבר אחד, וְלִית מַחֲשָׁבָה תִּפְסָא בִּיה כָּלֵל. – אין שום
 50 מחשבה יכולה "לתפוס" אותו כלל. וכאשר התורה היא
 51 במדרגה נעלה כזו – אין מחשבה שתוכל להשיג אותה. וּמִשָּׁם
 52 נִסְעָה וְיִרְדָּה בְּסִתְרֵי הַמִּדְרָגוֹת, מִמִּדְרָגָה לְמִדְרָגָה,
 53 בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוֹת הָעוֹלָמוֹת, – כפי שהוסבר בפרק שני, יש
 54 בעולמות סדר של מדרגות, מעליון לתחתון, הקשורים אחד
 55 בשני, כחוליות בשרשרת, עד לעולם הגשמי התחתון ביותר –
 56 והתורה עברה ונסעה דרך כל המדרגות האלו שבעולמות, עַד
 57 שֶׁנִּתְלַבֶּשֶׁה בְּדָבָרִים גְּשָׁמִיִּים וְעִנְיָנֵי עוֹלָם הָזֶה, – שהוא עולם

- 1 דיבור ומעשה, שהם למטה במדריגה ממחשבה, תהיה להם
2 אחיזה ויוכלו להתלבש בחכמתו ורצונו של הקב"ה שבתורה
3 ומצוות. שכן, על-ידי לימוד תורה וקיום מצוות, יש לשלשת
4 הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, "תפיסה" והתלבשות בחכמתו
5 וברצונו של הקב"ה
6 שבמצוות. ומאחר
7 שהתורה ומצותיה
8 מלבישים כל עשר
9 בחינות הנפש וכל
10 תרי"ג אבריה מראשה
11 ועד רגלה - כל שש
12 מאות ושלושה עשר
13 "אברי" הנפש, מהכוחות
14 הנעלים ביותר שבנפש עד
15 למדריגה התחתונה ביותר שבנפש, תרי"ג אבריה צורה בצורה
- החיים את ה' ממש, ואור ה' ממש מקיפה ומלבישה
מראשה ועד רגלה, כמו שכתוב: "צורי אהבה בו"¹², - דבר
שמגין על האדם, הרי הוא מקיף אותו מכל צדדיו, וכתוב:
"בצנה רצון תעמרתנו"¹³, שהוא רצונו וחקמתו יתברך
המלבישים בתורתו
ומצותיה. - הוסבר הרי,
שאם כי רצונו וחכמתו של
הקב"ה הם למעלה לגמרי
מההבנה האנושית, הם
"יורדו" והתלבשו בתורה
ומצוות כפי שחן
מתבטאות בענינים
גשמיים, כדי שעל-ידן
יוכל האדם להתקשר
ולהתאחד עם הקב"ה ממש.

ליקוטי אמרים

שהתורה ומצותיה מלבישים כל עשר בחי' הנפש וכל
תרי"ג אבריה מראשה ועד רגלה הרי כולה צורה
בצורה החיים את ה' ממש ואור ה' ממש מקיפה
ומלבישה מראשה ועד רגלה כמ"ש צורי אהבה בו
וכתיב בצנה רצון תעמרתנו שהוא רצונו וחכמתו יתברך
המלובשים בתורתו ומצותיה.

יום שלישי ג' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ט, ולכן אמרו יפה... עד עמ' ט, חסד ומים:

- בתורה ובמצוות, אז היא "תופסת" ומתלבשת בהקב"ה ממש,
שכן, תורה והקב"ה הם דבר אחד. לכן, יפה שעה אחת בתשובה
ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. שכן, בעולם
הבא משיגה ומבינה הנשמה הארה אלקית בלבד, ואילו על-ידי
תשובה ומעשים טובים
בעולם הזה, מתקשר
יהודי בקב"ה עצמו. ואף
שהתורה נתלכשה
בדברים תחתונים
גשמיים - לכאורה קשה:
כיוון שהתורה התלבשה,
כאמור, בדברים גשמיים,
הרי האדם משיג בשכלו
רק את הענינים הגשמיים
בהם מלובשת התורה,
ולא את עצם חכמתו
ורצונו של הקב"ה? -
התשובה על כך היא: תרי
זה כמחבק את המלך
דרך משל, שאין הפרש
- אין כל הבדל, במעלת
התקרבותו ודבקותו
במלך, לבוש לבוש אחד בין
שהוא לבוש במה לבושים, מאחר שגוף המלך בתוכם;
- כך גם כששכלו של אדם משיג "שכל" התורה, אף שרצונו
וחכמתו של הקב"ה מלובשים כאן בלבושים של ענינים
גשמיים, הוא "תופס" כביכול, על-ידיה, את המלך, את

ליקוטי אמרים

ולכן אמרו יפה שעה
אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי
עולם הבא כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה
שהוא תענוג ההשגה ואי אפשר לשום נברא אפי'
מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה' ולכן
נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה כבודו ובעצמו
לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא
ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן*)
ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד.
ואף שהתורה נתלכשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה
כמחבק את המלך ד"מ שאין הפרש במעלת התקרבותו
ודבקותו במלך בין מחבק כשהוא לבוש לבוש אחד בין
שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם.

(*) בכ"י ליתא תיבת בהן

- אלא הארה מהשכינה, אבל הקדוש ברוך הוא כבודו
ובעצמו - לית מחשבה תפיסא ביה כלל, כי אם באשר -
נפשו של יהודי, תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה, אזי
היא תפיסא בהן ומתלבשת בהקדוש ברוך הוא ממש,
דאורייתא וקדשא ברוך הוא כלל חד. - "תופסת" ומתלבשת

14 בתורת הקבלה, ש"ימין" רומז על חסד ועל מים (כפי שהוסבר
15 לעיל, שהתורה נמשלה למים), ו"שמאל" — על גבורה ועל אש.
16 מהפסוק האמור אנו רואים, שבתורה ישנו גם-כן הענין השני
17 — מה ש"המלך מחבקו", המלך מקיף אותו בזרועו, ששכל
18 התורה שהוא רצונו
19 וחכמתו של הקב"ה (ודבר
20 אחד עם הקב"ה) — מקיף
21 את היהודי הלומד תורה.
22 כך שבלימוד תורה ישנה
23 מעלה כפולה: הבנתו של
24 האדם מקיפה ומוקפת
25 בשכל התורה, ובכך ישנה מעלה מיוחדת נוספת בהבנת והשגת
26 התורה לגבי שאר המצוות, כמו שיתבאר בפרק החמישי.

1 הקב"ה עצמו. כך גם מובן מהמשל, מעלה נוספת בהבנת
2 התורה: שכלו של האדם מוקף אז מחכמתו ורצונו יתברך
3 שבתורה (כמו שיתבאר בפרק החמישי), כלפי זה אומר
4 ה"תניא" להלן: וכן אם המלך מחבקו בזרועו, גם שהיא
5 מלכשת תוך מלבושיו,
6 — ומביא ראיה לכך,
7 שעל-ידי תורה "המלך
8 מחבקו": כמו שכתוב: ¹
9 "וימינו" — של הקב"ה, ²
10 תחבקני" ¹⁶, שהיא ³
11 התורה שנתנה מימינו, —
12 התורה נקראת "ימינו" של הקב"ה, כי היא ניתנה מ"ידו
13 הימנית" של הקב"ה, שהיא פחינת חסד ומים: — מבואר

ליקוטי אמרים

וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך
מלבושיו כמו ש"וימינו תחבקני" שהיא התורה שנתנה
מימינו שהיא בחי' חסד ומים:

יום רביעי ד' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' ט, פרק ה ולתוספת... עד עמ' י, כמו ש בפרע"ח]:

27 "תפיסא" שאמר אליהו: — הביטוי "תפיסא" שאמר אליהו
28 (במאמרו המפורסם "פתח אליהו"): "לית מחשבה תפיסא בך
29 כו'" — אין מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. כשהוא רוצה
30 לציין שאין שום מחשבה יכולה להבין את הקב"ה, הוא משתמש
31 בביטוי "תפיסא", שאין
32 שום מחשבה יכולה
33 "לתפוס" בקב"ה. בהקשר
34 לכך כבר הזכרנו,
35 שלמרות זאת אפשר
36 לתפוס בקב"ה על-ידי
37 תורה שהיא דבר אחד עם
38 הקב"ה עצמו. עלינו,
39 איפוא, להבין היטב

27 בפרק ה. בסוף הפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שכשיהודי לומד תורה,
28 הרי זה כאילו הוא מקיף ומחבק את המלך. כלומר: הוא ושכלו מקיפים
29 את הקב"ה ורצונו וחכמתו, שהם דבר אחד עם הקב"ה עצמו. מצד שני
30 — גם המלך, הקב"ה ורצונו וחכמתו, מקיפים ומחבקים את היהודי בשעת
31 לימודו תורה.
32 החלק הראשון של הענין —
33 מובן ומוסבר לנו. שכן,
34 כשיהודי לומד תורה ומשיג
35 בשכלו את הענין בתורה
36 שהוא לומד — הוא מקיף
37 בשכלו את רצונו וחכמתו של
38 הקב"ה, ואילו החלק השני
39 שבענין — שרצונו וחכמתו של

ליקוטי אמרים

פרק ה ולתוספת ביאור באר היטב לשון תפיסא
שאמר אליהו לית מחשבה
תפיסא בך כו'. הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג
בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל
ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף ומלובש בתוך
השכל שהשיגו והשכילו וגם השכל מלובש

הביטוי "תפיסא", שאף מחשבה אינה יכולה "לתפוס" בקב"ה,
ועל-ידי כך נבין גם כיצד על-ידי תורה אפשר לתפוס בו. הנה,
כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל, — ענין
שכלי, הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו, — כמו
שמחזיק בידו דבר מסוים, הרי ידו מקיפה את הדבר. כך גם
ביחס להבנה שכלית, הדבר שהוא מבין, נמצא בתוך שכלו,
ושכלו מקיף את הדבר, והמושכל — הדבר שהוא מבין, נתפס
ומקיפו ומלכש בתוך השכל שהשיגו והשכילו, — עד כאן
הסביר רבנו הזקן, שהשכל האנושי "תופס" ב"מושכל" שהוא
מבין — דבר זה יכול להיות רק אחרי שהוא מבין היטב את
הדבר, כלשון ה"תניא": "שהשיגו והשכילו". מכאן ואילך יסביר
ענין נוסף בהבנה השכלית: וגם השכל מלכש במשכל —
כלומר, הדבר שהוא מבין, מקיף את השכל שהוא לומד, וזאת,
בשעה שמישיגו ותופסו בשכלו; — כשהוא שקוע בענין
להבינו לכל פרטיו, עוד לפני שהוא מבינו לאשורו, שאז הדבר

40 הקב"ה מקיפים את היהודי בשעת לימודו תורה — דורש ביאור והסבר.
41 בפרק החמישי שלפנינו, יסביר רבנו הזקן בהרחבה, את הביטוי "תפיסא"
42 שבמאמר "פתח אליהו", בו נאמר ש"לית מחשבה תפיסא בך" — אין
43 מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. על כך כבר למדנו, שלמרות שאין
44 שום מחשבה שיכולה "לתפוס" בקב"ה, הרי על-ידי תורה הוא "תופס"
45 ברצונו וחכמתו של הקב"ה, שהם דבר אחד עם הקב"ה. רבנו הזקן יסביר,
46 בפרק החמישי, שבשכל התורה, לא זו בלבד שהשכל האנושי מקיף את
47 ה"מושכל" (הענין אותו הוא מבין), אלא שגם ה"מושכל" מקיף את שכלו
48 של הלומד. בעיקרו של דבר, בא כאן רבנו הזקן להסביר מעלתה של
49 תורה לגבי מצוות:
50 במצוות קיים רק הענין שרצונו של הקב"ה מקיף את האדם המקיים את
51 המצוה, ואילו בתורה קיימת המעלה, שבנוסף למה שאנו אומרים לגבי
52 מצוות, מקיף שכלו של האדם את רצונו וחכמתו של הקב"ה בשעה שהוא
53 מבין ענין בתורה.
54 ולתוספת ביאור, באר היטב — להסביר ביתר הרחבה, לשון

1 שהוא לומד הוא למעלה עדיין מהבנתו, והוא מקיף את שכלו.
2 הרי שביחס להבנת מושג שכלי ישנם שני ענינים: השכל מקיף
3 את ה"מושכל", ה"מושכל" מלביש את השכל, דרך-משל:
4 בשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא
5 לאשורה על בוריה –

ליקוטי אמרים

והכמתו של הקב"ה, אלא ידיעה והבנה אנושית. ואילו כשהוא
שואב את ידיעותיו מן התורה: הרי זה משיג ותופס ומקיף
בשכלו רצונו וחקמתו של הקדוש-ברוך-הוא, דלית
מחשבה תפיסא ביה ולא פרצונו וחקמתו, – בלי תורה, אין
מחשבה שתוכל "לתפוס"
בקב"ה ולא ברצונו
והכמתו, כי אם
בהתלבשותם – של
רצונו וחקמתו של הקב"ה,
בהלכות הערוכות
לפנינו, – זהו חלקו
הראשון של הענין,
שכשהוא מבין הלכה,
הוא מקיף בשכלו את
רצונו וחקמתו של הקב"ה.
ענין נוסף קיים כאן: וגם
שכלו מלביש בהם. –
שכלו מלובש ברצונו
ובחקמתו של הקב"ה,
כלומר, רצונו וחקמתו של
הקב"ה מקיפים את שכלו.
והוא יחוד נפלא שאין
יחוד במוהו, ולא
בערכו נמצא כלל
בגשמיות, – ששני דברים
שאינן ערוך ביניהם,
יתאחדו באיחוד כזה,
להיות לאחדים ומיוחדים
ממש מכל צד ופנה. –
כמו שהדבר בהבנת תורה,

6 כלומר, כשהוא משקיע
7 היטב את שכלו באותה
8 הלכה, הרי שכלו תופס
9 ומקיף אותה, – את
10 ההלכה, וגם שכלו
11 מלביש בה באותה שעה.
12 – כשהוא מתייגע להבין
13 את ההלכה. המשל
14 שהשתמש בו, הוא, אכן,
15 הנמשל עצמו: והנה,
16 הלכה זו, היא חקמתו
17 ורצונו של הקדוש-
18 ברוך-הוא, – כמו
19 שהזכרנו בפרק הרביעי,
20 ששכל ההלכה הוא
21 חכמתו של הקב"ה, ופסק
22 ההלכה – רצונו של
23 הקב"ה, כך רצה הקב"ה
24 שיהיה הדין: שעלה
25 ברצונו, ששמייען
26 ראובן בן וקב דרך
27 משל ושמיען בן וקב –
28 יהיה הפסק ביניהם בן
29 וקב. ואם – אף
30 שיתכן הדבר, כי לא היה

31 ולא יהיה הדבר הזה לעולם, לבא למשפט על מענות
32 ותביעות אלו, – הרי, אם כל ענין התורה הוא רק "לידע את
33 המעשה אשר יעשון", כדי לדעת כיצד לקיים את המצוות –
34 ובנידון דידן: לדעת איך לפסוק את הדין כשדבר כזה יארע –
35 ואם כן, אין כל תועלת, לכאורה, בידיעת ההלכה בקשר
36 לדין-תורה שלא היה ושלא יהיה, אך, האמת היא לא כך, אלא,
37 עצם ידיעת והבנת הלכה הוא תכלית בשל עצמו, שכן, בהבנת
38 ההלכה הוא מבין את רצונו וחקמתו של הקב"ה – וכך הוא
39 אומר: מכל-מקום, מאחר ששכל עלה ברצונו וחקמתו של
40 הקדוש-ברוך-הוא, שאם ימען זה בן וזה בן, יהיה הפסק
41 בן, הרי בשאדם ידע ומשיג בשכלו פסק זה בהלכה
42 הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים – שונה הדבר כשהוא
43 ידע את פסק הדין מחוקים אחרים, שלא מן התורה, אף
44 שאפשרי הדבר שגם באותם חוקים אחרים נפסק, באותו מקרה,
45 אותו פסק דין כמו שהוא, להבדיל, בתורה – אבל אין זה רצונו

בה מתאחד שכלו של האדם עם שכל התורה – שהוא רצונו
והכמתו של הקב"ה – לכל צדדיו, ששכל האדם מקיף את שכל
התורה ושכל התורה מקיף את שכל האדם. וזאת מעלה יתרה
גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה
והשגתה על כל המצוות מעשיות, – המעלה שבידיעת
והשגת התורה לגבי כל המצוות המתבצעות עליידי עשיה,
ונאפלו על מצות התלויות בדבור, ונאפלו על מצות תלמוד
תורה שדבור. – כמו שזכר בפרק הקודם, שבלימוד תורה
קיימת מצות הבנת התורה ומצות הדיבור בתורה: מצות הדיבור
בתורה, בפה, מקיימים כשאומרים פסוקי התנ"ך גם אם לא
מבינים פירוש המלים ומושגן. ואילו המעלה הגדולה שבמצות
הבנת התורה, אינה קיימת בשום מצוה אחרת, גם בזו של דיבור
בתורה, כי עליידי כל המצוות שדבור ומעשה – שיהודי
מקיים, עליידי דיבור ועשיה, הקדוש-ברוך-הוא מלביש את
הנפש – בלבוש אלקי, ומקיפה אור ה' מראשה ועד רגלה,

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סדר הבנת שכל - בתחלה תופס כללות הסכרא והשכל, ואז השכל מקיף את המושכל, ואח"כ מתחיל לפרט הכלל ע"י שקוט"ו וכו' ואז השכל מלובש בהמושכל, וכאשר גמר זה (- כבר מבינו, כאומר "שהשיגו והשכילו") אז השכל מקיף את המושכל. ולהעיר ג"כ מהגהות הצ"צ (הנרפסות) על הנ"ל."

מקיים אותן בעולם הזה. וכאמור, שעלי ידי מצוה, מוקפת הנפש
באור אלקי כמו לבוש המקיף את הגוף; הרי זה לבוש לנשמה
בגן עדן. והתורה היא המזון לנשמות שעסקו בעולם הזה
בתורה לשמה, וכמו שכתוב בזהר ויקהל דף רי;
ו"לשמה", תינוני כרי —

כוונתו של הלומד היא, לקשר נפשו לה' עלי ידי השגת התורה, איש כפי שכלו, — עלי ידי כך הוא מתקשר עם הקב"ה, כמו שכתוב ב"פרי עץ חיים". — ה"תניא" הביא כאן מספר "עץ החיים", שהתורה היא מזון לנפש, והמצוות — לבושים. ברם, נשאלת השאלה: אם כך — הרי שלתורה מעלתה היא, שהיא מזון לנפש, ולמצוות — מעלתן הן, שהן לבושים לנפש; וכבר למדנו, שלבושים ברוחניות יכולים להיות למעלה במדרגה מהדבר אותו הם מלבישים. במה, איפוא, קיימת מעלתה המיוחדת של תורה לגבי מצוות? — זאת הוא בא להבהיר בהגדה הבאה, בהסבירו מה משמעותם של מזון ולבוש במובנם הרוחני, ובכך מוסבר שבתורה ישנן שתי

המעלות: היא גם מזון וגם לבוש לנפש המשכלת הלומדת תורה, וכך הוא אומר: [והמזון היא בחינת אור פנימי, — לנשמה, והלבושים בחינת מקיפים. — אור שמקיף את הנפש, ולכן אמרו רז"ל, שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, לפי שהמצוות הן לבושים לבד, והתורה היא מזון וגם לבוש לנפש המשכלת, — העוסקת בתורה, שתלבוש בה — האדם מתלבש בתורה, בעיונה ולמודה, — כשהנפש עוסקת בלימוד ובעיון בתורה, וכל שכן פשמוציא — את מה שהוא מבין בתורה, בפיו בדבור, — גם בדבור, שהכל הדבור — היוצא מהפה, נעשה בחינת אור מקיף, — לנפש, כמו שכתוב ב"פרי עץ חיים":] — בהתאם לאמור, יוצא, שבתורה ישנן שתי המעלות: מעלת המזון ומעלת הלבוש, ממילא התורה היא למעלה מכל המצוות, שהן לבושים בלבד לנפש.

1 — מהבחינה העליונה עד לבחינה התחתונה שבנפש. וכדיעת
2 התורה — כשיהודי מבין תורה, מלבד שהשכל מלבש
3 בחכמת ה', — חכמתו של הקב"ה מקיפה אותו, נוסף על כך,
4 הנה גם חכמת ה' בקרבנו, — של האדם המבין תורה, ששכלו

5 מקיף חכמת הוי', ובלשון
6 ה"תניא": מה שהשכל משיג ותופס ומקנה
8 בשכלו מה שאפשר לו לתפס ולהשיג מידעת
9 התורה, איש כפי שכלו ויכח ידיעתו והשגתו
12 בפרד"ם. — בארבעה חלקי התורה: פשט, רמז,
14 דרוש, סוד. הרי, שבידיעת
15 והבנת התורה, קיימת, בנוסף למעלה שקיימת
17 בשאר המצוות, שאור הוי' מקיף את הנפש, מעלה
19 נוספת, והיא מה שהנפש מקיפה את אור הוי', על-
21 ידי ששכלו מקיף שכל של התורה שהיא חכמתו
23 ורצונו של הקב"ה. ולפי שבידיעת התורה, —
25 והבנתה, התורה מלבישת בנפש האדם ושכלו
27 ומקפת בתוכה, — בנפשו ובשכלו של האדם,
29 לבן נקראת — התורה, בשם 'לחם' ו'מזון'
31 הנפש. כי כמו שהלחם הנשמי זן את הגוף
33 בשמכניסו בתוכו וקרבו ממש, ונהפך שם להיות דם
34 וכשר בבשרו, ואזי יחיה ויתקיים, כך בידיעת התורה
35 והשגתה בנפש האדם שלומדה היטב בעיון שכלו עד שנתפסת בשכלו ומתאחדת עמו והיו לאחדים — הנפש
37 והתורה נעשות לדבר אחד, ואז נעשה — התורה, מזון לנפש
38 ותיים בקרבה, מחיי חיים אינסוף ברוך הוא המלביש —
39 האינסוף מלוש, בחכמתו ותורתו שנקרבה. — בנפש
40 היהודי הלומד ומבין תורה, והוא שכתוב: "ותורתך בתוך מעי", — כלומר, התורה נהיית מזונה הפנימי של הנפש, וכמו
42 שכתוב ב"עץ חיים" שער מ"ד פרק ג, שלבושי הנשמות
43 כנגד עין הן המצוות, — כדי שהנשמה שהיא מוגבלת, תוכל
44 "לקבל" את זיו השכינה בגן עדן, שהוא אור אלקי בלתי מוגבל,
45 מן ההכרח שהנשמה תצטייד ב"לבושים", שהם: המצוות שאדם

יום חמישי ה' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' י, פרק ו והנה זה... עד עמ' 20, תבירו דרוחא כו'.

45 אפרשות גם לנצל אותם לטוב.
46 והנה, זה לעומת זה עשה אלהים. – הנפש הבהמית
47 וכוחותיה ולבושיה הם ההיפך, הצד המנוגד, לעומת הנפש
48 האלקית וכוחותיה ולבושיה. כי כמו שנפש האלהית כלולה
49 מעשר ספירות קדושות,
50 – עשרה הכחות, המכוונים
51 לעשר הספירות, ומתלבשת
52 בשלשה לבושים קדושים, – מחשבה,
53 דיבור ומעשה של תורה
54 ומצוות, כך הנפש
55 דסטרא אחרא – הנפש
56 של ה"סטרא אחרא", הצד
57 שכנגד (משמעות המושג
58 "סטרא אחרא" יוסבר
59 להלן) מקלפות נה –
60 מהקליפות הנקראות
61 "נוגה", שכפי שכבר
62 הסברנו, יש בהן גם טוב,
63 המלבשת בדם האדם, – הנפש המלוכשת, כמוזכר בפרק
64 ראשון, בדם האדם להחיות את גופו, גם נפש זו כלולה –
65 ומורכבת, מעשר כתרין דמסאבותא, – מעשרה "כתרים"
66 של טומאה (מעשרה כוחות שבלשון הקבלה נקראים בשם
67 "כתרין" – "כתרים"). שנה; – עשרה כוחות אלה: שבע מדות
68 רעות – כגון: מדת ה"חסד" שבטומאה מתבטאת בתאוה, מדת
69 ה"גבורה" – בכעס, מדת ה"תפארת" – בהתפארות, וכך הלאה,
70 התפארת מארבע יסודות רעים הנזכרים לעיל, – בפרק
71 הראשון, שכשם שכל דבר מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח,
72 מים ועפר, כך מורכבת גם הנפש הבהמית מארבעה יסודות
73 רוחניים, ובהיותה נפש של קליפה – יסודותיה רעים, ומהם
74 באות כל המדות הרעות, ושכל המוליד הנחלק לשלש, שנה
75 הקמה בינה ודעת – מקור המדות; – מדוע הן מקור למדות?
76 כי המדות הן לפי ערך השכל, – כשה"שכל" גדול יותר –
77 ה"מדות" מופנות לדברים נעלים יותר, ובאם ה"שכל" קטן יותר
78 – ה"מדות" הן לדברים נמוכים יותר. כי הקטן – הילד הקטן,
79 חושק ואוהב דברים קטנים פחותי הערך, לפי ששכלו קטן
80 וקצר לחשיג דברים יקרים יותר מהם, – הרי, שמדת החסד,
81 המתבטאת בתאוה ואהבה, מופנית בילד הקטן לדברים פשוטים
82 ופחותי ערך, מכיון ששכלו קטן. וכן – במדת הגבורה, מתבטא
83 ומתקצף מדברים קטנים, וכן בהתפארות – מדת התפארת,
84 ושאר מדות. – הרי, שהשכל פועל בהתגלותן של המדות
85 ומוודד אותן באיזו צורה תהינה. משום כך נקראים שלשה
86 כוחות השכל – "מקור" לשבע המדות. ועשר בחינות אלו

1 פרק ו. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שהנפש האלקית שבכל
2 אחד מישראל, מורכבת מעשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כללים:
3 "שכל", ו"מדות". שלשת כוחות ה"שכל" מהווים מקור ל"מדות" (לרגש).
4 עלידי התבוננותו והתעמקותו של האדם, בגדלותו של הקב"ה – נוצרת
5 בו "מדה" רגשית, יראה
6 מהקב"ה או אהבה אליו. כן
7 הסביר רבנו הזקן, שכל נפש
8 אלקית – שלשה "לבושים":
9 מחשבה, דיבור ומעשה, של
10 תורה ומצוות, בהם מתלבשת
11 הנפש האלקית. "לבושים"
12 אלה הם למעלה בדרכתם מן
13 הנפש עצמה, מאחר שהתורה
14 והקב"ה הם דבר אחד ממש,
15 וכשהידי לומד תורה ומקיים
16 מצוות – הוא מתקשר עם
17 הקב"ה. במיוחד כשהוא לומד
18 ומבין תורה, שהמעלה שבכך,
19 היא כפולה: האור האלקי
20 מקיף את הנפש, והנפש
21 מקיפה את האור האלקי של תורה.
22 בפרק הששי, אותו נתחיל ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שגם הנפש הבהמית
23 – שהיא הצד המנוגד של הנפש האלקית (כמבואר בפרק א.) – עשרה
24 כוחות ושלשה לבושים, ומאחר שהנפש הבהמית היא נפש של "קליפה",
25 הרי שכוחותיה הן כוחות של טומאה, ולבושיה – גם כן לבושים טמאים.
26 וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה – היא נעשית בעלת דרגה נחותה
27 יותר מאשר היא עצמה. ביחס למשמעות המושג "קליפה", הערנו בפרק
28 ראשון, שלמרות שהכל נברא ומקבל חיותו מאלקות, הרי כדי שתהיה
29 לאדם אפשרות של בחירה בין טוב לרע, וכדי שהאדם יהיה כפי שעליו
30 להיות, עלידי עבודה ויגיעה עצמית, ויהיה זכאי לשכרו – יצר הקב"ה
31 כוחות של טומאה, המכסים ומסתירים על החיות האלקית שבכל דבר
32 ונברא. כוחות מסתירים אלה, נקראים "קליפה"; כשם שהקליפה מכסה
33 ומסתירה על הפרי, כך מסתירים כוחות הטומאה, על חיות הקדושה
34 שבפנימיות כל דבר. קליפות אלה נחלקות לשתי מדרגות, אחת למטה
35 מהשניה: מדרגה אחת בקליפה נקראת – "נוגה", זוהי קליפה שיש בה
36 גם טוב, ואותם הדברים ה"מושכים" את חיותם דרך ה"הסתרה" של
37 אותה קליפה – אפשר לנצל אותם גם לטוב וגם לרע. כפי שזה ביחס לכל
38 דבר גשמי שאפשר לקיים בו מצוה, ואז הוא נהפך לקדושה, ואפשר
39 לעשות בו, חלילה, עבירה, ואז הוא יורד למדרגה נמוכה יותר.
40 המדרגה השניה שבקליפה היא טמאה לגמרי ואין בה טוב כלל,
41 והדברים ה"מושכים" את חיותם דרך קליפה זו, שאין בה, כאמור, טוב
42 כלל, אי אפשר שיהפכו לקדושה, או אף לנצל אותם בענינים טובים.
43 דברים שהם אסורים באכילה – אינם יכולים להיפך לקדושה (אבל
44 אפשר לנצל אותם לעניני קדושה) ודברים שאסורים בהנאה – אין

- 1 הַמַּמָּאוֹת, בְּשָׂאֲדָם מְחַשֵּׁב בְּהֵן - כשאדם חושב מחשבות
2 הנובעות מאחד מעשרת הכוחות האמורים, וכגון: כשהוא חושב
3 איך להשיג דבר מסוים שהוא תאב לו, וכדומה, או מְדַבֵּר -
4 דיבורים הבאים מאחד מעשרת הכוחות האמורים, או עוֹשֶׂה -
5 בכוח המעשה שלו,
6 פעולה המשמשת אחד
7 מעשרה הכוחות
8 האמורים, הָרִי מְחַשְׁבָּתוֹ
9 שֶׁבִּמְחוֹ וְדִבְרוֹ שֶׁבִּפִּי
10 וְכֵן הַמַּעֲשִׂי שֶׁבִּידֵּיו
11 וְשֶׁאֵר אֲכָרָיו, נִקְרָאִים
12 "לְבוּשֵׁי מִסְאָבוֹ" -
13 לבושים לא נקיים, לְעֹשֶׂר
14 בְּחִינּוֹת אֱלֹהֵי הַמַּמָּאוֹת,
15 שֶׁמִּתְלַבְּשׁוֹת בְּהֵן בְּשַׁעַת מַעֲשֶׂה אוֹ דִּבְרוֹ אוֹ מְחַשְׁבָּה. -
16 אלו הם המחשבות, הדיבורים והמעשים שהם לבושי הנפש
17 הבהמית? ביחס לנפש האלקית, יודעים אנו, שיש לה מחשבות,
18 דיבורים ומעשים שהם לבושיה, והם, כמוסבר לעיל, המחשבה,
- 19 הדיבור והמעשה בתורה ומצוות. בהתאם לכך, אפשר היה
20 לומר, שגם ביחס לנפש שמן הקליפה, אלה הם מחשבות,
21 דיבורים ומעשים של עבירות - בא רבנו הזקן ואומר שמדובר
22 כאן לא רק על עבירות, אלא כל המחשבות שאדם חושב, וכל
23 הדיבורים והמעשים,
24 שהוא מדבר ועושה,
25 שאינם לשמו של הקב"ה
26 ואינם באים כדי לעבדו -
27 אף שאינם עניני איסור
28 ועבירה - הרי הם עדיין
29 לבושים של "קליפה" -
30 ובשוננו של רבנו הזקן:
31 וְהֵן הֵם כָּל הַמַּעֲשִׂים
32 אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת
33 הַשָּׁמַיִם, - כל זמן שאין הם נעשים לשם ענינים של תורה, או
34 כדי לעבוד את השנית, אֲשֶׁר "הַכֵּל הַקָּל וְרַעוּת רוּחַ", וְכֵמוֹ
35 שֶׁכְּתוּב בְּזֹהָר בְּשַׁלְחֵי, שֶׁהֵן "הַתְּבִירָה דְּרוּחָא בּוֹ", - דברים
36 שרוח הקדושה שבורה בהם.

ליקוטי אמרים

יום שישי ו' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 20, וכן כל הדבורים וכל ... עד עמ' 20, כבתחלה מקורם שנברא.

- 37 וְכֵן כָּל הַדְּבוּרִים וְכָל הַמַּחֲשָׁבוֹת אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה
38 וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ, - וממילא הם לשם הנפש הבהמית. שְׁוֵהוּ
39 פְּרוּשׁ לְשׁוֹן "סְטָרָא אַחְרָא", - זו משמעות הביטוי "סטרא
40 אחרא", פְּרוּשׁ צִד אַחֵר, - "סטרא" בלשון ארמית - צד,
41 "אחרא" - אחר, שְׁאִינוּ
42 צִד הַקִּדְּשָׁה. - אם זה
43 אינו צד הקדושה, הרי זה
44 צד אחר "סטרא אחרא",
45 הרי שכל דבר שאינו
46 קדושה - הוא "סטרא
47 אחרא". ומהו צד
48 הקדושה? - וְצִד הַקִּדְּשָׁה
49 אִינוּ אֱלֹהֵי הַשָּׁרָא
50 וְהַמַּשְׁכָּה מְקֻדְּשֵׁתוֹ שֶׁל
51 הַקִּדְּשֵׁי-בְּרוּךְ-הוּא, וְאִין
52 הַקִּדְּשֵׁי-בְּרוּךְ-הוּא שׁוֹרָה אֱלֹהֵי עַל דָּבָר שֶׁבִּטְלָא אֲצִלּוֹ
- 37 וְכֵן כָּל הַדְּבוּרִים וְכָל הַמַּחֲשָׁבוֹת אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה
38 וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ שׁוֹהוּ פִּי לְשׁוֹן סְטָרָא אַחְרָא פִּי צִד
39 אַחֵר שְׁאִינוּ צִד הַקִּדְּשָׁה וְצִד הַקִּדְּשָׁה אִינוּ אֱלֹהֵי הַשָּׁרָא
40 וְהַמַּשְׁכָּה מְקֻדְּשֵׁתוֹ שֶׁל הַקִּבְ"ה וְאִין הַקִּבְ"ה שׁוֹרָה
41 אֱלֹהֵי עַל דָּבָר שֶׁבִּטְלָא אֲצִלּוֹ ית' בֵּין בְּפוֹעֵל מִמַּשׁ
42 כְּמֵלָאכִים עֲלִיוֹנִים בֵּין בְּכַח כִּכָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה
43 שֶׁבִּכְחוֹ לְהִיּוֹת בְּטָל מִמַּשׁ לְגַבִּי הַקִּבְ"ה בְּמִסִּירַת נַפְשׁוֹ
44 עַל קְדוּשַׁת ה'. וְלִכֵּן אָמְרוּ רַז"ל שֶׁאִפִּי אֶחָד שׁוֹשֵׁב
45 שְׁבַקְלִים מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם. הרי, שאיך שלא

ליקוטי אמרים

לעיל בפרק השלישי - בתחילה שלשה כוחות השכל, ולאחר מכן את שבעת המדות, והוא מסביר שהשכל הוא "מקור" המדות, מפני שהמדות נולדות מהשכל. ואילו כאן, ביחס לנפש הבהמית, הוא מזכיר בתחילה את המדות ולאחר מכן את השכל, ומסביר שהשכל הוא "מקור" המדות, מפני שהמדות הן לפי ערך השכל. טעם השינוי בלשון הוא, שכן, יש הבדל יסודי בין השכל והמדות של הנפש האלקית לבין השכל והמדות של הנפש הבהמית: עיקר מהותה של הנפש האלקית, הוא שכל, ולכן היא נקראת "אדם", שהוא תואר השכל. והמדות נובעות מהשכל, כלומר: התעמקותו בגדולתו של הקב"ה יוצרת בו אהבה להקב"ה, או יראה מפניו. ואילו עיקר מהותה של הנפש הבהמית, היא מדות, והמדות בה הן טבעיות - יש לה משיכה לעינוגים גופניים, ואין היא צריכה להתבונן ב"טוב" של התאוות, כדי לרצות אותן, כי בטבעה היא נמשכת לכך. וכך גם בשאר המדות. השכל של הנפש הבהמית משמש רק כעוזר בהתגלות המדות, ולכן: כפי מדריגתו הכללית של השכל - כך היא מדריגת המדות. ומשום כך מונה כאן רבנו הזקן את המדות בתחילה, ואומר שהשכל נקרא "מקור" למדות - רק מחמת שהמדות הן לפי ערך השכל. 4. קהלת א, יד. 5. חלק ב נט, א.

לשונאו, ומשום כך הוא מפנה ממנו גם את פניו הגשמיות בשעת מעשה – כך גם ביחס להשפעה אלקית: כשההשפעה מושפעת לצד הקדושה, הרי זו השפעה פנימית, שהקב"ה רוצה, כביכול, להשפיע לו. ואילו ההשפעה המושפעת ל"סטרא אחרא", לצד

שלא מן הקדושה, הרי זו

השפעה חיצונית בלבד,

בלי רצון פנימי, והיא

נקראת "בחינת אחוריים",

שְׂיֻדֵּי־מִדְרָגָה

לְמִדְרָגָה – ממדרגה

עליונה לתחתונה, רַבְּבוּת

מִדְרָגוֹת, בְּחֻשְׁתִּלְשֻׁלוֹת

הַעוֹלָמוֹת דֶּרֶךְ עֲלָה

וְעֵלּוּל – דרך סיבה

(הגורם) ומסובב

(התוצאה), וכפי שהוסבר

כבר, כשהמדרגה

העליונה היא סיבה וגורם

למדרגה התחתונה הבאה ממנה. אך, בצורה זו, יש עדיין ערך

ושייכות בין המדרגה התחתונה לעילתה, שהיא המדרגה

העליונה, ואילו כאן ישנם נוסף על כך וְצִמְצוּמִים רַבִּים, –

המדרגה הבאה אחרי הצמצום, יורדת כל כך, שאין לה ערך

כלל למדרגה שלפני הצמצום, והחיות של קדושה האמורה

יורדה כל כך, עַד שְׁנִתְמַעֵט כָּל כֹּחַ הָאוֹר וְהַחַיּוֹת, מְעוֹט אַחֵר

מְעוֹט, עַד שְׂיָכּוּל לְהִתְצַמֵּץ וְלְהִתְלַבֵּשׁ בְּבַחֲנֵי גִלוּת –

החיות שמן הקדושה, נמצאת בגלות באותו דבר שהיא מחיה.

היינו: הדבר אינו בטל לחיות שלו כפי הנדרש, אלא הוא "מושל"

על החיות; למשל: אדם הנמצא בגלות – יש על גביו מי שמושל

עליו, והוא אינו יכול לגלות את כוחותיו ולפעול כרצונו. החיות

שמן הקדושה היא בבחינת גלות תוֹךְ אוֹתוֹ דֶּכָּךְ הַנִּפְרָד, – מן

הקדושה ובו מתלבשת החיות לְהַחְיּוֹת – להחיות את הדבר

הנפרד, וְלִקְיָמוֹ מֵאֵין לֵישׁ, שֶׁלֹּא יִחוּר לְהִיּוֹת אֵין וְאַפִּס

בְּתַחֲלָה מִקֵּדָם שֶׁנִּבְרָא. – הרי, שכל דבר שאינו בטל

להקב"ה, ובהרגשתו הוא כדבר נפרד – מקבל את חיותו, לא

מפנימיות הקדושה בלבד, אלא רק על־ידי התלבשותה בהרבה

לבושים וצמצומים.

1 יהיה מצבו של יהודי מבחינה חיצונית, הנה בפנימיותו,

2 בנשמתו, הוא תמיד מסור להקב"ה, אלא שזה מתגלה בזמן של

3 "מסירות נפש". מכיון שכך – שורה בכל יהודי קדושתו של

4 הקב"ה. וְלִבֵּן אִמְרוּ רַז"ל⁶, שְׁאֵפְלוּ אֶחָד שְׂיֻשָּׁב וְעוֹסֵק

5 בַּתּוֹרָה – שְׂכִינָה שְׂרוּיָה

6 בּוֹ, – עליו. שכן,

7 כשיהודי לומד תורה,

8 ניכרת התבטלותו אל

9 הקב"ה גם בחיצוניותו:

10 הוא משקיע את שכלו,

11 להבין רצונו וחכמתו של

12 הקב"ה – והשכינה שורה

13 אז עליו. וְכָל בִּי עֲשֶׂה⁷

14 שְׂכִינָתָא שְׂרִיא⁸

15 לְעוֹלָם. – במקום

16 שעשרה יהודים נמצאים

17 יחד, גם כשאֵינם לומדים

18 אז תורה, שורה שם

19 השכינה תמיד. שכן, עשרה יהודים יחד הם עדה שלימה, ועדה

20 שלימה היא כלי להשראת השכינה. אֲכָל כָּל מַה שְּׂאִינוּ בְּטָל

21 אֲצִילוֹ יַתְבָּרָה, אֵלֹא הוּא דְּכָר נִפְרָד בְּפָנֵי עֲצָמוֹ – הוא נראה

22 כאילו הוא דבר נפרד לעצמו, אֵינוּ מִקְבֵּל חַיּוֹת מִקֵּדְשָׁתוֹ שֶׁל

23 הַקָּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא – אלא, מזהיך הוא מקבל את חיותו; הרי מן

24 ההכרח שכל דבר יקבל את חיותו מן הקדושה, כמו שכתוב:

25 "ואתה מחיה את כולם", אלקות וקדושה מחיה את הכל – מסביר

26 רבנו הוֹקֵן, שהנפרד, זה שאין בו ביטול להקב"ה, אינו מקבל

27 חיות מהפנימיות של הקדושה, אלא מחיצוניותה בלבד, אחרי

28 שהיא עוברת ויורדת דרך הסתרות רבות. זהו מה שהוא אומר:

29 "אינו מקבל חיות", מִבְּחִינַת פְּנִימִית הַקֵּדְשָׁה וּמִחֻתָּהּ

30 וְעֲצָמוּתָהּ בְּכַבּוּדָּהּ וּבְעֲצָמָהּ, אֵלֹא מִבְּחִינַת אַחֲרִים, – כפי

31 שיוסבר להלן, בפרק כ"ב, משמעותה של השפעה פנימית היא,

32 לתת למישהו דבר מתוך רצון עצמי טוב, ואילו השפעה בבחינת

33 אחוריים – היינו: כשנותנים דבר למישהו בגלל סיבה צדדית ולא

34 מתוך רצון טוב. למשל: כשמישהו נותן דבר לשונאו, הריהו

35 מפנה את פניו ממנו. פניו של אדם מסמלים את פנימיותו, וכשם

36 שפנימיותו של האדם אינה מתבטאת במתנה שהוא נותן

יום שבת קודש ז' טבת

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 20, ולכן נקרא עולם הזה... עד עמ' יא, שם סוף פ"ה:

79 מרגיש את עצמו כדבר לעצמו, כמציאות נפרדת, ולא נראה בו

80 הביטול להקב"ה, לכן הוא

81 נקרא עולם של קליפות

82 וסטרא אחרא, וְלִבֵּן כָּל

83 מַעֲשֵׂה עוֹלָם הוּא קָשִׁים

84 וְרָעִים, וְהַרְשָׁעִים גּוֹבְרִים

73 וְלִבֵּן נִקְרָא עוֹלָם הוּא וּמְלֹאוֹ, עוֹלָם הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא

74 אַחֲרָא. – למרות

75 שהקדושה היא היא

76 המחיה גם את העולם¹²

77 הזה, אלא מכיון¹³

78 שהעולם הזה הגשמי¹⁴

ליקוטי אמרים

ולכן

נקרא עולם הזה ומלואו עולם הקליפות וסטרא אחרא

ולכן כל מעשה עוה"ז קשים ורעים והרשעים גוברים

הבהמית, אלא בצד ההפכי, והיינו: לבושים אלה של הנפש
הבהמית, הם במדריגה תחתונה יותר מאשר נפש זו עצמה, והם
מורידים את נפש הבהמית למדריגה תחתונה יותר מאשר היא
עצמה. ורבנו הזקן בא להסביר להלן, שבקליפה עצמה ישנן
שתי מדריגות, אחת
למטה מהשניה, ואשר בין

לבושי הנפש הבהמית,
ישנם לבושי מחשבה,
דיבור ומעשה של עבירות

– והם למטה בהרבה
במדריגתם מאשר הנפש
הבהמית עצמה, כי נפש זו
היא מ"קליפת נוגה", שיש
בה עדיין גם מהטוב, ואילו
לבושי העבירות הם
מאותן "קליפות" שאין בהן
מהטוב כלל, ועל-ידי
התלבשות הנפש

בלבושים אלה – היא
יורדת למדריגה תחתונה
יותר מאשר היא עצמה?
אלא שִׁתְּקִיפוֹת הֵן
נִחְלָקוֹת לְשֵׁנִי מַדְרָגוֹת,
זו לְמַטָּה מִזֹּה. הַמַּדְרָגָה

הַתַּחְתּוֹנָה, הִיא שֶׁלֹּשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת וְרַעוֹת לְגַמְרִי, וְאֵין
בָּהֶם טוֹב כָּלֵל, וְנִקְרָאוּ בְּמַרְכָּבַת יְחֻזְקָאֵל⁹ – ב"מרכבה"
שְׁחֹזָה יְחֻזְקָאֵל הַנְּבִיא, בִּה נֹזְכְּרִים הַדְּבָרִים הַמְכֻסִּים עַל אֲלֻקוֹת,
בִּינֵיהֶם, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַמְרֻמָּזִים עַל שְׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת אֵלֶּה, וְהֵן
נִקְרָאוֹת שֵׁם: "רוּחַ סַעְרָה" וְ"עֵנָן גָּדוֹל וְגו'". – ר"אש
מִתְלַקֶּחֶת. שֶׁלֹּשׁ אֵלֶּה הֵן שֶׁלֹּשׁ הַקְּלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת לְגַמְרִי וְאֵין
בָּהֶן מַהטוֹב כָּלֵל. וּמִהֵן – מִשְׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת אֵלֶּה, נִשְׁפָּעוֹת
וְנִמְשָׁכוֹת נַפְשוֹת כָּל אֲמוֹת הָעוֹלָם, וְקִיּוֹם גּוֹפֶם, – נֹסֵף
עַל הַחַיּוֹת מִהֵנָּפֶשׁ הַמַּחֲזִיחַ אֶת הַגּוֹף, יֵשׁ לָגוֹף גַּם קִיּוֹם עֲצָמִי,
וְנַפְשׁוֹת כָּל בְּעָלֵי חַיִּים הַטְּמָאִים וְאִסּוּרִים בְּאִכְלִיָּה, וְקִיּוֹם
גּוֹפֶם, וְקִיּוֹם וְחַיּוֹת כָּל מַאֲכָלוֹת אִסּוּרוֹת מִהַצְמָחָה, כְּמוֹ
עֶרְלָה – פִּירוֹת הַצּוֹמְחִים עַל עֲצִים שֶׁעֵדִין לֹא מֵלֹא לָהֶם שֶׁלֹּשׁ
שָׁנִים, וְכָלֵאִי הַכֶּרֶם – תְּבוּאָה שֶׁנִּזְרָעָה בְּמַעֲרֹב עִם עֲנָבִים, כו',
– כֹּל מִה שֶׁאִסּוּר בְּאִכְלִיָּה, וְכְּמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'עֵץ חַיִּים' שֶׁעַר מִט
פָּרָק ו', – שֶׁכֵּל הַדְּבָרִים הָאֵמּוּרִים מִקְבִּלִים חַיּוֹתָם מִשְׁלֹשׁ
קְלִיפּוֹת אֵלֶּה, וְכֵן קִיּוֹם וְחַיּוֹת כָּל הַמַּעֲשֶׂה דְּבוֹר וּמִחֻשְׁבָּה
שֶׁל כָּל שֵׁם"ה לֹא-תַעֲשֶׂה – שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת שָׁנִים וְחֲמֵשׁ מִצְוֹת
ה"לֹא-תַעֲשֶׂה" שֶׁהַתּוֹרָה אִסְרָה לַעֲשׂוֹת, לְדַבֵּר וּלְחַשׁוֹב,
וְעִנְיָנֵיהֶן, – הַדְּבָרִים שֶׁאִסּוּר הַחֲכָמִים בְּתוֹר "עֲנָפִים" לִאִסּוּרִים
שֶׁמֶן הַתּוֹרָה. הֵנָּה כֹּל אֵלֶּה מִקְבִּלִים חַיּוֹתָם וְקִיּוֹמָם מִשְׁלֹשׁ
הַקְּלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת לְגַמְרִי, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב שָׁם – ב'עֵץ חַיִּים',
סוֹף פָּרָק ה: – הִרִי, שֶׁמִּחֻשְׁבָּה, דִּיבוֹר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל אִסּוּר,

בו, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'עֵץ חַיִּים' שֶׁעַר מִט סוֹף פָּרָק ד. הַגְּהָה
– ב"הגהה" הַבָּאָה, עוֹמֵד רַבְּנוּ הֹזֵקֵן עַל כֵּךְ, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא
עוֹלָם שֶׁל "קְלִיפּוֹת" ו"סְטָרָא אַחְרָא", לְמִירוֹת שֶׁהַקְּב"ה נִמְצָא הִרִי
בְּכָל מָקוֹם, גַּם בְּעוֹלָם-זֶה, וְכְמוֹ שֶׁמוֹסְבֵּר ב"קְבִלָּה" שְׁחֹזָה ה"אֹר
אֵין סוֹף" הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּעֶשֶׂר
הַסְּפִירוֹת שֶׁל אַרְבַּעַה

הָעוֹלָמוֹת: אֲצִילוֹת, 1
בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּה, 2
וְעִלְיָיִן מִלֹּא גַם עוֹלָמֵנוּ, 3
הָעוֹלָם-הַזֶּה, ב"אֹר אֵין 4
סוֹף" – אֵךְ, אֵין זֶה סוֹתֵר 5
לְעוֹבְדָה שֶׁהָעוֹלָם-הַזֶּה 6
נִקְרָא עוֹלָם שֶׁל "קְלִיפּוֹת" 7
ו"סְטָרָא אַחְרָא: [עַם 8
הַיּוֹת בְּתוֹכָו – לְמִירוֹת 9
שִׁישְׁנָן בְּעוֹלָם-הַזֶּה, עֶשֶׂר 10
סְפִירוֹת דְּעֲשִׂיָּה דְּקִדְשָׁה, 11
– שֶׁכֵּן, עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה 12
כָּלוֹל בּוֹ גַּם עוֹלָמֵנוּ אֲנִי, 13
הָעוֹלָם-הַזֶּה הַגִּשְׁמִי, וְגַם 14
עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הָרוּחָנִי, 15
וְעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת שֶׁל עוֹלָם 16
הָעֲשִׂיָּה שֶׁל קְדוּשָׁה 17
נִמְצָאוֹת גַּם בְּעוֹלָמֵנוּ, 18

וְכְּמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'עֵץ חַיִּים' שֶׁעַר מִט, וְכֵתוּב עֶשֶׂר סְפִירוֹת
דְּעֲשִׂיָּה אֵלֶּה הֵן עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּיְצִירָה, וְכֵתוּב – בְּעֶשֶׂר
הַסְּפִירוֹת שֶׁל יְצִירָה, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבְרִיאָה, וְכֵתוּב – בְּעֶשֶׂר
הַסְּפִירוֹת שֶׁל בְּרִיאָה, עֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת, שֶׁכְּתוּב –
בְּעֶשֶׂר הַסְּפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת, אֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא; וְנִמְצָא
אֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא מִלֹּא כָּל הָאָרֶץ הָלֹז הַתַּחְתּוֹנָה,
עַל-יְדֵי הַתְּלַבְּשׁוֹתוֹ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּאֲרַבְעַ עוֹלָמוֹת:
אֲצִילוֹת-בְּרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב ב'עֵץ חַיִּים'
שֶׁעַר מִט פָּרָק ב וְכֵסֶפֶר גִּלְגּוּלִים פָּרָק כ: – לְמִירוֹת זֹאת,
מִבְּלִי הַבֵּט ש"אֹר אֵין סוֹף" מִלֹּא גַם בְּעוֹלָם-הַזֶּה, אֵין הוּא בְּטֵל
לְהַקְב"ה, וְנִרְאָה כְּדָבָר נִפְרָד, כ"מִצִּיאוֹת" לַעֲצָמָה, וְלֹכֵן נִקְרָא
הָעוֹלָם-הַזֶּה עוֹלָם שֶׁל קְלִיפּוֹת ו"סְטָרָא אַחְרָא", שֶׁכֵּן, קְדוּשָׁה
מִסְמָלֶת רַק מִה שֶׁבְּטֵל לְהַקְב"ה, כִּשְׁחָסֵר בִּיטוֹל זֶה לְהַקְב"ה – זֶה
נִקְרָא "סְטָרָא אַחְרָא". עַד כֵּאֵן הוֹסֵבֵר שֶׁמִּחֻשְׁבוֹת, דִּיבוֹרִים
וּמַעֲשִׂים שֶׁאֵין מִטְרָתָם – קְדוּשָׁה, נִקְרָאִים "סְטָרָא אַחְרָא", וְהֵם
לְבוּשִׁיָּה שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית. וְלִפִּי זֶה יוֹצֵא שֶׁלְבוּשִׁים אֵלֶּה שֶׁל
הַנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית, הֵם בְּאוֹתָהּ מַדְרִיגָה כְּמוֹ הַנֶּפֶשׁ הַבְּהִמִית עֲצָמָה,
הִיא – נֶפֶשׁ שֶׁל "קְלִיפָה", וְגַם לְבוּשִׁיָּה הֵם מ"קְלִיפָה" ו"סְטָרָא
אַחְרָא". בְּרִם, בְּהִיוֹתָם הַיְּחִיף מִלְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ הָאֲלֻקִּית, וְכִפִּי
שֶׁכֵּבֵר הוֹסֵבֵר, מַדְרִיגָתָם שֶׁל לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ הָאֲלֻקִּית, הִיא
לְמַעַלָּה מִמַּדְרִיגַת הַנֶּפֶשׁ הָאֲלֻקִּית עֲצָמָה, וְהֵם גּוֹרְמִים עֲלֶיהָ
בְּמַדְרִיגַת נֶפֶשׁ זוֹ, צְרִיכִים הִרִי לֹמֵר כֵּךְ גַּם בִּיחֹס לְלְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע אם עפ"ז הרי גם באוכל סתם כן הוא. וכ"מ בקונ' עה"ח פ"ג (עכ"פ - מפני שמביאו כו')
ובתניא פ"ג: שנתחזק יותר. ומ"ש לקמן דרך "ולא עדיפי", אולי י"ל מפני שסו"ס הם בסוג א'. ובל' קיצור תניא פ"ז - בערכה". 10.
יחזקאל א, ד.

- 1 נובעים מהמדריגה התחתונה יותר שבקליפות. ואילו הנפש
2 הבהמית, הרי כפי שנאמר בפרק הראשון, וכמו שיוסבר להלן,
3 היא מקליפת נוגה, שיש בה עדיין מן הטוב. מכאן – שהלבושים
4 הם למטה במדריגה מהנפש עצמה, והם גורמים לה ירידה. זהו
- פירוש מדויק לביטוי "זה לעומת זה", הצד ההפכי של הנפש
האלקית, בה, לבושי: מחשבה, דיבור ומעשה בתורה ובקיום
המצוות, הם למעלה במדריגה, מנפש זו עצמה וגורמים לה
עליה.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י כסלו, תשכ"א

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מח' כסלו, בו כתב אודות משרה שמציעים לו והצדדים החיובים והשלילים בזה, ושואל דעתי.

והנה עצם המוסד שמתייסד, בודאי ידוע לו שהיו חילוקי דיעות בהנוגע אליו הרצוי הוא בכלל, אלא שככתבו ישנה בזה עתה הכרעה.

(ב) כי כל מוסד חדש עד שנתגבש צורתו בדרך הטבע בודאי יהיו כמה חילוקי דיעות בפרטיו וגם בכללותו.

(ג) לאידך גיסא המוסד נחוצ במאד ומכירים בזה כבר כמוכח גם מהכרעה הנ"ל, ולכן:

(ד) באם **עצמאי** הוא, ורוצה לעשות להחזקת היהדות והפצתה מבלי להתרשם מהקישורים התלולים בזה [אשר ככל שגדול הענין בקדושה יותר מבואר בספרים הק' שמתרבים גם בענינים המבלבלים], ויש בו **תוקף** להתחיל בהענין וגם להמשיכו עד שיבוא לידי גמר, וכנ"ל באופן שלא יתרשם מהחילוקי דיעות ובלבד שתתגשם הכוונה,

נכון במאד שיקבל הצעה האמורה ויפעול בה במרץ מתאים לחשיבות וגודל הענין.

(ה) באם לאידך גיסא מחפש לעצמו ענינים שאינם מייגעים או, באופן יותר זך, רוצה שיהי' לו זמנו פנוי לעניני קדושה בתור איש פרטי, כמו לימוד התורה לעצמו במנוחת הנפש ומנוחת הגוף מבלי ענינים המבלבלים, שבהם גם הכניסה בשקו"ט עם כמה מהעוסקים בצ"צ האמיתיים, ובכ"ז הרי אין דיעותיהם שוות וכו',

הרי מובן שלא במשרה כזו ימצא אופן לדרך חיים האמורה.

אינני מכיר את אופיו ואופי האנשים שיש להם השפעה עליו, אבל בודאי ידוע לו שלפי דרכי אנשי חב"ד, הרי משרה האמורה היא מהענינים שמביטים עליהם כעל חלק היפה - למלאות רצון הבורא נותן התורה ומצוה המצוה, ומבוסס גם בדין המפורש, שמצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים דוחה כו'.

בהזדמנות זו כיון שכל ענין הוא בהשגחה פרטית, הרי מחובתי (וזכותי) לעוררו על ההכרח בקביעות עתים בלימוד פנימיות התורה, שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, ואם בכל הזמנים ובכל המקומות ה"י הכרח בזה, עאכ"כ בתקופתנו ובאה"ק ת"ו ביחוד.

בברכה לבשו"ט.

נ.ב. בבקשתו נשלח המכתב שלא בתור.

יום ראשון

יום רביעי

א טבת, ר"ח, ו חנוכה

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, רביעי עם פירש"י.

תהלים: א"ט.

תניא: והנה שלשה . . . 16 לבושים אלו.

נוהגים אשר היחיד מברך - בהלל - תחלה וסוף, גם בימים שאין גומרים בהם את ההלל. הנסח שאומרים הוא: "יהללוך ה' אלקינו כל מעשיך", בהשמטת תבת "על". כל התפלין מניחים קדם מוסף, אבל השעורים לומדים אחר סיום כל התפלה.

יום שני

יום חמישי

ב טבת, ז חנוכה

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, חמישי עם פירש"י.

תהלים: י"ז.

תניא: ולכן נמשלה . . . ט ומצות'.

מלחמת היונים היתה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" וכמאמר (ב"ר פט"ז) כתבו כו' שאין לכם חלק באלקי ישראל. כל המלחמה היתה נגד אלקות, ואל מען לערענן תורה, ואל מען מקיים זיון מצות המשפטים והעדות, רק שלא להזכיר שהיא תורת ה' ושהמצות הם חקי רצונו ית', ניט דערמאנען אין תומ"צ דעם ענין פון ג-טליכקייט.

מלחמת היונים היתה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך", וכמאמר (בראשית רבה פרשה טז) "כתבו כו' שאין לכם חלק באלקי ישראל". כל המלחמה היתה נגד אלקות. שילמדו תורה, שיקימו מצות המשפטים והעדות, רק שלא להזכיר שהיא תורת השם ושהמצות הם חקי רצונו יתברך, לא להזכיר בתורה ובמצות את ענין האלקות.

יום שלישי

יום ששי

ג טבת, ח חנוכה

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, ששי עם פירש"י.

תהלים: יח"ב.

תניא: ולכן אמרו . . . חסד ומים.

ב"תורה אור" בדבור-המתחיל "תנו רבנן מצות נר חנוכה": "כי אין כדאי כל הדינים", צריך להיות "כי כדאי כל הדינים".
שם, באור לדבור-המתחיל "רני ושמחי", סעיף המתחיל "ועתה נבוא": "שהוא פנימית א"א" [אריך אנפין], צריך להיות "שהיא פנימית א"ס" [=אין סוף].

יום רביעי

שבת

ד טבת

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, שביעי עם פירש"י.

תהלים: כג"ח.

תניא: פרק ה. ותוספות . . . בפע"ח.

נשיאי חב"ד פלעגן מעביר זיין איין פרשה אדער צוויי דאנערשטאג ביינאכט אור ליום ששי. פרייטאג אחר חצות פלעגט מען אנהויבען נאכאמאל פון אנהויב, און מעביר זיין די גאנצע סדרה מיט דער הפטורה. שבת אינדערפריה פאר'ן דאוונען פלעגט מען מעביר זיין נאכאמאל פון שביעי. ווען עס איז אויסגעקומען צוויי הפטורות, האט מען געזאגט הפטורת הסדרה ביום ששי, און די אנדערע הפטורה (פון שר"ח, מ"ח וכו') שבת.

נְשִׂאֵי חַב"ד נִהְגוּ לומר "שְׁנִים מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגוּם" קָטַע אֶחָד או שְׁנַיִם בְּיוֹם חֲמִישִׁי בַּעֲרֹב, אור לַיּוֹם שְׁשִׁי; בְּיוֹם שְׁשִׁי אַחֵר חֲצוֹת הָיוּ שׁוֹב מִתְחִילִים לְהַעֲבִיר אֶת כָּל הַפְּרָשָׁה מִתְחִלְתָּה עַם הַהִפְטוּרָה; שָׁבַת בַּבֶּקֶר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה נִהְגוּ לְהַעֲבִיר שׁוֹב מִשְׁבִּיעֵי. כְּשֶׁחָלוּ שְׁתֵּי הַפְּטוּרוֹת, הָיוּ אוֹמְרִים אֶת הַפְּטוּרַת הַפְּרָשָׁה בְּיוֹם שְׁשִׁי, וְאֶת הַהִפְטוּרָה הָאַחֶרֶת (שֶׁל שָׁבַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, מִקֵּר חֹדֶשׁ וכו') בַּשָּׁבַת.

הַחֲלוּמוֹת הַטּוֹכִים בַּעֲנִינֵי תוֹרָה שְׁמוּדִיעִים בַּחֲלוּם, בָּא עַל פִּי הָרֹב עַל יְדֵי שְׁקִידָה גְּדוּלָּה בַּתוֹרָה בְּיוֹם. דְּכֹאֲשֶׁר עוֹסֵק בַּתוֹרָה בְּשְׁקִידָה גְּדוּלָּה, או עוֹסֵק בַּעֲבוּדָה שְׁבִלֵב בִּיגִיעָה עֲצוּמָה, הֵנָּה כֹּאֲשֶׁר בְּלִילָה נִשְׁמָתוֹ עוֹלָה לְמַעַלָּה וְשׁוֹאֲבֶת לָהּ חַיִּים מִחַיֵּי דְלָעֶלָּא [=מִחַיִּים הָעֲלִיוֹנִים] כַּמְבָּאָר בְּזֶהר, הֵנָּה אִזּוֹ מוֹדִיעִים לוֹ חֲדוּשֵׁי תוֹרָה בְּגִלְיָא שְׁבַתוֹרָה או בַּפְּנִימִיּוֹת הַתוֹרָה, אִישׁ אִישׁ כְּפִי שְׁקִידַת עֲבוּדָתוֹ בַּעֲבוּדַת הַיּוֹם.

יום חמישי	יום ראשון	ה טבת	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: ויגש, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: כט-לד. תנאי: פרק ו. והנה . . . 20 דרוחא כו'.			

ווען משיח וועט קומען, וועט מען זעהן די מעלה פון הודאה און תמימות, וואס אלע גלויבען באמונה טהורה אין ג-ט ב"ה און אין זיין תורה ומצוות. תלמוד – פארשטאנד – איז דער גרעסטער פארשטאנד האט א גרעניץ. אבער הודאה – גלויבען – גלויבען איז א געפיהל און א גרעניץ. מלך המשיח וועט געבען צו פארשטעהן דעם מעשה גדול פון דער תמימות – הארציגער ערענסטער עבודה.

כֹּאֲשֶׁר מְשִׁיחַ יְבוֹא, יֵרָאוּ אֶת הַמַּעַלָּה שֶׁל הוֹדָאָה וְתַמִּימוֹת, שֶׁהִכָּל מְאֻמִּינִים בְּאִמוּנָה טְהוֹרָה בַּה' בְּרוּךְ-הוּא וּבַתוֹרָה וּמִצְוֹת שְׁלוֹ. תְּלִמּוּד – הִבְנָה – הָרִי הַהִבְנָה הַעֲמָקָה בְּיוֹתֵר הֵנָּה מְגֻבֶּלֶת; אֵךְ הוֹדָאָה – אִמוּנָה – אִמוּנָה הִיא רִגְשׁ בְּלִתִּי מְגֻבֶּל. מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ יִסְבִּיר וְיִבְאָר אֶת הַ"מַּעֲשֶׂה גְּדוֹל" שֶׁל הַתַּמִּימוֹת – עֲבוּדָה לְכַבִּית וְרִצִּינִית.

יום שני	ו טבת	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: ויגש, שני עם פירש"י. תהלים: לה-לח. תנאי: וכן בכל . . . שנברא.		

כְּתִיב "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ, וְעִבְדֵהוּ בְּלֵב שְׁלֵם", כִּי כָל עֲנִין יְדִיעָה וְהַשְׁגָּה, אֶפְלוּ בַּעֲנִינִים הַיּוֹתֵר עֲמָקִים, צָרִיךְ לָבוֹא בַּעֲבוּדָה, הֵינּוּ פְעֻלַּת דְּבָר בְּבִירוֹ וְזִכְרוֹ הַמְּדוּת וְהַתְּקַשְׁרוֹת פְּנִימִית הַנִּקְרָא בַּלְשׁוֹן הַחֲסִידוֹת עֲבוּדָה.

שבת קודש	יום שלישי	ז טבת	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: ויגש, שלישי עם פירש"י. תהלים: לט-מג. תנאי: ולכן נקרא . . . סוף פ"ה.			

הַשְּׁעוֹר לְהַפְטָר מִחֲבוּט הַקָּבֶר הוּא, שְׁחֻלְק שְׁשִׁי מִהַמַּעַת-לֶעֶת [=הִמְקָמָה] יֹאמַר אוֹתִיּוֹת הַתוֹרָה, תְּהִלִּים כו'. לְזִכְרוֹת לְזִכְרוֹ הַנֶּפֶשׁ לְהַפְטָר מִכָּף הַקָּלַע הוּא, עַל יְדֵי חֲזָרָה כָּל הַיּוֹם, כְּמָה שֵׁשׁ בִּיכְלָתוֹ, מִשְׁנִיּוֹת תַּנְיָא תְּהִלִּים בַּעֲלִי-פָה.

הגבהת בית הכנסת

יום ראשון א' טבת ה'תשע"ו

ויש מפרשים שחייב הגבהת בית הכנסת משאר הבתים לא נאמר לגבי הגובה החיצוני של המבנה, אלא לגבי גובה חלל בית הכנסת שיהא גבוה מבתי העיר, אך אם ישנם בנינים רבי קומות הגבוהים מבית הכנסת אין בכך איסור, מאחר ונראה לעין שאין זה מקום עם חלל גבוה אלא קומות רבות נמוכות (ישועת משה א, כו, ע"פ המאירי שבת יא, א).

ויש שכתבו שהגבהת בית הכנסת משאר בתי העיר היא משום יופי והדר, ובזמננו אין היופי נמדד בגובה הבנין אלא בחזותו המהודרת (ובעלי המעמד הגבוה רגילים להתגורר בבתי פרטיים ולא בבנין רב קומות) ואין צורך להקפיד על גובה הבנין (ראה פסקי תשובות קג, ז).

ויש המדייקים מלשון הרמב"ם "כשבונים בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגובהה של עיר", שההקפדה היא רק בבניית בית כנסת מלכתחילה, אך הרוכש מבנה קיים לצורך בית כנסת אין צריך להקפיד על גובהו (זכרון יהודה א, נט).

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יא, הלכה ב:
בְּשִׁבְנוּ בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אִין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּגִבְהָהּ שֶׁל עִיר... וּמִנִּיחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתֵּהָא גְבוּהָ מִכָּל הַעֲרֹת הָעִיר, שְׁנֵאמַר: "וְיָרִים אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ".

למעשה אין מקפידים שבית הכנסת יהא גבוה משאר בתי העיר, והפוסקים נימקו הנהגה זו בכמה דרכים:
ה'מגן אברהם' (אור"ח סי' קו, ב) כתב, כי מאחר ואימת הגויים עלינו איננו יכולים להגביה את בית הכנסת מעל כל בתי העיר, ואף שנוכל להשפיל את גובה בתינו שלא יהיו גבוהים מגג בית הכנסת, מאחר ויש הרבה בתי גויים הגבוהים מגג בית הכנסת, הרי אפילו אם ננמיך את בתינו לא יהא בכך היכר לבית הכנסת ולכן אין להקפיד בכך.
אך נימוק זה יפה לקהילות ישראל בחוץ לארץ בזמנו של ה'מגן אברהם', ואין בו כדי ליישב מדוע בשכונות וישובים רבים של יהודים בזמננו אין מקפידים שבית הכנסת יהא גבוה משאר בתי העיר.

'בל תוסיף' בברכת כהנים

יום שני ב' טבת ה'תשע"ו

העם אין זה מעכב בדיעבד, ועם זאת כתב שאינו עובר ב'בל תוסיף' אלא אם בירך "בהחזרת פנים כלפי העם".

וכתב ה'ביאור הלכה' (א"ח שם סכ"ז) שגם לדעת הרשב"א (סוּכָה לא, ב) אינו עובר על 'בל תוסיף' אלא אם בירך בפריסת כפים, אך מדברי הרמב"ם כאן, שהכהנים אינם רשאים להוסיף "לא בקול רם ולא בלחש", משמע שעוברים על 'בל תוסיף' גם אם מברכים באופן שבו לא יוצאים ידי חובת מצות ברכת כהנים, שהרי קיום המצוה הוא רק 'בקול רם' (לעיל ה"א) ומסתבר שלדעת הרמב"ם גם אם מברך לאחר שפשט כפיו עובר על 'בל תוסיף'.

ומדוע אם כן לדעת הרמב"ם אין איסור 'בל תוסיף' באמירת "השקיפה... לברך את עמך את ישראל"?

כי החזרת פני הכהנים מהציבור מהווה הפסק בין שלושת הברכות לברכה זו, ולכן אינה נחשבת הוספה על הברכות. ועוד: אמירת הכהנים "השקיפה..." אינה אלא בקשת רחמים שתתקבל ברכתם לפני הקב"ה ויטכיים עם הברכות (הר צבי שם).

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק יד, הלכה יב: אין
הַכֹּהֲנִים רִשְׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים... לֹא בְּקוֹל רֶם וְלֹא בְּלַחֲשׁ, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִסְפוּ עַל הַדָּבָר".
ובהמשך ההלכה: "וכשמחזיר פניו מן הצבור אחר שהשלים, אומר: עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל". ולכאורה יש לתמוה: מדוע אין באמירה זו 'בל תוסיף' (הר צבי, א"ח סי' נב)?

ומבאר אדמו"ר הזקן (א"ח סי' קכח סע' מ):
איסור 'בל תוסיף' בברכת כהנים הוא רק כאשר הברכה נאמרת כמצוותה, "בנשיאת כפים ובהחזרת פנים כלפי העם, ולכן אומרים השקיפה כו' מפני שכבר פשטו כפיהם והחזירו פניהם".

ומוסיף הגרצ"פ פרנק (הר צבי שם): גם דברים שאינם מעכבים לקיום מצות ברכת כהנים, אלא שלכתחילה צריך לעשותם - אם לא עשאו בעת אמירת הברכה הנוספת, אינו עובר על 'בל תוסיף'. שהרי לדעת אדמו"ר הזקן (שם סכ"ג) אם פני הכהנים אינם כנגד פני

תפילין מעור אחד

יום שלישי ג' טבת ה'תשע"ו

וב'ספר התרומה' (סי' רה, הביאור הבית יוסף אור"ח שם) כתב שיתכן ויש להתיר גם אם הבתים עשויים מארבע חתיכות של עור "ובלבד שיהיו תפורים זה לזה". ומסיים: "ונכון לעשות מעור אחד".

וה'מגן אברהם' (אור"ח שם סקנ"ב) הביא דברי הב"ח (על הטור שם), שלדעת ה'שלחן ערוך' צריכים הבתים להיות "דוקא

הלכות תפילין פרק ב, הלכה א: פוֹתֵבִין אֶרְפֵּעַ פְּרָשִׁיּוֹת... וּמִנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע פְּתִיּוֹת, שֶׁהֵן מְחַבְּרִין בְּעוֹר אֶחָד. בגמרא (מנחות לד, ב) לומדים זאת מהכתוב "ולזכרון בין עיניך" - "וזכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות". וכן נפסק בטור ו'שלחן ערוך' (אור"ח סי' לב סל"ח): "יעשה ד' בתים מעור אחד לשל ראש".

אך כתב על זה הביאור הלכה' (ארי"ח שם סל"ח):
 "כעת זכינו לאורו של האור זרוע" (שנדפס בשנת תרכ"ב) ושם
 מפורש (בסי' קעו) שאם כתב תפילין בשני עורות ודבקם בדבק
 או בתפירה כשר, ואם כן בהכרח שמחלק בין גט לתפילין.
 ואמנם, לענין תפילין הביא ראיות להכשיר, אבל בגט
 החמיר משום חומרת אשת איש.
 ולמעשה כתב אדמו"ר הזקן (שם סנ"ח): "חתיכות עור תפורים
 יחד חשובים כעור אחד... ומכל מקום טוב ונכון לעשותם
 מעור אחד". וכן כתב גם הביאור הלכה': "לכתחילה
 בוודאי מי שאפשר לו טוב להחמיר לעשותו מעור אחד כדי
 לצאת כל החששות במצוות עשה מדאורייתא".

מעור אחד שלם שאין בו תפירה, שלא כדעת ספר
 התרומה. אך גם בספר האגודה כתב שחתיכות עור
 תפורות נחשבות כעור אחד. וגם התוספות (מנחות לב, א ד"ה
 דלמא) כתבו שתפילין ומזוזות הצריכות להיכתב על עור אחד
 - אם תפר יחד שתי חתיכות דינם כעור אחד, ומסתבר שהוא
 הדין בבתיים.

והגר"ע איגר (תשובות סי' יא) הביא מדברי הרמ"א (אהע"ז סי'
 קל ס"ז, בשם האור זרוע) לגבי גט שצריך לכותבו על חתיכה אחת
 ('ספר כריתות' - ספר אחד ולא שנים), שאם הדביק שתי חתיכות או
 תפרם פסול מספק, ואם כן גם בהדבקת שני עורות בתפילין
 יש להסתפק אם נחשב עור אחד.

מזוזה בבית הכנסת

יום רביעי ד' טבת ה'תשע"ו

לשכת פרהרדין שונה משאר הלשכות שהיתה דירה לכהן
 גדול (בשבעת ימי הפרשה קודם יום הכפורים) וחייבת
 במזוזה.
 ולכאורה, מה בכך שלשכת פרהרדין משמשת כדירה,
 הרי היא קודש ולא 'ביתך' של חול?
 אלא מכאן שהלשכות והעזרות הפטורות ממזוזה מצד
 קדושתן אין זה משום קדושתן העצמית אלא מפני
 שבית המקדש מהווה בית לה' השוכן בו, ולכן אינו
 'ביתך'. ולכן לשכת פרהרדין "שהיתה בית דירה לכהן
 גדול" היא בכלל 'ביתך' וחייבת במזוזה אף שיש בה
 קדושה.

ולכן גם בית הכנסת פטור ממזוזה כי הוא 'מקדש מעט'
 ומעולם לא זזה שכינה מבתי כנסיות, ואף שאין קדושתו מן
 התורה הרי הוא דירה לקב"ה ולא 'ביתך', אבל בית כנסת
 של כפרים שהאורחים גרים בו או בית כנסת של כרכים
 שיש בו דירה לשמש - הרי הוא בכלל 'ביתך' וחייב במזוזה
 כמו לשכת פרהרדין.

(שו"ת חתם סופר י"ד סי' רפא)

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ו, הלכה ו:
 הַרְחֵקֵנִי, הַלְשָׁבוֹת וְהַעֲזָרוֹת, וְכַתְּבֵנִי מִקְרָאֵי
 שְׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, פְּטוּרִין, לְפִי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל
 כְּפָרִים, שֶׁהָאוֹרְחִין דְּרִין בּוֹ, חַיִּב בְּמִזְוֶה. וְכֵן בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל
 כְּרִיבִין, אִם חָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה.

בגמרא (יומא יא, ב) מבואר שבית הכנסת פטור ממזוזה כיון
 שאינו בכלל 'מזוזות ביתך', אלא "עשויה לכל הבא להתפלל
 ואין לה בעלים מיוחדים" (רש"י שם ד"ה דרכים), ורק בית כנסת
 של כפרים שהאורחים דרים בה חייב במזוזה כי הוא בכלל
 'ביתך'.

ויש לתמוה: מדוע כתב הרמב"ם שבתי כנסיות פטורים
 ממזוזה "לפי שהן קודש"? ועוד: הכיצד קדושת בית הכנסת
 שהיא מדרבנן פוטרת ממזוזה שהיא מן התורה?
 והביאור:

מבואר בגמרא (שם) שהלשכות והעזרות שבמקדש
 פטורות ממזוזה שנאמר 'מזוזות ביתך' - 'ביתך' שהוא חול
 חייב במזוזה, ומקומות שהן קודש פטורים ממזוזה. אמנם,

מה עושים בספר תורה פסול?

יום חמישי ה' טבת ה'תשע"ו

אך יש שכתבו שטעם האיסור להשהות ספר תורה שאינו
 מוגה אינו מחשש שיבואו לקרוא בו בציבור, אלא גם
 הקריאה בו ביחיד אסורה כי מביא לידי טעות, ולכן חובה
 לגנוזו, אך דין זה הוא דוקא בספר תורה שנפסל מחמת
 טעות, ועל כך מדבר הרמב"ם כאן, אבל ספר תורה שפסול
 משום שנכתב שלא לשמה וכדומה, אף שאסור לקרוא בו
 בציבור, אין הלימוד בו עלול להביא לידי טעות ומותר
 להשאירו ברשותו ולהשתמש בו ועל זה מדבר הרמב"ם בהלכה
 א (גדולי הקודש רעט, א, וראה עוד דברי משה סי' עז).

ויש סוברים שאין חובה כלל לגנוז ספר תורה פסול,
 וכוונת הרמב"ם כאן היא שאם אינו רוצה להשאירו אצלו
 (מאחר שאינו ראוי לתיקון) אלא להוציאו מרשותו יגנוז
 אותו, אך אין חובה לגנוז ואם רוצה יכול להשאירו ברשותו
 (בין ציון סי' צז).

הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ג: סְפָר־תּוֹרָה שֶׁנִּפְלָה
 או שֶׁנִּפְסַל, נוֹתֵנִין אוֹתוֹ בְּכָל־חֹרֶשׁ וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ אֶצֶל תַּלְמִידֵי
 חֻכְמִים.

לכאורה דברי הרמב"ם כאן שספר תורה שנפסל צריך
 קבורה סותרים לדבריו לעיל (הלכה א) שספר תורה שנפסל 'הרי
 הוא כחומש מן החומשין, ואין בו קדושת ספר תורה, ואין
 קורין בו ברבים', ומשמע שפסול רק לקריאה ברבים אך מותר
 להמשיך להשתמש בו לקריאה ביחיד ואינו צריך גניזה?

ומבאר ה'נודע ביהודה' (י"ד תנינא סי' קעד):
 ההיתר להשתמש בספר תורה פסול לקריאה ביחיד הוא
 רק במשך שלושים יום, אך לאחר שלושים יום חייבים לגנוזו
 כי אסור להשהות ברשותו ספר שאינו מוגה יותר משלושים
 יום (לעיל פ"ז ה"ב) שמא במשך הזמן ישכחו שהוא פסול
 ויבואו לקרוא בו בציבור.

יום שישי ו' טבת ה'תשע"ו 'בל תוסיף' בלבישת ציצית בלילה

תוסיף' הוא רק אם עושה את המצוה כתיקונה, אבל אם חיסר פרט מפרטי המצוה אינו עובר על 'בל תוסיף', וכיון שלבישת הציצית ביום הוא מפרטי המצוה שנאמר 'וראיתם אותו' - 'פרט לכסות לילה שאינה בראיה' (זבחים יח, ב), הרי בלילה אינו עובר על 'בל תוסיף' גם אם מכונן לשם מצוה. ואינו דומה לישן בסוכה בשמיני עצרת ומתכוון לשם מצוה שעובר על 'בל תוסיף' אף שאין זה בזמנה, כי כאן ה'זמן' אינו חלק מפרטי המצוה אלא שחיובה נקבע לזמן מסוים (שבעה ימים מט"ו לחודש השביעי) וקיומה שלא בזמנה אינו חיסרון פרט במצוה, וכיון שמקיימה בזמן שהתורה פטרה אותו ממנה הרי זה כמוסיף על דיני התורה, כי מצוה שצריך לעשותה פעם אחת (לולב, סוכה וכדומה) זמנה אינו פרט מפרטי המצוה ובעשותו אותה שלא בזמנה לא חיסר מפרטיה אלא הוסיף על דיני התורה בעשייתה בזמן שלא נצטווה עליו. ואילו מצוה שקיומה תמידי - הזמן שקבעה התורה, ביום ולא בלילה, הוא פרט במצוה וכשחסר פרט אין 'בל תוסיף'.

הלכות ציצית פרק ג, הלכה ח: מִתְּרֵי לְאָדָם לְלַבֵּשׁ צִיצִית בַּלֵּילָה... וְאִף־עַל־פִּי שְׂאִינוּ זְמַנָּה; וּבִלְבָד שְׁלֹא יִבְרָךְ.
וכתב ה'כסף משנה' שהחידוש הוא דאף שלילה אינה זמן ציצית, מותר ללבושו ואינו עובר על 'בל תוסיף'.
ובטעם ההיתר מבאר ה'תהלה לדוד' (א"ח סי' יט סק"ז) שמדובר כאשר הלובש אינו מתכוון לשם מצוה, כמסקנת הגמרא (ראש השנה כח, ב) שהעושה מצוה שלא בזמנה עובר על 'בל תוסיף' רק כשמתכוון לשם מצוה, וכמו הישן בסוכה בשמיני עצרת ואינו מתכוון לשם מצוה שאינו עובר על 'בל תוסיף' נולפי זה: המתכוון לשם מצוה יהא אסור לו ללבוש ציצית בלילה משום 'בל תוסיף'.

וה'עונג יום טוב' (סי' א) תמה: אם מדובר שהלובש אינו מתכוון לשם מצוה, מדוע כתב הרמב"ם שמותר ללבוש ציצית בלילה "ובלבד שלא יברך" והרי לא רק שאין לו לברך אלא אסור לו לכוון בלבישתו לשם מצוה גם אם לא יברך! ומבאר על פי דברי הר"ן (פנהרש"ן פח, ב) שאיסור 'בל

שבת קודש ז' טבת ה'תשע"ו הרהור כדיבור?

ולכן אסור בשבת לדבר דיבור של חול ולא הרהור, שנאמר "ודבר דבר".

ובהלכות קריאת שמע (פ"ב ה"ח) כתב הרמב"ם: "הקורא קריאת שמע... צריך להשמיע לאזנו כשהוא קורא, ואם לא השמיע לאזנו יצא". ופירש ה'כסף משנה' שהחיוב להשמיע לאזנו הוא "שיחתוך קריאתו בשפתיו ולא שיקרא בלבו", ומה שכתב "ואם לא השמיע לאזנו יצא" הכוונה שגם אם הרהר מבלי להוציא בשפתיו יצא, כי הרהור כדיבור.

אבל לפי המבואר לעיל יש לפרש את דברי הרמב"ם באופן אחר: בקריאת שמע שנאמר בה 'ודברת בס' לא די בהרהור, כי הרהור אינו כדיבור. ומה שכתב הרמב"ם "ואם לא השמיע לאזנו יצא", היינו שלא השמיע לאזנו אבל הוציא בשפתיו ולכן יצא בדיעבד (וכן מבאר אדמו"ר הזקן את שיטת הרמב"ם - ראה א"ח סי' קפה ס"ג). ולכן לא כתב שם הרמב"ם כמו שכתב כאן "בין שהוציא בשפתיו בין שהרהר בלבו", כי כאשר הרהר בלבו ולא הוציא בשפתיו אכן לא יצא ידי חובת קריאת שמע.

להלכה נפסק ב'שלחן ערוך' (א"ח סי' סב ס"ג, וסי' קפה ס"ב) הן בקריאת שמע והן בברכת המזון כדעת רוב הראשונים ראה ביאור הלכה שם ד"ה יצא) ש"אם הרהר בלבו לבד (ולא הוציא בשפתיו) לא יצא". ואדמו"ר הזקן (סי' קפה ס"ג) הוסיף: "מכל מקום בשאר ברכות שהן מדברי סופרים יש לסמוך על זה [שיצא ידי חובה בהרהור] בשעת הדחק ולצורך גדול".

הלכות ברכות פרק א, הלכה ז: כָּל הַבְּרָכוֹת כֵּלָן, צָרִיךְ שִׁשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מֵה שֶׁהוּא אוֹמֵר. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ – יֵצֵא, בֵּין שֶׁהוּצִיא בִשְׁפָתָיו, בֵּין שֶׁבִרָךְ בְּלִבּוֹ.
נחלקו אמוראים (ברכות כ, ב) האם הרהור כדיבור בקריאת שמע וברכות:

לדעת רב חסדא, אין אדם יוצא ידי חובת קריאת שמע בהרהור, ולכן בעל קרי שאסור בדברי תורה (מתקנת עזרא) מהרהר את שמע. ולדעת רבינא הרהור כדיבור, ומן התורה יוצאים ידי חובת קריאת שמע בהרהור, אך חז"ל תיקנו להוציא בשפתיו, ובעל קרי שאסור לדבר בדברי תורה צריך להרהר כדי שעל-כל-פנים ייצא ידי חובה מן התורה (ע"פ שו"ת רעק"א מהדו"ת סי' קנא).

והקשה ה'שאגת אריה' (סי' ו):
כאן פסק הרמב"ם שהרהור כדיבור, ולכן יצא גם "כשכירך בלבו", ואילו בהלכות שבת (פכ"ד ה"א) כתב שאסור לדבר דיבורי חול בשבת אבל הרהור מותר, ואם כן הרהור אינו כדיבור!
ותירץ:

לדעת הרמב"ם, המחלוקת אם הרהור כדיבור היא רק בקריאת שמע שנאמר בה לשון 'דיבור' ('ודברת בס'), ולכן לרב חסדא צריך דיבור ולא די בהרהור, אבל בשאר המצוות שלא כתוב בהם 'דיבור' גם רב חסדא מודה שדי בהרהור,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - א' ז' טבת תשע"ו

יום ראשון א' טבת ה'תשע"ו

הלכות תפילה ובפרט פהנים

פרק אחד עשר

(1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כל מקום שישבו עשרה מישראל, צריך להבין לו בית שיקנסו בו לתפלה בכל עת תפלה, ומקום זה נקרא בית הכנסת. וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת, ולקנות להם ספר-תורה, נביאים וכתובים.⁴

(2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל ב' (בין) עשרה השכינה שורה". (3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). (4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

ב. קשובנין בית הכנסת, אין בונין אותה אלא בגבהה של עיר,⁵ שנאמר: "בראש המיתות תקרא". ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר, שנאמר: "ולרומם את בית אלהינו". ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח, שנאמר: "וההנים לפני המשכן קדמה".⁷ ובונין בו היכל, שמניחין בו ספר-תורה. ובונין היכל זה ברוח⁸ שמתפללין בנגדו באותה העיר, כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה.

(5) (תוספתא, מגילה פרק ג). (6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). (7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחוים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח - אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחוים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). (8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. ומעמידין בימה באמצע הבית,⁹ כדי שיעלה עליה

הקורא בתורה, או מי אשר אומר לעם דברי כבושין¹⁰, כדי שישמעו כלם. וכשמעמידין התבה שישבה ספר-תורה¹¹, מעמידין אותה באמצע¹², ואחרי התבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם.

(9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). (10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. (11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר-תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). (12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח-ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. כיצד העם יושבין בכתב-כנסיות? הזקנים יושבין ופניהם כלפי העם, ואחוריהם כלפי ההיכל¹³; וכל העם יושבין שורה לפני שורה, ופני השורה לאחורי השורה שלפניה, עד שיהיו פני כל העם כלפי הקדש¹⁴ וכלפי הזקנים וכלפי התבה. ובעת ששליח-ציבור עומד לתפלה, עומד בארץ לפני התבה¹⁵, ופניו לפני הקדש כשאר העם.

(13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. (14) הוא ההיכל. (15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בכתב-כנסיות ובתה-מדרשות¹⁶, נוהגין בהן פבד, ומכבדים¹⁷ אותן ומפריצין¹⁸ אותן. ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב¹⁹ ובשנער²⁰ ובארץ הצבי²¹ להדליק עששיות²² בכתב-כנסיות, ולהציע בקרקען מחצלאות²³ כדי לישב עליהם. ובערי אדום²⁴ יושבין בה על הפסאות.

(16) שלומדים בהם תורה ברכים. (17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). (18) אחרי הכיבוד מזולפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. (19) הארצות שמעבר לים התיכון

ח. הִיָּה לְבֵית־הַפִּנְסָה אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פִתְחִין
- לֹא יַעֲשֶׂנוּ קִפְנִדְרִיא³³, כְּדֵי שְׂיִכְנֹס בְּפֶתַח זֶה וַיֵּצֵא
בְּפֶתַח שְׁפִנְגִּדּוֹ לְקֶרֶב הַדֶּרֶךְ, שְׂאָסוּר לְפָנֶס בְּהֵן אֵלָא
לְדַבֵּר מִצְוָה³⁴.

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה
דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי
איפול בהא, - בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס
דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו,
והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל
בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה
דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט
(יחזקאל פרק יא, פסוק טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות
שבבבל.

ז. מִי שְׂצָרִיף לְפָנֶס לְבֵית־הַפִּנְסָה לְקִרְוֹת תִּינוּק אוֹ
חֲבֵרוֹ, יִכְנֹס וַיִּקְרָא מַעַט אוֹ יֹאמֶר שְׂמוּעָה³⁵, וְאַחֲרֵי
כֵן יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שְׁלֹא יִכְנֹס בְּשִׁבִּיל חֲפָצִיו בְּלִבָּד.
וְאִם אֵינּוּ יוֹדְעֵי - יֹאמֶר לְתִינוּק מִן הַתִּינוּקוֹת: קִרָּא
לִי הַפִּסּוּק שְׂאֵתָה קוֹרָא בוֹ; אוֹ יִשְׁהָה מַעַט בְּבֵית־
הַפִּנְסָה וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא³⁶, שְׂהִי־שִׁיבָה שָׁם מִעֲסָקִי
הַמִּצְוֹת הַיָּא, שְׂנֶאֱמַר: "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתָךְ" וְגו'.

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

י. מִי שְׂנִכְנֹס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לְקִרְוֹת, מִתֵּר לוֹ לַעֲזֹאת
בְּפֶתַח שְׁפִנְגִּדּוֹ כְּדֵי לְקֶרֶב אֶת הַדֶּרֶךְ³⁷. וּמִתֵּר לְאֶדָם
לְפָנֶס לְבֵית־הַפִּנְסָה בְּמִקְלוֹ, בְּמִנְעֵלוֹ וּבְאִפְנִידּוֹ³⁸
וּבְאֶבֶק שְׂעֵל רִגְלֵיו³⁹. וְאִם הִיָּה צָרִיף לִרְק, יִרְק
בְּבֵית־הַפִּנְסָה⁴⁰.

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק
מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך
שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס
מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה
נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה
מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר
להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה
ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה
שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח'
אף על פי שלכאורה שם מקומה - כי כיוון בזה לומר: שאין
שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת
לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה
הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו:
מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא - אף
בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר
בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי
שארין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן
קנא), אבל אם הרוק נראה - אסור, כמו שאמרו בירושלמי
שם: "הרוק בבית הכנסת כרוק בבבית עינו".

יא. בְּתִי־כְנִסִּיּוֹת וּבְתִי־מִדְרָשׁוֹת שְׂחֲרָבוּ - בְּקִדְשָׁתָן
הֵן עוֹמְדוֹת, שְׂנֶאֱמַר: "וְהַשְׂמוֹתֵי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם" -

מערכה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל,
מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק
יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי - חמדה וחפץ.
22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים
כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה
(תרומות פרק י"א, משנה י'). 23) שטיחים עשויים קש, או
קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

1. בְּתִי־כְנִסִּיּוֹת וּבְתִי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בְּהֵן
2. קְלוֹת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחֹק וְהַתּוֹל וְשִׁיחָה בְּטָלָה; וְאֵין
3. אוֹכְלִין בְּהֵן, וְאֵין שׁוֹתִין²⁵ בְּהֵן, וְאֵין גְּאוֹתִין²⁶ בְּהֵן.
4. וְאֵין מְטִילִין²⁷ בְּהֵן; וְאֵין נִכְנְסִין בְּהֵן בְּחִמָּה מִפְּנֵי
5. הַחִמָּה²⁸ וּבְגִשְׂמִים מִפְּנֵי הַגִּשְׂמִים. וְהַכְּמִים
6. וְתַלְמִידֵיהֶם מְתִירִין לְאָכַל וּלְשָׁתוֹת²⁹ בְּהֵן מִדִּחְקָם³⁰.

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם
כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי
ניאותות - מתקשטות". נאות - קבלת הנאה, מלשון: אך
בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם
יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב
את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות
בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש.
29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בי
רבנן? - "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר.
30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב
אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם
עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא
להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה
צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה
הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני
הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית
הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א):
"בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ
בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים",
שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם
לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו
לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות
("הגהות מיימוניות").

7. וְאֵין מְחַשְׁבִּין בְּהֵן חֲשִׁבוֹנוֹת, אֵלָא־אִם־כֵּן הִיָּו
8. חֲשִׁבוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קָפָה שֶׁל צִדְקָה וּפְדִיּוֹן
9. שְׁבוּיִים וְכִיּוֹצֵא כֵּהֵן. וְאֵין מְסַפְּרִין בְּהֵן, אֵלָא הַסֵּפֶד
10. שֶׁל רִבִּים³¹, כְּגוֹן שְׂהִיָּה שָׁם הַסֵּפֶד גְּדוֹלִי חֲכָמִי
11. אוֹתָהּ הָעִיר, שְׂכָל הָעָם מְתַקְבְּצִין וּבְאֵין בְּגִלְלָן³².

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת
אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים
העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה
אימו של בן זוא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני
שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין
את החודש כי בראש חודש אין מספידין" - הרי שבאו כולם
לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה
רוקח).

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). (50) מבואר לעיל (הלכה ג). (51) מעילים. (52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. (53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). (54) (מגילה דף כו עמוד א). (55) גירסת דפוס רומי - "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שצילנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וכן אם גבו העם מעות לבנות בית המדרש או לבית הכנסת, או לקנות תבא או מטפחות ותיק או ספר תורה, ורצו לשנות כל מה שגבו - אין משניין אותן, אלא מקדשה קלה לקדשה חמורה ממנה⁵⁶. אבל אם עשו מה שגבו והותרו - משניין המותר לכל מה שירצו⁵⁷. וכל כלי בית הכנסת⁵⁸ - בבית הכנסת. פרכת⁵⁹ שעל הארון שמניחים בו הספרים - כמטפחות הספרים; ואם התנו עליהם⁶⁰, הרי הן כפי התנאי⁶¹.

(56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתנה הזאת - מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). (57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. (58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. (59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. (60) מתחילה כשייחדם לספר תורה התנו שיהיו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. (61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת? בבית הכנסת של כפרים⁶², שלא עשו אותו אלא על דעת בני הכפר לבדם, שיהיה להם להתפלל בו, שאם רצו כלם למכרו, מותרין; אבל בית הכנסת של כפרין⁶³ - הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה, שייבוא ויתפלל בו כל הבא אל המדינה, נעשה של כל ישראל, ואין מוכרין אותו לעולם⁶⁴.

(62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. (63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל-ב פרק כ,

אף-על-פי שהן שוממין, בקדשתן הן עומדין⁴¹. וכשם שנוהגין בהן כבוד בלשונן, כך נוהגין בהן בקרבנם, חוץ מכבוד ורבוץ, שאין מכבדין אותן ואין מרביציין אותן. עלו בהן עשבים - תולשין אותם ומניחין אותן במקומן⁴², כדי שיראו אותן העם ותעור רוחם⁴³ ויבנום.

(41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם - אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששומם - בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). (42) (מגילה דף כח עמוד ב). (43) מחמת עגמת נפש (שם).

יב. אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר; אבל בונים אחר ואחר-כך סותרין את זה; שמה יאירע להם אנס ולא יבנו⁴⁴. אפלו כהל אחד ממנו, בונה החדש בצד הישן, ואחר-כך סותר הישן.

(44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

יג. במה דברים אמורים? שלא חרבו יסודותיו, או שלא נטו כתליו לפל; אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו לפל - סותרין אותו מיד, ומתחילין לבנות במקומו⁴⁶ ביום ובליילה, שמה תדחק השעצה וישאר חרב.

(45) שאין סותרים טרם שבונים. (46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם - מחשש שמה יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצורוהו יזדרז בבניינו - ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרובים".

יד. מותר לעשות בית הכנסת⁴⁷ בית המדרש⁴⁸; אבל בית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת; שקדשת בית המדרש יתרה על קדשת בית הכנסת, ומעלין בקדש ולא מורידין⁴⁹. וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת, יש להן לקח בדמיו תבא⁵⁰; מכרו תבא - יש להן לקח בדמיה מטפחות⁵¹ או תיק לספר-תורה; מכרו מטפחות או תיק - לוקחים בדמיו חמשים⁵²; מכרו חמשים - לוקחין בדמיו ספר-תורה; אבל אם מכרו ספר-תורה⁵³, אין לוקחין בדמיו אלא ספר-תורה אחר⁵⁴, שאין שם קדשה למעלה מקדשת ספר-תורה; וכן במותריה⁵⁵.

(47) המיוחד לתפילה בלבד. (48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). (49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו - מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין - שנאמר

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון א' טבת - ספר אהבה - הלכות תפילה

סה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. (73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתו, שאעשה בו כרצוני - הרשות בידי למכרו אם ארצה".

פסוק יט) מתרגם יונתן: כך רב. (64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

ב. כָּשֶׁם שֶׁמֶתָר לָהֶם לְמַכֵּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כֶּךָ נִוְתָּנִין 19
אוֹתוֹ בְּמִתְנָה; שְׁאֵלוּ לֹא הָיָה לָהֶם לְצַבּוֹר הַנֶּגֶז 20
בְּמִתְנָה זֶה, לֹא נִתְּנוּהוּ. 74. אָבָל לֹא מְשַׁכְּרִין אוֹתוֹ 21
וְלֹא מְשַׁכְּנִין אוֹתוֹ. 75. וְכֵן כְּשֹׁסוֹתֵינָם בְּתִי־כְנֶסִיּוֹת 22
לְבָנוֹתָן, מִתְּרִין לְמַכֵּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמִתְנָה 23
הַלְכוּתִים וְהַעֲצִים וְהַעֲפָר שֶׁלֵּהֶן; אָבָל לְהַלּוֹתָן אֲסוּר, 24
שְׁאֵין הַקֹּדֶשׁ עוֹלָה. 76. מִהֵן אֲלֹא בְּדָמִים, אוֹ בְּהֶנְיָה, 25
שֶׁהִיא כְּדָמִים. 26

(74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). (75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד - מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף יא). (76) מסתלקת (מגילה שם).

בא. רְחוּבָה שֶׁל עִיר, 77. אֶף־עַל־פִּי שֶׁהָעַם מִתְּפַלְּלִין 27
בּוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת 78. וּבְמַעֲמָדוֹת, 79. מִפְּנֵי שֶׁהַקְּבוֹץ רַב וְאֵין 28
בְּתִי־כְנֶסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קִדְשָׁה, מִפְּנֵי 29
שֶׁהוּא עֲרָאִי וְלֹא נִקְבַּע לְתַפְלָה. 80. וְכֵן בְּתִים וְחִצְרוֹת 30
שֶׁהָעַם מִתְּקַבְּצִין בָּהֶם לְתַפְלָה - אֵין בָּהֶם קִדְשָׁה, 31
מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לְתַפְלָה בְּלִבָּד, אֲלֹא עֲרָאִי 32
מִתְּפַלְּלִים בָּהֶם, כְּאֵדָם שֶׁמִּתְּפַלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. 33

(77) כיכר עירונית רחבה ופנויה. (78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). (79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). (80) (מגילה דף כו עמוד א).

פרק שְׁנִי־עֶשְׂרִי

(1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקרוא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את

יז. בְּנֵי הַכֶּפֶר שָׂרְצוּ לְמַכֵּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלֵּהֶן או 1
לְבָנוֹת בְּדָמִיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, או לְקִנּוֹת בְּדָמִיו 2
תָּבָה אוֹ סִפְר־תוֹרָה - צָרִיכִין לְהַתְּנוֹת עַל הַלּוּקָח 3
שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מִרְחָק, וְלֹא בְּרִסְקִי, וְהוּא 4
הַמָּקוֹם שֶׁמַּעֲבָדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, 5
וְלֹא בֵּית הַמִּים; 65. וְאִם הִתְּנוּ שְׁבַעָה טוֹבִי 6
בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר 67. בְּשַׁעַת מְכִירָה, שִׁיחָא הַלּוּקָח 7
מִתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ קָל אֵלּוּ - מִתָּר. 68. 8

(65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים - אין מזולזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' - והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). (66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. (67) אם פירסמו את המכירה - הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). (68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פיירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

יח. וְכֵן אִם הִתְּנוּ שְׁבַעָה טוֹבִי הָעִיר 69. בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי 9
הָעִיר עַל מוֹתֵר הַדָּמִים שִׁיחִי חֲלִין - הָרִי הֵן חֲלִין. 10
וּכְשֶׁלּוֹקְחֵין הַדָּמִים וּבּוֹנִין מִהֵן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, או 11
שִׁינְגוּ מֵהֶם תָּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ חֲמָשִׁין אוֹ 12
סִפְר־תוֹרָה - הַשָּׂאֵר יֵהָא חֲלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְּנוּ, וְיַעֲשׂוּ 13
בָּהֶן מַה שִׁיִּרְצוּ. 70. 14

(69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. (70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וְכֵן אִם קָבְלוּ עָלֵיהֶן כָּל אֲנָשֵׁי הָעִיר 71. או רַבָּם 15
אֲדָם אֶחָד 72. - כָּל מַה שֶׁעָשָׂה עֲשׂוֹי, וְהוּא מוֹכֵר 16
וְנוֹתֵן לְבָדוֹ כְּפִי מַה שִׁירָאָה, וְיִתְּנָה כְּפִי מַה 17
שִׁירָאָה. 73. 18

(71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). (72) שהוא יהיה

וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה - אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. מִשֶּׁה רָבֵנוּ תִקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שִׁיְהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּרִבִּים בְּשַׁבָּת וּבִשְׁנֵי וּבַחֲמִישֵׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדִי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה.² וְעִזְרָא תִקֵּן, שִׁיְהוּ קוֹרִין בֶּן מִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קִרְנֹת.³ וְגַם הוּא תִקֵּן, שִׁיְהוּ קוֹרִין בִּשְׁנֵי וּבַחֲמִישֵׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי-אָדָם,⁴ וְלֹא יִקְרְאוּ פָחוֹת מֵעֶשְׂרָה פְּסוּקִים.⁵

(2) בבא-קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה - נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהיו קוראים בשבת, ומפטקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפטקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף-משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהיו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא-קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בבאורנו אות יא). (3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות - זווית, יושבי קרנות - אנשים שאינם רגילים לבוא לבית-המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. (4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא-קמא, שם). (5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פסוקים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּעֶבֶר: בְּשַׁבָּתוֹת, וּבְמוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי-חֲדָשִׁים, וּבְתַעֲנִיּוֹת, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפִנְיֹת, וּבִשְׁנֵי וּבַחֲמִישֵׁי שְׁכָל שְׁבוּעַ וּשְׁבוּעַ. וְאִין מִפְטִירִין בְּנִבְיָאִים, אֲלֵא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים⁶ וְתַשְׁעָה בָּאָב בְּלִבְד.⁷

(6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: וביום הכיפורים ובתשעה באב, וראה כס"מ. (7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פ"ג, ה"ח).

ג. אִין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּעֶבֶר בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרָה⁸ אָנָּשִׁים גְּדוּלִּים⁹, בְּנֵי-חֲרִיץ¹⁰. וְאִין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֶשְׂרָה פְּסוּקִים¹¹; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן¹². וְלֹא יִהְיוּ הַקוֹרִין פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה אָנָּשִׁים¹³. וְאִין מִתְחִילִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁴, וְאִין מְשִׁירִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁵, וְלֹא יִקְרָא הַקוֹרֵא פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים¹⁶.

(8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). (9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. (10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). (11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלק" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). (12) 'וידבר ה' אל משה לאמור' מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). (13) כנגד כהנים ליום וישראלים (שם). (14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. (15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסבכו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). (16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט"ז), אינו קוראה בפני עצמה.

ד. שְׁלֹשָׁה שְׁקָרְאוּ עֶשְׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבִין שְׁהֵי הַקוֹרֵא אַרְבָּעָה רָאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הָרִי זֶה מְשַׁבַּח¹⁷.

(17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקוֹרִין פּוֹתֵם סִפְרֵ-תּוֹרָה וּמַבְטִי לְמָקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בוֹ, וְאַחֲרֵכָּה אוֹמֵר: "בְּרַכּוֹ¹⁸ אַתָּה יְיָ הַמְבַרֵּךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בְּרוּךְ יְיָ הַמְבַרֵּךְ לְעוֹלָם וָעֶד"¹⁹, וְחוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף-משנה). ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה - שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). (30) ואינו מברך לפניו, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתו והשני בסופו, אין בכך כלום, שאין הקפידה על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפנייהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקראים מברך לפניו והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח - לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

- ז. אין הקורא בתורה ושאלי לקרות³¹ עד שיאמר לו גדול שבצבור לקרות; ואפילו חזן³² הפנסת או ראש הפנסת³³ אינו קורא מעצמו, עד שיאמרו לו הצבור או גדול שבהם לקרות³⁴. וצריך אחד לעמוד עמו בשעת קריאה, פדרך חזן העומד עם הקוראין³⁵.

מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ - לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל-מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). (32) ש"ץ. (33) מנהגי הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:): מפרש: "ראש הכנסת - על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". (34) תוספתא מגילה פ"א: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. (35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

- ח. הקורא, יש-לו³⁶ לדלג ממקום למקום בענין אחד, כגון 'אחרי מות', ו'אף בעשור', שפברשת³⁷ 'אמר אל הפהנים³⁸. והוא³⁹, שלא יקרא על-פה, שאסור לקרות שלא מן הפתב אפילו תבה אחת³⁹. ולא ישהה בדלוג, אלא פדי שישלים התרגומן⁴⁰ תרגום הפסוק⁴¹.

(36) מותר לו. (37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות - ויקרא טז, א"ל; אך בעשור - שם, כג, כ"ב. ואנו נוהגים היום

- י. אלהינו מלך העולם, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה יי, נותן התורה²⁰, וכל העם עונין 'אמן'. ואחר-כך קורא עד שישלים לקרות, וגולל הספר ומברך²¹: "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר נתן לנו תורתו²² תורת אמת²³, וחי עולם נטע²⁴ בתוכנו. ברוך אתה יי, נותן התורה²⁵.

(18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה-ו) - משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. (19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף-על-פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן ה' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). (20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניו מן התורה? - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"ד) שעניית אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקרוא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחרי (הגהות מיימוניות). (21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילה - שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה - תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פ"ג, ה"ח (כסף-משנה). (22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. (23) היא התורה שבכתב. (24) היא התורה שבעל-פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות נטועים ('טור' או"ח סי' קלט). (25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל-וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים - על חיי עולם הבא, לא כל-שכן" (ברכות מח:).

- ז. אין הקורא בתורה ושאלי לקרות בתורה עד שיכלה 'אמן'²⁶ מפי הצבור. קרא וטעה, אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו, עד שיקראנה בדקדוק²⁷. ולא יקראו שנים בתורה²⁸, אלא האחד לבדו. קרא ונשתתק - יעמד אחר תחתיו, ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון²⁹ שנשתתק, ומברך בסוף³⁰.

(26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. (27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך - בתורה עצמה לא כל-שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) - הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). (28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בְּאִמָּהּ וּבִירָאָהָ⁵⁰. וְלֹא יִתְּרָם מִתּוֹךְ הַפֶּתַח, אֲלֵא
עַל-פֶּה⁵¹. וְאֵין הַקּוֹרָא רִשְׁאֵי לְסִיעַ לְתַרְגֵּמָן, שְׁלֹא
יֵאמְרוּ תִּרְגֹּם כְּתוּב בַּתּוֹרָה⁵². וְהִקְטֵן מִתְּרָגֵם עַל-יָדֵי
גְדוֹל⁵³, וְאֵין כְּבוֹד לְגְדוֹל שְׁיִתְּרָם עַל-יָדֵי קָטָן. וְלֹא
יְהִי הַמִּתְּרָגֵמִין שְׁנַיִם פְּאָחַד, אֲלֵא אֶחָד קוֹרָא וְאֶחָד
מִתְּרָגֵם⁵⁴.

(48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה ה' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורו שם. (49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". (50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען ('תוספות' זבחים יט:). (51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה - בפה". (52) מגילה לב, ע"א. (53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. (54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מִתְּרָגֵמִין בְּצִבּוּר: מַעֲשֶׂה
רְאוּבֵן⁵⁵, וּבִרְכַּת פְּהִינִים⁵⁶, וּמַעֲשֶׂה הָעֶגְלָה⁵⁷ - מִן
וְיֵאמַר מֹשֶׁה אֶל אֹהֲרֵן⁵⁸ עַד וְיֵרָא מֹשֶׁה אֶת הָעָם
וְגו', וְעוֹד פְּסוּק אֶחָד: "וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם" - כָּלָם
נִקְרָאִין וְלֹא מִתְּרָגֵמִין; וּבַמַּעֲשֶׂה אֶמְנוּן⁵⁹ - בְּמִקּוֹם
שְׁנַאֲמַר: "אֶמְנוּן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא⁶⁰ וְלֹא מִתְּרָגֵם.

(55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חושיים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). (56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) 'ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב 'אשר לא ישא פנים'? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית שמברכים ברכת המזון אפילו כשאנים שבעים. (57) שמות לב, כא-כה. (58) שם, לה. כי חושיים אנו לכבודו של אהרן שגניהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, וירושלמי שם פ"ד, ה"א). (59) שמואל-ב, יג. (60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם ('תוספות' יום טוב' שם).

יג. הַמִּפְטִיר בְּנִבְיָא⁶¹, צָרִיךְ לִקְרֹת בַּתּוֹרָה תַּחֲלָה⁶²,

לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). (38) ובבלבד. (39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" - דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על-פה. (40) ראה בסמוך הלכה י. (41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

1 ז. פִּינֵן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרָא לִקְרֹת בַּתּוֹרָה, אֲסוּר לְסַפֵּר
2 אֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי הַלֵּכָה⁴², אֲלֵא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין
3 וּמְשִׁימִין לָבָם לְמַה שֶּׁהוּא קוֹרָא, שְׁנַאֲמַר: "וְאִזְנִי
4 כָּל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאֲסוּר לְצַאת מִן הַכִּנֹּסֶת
5 בְּשִׁעָה שֶׁהַקּוֹרָא קוֹרָא⁴³; וּמִתֵּר לְצַאת בֵּין אִישׁ
6 לְאִישׁ⁴⁴. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ
7 אֶמְנוּתוֹ - מִתֵּר לוֹ לְעֶסֶק בְּתִלְמוּד-תּוֹרָה בְּשִׁעָה
8 שֶׁהַקּוֹרָא קוֹרָא בַּתּוֹרָה⁴⁵.

(42) סוטה לט, ע"א. (43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) - זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. (44) (שם). אבל לספר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף-משנה). (45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הר"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו - אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

9 י. מִימּוֹת עֲזָרָא נִהְגוּ, שֶׁיְהֵא שֵׁם תְּרַגְּמָן מִתְּרָגֵם לְעַם
10 מַה שֶׁהַקּוֹרָא קוֹרָא בַּתּוֹרָה, פְּדִי שְׂיִבְיָנוּ עֲנִין
11 הַדְּבָרִים⁴⁶. וְהַקּוֹרָא קוֹרָא פְּסוּק אֶחָד בְּלִבָּד, וְשׁוֹתֵק
12 עַד שְׁיִתְּרָם אוֹתוֹ הַתְּרָגְּמָן, וְחֻזֵּר וְקוֹרָא פְּסוּק שֵׁנִי.
13 וְאֵין הַקּוֹרָא רִשְׁאֵי לִקְרֹת לְמִתְּרָגְּמָן יוֹתֵר מִפְּסוּק
14 אֶחָד⁴⁷.

(46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקרא בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" - זה מקרא; "מפרש" - זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). (47) כדי שלא יטעה התורגמן המתרגם על-פה (שם, פ"ד, מ"י). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש ('טור' אור"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

15 יא. אֵין הַקּוֹרָא רִשְׁאֵי לְהִגְבִּיַה קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן
16 הַמִּתְּרָגֵם, וְהַמִּתְּרָגֵם לֹא יִגְבִּיַה קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן
17 הַקּוֹרָא⁴⁸. וְאֵין הַמִּתְּרָגֵם רִשְׁאֵי לְתַרְגֵּם עַד שְׂיִכְלָה
18 הַפְּסוּק מִפִּי הַקּוֹרָא⁴⁹; וְאֵין הַקּוֹרָא רִשְׁאֵי לִקְרֹת
19 פְּסוּק אַחֵר עַד שְׂיִכְלָה הַתְּרָגוֹם מִפִּי הַתְּרָגְּמָן. וְאֵין
20 הַתְּרָגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לְעַמּוּד וְלֹא לְקוֹרָה, אֲלֵא עוֹמֵד

ואותו הספר לתחילתו - אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד).
(73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

יד. הקורא בנביא, יִשְׁלֹוּ לְקִרְוֹת לְתַרְגָּמָן שְׁלֹשָׁה פסוקים, וְהַמְתָּרְגֵּם מִתַּרְגֵּם שְׁלֹשָׁתָן זֶה אַחֵר זֶה⁷⁴.
וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שְׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא לְתַרְגָּמָן אֲלָא אֶחָד אֶחָד בְּלִבָּד⁷⁵.

(74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). (75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

זו. המפטיר בנביא, מְבַרֵךְ לְפָנָיו בִּרְכָה אֶחָת: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים⁷⁶ וְכוּ'; וּמְבַרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בִּרְכוֹת⁷⁷: בִּרְכָה רְאשׁוֹנָה, חוֹתֶם בָּהּ: "הָאֵל הַנָּאֵמָן כָּל דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֶם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם⁷⁸"; שְׁלִישִׁית, חוֹתֶם בָּהּ: "מִגֵּן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֶם בָּהּ עֲנִין קִדְּשֵׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שְׁחֹתֶם בְּתַפְלָה⁷⁹; וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ-חֹדֶשׁ לַהֲיוֹת בְּשַׁבָּת⁸⁰ - הַמְּפַטֵּיר בְּנִבְיָא מְזַכֵּיר רֹאשׁ-חֹדֶשׁ בְּבִרְכָּה זֹה, כְּמוֹ שְׁמַזְכֵּיר בְּתַפְלָה⁸¹.

(76) מס' סופרים פ"ג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בבאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. (77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניו ולאחריה - הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"ד, ה"א). (78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף-משנה). (79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). (80) אע"פ שיש לזון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. (81) כי יום הוא שנתחייב בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק מזכיר מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותרם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חודש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף-משנה).

זו. כְּמָה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שְׁבַעָה, וּבַיּוֹם-הַכְּפוּרִים שְׁשָׁה, וּבַיָּמִים טוֹבִים חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מִזֶּה, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבַּעָה⁸²; בְּשַׁבָּת וּבַיּוֹם-הַכְּפוּרִים מְנַחֵה, וּבִשְׁנֵי וּבְחַמִּישֵׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וּבְחֻנְפָּה וּבְכּוּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִית⁸³ בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה⁸⁴; אֵין פּוֹחֲתִין מִמֶּנֶּן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן⁸⁵.

אֶפְלוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים⁶³; חֲזֹר וּקְרָא מֶה שִׁקְרָא לְפָנָיו⁶⁴. וְלֹא יַפְטִיר בְּנִבְיָא עַד שִׁיגֵלֶל סֵפֶר-תּוֹרָה⁶⁵.
וְלֹא יַפְחַת מַעֲשִׂיִּים וְאֶחָד פְּסוּקִים⁶⁶; וְאִם שָׁלֹם הָעֵנִין בְּפָחוֹת מֵאֵלוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתַרְגָּמָן הַמְתָּרְגֵּם - דִּיּוּ, וְאֶפְלוּ לֹא שָׁלֹם הָעֵנִין⁶⁷. וּבְנִבְיָא, אֶחָד קוֹרָא, וְאֶפְלוּ שְׁנַיִם מִתַּרְגָּמִין⁶⁸. וּמִדִּלְגַּל מַעֲנִין לְעֵנִין⁶⁹ אַחֵר; וְאֵינוֹ מִדִּלְגַּל מְנַבִּיא לְנִבְיָא⁷⁰, אֲלָא בְּנִבְיָאִים שֶׁל שְׁנַיִם-עֲשָׂרִי⁷¹ בְּלִבָּד; וּבְלִבָּד שְׁלֹא יִדְלַג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לְתַחֲלָתָהּ⁷².
וְכָל הַמִּדְלַג, לֹא יִשְׁהָה בְּדִלּוֹג, אֲלָא כְּדֵי שְׁיִשְׁלִים הַמְתָּרְגֵּם תַּרְגוּמוֹ⁷³.

(61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי ('אבודרהם'), ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. ('אבודרהם').
(62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.).
(63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) - לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מערכ"ק).
(64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום-טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). (65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה לט.).
(66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. (67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם).
(68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל-כך בשמיעתם (רש"י, שם). (69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכיון השומע כל-כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.).
(70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם).
(71) כי הם נחשבים כספר אחד. (72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בביאורנו לעיל (ה"ז). (92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכן היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף-משנה).

9 יח. כָּל קְרִיאָה וְקְרִיאָה מְאֹל, כִּהֵּן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לְוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל⁹³. וּמִנְהֵג פְּשוּט הוּא הַיּוֹם⁹⁴, שֶׁאֶפְלוּ כִּהֵּן עַם-הָאָרֶץ קוֹדֵם לְקִרְוֹת לְפָנָי חֶכֶם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִחֲבֵרָו בְּחֻמָּה קוֹדֵם לְקִרְוֹת⁹⁵. וְהָאֲחֵרוֹן, שֶׁגוֹלָל סֶפֶר-תּוֹרָה, נוֹטֵל שֶׁכֶר פְּנֹד הַפֶּלֶס⁹⁶; לְפִיכָךְ עוֹלָה וּמְשָׁלִים אֶפְלו גָדוֹל שְׂפָצְבוֹר⁹⁷.

93 גיטין נט, ע"א. (94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" - לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדרגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי - בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב): "רב קרא בכהני" - קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך (תוספות יום טוב' לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). (95) כמו שאמרו (גיטין ס): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים הראויים למנות פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". (96) מגילה לב, ע"א. (97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה 'בית יוסף' סימן קמז.

16 יט. אֵין שָׁם כִּהֵּן - עוֹלָה יִשְׂרָאֵל⁹⁸; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו⁹⁹ לְוִי כָּלָל. אֵין שָׁם לְוִי - כִּהֵּן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עֲצָמוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמָקוֹם לְוִי¹⁰⁰; 17 אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כִּהֵּן אַחֵר, שֶׁמָּא יֵאמְרוּ הָרִאשׁוֹן פְּסוּל¹⁰¹, וְלְפִיכָךְ עוֹלָה כִּהֵּן אַחֵר. וְכֵן לֹא

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף - מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. (83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו - כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן - ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"ג, ה"ח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב - אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"ז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובה סרה פליאת הכסף-משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב): מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מע"ק). (84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש-חודש וחול-המועד שיש בהם קרבן מוסף - קוראים ארבעה; יום-טוב שאסור בעשיית מלאכה - חמשה; יום-הכיפורים שענוש כרת על חילולו - ששה; שבת שיש בה סקילה - שבעה (מגילה כב:). (85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל-כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

1 יו. אֵשֶׁה לֹא תִקְרָא פְּצָבוֹר, מִפְּנֵי פְּצוֹד⁸⁶ הַצָּבוֹר. קָטָן 2 הַיּוֹדֵעַ לְקִרְוֹת יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלָה מִמֶּנּוּן 3 הַקּוֹרְאִים⁸⁷. וְכֵן מִפְּטִיר עוֹלָה מִהַמִּנְיָן⁸⁸, שֶׁהָרִי הוּא 4 קוֹרֵא בְּתוֹרָה; וְאִם הַפְּסִיק שְׁלִיחַ-צָבוֹר בְּקִדִּישׁ בֵּין 5 מְשָׁלִים⁸⁹ וּבֵין הַמִּפְּטִיר - אֵינוֹ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן⁹⁰. 6 צָבוֹר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לְקִרְוֹת אֵלָא אֶחָד⁹¹ - 7 עוֹלָה וְקוֹרֵא וְיוֹדֵר, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, 8 עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיָן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם⁹².

86) מגילה כג, ע"א. (87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב. ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד ('מגן אברהם' או"ח סי' רפב ס"ק ו', וראה ב'פרישה' ל'טור' שם). (88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"ג (מגילה, שם). (89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. (90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת ברי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקוראים הוקדמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). (91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו - ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר

לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה (הגהות מיימוניות).

1 יִקְרָא לְיוֹי אַחֵר לְיוֹי, שְׁמָא יֵאמְרוּ אֶחָד מִשְׁנֵיהֶם
2 פְּסוּל¹⁰².

19 כב. יוֹם שְׁאִין בּוּ מוֹסֵף - בְּשָׁגוֹמֵר תְּפִלַּת שְׁחֲרִית, 19
20 אוֹמֵר קִדִּישׁ, וּמוֹצִיא סְפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוּ, 20
21 וּמַחְזִירוֹ, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ, וְאַחֲרֵיכֶן אוֹמֵר 'תְּהִלָּה 21
22 לְדָוִד' וְסֹדֵר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שְׁאוֹמְרִים כָּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר 22
23 קִדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

24 כג. אֵין קוֹרְאִין בְּחֻמְשֵׁין¹⁰⁸ בְּכַתִּיב־כְּנִסוּת, מִשּׁוּם 24
25 כְּבוֹד הַצִּבּוּר¹⁰⁹. וְאֵין גּוֹלְלִין סְפֶר־תּוֹרָה בְּצַבּוּר, 25
26 מִפְּנֵי טָרַח הַצִּבּוּר, שְׁלֹא יִטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לְהִיּוֹתָן 26
27 עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלַל סְפֶר־תּוֹרָה; לְפִיכֶן אִם יִצְטָרְכוּ 27
28 לְקִרְוֹת שְׁנֵי עֲנָנִים¹¹⁰ - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפֶר־תּוֹרָה. 28
29 וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עֲנָן אֶחָד בְּשְׁתֵּי תוֹרוֹת¹¹¹, 29
30 שְׁמָא יֵאמְרוּ סְפֶר רֵאשׁוֹן פָּגוּם הִזֵּה, וּלְפִיכֶן קוֹרֵא 30
31 בְּשֵׁנִי.

108 יש כותבים להם חמשה חומשים - על הקלף ובגלילה
כספר-תורה - כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים
ביחד - אין קדושתם ספר-תורה המכיל כל החומשים כאחד.
109 גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס
ואינם נגללים כגליון - אפילו מצד הדין אין קוראים בהם
בביהכ"נ בברכה (שו"ע אר"ח סימן קמ"ג ס"ב). (110 כגון
בשבת ראש-חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה
ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת,
שמוציאים בו שלשה ספר-תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה
כג. (111 כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא
במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת
"ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז"א). היה קורא
בעל-פה, ולא היה מוציא ספר-תורה שני משום פגמו של
ראשון (יומא ע). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים -
מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו
יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל
הקוראים. ראה לעיל (ה"י). ומה יעשה בראש-חודש טבת
שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על-כרחך
האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר
ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

32 כד. כָּל הַגּוֹלֵל סְפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבְּחוּץ¹¹²; 32
33 וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבְּפָנִים¹¹³. וְצָרִיף 33
34 לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתִּפְּרָה¹¹⁴, כִּדִּי שְׁלֹא יִקְרַע. מְקוֹם 34
35 שְׁמוֹצִיאִין סְפֶר־תּוֹרָה אַחֵר שְׁקוֹרְאִין בּוּ וּמוֹלִיכִין 35
36 אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ¹¹⁵ - אֵין הַצִּבּוּר רִשְׁאִין 36
37 לְצַאת עַד שֶׁיֵּצֵא סְפֶר־תּוֹרָה וְיִלּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, 37
38 עַד הַמְּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ¹¹⁶.

112 מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם
הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש
אחר היה אווזו בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה
היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר
את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן - נתפרדה החבילה",
נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות
ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות
ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו
בחשיבות ('בית יוסף', ו'דרכי משה' סימן קלה בדעת
רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות
אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא
אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך
שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון
שכהן היה - שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו
מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי
הבן מחולל מקדושת לוייה. וקורא בתורה כישראל פסול,
ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו אחד משניהם פסול".
ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של הראשון? כי
באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה
חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא
שני במקום לוי אע"פ שאינו לוי? ולפיכך כל החשש נופל
על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן
זה (גיטין שם).

3 כ. בְּצִד סֹדֵר הַקְּרִיאָה בְּתוֹרָה? אַחֵר הַתְּפִלָּה - כָּל 3
4 יוֹם שְׁיֵשׁ-בּוּ תְּפִלַּת מוֹסֵף¹⁰³, אַחֵר שְׁיִגְמֹר שְׁלִיחַ- 4
5 צִבּוּר תְּפִלַּת-שְׁחֲרִית, אוֹמֵר קִדִּישׁ וּמוֹצִיא סְפֶר- 5
6 תּוֹרָה, וְקוֹרֵא לְאַחַד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין 6
7 בְּתוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחְזִיר סְפֶר־תּוֹרָה לְמְקוֹמָהּ 7
8 וְאוֹמֵר¹⁰⁴ קִדִּישׁ, וּמִתְּפַלְּלִין תְּפִלַּת מוֹסֵף¹⁰⁵. וְיָמִים 8
9 שְׁיֵשׁ בָּהֶם מִפְּטִיר וּמוֹסֵף, נִהְגוּ לומר לומר קִדִּישׁ קִדְּם¹⁰⁶ 9
10 שְׁיֵעֲלֶה הַמִּפְּטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנִּהְגוּ לומר קִדִּישׁ 10
11 אַחֵר הַמִּפְּטִיר.

103) כגון ראש-חודש וחול-המועד. 104) ע"פ מס' סופרים
פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר
הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל
(פ"ט, ה"ד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף,
נמצא שהקדיש עולה לשתייהן כאחד. 106) מס' סופרים,
שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת
המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר
לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

12 כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שְׁפַת וְשֶׁל יוֹם-הַכִּפּוּרִים - אַחֵר 12
13 שְׁיִגְמֹר שְׁלִיחַ-צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֹדֵר הַיּוֹם¹⁰⁷, 13
14 אוֹמֵר קִדִּישׁ, וּמוֹצִיא סְפֶר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוּ, 14
15 וּמַחְזִירוֹ, וְאוֹמֵר קִדִּישׁ וּמִתְּפַלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן 15
16 בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחֲרֵיכֶן אוֹמֵר קִדִּישׁ 16
17 וּמִתְּפַלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם-טוֹב לֹא נִהְגוּ 17
18 לְקִרְוֹת בְּמִנְחָה.

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה"ו. ואנו נוהגים שלא לומר
ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צלי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש השנה (הגהות מיימוניות) בשם סדר רב עמרם (גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. (13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. (14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. (15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחזור ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד-לה). (16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". (17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה בסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. (18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכון לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

ג. מקום שפסקיקין בשבת בשחרית, שם קוראין 18
במנחה ובשני ובחמישי¹⁹ ולשבת הפאה. פיצד? 19
שבת ראשונה קורין בשחרית בסדר 'בראשית' - 20
במנחה קורין 'אלה תולדת נח', עשרה פסוקים או 21
יותר, וכן בשני ובחמישי, וכן לשבת הפאה 22
בשחרית מתחילין מ'אלה תולדת נח', וקורא עד 23
סוף הסדר²⁰, ועל דרך זו קורין כל השנה. ומפטרין 24
בכל שבת ושבת בנביא מעין שקרא בתורה²¹. 25

(19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"ב, ה"א).
(20) מגילה לא, ע"ב. (21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם ורקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

ד. ובראשי חדשים - הראשון קורא שלשה פסוקים 26
מפרשת 'צו'²², והשני חוזר וקורא פסוק שלישי 27
שקרא הראשון, ושני פסוקים שאחריו, כדי שישיר 28
בפרשה שלשה פסוקים²³, והשלישי קורא שלשה 29
פסוקים ששיר השני עם 'וביום השבת', והרביעי 30
קורא 'ובראשי חדשיכם'²⁴. ואם חל ראש-חדש 31
להיות בשבת, מוציאים שני ספרים בשחרית: באחד 32
קורין בו סדר אותה שבת, ובשני קורא בו 33
המשלים²⁵ 'ובראשי חדשיכם', והמפטר קורא²⁶ 34
ענין ראש-חדש, ומפטרין 'והיה מדי חדש 35

הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). (113) שם. הוא צד הכתב - כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. (114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. (115) ששם משתמר יותר. (116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

פרק שלשה-עשר

(1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. המנהג הפשוט² בכל ישראל, שמשלימין את 1
התורה בשנה אחת. מתחילין בשבת שאחר חג- 2
הספות וקורין בסדר 'בראשית', בשניה - 'אלה 3
תולדת'³, בשלישית - 'ויאמר ה' אל אברהם', 4
וקוראין והולכין על הסדר הזה, עד שגומרין את 5
התורה בחג-הספות. ויש מי שמשלים את התורה 6
בשלוש שנים⁵, ואינו מנהג פשוט. 7

(2) שנתפשוט ונתקבל. (3) בראשית ו, ט. (4) שם, יב, א. (5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עזרא תקן להם לישראל, שיהיו קורין קללות 8
שפספס 'ויקרא'⁶ קדם עצרת⁷, ושפמשנה-תורה⁸ 9
קדם ראש-השנה⁹. והמנהג הפשוט, שיהיו קוראין 10
במקדש סיני¹⁰ קדם עצרת, ואתחנן' אחר תשעה 11
באב, 'אתם נצבים'¹¹ קדם ראש-השנה, 'צו את 12
אהרן' קדם הפסח בשנה פשוטה¹². לפיכך יש 13
שבתות שקורין שחרית שני סדרים¹³, כגון 'אשה פי 14
תוריע' ו'זאת תהיה תורת המצרע'¹⁴, 'אם בחקתי' 15
עם 'בהר סיני'¹⁵ וכיוצא בהן¹⁶, כדי שישלימו 16
בשנה¹⁷, ויקראו אותן הסדרים בעונתן¹⁸. 17

(6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד-מו).
(7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:).
(8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טר-פט). (9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). (10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). (11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש-השנה וכאמור. (12) שאין בה אלא שנים-עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). (34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי הירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). (35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

- 19 ז. קָלִלּוֹת שֶׁבְּתוֹרַת פְּהִינִים³⁶ אֵין מִפְּסִיקִין בִּהֶן, אֵלֶּא
- 20 אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן³⁷ - מִתְחִיל בְּפִסּוּק שֶׁלִּפְנֵיהֶם,
- 21 וּמִסִּים בְּפִסּוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם³⁸. וּקְלִלּוֹת שֶׁבְּמִשְׁנָה -
- 22 תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בִּהֶן, פּוֹסֵק³⁹; וּכְבֵר נִהְגוּ
- 23 הָעָם שְׁלֹא לִפְסֹק בִּהֶן, אֵלֶּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

36) ויקרא כו, יד-מד. (37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות, ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהיו בני מתקללים ואני מתברך". (38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לא דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניה (תוספות, שם). (39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני ככם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם... והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוך הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

- 24 ח. מִפְּסִיקִין לְמוֹעֲדוֹת וְלִיּוֹם-הַכַּפּוּרִים⁴⁰ וְקוֹרְאִין
- 25 בְּעֶנְיֵן הַמוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שִׁבְתָּ. וּמִשָּׁה תִּקֵּן לָהֶם
- 26 לִישְׂרָאֵל, שִׁיְהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עֲנִינֵי⁴¹, וְשׂוֹאֲלִין
- 27 וְדוֹרְשִׁין בְּעֶנְיֵנוּ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד⁴². וּמָה
- 28 הֵן קוֹרִין? בְּפִסָּח - בְּפִרְשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת
- 29 פְּהִינִים⁴³. וּכְבֵר נִהְגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מְשֻׁכּוֹ
- 30 וְקָחוּ לָכֶם⁴⁴, וּמִפְּטִירִין בְּפִסָּח גִּלְגָּל⁴⁵, וּבְיוֹם-טוֹב
- 31 שְׁנִי⁴⁶ - שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׁב⁴⁷, וּמִפְּטִירִין בְּפִסָּח
- 32 יֹאשִׁיָּהוּ⁴⁸, בְּשָׁלִישִׁי - קִדָּשׁ לִי כָּל בְּכוֹרִי⁴⁹, בְּרִבְעִי
- 33 - אִם כֶּסֶף תִּלְוָה⁵⁰, בְּחֲמִישִׁי - פֶּסֶל לָהּ⁵¹, בְּשִׁשִּׁי
- 34 - וְיַעֲשֵׂהוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפִּסָּח בְּמוֹעֲדוֹ⁵², בְּיוֹם-
- 35 טוֹב אַחֲרוֹן - וְיִהְיֶה בְּשִׁלַּח עַד סוֹף הַשְּׁנִיָּה⁵³, עַד
- 36 כִּי אָנִי ה' רִפְאָהּ, וּמִפְּטִירִין וְיִדְבֵר דָּוִד⁵⁴,
- 37 וּבְשִׁמְנֵי - כָּל הַבְּכוֹרִי⁵⁵, וּמִפְּטִירִין עוֹד הַיּוֹם⁵⁶.

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית

- 1 בְּחִדְשׁוֹ²⁷. וְרֹאשׁ-חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,
- 2 מִפְּטִירִין חֲדָשִׁים וּמוֹעֲדִים שְׁנָאָה נִפְשִׁי²⁸.
- 3 וְרֹאשׁ-חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאַחַד בְּשַׁבָּת, מִפְּטִירִין
- 4 בְּשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵינוּ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה מִחֵר חֹדֶשׁ²⁹.

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח).
23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. (24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). (25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. (26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף-משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"ב, ה"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש-חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). (27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסא"י" (ישעיה סו, א-כד). (28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסא"י" (הגהות מיימוניות). (29) מגילה לא, ע"א.

- 5 ה. כָּל הָעוֹלָה לִקְרוֹת בְּתוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב
- 6 וּמִסִּים בְּדָבָר טוֹב³⁰. אֲבָל פִּרְשַׁת הָאֲזִינוּ, קוֹרֵא
- 7 הָרִאשׁוֹן עַד יָכַר יְמוֹת עוֹלָם, וְהַשְּׁנִי מִתְחִיל מְיֻכָּר
- 8 יְמוֹת עוֹלָם, עַד יִרְבִּיבְהוּ, וְהַשְּׁלִישִׁי מְיִרְבִּיבְהוּ
- 9 עַד וַיִּרָא ה' וַיִּנָּאץ, וְהַרְבִּיעִי מִן וַיִּרָא ה' וַיִּנָּאץ
- 10 עַד לוֹ חֲכָמוֹ, וְהַחֲמִישִׁי מִן לוֹ חֲכָמוֹ עַד כִּי אָשָׂא
- 11 אֶל שְׁמַיִם יְדִי, וְהַשְּׁשִׁי מִכִּי אָשָׂא אֶל שְׁמַיִם יְדִי
- 12 עַד סוֹף הַשְּׁנִיָּה³¹; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעֶנְיֵנוֹת אֵלוֹ³²?
- 13 מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכַחַה, בְּדִי שִׁיחֲזְרוּ הָעָם בְּתִשְׁבּוּבָה.

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע (מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה להבינו, ידים פ"ד, מ"ח). (31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטיי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכה). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא). (32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

- 14 ז. שְׁמוֹנֶה פִּסּוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה³³, מִתָּר לִקְרוֹת
- 15 אוֹתָם בְּכִית-הַכֶּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרֵה³⁴; אֶף-עַל-פִּי
- 16 שֶׁהַפֶּל תּוֹרָה הִיא וּמִשָּׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֶמְרָם³⁵ -
- 17 הוֹאִיל וּמִשְׁמַעֲנָן שֶׁהֵם אַחֵר מִיַּת מִשָּׁה, הָרִי נִשְׁתַּנּוּ,
- 18 וּלְפִיכָף מִתָּר לִיחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

5 י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד
6 לַחֹדֶשׁ⁶². וּמִנְהַג פְּשׁוּט, שְׁקוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן יוֹי
7 פֶּקֶד אֶת שָׁרָה⁶³, וּמִפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן
8 הָרְמָתִים⁶⁴, וּבִשְׁנֵי קוֹרִין 'וַהֲאֱלֹהִים נִסָּה אֶת
9 אֲבָרָהָם⁶⁵, וּמִפְטִירִין 'הֵבֵן יִקְרִי לִי אֶפְרַיִם⁶⁶.

(62 במדבר כט, א. 63 בראשית כא, א. 64 שמואל-א,
א. כי בראש-השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.).
65 בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת
יצחק. 66 ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד...
רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה,
(כמבואר בראש השנה לב:).

10 יא. בְּיוֹם־הַכְּפוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת⁶⁷,
11 וּמִפְטִירִין 'פֶּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא⁶⁸, בְּמִנְחָה קוֹרִין
12 בְּעֶרְיֹת שֶׁבְּאַחֲרֵי מוֹת⁶⁹, כְּדִי שְׂיִזְכֹּר וַיִּכְלֵם כָּל מִי
13 שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וַיִּחְזֹר בְּתַשׁוּבָה⁷⁰, וְהַשְׁלִישִׁי
14 קוֹרָא בְּתוֹרָה וּמִפְטִיר בְּיוֹנָה⁷¹.

67 ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים.
68 ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה
והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'.
69 ויקרא פרק יח. 70 תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר
הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71 כל ספר יונה, ומדובר
בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם
ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם
ולא עשה (שם, ג, ט).

15 יב. בְּסֻפּוֹת, בְּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין
16 בְּפֶרֶשֶׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא 'שׁוּר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עִז' וְגו',
17 וּמִפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן הַהֵגָה יוֹם בָּא לִי⁷², וּבְיוֹם
18 שְׁנִי - 'וַיִּקְהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה⁷³, וּבְיוֹם־טוֹב
19 אַחֲרָיו⁷⁴ קוֹרִין 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמִפְטִירִין 'וַיְהִי כְּבָלוֹת
20 שְׁלֹמֹה⁷⁵, וַלְמַחֵר קוֹרִין 'וְזֹאת הַבְּרָכָה⁷⁶, וּמִפְטִירִין
21 'וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה⁷⁷, וַיֵּשׁ מִי שֶׁמִּפְטִירִין 'וַיְהִי אַחֲרֵי
22 מוֹת⁷⁸ מֹשֶׁה. וּבִשְׁאָר יָמֵי מוֹת הַחֹג קוֹרִין בְּקַרְבָּנוֹת
23 הַחֹג⁷⁹.

72 זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות,
ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם,
טז). 73 מלכים-א, ח, ב"כב. לפי שאותה אסיפה היתה
בחג הסוכות. 74 הוא חג שמיני העצרת. 75 מלכים-א
ח, נד-סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו
את המלך. 76 לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו
בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"א).
77 מלכים-א ח, כב-נג. המדבר בתפילת שלמה - ביום
שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים
מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78 יהושע פרק א. דעת
רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח
סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו
בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שצויה הקב"ה
לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים

ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת,
ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב',
שם). (41 מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד):
וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות
לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא
בכל מועד מענינו. (42 מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר:
"מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו
להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). (43 ויקרא
כג, א-מד. 44 שמות יב, כא-נא. 45 יהושע ה, ב; שם,
ו, א. 46 בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים-טובים,
ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת
יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. (47 ויקרא כב, כ"ג;
כג, א-מד. 48 מלכים-ב כג, א-כה. 49 שמות יג,
א-טז. 50 שם, כב, כד-ל; כג, א-יט. 51 שם, לד,
א-כו. 52 במדבר ט, א-יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר
על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה.
53 שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של
פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים.
54 תהלים יח, א-נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת
מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם,
המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.).
55 דברים טו, יט עד פרק טז, א-יז, שמדובר בו בענין
המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך" תורא "קדש" בכספא
"פסל" במדברא "שלח" ב"בוכרא" [שם]. 56 ישעיה י, לב
עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה כליל פסח,
ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני
להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד
סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים
לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני
העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות
מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה,
אלא-אם-כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו
קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי
כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד
בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר
בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות
לג, יב) כדי לספק לכל ד' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו
מענין שבת ורגלים וחווה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום
אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

1 ט. בְּעֶצְרַת קוֹרִין בְּשִׁבְעָה שְׁבוּעוֹת⁵⁷. וּמִנְהַג פְּשׁוּט,
2 שְׁקוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי⁵⁸,
3 וּמִפְטִירִין בְּמִקְרָבָה⁵⁹, וּבִשְׁנֵי⁶⁰ קוֹרִין בְּפֶרֶשֶׁת מוֹעֲדוֹת
4 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמִפְטִירִין בְּחִבְקוֹק⁶¹.

57 דברים טז, ט. 58 שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי
שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה
זו מדברת במתן תורה. 59 האמורה ביחזקאל פרק א', על
שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60 בגולה
שעושים שני ימים-טובים. 61 פרק ג', המדבר במתן
תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן"
וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

(84) לפי שהזכיר שבימי חול-המועד סוכות וקוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים-טובים ואף בחול-המועד פסח וקוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. (85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח-כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידנו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבוננו של עולם! שמא חסו-שולום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט"ז) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא לכפר אלא לרצות בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל ("ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת רצית קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים-טובים באים הקרבנות - חטאת, ובשבת - כולם באים עולות" ('טור' או"ח סי' רפג). (86) שבו הקריאה נגמרת.

15 **טו. ובכל יום שמוציאין שני ספרים או שלשה⁸⁷,**
16 **אם הוציאו זה אחר זה⁸⁸ - פשמוחזיר את הראשון,**
17 **אומר קדיש⁸⁹ ומוציא השני, ופשמוחזיר את האחרון**
18 **אומר קדיש⁹⁰. וכבר אמרנו⁹¹, שהמנהג הפשוט**
19 **לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם⁹², ואחר-**
20 **כך מפטירין בנביא.**

(87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. (88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. (89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. (90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. (91) לעיל ("פ"י, ה"כ). (92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל-שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו - שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף-משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

21 **טז. שבת שחלה להיות בחלו של מועד - בין**
22 **בפסח, בין בסוכות - קורין באותה שבת ראה אתה**
23 **אמר אלי⁹³, ומפטירין בפסח - העצמות היבשות⁹⁴,**
24 **ואם חלה בתוך החג⁹⁵ - יביום בא גוג⁹⁶.**

(93) נתבאר לעיל (ה"ח). (94) יחזקאל לו. (95) זה חג הסוכות. (96) שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח

להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטר ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום-טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים-א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט). (79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז-לד).

1 **יג. פיצד? בכל יום ויום מחלו של מועד קורא שתי**
2 **פרשיות⁸⁰. ביום השלישי, שהוא חלו של מועד,**
3 **קורא הפהן וביום השני⁸¹, ולוי קורא וביום**
4 **השלישי⁸², וישאל קורא ביום השלישי, והרביעי**
5 **חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי⁸³. וכן ביום**
6 **הרביעי, שהוא שני של חלו של מועד, קורין וביום**
7 **השלישי, וביום הרביעי, ועל דרך זו בכל יום**
8 **יום.**

(80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדויק של ראש-חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים-טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול-המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום-טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום-טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. (81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. (82) כי שמא שלישי לחג הוא. (83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני ("ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוניצני, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף-משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול-המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב בר"ף למגילה פ"ג על-פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול-המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

9 **יד. בכל יום ויום ממים טובים, וכן ביום הכפורים**
10 **ובשבעת ימי הפסח, מוציאין שני ספרים**
11 **בשחרית⁸⁴: הראשון - קורא בו אלו הענינות**
12 **שאמרנו, והשני - קורא בו קרבן אותו היום האמור**
13 **בחמש הפקודים⁸⁵ בתורה, והקורא ענין הקרבן⁸⁶**
14 **הוא מפטיר בנביא.**

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

106) דברים ד, כד-מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. (107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדרנו". (108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". (109) שמות לב, יא-מד. (110) שם לד, א-י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. (111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. (112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). (113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

10. נהגו העם להיות מפטירין קדם תשעה באב
בשלוש שבתות בדברי תוכחות: שבת ראשונה
מפטירין ב'דברי ירמיהו'¹¹⁴, שנייה - חזון
ישעיהו'¹¹⁵, שלישית - 'איכה היתה לזונה'¹¹⁶. וכן
שבת שאחר תשעה באב מפטירין 'נחמו נחמו
עמי'¹¹⁷. ומנהג פשוט בעירנו להיות מפטירין
בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה.
ושבת שביין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין
'שובה ישראל'¹¹⁸.

114) ירמיה פרק א. (115) ישעיה פרק א. (116) שם, כא.
ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו
דבר ה' (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת
שלישית. (117) ישעיה פרק מ. (118) וזה סדר ההפטרות
לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות,
שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס
שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים
וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי
ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" - אלו שלש
פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'"
(ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי
הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א),
"קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה" (שם סא, י) - אלו
שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" - לתענית גדליהו,
בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה'
אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים.
ע"פ ה'בית יוסף" (או"ח סי' תכח).

כ. ראש-חדש אדר שחל להיות בשבת, קורין
בפרשת שקלים¹¹⁹ ומפטירין ביהודע הכהן¹²⁰. וכן
אם חל ראש-חדש אדר להיות בתוך השבת¹²¹,
ואפלו בערב-שבת, מקדימין וקורין בשבת שלפניו
בפרשת שקלים¹²². בשנייה קורין 'זכור'¹²³,
ומפטירין 'פקדתי את אשר עשה עמלק'¹²⁴; אי-זו
היא שבת שנייה? כל שחל פורים להיות בתוכה¹²⁵,
ואפלו בערב-שבת. בשלישית קורין פרה אדמה¹²⁶,
ומפטירין 'וזרקתי עליכם'¹²⁷; ואי-זו היא שבת

סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית
המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי -
לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

10. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבְּרַכַּת פְּהִינִים⁹⁷ עַד
סוֹף קֶרְבֵּן הַמִּקְרִיב בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן⁹⁸, וּבְיוֹם הַשְּׁנִי
קוֹרִין קֶרְבֵּן נִשְׂאִי שֶׁהַקְרִיב בַּשְּׁנִי⁹⁹, וְכֵן עַד יוֹם
הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקְּרָבָנוֹת, עַד
סוֹף הַסֵּדֶר¹⁰⁰. וּמִפְטִירֵין בְּשַׁבַּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּנִרוֹת
זְכָרֶיהָ¹⁰¹; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת¹⁰² בַּחֲנֻכָּה -
מִפְטִירֵין בְּשַׁבַּת רִאשׁוֹנָה בְּנִרוֹת זְכָרֶיהָ, וּבַשְּׁנִיָּה
בְּנִרוֹת שְׁלֹמֹה¹⁰³. וְהַקּוֹרֵא בְּעֶנְיֵן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמִּפְטִיר
בְּנִבְיָא¹⁰⁴. בַּפּוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמֶלֶק'¹⁰⁵.

(97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם
מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי'
תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא
א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה
על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו
החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים,
שהקטירו עליו לעבודה-זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש,
וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה
על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג,
מ"ו). (98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום
הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום
(הגהות מיימוניות). (99) כהן קורא עד "פר אחד בן
בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר
וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי'
תרפד ס"א). (100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל
קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות
מיימוניות'). (101) זכריה ב, יד עד פרק ז, ז. ע"ש הכתוב
שם "ראיתי והנה מנורת זהב". (102) כגון שחל יום א' של
חנוכה בשבת. (103) מלכים א' ז, מ"ג. על שם הכתוב שם
"ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים
בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה",
כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על
"נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). (104) שהרי אנו
קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא
אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. (105) שמות יז, ח-טז.
כי המן מזרעו של עמלק הוא.

10. יח. בַּתְּשַׁעָּה בָּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'¹⁰⁶,
וּמִפְטִירֵין 'אֶסְפָּה אֶסְפִּיפִּם נְאֻם יי'¹⁰⁷, וּבִמְנַחָה קוֹרִין
'ויחל משה', פֶּשֶׁאֲרִי יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבִשְׁאֲרֵי הַתַּעֲנִיּוֹת,
שְׁאֵנוּ מִתַּעֲנִים עַל מַה שְּׁאֲרַע לְאַבְוִתֵּינוּ¹⁰⁸, קוֹרִין
בְּשַׁחֲרִית וּבִמְנַחָה: הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא 'ויחל משה'
אַרְבַּע פְּסוּקִים¹⁰⁹, וְקוֹרֵא הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מִפֶּסֶל לָךְ'
עַד 'אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'¹¹⁰. וּבִתְעִנִּיּוֹת שְׁגוֹזִרִין
אוֹתָן הַצִּבּוֹר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצָּרֶת¹¹¹ וּדְבָר
וְכִינִיא כְּהֵן, קוֹרִין בְּרִכּוֹת וּקְלָלוֹת¹¹², פְּדִי שִׁישׁוּבוֹ
הָעַם וְיִפְנֶעַ לְבָבָם בְּשִׁישְׁמָעוֹ אוֹתָם¹¹³.

עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש-חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש-חודש אדר הם: ז', ב', ד', ז' (134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פְּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת הָאֵלוּ, אֶחָד קוֹרֵא
אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שְׁנִי, אַחֵר שְׁקוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שֶׁבֶת
בְּסֵפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רָאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ-חֹדֶשׁ אֲדָר לְהִיט
בְּשַׁבָּת¹³⁵, וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שֶׁבֶת¹³⁶ בְּיוֹמָתָהּ תְּצַנֶּה -
קוֹרִין שֶׁשָּׂה מִיוֹמָתָה תְּצַנֶּה עַד יוֹעֲשִׁית פִּיּוֹר
נְחֻשֶׁת, וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא¹³⁷ מִכִּי תִשָּׂא עַד
יוֹעֲשִׁית פִּיּוֹר¹³⁸; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שֶׁבֶת מִכִּי
תִשָּׂא עֲצָמוֹ - קוֹרִין שֶׁשָּׂה מִכִּי תִשָּׂא עַד יוֹקֵהֶל,
וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שְׁנִי¹³⁹ מִכִּי תִשָּׂא עַד
יוֹעֲשִׁית פִּיּוֹר נְחֻשֶׁת¹⁴⁰.

(135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לראש"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. (136) של פרשת שקלים. (137) באותו ספר, כמבואר ב"טור" או"ח סי' תרפה. (138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד כ"תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כדור" (מגילה ל.). (139) שא"אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כ"תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. (140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כדור נחושת", והשביעי יקרא מ"כ"תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כ"תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ-חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לְהִיט בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין
שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרָאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם,
וְהַשְּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עֲנֵן רֹאשׁ-חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי -
קוֹרִין בּוֹ מִכִּי תִשָּׂא¹⁴¹. וְכֵן רֹאשׁ-חֹדֶשׁ נִסָּן שֶׁחָל
לְהִיט בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר
הַיּוֹם בְּרָאשׁוֹן, וְעֲנֵן רֹאשׁ-חֹדֶשׁ בְּשַׁנִּי, וְהַחֹדֶשׁ
הַזֶּה בְּשְׁלִישִׁי¹⁴².

שְׁלִישִׁית? הַסְמוּכָה לְרִבְעִית¹²⁸. בְּרִבְעִית קוֹרִין
'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'¹²⁹, וּמִפְּטִירֵין 'בְּרָאשׁוֹן בְּאֶחָד
לְחֹדֶשׁ'¹³⁰; וְאִי-זוֹ הִיא רִבְעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ-
חֹדֶשׁ נִסָּן לְהִיט בְּתוֹכָהּ, וְאֶפְלוּ בְּעֶרְב־שַׁבָּת.

(119) היא פרשת "כ"תשא" (שמות ל, יא-טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממצחית השקל" וגו'. (120) מלכ"ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. (121) באמצע השבוע. (122) מגילה כט"ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חודש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". (123) דברים כה, יז. וזכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. (124) שמואל-א טו, ב. (125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא ב"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכן - לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". (126) במדבר יט, א"כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומוזהרים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). (127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. (128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. (129) שמות יב, א"כ. שמדברת בקרבן פסח. (130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א"טו.

כא. נִמְצְאָתָה אוֹמֵר, שְׁפַעְמִים תְּהִיָּה הַפְּסָקָה בֵּין שֶׁבֶת
רֹאשׁוֹנָה וְשִׁנְיָה¹³¹ אוּ בֵּין שְׁנֵי¹³² וְשְׁלִישִׁית,
וּפְעָמִים יְהִי שְׁנֵי הַפְּסָקוֹת¹³³: בֵּין רֹאשׁוֹנָה לְשִׁנְיָה
וּבֵין שְׁנֵי וְשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לְרִבְעִית
אֵין מִפְּסִיקִין¹³⁴.

(131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחרי ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. (132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחרי ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. (133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחרי שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחר שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ז, ז' ט"ז, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה

אָת פִּיִּיהֶם². אָבֵל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאת פָּפִים, מִפְּנֵי
שְׂבִמְנָחָה כָּכֵר סִעְדוּ כָּל הָעָם, וְשָׂמָא שְׁתוּ
הַכֹּהֲנִים יִין, וְשָׂכֹר אָסוּר בְּנְשִׂיאת פָּפִים³. וְאַפְלוּ
בְּיוֹם תַּעֲנִית⁴, אֵין נוֹשְׂאִין פִּיִּיהֶן בְּמִנְחָה - גִּזְרָה
מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם⁵.

(2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את
העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב):
וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. (3) (תענית דף כו
עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק
ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות
אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושכר אל תשת...
בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור.
(4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. (5) (שם).

ב. בְּמָה דְּבָרִים אָמֹרִים⁶? בְּתַעֲנִית שְׂמֵתִפְלִין בּוּ
מִנְחָה וְנַעֲלָה, כְּגֹזֶן צֹמֶם כְּפֹר וְתַעֲנִית צָבוֹר⁷;
אָבֵל תַּעֲנִית שְׂאֵין בּוּ נַעֲלָה, כְּגֹזֶן תַּשְׁעָה בָּאֵב⁸
וְשִׁבְעָה-עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שְׁלֵהֶם
סְמוּךְ לַשְּׂקִיעַת הַחֲמֵשׁ⁹, הָרִי נִרְאִית כְּנַעֲלָה,
וְאִינָה מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם¹⁰, וּלְפִיכָךְ
יִשְׁכָּח נְשִׂיאת פָּפִים¹¹. וְכֵהָן שְׁעָבֵר וְעָלָה לְדוּכָן
בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם-הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהִדְבָּר יִדוּעַ
שְׂאֵין שָׁם שְׂכָרוֹת, הָרִי זֶה נוֹשֵׂא כְּפִיו וְאֵין
מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ פָּסוּל
הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ¹².

(6) שאין נשיאת כפיים במנחה. (7) שגזורים על הציבור
מפני הצרות, כגון: בצורת ודָבָר, כמבואר לעיל (פרק י"ב,
הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות
אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י).
(8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית
ציבור לעניין תפילת נעילה". (9) שהרי אין תפילת נעילה
אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה.
(10) שמקדימים בתפילתה. (11) (תענית דף כו עמוד ב).
והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו
התעניות אינן אלא משום אָבֵל ולא לתפילה. אָבֵל תעניות
הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים
בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). (12) ולפיכך
המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקיני
ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה
נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה
נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק
ט"ו בדפוס קושטא).

ג. פִּיצֵד הִיא נְשִׂיאת פָּפִים בְּגִבּוּלִין¹³? בְּעֵת שְׁאִינֵעַ
שְׁלִיחַ-צָבוֹר לְעִבּוּדָה, כְּשִׂיאָמֵר רִצָּה, כָּל הַכֹּהֲנִים
הַעֲזוּמִדִים בְּבֵית-הַכֹּהֲנֵת וְנִקְרָאִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין
וְעוֹלִין לְדוּכָן¹⁴, וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנִיָּהֶם לְהִיכָל
וְאַחֲרֵיהֶם כְּלָפֵי הָעָם, וְאַצְבָּעוֹתֵיהֶם כְּפּוֹפוֹת לְתוֹךְ
פִּיִּיהֶם, עַד שִׁישְׁלִים שְׁלִיחַ-צָבוֹר הַיְּהוּדָה¹⁵,
וּמְחִירֵיהֶן פְּנִיָּהֶם כְּלָפֵי הָעָם, וּפּוֹשְׁטִין אֲצָבָעוֹתֵיהֶן,

(141) מגילה כט, ע"ב. (142) דבר זה נלמד מהדין הקודם
המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין
ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש-חודש, ובכל זאת נדחת
הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת
"החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש
המדבר בענין ראש-חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו
עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח
נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאש־חֹדֶשׁ טַבַּת שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאֵין
שְׁלֹשָׁה סָפָרִים: הָרֹאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוּ סֵדֵר הַיּוֹם,
וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוּ עֲנִין רֹאש־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא
בּוּ עֲנִין חֲנֻכָּה¹⁴³. חָל לְהִיּוֹת בְּאַמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה
קוֹרִין בְּעֲנִין רֹאש־חֹדֶשׁ, וְהַרְבֵּיעִי קוֹרֵא בְּעֲנִין
חֲנֻכָּה¹⁴⁴.

(143) מגילה, שם. (144) (שם) ראש-חודש תדיר מחנוכה,
לפיכך קוראים בענין ראש-חודש תחילה, כי כלל הוא:
"תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

כה. אָף-עַל-פִּי שְׂאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה בְּכָל
שַׁבָּת צָבוֹר, חֵיב לְקִרּוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שְׁבוּעַ וְשְׁבוּעַ
סֵדֵר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת¹⁴⁵ שְׁנֵים מִקְרָא וְאַחַד תְּרָגוּם.
וּפָסוּק שְׂאֵין בּוּ תְּרָגוּם¹⁴⁶, קוֹרְאוֹהוּ שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד
שִׁישְׁלִים פְּרָשְׁיוֹתָיו עִם הַצָּבוֹר¹⁴⁷.

(145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור,
מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת
השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה
כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו
הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד
שתגמרו כל הפרשה. (146) כגון "ראובן שמעון" וגו'
(שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד).
(147) זה מאמר חזון לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני
העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור
בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה
עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת
התרגום אלא שיכין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון
מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה
שניתן בסיני. וירא-שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום
ופירוש רש"י (ש"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים
מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה
באהל מועד, ונשתלשה ב"ערכות מואב" ע"י משה לישראל
(מעשה רוקח). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא -
כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום -
כנגד המתרגם בביה"כ את הקריאה לארמית.

יום שני ב' טבת ה'תשע"ו

פֶּרֶק אֲרִבְעָה-עָשָׂר

(1) בכמה תפילות הכהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית
הכהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוֹסָף וּבְנַעֲלָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים

15 לְהַתְחִיל בְּבִרְכָּה²³ עַד שְׁיִכְלָה הַדְּבֹר²⁴ מִפִּי הַמְּקָרָא; 16 וְאִין הַצְּבוֹר עֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלָה הַבְּרָכָה מִפִּי 17 הַכְּהֻנִּים; וְאִין הַכְּהֻנִּים מִתְחִילִין בְּבִרְכָּה אַחֲרֵת²⁵ עַד 18 שְׁיִכְלָה 'אָמֵן' מִפִּי הַצְּבוֹר. וְאִין שְׁלִיחַ-צְבוֹר רִשְׁאִי 19 לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחֲרֵת הַכְּהֻנִּים כְּשֶׁאָר הָעָם, שְׁמָא 20 תִּטְרַף²⁶ דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אִיזוֹ בְּרָכָה מְקָרָא אוֹתָן²⁷, 21 אִם פְּסוּק שְׁנִי אוֹ פְּסוּק שְׁלִישִׁי.

(21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. (22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". (23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. (24) "כהנים". (25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). (26) תתבלבל. (27) (ברכות דף לד עמוד א).

1. וְאִין הַכְּהֻנִּים רִשְׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם²⁸ מִן הַצְּבוֹר 22 עַד שֶׁיִּתְחִיל שְׁלִיחַ-צְבוֹר 'שִׁים שְׁלוֹם'. וְאִין הַכְּהֻנִּים 23 רִשְׁאִין לַעֲקֹר מִמְּקוֹמָן²⁹ עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ-צְבוֹר 24 'שִׁים שְׁלוֹם'. וְאִין רִשְׁאִין לְכַף קֶשְׁרִי אֲצַפְעוֹתֵיהֶם 25 עַד שֶׁיִּחְזְרוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצְּבוֹר. וּמִתְקַנּוֹת [עֲזָרָא³⁰], 26 שְׁלֹא יַעֲלוּ הַכְּהֻנִּים לְדוֹכֵן בְּסִנְדְּלֵיהֶן³¹, אֶלָּא עֹמְדִין 27 יַחְפִּין³². 28

(28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. (29) מן הדוכן. (30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". (31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; וביתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). (32) ובגרייז מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכְּהֻנִּים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יִבְטִיּוּ בָעָם 29 וְלֹא יִסִּיחוּ דַּעְתָּן³³, אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, 30 כְּעוֹמֵד בְּתַפְלָה. וְאִין אָדָם רִשְׁאִי לְהִסְתַּפֵּל בְּפָנֵי 31 הַכְּהֻנִּים כְּשֶׁעָשָׂה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדִי שְׁלֹא 32 יִסִּיחוּ דַּעְתָּם³⁴; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְּפוֹנִין לְשִׁמְעַ 33 הַבְּרָכָה³⁵, וּמְכַנְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכְּהֻנִּים וְאִינֶם 34 מְבִטִּים בְּפָנֵיהֶם. 35

(33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). (34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבת המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים

1 וּמִגְבִּיהֶין יְדֵיהֶם¹⁶ כְּנֶגֶד פְּתֵיהֶם וּמִתְחִילִין¹⁷ 2 "יְבָרְכֶךָ", וְשְׁלִיחַ-צְבוֹר מְקָרָא אוֹתָם מְלָה מְלָה, 3 וְהֵם עֹנִין, שְׁנֹאמַר: "אָמֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיִּאמְרֻ¹⁸. 4 כְּשֶׁשְׁמִלִימִין פְּסוּק רִאשׁוֹן¹⁹, כָּל הָעָם עֹנִין 'אָמֵן'. 5 וְחֹזֵר שְׁלִיחַ-צְבוֹר וּמְקָרָא אוֹתָן פְּסוּק שְׁנִי מְלָה 6 מְלָה, וְהֵם עֹנִים, עַד שֶׁשְׁמִלִימִין פְּסוּק שְׁנִי, וְכָל 7 הָעָם עֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפְסוּק שְׁלִישִׁי.

(13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. (14) מקום גבוה ובוטל המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). (15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". (16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): "מציץ מן החרכים, ה' חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). (17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מיד ("קריית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג; "מרכבת המשנה", ועוד). (18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. (19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כ"ד-כ"ו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח-לט).

ד. כְּשֶׁיִּשְׁלִימוּ הַכְּהֻנִּים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מִתְחִיל 8 שְׁלִיחַ-צְבוֹר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תַּפְלָה, שֶׁהִיא 'שִׁים 9 שְׁלוֹם', וְהַכְּהֻנִּים מְחִזְרִין פְּנֵיהֶם כְּלָפִי הַקֹּדֶשׁ 10 וְקוֹפְצִין²⁰ אֲצַפְעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בְּדוֹכֵן עַד 11 שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחֹזְרִין לְמְקוֹמָן. 12

(20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

ה. אִין הַמְּקָרָא רִשְׁאִי (לְהַקְרֹת²¹ לַכְּהֻנִּים) עַד 13 שְׁיִכְלָה 'אָמֵן' מִפִּי הַצְּבוֹר²²; וְאִין הַכְּהֻנִּים רִשְׁאִים 14

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). (39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. (40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לו) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). (41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). (42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוהיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תהילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תהילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

- י. ואומר את השם ככתבו, והוא השם הנהגה⁴³ 17
מיו"ד ה"א וא"ו ה"א, וזה הוא השם המפרש⁴⁴ 18
האומר בכל מקום⁴⁵; ובמדינה אומרים אותו ככינוי, 19
והוא באל"ף דל"ת, שאין מזכירין את השם ככתבו⁴⁶ 20
אלא במקדש בלבד⁴⁷; ומשמת שמעון הצדיק⁴⁸, 21
פסקו הפהנים מלברך בשם המפרש אפילו במקדש, 22
כדי שלא ילמד אותו אדם שאינו חשוב ושאניו 23
הגון; ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה 24
לתלמידיהם ובניהם ההגונים, אלא פעם אחת לשבע 25
שנים; כל זה גדלה לשמו הנקבד והנורא⁴⁹. 26

(43) המבטוא. (44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). (45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביד" ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם אני מצווה להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). (46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. (47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לעלם, כלומר: להעלים.

- יא. אין ברפת פהנים נאמרת בכל מקום אלא 27
בלשון הקדש, שנאמר: "פה תברכו את בני 28
ישראל". כך למדו מפי השמועה⁴⁸ ממושה רבנו, 29
עליו השלום: "פה תברכו" - בעמידה, "פה 30
תברכו" - בנשיאת כפים, "פה תברכו" - בלשון 31

את ישראל בשם המפורש - ענינו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. (35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

- ח. אם היה הפהן המברך אחד, מתחיל לברך 1
מעצמו³⁶, ושליח צבור מקרא אותו מלה מלה כמו 2
שאמרנו. היו שנים או יותר - אין מתחילין לברך 3
עד שיקרא להם שליח צבור³⁷ ואומר להם: פהנים! 4
והם עונים ואומרים "יברכה", והוא מקרא אותן 5
מלה מלה על הסדר שאמרנו. 6

(36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. (37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יומינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמר'?" תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורה בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "ורואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

- ט. כיצד ברפת פהנים במקדש? הפהנים עולין 7
לדוכן³⁸ אחר שישלימו הפהנים עבודת תמיד של 8
שחר, ומגביהין ידיהם למעלה על-גבי ראשיהן³⁹ 9
ואצבעותיהן פשוטות, חזין מכהן גדול, שאין 10
מגביה ידי למעלה מן הצייץ⁴⁰, ואחד מקרא אותן 11
מלה מלה בדרך שעושין בגבולין, עד שישלימו 12
שלושה הפסוקים. ואין העם עונים⁴¹ אחר כל פסוק, 13
אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת. וכשישלימו, 14
כל העם עונים: "ברוך יי אלהים אלהי ישראל מן 15
העולם ועד העולם"⁴². 16

(38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת

להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). (59) כי מאחר שאין הברכה תלויה בכהנים עצמם אלא בהקדוש-ברוך-הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש-ברוך-הוא מתאוה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

יג. כְּשֶׁמִּחְזְרִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לְצַבּוֹר לְבָרְכָם, וְכְשֶׁמִּחְזְרִין פְּנֵיהֶם מִן הַצַּבּוֹר אַחֵר שֶׁמִּבְרָכִין - לֹא יִחְזְרוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מְקוֹם. וְכֵן כָּל פְּנוֹת שִׁיחָה אֲדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין⁶⁰.

(60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימנה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים-ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בְּרִפְת כֹּהֲנִים פְּעַם אֶחָת בַּיּוֹם - אַחֵר תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בְּאֵין וְעוֹמְדִין עַל מַעְלוֹת הָאוֹלָם⁶¹ וּמְבָרְכִין, בְּדֶרֶךְ שְׁאֲמָרְנוּ⁶². אֲבָל בַּמִּדְבָּר מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחֵר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמְּנַחָה, כְּמוֹ שְׁאֲמָרְנוּ⁶³. בְּכָל מְקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין⁶⁴ שִׁיחָה הַמִּקְרָא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שְׁאֲמָר: "אָמֹר לָהֶם" - מִפְּלֵל שְׁאֵין הַמִּקְרָא מֵהֶם.

(61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתיים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). (62) לעיל הלכות ט"י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג"ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש..." שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאינו מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), (63) לעיל (הלכה א). (64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר

1 הַקִּדְשִׁי⁴⁹, "כֹּה תִבְרְכוּ" - פְּנִים כְּנֶגֶד פְּנִים⁵⁰, "כֹּה תִבְרְכוּ" - בְּקוֹל רֶם⁵¹, "כֹּה תִבְרְכוּ" - בְּשֵׁם הַמִּפְרָשׁ⁵², וְהוּא שִׁיחָה בַּמִּקְדָּשׁ⁵³, כְּמוֹ שְׁאֲמָרְנוּ⁵⁴.

(48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). (49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלוויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יענו בקול, והתורה ודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. (50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. (51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). (52) שנאמר "ושמו את שמך" וגו' שמי המיוחד לי. (53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. (54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רִשְׁאִין בְּכָל מְקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים⁵⁵, כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֶף עֲלֵיכֶם כֶּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וּכְיוּצָא בָּה - לֹא בְּקוֹל רֶם וְלֹא בְּלִחָשׁ, שְׁאֲמָר: "לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר". בְּשַׁעֲה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לְדוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר וְרָגְלִיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה זוֹ שְׁצוּיֵתָנוּ לְבָרֶךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָּהּ מִכְשׁוֹל⁵⁶ וְעוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם⁵⁷. וְקֹדֶם שִׁיחְזִיר פָּנָיו לְבָרֶךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדְשָׁתוֹ שֶׁל אֶהְרֹן וְעֲזָרְנוּ לְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה⁵⁸, וְאַחֲרֵיכֶן מִחְזִיר פָּנָיו לְצַבּוֹר וּמִתְחִיל לְבָרְכָם. וְכְשֶׁמִּחְזִיר פָּנָיו מִן הַצַּבּוֹר אַחֵר שֶׁמִּשְׁלֵים, אוֹמֵר: "עֲשִׂינוּ מַה שְׁגִזְרַתָּ⁵⁹ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְּשֵׁךְ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֶךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

(55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). (56) שלא אטיר בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). (57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעשה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. (58) מכון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אוהב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

20 שְׁעֵשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יֵשָׂא אֶת כְּפִיּוֹ¹², שְׁנֹאמֶר: 21 "יָדִיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ", וּכְתִיב: "וּכְפָרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם"¹³ 22 וגו'. וְכֹהֵן שֶׁעֲבַד פּוֹכְכִים - בֵּין פֶּאֶנֶס, בֵּין בְּשַׁגְּגָה 23 - אֶף-עַל-פִּי שֶׁעֵשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כְּפִיּוֹ 24 לְעוֹלָם, שְׁנֹאמֶר: "אֵךְ לֹא יַעֲלוּ כְּהִנִּי הַבְּמֹת" 25 וגו'¹⁵; וּבִרְכָה כְּעֹבְדָה הִיא, שְׁנֹאמֶר: "לְשִׁרְתּוֹ 26 וּלְכִרְךָ בְּשִׁמוֹ"¹⁶. וְכֵן כְּהֵן שֶׁהִמִּיר¹⁷ לְעֹבֹדֶת פּוֹכְכִים 27 וּמִזֹּלוֹת - אֶף-עַל-פִּי שֶׁחֲזַר בוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כְּפִיּוֹ 28 לְעוֹלָם¹⁸. וְשֹׁאֵר הַעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.

(12) ברכות לב, ע"ב. (13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלל לו חדשיו), או שמא הרוח בלבולו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). (14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. (15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. (16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף-משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים-ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. (17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). (18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז חוזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים-ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"ג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג:): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:): "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל" ודברי רבינו מבואר ב"שאלות" פרשת קרח.

29 ד. הַשָּׁנִים פִּיצַד? כֹּהֵן נֹעַר לֹא יֵשָׂא אֶת כְּפִיּוֹ, עַד 30 שְׁתֵּמֶלֶא זִקְנוֹ¹⁹. וְהֵיזֵן פִּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן 31 בְּבֵת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כְּפִיּוֹ עַד שֶׁיִּסֵּיר אֶת יָיִנוֹ

במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה-עֶשְׂרִי

(1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

1 א. שֵׁשָׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאת כְּפִים: הַלְשׁוֹן, 2 וְהַמּוֹמִין, וְהַעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהֵיזֵן, וְטִמְאַת הַיָּדִים. 3 הַלְשׁוֹן פִּיצַד? הַעֲלָגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת 4 בְּתַקְנוֹן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפִי"ן עֲנִי"ן² וְלַעֲנִי"ן 5 אֶלְפִי"ן, או לְשִׁבְלֵת' סְבִלֵת'³, וְכִיזָא כֹהֵן - אֵין 6 נוֹשֵׂאִין אֶת כְּפִיהֶן. וְכֵן כְּבִדְרֵי-לְשׁוֹן, שֶׁאֵין 7 דְּבָרֵיהֶם נִכְרִים לְכָל, אֵין נוֹשֵׂאִין אֶת כְּפִיהֶן.

(2) מגילה כד, ע"ב. וראה בבאורנו לעיל פ"ח, ה"ב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפ"ן לעיני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל.). (3) על-פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

8 ב. הַמּוֹמִין פִּיצַד? כֹּהֵן שֵׁשׁ מוֹמִין בְּפָנָיו או בְּיָדָיו 9 או בְּרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֲצִבְעוֹתָיו עֲקָמוֹת⁴ או 10 עֲקוּשׁוֹת⁵, או שֶׁהָיוּ יָדָיו בְּהֻקְנוּת⁶ - לֹא יֵשָׂא אֶת 11 כְּפִיּוֹ, לְפִי שֶׁהָעַם מְסַתְּפֵלִין בוֹ⁷. מִי שֶׁהָיָה יָרִיר יוֹרֵד 12 עַל זִקְנוֹ⁸ בְּשַׁעַר שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת 13 מְעִינָיו - לֹא יֵשָׂא אֶת כְּפִיּוֹ; וְאִם הָיָה דָשׁ⁹ בְּעִירוֹ 14 וְהָכָל הָיוּ רִגְלִים בְּזָה הַסּוּמָא בְּאַחַת מְעִינָיו או בְּזָה 15 שְׁרִירוֹ זָב - מִתֵּר, לְפִי שֶׁאֵין מְסַתְּפֵלִין בוֹ. וְכֵן מִי 16 שֶׁהָיוּ יָדָיו עֲבוּעוֹת אֶסְטִיס¹⁰ וּפּוּאָה¹¹, לֹא יֵשָׂא אֶת 17 כְּפִיּוֹ; וְאִם רַב אֲנָשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מִתֵּר, לְפִי 18 שֶׁאֵין מְסַתְּפֵלִין בוֹ.

(4) כפופות. (5) עקומות לצדיהן. (6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, ט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבחיק הבשר בלובן צח. (7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ז. (8) מגילה כד, ע"ב: "וזבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: ענינו זולפות דמעה. ומרן הכסף-משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. (9) רגיל וידוע לבני עירו. (10) צבע כעין התכלת. (11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה להרינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א-ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

19 ג. הַעֲבֵרָה פִּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהִרְג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אֶף-עַל-פִּי

טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תרע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירושו: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה נגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף-משנה). (31) שגולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. (32) בקדושת כהונה (כתובות כד; ; סוטה מ.).

- 15 ו. פהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים³³
- 16 המונעין נשיאת פנים, אף-על-פי שאינו חכם ואינו
- 17 מוקדקק במצות, או שהיו הבריות מרננים³⁴ אחריו,
- 18 או שלא היה משאו ומתנו³⁵ בצדק - הרי זה נושא
- 19 את פפיו ואין מונעין אותו, לפי שזו מצות עשה³⁶
- 20 על כל פהן וכהן שראוי לנשיאת פנים, ואין
- 21 אומרים לאדם רשע: הוסף רשע והמנע מן המצות.

(33) המנויים למעלה בהלכה א. (34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. (35) מסחרו. (36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

- 22 ז. ואל תתמה ותאמר: ומה תועיל ברכת הדייט
- 23 זה?³⁷ שאין קבול הברכה תלוי בפניהם, אלא
- 24 בהקדוש-פרוף-הוא³⁸, שנאמר: "ושמו את שמי על
- 25 בני ישראל, ואני אברכם" - הפניהם עושים מצותן
- 26 שנצטוו בה, והקדוש-פרוף-הוא ברחמי מברך את
- 27 ישראל כחפצו.

(37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. (38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה ערות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברך? אני אברכה". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא בריון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

- 28 ח. עם שהם אחורי הפניהם, אינם בכלל הברכה³⁹;
- 29 והעומדים מצדיה⁴⁰, הרי הם בכלל הברכה⁴¹. ואם
- 30 היתה מחצה בין הפניהם ובין המתברכים, אפלו
- 31 היא חומה של פרזל - הואיל ופניהם מול פני
- 32 הפניהם, הרי הם בכלל הברכה⁴².

(39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. (40) ואין הם מכוונים לאחר הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. (41) שם. וירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). (42) סוטה, שם.

- 33 ז. נשיאת פנים בעשה, וכהנים מן המניין⁴³.
- 34 בית-הכנסת שכלן פניהם - כלם נושאים את
- 35 פניהם; ולמי הם מברכים? לאחיהם שבפפון

1 מעליו, לפי שהוקשה ברכה לעבודה²⁰. שטה

2 רביעית יין²¹ בשתי פעמים, או שנתן לתוכו מעט

3 מים - מתר²². ואם שטה יותר מרביעית, אף-על-פי

4 שהיה מזוג, אף-על-פי ששטאו בכמה פעמים - לא

5 ישא את פפיו, עד שישיר את יינו מעליו. וכמה היא

6 רביעית? אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים וחצי

7 אצבע וחמש²³ אצבע, בגודל; וזה האצבע

8 שמושחין²⁴ בו בכל התורה פלה²⁵ הוא הגודל²⁶,

9 והוא הנקרא בהן-יד²⁷.

(19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"א) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיכרך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). (20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"ד, ה"א בבאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". (21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. (22) כריתות, שם. שטה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. (23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"ז בבאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. (24) שמודרים, מדר ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודרים". (25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' פורים פ"ו, ט"ו. (26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. (27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

- 10 ה. טמאת הידים ביצד? פהן שלא נטל את ידיו, לא
- 11 ישא את פפיו; אלא נוטל את ידיו עד הפרק²⁸ פדרך
- 12 שמקדשין לעבודה²⁹, ואחר-כך מברך, שנאמר:
- 13 "שאו ידיכם קדש וברכו את יי³⁰", והחלל³¹ אינו
- 14 נושא את פפיו, לפי שאינו בכהונ³².

(28) מקום חיבור היד והזרוע. (29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים עד הפרק כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קר:). (30) וכדברי התרגום שם: טולו ידיכון קדשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ הזוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלויים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפלתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום

22 עָקַר רִגְלָיו לְעֵלֹת, אֶף-עַל-פִּי שְׁלֹא הִגִּיעַ לְדוּכָן
23 אֶלָּא אַחֵר 'עֲבוּדָה', הָרִי זֶה עוֹלָה וּמִבְרָךְ⁵⁶.

(53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפנייהם ('הגהות מיימוניות'). (54) ר"ה כח, ע"ב. (55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעור שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). (56) סוטה, שם.

24 יב. כֹּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלָה לְדוּכָן - אֶף-עַל-פִּי שֶׁבִטֵּל
25 מִצְוַת עֲשֵׂה אַחֶת⁵⁷, הָרִי זֶה פְּעוּבָר עַל שְׁלֹשׁ עֲשֵׂה,
26 שְׁנֵאמַר: "כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמַר
27 לָהֶם", "וַיִּשְׁמְוּ אֶת שְׁמֵי⁵⁸. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מִבְּרָךְ,
28 אֵינוֹ מִתְּפָרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמִּבְּרָךְ, מִתְּפָרֵךְ⁵⁹, שְׁנֵאמַר:
29 "וּבִאֲבֹרָה מִבְּרָכֶיךָ".

(57) שהיא: "כה תברכו את בני". (58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשנים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, להכפל הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, אלא הענינים המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד ימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". (59) (סוטה לח:).

סליקו הלכות תפלה בסיעתא דשמיא

1 וְלֹא־חִיָּהֶם שֶׁבִּדְרוֹם⁴⁴; וּמִי עוֹנָה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'?
2 הַנָּשִׁים וְהַטָּף⁴⁵. וְאִם נִשְׁאָרִי שֶׁם עֲשָׂרָה כְּהֻנִּים יוֹתֵר
3 עַל אֵלוֹ שֶׁעָלוּ לְדוּכָן - הַעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשָּׂאֵר
4 מִבְּרָכֶיךָ⁴⁶.

(43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). (44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. (45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. (46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

5 י. צִבּוּר שְׁלֹא הָיָה בְּהֵן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ-צִבּוּר לְבַדּוֹ
6 - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו⁴⁷; וְאִם הָיְתָה הַבְּטָחָתוֹ⁴⁸ שֶׁהוּא
7 נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לְתַפְלָתוֹ - רִשְׁאִי⁴⁹. וְאִם אֵין
8 לָהֶם כֹּהֵן כָּלֵל - בְּשִׁגְיַע שְׁלִיחַ-צִבּוּר לְשֵׁים שְׁלוֹם,
9 אָמַר: "אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בִּרְכֵנוּ בִּבְרָכָה
10 הַמְּשַׁלֶּשֶׁת בְּתוֹרָה הַקְּתוּבָה עַל-יְדֵי מֹשֶׁה עֲבֹדְךָ,
11 הָאֱמוּרָה מִפְּסוּ⁵⁰ אֲהָרֹן וּבָנָיו כְּהֻנִּים עִם קְדוּשָׁךְ,
12 כְּאָמַר: יִבְרָכְךָ יְיָ וַיִּשְׁמְרְךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶךָ.
13 יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם. וַיִּשְׁמְוּ⁵¹ אֶת שְׁמֵי
14 עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵנִי אֲבָרְכֶם". וְאֵין הָעֵם עוֹנִין
15 'אָמֵן'⁵², וּמִתְחִיל וְאָמַר 'שֵׁים שְׁלוֹם'.

(47) שמה יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). (48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. (49) כדי שלא תחבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). (50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. (51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"ב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). (52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

16 יא. כֹּהֵן שֶׁנִּשָּׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, וְהִלָּךְ
17 לְבֵית-הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמִצָּא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְלִין וְלֹא
18 הִגִּיעוּ לְכִרְפַּת כְּהֻנִּים - נוֹשֵׂא יָדָיו לְהֵן וּמִבְּרָכֶיךָ⁵³,
19 וְאִפְלוּ בְּמָה פְּעָמִים בַּיּוֹם⁵⁴. כֹּהֵן שְׁלֹא עָקַר רִגְלָיו
20 מִמְּקוֹמוֹ לְעֵלֹת לְדוּכָן בְּשִׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ-צִבּוּר
21 'רָצָה', שׁוֹב אֵינוֹ עוֹלָה בְּאוֹתָהּ תַּפְלָה⁵⁵; אֲבָל אִם

חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשֶׂה דְּבָרִים יֵשׁ בְּתַפְלִין, בְּלֵן הֶלְכָּה לְמִשָּׁה
מְסִינִי, וְכָל מַעֲבָדִין. לְפִיכָּךְ אִם שָׁנָה בְּאַחַת מֵהֶן,
הָרִי תִּתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בְּכַתִּיבְתָּן, וְשִׁמּוֹנָה
בְּחַפְזֵיךָ¹⁴ וְקִשְׁיֹת רְצוּעוֹתֶיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם
שֶׁבְּכַתִּיבְתָּן: שְׁפוֹתֶיךָ אוֹתָן בְּדִיּוֹ¹⁵, וְשִׁיְהִיו נִתְּבִין
עַל הַקֶּלֶף¹⁶.

(14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. (15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ה. (16) מבואר בסמוך ה"ז. וב"ירושלמי" מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כִּיצַד מַעֲשֶׂה הַדִּיּוֹ? מְקַבֵּץ הָעֵשָׂן שֶׁל שְׁמַנִּים¹⁷, או שֶׁל זָפֶת וְשֶׁל שְׁעוּרָה וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוֹבְלִין¹⁸ אוֹתוֹ בְּשֶׁרֶף¹⁹ הָאֵילָן וּבְמַעַט דְּבִשׁ²⁰, וְלוֹתְתִין²¹ אוֹתוֹ הַרְבֵּה²², וְדִכִּין²³ אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה רִקְיָין²⁴, וּמִיבְשִׁין²⁵ אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת קְתִיבָה שׁוֹרְהוּ בְּמֵי עַפְצִים²⁶ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שָׁאֵם תִּמְחַקְנוּ, יִהְיֶה נִמְחָק²⁷. וְזֶהוּ הַדִּיּוֹ, שֶׁמַּצְנִיעַ מִן הַמִּבְחָר²⁸ לְכַתֵּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוֹזוֹת. וְאִם פָּתַב שְׁלִשְׁתָּן²⁹ בְּמֵי עַפְצָא וְנִקְנָתוֹם³⁰, שְׁהוּא עוֹמֵד וְאִינוּ נִמְחָק, כְּשִׁרִים³¹.

(17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחוררית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). (18) לשים. (19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. (20) שהדבש מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). (21) מרטיבים, ולשון "לתיטת" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). (22) בשרף האילן ובדבש. (23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). (24) דק כעוגות שטוחות. (25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". (26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). (27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. (28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב"זוהר" (פרשת תרומה דף קנט). מצריך שהדיו יצָפָה מדברים הבאים מן העץ. (29) ספרים, תפילין ומזוזות. (30) חומצת הנחשת, ונקראת בלע"ז "ויטריאלו". ונזכרת במשנה (שבת פ"ב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). (31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

ה. אִם-כֵּן, מֶה מַעֲטָה הֶלְכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמִשָּׁה מְסִינִי שִׁיְהִיו כְּתוּבִים בְּדִיּוֹ? לְמַעַט שָׂאֵר מִיְּמֵי צִבְעוֹנִין,

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יֵשׁ בְּכָלֵלן חֲמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֶׂה. וְזֶהוּ פְּרָטָן: (א) לְהִיּוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. (ב) לְקַשֵּׁר עַל הַיָּד. (ג) לְקַבֵּעַ מְזוֹזָה בְּפֶתַח הַשְּׁעָרִים. (ד) לְכַתֵּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. (ה) לְכַתֵּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שְׁנֵי לְעַצְמוֹ, כְּדִי שִׁיְהִיו לוֹ שְׁנֵי סְפָרֵי תּוֹרָה.

ובאור כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפָרְקִים אֵלּוּ:

פָּרֶק רִאשׁוֹן

(1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

א. אַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קִדְּשׁ לִי"², "וְהָיָה כִּי יִבְאֶךָ יִי"³ שֶׁבְּסֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת⁴, ו"שְׁמַע"⁵, "וְהָיָה אִם שָׁמַע" - הֵן שְׁנִיתָבוֹת בְּפָנֵי עֲצֻמּוֹ, וּמִחֲפִיז אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין⁶. וּמִנְחִיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד⁷. וְאֶפְלוּ קוֹצוֹ⁸ שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מַעֲכָב אֶת כָּלֵן¹¹ מִן הַתּוֹרָה, עַד שִׁיְהִיו נִתְּבִיּוֹת שְׁלֵמוֹת בְּתַקְוָנָן.

(2) שמות יג, א-י. (3) שם, יא, טז. (4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). (5) שם, ד-ה. (6) שם, יא, יג-כא. (7) מכסים. (8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:): אלו תפילין שבראש. (9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוונו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חנינון' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. (10) רגל ימנית של יו"ד (מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). (11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁבְּמְזוֹזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמַע" - אֶפְלוּ אוֹת אַחַת מִשְׁתֵּי הַפְּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מַעֲכָב¹² מִן הַתּוֹרָה, עַד שִׁיְהִיו שְׁתֵּייהֶן נִתְּבִיּוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר-תּוֹרָה שֶׁחָסֵר אֶפְלוּ אוֹת אַחַת - פְּסוּל¹³.

(12) מנחות כט, ע"א. (13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר-תורה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). (38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתובה. (39) לצד הבשר. (40) לצד השיער (שבת ע"ט); נמצא שכתבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתובה היא במקום הסתר. (41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת ע"ט).

24 **ז. אף-על-פי שפך היא הלכה למשה מסיני, אם**
25 **כתב ספר-תורה על הקלף, פשר; ולא נאמר גויל,**
26 **אלא למעט דוכסוסטוס, שאם כתב עליו הספר,**
27 **פסול⁴². וכן אם כתב את המזוזה על הקלף או על**
28 **הגויל, פשר⁴³; לא אמרו על דוכסוסטוס אלא**
29 **למצוה⁴⁴.**

42) שבי'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר-תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר-תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רע"א ס"ג). (43) שבת ע"ט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחק מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כספ-משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ז). (44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתבתן. (ראה לעיל ה"א). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמות הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

30 **י. אין כותבין ספרים, תפילין ומזוזות על-גבי עור**
31 **בהמה טמאה ועוף וחייה הטמאים⁴⁵. אבל כותבין**
32 **על-גבי עור בהמה וחייה ועוף טהורים, ואפלו**
33 **נבלות⁴⁶ וטרפות⁴⁷ שלהן. ואין כותבין על-גבי עור**
34 **הדג הטהור, מפני הזהמא⁴⁸, שאין הזהמא פוסקת**
35 **בעבודה⁴⁹.**

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. (46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. (47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה-עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו

1 **בגון האדם³² והירק וכיוצא בהן; שאם כתב**
2 **בספרים או בתפילין או במזוזות אפלו אות אחת**
3 **בשאר מיני צבעונים, או בזהב³³ - הרי אלו פסולין.**

(32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". (33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגזזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף-על-פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא-הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כספ-משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגזזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי-אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגרוד ולכתבן בדיו, אין צריך לגזוז את הידיעה ההיא (בית יוסף או"ח סי' לב).

4 **ו. שלש עורות הן: גויל, וקלף ודוכסוסטוס. כיצד?**
5 **לוקחין עור בהמה או חיה, ומעבירין השער ממנו**
6 **תחלה, ואחר-כך מולחין אותו במלח, ואחר-כך**
7 **מעבדין אותו בקמח, ואחר-כך בעפצא, וכיוצא בו³⁴**
8 **מדברים שמכביצין את העור ומחזקין אותו; וזה הוא**
9 **הנקרא גויל³⁵.**

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים (תוספות' למגילה יט.). (35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

10 **ז. ואם לקחו העור אחר שהעבירו שער, וחלקו**
11 **אותו בעביו לשנים, כמו שהעבדין עושיין, עד**
12 **שיהיו שני עורות: אחד דק, הוא שממול השער,**
13 **ואחד עבה, והוא שממול הפשר; ועבדו אותו**
14 **במלח ואחר-כך בקמח, ואחר-כך בעפצא וכיוצא בו**
15 **- זה החלק שממול השער נקרא קלף, וזה שממול**
16 **הפשר נקרא דוכסוסטוס³⁶.**

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני (תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו: "זה החלק שממול השער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

17 **ח. הלכה למשה מסיני, שיהיו כותבין ספר-תורה**
18 **על הגויל³⁷, וכותבין במקום השער³⁸, ושיהיו**
19 **כותבין התפילין על הקלף, וכותבין במקום הפשר³⁹,**
20 **ושיהיו כותבין המזוזה על דוכסוסטוס, וכותבין**
21 **במקום השער⁴⁰. וכל הפותב על הקלף במקום שער,**
22 **או שכתב בגויל ובדוכסוסטוס במקום פשר -**
23 **פסול⁴¹.**

יג. ספר-תורה, תפילין ומזוזות, שכתבן אפיקורוס, 15
 ישרפון⁵⁹. כתבן כותי, או ישראל מומר⁶⁰, או מוסר
 ביד אנס⁶¹, או עבד, או אשה⁶², או קטן⁶³ - הרי אלו
 פסולין, ויגזזו, שנאמר: "וקשרתם", "וכתבתם" -
 כל שמזהר על הקשירה ומאמין בה, הוא שפוטב⁶⁴.
 נמצאו ביד אפיקורוס, ואינו יודע מי כתבן⁶⁵ -
 יגזזו. נמצאו ביד כותי - פשרים⁶⁶. ואין לוקחין
 ספרים, תפילין ומזוזות מן הפותים ביותר על
 דמיהם, שלא להרגיל אותן לגנב ולגזל⁶⁷.

59 שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות. 60 גיטין
 מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן
 לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים
 ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח).
 61 כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר.
 משומר - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט).
 62 מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"ב).
 63 שנים אלה אינן מצווים על מצוות-עשה שהזמן גרמן.
 וממילא פטורים ממצוות תפילין שנוהגת רק ביום ולא
 בלילה, בחול ולא בשבת. 64 שאינו בר חיוב מצוות.
 65 וכתובת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם
 על מזוזות ביתך", ועיקר "כתובה" במזוזה כתובה. ומכיון
 שאלו פסולין, ספר-תורה שקדושתו חמורה לא כל-שכן
 ('בית יוסף', י"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגזזו, שאינם
 ראויים למצוותם, אבל אינם שרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז,
 ככתובת המין (גיטין מה:). 66 כי ספק הוא, אם כתבן
 בעצמן או מצאן. 67 כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש
 לתלות שלקחן מידי ישראל.

יד. ספר-תורה, תפילין ומזוזות, שכתבן על-גבי עור
 בהמה, חיה ועוף השמאין, או על-גבי עורות
 שאינם מעבדין⁶⁸, או שכתב ספר-תורה ותפילין על
 עור שלא עבדן לשמן - הרי אלו פסולין⁶⁹.

68 שם. 69 שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל
 ה"ו.

זו. הפותב ספר-תורה או תפילין או מזוזה, ובשעת
 כתיבה לא היתה לו פנה⁷⁰, וכתב אזכרה⁷¹ מן
 האזכרות שבהן שלא לשמן - פסולין⁷². לפיכך,
 הפותב את השם, אפילו מלך ישראל שואל בשלומו,
 לא ישיבנו⁷³; היתה כותב שנים או שלשה שמות⁷⁴,
 הרי זה מפסיק בניהם ומשיב.

70 הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י"א) אלא ששם מדובר
 כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתובת אלו, וכאן
 משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו,
 הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד. 71 שצריך
 לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. 72 שם
 משמות הקב"ה. 73 גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב).
 74 שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות
 פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל
 בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף-משנה).

הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור
 (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו
 מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם.
 ואי-אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קריית ספר').

יא. גויל של ספר-תורה, וקלף של תפילין או של
 ספר-תורה, צריך לעבד אותן לשמן⁵⁰. ואם עבדן
 שלא לשמן, פסולין⁵¹. לפיכך אם עבדן הפותי,
 פסולין. אף-על-פי שאמרנו לו לפותי לעבד עור זה
 לשם הספר או לשם התפילין - פסולין, שהפותי על
 דעת עצמו הוא עושה, לא על דעת השוכר אותו⁵²;
 לפיכך, כל דבר שצריך מעשה לשמן⁵³, אם עשהו
 הפותי, פסול. ומזוזה אינה צריכה העפדה לשמה⁵⁴.

50 כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער,
 צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר-תורה,
 או לקדושת תפילין. 51 גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח,
 ע"ב. 52 גיטין כג. ושם אמר בלבו לעבדו לשם צורך
 אחר. 53 כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם
 אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה
 לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"א). 54 רבינו בתשובתו נותן
 טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר-תורה, ועצמן של תפילין
 הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת,
 שיוזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה
 אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה,
 ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיה, כ"ה)
 וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראה
 לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות
 מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי
 האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא
 (פ"ג, ה"ו): "עור שעבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו
 מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה
 ב'שירי קרבן' שם).

יב. הלכה למשה מסיני, שאין פותבין ספר-תורה
 ולא מזוזה אלא בשרטוט⁵⁵, אבל תפילין אינן צריכין
 שרטוט⁵⁶, לפי שהן מחפין. ומתר לכתב תפילין
 ומזוזה שלא מן הקתב, שהפל גורסין פךשיות
 אלו⁵⁷; אבל ספר-תורה, אסור לכתב אפילו אות אחת
 שלא מן הקתב⁵⁸.

55 שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים שרים, כדי
 שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט).
 56 מנחות לב, ע"ב. 57 מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל
 המזוזה אינה מחופה כל-כך שבנקל יכול להסירה. ויש
 מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק
 הרבה, ושם יקרע מחמת השירטוט ('נמוקי יוסף' הל'
 מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב
 הוא שירטוט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר:
 "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי'
 לב. וראה שבת קלג:). 58 שאינו צריך לכתוב מתוך
 העתק ספר אחר ושגורות בפה, ולא יבוא לטעות בכתיבתן
 (מגילה יח:).

שָׂכַר הָאֲזָפוֹת⁹¹. לְפִיכָּךְ אִם אָמַר: סִפְר־תּוֹרָה זֶה אוֹ
תַּפְלִין אֱלוֹ, עוֹרוֹת שֶׁלֹּהֶן אֵינָם מְעַבְדוֹת לְשִׁמְךָ! -
מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָר לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָר לְפָסֵל, שֶׁהָרִי
הַפֵּל יוֹדְעִים, שָׁאֵם אֵין הָעוֹרוֹת מְעַבְדִּין לְשִׁמְךָ, אֵין
שָׂכַר לוֹ כָּלֵל⁹².

85) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב
הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח
ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם):
שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא
"שומר" דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח
תלמודו. (86) שמא נתכוין להקניט את הלוקח.
87) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא
נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו.
88) נאמר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסל?
89) שמתכוין לצער. (90) לכתוב בשבילו. (91) והוא
חושב וטועה. (92) שאינו יודע שיפסיד כל שכר בגלל
האזכרות שכתב שלא לשמן.

ימ. אֵין כּוֹתְבִין תַּפְלִין וּמְזוּזָה, אֱלֹא בִּכְתָב
אֲשׁוּרִית⁹³. וְהִתִּירוּ בְּסִפְרִים לְכַתֵּב אֶף בִּיּוֹנִי⁹⁴ בְּלִבְדוֹ.
וְכָכָר גִּשְׁקֵעַ⁹⁵ יוֹנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָּךְ
אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שֶׁלְשִׁמְךָ אֱלֹא אֲשׁוּרִית. וְצָרִיךְ
לְהִזָּהָר בְּכִתְיָבְתָּן, כְּדִי שֶׁלֹּא תִדְבֹּק אוֹת בָּאוֹת, שֶׁכָּל
אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מְקִיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל⁹⁶.
וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הִתִּינוּק, שֶׁאֵינוּ לֹא חֲכָם וְלֹא סָכָל,
יָכוֹל לְקַרְוָתָהּ - פָּסוּל⁹⁷. לְפִיכָּךְ צָרִיךְ לְהִזָּהָר בְּצוּרַת
הָאוֹתוֹת, שֶׁלֹּא תִדְמָה הַיּוֹד לְאָו וְלֹא וָאוֹ
לְיוֹד, וְלֹא כ"ף לְבִי"ת וְלֹא בִי"ת לְכ"ף, וְלֹא דָל"ת
לְרִי"ש וְלֹא רִי"ש לְדָל"ת, וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּזָה⁹⁸, עַד
שִׁירוֹץ כָּל הַקּוּרָא בְּהֵן⁹⁹.

93) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את
הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזווה, כי הלא מזווה אינה
צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"א. מקור כל הלכה
זו (גיטין נד:). (94) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישׂראל,
ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון:
כי אשורני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא
יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו
נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים"
(מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה
סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת
אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. (95) לשון
יוונית וכתבה (מגילה ט). ובירושלמי (שם, פ"א, ה"ט)
הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתירגם כל
צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:): המליצו עליה את
הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט,
כז) "פינותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם".
ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה
שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן
אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה

1 מזו. הַטּוֹבֵל אֶת הַקְּלָמוֹס⁷⁵ לְכַתֵּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא
2 יִתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם⁷⁶, אֲבָל מִתְחִיל הוּא מֵאוֹת
3 שֶׁלְפָנָיו. שִׁכַּח לְכַתֵּב אֶת הַשֵּׁם כָּלוּ - תּוֹלָה אוֹתוֹ בֵּין
4 הַשִּׁיטוֹת⁷⁷. אֲבָל מְקַצֵּת הַשֵּׁם בְּשִׁיטָה וּמְקַצֵּתוֹ
5 תְּלוּיָה⁷⁸, פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתְּבוֹת אִם שִׁכַּח, כּוֹתֵב מְקַצֵּת
6 הַתְּבוּהָ בְּשִׁיטָה וּמְקַצֵּתָהּ לְמַעַלָּה. בְּמָה דְּבָרִים
7 אֲמוּרִים? בְּסִפְר־תּוֹרָה, אֲבָל בְּמְזוּזָה וּתַפְלִין, אֵין
8 תּוֹלִין בָּהֶן אֲפֹלוֹ אוֹת אַחַת; אֱלֹא אִם שִׁכַּח אֲפֹלוֹ
9 אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מֶה שֶׁכָּתַב⁷⁹ וְכוֹתֵב אַחֲרָת. וּמִתָּר
10 לְכַתֵּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֵּרָד⁸⁰ וְעַל מְקוֹם הַמַּחֲק
11 כְּכֵלָן⁸¹.

75) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו, ד); אל אלהים ה'
(יהושע כב, כב); וכן בתהלים (ג, א). ויש מפרשים: כגון
שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה
טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת.
76) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם
יונתן: קולמוס ספרא. (77) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו
בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם
ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). (78) בין השורות,
אבל לא בין הדפים. (79) מנחות ל, ע"ב. (80) ירושלמי
מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזווה: "והיו
הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה
(ראה לקמן ה' מזווה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות
האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין
הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות.
81) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה
שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה
יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב
השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב
במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:).

12 יו. כּוֹתְבֵי סִפְרִים, תַּפְלִין וּמְזוּזוֹת, אֲסוּר לָהֶם לְהַפֵּךְ
13 הַרְיָעָה עַל פָּנֶיהָ⁸², אֱלֹא פּוֹרֵשׁ עָלֶיהָ בְּגָד⁸³ אוֹ
14 כּוֹפֵלָה⁸⁴.

82) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזווה, שגורר מלמטה
למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה
כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות
בתפילין ובמזווה אסור מפני ש"סדרן מעכב". (83) להגן
על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח:).
84) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על הכתב ולא
להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם).
ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז).

15 יח. סִפְר־תּוֹרָה, תַּפְלִין וּמְזוּזָה, שֶׁאֵמַר הַסּוֹפֵר אַחֵר
16 שֶׁיֵּצֵאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כְּתַבְתִּי הָאֲזָפוֹת שֶׁבָּהֶן
17 לְשִׁמְךָ! אֵינוּ נֶאֱמָר לְפָסֵל⁸⁵, אֲבָל נֶאֱמָר הוּא לְהַפְסִיד
18 כָּל שְׂכָרוֹ⁸⁶. וְלָמָּה אֵינוּ נֶאֱמָר לְפָסֵל? ⁸⁷ שֶׁמָּא לֹא
19 נִתְפָּוֶן אֱלֹא לְהַפְסִיד עַל הַלּוּקָתָהּ⁸⁸ אוֹ עַל זֶה
20 שֶׁשְׂכָרוֹ⁸⁹, וְדוּמָה⁹⁰ שֶׁאֵינוּ מַפְסִיד בְּאִמְרָה זוֹ אֱלֹא

מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. (3) (מנחות דף לז עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. (4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב"ג). (5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). (6) עמודים. (7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קריית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שניחם בבתיים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). (8) שנאמר: והיה לך לאות על ירך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתובת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לז עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

ב. וצריך להזהר בפרשיות, שאם עשה הסתומה⁹ פתוחה¹⁰ או הפתוחה סתומה, פסול. וישלש¹⁶ הפרשיות הראשונות כלן פתוחות, ופרשה אחרונה, שהיא יהיה אם שמוע, סתומה.¹⁹

(9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה. (10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט לקמן (פרק ח, הלכות א"ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

ג. וצריך להזהר במלא וחסר, עד שיהיו ארבעתן פתוחות כמו שהן פתוחות בספר תורה הבדוק¹¹; שאם כתב החסר¹² מלא¹³, פסול, עד שימחק¹⁴ היתר¹⁵; ואם כתב המלא חסר, פסול ואין לו תקנה¹⁵. ואילו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו:

(11) מוגה משגיאות. (12) חסר וא"ו או יו"ד. (13) כגון "ביאך" במקום "ביאך". (14) וירחיב האות שלפניה ושל אחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקק ("פרי חדש"). (15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן ייגזרו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי אפשר להיזהר בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

ד. פרשה ראשונה: 'קדש לי כל בכור' - מלא, 'בכור' - מלא, 'בזקק' - חסר, 'הוציא' - מלא,

בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). (96) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף-משנה). (97) מנחות כט, ע"א. (98) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ויהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג"), ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ויהרג" - פסול". (99) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע אורח סי' לב, וב"טור אורח סי' לו.

כ. עור שהיה נקוב, לא יכתב על-גבי הנקב¹⁰⁰. וכל נקב שהיה עובר עליו אינו נקב, ומתיר לכתב עליו; לפיכך מתיר לכתב על-גבי עור העוף שנתעבד¹⁰¹. נקב העור אחר שנקב - אם נקב בתוף האות¹⁰², כגון תוף ה"א או תוף מ"ם, וכן בשאר אותיות. כשר¹⁰³. נקב בפרך¹⁰⁴ של אות עד שנקסקה - אם נשתיר ממנה¹⁰⁵ מלא אות קטנה¹⁰⁶, כשר; והוא¹⁰⁷, שלא תדמה לאות אחרת¹⁰⁸; ואם לא נשתיר ממנה מלא אות קטנה - פסולה.

(100) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב). (101) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. (102) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח). (103) בקלף החלק שבפנים האות. (104) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. (105) רגל האות. (106) מהחלק שלמעלה מהנקב. (107) אות יו"ד. (108) ובלבד.

יום שלישי ג' טבת ה'תשע"ו

פרק שני

(1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתיים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. כיצד כותבין את התפילין של ראש²? כותבין ארבע פרשיות על ארבע קלפין³, וגוללין כל אחד ואחד לבדו, ומניחין אותן בארבע בתיים, שהן מחברין⁴ בעור אחד⁵. ושל יד, כותבין אותן הארבע פרשיות בארבע דפין⁶ על קלף אחד, וגוללו כמין ספר-תורה מסופו לתחלתו⁷, ומניחו בבית אחד⁸.

(2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחת הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ירך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימושא רבה" וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות רבינו".

מ. פִּרְשָׁה ראשונה יש בַּהּ אֶת אַחַת בְּלִבְדִּי, וְהִיא מִמֵּם סְתוּמָה שֶׁל 'מִימִים', עָלֶיהָ שֶׁלשׁ זִיגִי"ן.³⁶
פִּרְשָׁה שְׁנִיָּה יש לָהּ חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מִחֲמִשָּׁתָּן אֲרָבַע זִיגִי"ן. וְהֵן:³⁷
הֵ"א שֶׁל 'וַיִּתְּנָהּ', וְהֵ"א ראשונה וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל 'הִקְשָׁה', וְהֵ"א שֶׁל 'וַיַּהֲרֹג', וְהֵ"א שֶׁל 'יָדְכָה'.³⁸
פִּרְשָׁה שְׁלִישִׁית יש בַּהּ חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלוּ הֵן:³⁹
קו"ף שֶׁל 'וַיִּקְוֶמָךְ' יש עָלֶיהָ שֶׁלשׁ זִיגִי"ן, וְקו"ף שֶׁל 'וַיִּקְשְׁרָתֶם' יש עָלֶיהָ שֶׁלשׁ זִיגִי"ן, וְטו"ת-טו"ת-פִּ"א שֶׁל 'לְטוֹטְפַת', עַל כָּל אֶת מִשְׁלֶשֶׁתָּן אֲרָבַע זִיגִי"ן.⁴⁰
פִּרְשָׁה רְבִיעִית יש בַּהּ חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: פִּ"א שֶׁל 'וַאֲסַפְתָּ' יש עָלֶיהָ שֶׁלשׁ זִיגִי"ן, וְתו"ו שֶׁל 'וַאֲסַפְתָּ' יש עָלֶיהָ זִיגִי"ן אַחַת, וְטו"ת-טו"ת-פִּ"א שֶׁל 'לְטוֹטְפַת', עַל כָּל אַחַת מִשְׁלֶשֶׁתָּן אֲרָבַע זִיגִי"ן. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְתִּינָנוּת - שֶׁשׁ עֲשָׂרָה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתִּפְלִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָסַל.⁴¹

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שְׂאִינוּ מִמְּחָה²², צָרִיף לְבָדְקָן²³. לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת²⁴, בּוֹדֵק מֵהֶן שֶׁלשׁ קְצִיצוֹת; אוֹ שְׁתֵּים שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתֵּים שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ²⁵ - אִם מִצָּאָם בְּשָׂרִים, הִחֲזִיק זֶה הָאִישׁ²⁶, וְהָרִי כָּלן בְּשָׂרִים וְאִין הִשָּׂאָר צָרִיף בְּדִיקָה²⁷; וְאִם לָקַחָם צְבָתִים²⁸ צְבָתִים, כָּלן צָרִיכוֹת בְּדִיקָה²⁹, שֶׁחֲזָקָת הַצְּבָתִים, מְאֻנָּשִׁים הִרְבֵּה לְקוֹחִים³⁰.

22 שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. (23 פותח את הבתים, ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). (24 דפוס התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). (25 כי צריך הוא לדעת אם כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. (26 שמכרן למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה" (יבמות דף סד עמוד ב). (27 שהרי כולן נכתבו על ידי איש אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד (עירובין, שם). (28 חבילות חבילות נפרדות, צבתים - מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טו), שפירושו: אלומות. (29 כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. (30 ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם).

1 'לְצָאִים' - חֶסֶד וְאֵין, 'בִּיאָךְ' - מָלָא, 'וְהֶאֱמַרְי' - חֶסֶד, 'וְהִיבּוֹסִי' - מָלָא, 'לְאַבְתְּיךָ' - חֶסֶד וְאֵין, 'הַעֲבַדְהָ' - חֶסֶד, 'מִצַּת' - חֶסֶד, 'הַשְּׁבִיעִי' - מָלָא, 'מִצּוֹת' - מָלָא, 'שְׁאֵר' - חֶסֶד, 'גִּבְלָךְ' - חֶסֶד, 'בַּעֲבוּר' - מָלָא, 'לְאוֹת' - מָלָא, 'וּלְזָכְרוֹן' - מָלָא, 'עֵינֶיךָ' - מָלָא, 'תּוֹרַת' - מָלָא, 'הוֹצֵאךָ' - חֶסֶד וְיו"ד, 'הַחֲקָה' - חֶסֶד, 'לְמוֹעֲדָה' - מָלָא.

8 ה. פִּרְשָׁה שְׁנִיָּה: 'וְהָיָה כִּי יִבְאָךְ' - חֶסֶד וְיו"ד, 'וְלְאַבְתְּיךָ' - חֶסֶד וְאֵין, 'חֲמַר' - חֶסֶד, 'בְּכוֹר' - מָלָא, 'בְּחֻזֵּק' - חֶסֶד, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלָא, 'וַיַּהֲרֹג' - חֶסֶד, 'בְּכוֹר' - מָלָא, 'מִבְּכוֹר' - חֶסֶד, 'וְעַד בְּכוֹר' - מָלָא, 'זִבְחָה' - חֶסֶד וְאֵין, 'וְכָל בְּכוֹר' - מָלָא, 'לְאוֹת' - מָלָא, 'יָדְכָה' - כְּתוּב בַּהּ א, 'וּלְטוֹטְפַת' - חֶסֶד וְאֵין תְּנִינָא, 'עֵינֶיךָ' - מָלָא, 'בְּחֻזֵּק' - חֶסֶד, 'הוֹצִיאָנוּ' - מָלָא.

16 ו. פִּרְשָׁה שְׁלִישִׁית: 'שָׁמַע' - עֵינִין שֶׁל 'שָׁמַע' גְּדוּלָה, דָּלָת שֶׁל 'אַחַד' גְּדוּלָה¹⁶, 'מְאֲדָךְ' - חֶסֶד, 'לְבִנְיָךְ' - מָלָא, 'בְּבִיתְךָ' - בִּלָּא וְיו"ד שְׁנִיָּה, 'וַיִּקְוֶמָךְ' - מָלָא, 'לְאוֹת' - מָלָא, 'יָדְךָ' - חֶסֶד, 'לְטוֹטְפַת' - חֶסֶד שְׁנִי וְאֵין, 'עֵינֶיךָ' - מָלָא, 'מְזוּזוֹת' - חֶסֶד וְאֵין ראשונה, 'בִּיתְךָ' - בִּלָּא וְיו"ד שְׁנִיָּה, 'וַיִּבְשְׁעֶרְיךָ' - מָלָא.

(16 רומז לתיבת עַד, שישאל מעידים על יחוד ה' ככתוב (ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' ("בעל הטורים").

23 ז. פִּרְשָׁה רְבִיעִית: 'וְהָיָה אִם שָׁמַע' - חֶסֶד, 'מִצּוֹתִי' - בִּלָּא וְאֵין אַחַת, 'יּוֹרָה' - מָלָא, 'וּמִלְקוֹשׁ' - מָלָא, 'וְתִירְשָׁךְ' - חֶסֶד וְאֵין, 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' - מָלָא, 'יְבוּלָה' - מָלָא, 'הִטְבָּה' - חֶסֶד, 'נִתֵּן' - חֶסֶד, 'אַתֶּם' - חֶסֶד, 'לְאוֹת' - מָלָא, 'לְטוֹטְפַת' - חֶסֶד וְאֵין, 'שְׁנִיָּה' - עֵינִיכֶם - מָלָא, 'אַתֶּם' - חֶסֶד, 'בְּבִיתְךָ' - בִּלָּא וְיו"ד שְׁנִיָּה, 'וַיִּקְוֶמָךְ' - מָלָא, 'מְזוּזוֹת' - מָלָא, 'בִּיתְךָ' - בִּלָּא וְיו"ד שְׁנִיָּה, 'וַיִּבְשְׁעֶרְיךָ' - מָלָא, 'לְאַבְתְּיכֶם' - חֶסֶד וְאֵין¹⁷.

(17 כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן פרק ח, הלכה ד).

32 ח. וְצָרִיף לְהַזְהִיר בְּתִגְיָן¹⁸ שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זִיגִי"ן זְקוּפוֹת¹⁹ שֶׁישׁ לָהֶם תֵּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן²⁰ כְּתוּבִין בְּסִפְר־תּוֹרָה²¹. וְאֵלוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמְתִּינָנוּת שֶׁבְּאַרְבַּע פְּרָשִׁיּוֹת אֵלוּ.

(18 בכתרים. (19 אות זי"ן זקופה. (20 התגים. (21 כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות

שיעורי רמב"ם ג' פרכים ליום – יום שלישי ג' טבת – ספר אהבה – הלכות תפילין צא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

לולאה, או עניבה, ונזכר במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א):
"כל שיש לו תוברות". (13) צבועות צבע שחור. (14) של
הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג).
ושלש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקוין בתלמוד
(מס' מנחות לה:). (15) על-פי "שימושא רבה".

ב. כיצד עושים תפלין של ראש? לוקחין עץ מרבע
ארכו כרחבו וכגבהו. ואם היה גבהו יותר על רחבו
או פחות ממנו אין בקף כלום. ואין מקפידין אלא
על ארכו שיהא כרחבו. וחופרין בו שלשה חריצין,
כדי שיעשה לו ארבע
ראשים, כגון זה ולוקחין
עור, ומרטיבין אותו במים
ומשימין בו את העץ,
ומכניסין את העור בין כל
חריץ וחריץ, ומכמשים¹⁶
אותו והוא רטב¹⁷ מכאן
ומכאן, עד שעושין בו
דמות שי"ן שיש לה שלשה ראשין מימין המניח
תפלין, ודמות שי"ן שיש לה ארבעה ראשים
משמאל המניח¹⁸.

(16) מקמטים אותו בצבת. (17) כשעדיין רטוב. (18) ע"פ
"שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד
שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר-תורה.
כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות"
והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות
היו לה ארבעה דפנות לשלשה אגודים, וכנגדה שי"ן של
ארבעה קמטים שיש בה שלשה אגודים; וכתיבת ספר
התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה
ראשים ('בית יוסף', אורח-חיים סי' לב).

ג. ומניחין את העור על העץ עד שייבש. ואחר-כך
חולץ העור מעל-גבי האמום¹⁹ של עץ, ונמצא
העור, שיש בו ארבעה בתים פנויים. ומכניסין
פרשה בכל בית ובית, ומחזירין מקצת העור
מלמטה, ותופרין אותו מארבע פנותיו²⁰. ומניחין מן
העור שלמטה מקום שתפנס בו הרצועה כמו תוכר,
והוא הנקרא מעפרת.

(19) דפוס. (20) רוחותיו.

ד. וכיצד עושין תפלין של יד? לוקחין עץ מרבע,
ארכו כרחבו, ויהיה גבהו כאצבע, או יתר על זה
מעט או פחות מעט, ומחפין אותו בעור רטב,
ומניחין את העור על האמום עד שייבש, וחולץ את
העור, ומניח את ארבע הפרשיות במקום העץ,
ומחזיר מקצת העור מלמטה, ותופרין מארבע
פנותיו, ומניחין מן העור תוכר, מקום הרצועות.

ה. כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש? מכניס
פרשה אחרונה²¹, שהיא 'והיה אם שמוע', בבית

לפיקך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך
ועל ידה נותר כל הצבת.

יא. הכותב תפלין בכתב-ידו, או שלקחן מן
הממחה³¹ או משאר אדם, ובדקן והחזירן לעורן -
לעולם אינו צריך לבדקם פעם אחרת, ואפילו לאחר
כמה שנים; כל זמן שחפיון שלם, הרי הן בחדקתן,
ואין חוששין להן שמא נמחקה אות מתוכן או
שנקבה. הלל הזקן היה אומר: אלו משל אבי
אמא³²!

(31) שאינן צריכות בדיקה. (32) ירושלמי עירובין (פרק י,
הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן
ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחין אלא לפרקים, ויש לחוש
שלא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או
נמחקו. וזמן בדקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח
חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

פרק שלישי

(1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות
ודין רצועה שנפסקה.

א. שמונה הלכות יש במעשה התפלין², כלן הלכה
למשה מסיני, ולפיקך כלן מעפבות, ואם שנה
באחת מהן, פסל. ואלו הן: שיהיו מרבעות, וכן
תפירתן³ ברבוע, ואלקסונן ברבוע⁴, עד שיהיה להן
ארבע זויות שוות⁵; ושיהיה בעור של ראש צורת
שי"ן⁶ מימין ומשמאל⁷; ושיכרך הפרשיות
במטלית⁸; ושיכרך אותן בשער⁹ מעל המטלית,
ואחר-כך מכניסן בבתיהן; ושיהיו תופרין אותן
בגידיו¹⁰; ושעושין להן מעפרת¹¹ מעור החפוי,
שתפנס בה הרצועה, עד שתהא עוברת והולכת
בתוך תוכר¹² שלה; ושיהיו הרצועות שחרות¹³;
ושיהיה הקשר שלהן¹⁴ קשר ידוע, כצורת דלת¹⁵.

(2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת
התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים
המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי
שהזכיר כבר לעיל (פ"ה, ה"ג). (3) שגם תפירת הגידים
תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). (4) שיהיה
ריבוען מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון,
שאמרו חז"ל (סוכה ח:). כל אמה בריבוע, אמה ושני
חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם).
(5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זויות האורך
יהיה שווה למרחק של זויות הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה
אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. (6) שעושה
קמטים דקים בעור הבתים כדמות שי"ן (מנחות לה:).
(7) ע"פ סדר תפילין ל'אגונים', הנקרא "שימושא רבה".
(8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו
נוהגים לרכך בקלף ('שולחן ערוך' אורח-חיים סי' לב).
(9) שבת קח, ע"א. (10) שם. וזוהי ההלכה החמישית.
(11) מקום מעבר. (12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

30 להניחן בבתיהן. (31 כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:)
"כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף-משנה בשם הרא"ש).

ח. וְכַשְׁמַכְנִיסִין אֶת הַפְּרָשִׁיּוֹת בְּבֵתִים שְׁלֹהֶם, בּוֹרְכִין
אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שְׁעָרָם³², וְאַחֲרֵיכֶן
מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבֵתֵיהֶן. וְשֹׁעֵר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁעָר
בְּהֶמָּה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וְאֶפְלוּ מִגְבֻּלוֹת וּטְרָפוֹת
שְׁלֵהֶן³³. וְכִבֵּר נִהְגוּ כָּל הָעָם לְכַרְכֵּן בְּשֹׁעֵר זָנָב³⁴
הַעֲגָלִים³⁵.

32 ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). (33 שבת קח, ע"א.
וראה בבאורנו לעיל פ"א, ה"ו. (34 שהוא ארוך ונאות
לקשריה יותר משיער שאר הגוף. (35 ב"שימושא רבה"
נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל
זה לכפר על חטא העגל (מעשה רוקח).

ז. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֲלָא בְּגִידִין
שֶׁל בְּהֶמָּה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וְאֶפְלוּ מִגְבֻּלוֹת
וּטְרָפוֹת שְׁלֵהֶן. לּוֹקְחִין הַגִּידִין שְׁנֵשׁ בַּעֲקֶב³⁶ הַבְּהֶמָּה
אוֹ הַחַיָּה טְהוֹרִים, וְהֵם לְבָנִים; וְאֵם הֵם קָשִׁים,
מְרַפְּכִין אוֹתָן בְּאֲכָנִים וְכִיּוֹצֵא כֵהֶן, עַד שְׁיַעֲשׂוּ
כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין³⁷ אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין³⁸ אוֹתָן, וּבִהֵן תּוֹפְרִין
הַתְּפִלִּין וְיִרְעוּת סֶפֶר-תּוֹרָה³⁹.

36 כף הרגל. (37 עושים אותם חוטים חוטים.
38 גודלים. (39 מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה
תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן
פ"ט, הלכה י"ג.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרַבּוּעַ. וְהַלְכָּה
רוֹחוּת⁴⁰, שְׁיֵהִיו בְּכָל צֵד⁴¹ שְׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שְׁיֵהִיו
הַכָּל שְׁתֵּים-עָשָׂר תְּפִירוֹת⁴², בֵּין שֶׁל יָד, בֵּין שֶׁל
רֹאשׁ. וְאֵם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשְׂרִים⁴³ אוֹ אֶרְבַּע-עָשָׂר⁴⁴,
עוֹשָׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יֵהִי הַחוּט שְׁלֵהֶן סוֹבֵב
מִשְׁתֵּי רוּחוֹת⁴⁵.

40 מקובלת בישראל. (41 מצדי הבתים. (42 שעושה
ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את
תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתים-
עשרה בין כולן - כנגד שנים-עשר שבטי ישראל.
43 כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעוונותינו) שהן
יהודה ולוי, ישארו עשרה שבטים. (44 כשתוסיף מנשה
ואפרים, שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה
כראובן ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים
("שמושא רבה"). (45 משני צדי שולי הבתים, פנים
ואחור, שתי תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים,
אחת לצד עליון ואחת לצד התחתון.

יא. וְצָרִיךְ שְׁיַגִּיעַ הַחֲרִיץ⁴⁶ שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד
מְקוֹם הַתְּפִרָּה⁴⁷. וְאֵם הֵי הַחֲרִיץ נִפְרָם⁴⁸, כְּדִי שְׁיֵהִיו
אֶרְבַּע רֹאשִׁין נִרְאִין לְכָל, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאִין הַחֲרִיץ
מִגִּיעַ לְמְקוֹם הַתְּפִרָּה - פְּשֻׁרוֹת. וְאֵם אֵין חֲרִיץ נִפְרָ -
פְּסוּלוֹת⁴⁹. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חֲרִיץ וְחֲרִיץ

1 ראשון, שהוא על ימין המניח; ו'שָׁמַע' סְמוּכָה לָהּ;
2 'וְהָיָה כִּי יִבְאֵךְ' - בְּבֵית שְׁלִישִׁי, סְמוּכָה לִשְׁמַע;
3 וְקָדַשׁ לִי בְּבֵית רְבִיעִי,
4 שהוא לשמאל המניח
5 תפילין - כְּדִי שְׁיֵהִי
6 הקורא שְׁלִפְנִי²², כְּנֶגֶד
7 פְּנֵי הַמְּנִיחַ, קוֹרֵא²³ עַל
8 הַסֵּדֶר הַזֶּה²⁴, כְּגוֹן זֶה
9 וְאֵם הַחֲלִיף סְדוּר זֶה -
10 פְּסוּלוֹת²⁵.

קדש ל' כל בכור	והיה כי יבאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע
מקום הרצועה			

21 לסדר כתיבתה בתורה. (22 ובנוסף אחר: "שלפניו".
23 מימינו לשמאלו. (24 שהוא סדרן הכתוב בתורה
(מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו
דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו-תם, שסדר הנחתן
הוא: קדש, והיה כי יבאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא
לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הויו"ת (והיה כי יבאך,
והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השינוי"ן של קדש,
שמע, סמוכות לשינוי"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע
מכאן, ותפילין העשויות על-פי סדר זה נקראות: "תפילין
דרינו"תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י)
פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו-תם) ושל אלו פסולות
לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני
זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו
בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום
יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של
רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת-שמע
ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו-תם' בלא ברכה
ויקרא בהן קריאת-שמע לבד (אוי"ס סי' לד). ונהגו בארצות
אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל,
שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות
מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה
במוספנו 'תשובות רבינו'. (25 מנחות, שם.

11 ו. תְּפִלָּה שֶׁל יָד, כּוֹתֵבָם בְּאֶרְבָּעָה דִּפְנִים²⁶, בְּעוֹר אֶחָד
12 אֶרֶץ כְּסָפֶר-תּוֹרָה²⁷, עַל סְדוּרָה בְּתוֹרָה²⁸, כְּגוֹן זֶה אֵם
13 כְּתֹבָן עַל אֶרְבַּע עוֹרוֹת וְהַכְנִיסֵן בְּבֵית אֶחָד, יֵצֵא,
14 וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָם²⁹.

26 עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. (27 הכתוב
הרבה דפים על עור אחד. (28 כסדר כתיבתן בתורה,
המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. (29 שם.

קדש ל' כל בכור	והיה כי יבאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

15 ז. כְּשֶׁהוּא גוֹלָל הַפְּרָשִׁיּוֹת³⁰ - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל
16 יָד - גוֹלָל אוֹתָן מְסוּפֵן לְתַחֲלָתָן³¹, עַד שְׁתַּמְצֵא
17 בְּשִׁתְּפָתָהּ הַפְּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל פְּרָשָׁה וּפְרָשָׁה
18 מִתַּחֲלָתָה עַד סוּפָהּ.

מסיני⁶². אבל אחורי הרצועות, הואיל ומבפנים הן -
אם היו ירקנות או לבנות, כשרות; אדמות לא יעשה,
שלא תהפך הרצועה וגנאי הוא לו⁶³; ולא יהיה
אחורי הרצועה לעולם, אלא פני הקציעה⁶⁴; אם
ירקה - ירקין, ואם לבנה - לבנים. ונוי הוא לתפילין,
שהיו כלן שחרות, הקציעה והרצועה כלה⁶⁵.

(62 מנחות לה, ע"א. 63 שיאמרו גרין הוא, ומדמ חטטיו
נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64 כצבע הבית עצמו.
65 גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן (בית יוסף'
אור"ח סי' לג).

זו. העור שמחפין בו התפילין⁶⁶ ושעושין ממנו
הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף
הטהורים⁶⁷, ואפלו נבלות וטריפות⁶⁸ שלחן. ואם
עשה מעור טמאים, או שחפה תפילין בזהב -
פסולות⁶⁹. ועור הרצועה צריך עבוד לשמה⁷⁰. אבל
בעור שמחפין בו, אינו צריך עבוד כלל; אפלו
עשהו מצה⁷¹, פשר; ומקומות הרבה נהגו לעשות
אותן בעור מצה⁷².

(66 זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות)
בו. 67 עור החיפוי - מקורו (מנחות מב:), עור הרצועות
- מקורו (שבת כח:). 68 מבואר לעיל פ"א ה"י, בבאורנו
שם. 69 שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך",
דרשו חז"ל (שבת קח:): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב
אינו דבר הנאכל. 70 שבשעה שמולחו (ראה לעיל פ"א,
ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71 שלא
עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין.
(ראה שבת עט:). 72 מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק
יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד
כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן (בית יוסף'
אור"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים
מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה
בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו
(הגהות מיימוניות).

זו. אין עושין התפילין, אלא ישראל, שעשיתן
בכתיתבתן⁷³, מפני השי"ן שעושין בעור⁷⁴, כמו
שאמרנו⁷⁵. לפיכך אם חפן הפותי או תפרן, פסולות.
והוא הדין לכל הפסול⁷⁶ לכתבתן, שלא יעשה אותן.

(73 שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י
ישראל כמבואר לעיל פ"א ה"יג. 74 שעשייתה היא
כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה
ע"י גוי (ראה שבת כח:). וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי
להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה (בית יוסף'
אור"ח סי' טז). 75 לעיל ה"ב. 76 כגון ישראל מומר
או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע
להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחרין
כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה
מסיני היא שהיו שחרות, צריכה ההשחרה להיות
לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל

על-גבי העור חוט או משיחה⁵⁰, להבדיל בין בית
לבית. ומנהג פשוט, להעביר גיד מגידי התפירה
בכל חריץ וחריץ משלשתן.

(46 שבין בית לבית. 47 למטה, הוא בית מושב התפילין
הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י
שם). 48 שהוא רק למעלה. 49 מנחות לד, ע"ב.
50 חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

יב. וכיצד עושין הרצועות? לזקחין רצועה של
עור, רחבה כארץ השעורה⁵¹; ואם היתה רחבה מזו
השעור, כשרה. וארץ רצועה של ראש - פדי
שתיקף את הראש, ויקשר ממנה הקשר⁵², ותמחה
שתי הרצועות מקצתן ומקצתן, עד שיהיו לטבור או
למעלה ממנו מעט⁵³. וארץ רצועה של יד - פדי
שתיקף את הזרוע, ויקשר ממנה הקשר⁵⁴, ותמחה
רצועה אחת על אצבע אמצעית, ויקרף ממנה על
אצבעו שלש⁵⁵ כריכות ויקשר⁵⁶. ואם היו הרצועות
ארפות יותר על שעורים האלו - כשרות.

(51 הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש נחומא סוף פרשת
"בא". 52 כמפורש בסמוך ה"יג. 53 וב'שמושא רבה'
כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן
ב'טור' אור"ח סי' כז. 54 מסביב לקבורת כמבואר לקמן
(ד, ב). ונוהגים לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות
(שו"ע אור"ח סי' כז). 55 על-פי סוגיית התלמוד (מנחות
לה: ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש
רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית - לשון
"שלש" בארמית. 56 לחזק כריכות הרצועה שלא
תתפרד.

יג. ומכניס רצועה של ראש בתוכר⁵⁷ שלה, ומקיף
במדת ראשו, וקושר קשר מרפע⁵⁸ כמין דל"ת.
וקושר זה צריך כל תלמיד-חכם ללמדו⁵⁹. ואי אפשר
להודיע צורתו בכתב, אלא בראית העין⁶⁰. וכן בשל
יד קושר קשר כמין יו"ד⁶¹, ותהיה הרצועה של יד
עולה ויורדת בתוך הקשר, פדי שיהיה ויקצר בעת
שירצה לקשר על ידו.

(57 הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א.
58 כמ"ם סתומה (מעשה ווקח'). 59 חולין ס, ע"א.
60 וכן אמרו (מנחות לה:): "וראית את אחורי (שמות לג,
כג) - מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין"
כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי-אפשר להודיעו אלא בראיית
העין (האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' אור"ח סי'
לב הודיע צורתו. 61 שבראש הרצועה אצל הקשר שבו
עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים
אותיות של "שד"י" - עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר
של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' אור"ח סי' לב).
והקשרים: דל"ת, יו"ד - נזכרים בתלמוד (שבת סב).

יד. הרצועות של תפילין - בין של ראש, בין של יד
פניהם החיצונים שחורים, וזו הלכה למשה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שלימה ולא קשורה. (93) וכן דעת הגאונים הובאה בראש"ה הל' תפילין. ולדעת הראש"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"ש יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית - אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב'בית יוסף' שם). (94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"ב. (95) ואפשר שקשירה ותפירה כשרות בהן, כמבואר לעיל. (96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:): "וניייהן לבר". ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה:). שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. (97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה - עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

פרק רביעי

(1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

- א. היכן מניחין תפילין של ראש? מניחין אותן על הקדקד, שהוא סוף השער שפגג הפנים, והוא המקום שמחו של תינוק רופס² בו. וצריך לבון אותם באמצע, כדי שיהיו בין העינים³, ויהיה הקשר⁴ בגבה הערף⁵, שהוא סוף הגלגלת.

(2) כך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לו. וברש"י). (3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לו:). (4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו שמבואר לעיל פ"ג ה"ג. (5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

- ב. ושל יד, קושר אותה על שמאלו⁶, על הקברת⁷, והוא הפשר התופח⁸ שבמרפק, שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע; שגמץא, כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו, תהיה תפלה כנגד לבו, ונמצא מקום: "והיו הדברים האלה על לבבך"⁹.

(6) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שורב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). (7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). (8) מנופח ועולה. (9) שם, לו, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

- ג. המניח תפלה של יד על פס-ידו¹⁰, או של ראש על מצחו¹¹ - הרי זה דרך צדוקים¹². העושה תפלתו עגלה כפגז¹³, אין בה מצוה כלל¹⁴. אטר¹⁵ מניח

1 פ"א, ה"א) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

יז. תפלה של ראש אין עושין אותה של יד⁷⁷, ושל יד עושין אותה של ראש⁷⁸, לפי שאין מוידין מקדשה חמורה לקדשה קלה⁷⁹. וכן רצועה של תפלה של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד⁸⁰. במה דברים אמורים? פשלבשן; אבל תפילין של ראש שלא לבשן אדם מעולם - אם רצה להחזירן ליד, מתיר⁸²; וכיצד עושין? טולה⁸³ עליה עור עד שתעשה אחת, וקושרה על ידו.

(77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתיים של ראש - אינו מניח אחת מהן על היד. (78) ועושה לה ארבעה בתים בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"א (כסף-משנה). (79) מנחות לד, ע"ב. ותפלה של ראש קדושתה חמורה שיש בה רובה של שדי, שייך בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"ש יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל הל' תפילה פ"א ה"ד, ובביאורנו. (80) מהטעם הנ"ל. (81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". (82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. (83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. (84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

יח. תפילין שנפסקו התפירות⁸⁵ שלהן - אם היו שתי התפירות זו בצד זו⁸⁶, או שנפסקו שלש תפירות, אפלו זו שלא כנגד זו, הרי אלו פסולות⁸⁷. במה דברים אמורים? בישנות⁸⁸, אבל בחדשות⁸⁹, כל זמן שפני טבלין⁹⁰ קימות, פשרות⁹¹. ואלו הן החדשות? כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו, ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת - הרי אלו חדשות; ואם אין ראוי לתלות בו, אלא הוא נפסק - הרי אלו ישנות.

(85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור הבתים. (86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מ"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. (87) מנחות לה, ע"א. (88) שיש לחוש שייקרעו לגמרי מרוב יושנן. (89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. (90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. (91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבחדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף הל' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

יט. רצועה שנפסקה, אין קושרין אותה⁹² ואין תופרין אותה, אלא מוציאה וגוזה ועושין אהרת⁹³. ושיורי הרצועה⁹⁴ פסולין, עד שיהא ארקה ורחבה כשעור או יתר עליה⁹⁵. ולעולם יזהר להיות פני הרצועה⁹⁶ למעלה, בעת שקושר⁹⁷ אותן על ידו ועל ראשו.

(92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה

שיעורי רמב"ם ג' פריקים ליום - יום שלישי ג' טבת - ספר אהבה - הלכות תפילין זה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

23) שמברך על של ראש "על מצות תפילין". (24) כגון שאין לו אלא תפלה של ראש בלבד. (25) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו. וכפירוש הרי"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחה (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתייהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זהר"ר פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו-תם (תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א אור"ח סי' כה). (26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" - כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

ו. מי שברך "להניח תפילין" וקשר תפילין של יד, אסור לו לספר, ואפילו להשיב שלום לרבו, עד שיעיניו של ראש. ואם שח - הרי זו עברה²⁷, וצריך לברך ברכה שנייה, "על מצות תפילין", ואחר-כך מניח של ראש²⁸.

27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשוא". (28) שם: "סח מברך שתים".

ז. תפילין, כל זמן שמניחן מברך עליהן, ואפילו חולץ ולובש במה פעמים ביום²⁹. וכל המצות בלן מברך עליהן קדם לעשייתן³⁰; לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקבוצה, קדם קשירתה, שקשירתה זו היא עשייתן³¹.

29) סוכה מו, ע"א. (30) מנחות לה, ע"ב. (31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ירך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף-משנה).

ח. כשחולץ אדם תפיליו להצניען בכלי³², לא יניח של יד מלמטה ושל ראש מלמעלה³³, מפני שבשעה שהוא רוצה ללבוש יפגע בשל ראש תחלה, ונמצא שמניחה³⁴ ומוציא של יד, לפי שאין לובשין של ראש קדם של יד³⁵; ואסור לאדם להניח מצוה, ולעבר מנהג למצוה אחרת³⁶, אלא מצוה שתבוא לידי של אדם בתחלה, בה הוא מתעסק; לפיכך צריך להניח של יד למעלה, כדי שיעצב בה תחלה וילבש על הסדר³⁷.

32) בתיקן. (33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד

1 תפילין בימינו, שהוא שמאל של. ואם היה שולט
2 בשתי ידיו, מניח אותה בשמאלו, שהוא שמאל כל
3 אדם¹⁶. ומקום קשירת התפילין¹⁷ ומקום הנחתן¹⁸,
4 מפי השמועה¹⁹ למדום.

(10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ירך" - יד ממש, ולא בגובה שביד. (11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש - על המצח - ולא בגובה שבראש. (12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו ב"גזירה-שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (שיש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לו:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכון כנגד בין העינים. (13) שאין לה בית מושב, ומחודר מלמטה (רש"י). (14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. (15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו (נמוקי יוסף), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. (16) מנחות לו, ע"א. (17) על היד. (18) על הראש. (19) מתורה שבעל-פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה-שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף-משנה (שם).

ד. תפלה של ראש אינה מעצבת של יד²⁰, ושל יד אינה מעצבת של ראש²¹, מפני שהן שתי מצות, זו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברכין? על של ראש מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין"; ועל של יד מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין".

(20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על ידו תפלה "של יד" ויקיים על-כל-פנים מצות תפלה "של יד" (מנחות מד.). (21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. (22) להניח - בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך (בית יוסף' אור"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונאנו בספרו "מעריך" והר" יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

ה. במה דברים אמורים²³? כשהניח אחת מהן²⁴, אכל אם הניח שתיהן, מברך ברכה אחת והיא "להניח תפילין", וקושר של יד, ואחר-כך מניח של ראש. וכשהוא חולץ, חולץ של ראש²⁵ ואחר-כך חולץ של יד²⁶.

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול-המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניחן בחול-המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" (בית יוסף, או"ח סי' לא). (45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירהו (ירושלמי בר' א, ב).

- יא. מי שהניח תפילין קדם שתשקע החמה, וְהִנִּיחָהּ עָלָיו - אִפְלוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה, מִתְּרָבֶּה; וְאִין מוֹרִין דְּבָר זֶה לְרַבִּים, אֲלָא מְלַמְּדִין אֶת הַפֶּל, שֶׁלֹּא יִנְיחוּ תַּפְלִין⁴⁷ עָלֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֲלָא יַחֲלְצוּ אוֹתָן מִשְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה⁴⁸. וְכָל הַמְּנִיחִים תַּפְלִין לְכַתְּחִלָּה אַחֵר שְׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה, עוֹבֵר בָּלָאוּ, שְׁנֶאֱמַר: "וְשִׁמְרָתָּהּ⁴⁹ אֶת הַחֲקָה הַזֹּאת וְגו' מִזְמִים יִמְיָהּ".

(46) להשאיר מונחות על ראשו. (47) שלא שאירן מונחות. (48) מנחות לו, ע"ב. שמא ישכח ויישן בהן ואסור, כמבאר בסמוך ה"טו. (49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא-תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו - אינו לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ח).

- יב. הִיָּה בָּא בְּדֶרֶךְ וְתַפְלִין בְּרָאשׁוֹ, וְשָׁקַעָה עָלָיו הַחֲמָה⁵⁰ וְקִדְשׁוֹ⁵¹ הַיּוֹם - מִנִּיחַ יָדוֹ עָלֶיהָ⁵³ עַד שֶׁהוּא מְגִיעַ לְבִיתוֹ וְחוֹלְץ⁵⁴. הִיָּה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ⁵⁵ וְתַפְלִין בְּרָאשׁוֹ, וְקִדְשׁ עָלָיו הַיּוֹם⁵⁶ - מִנִּיחַ יָדוֹ עָלֶיהָ עַד שֶׁמְגִיעַ לְבִיתוֹ וְחוֹלְץ. וְאִם יֵשׁ בֵּית סְמוּךְ לְחוּמָהּ שֶׁמִּשְׁתַּמְרִין בּוֹ, מִנִּיחֶן שָׁם⁵⁷. וְאִם לֹא חָלַץ תַּפְלִין מִשְׁתַּשְׁקַעָה הַחֲמָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִיָּה לוֹ מְקוֹם לְשִׁמְרוֹ, וְנִמְצָאוּ עָלָיו כְּדֵי לְשִׁמְרוֹ - מִתְּרָבֶּה⁵⁸.

(50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. (51) או קדש (מעשה רוקח'). (52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. (53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו (נמוקי יוסף'). (54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובליל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו.). (55) שמחורץ לעיר ואינו משתמר. (56) ואם יניחן בבית-המדרש - יאבדו. (57) ואינו מוליכן לביתו. (שם). (58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו - מותר, כדי לשמרן.

- יג. כָּל הַפֶּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע⁵⁹, פֶּטוּר מִתַּפְלִין⁶⁰. קָטָן שִׁידַע לְשִׁמְרוֹ תַּפְלִין⁶¹ - אֲבִיו לֹקֵחַ לוֹ תַּפְלִין, כְּדֵי לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת⁶². חוֹלֵי מַעֲזִים, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל

הימין כמנהגנו היום. (34) עזובה מידו ומניחה. (35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ירך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו.). (36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המצות, אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד. (37) שם, לג, ע"ב: "עבורי דרעא אוטופתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

- ט. כָּל שֶׁהִכִּינוּ³⁸ לְהִנִּיחַ בּוֹ תַּפְלִין, וְהִנִּיחָם בּוֹ, נִתְקַדַּשׁ, וְאִסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדַבְרֵי הַלֵּל³⁹; הִכִּינוּ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרֵאִי⁴⁰ וְלֹא הִכִּינוּ - לֹא נִתְקַדַּשׁ, וְהָרִי הוּא חַל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאִסוּר לְתַלּוֹת אֶת הַתַּפְלִין - בֵּין בְּרִצּוּעָה, בֵּין בְּתַפְלָה עֲצֻמָּה⁴¹; אֲבָל תוֹלָה הוּא אֶת הַפִּסִּים שֶׁהַתַּפְלִין מִנְּחִין בּוֹ.

(38) יחדו לכך. (39) סנהדרין מח, ע"ב. (40) דרך מקרה. (41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד.). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכך הוא מניחה על ראשו - אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בזה משום בזיון (ט"ז או"ח, סי' מ).

- י. זְמַן הַנִּחַת הַתַּפְלִין בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, שְׁנֶאֱמַר: "מִזְמִים יִמְיָהּ⁴²" - 'חֲקָה' זוֹ הִיא מִצְוֹת תַּפְלִין⁴³. וְכֵן שִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינֶן זְמַן תַּפְלִין, שְׁנֶאֱמַר: "וְהָיָה לְאוֹת", וְשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עֲצָמָן אוֹת⁴⁴. וּמֵאֵימָתִי זְמַן הַנִּחַת? מִשְׁרֵאָה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחּוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיִפְרְהוּ⁴⁵, עַד שֶׁתַּשְׁקַע הַחֲמָה.

(42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). (43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. (44) בין הקדוש-ברוך-הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני וביניכם (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים-טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמורו" מכוונת גם לימים-טובים, שכן "שבתותי" שתיים במשמע: אחד שבת, ואחד יום-טוב ('קריית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול-המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול-המועד פסח, וסוכה ולולב בחול-המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום-טוב פ"ז, ה"ג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף-משנה כאן. (וב'שלטי הגיבורים' - להל' תפילין להרי"ף - כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול-המועד מניחן בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי ה'ירושלמי' (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום-טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול-המועד מתוך שמותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ

73) שבת מט, ע"א. (74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו.). (75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. (76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. (77) שלא ירדם ויישן שנת קבע. (78) שאז אינו נרדם שינת קבע (סוכה, שם). (79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"ג).

20 מו. היו תפיליו פרוכין בידו⁸⁰, מתר לישן בהם
21 אפלו שנת קבע⁸¹. ואינו אוכל בהם, אלא אכילת
22 עראי⁸². אבל אם נכנס לסעודת קבע, חולצין⁸³
23 ומניחין על שולחנו עד שישל ידיו⁸⁴, ואחר כך
24 יניחם, ויברך על מזונו והוא לבוש בהן⁸⁵.

80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסביב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. (81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי (מגדול עוז. וכן ב'פרישה' לאורח-חיים סי' מד.). (82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג.). (83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). (84) בסוף הסעודה. (85) שם.

25 יו. היה לבוש תפילין והצריך לבית-הכסא⁸⁶, לא
26 יניח התפילין בחורין⁸⁷ הסמוכין לרשות הרבים
27 ויפנס, שמה יטלו עוברי דרכים⁸⁸. פיצד יעשה?
28 אפלו הצריך להשתין מים, חולצין תפיליו ברחוק
29 ארבע אמות⁸⁹, וגוללן בבגדו כמין⁹⁰ ספר-תורה,
30 ואוחזן בימינו⁹¹ כנגד לבו; ויזהר, כדי שלא תהא
31 רצועה יוצאת מתחת ידו טפח⁹²; ונכנס ועושה
32 צרכיו⁹³, וכשיצא מרחיק ארבע אמות מבית-הכסא
33 ולובשין⁹⁴.

86) לעשות בו צרכיו. ובתי-כסאות האמורים בתלמוד, על פני השדה הם (שם, וברש"י). (87) חורי כתלי מחיצות השדה. (88) ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס". (89) מבית-הכסא. (90) וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמו". (91) שלא יפלו מידו. (92) שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית-הכסא. (93) ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית-הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". (94) שם. וכל זה בבית-הכסא שבשדה, שמתירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית-הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניח במקום המשתמר (ספר המצוות).

34 יח. במה דברים אמורים⁹⁵? בבית-הכסא הקבוע,

1 לשמר את נקביו אלא בצער, פטור מן התפילין⁶³.
2 וכל הטמאים כלן, חייבין⁶⁴ בתפילין פטהורים.
3 מצטער, ומי שאין דעתו מושבת ונכונה עליו, פטור
4 מן התפילין; שהמניח תפילין, אסור לו להסיח דעתו
5 מהן⁶⁵. כהנים בשעת העבודה⁶⁶, והלוויים בשעה
6 שאומרים השיר על הדוכן⁶⁷, וישאל בשעה
7 שעומדים במקדש⁶⁸, פטורין מן התפילה ומן
8 התפילין⁶⁹.

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. (60) ברכות יז, ע"ב. (61) שלא יכנס בהן לבית-הכסא וכדומה. (62) סוכה מב, ע"א. (63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). (64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). (65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). (66) בבית המקדש. (67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלוויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). (68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"א, ה"כא. (69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה כהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

9 יד. חייב אדם למשמש⁷⁰ בתפיליו כל זמן שהם
10 עליו, שלא יסיח דעתו מהם אפלו רגע אחד,
11 שקדשתן גדולה מקדשת הציץ⁷¹; שהציץ אין בו
12 אלא שם אחד⁷², ואלו יש בהם אחד ועשרים שם
13 של יו"ד ה"א בשל ראש, וכמותן בשל יד.

70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשטמו ממקום הנחתן. וכשיאמר 'וקשרתם לאות על ירך' - ממשמש בשל יד. 'והיו לטוטפות בין עיניך' - ממשמש בשל ראש (אור"ח סי' כח, ס"א). (71) שבראש כהן-גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד - שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז.). (72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).

14 מו. תפילין צריכין גוף נקי, שיהיה שלא תצא ממנו
15 רוח מלמטה כל זמן שהם⁷³ עליו. לפיכך אסור
16 לישן בהם, לא שנת קבע ולא שנת עראי; אלא אם
17 הניח עליהן סודר⁷⁴, ולא היתה עמו אשה⁷⁵, ישן
18 בהם שנת עראי⁷⁶. וכיצד הוא עושה⁷⁷? מניח ראשו
19 בין ברכיו⁷⁸ והוא יושב וישן⁷⁹.

21 **בא. שִׁכַּח וְשָׁמַשׁ מִטָּתוֹ בַּתְּפִלִּין, הָרִי זֶה לֹא יֵאָחֵז,**
 22 **לֹא בְּרֻצָּעָה וְלֹא בְּקֻצִּיעָה¹¹¹, עַד שֶׁיִּטֵּל יָדָיו וְיִטְלֵם,**
 23 **מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדִים עֲסָקָנוּת¹¹².**

(111) בתי התפילין. (ושמא נגעו במקום הטינופת
 (סוכה כו: וברש"י).

24 **כב. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, מְקוֹם שֶׁבִּגְדֵי־אָדָם עוֹמְדִין**
 25 **לְבוּשִׁין¹¹³, מֵתָר לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין¹¹⁴; וּמְקוֹם שֶׁבִּגְדֵי־אָדָם**
 26 **עוֹמְדִין שָׁם, מְקַצֵּתָן עֲרָמִים וּמְקַצֵּתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ**
 27 **חוֹלֵץ¹¹⁵ תְּפִלִּין, וְאֵינוֹ מְנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְבִתְחִילָה;**
 28 **וּמְקוֹם שֶׁבִּגְדֵי־אָדָם עוֹמְדִים עֲרָמִים, חוֹלֵץ¹¹⁶ תְּפִלִּין,**
 29 **וְאֵין צָרִיף לִזְמַר שְׁאֵינוֹ מְנִיחַ.**

(113) שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי - להזיע ולהשתטף, אמצעי - יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון - יוצא לתוכו וגומר לבשתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). (114) אפילו לכתחילה. (115) אינו מחייב לחלצן. (116) משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קריית ספר').

30 **כג. לֹא יִהְיֶה אָדָם בְּבֵית־הַקְּבֻרוֹת וּתְפִלִּין**
 31 **בְּרֹאשׁוֹ¹¹⁷. וְאִפְּלוּ בַּתּוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁל מֵת, או**
 32 **בַּתּוֹף אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁל קֶבֶר, צָרִיף לְחַלֵּץ תְּפִלִּין, עַד**
 33 **שֶׁיִּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד**
 34 **שֶׁיִּכְסֶּה עֲרוֹתוֹ¹¹⁸ וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מִשְׁאָוִי עַל**
 35 **רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלִּין שָׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיִּסְרֵי הַמִּשְׁאָוִי¹¹⁹**
 36 **מֵעָלָיו; וְאִפְּלוּ מִטְּפַחַת אֶסּוֹר לְהִנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שְׁיֵשׁ**
 37 **בוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוֹנֵף הוּא מְצַנְפָתוֹ עַל תְּפִלָּיו¹²⁰.**

(117) ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפילין כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). (118) שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפילין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). (119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). (120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל ברוד המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד.).

38 **כד. בֵּית שְׁיֵשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סִפְר־תּוֹרָה, אֶסּוֹר**
 39 **לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ, עַד שֶׁיּוֹצִיאָם¹²¹ אוֹ יִנִּיחָם בְּכָלִי,**
 40 **וְיִנִּיחַ הַכָּלִי בְּכָלִי אַחֵר שְׁאֵינוֹ כְּלִין¹²²; אֲבָל אִם הָיָה**
 41 **הַכָּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - אִפְּלוּ עֲשֶׂרָה כְּלִים, בְּכָלִי**
 42 **אֶחָד הֵן חֲשׂוּבִין. וְאִם הִנִּיחָן כָּלִי בַּתּוֹף כָּלִי, מֵתָר**
 43 **לְהִנִּיחָן תַּחַת מְרֹאשׁוֹתָיו, בֵּין פֶּר לְכֶסֶת¹²³, שְׁלֹא**
 44 **כְּנָגָד רֹאשׁוֹ, כְּדִי לְשַׁמְרָן¹²⁴, וְאִפְּלוּ אֶשְׁתּוֹ עִמּוֹ**
 45 **בַּמִּטָּה.**

1 **שְׁאֵין נִיצוּצוֹת נִתְּזוֹת⁹⁶ עָלָיו; אֲבָל בֵּית־הַכֶּסֶּא**
 2 **עֲרֵאִי⁹⁷, לֹא יִכְנֹס בָּהֶן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים⁹⁸, אֲלֹא חוֹלֵץ**
 3 **אוֹתָן וְנוֹתֵנָן לְחִבְרוֹ לְשִׁמְרָן. וְאֵין מִי־גָלִים פְּלִין⁹⁹,**
 4 **אִפְּלוּ בְּבֵית־הַכֶּסֶּא קְבוּעֵ, אֲלֹא בִישִׁיבָה; וְאִם הָיָה**
 5 **עֶפֶר תַּחוּתָם¹⁰⁰ - אִפְּלוּ בְּעִמְדָה¹⁰¹. הָיָה בְּמְקוֹם קֶשֶׁה,**
 6 **יַעֲמֵד בְּמְקוֹם מְדֻרָן¹⁰², כְּדִי שְׁלֹא יִנְתָּזוּ נִיצוּצוֹת**
 7 **עָלָיו.**

(95) שנכנס עמהן לבית-הכסא להשתין מים. (96) שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. (97) כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילים לבית-הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית-הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. (98) משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). (99) מן הגוף, בלא ניצוצות. (100) רך ומגובב. (101) ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית-הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, אור"ח סי' מג). (102) משופע, (ברכות שם).

8 **יט. הָיָה לְבוּשׁ בַּתְּפִלִּין, וְהִצְרָף לְבֵית־הַכֶּסֶּא לַעֲת־**
 9 **עֶרֶב, וְלֹא נִשְׁאָר מִן הַיּוֹם כְּדִי לְלַבֵּשׁ אַחֵר שְׁיֵצֵא -**
 10 **לֹא יִכְנֹס בָּהֶם גְּלוּלִים בְּבִגְדוֹ, וְאִפְּלוּ לְהִשְׁתִּין מִים**
 11 **בְּבֵית־הַכֶּסֶּא קְבוּעֵ¹⁰³. אֲלֹא כִּיצַד יַעֲשֶׂה? חוֹלֵץֵן**
 12 **וּמְנִיחָן בְּכָלִי¹⁰⁴, אִם הָיָה בּוֹ טַפַּח¹⁰⁵, אוֹ בְּכָלִי**
 13 **שְׁאֵינוֹ כְּלִין, אֶף־עַל־פִּי שְׁאֵין בּוֹ טַפַּח¹⁰⁶, וְאוֹחֵז**
 14 **הַכָּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הִצְרָף בְּלִילָה¹⁰⁷, מְנִיחָן**
 15 **בְּכָלִי, וְאוֹחֵז הַכָּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס.**

(103) שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. (104) תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. (105) בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין לבית-הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ברבינו יונה שם. (106) כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. (107) וחושש לחלצן ולהניחן בחרץ שלא יגנבו (שם).

16 **כ. שִׁכַּח וְנִכְנַס לְבֵית־הַכֶּסֶּא וְהוּא לְבוּשׁ תְּפִלָּין¹⁰⁸,**
 17 **מְנִיחַ יָדוֹ עָלֵיהֶן עַד שֶׁיִּגְמֹר עֲמוּדוֹ¹⁰⁹ רֹאשׁוֹ, וְיוֹצֵא**
 18 **וְחוֹלֵץ, אַחֲרֵי־כֵן נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו; שְׁאִם יִפְסִיק**
 19 **בְּעֲמוּד רֹאשׁוֹ, בֵּין בְּגִדוּלִים בֵּין בְּקֻטְנִים, יָבוֹא לִידֵי**
 20 **חֲלָאִים שְׁיֵשׁ בָּהֶן סִכְנָה גְּדוּלָה¹¹⁰.**

(108) על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית-הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. (109) קילוח. (110) שם, כה, ע"א: "עמוד החזור מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החזור - מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירקון).

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

"להניח" כהכרעת השולחן ערוך' וכמבואר לעיל.
(132) מנחות מד, ע"א. (133) שם. "אותם שנושאים עליהם
שם ה' בתפילין - יחיו" (רש"י).

הלכות מזוזה

יום רביעי ד' טבת ה'תשע"ו

פרק חמישי

(1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה
וההפרש שבין מזוות יחיד למזוות רבים.

- א. כיצד פותבין את המזוזה?² פותבין שתי פרשיות,¹⁷
'שמע', 'והיה אם שמע', על דף אחד, ביריעה אחת.¹⁸
ועושה לה רוח מלמשה ורוח מלמעלה כמו חצי¹⁹
צפרין.⁴ ואם כתבה בשנים או בשלושה דפין - פשוטה.²⁰
ובלבד שלא יעשה כזב, או כמו עגול,⁷ או כקפה.⁸
ואם עשה פאחת מאלה - פסולה.⁹ כתבה שלא על
הסדר,¹⁰ כגון שהקדים פרשה לפרשה - פסולה.¹¹
כתבה בשני עורות - אף-על-פי שתפרן, פסולה.¹²
ספר-תורה שכתבה ותפלין שכתבה, אין עושין מהן²⁵
מזוזה;¹³ ולא מן הגליונים¹⁴ של ספר-תורה, אין²⁶
פותבין עליו מזוזה, לפי שאין מורידין מקדשה²⁷
חמורה לקדשה קלה.²⁸

(2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמנת ה' בכל עת
בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב):
"מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע
במזוזה מייד" ("החינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו
לקמן פרק ו, הלכה י"ג). (3) עמוד. (4) (מנחות דף לב
עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי
הקונטרס שלא יכפלו) ופירשו הגאונים שזה כחצי ציפורן
(רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדדין, צריך
להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה
נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה
דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל,
אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל
(שם). (5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים
ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני
דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף
משנה). (6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה
העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית
שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזב. (7) שהיא
כתובה בצורה עגולה. (8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה
וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת,
ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת
ומתרחבת מלמעלה למטה. (9) (מנחות דף לא עמוד א)
אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", ונראה
שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה).
(10) הכתוב בתורה "שמע, לפני ויהיה אם שמוע".
(11) מכילתא פרשת בא. (12) ירושלמי מגילה (פרק א,

(121) לחדר אחר אם יש לו. (122) ברכות כה, ע"ב. ויש
אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא
צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים ('הגהות
מיימוניות'). וראה לקמן פ"י, ה"ז. (123) כר - זה המצע
ששוכב עליו, כמו מזון וכדומה. כסת - היא הכר הקטן
שמשים תחת מראשותיו ('הערוך'). ורבינו בפירוש המשנה
(שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא
שכסת גדולה יותר". (124) מגנבים, או מעכברים (ברכות
כד).

- 1 כה. קדשת תפלין, קדשתן גדולה היא, שכל זמן
2 שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא ענו
3 וירא-שמים, ואינו נמשך בשחוק¹²⁵ ובשיחה
4 בטלה¹²⁶; ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה
5 לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם
6 להשתדל להיות עליו כל היום¹²⁷, שמצותן קף
7 היא. אמרו עליו על רב, תלמידו של רבנו הקדוש,
8 שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה
9 או בלא ציצית או בלא תפלין¹²⁸.

(125) ליצנות. (126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה,
ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו
ברעדה" כתוב! אמר לו: תפלין אני מניח" (והן עדות
שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפלין לא
להמשך בקלות ראש (אדר"ת). (127) וכן כתוב ב"ספר
העיסור" בשם רב עמרם גאון: ושאלתם ממנהג רבנן: כך
ראינו גאונים ואבות בית-דין ואלופים הראשונים וכל חכמי
הישיבה שאין חולצין התפלין עד "כימי השמים על הארץ"
של קריאת-שמע של ערבית ('הגהות מיימוניות'). ומפני
שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין
כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא
בשעת תפילה בלבד ('טור' או"ח, סי' לו). (128) מגילה
כה, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף-משנה).
ובתשובת הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פ"י קע"ח
מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם,
וזה אחת מהם.

- 10 בו. אף-על-פי שמצותן ללבושן כל היום - בשעת
11 תפילה יותר מן הכלל¹²⁹. אמרו חכמים: כל הקורא
12 קריאת שמע בלא תפלין, כאלו מעיד עדות שקר
13 בעצמו¹³⁰. וכל שאינו מניח¹³¹ תפלין, עובר בשמונה
14 עשה; שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין של
15 ראש ועל תפלין של יד. וכל הרגיל בתפלין, מאריך
16 ימים¹³², שנאמר: "ה' עליהם יחיו"¹³³.

(129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות
שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפלין ויקרא קריאת-
שמע ויתפלל". (130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם
לאות על ירך וגו' ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו
אמת (רבינו יונה). (131) ניקדנו בכל הפרקים האלה
"מניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מניח" שפירושו - תת
מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. (20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא". (21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" - כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קריית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

ד. מנהג פשוט, שפותבים על המזוזה מבחוץ, כנגד הרוח שפין פרשה לפרשה: 'שדי' 22; ואין פנה הפסד, לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שפותבין מבפנים שמות המלאכים, או שמות קדושים, או פסוק או חותמות 24 - הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא; שאלו הטפשים, לא די להם שפטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה 25, שהיא יחוד השם של הקדוש-ברוך-הוא ואהבתו ועבודתו, כאלו הוא קמיע 26 של הנית עצמן 27, כמו שעלה על לבם הסכל, שזהו דבר המהנה בהבלי העולם 28.

(22) (הלכות גדולות). וב"זהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שדי נטריקון שומר דת ישראל (כלבו). (23) אזכרות, שהן שמות ה'. (24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ידך, אחד של טוטרסויא ה', ואחד של סוריאה שר הפנים". (25) מצוות מזוזה. (26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. (27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. (28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיששן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש-ברוך-הוא והשמירה תבוא מאלה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונהוגים לכתוב מבחוץ "כזו" במוכס"ז כזו"ר נגד ה' אלוקינו ה' הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף ב"ת, לאותיות ה' אלוקינו ה' (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי) שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פעוט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפצין וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני

הלכה ט). (13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמוע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). (14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושבין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

ב. ומצוה לעשות רוח שפין פרשת 'שמע' ל'יהיה אם שמוע' פרשה סתומה 15; ואם עשה אותה פתוחה 16 - פשרה, לפי שאינה סמוכה לה מן התורה 17. וצריך להזהר בפתגין 18 שבה. ואלו הן התגין שעושין במזוזה:

(15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). (16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). (17) שאין פרשת "שמע" כתובה בתורה סמוכה ל"והיה אם שמוע" שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בעניין פרשיות שבתפילין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאין סמוכות בתורה? מפני ש"קדש" "והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתחת "והיה אם שמוע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו בכולן (מעשה רוקח). (18) כתיב האותיות העשויים בדמות זיגזיג כמו שמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

ג. פרשה ראשונה יש בה שבע אותיות, על כל אות מהן שלשה זיגזיג 19. ואלו הן: ש"י"ן ע"י"ן של 'שמע', ונ"ו"ן ד'נפשו', ותרי זיגזיג של 'מזוזת', ותרי טי"ת"ן של 'טטפת'. ופרשה שניה יש בה שש אותיות, על כל אות מהן שלשה זיגזיג. ואלו הן: גימ"ל של 'דגגה', ותרי זיגזיג של 'מזוזת', ותרי טי"ת"ן של 'טטפת', וצדי"ק של 'הארץ'. ואם לא עשה תגין, או שהוסיף בהן או גרע מהן, לא פסל. ואם פתבה שלא בשירטוט 20, או שלא דקדק בקלא וחסר, או שהוסיף מבפנים אפלו אות אחת - הרי זו פסולה 21.

(19) (מנחות דף לב עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זיגזיג ואלו הן: שעטנ"ז גי"ץ" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואתם התגים אחד נוטה לימין

- שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך.
- ה. ומצוה לכתב על הארץ בשיטה אחרונה, בין בראש, בין (באמצע)²⁹ השיטה. ונהגו כל הסופרים לכתב אותה בשתיים ועשרים שיטות, ויעל הארץ בראש שיטה ושיטה על הסדר: שמע, ה', הדברים, לבניך, ובשכבך, בין, והיה³⁰, מצוה, בכל, יורה, ישוב, פן, והשתחיתם, השמים, ואבדתם, ושמעתם, אתם, אתם, בדרך, ובשערך, אשר, על הארץ.
- 29 גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" - כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבוה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" - כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. 30 כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתומה.
- 9 ו. כשכופלין אותה, גוללין אותה מסוף השיטה לתחתיתה³¹, עד שתמצא, כשיפתח הקורא לקרות, יקרא מראש השיטה לסופה. ואחר שגוללה, מניחה בשפופרת³² של קנה³³ או של עץ או של כל דבר, ומחבר אותה אל מזוזת הפתח במסמר, או חופר במזוזת הפתח ומכניס בה³⁴ המזוזה.
- 31 (מנחות שם). 32 (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). 33 צמח נבוב הגדל על שפת נהרות. 34 בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).
- 15 ו. וקדם שיקבענה במזוזת הפתח, מברך תחלה: "ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבץ מזוזה³⁵". ואינו מברך בשעת כתיבתה, שקביעתה זו היא המצוה³⁶.
- 35 רי"ף הלכות מזוזה. 36 וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.
- 19 ח. תלאה במקל³⁷ - פסולה³⁸, שאין זו קבועה. 20 הניחה אחרי הולדת³⁹ - לא עשה כלום⁴⁰. חפר במזוזת הפתח והכניס המזוזה כמו נגר, והיא כבירה הקרשים בשפופרת⁴¹ - פסולה. העמיק לה טפח⁴² - פסולה⁴³. חתך קנה והכניס בו⁴⁴ מזוזה, ואחר-כך חבר הקנה אל קנים אחרים, והעמיד מן
- הפל מזוזת הפתח - פסולה, מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזת הפתח⁴⁵.
- 37 שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד בגובה מזוזת הבית. 38 (מנחות דף לב עמוד ב). 39 על הקיר שמאחורי הדלת. 40 (שם) כי גם זו אינה קבועה בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזוזות ביתך". 41 שהכניס המזוזה ברוחב המזוזה ולא בגובה (מנחות דף לג עמוד א) נגר - בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז): "העביר את הנגר". 42 שחפר במזוזת הבית בעומק טפח, ושם הכניס את המזוזה. 43 (שם עמוד ב) שאין זו "על מזוזות" אלא "תוך מזוזה". 44 במקום החתך. 45 ואין חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזוזת הפתח בבית, וזה שקבע את המזוזה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).
- ט. מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע⁴⁶, ומזוזת רבים⁴⁷ - פעמים ביובל⁴⁸; שמא נקרעה⁴⁹ ממנה אות אחת או נמחקה, מפני שהיא קבועה בפתלים, מרובכת.
- 46 בשמיטה. 47 כגון שערי חצרות ועיירות. 48 חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר: יעשו חבריי (לשון רש"י שם). 49 מוסב על חיוב הבדיקה בכלל.
- י. הכל חייבין במזוזה, אפלו נשים⁵⁰ ועבדים⁵¹. ומחנכים את הקטנים⁵² לעשות מזוזה לבתיהם. השוכר בית בחוזה לארץ, והדר בפונדק⁵³ בארץ - ישראל, פטור מן המזוזה שלשים יום⁵⁴; אבל השוכר בית בארץ-ישראל, חייב במזוזה מיד⁵⁵.
- 50 אף על פי שנסמכה מצוות מזוזה למצוות תלמוד תורה ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזוזות וגו' אין אנו מקישים מזוזה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה, אלא הן חייבות, משום שנאמר במזוזה: "למען ירבו ימיכם" וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). 51 כל מצוה שהאשה חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א). 52 כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפטרופוס מחנך אותם בקביעת מזוזה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א; והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י). 53 מלון. 54 כי מזוזה - חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזוזה (בית יוסף יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה אינה חייבת במזוזה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזוזה מפני שהיא נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א). 55 (מנחות דף מד עמוד א). "משום יישוב ארץ ישראל". שלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנו, מפני טורח מזוזה אחרת (שלא היו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"ד, ה"ו (אור שמח).

- ג. אכסדרה, והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה, אף-על-פי שיש לה שני פצימין¹⁴ ברוח רביעית, פטורה מן המזוזה, מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים, ולא משום מזוזות נעשו¹⁵. וכן התקרה שאין לה כתלים, אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן¹⁶, אף-על-פי שהיא כתבנית בית, פטורה¹⁷, לפי שאין לה מזוזות, שאילו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

(14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). (15) מנחות לג, ע"ב. (16) מארבע רוחותיה. (17) שם.

- ד. בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן, וכפה¹⁸ פמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף - אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יותר, חייב במזוזה¹⁹; ואם אין בהן עשרה טפחים, פטורים, מפני שאין לו משקוף²⁰.

(18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. (19) שהכיפה נידנית כמשקוף. (20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

- ה. בית שאין לו תקרה, פטור²¹ מן המזוזה. הנה מקצתו מקרה ומקצתו אינו מקרה - יראה לי, שאם הנה הקרוי²² פגוד הפתח, שהוא חייב במזוזה. ומעמידין הדלתות, ואחר-כך קובעין את המזוזה²³.

(21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. (22) ויש בקירו ארבע אמות על ארבע אמות (כסף-משנה, בשם רבינו מנוח). (23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" - והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל - "אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות"; ולא אמרו: אחד פתחי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות - פתח נקרא, שער אינו נקרא (לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). - ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע לידי מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

- ו. הר-הבית²⁴, הלשכות²⁵ והעזרות²⁶, ובתי-כנסיות²⁷ ובתי-מדרשות²⁸, שאין בהן בית דירה, פטורין, לפי שהן קדש²⁹. בית-הכנסת של כפרים, שהאורחין דרין²⁸ בו, חייב במזוזה. וכן בית-הכנסת של כרפין,

מצויות בימיהם), ואפילו כשיצא ממנו ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזוזה (לשון רש"י שם).

- יא. המשפיר בית לחברו, על השוכר להביא מזוזה ולקבע אותה, אפילו הנה נותן שכר על קביעתה⁵⁶; מפני שהמזוזה חובת הדר היא, ואינה חובת הבית⁵⁷. וכשהוא יוצא, לא יטלנה בידו ויצא⁵⁸; ואם הנה הבית של פותי, הרי זה נוטלה פשיצא⁵⁹.

(56) אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. (57) בבא מציעא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר. (58) (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזיקים באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית" (תוספות שם דף קא עמוד ב). (59) שמא ינהג בה הגוי מנהג בזיון.

פרק ששי

(1) עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב במזוזה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזוזה; גודל מצוות מזוזה וסגולתה.

- א. עשרה תנאים יש בבית, ואחר-כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה. ואם חסר תנאי אחד מהן, פטור מן המזוזה. ואלו הן: שיהיה בו ארבע אמות על ארבע אמות³ או יותר, ושתהיינה לו שתי מזוזות⁴, ויהיה לו משקוף⁵, ותהיה לו תקרה⁶, ויהיו לו דלתות, ויהיה השער גבוה עשרה טפחים או יותר, ויהיה הבית חל⁷, ויהיה עשוי לדירת אדם⁸, ועשוי לדירת כבוד⁹, ועשוי לדירת קבע¹⁰.

(2) באורך. (3) ברוחב. (4) עמודים משני צדי הפתח, ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזוזות פתחי. (5) קורה מעל לפתח. (6) שהבית יהיה מקורה. (7) פרט לבתי כנסיות וכיו"ב שהם קודש. (8) פרס לבית התבן ובית העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. (9) פרט לבית המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד, כמבואר בסמוך ה"ט. (10) פרט לסוכת החג וכיו"ב, שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

- ב. בית שאין לו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה¹¹. ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשונה¹², אף-על-פי שהוא עגל או בעל חמש זויות, ואין צריך לומר שאם הנה ארפו יתר על רחבו¹³, הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

(11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג). (12) ארכו כרחבו. (13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו אורך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול (מעשה רוקח). ויש מפרשים: "אע"פ

- 1 אִם הָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה²⁹, חֵיבֵב³⁰. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ
2 בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת³¹, חוּץ מִשְׁעַר נִקְנֹז³²
3 וְשַׁלְפָנִים מִמֶּנּוּ, וְשָׁל לְשֵׁכֶת פְּרָהֲרִין³³, מִפְּנֵי
4 שֶׁהַלְשָׁפָה הָזֹאת הִיָּתָה בֵּית-דִּירָה לְכַהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעָת
5 יָמֵי הַהִפְרָשָׁה³⁴.
- 10 חֵיבוֹת בְּמִזְוָה, שֶׁהָרִי יֵשׁ בָּהּ יַחֲדָיָה לְדִירַת אָדָם.
11 בֵּית-שְׁעָרִים³⁹, אֲכַסְדָּרָה וּמִרְפֶּסֶת⁴⁰, וְהַגָּנָה, וְהַדִּיר⁴¹ -
12 פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִין לְדִירָה⁴².
13 אִם הָיוּ בְּתֵיבִים הַחֵיבִין בְּמִזְוָה פְּתוּחִין לְמִקְוֹמוֹת אֱלוֹ
14 - חֵיבִין בְּמִזְוָה⁴³.

(35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו.
(36) המשמש מחסן ליין ושמן וכדומה. (37) לדירת אדם
(יומא יא.). (38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם).
(39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו.
(40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים
דרך שם. (41) מקום מכלא הצאן. (42) שם, ע"ב; מנחות
לג, ע"ב. (43) מנחות שם. וכפירוש הרי"ף בהל' מזוזה.
ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו'
- שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים
ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף-
משנה).

- 15 ח. לְפִיכָה, אֶחָד שְׁעָרֵי חֲצֵרוֹת⁴⁴, וְאֶחָד שְׁעָרֵי
16 מְבוֹאוֹת⁴⁵, וְאֶחָד שְׁעָרֵי מְדִינֹת⁴⁶ וְעִירוֹת, הַכֹּל
17 חֵיבִים בְּמִזְוָה; שֶׁהָרִי הַבְּתִים הַחֵיבִין בְּמִזְוָה
18 פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֲפֹלָ עֲשָׂרָה בְּתִים⁴⁷, זֶה פְּתוּחַ לָזֶה
19 וְזֶה פְּתוּחַ לָזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חֵיב בְּמִזְוָה, כָּל
20 חֵיבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ⁴⁸: שֶׁעַר הַפְּתוּחַ מִן הַגָּנָה⁴⁹
21 לְחֲצֵר⁵⁰, חֵיב בְּמִזְוָה.

(44) אע"פ שאינן מקורות. (45) רחוב צדדי וצר, וחצרות
פתוחות לתוכו. (46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין
יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י
יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני
הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי
עירם - פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטרו שערי ערי הגיטו
ממזוזה (באר שבע' סימן י"ג). (47) כנוסח כת"י התימנים.
ונוסח אחר: עשרה בתים. (48) מנחות לג, ע"ב. (49) וציר
הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. (50) שיש בה
בית החייב במזוזה.

- 22 ז. בֵּית-הַפֶּסֶא, וּבֵית-הַמֶּרְחֵץ, וּבֵית הַטְּבִילָה⁵¹,
23 וּבֵית הַבְּרִסְקִי⁵² וְכִיּוּצָא בְּהֵם, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה,
24 לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כְּבוֹד⁵³. סֵפֶת חֲגִי⁵⁴ פְּחָג⁵⁵
25 וּבֵית שֶׁבִּסְפִינָה⁵⁶, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן
26 עֲשׂוּיִין לְדִירַת קְבֹעַ. שְׁתֵּי סִכּוֹת שֶׁל יוֹצְרִים⁵⁷, זֶה
27 לְפָנִים מִזֶּה - הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי
28 שֶׁאֵינָה קְבוּעָה⁵⁸. הַחֲנִיּוֹת שֶׁבִּשְׁוֹקִים פְּטוּרִין, מִפְּנֵי
29 שֶׁאֵינָן קְבוּעִים לְדִירָה⁵⁹.

(51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד.
(52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. (53) יומא יא, ע"א.
ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקודש, בכל
זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם
עשויים לדירת כבוד (ש"ך י"ד סי' רפו). (54) חג הסוכות.
(55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה

(24) שבית-המקדש היה בנוי עליו. (25) חדרי המקדש,
מלשון הכתוב (יחזקאל מ, יז). (26) חצרות המקדש, והן:
עזרת נשים ועזרת ישראל. (27) שנאמר: "מזוזות ביתך"
בית חול, ולא בית קודש (יומא יא:). ויש אומרים:
שבית-המדרש חייב במזוזה, שכיון שתלמידים יושבים בו
מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה,
וב'ירושלמי' (מגילה פ"ב, ה"ב) אמרו: בית מדרשו של רבי
חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג
מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת
הצהרים היתה רוח רעה מבעתתו עד שתקין בו מזוזה ('טור'
י"ד סי' רפו). (28) שאין ידם משגת להכניס האורחים
בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל
אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות
בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית-הכנסת (לשון ה'נמוקי
יוסף' להל' מזוזה). (29) לשמש. (30) יומא יא, ע"ב;
רי"ף הל' מזוזה). (31) לפי שהם קודש. (32) הוא שער
המזרח שבעזרת ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה
פ"ה, מ"ד). נקנור - שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של
מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו
לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו.
(33) חדר פקיד המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית
שני (אחר שמעון הצדיק) היו נותנים ממון למלכות כדי
לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו
משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך,
שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת
פרהדרין (יומא ח:). פרהדרין - חכמי המלך ויועציו, בלשון
יוונית. (34) שהיו מפרישים אותו מביתו, שבעה ימים לפני
יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה
הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה,
מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר
החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך
ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר:
"חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי
גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף-משנה). או להגיה:
"משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין
לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן
הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול.
אבל בית-הכנסת שאין בו בית דירה לאדם - הרי זה פטור,
כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט:):
"ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל"
(חתם סופר' י"ד סי' רפא).

- 6 ז. בֵּית הַתְּבִין³⁵, בֵּית הַבֶּקֶר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית
7 אוֹצְרוֹת³⁶ - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּיתְךָ -
8 בֵּיתְךָ הַמִּיָּחֵד לְךָ³⁷, פֶּרֶט לְאֱלוֹ וְכִיּוּצָא בְּהֵן. לְפִיכָה,
9 רִפֶּת הַבֶּקֶר, שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהּ³⁸ וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהּ,

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו-תם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוות הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט.). (67) לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג.). (68) שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" - מה קשריה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם.). (69) כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף-משנה). (70) שנאמר: "על מזוזות ביתך" - קרא בו: דרך ביאתך, וכשארם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא.). (71) ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיהם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימיכם" וגו', כולם צריכים להיות (שם). ואחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שבימא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה לי? ותרצו: לומר, דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף-משנה).

יג. חייב אדם להזהר במזוזה, מפני שהיא חובת הפל⁷² תמיד⁷³. וכל זמן שיפגס ויצא, יפגע ביהוד השם, שמו של הקדוש-ברוך-הוא, ויזכר אהבתו, ויעור משנתו ושגיוותיו⁷⁴ בהבלי הזמן, וידע, שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרך מישירים. אמרו חכמים הראשונים⁷⁵: כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מחזק הוא שלא יחטא; שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הם⁷⁶ המלאכים שמצילין אותו מלחטא, שנאמר: "חנה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם"⁷⁷. בריך רחמנא דסייען.

(72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י).

(73) גם ביום וגם בלילה. (74) עיסוקו התמידי.

(75) מנחות מג, ע"ב. (76) המצוות. (77) ימלט מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו הפסוק: "והחוט המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

הלכות ספר תורה

פרק שביעי

(1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומשנה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

א. מצות עשה על כל איש ואיש² מישראל לכתב ספר-תורה לעצמו, שנאמר: "ועתה כתבו לכם את התורה"; כלומר: כתבו לכם תורה, שיש בה שירה ז³, לפי שאין כותבין את התורה פרושות פרושות⁴. ואף-על-פי שהגיהו לו אבותיו ספר-תורה, מצוה לכתב משלו⁵. ואם כתבו בידו, הרי הוא כאלו קבלה

היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו בנין קבוע הראוי לדירת קבע (יומא י.). ולפיכך לשכת פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבע. (56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"ב): "מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים". (57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפני זו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם). (58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה דומה לבית-שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא חייב במזוזה (לעיל ה"ז) כי בית-שער תשמישו קבוע בלילה כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). (59) אלא למכירה בלבד, ובלילה נסגורת ובעליהם הולכים להם.

1. בית שיש לו פתחים הרבה, אף-על-פי שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא באחת מהן, חייב לעשות מזוזה בכל פתח ופתח⁶⁰. פתח קטן שפין בית לעליה⁶¹, חייב במזוזה. חדר שבבית, אפילו חדר בחדר - חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי, ועל שער החדר החיצון, ועל שער הבית, שכלן עשויין לדירה וקבועין.

(60) מנחות לד, ע"א. (61) "זה דרכם: ארובה באמצע העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות, ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כ"אם ברשות הבעלים, ועושים פתח במחיצות" (לשון רש"י שם).

8. יא. פתח שפין בית-המדרש או בין בית-הכנסת וביתו - אם רגיל לצאת ולבוא אותו הפתח, חייב במזוזה⁶². פתח שפין שני בתים⁶³, הולכין אחר הצייר⁶⁴ של דלת; מקום שהצייר נראה עמו, שם קובעים את המזוזה⁶⁵.

(62) שם, לג, ע"א. (63) כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. (64) יתר ברזל שברזל למעלה ולמטה. (65) שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

13. יב. והיכן קובעים את המזוזה? בתוך חלל של פתח⁶⁶, בטפח הסמוך⁶⁷ לחוץ, בתחלת שליש העליון של גבה השער⁶⁸; ואם קבעה למעלה מזה, פשרה; והוא, שירחקנה מן המשקוף טפח⁶⁹. וצריך לקבעה על ימין הנכנס לבית⁷⁰; ואם קבעה משמאל - פסולה. ובית של שתפין, חייב במזוזה⁷¹.

(66) ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח),

- 1 מְהֵרָה־סִינִי⁶. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אַחֲרֵים כּוֹתְבִין
2 לוֹ. וְכָל הַמְּגִיחַ סִפְר־תּוֹרָה, וְאַפְלוֹ אוֹת אַחַת, הָרִי
3 הוּא בָּאֵלָיו כְּתָבוּ כָּלִי⁸.

(9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר בו: "את משנה התורה וגו', משנה - שנים במשמע. (10) שבבית המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו). (11) כשאר איש ישראל. (12) ע"י אחרים, כשאנו יודע לכתוב. (13) אל השולחן לאכול. (14) סנהדרין, שם. "לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעצבהו אדם על מעשהו ולא יגער בו, ובשבט פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה תקג).

- 14 ג. לֹא הָיָה לוֹ סִפְר־תּוֹרָה לָדֶם שְׂמִלָּח, צָרִיךְ לִכְתֹּב
15 לוֹ אַחֵר שְׂמִלָּח שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה - אֶחָד מְגִיחוֹ בְּבֵית
16 גָּזְזִיו, וְהַשְּׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד, לֹא יָסוּר מֵעִמּוֹ, אֲלֹא
17 בְּלִילָה בְּלַבְדֵּי¹⁵, וּכְשִׁיכָנֵס לְבֵית־הַמֶּרְחֵץ אוֹ לְבֵית־
18 הַפֶּסֶא¹⁶, אוֹ לִישָׁן עַל מִטָּתוֹ¹⁷.

(15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו" - אלו הימים, "כל ימי חייו" - לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו "בלילה" - בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו', וכן נראה מדברי רבינו בה' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר שם דין לילה לגמרי. (16) שנאמר: "קרא בו" מקום הראוי לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב, משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו" ('תורה תמימה', פרשת שופטים, אות צ"ה). (17) אפילו ביום.

- 19 ד. סִפְר־תּוֹרָה שֶׁכָּתְבוּ בְּלֹא שְׂרֻט¹⁸, אוֹ שֶׁכָּתְבוּ
20 מְקַצְתּוֹ עַל הַגּוֹיִל וּמְקַצְתּוֹ עַל הַקֶּלֶף¹⁹ - פָּסוּל²⁰;
21 אֲלֹא, אוֹ כָּלִי עַל הַגּוֹיִל, אוֹ כָּלִי עַל הַקֶּלֶף. וְכִיצַד
22 כּוֹתְבִין סִפְר־תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקָּת, נָאָה
23 בְּיוֹתֵר²¹. וְיֵצֵא בֵּין כָּל תִּכְהָ²² וְתִכְהָ כְּמֵלֶא אוֹת
24 קִטְנָה²³, וְיֵצֵא אוֹת לְאוֹת כְּמֵלֶא חוּט הַשְּׁעָרָה, וְיֵצֵא
25 כָּל שִׁטָּה²⁴ וְשִׁטָּה כְּמֵלֶא שִׁטָּה. וְאַרְךָ כָּל שִׁטָּה
26 וְשִׁטָּה - שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדִי לִכְתֹּב
27 לְמִשְׁפַּחַת־יִכְסָּם, לְמִשְׁפַּחַת־יִכְסָּם, לְמִשְׁפַּחַת־יִכְסָּם,
28 תִּלְתָּה זְמַנִּי²⁵; וְזֶה הוּא רֹחֵב כָּל דֶּף²⁶ וְדָף. וְלֹא תִּהְיֶה
29 שִׁטָּה קְצָרָה מִזֶּה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדֶּף כְּאַגְרֵת. וְלֹא
30 אֲרָכָה יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֵינָיו מְשֻׁטָּטוֹת
31 בְּכָתְבוֹ²⁷.

(18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). (19) גויל וקלף מפורשים למעלה (פ"א, ה"ד). (20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט).

(2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"א, ה"א ('ה'חינוך', מצוה תרי"ג. וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מנין מצוות עשה). (3) "שירת האזינו". (4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר-תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. (5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: כתבו לכם עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני ישראל, פן תקרן נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם" ('ה'חינוך' מצוה תרי"ג). (6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר-תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל-כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני ('נמוקי יוסף' שם). (7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה - פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשבי"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שמואל-ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס ('מעדני יום טוב' הל' ס"ת). (8) מנחות, שם. ולדעת ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט): וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר-תורה כותב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות-עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושה ידע המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

- 4 ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב סִפְר־תּוֹרָה אֶחָד
5 לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יִתֵּר עַל סִפְר־שִׁיחָהּ לוֹ כְּשֶׁהוּא
6 הַדְּיוֹט, שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה כְּשֶׁכָּתוּב עַל כֶּסֶּא מַמְלַכְתּוֹ
7 וְכָתְבוּ לוֹ וְגו'⁹". וּמְגִיחִין אוֹתוֹ מִסִּפְר־הַעֲזָרָה¹⁰,
8 עַל־פִּי בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הַדְּיוֹט,
9 מְגִיחוֹ בְּבֵית גָּזְזִיו¹¹; וְזֶה שֶׁכָּתְבוּ אוֹ שֶׁכָּתְבוּ¹² אַחֵר
10 שְׂמִלָּח, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לְמַלְחָמָה -
11 סִפְר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בְּדִין -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והטעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ליו"ד סי' רע"א).
 (21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". (22) מילה. (23) זו יו"ד. (24) שורה. (25) שלש פעמים. (26) עמוד. (27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות - מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוט בארץ (איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים ב טז, ט): עיני משוטטות בכל הארץ.

השיטה⁴¹, ומתפנן, עד שיהיה "לעיני כל ישראל"²⁰
 באמצע שיטה שבסוף הדף⁴².
 (35) מחמשה חומשי תורה. (36) ב"ב יג, ע"ב. (37) מנחות ל, ע"א. (38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע הדף. (39) השיטין. (40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון הרי"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב: "מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. (41) כנוסח כת"י התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה". (42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה, לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז יו"ד סי' רע"ב סק"ו).

ח. ויזהר באותיות הגדולות⁴³ ובאותיות הקטנות⁴⁴,
 ובאותיות הנקודות⁴⁵, ואותיות המשנות, כגון
 הפא"ן⁴⁶ הלקופות⁴⁷ והאותיות העקמות⁴⁸, כמו
 שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בפתגין⁴⁹
 ובמנינן. יש אות שיש עליה תג אחד, ויש אות שיש
 עליה שבעה⁴⁹. וכל התגין בצורת זיג"ן⁵⁰ הן, דקין
 כחוט השערה.

(43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה, ועוד. (44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף ב"ת שלם של אותיות גדולות וקטנות. (45) שיש עליהן נקודות מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט) שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. (46) כנוסח דפוס מנטובה ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלקופות. ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' יו"ד סי' רסה. (47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני 'ויהי בנסוע הארון' (במדבר י, לה) שהיא עקומה. (48) כתרי האותיות, כמו שאמרו (מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קץ וקץ (תג) תילין תילין של הלכות". (49) ראה במוספנו "תשובות רבינו". (50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוד' מראה מקום לכל פרטי הלכה זו בספר "התגין".

ט. כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן
 המבחר. ואם שנה פתקון זה⁵¹, או שלא דקדק
 בפתגין, וכתב כל האותיות פתקון; או שקרב את
 השיטין⁵² או הרחיקן⁵³, או הָרְחִיקן⁵⁴ או קָצַרן -
 הואיל ולא הדביקן אות באות, ולא חסר ולא הוסיף
 ולא הפסיד צורת אות אחת, ולא שנה בפתיחות
 וסתימות⁵⁵ - הרי זה ספר כשר.

(51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרט אחד אחד. (52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. (53) שהניח ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. (54) למעלה משלשים אותיות אורך השיטה. (55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה א-ב).

ה. לא ימעט הכתב²⁸ מפני הרוח שפין פִּרְשָׁה
 לְפִרְשָׁה²⁹. נִדְמָנָה לוֹ תִּבְּה בַּת חֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת - לֹא
 יִכְתֹּב שְׁתֵּים בְּתוֹף הַדָּף וְשֵׁלֶשׁ חוּץ לַדָּף, אֲלֵא כּוֹתֵב
 שֵׁלֶשׁ בְּתוֹף הַדָּף וּשְׁתֵּים חוּץ לַדָּף³⁰. לֹא נִשְׁאָר מִן
 הַשִּׁטָּה כְּדִי לִכְתֹּב שֵׁלֶשׁ אוֹתִיּוֹת - מִנִּיחַ הַמָּקוֹם
 פָּנוּי, וּמִתְחִיל מִתְחִילַת הַשִּׁטָּה³¹.

(28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. (29) כשיעור תשע אותיות ריוח בין פרשה לפרשה, ואם נודמנה לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל את הריוח, אלא יורז עצמו שלא יבוא לידי כך. (30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך להיות כולו בתוך הדף. (31) ומנהג הסופרים להאריך האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה, ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות ('מעשה רוקח').

ו. נִדְמָנָה לוֹ תִּבְּה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - לֹא יִזְרְקָנָה
 בֵּין הַדְּפִין³², אֲלֵא יִחְזִיר לְתַחֲלַת הַשִּׁטָּה. נִדְמָנָה לוֹ
 בְּתוֹף הַשִּׁטָּה תִּבְּה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוּ פָחוֹת אוּ
 יֵתֶר³³, וְלֹא נִשְׁאָר מִן הַשִּׁטָּה כְּדִי לִכְתֹּב אֶת כָּלָה
 בְּתוֹף הַדָּף - אִם כּוֹל לִכְתֹּב חֲצִיָּהּ בְּתוֹף הַדָּף וְחֲצִיָּהּ
 חוּץ לַדָּף, כּוֹתֵב; וְאִם לֹא, מִנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי
 וּמִתְחִיל מִתְחִילַת הַשִּׁטָּה³⁴.

(32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי (מנחות ל.). (33) כגון "והאחשדרפנים" (מגילת אסתר ט, ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדין ספר-תורה. ראה מגילה יז: "הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (בשם הגאון ר' זלמן מוילנא). (34) אבל למשוך האותיות ולהגדילן עד סוף השיטה - אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, וזולת האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או קטנות ('הגהות מיימוניות').

ז. וּמִנִּיחַ בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ³⁵ אַרְבַּע שִׁטִּין פָּנוּיּוֹת
 כָּלָה כְּתִיבָה³⁶, לֹא פָחוֹת וְלֹא יֵתֶר, וְיִתְחִיל הַחֲמֵשׁ
 מִתְחִילַת שִׁטָּה חֲמִישִׁית. וְכִשְׁיִגְמַר אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ
 שְׁיִגְמַר בְּאַמְצַע שִׁטָּה שֶׁבְּסוֹף הַדָּף³⁷. וְאִם נִשְׁאָר מִן
 הַדָּף שִׁטִּין הִרְבֵּה³⁸, מְקַצֵּר³⁹ וְעוֹלָה⁴⁰, וּמִתְחִיל
 מִתְחִילַת הַשִּׁטָּה שֶׁבְּסוֹף הַדָּף, וְלֹא יִגְמַר אֶת

שֶׁכֶּתֶב פִּרְשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָּה, או סְתוּמָּה פְּתוּחָה⁷³,
או שֶׁכֶּתֶב הַשִּׁירָה⁷⁴ כְּשֶׁאֵר הִכְתֵּב, או שֶׁכֶּתֶב פִּרְשָׁה
אַחַת כְּשִׁירָה - הָרִי זֶה פְּסוּל⁷⁵, וְאִין בּוֹ קִדְשָׁת
סִפְר־תּוֹרָה כָּלָל, אֵלֹא כְּחֻמֶּשׁ מִן הַחֻמְשִׁין שְׁמֹלֵמְדִין
בָּה הִתְיַנּוּקוֹת.

(68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש
ה'תוספות' שם: כאגרת - שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא
כאגרת בעלמא. (69) שנקראת אחרת מכתבתה.
(70) דברים כח, ל. (71) שם כז. (72) נדרים לו, ע"ב:
"קריין ולא כתיבן, כתיבן ולא קריין" - הלכה למשה מסיני.
(73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). (74) "שירת הים" ו"האזינו",
שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח.
(75) שבת קג, ע"ב.

יב. סִפְר־תּוֹרָה שְׁאִינוּ מְגַה⁷⁶, אֲסוּר לְהִשְׁתּוֹתוֹ⁷⁷
יֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם⁷⁸, אֵלֹא יִתְקַן או יִגְנֹז⁷⁹.
סִפְר־תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשׁ טַעֲמִים בְּכָל דָּף וְדָף -
יִתְקַן, וְאִם הָיוּ אַרְבַּע - יִגְנֹז⁸⁰. וְאִם הָיָה רֹב הַסִּפְרִי⁸¹
מְגַה, וְהִשְׁאָר⁸² יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טַעֲמִים בְּכָל דָּף, וְנִשְׁאָר
אֲפִלּוּ דָף אֶחָד מֵאוֹתוֹ הַשְׁאָר הַמְשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע
טַעֲמִים - הָרִי זֶה יִתְקַן⁸³.

(76) מטעויותיו המצויות בו. (77) כתובות יט, ע"ב. משום
שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש
שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול
גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים
וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה
רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א
(יורה דעה' סי' רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה
שום ספר על פי הסברא בלבד, כי-אם בראיה ברורה שיש
בו טעות". (78) שזהו זמן בית-דין שנותנים להסיר
המכשולים, כמבואר (בי"מ קיח). וגם כאן נתנו לו החכמים
זמן שלשים יום לתקן טעויותיו ('מעדני יום טוב' להל'
ס"ת). (79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל
תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג).
(80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר.
(81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. (82) המיעוט
המשובש. (83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו
יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן - מתקנו
ומציל את כולו (שם).

יג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁸⁴? שֶׁכֶּתֶב הַמֵּלֶא חֶסֶר,
שְׁנִמְצָא תּוֹלָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשֻׁכַּח בִּיגֵי הַשִּׁטּוֹת⁸⁵; אֲבָל
אִם קָתַב הַחֶסֶר מֵלֶא - אֲפִלּוּ יֵשׁ בְּכָל דָּף וְדָף בְּמָה
טַעֲמִים, הָרִי זֶה מִתְקַן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גוֹרֵד וְאִינוּ
תּוֹלָה⁸⁶.

(84) שאם יש בו ארבע ארבע טעויות בכל דף - יגנוז.
(85) וגנאי הוא לתלות כל-כך. (86) שם. וכשגורר ירחיק
את האות שלפניו ושלאחריו, שלא יהא מקום הגדר הפסק
בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע י"ד סי' רעט סעיף ד').

י. יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא נִאֲמָרוּ בְּגִמְרָא, וְנִהְגּוּ
בָהֶם הַסּוֹפְרִים, וְקִבְּלָה הוּא בִּידָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ.
וְהֵן, שֶׁיֵּהִיוּ מִנֵּן הַשִּׁטּוֹן שֶׁבְּכָל דָּף וְדָף, לֹא פָחוֹת
מִשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים וְלֹא יֹתֵר עַל שְׁשִׁים⁵⁶; וְשִׁיחָה
הָרוּחַ שֶׁבִּין פִּרְשָׁה לְפִרְשָׁה כְּמוֹ תִּשְׁעַ אוֹתִיּוֹת:
'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר'; וְשִׁיחָה בְּרֹאשׁ הַשִּׁטּוֹן
לְמַעַל מִשִּׁירַת הַיָּם⁵⁷: 'הַבָּאִים'⁵⁸, 'בִּיבְשָׁה'⁵⁹,
הַשֵּׁם⁶⁰, 'מֵת'⁶¹, 'בְּמִצְרַיִם'⁶² - חֻמֶּשׁ שִׁטּוֹן; וְלִמְטָה
מִן הַשִּׁירָה חֻמֶּשׁ שִׁטּוֹן, תְּחִלַּת כָּל שִׁטָּה מִהֵן קֹף:
'וַתִּקַּח'⁶³, 'אֲחֵרֶיהָ', 'סוֹס', 'וַיֵּצְאוּ', 'וַיִּבְאוּ'⁶⁴;
וְיֵהִי בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁטּוֹן לְמַעַל מִשִּׁירַת הָאֲזִינוּ⁶⁵:
'וַאֲעִידָה'⁶⁶, 'אֲחֵרֶי', 'הַדֶּרֶךְ', 'בְּאַחֲרִית',
'לְהַכְעִיסוֹ', 'קָהָל' - שֵׁשׁ שִׁטּוֹן; וְלִמְטָה מִמֶּנָּה
חֻמֶּשׁ שִׁטּוֹן: 'וַיִּבְאוּ'⁶⁷, 'לְדַבֵּר', 'אֲשֶׁר', 'הִזְאת',
'אֲשֶׁר'.

(56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). (57) שמות טו, א-יט.
(58) שם, יד, כח. (59) שם, כט. (60) שם, ל. (61) שם.
(62) שם, לא. (63) שם, טו, כ. (64) שם, כג. (65) דברים
לב, א-מג. (66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. (67) שם,
לב, מדר. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות
מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל
עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים"
(כלשון הפסוק שמות לח, יב) - נראה שאיסור גמור יש
בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים,
ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו
לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל): "ולא ימעט
את הכתב מפני הריח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ה. ומורי (רבי
מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר-תורה
הייתי נזהר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ
מ"ואעידה בס". וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב ב"ה שמ"ו
בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, י" - "יודוך אחיך
(בראשית מט, ח), ה' - "הבאים (שמות יד, כח), ש' - "שמר
לך (שם, לד יא), מ' - "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' -
"ואעידה בס (דברים לא, כח), חפשי בספרי הגאונים ולא
מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה
לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל
ספר-תורה העשוי כן - פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה
יודוך" פתוחה, ואי-אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד
אלא-אם-כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבועמור הקודם)
שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות,
ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא
בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג
סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל
ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד סי' רעג).

יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּי לְמַצְוָה מִן הַמִּבְחָר. וְאִם
שָׁנָה, לֹא פְּסוּל. אֲבָל אִם קָתַב הַמֵּלֶא חֶסֶר או הַחֶסֶר⁶⁸
מֵלֶא, או שֶׁכֶּתֶב מֵלֶא שֶׁהִיא קָרִי⁶⁹ וְכָתַב כְּקָרִיאָתָהּ,
כְּגוֹן שֶׁכֶּתֶב 'וַיִּשְׁכַּח' בְּמָקוֹם 'וַיִּשְׁכַּח' וְכֵן⁷⁰,
וְכֵן הַדְּבָרִים בְּמָקוֹם 'וַיִּבְעַל' וְכֵן⁷¹, וְכֵן⁷²; או

1 יד. מִתֵּר לִכְתֹּב הַתּוֹרָה, כָּל חֶמֶשׁ וַחֲמֵשׁ בִּפְנֵי עֲצָמוֹ,
2 וְאֵין בָּהֶן קִדְשֵׁת סִפְר־תּוֹרָה⁸⁷. אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מִגִּלָּה⁸⁸
3 בִּפְנֵי עֲצָמָה, שְׂמִינִיָּה בָּהּ פְּרָשׁוֹת⁸⁹; וְאֵין כּוֹתִבִּין
4 מִגִּלָּה לְתִינּוֹק לְהַתְלַמֵּד בָּהָּ⁹⁰; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים
5 עָלֶיהָ חֶמֶשׁ - מִתֵּר⁹¹. פֶּתַב מִגִּלָּה, שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ תְּבוּת
6 בְּשִׁטָּה אַחַת - מִתֵּר⁹².

87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן (פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו בדרך שחייבים לעמוד מפני ספר־תורה. ובמסכת גיטין (ס.) אמרו: "אין קוראים בחומשים בבית־הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם היו בגליליה כס"ת שלנו. (88) חזק מהחומש. (89) לפי שהתורה חתומה ושלומה ניתנה למשה (שם). אבל בחומשים שלמים אין קפידא כל־כך, כמבואר שם. וכן מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים ללמדם תורה (כתובות קג:). (90) גיטין, שם. ורבינו אלפס התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקיל משום שאי־אפשר לכל עניי ישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר (תהלים קיט, קכו: עת לעשות לה' הפרו תורתך ('טור' יו"ד סי' רפג). (91) גיטין, שם. (92) שם אמרו: שלפיכך מותר היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה, ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) - משום שהיתה כתובה סירוגין. ומפרש רבינו: סירוגין - שלש שלש תיבות בשיטה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה מתוך ספר־תורה (ש"ך, יו"ד סי' רפג), וראה במוספנו "תשובות רבינו".

7 מִזֶּה. מִתֵּר לְדִבֶּק⁹³ תּוֹרָה, נִבְיָאִים וּכְתוּבִים בְּכָכָךְ.
8 אֶחָד⁹⁴. וּמִנִּיחָ⁹⁵ בְּכָל חֶמֶשׁ וְחֶמֶשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין, וּבִין
9 כָּל נָבִיא וְנָבִיא שְׁלֹשׁ שִׁיטִין⁹⁶, וּבִין כָּל נָבִיא וְנָבִיא
10 מִשְׁנֵים-עָשָׂר - שְׁלֹשׁ שִׁיטִין, שָׂאם בָּא לַחֲתֹךְ,
11 חוֹתְךָ⁹⁷. וְסִדְרָן שָׁל נְבִיאִים כֵּךְ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ,
12 שׁוּפָטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יַחֲזַקְאֵל,
13 יִשְׁעְיָה⁹⁸, תִּרְי-עָשָׂר⁹⁹. וְסִדְר הַכְּתוּבִים: רֹת,
14 וְתֵהִלִים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקֹהֶלֶת, וְשִׁירֵה-שִׁירִים¹⁰⁰,
15 וְקִינּוֹת¹⁰¹, וְדִנְיָאֵל¹⁰², וּמִגְלָה¹⁰³ וְדִבְרֵי הַיָּמִים¹⁰⁴.

93) לכוּרן. 94) ואע"פ שאי־אפשר שלא יונחו נביאים וכתובים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך אחד (ב"ב יג. וב'תוספות' שם). 95) משאיר חלק. 96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא לנביא", שמשמע ארבע שיטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא לנביא ג' שיטין. וכן הנוסח במס' סופרים (פ"ב, ה"ד). 97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג.): "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדף, ולהתחיל את השני בראש הדף, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים בסוף הדף, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל

פרק שמיני¹

(1) דיני פרשיות הסתומות והפתוחות; מניין הפרשיות הסתומות והפתוחות שבכל התורה; צורת כתיבת השירות.

ד. ולפי שראיתי שבוש גדול בכל הספרים¹¹ 27
 שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסכת, שכותבין 28
 ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות, נחלקים 29
 בדברים אלו במחלקת הספרים שסומכין עליהם¹² - 30
 ראיתי לכתב הנה כל פרשיות התורה הסתומות 31
 והפתוחות, וצורת השירות, כדי לתקן עליהם כל 32
 הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים 33
 אלו הוא הספר הידוע במצרים, שהוא כולל ארבעה 34
 ועשרים ספרים¹³, שהיה בירושלים מפמה שנים 35
 להגיה ממנו הספרים, ועליו היו הכל סומכין, לפי 36
 שהגיהו בן-אשר¹⁴, ודקדק בו שנים הרבה, והגיהו 37
 פעמים רבות כמו שהעתיקו, ועליו סמכתי בספר 38
 התורה שכתבתי בהלכות. 39

(11) ספרי תורה. (12) כגון מסורת בני ארץ ישראל הנקראים "מערכאי" הסומכים על ספריהם שבארץ ישראל. ומסורת בני בבל הנקראים "מדינחאי" (מזרחיים) הסומכים על ספריהם שבבבל. (13) שהם כל תורה נביאים וכתובים. (14) הוא המדקדק אהרן בן אשר שהיה ראש ישיבה בטבריה, מקום חכמי המסורה והניקוד. וב"שלשלת הקבלה" כתוב: שהיה בדור שאחרי רב סעדיה גאון והיה נקרא אהרן בן משה משבט אשר.

ספר בראשית

יהי רקיע¹⁵, ויהי המים, ויהי מאורות, וישרצו המים, תוצא הארץ, ויכלו, אלה תולדות השמים - כלן פתוחות, והן שבע פרשיות. אל האשה אמר, וילאדם אמר - שתייהן סתומות. ויאמר ה' אלהים - פתוחה. והאדם ידע, זה ספר, ויהי שת, ויהי אנוש, ויהי קינן, ויהי מהללאל, ויהי ירד, ויהי חנוך, ויהי מתושלח, ויהי למך, ויהי נח - אחת עשרה פרשיות אלו כלן סתומות. וירא ה', אלה תולדות נח - שתייהן פתוחות. ויאמר אלהים לנח, וידבר אלהים אל נח, ויאמר אלהים אל נח - שלשתן סתומות. ויהיו בני נח, ואלה תולדות בני נח - שתייהן פתוחות. ויבנען ילד, ולשם ילד - שתייהן סתומות. ויהי כל הארץ שפה אחת, אלה תולדות שם - שתייהן פתוחות. וארפכשד חי, ושלח חי, ויהי עבר, ויהי פלג, ויהי רעו, ויהי שרוג, ויהי נחור, ויהי תרח - כלן סתומות, השמונה פרשיות. ויאמר ה' אל אברהם, ויהי רעב, ויהי בימי אמרפל - שלשתן פתוחות. אחר הדברים, ושרי אשת אברהם, ויהי אברהם, ויאמר אלהים אל אברהם - ארבעתן סתומות. וירא אליו - פתוחה. ויסע משם, וה' פקד את שרה - שתייהן סתומות. ויהי בעת ההוא, ויהי אחר, ויהי אחרי הדברים, ויהיו חיי שרה - ארבעתן פתוחות. ואברהם זקן - סתומה. ויסף אברהם, ואלה תולדות ישמעאל, ואלה תולדות יצחק, ויהי רעב - ארבעתן

א. פרשה פתוחה יש לה שתי צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח שאר השיטה פנוי, ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השניה. במה דברים אמורים? שנשאר מן השיטה רוח פשעור תשע אותיות; אבל אם לא נשאר אלא מעט, או אם גמר בסוף השיטה - מניח שיטה שניה בלא כתב, ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית.

ב. פרשה סתומה יש לה שלש צורות: אם גמר באמצע השיטה, מניח רוח פשעור², ומתחיל לכתב בסוף השיטה תבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה, עד שימצא הרוח באמצע. ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הרוח פשעור ולכתב בסוף השיטה תבה אחת - יניח הכל פנוי, ויניח מעט רוח מראש שיטה שניה, ויתחיל לכתב הפרשה הסתומה באמצע שיטה שניה³. ואם גמר בסוף השיטה, מניח מתחלת שיטה שניה פשעור הרוח, ומתחיל לכתב הסתומה באמצע השיטה⁴. נמצאת אומר, שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת השיטה לעולם⁵, ופרשה סתומה תחלתה באמצע השיטה לעולם.

(2) תשע אותיות. (3) ירושלמי (מגילה פרק א, הלכה ט) "פתוחה מכאן ומכאן" (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה ובתחילת השיטה השנייה) - סתומה". (4) (שם) "פתוחה מראשה" (שהניח חלק מראש השיטה) - סתומה". (5) (שם) "פתוחה מסופה" (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה והתחיל לכתוב בתחילת השנייה) - פתוחה". רבים חולקים על רבינו בשיטת ה"פתוחה והסתומה". ראה (בית יוסף יורה דעה סימן רע"ה ותוספות מנחות דף לב עמוד א). ורבינו מקורו מהירושלמי הנ"ל, שהייתה לפניו הגירסה כמו שהעתקנוה.

ג. ספר שאינו מגה במלא וחסר, אפשר לתקנו⁶ 20
 ולהגיהו, כמו שבארנו⁷. אבל אם טעה ברוח 21
 הפרשיות, וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה, 22
 או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או 23
 שכתב פדרפו ולא הפסיק ברוח במקום הפרשה, או 24
 ששנה צורת השירות⁸ - הרי זה פסול⁹, ואין לו 25
 תקנה¹⁰, אלא לסלק את כל הדף שטעה בו. 26

(6) שימחוק את היתר וימלא את החסר על ידי תלייה מלמעלה (לעיל פרק א, הלכה ט"ז). (7) לעיל (פרק ז, הלכות י"ב-י"ג). (8) שירת "הים" ו"האזינו", שנכתבות בצורה מיוחדת, כמבואר בסוף פרק זה. (9) (שבת דף קג עמוד ב). (10) "כי איך יתקן עיוות הפתוחות והסתומות, והלא יצטרך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושלא יזדמן לו שם (שאסור למחוק) וגם יצטרך למעט הכתב בגלל רווח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור, ולפיכך תיקונו רחוק, אבל וודאי מועיל לו תיקון אם אפשר (תשובות הרא"ש כלל ג).

- 1 פְּתוּחוֹת. וַיְהִי עֲשׂוֹ, וַיְהִי כִּי זָקַן יַעֲקֹב, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב
2 - שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - פְּתוּחָה. וַיָּבֹא
3 יַעֲקֹב, וַתֵּצֵא דִּינָה - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים,
4 וַיֵּרָא אֱלֹהִים, וַיְהִי בְנֵי יַעֲקֹב, וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת עֲשׂוֹ -
5 אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה בְנֵי שְׁעִיר - סְתוּמָּה. וְאֵלֶּה
6 הַמְּלָכִים, וַיָּשָׁב יַעֲקֹב, וַיְהִי בַּעַת - שְׁלֹשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
7 וַיּוֹסֶף הוֹרֵד מִצְרַיִמָּה - סְתוּמָּה. וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים,
8 וַיְהִי מִקֵּץ - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו, וְאֵלֶּה
9 שְׁמוֹת, וְאֵת יְהוּדָה - שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְהִי אַחֲרֵי
10 הַדְּבָרִים, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, שְׁמַעוֹן וְלוֹוִי, יְהוּדָה, זְבוּלֹן,
11 יִשְׁשָׁכָר - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. דָּן, גָּד, מָאֶשֶׁר,
12 נַפְתָּלִי, בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. בְּנִימִין -
13 פְּתוּחָה.
14 מִנֵּינן הַפְּתוּחוֹת - שֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים, וְהַסְתוּמוֹת -
15 שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל תִּשְׁעִים וְאַחַת.
16 סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
17 וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ, וַיִּלָּךְ אִישׁ, וַיְהִי בִּימֵי הָרַבִּים -
18 שְׁלֹשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה - סְתוּמָּה. וַיִּלָּךְ
19 מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיַּדְבֵּר
20 אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָּה. וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה,
21 וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת.
22 אֵלֶּה רֵאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם, וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - שְׁתִּיחָן
23 סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רֹאה נִתְתִּיף, וַיֹּאמֶר
24 ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר
25 ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֹב פָּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה
26 אָמֹר אֶל אֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל
27 מֹשֶׁה בֹּא - פְּתוּחָה. (וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה אָמֹר אֶל
28 אֶהֱרֹן נָטָה אֶת יָדוֹ), וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמֹר אֶל
29 אֶהֱרֹן נָטָה אֶת מִטְףֵּה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשָּׁכֶם
30 בְּבִקְרָ - (שְׁלֹשְׁתָּן) [ס"א שְׁתִּיחָן] סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר
31 ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פָּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל
32 אֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשָּׁכֶם
33 - סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה
34 בֹּא אֶל פָּרְעֹה - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל
35 מֹשֶׁה נָטָה יָדוֹ - סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שֶׁל
36 'וַיְהִי חֹשֶׁף', וַיֹּאמֶר שֶׁל 'עוֹד נִגַּע אַחֵד' - שְׁתִּיחָן
37 פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר
38 ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן - שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּקְרָא
39 מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה - סְתוּמָּה. וַיִּסְעוּ
40 בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן - שְׁתִּיחָן
41 פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בַּעֲצָם - סְתוּמָּה. וַיַּדְבֵּר ה' וְכוּ' קִדְשׁ
42 לִי, וְהָיָה כִּי יִבְאֶף - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּשִׁלַּח
43 - סְתוּמָּה. וַיַּדְבֵּר ה' וְכוּ' וַיִּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ, וַיֹּאמֶר ה'
44 אֶל מֹשֶׁה מַה תַּעֲזֶק, וַיֹּאמֶר ה' נָטָה אֶת יָדוֹ, אֲזַ
45 יָשִׁיר מֹשֶׁה, וַתִּקַּח מִרְגָּם - חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת. וַיִּסַּע
46 מֹשֶׁה, וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי
- מִמֵּטֵיר - שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה -
פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָּה. וַיִּסְעוּ כָּל
עַד, וַיָּבֹאוּ עַמְלֵק, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב, וַיִּשְׁמַע
יִתְרוֹ, בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי - חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת. וַיַּדְבֵּר
אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים, אֲנֹכִי, לֹא תִשָּׂא - שְׁלֹשְׁתָּן
סְתוּמוֹת. זְכוֹר - פְּתוּחָה. כְּבֹד, לֹא תִרְצַח, לֹא
תִנְאַף, לֹא תִגְנֹב, לֹא תַעֲנֶה, לֹא תַחְמוֹד, [לֹא תַחְמוֹד]
- כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן (שש) [שבע]. וְכָל הָעָם -
פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָּה. וְאֵלֶּה
הַמִּשְׁפָּטִים - פְּתוּחָה. וְכוּ' יִמְכֹּר, מִכָּה אִישׁ, וְכוּ'
זִדָּה, וּמִכָּה אֲבִיו, וְגִנָּב אִישׁ וּמִכָּרוֹ, וּמִקְלָל אֲבִיו,
וְכוּ' יִרְיֵב אֲנָשִׁים, וְכוּ' יִכֶּה אִישׁ, וְכוּ' יִצְּצוּ אֲנָשִׁים,
וְכוּ' יִכֶּה אִישׁ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן עֶשְׂרִי. וְכוּ' יִגַּח
שׂוֹר - פְּתוּחָה. וְכוּ' יִפְתַּח, וְכוּ' יִגָּף, כִּי יִגְנֹב אִישׁ,
כִּי יִכְעֹר אִישׁ, כִּי תִצֵּא אִשׁ, כִּי יִתֵּן, כִּי יִתֵּן אִישׁ -
כֻּלָּם סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. וְכוּ' יִשְׁאַל - פְּתוּחָה. וְכוּ'
יִפְתָּה, מִכְשָׁפָה, זִבְחָה לְאֱלֹהִים - שְׁלֹשְׁתָּן סְתוּמוֹת.
אִם כֶּסֶף - פְּתוּחָה. אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל, לֹא תִשָּׂא, כִּי
תִפְגַּע, כִּי תִרְאֶה, לֹא תִשָּׂא - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. הִנֵּה
אֲנֹכִי - פְּתוּחָה. לֹא תִהְיֶה מְשֻׁכָּלָה - סְתוּמָּה. וְאֵל
מֹשֶׁה אָמַר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' - סְתוּמָּה. וַיַּדְבֵּר
ה' - פְּתוּחָה. וַעֲשׂוּ אֲרוֹן - סְתוּמָּה. וַעֲשִׂיתִּי שִׁלְחָן,
וַעֲשִׂיתִּי מִנְרֹת - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וְאֵת הַמִּשְׁכָּן -
סְתוּמָּה. וַעֲשִׂיתִּי אֶת הַקְּרָשִׁים - פְּתוּחָה. וַעֲשִׂיתִּי
פָּרֹכֶת, וַעֲשִׂיתִּי אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וַעֲשִׂיתִּי אֶת חֲצֵר
הַמִּשְׁכָּן, וְאֶתֶּה תַּצְנֶה, וְאֶתֶּה הַקֶּרֶב - חֲמִשָּׁתָן
סְתוּמוֹת. וַעֲשׂוּ אֶת הָאֹפֶד - פְּתוּחָה. וַעֲשִׂיתִּי
מִשְׁבָּצָה, וַעֲשִׂיתִּי חֹשֶׁן, וַעֲשִׂיתִּי אֶת מַעִיל, וַעֲשִׂיתִּי
צִיץ, וְזֶה הַדְּבָר, וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת,
וְהֵן שֵׁשׁ. וַעֲשִׂיתִּי מִזְבֵּחַ, וַיַּדְבֵּר ד' כִּי תִשָּׂא, וַיַּדְבֵּר
ד' וַעֲשִׂיתִּי פִּיּוֹר, וַיַּדְבֵּר ד' בְּשָׁמִים - אַרְבַּעַתָּן
פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ד' קַח לָךְ סָמִים, וַיַּדְבֵּר ד' רֹאה
קְרָאתִי - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' - פְּתוּחָה.
וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָּה. וַיַּדְבֵּר ד' לָךְ רֹד, וַיִּפֶּן
וַיֵּרֶד - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיַּדְבֵּר ד' לָךְ עֲלֶה מִזֶּה -
סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר
ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּסֶל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב -
אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת. וַיִּקְהַל מֹשֶׁה - סְתוּמָּה. וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁתִּיחָן
פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ כָל חֻכָּם לֹב - סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂ יִרְיעַת
- פְּתוּחָה. וַיַּעֲשׂ אֶת הַקְּרָשִׁים - סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂ
בְּצִלְאֵל, וַיַּעֲשׂ אֶת הַשִּׁלְחָן, וַיַּעֲשׂ אֶת הַמִּנְרֹת, וַיַּעֲשׂ
אֶת מִזְבֵּחַ הַקְּטֹרֶת - אַרְבַּעַתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂ אֶת
מִזְבֵּחַ הָעֹלָה, וַיַּעֲשׂ אֶת הַפִּיּוֹר, וַיַּעֲשׂ אֶת הַחֲצֵר,
אֵלֶּה פְּקוּדֵי, כָּל הַזֶּהָב - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. וַיַּעֲשׂ אֶת
הָאֹפֶד - פְּתוּחָה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת אֲבִנֵי - סְתוּמָּה. וַיַּעֲשׂ

47 ד'דבר אל אהרן ואל בניו - שתייהן פתוחות. וידבר
 48 ד'שור או כשב או עז' - סתומה. וידבר ד'דבר אל
 49 בני ישראל, אלה מועדי ה', וידבר ד'כי תבאו אל
 50 הארץ' - שלשתן פתוחות. וספרתם לכם - סתומה.
 51 וידבר ד'בחדש השביעי' - פתוחה. וידבר ד'אף
 52 בעשור' - סתומה. וידבר ד'בחמשה עשר יום',
 53 וידבר ד'צו את בני ישראל, ולקחת סלת - שלשתן
 54 פתוחות. ויצא בן אשה - סתומה. וידבר ד'הוצא את
 55 המקלל, וידבר ד'בהר סיני' - שתייהן פתוחות.
 56 וספרת לך, כי זמון אחיד, ואיש כי זמון, וכי זמון
 57 אחיד, וכי זמון, וכי תשיג יד - כלן סתומות, והם
 58 שש. אם בחקתי, ואם לא תשמעו לי - שתייהן
 59 פתוחות. ואם בזאת - סתומה. וידבר ד'איש כי
 60 יפלא' - פתוחה. ואם בהמה - סתומה.
 61 מגזן הפתוחות - שתיים וחמשים, והסתומות - שש
 62 וארבעים. הכל - תשעים ושמונה.
 63 ספר במדבר סיני
 64 בני ראובן - סתומה. לבני שמעון, לבני גד, לבני
 65 יהודה, לבני יששכר, לבני זבולן, לבני יוסף, לבני
 66 מנשה, לבני בנימין, לבני דן, לבני אשר, בני
 67 נפתלי, אלה הפקדים, וידבר ד'אף את מטה לוי',
 68 וידבר ד'איש על דגלו' - כלן פתוחות, והן ארבע
 69 עשרה. דגל מחנה ראובן, ונסע אהל, דגל מחנה
 70 אפרים, דגל מחנה דן - ארבעתן סתומות. אלה
 71 פקודי, ואלה תולדות, וידבר ד'הקרב, וידבר
 72 ד'אנני, וידבר ד'פקד' - חמשתן פתוחות. ולקחתה,
 73 ויאמר ד'פקד' - שתייהן סתומות. וידבר ד'קח',
 74 וידבר ד'נשא', וידבר ד'אל תכריתו', וידבר
 75 ד'נשא' - ארבעתן פתוחות. בני מררי, ופקודי בני
 76 גרשון - שתייהן סתומות. וידבר ד'צו', וידבר
 77 ד'איש או אשה כי יעשו', וידבר ד'איש כי
 78 תשטה', וידבר ד'איש או אשה כי יפלא', וידבר
 79 ד'דבר אל אהרן' - חמשתן פתוחות. וברך, יאר,
 80 ישא, ושמנו, ויהי ביום כלות משה, ויהי המקריב
 81 - כלן סתומות, והן שש. ביום השני, ביום
 82 השלישי, ביום הרביעי, ביום החמישי, ביום
 83 הששי, ביום השביעי, ביום השמיני, ביום
 84 התשיעי, ביום העשירי, ביום עשתי עשר יום,
 85 ביום שנים עשר יום, זאת חגגת, וידבר
 86 ד'בהעלתך, וידבר ד'קח את הלולים' - כלן
 87 פתוחות, והן ארבע עשרה. וידבר ד'זאת אשר
 88 ללולים' - סתומה. וידבר ד'ויעשו', וידבר ד'כי
 89 יהיה טמא' - שתייהן פתוחות. וביום הקים -
 90 סתומה. וידבר ד'עשה לך', ויהי בשנה השנית -
 91 שתייהן פתוחות. ויאמר משה לחכב, ויהי בנסע -
 92 שתייהן סתומות. ויהי העם כמתאננים, ויאמר

1 את החשן, ויעש את מעיל - שתייהן פתוחות.
 2 ויעשו את הכתנת שש, ויעשו את ציץ, ותכל -
 3 שלשתן סתומות. ויביאו את המשכן, וידבר ד'ביום
 4 החדש' - שתייהן פתוחות. ויהי בחדש הראשון,
 5 ויקח, ויתן את השלחן, וישם את המנרה, וישם
 6 את מזבח, וישם את מסך, וישם את הכיר, ויקם
 7 את החצר - כלן סתומות, והן שמונה. ויכס הענן
 8 - פתוחה.
 9 מגזן הפתוחות - תשע ושישים, ומגזן הסתומות -
 10 חמש ותשעים. הכל - מאה ושישים וארבע
 11 פרישיות.
 12 ספר ויקרא
 13 ואם מן הצאן - סתומה. ואם מן העוף - פתוחה.
 14 ונפש כי תקריב, וכי תקרב, ואם מנחה על המזבח,
 15 ואם מנחת מרחשת, ואם מקריב - חמשתן
 16 סתומות. ואם זבח, ואם מן הצאן, ואם עז, וידבר,
 17 ואם כל עדת, אשר נשיא, ואם נפש, ואם כבש,
 18 ונפש כי תחטא - כלן פתוחות, והן תשע. ואם לא
 19 תשיג, וידבר ה' - שתייהן סתומות. ואם נפש,
 20 וידבר ד'נפש¹⁶, וידבר וכו' - שלשתן פתוחות.
 21 וזאת תורת - סתומה. וידבר ד'זה קרבן, וידבר
 22 ד'דבר אל אהרן, וזאת תורת האשם, וזאת תורת
 23 זבח, וידבר ד'דבר אל בני ישראל המקריב, וידבר
 24 ד'קח את אהרן' - כלן פתוחות, והן שש. ויהי ביום
 25 השמיני - סתומה. וידבר ה' אל אהרן, וידבר משה,
 26 וידבר ה' אל משה - שלשתן פתוחות. וזה לכם, וכי
 27 ימות - שתייהן סתומות. וידבר ד'אשה כי תזריע',
 28 וידבר ד'אדם כי יהיה, נגע צרעת, וכבש - ארבעתן
 29 פתוחות. או כבש - סתומה. ואיש או אשה -
 30 פתוחה. ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם, ואיש
 31 כי ימרט ראשו, והבגד - שלשתן סתומות. וידבר
 32 ד'זאת תהיה' - פתוחה. ואם דל - סתומה. וידבר
 33 ד'כי תבאו', וידבר ד'דבר אל בני ישראל' - שתייהן
 34 פתוחות. ואיש כי תצא - סתומה. ואשה כי תהיה
 35 - פתוחה. ואשה כי יזוב - סתומה. וידבר ד'אחרי
 36 מות, וידבר ד'דבר אל אהרן, וידבר ד'דבר אל בני
 37 ישראל' - שלשתן פתוחות. איש איש, ערות אביו,
 38 ערות אשת אביו, ערות אחותו, ערות בת בנו, ערות
 39 בת אשת, ערות אחות אביו, ערות אחות אמו, ערות
 40 אחי אביו, ערות פלתו, ערות אשת אחיו, ערות
 41 אשה ובתה - כלן סתומות, והן שתיים עשרה. וידבר
 42 ד'דבר אל כל עדת, וכי תבאו אל - שתייהן
 43 פתוחות. וכי יגור - סתומה. וידבר ד'אשר יתן
 44 מזרעו, ויאמר ה' אל משה אמר אל הפהנים -
 45 שתייהן פתוחות. והפנה הגדול, וידבר ד'דבר אל
 46 אהרן' - שתייהן סתומות. וידבר ד'ויעזרו', וידבר

ספר אלה הדברים

47 ויאמר ה' אלי, ונפן ונעבר, וידבר ה', ויאמר ה'
48 אלי ראה, ואתחנן - חמשותף סתומות. ועתה
49 ישראל, כי תוליד בנים, אז יבדיל, ויקרא משה -
50 ארבעתן פתוחות. אנכי, לא תשא, שמור, כפד, לא
51 תרצה, ולא תנאף, ולא תגנב, ולא תענה, ולא
52 תחמד, ולא תאונה, את הדברים - כלן סתומות,
53 והן אחת עשרה. שמע ישראל - פתוחה. והיה כי
54 יביאך, לא תנסו, כי ישאלך בך, כי יביאך -
55 ארבעתן סתומות. והיה עקב - פתוחה. כי תאמר -
56 סתומה. כל המצוה, והיה אם שכח תשכח, שמע
57 ישראל, בעת ההוא, ועתה ישראל - חמשותף
58 פתוחות. כי הארץ, והיה אם שמע, כי אם שמר
59 תשמרון, ראה אנכי, והיה כי יביאך, כי ירחיב, כי
60 יכרית - כלן סתומות, והן שבע. כי יקום - פתוחה.
61 כי יסיתך, כי תשמע, בנים אתם, לא תאכל, את זה
62 תאכלו, כל צפור טהרה - כלן סתומות, והן שש.
63 עשר תעשר - פתוחה. מקצה שלש שנים, מקץ
64 שבע שנים, כי יהיה בך אביון, כי ימכר לך -
65 ארבעתן סתומות. כל הבכור, שמור את חדש -
66 שתיהן פתוחות. שבעה שבעת - סתומה. חג הסוכה
67 - פתוחה. שפטים ושטרים, לא תשע לך, לא
68 תזבח, כי ימצא בקרבך - ארבעתן סתומות. כי
69 יפלא - פתוחה. כי תבא, לא יהיה לפניהם, וזה
70 יהיה, וכי יבא הלוי, כי אתה בא, כי יכרית - כלם
71 סתומות, והן שש. וכי יהיה איש - פתוחה. לא
72 תסיג, לא יקום עד, כי תצא למלחמה, כי תקרב
73 אל עיר, כי תצור אל עיר - חמשותף סתומות. כי
74 ימצא חלל - פתוחה. כי תצא למלחמה, כי תהיין
75 לאיש, כי יהיה לאיש, וכי יהיה באיש, לא תראה
76 את שור, לא תראה את חמור, לא יהיה כלי גבר
77 - כלן סתומות, והן שבע. כי יקרא - פתוחה. כי
78 תבנה, לא תחרש, גדלים, כי יקח איש אשה, ואם
79 אמת היה, כי ימצא איש, כי יהיה נערה בתולה,
80 ואם בשדה ימצא, כי ימצא, לא יקח איש, לא יבא
81 פצוע, לא יבא ממזר, לא יבא עמוני, לא תמעב
82 אדמי, כי תצא מתנה, לא תסגיר, לא תהיה קדשה,
83 לא תשיך, כי תדר נדר, כי תבא בכרם, כי תבא
84 בקמת, כי יקח איש אשה, כי יקח איש אשה
85 חדשה, כי ימצא, השמר בנגע הצרעת, כי תשה
86 ברעף, לא תעשק שכיר עני, לא יומתו אבות, לא
87 תטה, כי תקצר, כי תחבט, כי יהיה ריב, כי ישבו
88 אחים, כי ינצו אנשים, לא יהיה לך בכיסך - כלן
89 סתומות, והן חמש ושלושים. זכור את אשר עשה,
90 והיה כי תבוא - שתיהן פתוחות. כי תכלה לעשר,
91 היום הזה - שתיהן סתומות. ויצו משה וזקני

1 ד'אספה ל', ויאמר ד'היד ה' תקצר, ותדבר מרים
2 - ארבעתן פתוחות. ויאמר ה' פתאם - סתומה.
3 ויאמר ד'ואביה, וידבר ד'שלח לך, ויאמר ד'עד
4 אנה ינאצני, וידבר ד'עד מתי, וידבר ד'כי תבאו,
5 וידבר ד'בבאכם' - פתוחות, והן שש. וכי תשגו,
6 ואם נפש אחת - שתיהן סתומות. והיו בני ישראל
7 במדבר - פתוחה. ויאמר ד'מות יומת' - סתומה.
8 ויאמר ד'ועשו להם, ויקח קרח - שתיהן פתוחות.
9 וידבר ד'הבדלו', וידבר ד'העלו', וידבר ד'אמר אל
10 אלעזר' - שלשתן סתומות. וילנו - פתוחה. וידבר
11 ד'הרמו' - סתומה. וידבר ד'קח מאתם', ויאמר
12 ד'השב', ויאמרו בני ישראל - שלשתן פתוחות.
13 ויאמר ה' אל אהרן - סתומה. וידבר ה' אל אהרן
14 - פתוחה. ולבני לוי - סתומה. וידבר ד'ואל
15 הלוים', וידבר ד'זאת חקת', ויבאו בני ישראל,
16 וידבר ד'קח את המטה' - ארבעתן פתוחות. ויאמר
17 ד'יען לא האמנתם', וישלח משה - שתיהן
18 סתומות. ויסעו מקדש - פתוחה. וישמע הכנעני -
19 סתומה. ויסעו מהר ההר - פתוחה. אז ישיר -
20 סתומה. וישלח ישראל - פתוחה. וירא בלק -
21 סתומה. וישב ישראל, וידבר ד'פינחס', וידבר
22 ד'צורר', ויאמר ה' - ארבעתן פתוחות. בני
23 שמעון, בני גד, בני יהודה, בני יששכר, בני זבולן,
24 בני יוסף, אלה בני אפרים, בני בנימן, אלה בני
25 דן, בני אשר, בני נפתלי - כלן סתומות, והן אחת
26 עשרה. וידבר ה' - פתוחה. ואלה פקודי הלוי,
27 ותקרבנה - שתיהן סתומות. ויאמר ד'כן בנות
28 צלפחד', ויאמר ד'עלה' - שתיהן פתוחות. וידבר
29 משה - סתומה. וידבר ד'צו', וביום השבת,
30 ובראשי חדשיכם - שלשתן פתוחות. ובחדש
31 הראשון, וביום הבכורים - שתיהן סתומות.
32 ובחדש השביעי - פתוחה. ובפעשור, ובחמשה
33 עשר, וביום השני, וביום השלישי, וביום הרביעי,
34 וביום החמישי, וביום השישי, וביום השביעי, ביום
35 השמיני - כלן סתומות, והן תשע. וידבר משה,
36 וידבר ה' - שתיהן פתוחות. ויצאו משה ואלעזר,
37 ויאמר אלעזר, ויאמר ד'שא' - שלשתן סתומות.
38 ומקנה רב - פתוחה. ויאמרו אם מצאנו, ויגשו
39 אליו - שתיהן סתומות. ויאמר אליהם משה, אלה
40 מסעי - שתיהן פתוחות. וישמע הכנעני, וידבר
41 ד'בערבת' - שתיהן סתומות. וידבר ד'צו את בני
42 ישראל', וידבר ד'אלה שמות האנשים', וידבר
43 ד'בערבת מואב', וידבר ד'דבר אל בני ישראל',
44 ויקרבו ראשי - חמשותף פתוחות.
45 מגן הפתוחות - שמים ותשעים, והסתומות -
46 ששים ושש. הכל - מאה וחמשים ושמונה.

אולם רבי מנחם לונזאנו בספרו "אור תורה" אומר: שראש השיטה: "ואילים", כי תיבה זו מובדלת מ"כרים", ודבוקה אל "בני בשן" וכן מפורש במסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ט), וכך מנהג סופרינו.

ואלו הן התבות שבראש כל חצי שיטה אחרונה, שהן באמצע הדף:

ותשמע, תזל, וכרכיבים, הבו, פי, צדיק, דור, עם, הוא, בינו, זקניו, בהפרידו, למספר, יעקב, ובתהו, יצרנהו, על, ישאהו, ואין, ויאכל, ושמן, עם, עם, וישמן, ויטש, יקנאהו, יזכחו, חדשים, צור, וירא, ויאמר, פי, הם, ואני, פי, ותאכל, אספה, מזי, וכן, מחוץ, גם, אמרתי, לולי, פון, פי, לו, איכה, אם, פי, פי, ענבמו, חמת, הלא, לי, פי, פי, פי, ואמר, אשר, יקומו, ראו, אני, ואין, ואמרתי, ותאחז, ולמשנאי, וחרבי, מראש, פי, וכפר.

שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות²².

שיטה ראשונה בדרפה, ושאר השיטות - אחת מניחין באמצעה רוח²³ אחד, ואחת מניחין הרוח בשני מקומות באמצעה²⁴, עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש, ונמצא רוח²⁵ כנגד הכתב²⁶, וכתב כנגד הרוח.

(22 מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה י"א). ושם (הלכה י) מנו גם את "שירת דבורה" (שופטים פרק ה), שהיא נכתבת כצורת "שירת הים". (23 כשיעור תשע אותיות. והסדר האמור כאן לא דווקא, כי למעשה השורה הראשונה יש לה שני רווחים, והשנייה - רווח אחד, כצורת השירה שלפנינו. אמנם יש דפוסי רמב"ם (אמ"ד ועוד) שהשורה הראשונה יש בה רווח אחד, אולם כבר כתב הרב מנחם די לונזאנו בספרו "אור תורה": אל תשית ליכך לצורה שבספרי הרמב"ם הנדפסים, כי היא [=כנראה] משובשת, ואינה הצורה שכתב הרמב"ם בספרו אך המדפיס [=כנראה טעה], בדאה מליבו". (24 אותו שיעור הרווח מחלקים לשניים. (25 של השיטה העליונה. (26 של השיטה שתחתיה, וזהו שאמרו (מגילה דף טז עמוד ב): "אריח על גבי לבנה ולבינה על גבי אריח".

וזו היא צורתה:

או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו לאמר	אשירה ליהוה כי נאה נאה	סוס
ורכבו רמה בים:	עזי וזמרת יה יהי לי	
לשועה	זה אלי ואנוהו	אלהי
אבי וארמנותו:	יהוה איש מלחמה יהוה	
שמו:	מרכבת פרעה וחילו ירה בים	ומכתר
שלישו טבעו בים סוף:	תהמת ובסימו ירדו במצולת פמו	
אבן:	ימיד יהוה נאדרי כפח	ימיד
יהוה תרעץ אויב:	וברב גאותך תהרס	
קפיד	תשלח חרונך יאכלמו פקש:	וברוח
אפיך נערמו מים	נצבו כמו נד	
מלים	קפאו תהמת כלב ים:	אמר

1 ישראל - פתוחה. וידבר משה, ויצו משה את העם,
2 ארור האיש, ארור מקלה, ארור מסיג, ארור
3 משגה, ארור מטה, ארור¹⁷ שכב עם כל בהמה,
4 ארור שכב עם אחרתו, ארור שכב עם חתנתו, ארור
5 מכה, ארור לקח שחד, ארור אשר לא יקים - כלן
6 סתומות, והן שלש עשרה. והיה אם שמוע, והיה
7 אם לא תשמע - שתיהן פתוחות. אלה דברי הברית
8 - סתומה. ויקרא משה, אתם נצבים - שתיהן
9 פתוחות. והיה כי יבאו, כי המצוה, ראה נתתי -
10 שלשתן סתומות. וילך משה - פתוחה. ויקרא משה
11 - סתומה. ויאמר ה' אל משה הן, האזינו השמים,
12 ויבא משה, וידבר ה' אל משה בעצם, וזאת הברכה
13 - חמשתן פתוחות. וזאת ליהודה - סתומה. וללוי
14 - פתוחה. לבנימן, וליוסף, ולזבולון, ולגד, ולדן,
15 ולאשר, ויעל משה - כלן סתומות, והן שבע.

16 מגין הפתוחות של ספר זה - שלשים וארבע,
17 והסתומות - מאה ועשרים וארבע. הכל - מאה
18 וחמשים ושמונה. מגין הפתוחות של כל התורה -
19 מאתים ותשעים, ומגין הסתומות - שלש מאות
20 ושבעים ותשע. הכל - שש מאות וששים ותשע.
21 צורת שירת 'האזינו': כל שיטה ושיטה יש באמצע
22 רוח אחד¹⁸ כצורת הפרשה הסתומה¹⁹, ונמצא כל
23 שיטה חלוקה לשתיים. וכותבין אותה בשבעים²⁰
24 שיטות. ואלו הן התבות שבראש כל שיטה ושיטה:
25 האזינו, יצרף, כשעירם, פי, הצור, אל, שחת,
26 הלה, הלווא, זכר, שאל, בהנחל, יצב, פי,
27 ימצאהו, יסכבהו, כנשר, יפרש, ה', ירכבהו,
28 וינקהו, חמאת, בגי²¹, ודם, שמנת, וינבל, בתועבת,
29 אלהים, לא, ותשפח, מפסע, אראה, בנים, כעסוני,
30 בגוי, ותיקד, ותלהט, חצי, וקטב, עם, ומחדרים,
31 יונק, אשפיתה, פון, ולא, ואין, יבינו, ושנים, וה',
32 ואיבינו, ומשדמת, אשכלת, וראש, חתום, לעת,
33 וחס, ועל, ואפס, צור, ושתו, יהי, ואין, מחצתי,
34 פי, אם, אשיב, אשפיר, מדם, הרנינו, ונגם.
35 כל אלו התבות שבראש.

(15 ואת הפרשה שבראש הספר לא הזכיר רבינו, וכן בראש שאר החומשים לא הזכירו פרשיותיהם הראשונות - מפני שהן תחילת הספר, אין למנותן לא כפתוחות ולא כסתומות (כסף משנה). (16 נפש כי תחטא (פרק ה, פסוק יד). (17 ובקצת ספרים וכן בחומשים שלפנינו מונים גם את: "ארור שוכב עם אשת אביו" לפרשה סתומה, אבל לפי ספרי הרמב"ם המוגהים אין זו לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וכן החליט הכסף משנה. וראה ב"מנחת שי" לדברים שם. (18 של תשע אותיות. (19 כתב מכאן ומכאן וחקל באמצע. (20 ראה מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ח"ט). וכדאי להעיר שברמב"ם כתב יד התימנים כתוב כאן: "בשבע ושישים שיטות". (21 כנוסח כל ספרי הרמב"ם,

- 1 אוֹיֵב אֶרְדָּף אִשִּׁי
2 נֶפֶשׁ אֶרֶץ חֲרָבִי תִרְשָׁמוּ יְדִי:
3 בְּרוּחַ קִסְמוֹ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בָּמִים
4 אִירִיָּם: מִי כְמוֹכָה בְּאֵלֶם יְהוָה
5 כְּמוֹכָה נֶאֱדָר בְּקִדְשׁ נוֹרָא תִהְלֵת עוֹשֶׂה
6 פֶּלֶא: נְטִיָּה יִמְיָד תִּבְלָעֵמוּ אֶרֶץ:
7 בְּהִסְתָּדָף עִם זֶה נֶאֱלֶת נִהְלֵת כְּעוֹד אֶל נִוָּה
8 קִדְשִׁי: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגֹּזוּן חֵיל
9 אֲחֻזַּי יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת: אֲזִי נִבְהָלוּ אֱלֹפִי
10 אֲדוֹם: אֵילִי מוֹאָב יֶאֱחֹזְמוּ רַעַד נְמוּגוֹ
11 כָּל יִשְׁבִּי כִנְעָן: תַּפֵּל עֲלֵיהֶם אִמְתָּה
12 וְפָתַח: בְּגִדֵּל זֶרַעַד יִדְמוּ בָּאֵבָן עֵד
13 יַעֲבֹד עַמּוֹד יְהוָה עֵד יַעֲבֹר עִם זֶה
14 קִנְיָת: תִּבְאֲמוּ וְתִפְעֲמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ מִכּוֹן
15 לְשִׁבְתְּךָ עֲלֵתָהּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדָרְיָ בּוֹנֵנוּ
16 יְדִיד: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי
17 כָּאֵס פִּרְעָה בִּרְכָבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיִם וַיִּשָּׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת מִי
18 הָיִם: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּבְשָׁה בְּחוּד הָיִם:
19 כָּל. הַתּוֹרָה. פֶּלֶא - בֵּין בְּשִׁירוֹת, בֵּין בְּשֶׁאֵר הַפֶּתַח
20 - יִתְבָּרַן שְׁתֵּהִיָּה אֹת סְמוּכָה לְחִבְרָתָהּ בְּיוֹתֵר, וְלֹא
21 תִּדְבֹק בָּהּ, וְלֹא תִתְרַחַק מִמֶּנָּה, כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְרַאֶה
22 הַתִּבָּה כְּשֶׁתִּי תִבּוֹת; אֲלֹא יִהְיֶה בֵּין אֹת לְאֹת כְּחוּט
23 הַשְּׁעָרָה. וְאִם הִרְחִיק אֹת מֵאוֹת, כְּדִי שֶׁתִּרְאֶה הַתִּבָּה
24 כְּשֶׁתִּי תִבּוֹת לְתִינוּק שְׁאִינוֹ רָגִיל - הֲרִי זֶה פֶּסוּל עֵד
25 שִׁתְּנָן.
26 פֶּרֶק תְּשִׁיעִי
(1) מִידַת סֵפֶר הַתּוֹרָה; מִנִּיין הַדְּפִים שֶׁבְּכָל יְרִיעָה; סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּקְרַע מִה דִּינוֹ.
27 א. אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר-תּוֹרָה, לֹא אֶרְכוּ יוֹתֵר עַל הַקֶּפֶז,²
28 וְלֹא הַקֶּפֶז יוֹתֵר עַל אֶרְכוּ. וְכִמְהָ הוּא אֶרְכוּ? בְּגוּיִל³
29 - שֶׁשֶּׁה טֶפְחִים, שֶׁהֵם אֶרְבַּע וְעֶשְׂרִים אֲצָבָעוֹת בִּרְחֵב
30 הַגִּבְדִּיל⁴ שֶׁל יָד; וּבִקְלָא⁵ - אוֹ פָחוֹת⁶ אוֹ יוֹתֵר, וְהוּא,
31 שִׁיָּהָ אֶרְכוּ כְּהַקֶּפֶז. וְכֵן אִם עָשָׂה בְּגוּיִל פָּחוֹת
32 מִשֶּׁשֶּׁה טֶפְחִים וּמַעֲט⁸ אֶת הַפֶּתַח, אוֹ יוֹתֵר עַל שֶׁשֶּׁה
33 וְהִרְחִיב בְּפֶתַח, עֵד שִׁיָּהִי אֶרְכוּ כְּהַקֶּפֶז - הֲרִי זֶה
34 כְּמִצְוָה.
(2) צִרִיךְ לַצִּמְצָם הַכֹּתֵב לִפִּי עוֹבֵי הַקְּלָפִים, לִכְשִׁיגְמוֹר יִהְיֶה
חוּט הַמִּקְיָף אֶת עוֹבֵיו כְּמִדַּת אֲרָכּוֹ (בְּבִא-בְּתָרָא יִד. וּבִרְשִׁי⁷).
(3) שֶׁהוּא עֵב (שֶׁלֹּא חִילְקוּהוּ לִשְׁנַיִם, כְּמִבּוֹאֵר לַעִיל פ"א
ה"ו), וְהִקִּיפוּ גְדוּל. (4) הוּא הַבּוֹהֵן, וְשִׁיעוּרוֹ הַמְּדוּיִיק
מִפּוֹרֵשׁ בְּסִמּוּךְ ה"ט. (5) שֶׁהוּא דָק וְאֵין הִקִּיפוּ גְדוּל.
(6) אִם הַכֹּתֵב דָק. (7) אִם הַכֹּתֵב רַחֵב וְאֲרוּךְ. (8) שֶׁכֹּתֵב
אוֹתִיּוֹת זַעֲיִרוֹת וְדִקּוֹת, וְלֹא עֲלָה הִקִּיפוּ לִשְׁשֶׁה טֶפְחִים.
35 ב. שֶׁעוֹר הַגְּלִיזִין⁹ מִלְּמִטָּה - אֶרְבַּע אֲצָבָעוֹת,
36 וְלִמְעָלָה - שְׁלֹשׁ אֲצָבָעוֹת, וּבֵין דָּף¹⁰ לְדָף - שְׁתֵּי
37 אֲצָבָעוֹת¹¹. לְפִיכָף צִרִיךְ שְׁנִינִית בְּתַחֲלַת כָּל יְרִיעָה
- וּבְסוּפָהּ רַחֵב אֲצָבָע אַחַת, וְכְדִי תִפְיָרָה¹²; שְׁנִמְצָא,³⁸
כְּשִׁיתְּפָר הִירִיעָה, יִהְיֶה בֵּין כָּל דָּף וְדָף בְּכָל הַסֵּפֶר
כָּלוּ שְׁתֵּי אֲצָבָעוֹת. וְיִנִּיחַ מִן הָעוֹר¹³ בְּתַחֲלַת הַסֵּפֶר
וּבְסוּפּוֹ - כְּדִי לִגְלֹל עַל הָעֵמּוּד¹⁴. וְכָל הַשְּׁעוּרִין
הָאֵלּוּ לְמִצְוָה. וְאִם חָסֵר אוֹ הוֹתֵר - לֹא פָּסֵל¹⁵.
(9) הַחֲלָק הַחֲלָק הַמִּקְיָף אֶת הַכֹּתֵב. (10) עֵמּוּד.
(11) מִנְחוֹת ל, ע"א. (12) מְקוֹם חִיבּוּר שְׁתֵּי הִירִיעוֹת
בְּתִפְיָרָה. (13) שֶׁם כּוֹלֵל לַגּוּיִל וּלְקִלְף. (14) שְׁעוּשָׁה לִסְפֵר
שְׁנֵי עֵמּוּדִים שֶׁל עֵץ אֶחָד בְּתַחֲלִיתוֹ וְאֶחָד בְּסוּפּוֹ, כְּמִבּוֹאֵר
בְּסִמּוּךְ ה"יד. (15) שֶׁהֲרִי רַב הוּנָא כָּתַב שְׁבַעִים סְפָרֵי תּוֹרָה,
וְלֹא נִזְדַּמֵּן לוֹ אֲרָכּוֹ כְּהִקִּיפוֹ אֲלֵא בְּאֶחָד (ב"ב יד.), וְאֵין
לְהַנִּיחַ שְׁכוֹלֵם פְּסוּלִים הֵיוּ (כִּסְף-מִשְׁנָה).
ג. כְּדִי יִתְבָּרַן אָדָם, עֵד שִׁיעוּשָׁה הַסֵּפֶר שִׁיָּהִי אֶרְכוּ
כְּהַקֶּפֶז? מִתַּחֲלִיל וּמִקְרָבָה הָעוֹרוֹת¹⁶ בְּשׁוּהָ¹⁷, וְעוֹשֶׂה
רַחֵב כָּל עוֹר מִהֵן שֶׁשֶּׁה טֶפְחִים¹⁸ - קֶצֶב¹⁹ אֶחָד לְכָל
אֶחָד. וְאַחֲרֵי-כֵן גּוֹלֵל הָעוֹרוֹת בְּשׁוּהָ, וְעוֹשֶׂה מִהֵן
כֶּרֶךְ אֶחָד מִהֵדֵק יָפֵה יָפֵה²⁰, וּמוֹסִיף בְּעוֹרוֹת וּמִהֵדֵק,
עֵד שִׁיעוּשָׁה הַקֶּף הַכֶּרֶךְ שֶׁשֶּׁה טֶפְחִים, שֶׁהוּא רַחֵב
הָעוֹר²¹, וּמוֹדֵד בְּחוּט שֶׁל שְׁנֵי²², שִׁיָּקִיפוּ עַל הַכֶּרֶךְ.
(16) הַמוֹכְנִים לְכַתִּיבַת הַסֵּפֶר. (17) שֶׁתִּהְיֶה מִדַּת רוּחַב
הִירִיעוֹת שׁוֹה אַחַת לְחִבְרָתָהּ, אֲבָל אִם אֵין מִדַּת הָאוֹרֶךְ שֶׁל
כָּל עוֹר שׁוֹה לְחִבְרָתוֹ - אֵין קִפִּידָא, וּבִלְבָד שִׁיזְכוּר בְּעַל-פֶּה
מִדַּת אֲוִרְכָם, כְּדִי שִׁידַע לַצֶּרֶף מִדַּת אֲוִרְךָ כָּל הַכֶּרֶךְ. רֵאשִׁי
בְּמוֹסַפְנוֹ "תְּשׁוּבוֹת רִבִּינוֹ". (18) שְׁרוּחַב הָעוֹר הוּא קוֹמַת
הַסֵּפֶר, שֶׁשִׁיעוּרוֹ שֶׁשֶּׁה טֶפְחִים כְּאֵמּוּר לַעִיל. (19) מִדָּה.
(20) שֶׁלֹּא יִרְחִיב הָאוֹרֵר שֶׁבִּתְּכוּ אֶת מִדַּת הִקִּיפוֹ. (21) וְהוּא
גַּם אֲוִרְךָ הַסֵּפֶר. (22) צִבּוּעַ צִבּוּעַ אֲדוֹם, כְּלִשׁוֹן הַכֹּתֵב
(יְהוֹשֻׁעַ ב, יח), וּבִרְמַב"ם כְּת"י שֶׁהִיא לִפְנֵי בַעַל 'תּוֹסֵפוֹת
יוֹם טוֹב' לֹא הִיא כְּתוּב "שְׁנֵי". רֵאשִׁי 'דְּבָרֵי חֲמוּדוֹת' לְהַל'
סִפְר־תּוֹרָה אֹת כ"ח, וּבְתְּשׁוּבוֹת רִבִּינוֹ שֶׁב"מוֹסַפְנוֹ" כְּתוּב
"חוּט שֶׁל מִשִּׁי שׁוֹזֹר".
ד. וְאַחֲרֵי-כֵן יַעֲשֶׂה קֶנֶה²³ שְׁוֹה, יִהְיֶה אֶרְכָּה אֶרְבָּעִים
אוֹ חֲמִשִּׁים אֲצָבָעוֹת, וְיִחֲלַק אֲצָבָע מִהֵן בְּקֶנֶה לְשְׁנַיִם
וְלִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה חֲלָקִים, כְּדִי שִׁידַע בּוֹ שְׁעוֹר חֲצִי
אֲצָבָע וּרְבִיעֵה אֲצָבָע, וּכְיוּצָא בְּזֶה הַחֲלָק; וְיִמְדֹד כָּל
עוֹר בְּקֶנֶה זֶה, עֵד שִׁידַע כְּמָה אֲצָבָעוֹת יֵשׁ בְּכָל עוֹר,
עֵד²⁴ שִׁידַע כְּמָה אֲצָבָעוֹת בְּאֶרְךָ כָּל הַכֶּרֶךְ.
(23) בְּכָל כְּתָב־יֵד הַתִּימָנִים, וְכֵן בְּרַמְב"ם דְּפּוֹס רוֹמִי (ר"מ),
כְּתוּב "כְּנָה". וּפִירוּשָׁה: אִמָּה שֶׁמִּסְרָגִלִּים בָּה הַסִּפְרִים
(הָעוֹרֶךְ), וְנוֹזְכֵרַת בְּמִשְׁנָה (כִּלִּים פ"ב, מ"ח). (24) וּבְכַת"י
הַתִּימָנִים כְּתוּב: כְּדִי שִׁידַע.
ה. וְאַחֲרֵי-כֵן לִזְקֵת עוֹרוֹת אַחֲרוֹת, שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה,
לְבִדֵּק בְּהֵן שְׁעוֹר²⁵ הַפֶּתַח, וְכֹתֵב בְּהֵן דָּף אֶחָד. וְדָבָר
יִדְעֵה, שֶׁאֲרֵךְ הַדָּף²⁶ שְׁבַע עֲשָׂרֶה אֲצָבָעוֹת, לִפִּי שֶׁהוּא
מִנִּיחַ גְּלִיזִין, לְמַעַלָּה שֶׁלֹּשׁ וּלְמַטָּה אֶרְבַּע²⁷. אֲבָל
רַחֵב הַדָּף הוּא לִפִּי הַפֶּתַח, אִם דָּקָה אִם עָבָה²⁸; וְכֵן

42) הוא אורך הספר שהוא רוחב העור. (43) טפחים. 44) להתאים מנין הדפים למדת הכתב, כדי שיעלה לו ארכו כהקפיו.

מ. רחב הגודל האמור בכל השעורין האלו ובשאר 29 שעורי תורה⁴⁵ בלה, הוא אצבע⁴⁶ הבינוני⁴⁷. וכבר דקדקנו בשעורו, ומצאנוהו רחב שבע שעורות 31 בינוניות, זו בצד זו בדחק, והן פארוך שתי שעורות 32 ברוח. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות⁴⁸ מזו. וכל אמה - ששה טפחים⁴⁹.

45) כגון שיעור אורך הציצית האמור לקמן הל' ציצית פ"א ה"ו, וכן רוחב הציץ שבראש כהן גדול שהיה רחב שתי אצבעות (הל' כלי המקדש פ"ט, ה"א) וראה לעיל הל' תפילה פט"ו, ה"ד. 46) כנוסח הגהות "בן אריה", ובדפו"א הנוסח משובש. 47) של אדם בינוני. 48) מנחות מא, ע"ב. 49) שם, צח, ע"א.

י. ספר-תורה שכתבתי אני - רחב כל דף ודף מדפיו 35 ארבע אצבעות. ושירת היים ושירת ה'אזינו', רחב 36 כל דף משתייהן שש אצבעות⁵⁰. ומנין השיטין 37 שכל דף ודף - אחת וחמשים. ומנין הדפין של 38 כל הספר - מאתים וששה ועשרים דף. וארוך כל 39 הספר - אלף ושלש מאות וששים ושש אצבעות 40 בקרוב. 41

50) שיש ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע כל שיטה שלהן, כמבואר לעיל סוף פ"ח.

יא. אלו השש אצבעות היתרות בחשבון⁵¹ - לגליון 42 שבתחלת הספר וסופו⁵². והעורות שכתבנו בהם - 43 עורות אילים. ובזמן שתרגמה לכתב עלי-פי המדות 44 האלו או קרוב להם מעט - הן חסר דף אחד או 45 שנים או שלשה, או יתר דף או שנים או שלש - 46 לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון, אלא מיד יבוא 47 לך ארכו כהקפיו⁵³. 48

51) שהרי כל דף יש בו שש אצבעות (עם רוחב שתי אצבעות שבין דף לדף), ומאתים ועשרים ושה דפים כפול שש, יעלו אלף ושלש מאות וחמשים ושש אצבעות. הוסף עליהן רוחב ארבע אצבעות שבדפי ה"שירות" שהן רחבות משאר הדפים, יעלו לך אלף ושלש מאות וששים, ונמצאו יתירות בחשבון שש אצבעות. 52) וב'הגהות מיימוניות' שאלו: הלא אין כאן עודף אלא ארבע אצבעות בלבד? שהרי שירת "האזינו" נכתבת בשבעים שיטות כמבואר לעיל פ"ח, מלבד שש שיטות שלפניה וחמש לאחריה, כמבואר לעיל פ"ז ה"י, ואם כן היתה תופסת שני דפים (שהרי אין כותבין יותר מששים שיטות לדף), והיה צריך להרחיב שני דפים בשבילה, באופן שהדפים אכלו עוד שתי אצבעות, ולא נשארו אלא ארבע אצבעות בלבד. והגאון מהר"ם מפדובה זצ"ל השיב על השגה זו: כי רוחב הדפים שאמרנו שהוא עולה לשש אצבעות עם שתי האצבעות חלק שבין דף לדף, אינו אלא בשאר הדפים שבתורה, אבל לא בדף

1 מנין²⁹ השיטות שפדף יבואו לפי הכתב, לפי שפין 2 שיטה ושיטה כמלא שיטה³⁰.

25) עביו וארכו. 26) הכתיבה שעל הדף. 27) וביחד הם עשרים וארבע אצבעות שהן אורך הספר. 28) שהרי כל שיטה יש בארכה שלשים אותיות, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ה). 29) שהן לא פחות מארבעים ושמונה, ולא יותר על ששים, כמבואר לעיל (פ"ז ה"ו). 30) נמצא שאם הכתב עבה, גם הרייח שבין השיטות גדול.

ו. ואחר שכתב הדף שבודק בו לפי מה שירצה - 3 ימד רחב הדף באצבעות הקנה, ויוסיף על רחב הדף 4 שתי אצבעות שפין דף ודף, ויחשב כמה דפין יבואו 5 בפך שגלל מאותו הכתב שבודק בו, וידע חשבון 6 הדפין, ויראה כמה נכתב בדף זה שבודק בו מן 7 התורה בלה, ומשער לפי הספר שהוא כותב³¹ ממנו, 8 ומחשב, אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין 9 מזה³² הכתב שכותב בו בפך - מוטב. ואם הוציא 10 החשבון, שהדפין יותר מן התורה³³ - ירחיב בכתב 11 עד שיתמעט מנין הדפין, ויבדק בדף אחר³⁴. ואם 12 הוציא החשבון, שהתורה יתר מן הדפין, ימעט 13 הכתב עד שירבה במנין הדפין, ויבדק בדף אחר³⁵ 14 דף, עד שיבוא החשבון אחד³⁶,³⁷ מאחר שידע רחב 15 הדף ושעור הכתב מתחיל באותו הפך. 16

31) מעתיק. 32) ובכת"י התימנים, הנוסח: "זה הוא הכתב שכותב בו בכרך, ואם הוציא" וכו'. 33) שיש עודף בדפים על הכתב. 34) שכתבתו עבה יותר. 35) ובכת"י התימנים, הנוסח: "ויבדוק בדף אחר, וכן בדף אחר דף עד שיבוא" וכו'. 36) שיהיה כתב התורה ומנין הדפים שוים כאחד. 37) כאן התחלת ההלכה לפי דפוס ונציא ש"י, וכן לפי הפוסקים שברמב"ם כת"י.

ז. ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשרטוט, כפי 17 רחב הדף שבודק בו ועלה בחשבון. וכשישאר בעור 18 שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה 19 שפיריעה³⁸, יניח ממנו רחב אצבע וכדי תפירה³⁹, 20 ויקץ השאר. ואל יחוש⁴⁰ שבאחרונה יתוסף עורות 21 אחרות על הפך שגלל פנגד כל התוספות שקוצץ 22 מכל עור ועור, ואינו צריך לחשב דבר זה, שהכתב 23 מושכו לפי מנין הדפין⁴¹. 24

38) ואין הוא ראוי לכתוב עליו מחמת קיצורו, לעומת הדפים האחרים שרחבים ממנו, או שהוא הדף התשיעי ליריעה, שאין עושים היריעה יתר על שמונה דפים, כמבואר בסמוך ה"ב. 39) כמבואר לעיל ה"ב. 40) ידאג. 41) לפי רוחב הכתב, כן מנין הדפים שקצב לו מתחילה.

ח. וכן הרוצה לעשות רחב⁴² הספר יותר מששה⁴³ 25 או פחות מששה - על הדרך הזה הוא מחשב⁴⁴, 26 וינצא ארכו כהקפיו בלא פחות ולא יותר; והוא, 27 שלא יטעה בחשבון. 28

יִתְפָּרֵם⁶⁵. וְכָל הַקְרָעִים, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֲלֹא בְּגִידֵין
שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶן הִירִיעוֹת זֹ לָזוֹ. וּבְכָל הַקְרָעִים יִזְהַר,
שֶׁלֹא תִחַסֵּר אוֹת אַחַת אוֹ תִשְׁתַּנֶּה צוּרְתָהּ.

(60) שנכנס הקרע בשתי שיטות בתוך הכתב בין אות לאות.
(61) אלא יסלק את היריעה וגונזה, שגנאי הוא לתפור קרע גדול כזה, ואין זה ספר מהודר (מנחות לא:). (62) שכל קלף מעובד בעפצים (פרי האלון) המכווצים את העור ומחזקים אותו, כמבואר לעיל פ"א ה"ו, והואיל וקלף זה ישן כל-כך שאין עפצו ניכר, הקריעה בו מגונה יותר שנראה שהיא מחמת רקבון (כסף-משנה בשם הריב"ש).
(63) מנחות, שם. (64) אם נכנס הקרע בין דף לדף כנגד הכתב, שאילו היה בכתב היה בתוך שלש שיטין.
(65) ואינו יכול לקרוא בו בלא תפירה, אע"פ שאין הקרע עובר בתוך הכתב שבין אות לאות (מנחות שם, וכגירסת ר"ף המוסיף שם: "בין תיבה לתיבה"). ושם נסתפקו אם צריך תפירה, ולא פשוטה, ופסק רבינו לחומרא, משום חומר קדושת ס"ת.

פָּרֶק עֲשִׂירִי

(1) עשרים דברים הפוסלים ספר תורה מקדושתו; איך נוהגים בקדושת ספר תורה ולאזיה דבר מותר למכור; דיני תשמישי ספר תורה כגון תיק ומטפחת וכיוצא בהם; הזהירות בכבוד ספר תורה.

א. נִמְצְאָתָ לְמַד שְׁעָשְׂרִים דְּבָרִים הֵן, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶן פּוֹסֵל סֵפֶר-תּוֹרָה². וְאִם נַעֲשֶׂה בּוֹ אֶחָד מֵהֶן, הָרִי הוּא כְחֻמֶּשׁ מִן הַחֻמְשִׁין שֶׁמִּלְמִדֵין בָּהֶן הֵתִינוּקוֹת, וְאֵין בּוֹ קִדְשֵׁת סֵפֶר-תּוֹרָה³, וְאֵין קוֹרִין בּוֹ בְּרָבִים⁴. וְאֵלּוּ הֵן:

(א) אִם נִכְתַּב עַל עוֹר בְּהֶמָּה טְמֵאָה. (ב) שֶׁנִּכְתַּב עַל עוֹר בְּהֶמָּה טְהוֹרָה שְׁאִינוֹ מְעַבְדִּים⁵. (ג) שֶׁהָיָה מְעַבְדִּים שֶׁלֹא לְשֵׁם סֵפֶר-תּוֹרָה⁶. (ד) שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹא בְּמָקוֹם כְּתִיבָה - עַל הַגּוֹיִל בְּמָקוֹם בְּשָׂר⁷, וְעַל הַקֶּלֶף בְּמָקוֹם שָׂר. (ה) שֶׁנִּכְתַּב מִקְצָתוֹ עַל הַגּוֹיִל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקֶּלֶף⁸. (ו) שֶׁנִּכְתַּב עַל דוּכְסוּסְטוֹס⁹. (ז) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שְׂרֻטוֹט¹⁰. (ח) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שָׁחַר הָעוֹמֵד¹¹. (ט) שֶׁנִּכְתַּב בְּשָׂר לְשׁוֹנוֹת¹². (י) שֶׁכָּתְבוּ אֶפִיקוֹרוֹס¹³, אוֹ פִּיּוּצָא בִּישָׁר¹⁴ מִשָּׂאֵר פְּסוּלִין. (יא) שֶׁכָּתְבוּ הָאֲזָפוֹת¹⁵ בְּלֹא כֹנֶנָה¹⁶. (יב) שֶׁחָסַר אֶפְלוֹ אוֹת אַחַת. (יג) שֶׁהוֹסִיף אֶפְלוֹ אוֹת אַחַת¹⁷. (יד) שֶׁנִּגְעָה אוֹת בְּאוֹת¹⁸. (טו) שֶׁנִּפְסְדָה צוּרַת אוֹת אַחַת עַד שֶׁלֹא תִקְרָא כָּל עֵקֶר¹⁹, אוֹ תִדְמָה לְאוֹת אַחֶרֶת - בֵּין בְּעֵקֶר הַכְּתִיבָה²⁰, בֵּין בְּנֻכָּב²¹, בֵּין בְּקִרְעָה, בֵּין בְּטִשְׁטוּשׁ²². (טז) שֶׁהִרְחִיק אוֹ שֶׁהִקְרִיב בֵּין אוֹת לְאוֹת, עַד שֶׁתִּרְאֶה הַתִּבָּה כְּשֶׁתִּי תְבוּת, אוֹ שֶׁתִּי תְבוּת כְּתִבָּה אַחֶת²³. (יז) שֶׁשָּׁנָה צוּרַת הַפְּרָשִׁיּוֹת²⁴. (יח) שֶׁשָּׁנָה צוּרַת הַשִּׁירוֹת²⁵. (יט) שֶׁכָּתְבוּ בְּשָׂר הַתִּבָּה כְּשִׁירָה²⁶. (כ) שֶׁתִּפְּרַר הִירִיעוֹת בְּלֹא גִידֵין טְהוֹרָה²⁷.

הראשון ובדף האחרון שבתורה שאין דף לפנייהם ולאחריהם, נמצא שנשאר עודף של שש אצבעות רוחב, תן אותו לגליון שבתחילת הספר ושכסופו, שלש מכאן ושלש מכאן, ורבינו משה אמת ותורתו אמת ('דברי חמודות' לרא"ש הל' ס"ת). ובמוספנו "תשובות רבינו" תמצא שרבינו מנה שש אצבעות עודף לרוחב דפי ה"שירות" ולא נעלמה ממנו הערת ה'הגהות מיימוניות'. (53) וב'מעשה רוקח' נאמר: הרוצה לכרין אורך הספר כהקיפו, ישאיר בכל יריעה הגליון שלמטה יותר מן השיעור הראוי, ובסוף כשגמר הספר ותפרו, ימצא ארכו יותר מהקיפו ע"י הגליון הארוך מלמטה, ואז יחתוך מן הגליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיצא לו ארכו כהקיפו, ובזה ילך לבטח דרכו.

יב. אֵין עוֹשִׂין בִּירִיעָה פָּחוֹת מִשְׁלֹשָׁה דָּפִין, וְלֹא יִתֵּר עַל שְׁמוֹנֶה דָּפִין. נִזְדַּמְנָה לוֹ יִרְיעָה בֵּת תִּשְׁעָה דָּפִין - חוֹלֵק אוֹתָהּ, אַרְבָּעָה לְכָאן וְחֲמִשָּׁה לְכָאן. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַחֲלֵת הַסֵּפֶר אוֹ בְּאֶמְצֶה, אֲבָל בְּסוֹף הַסֵּפֶר, אֶפְלוֹ פְּסוּק אֶחָד בְּדָף אֶחָד עוֹשִׂים אוֹתוֹ דָּף לְבִדּוּ⁵⁴, וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ עִם שָׂאֵר הִירִיעוֹת.

(54) מנחות ל, ע"א.

יג. וּכְשֶׁתּוֹפְרִין הִירִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֲלֹא בְּגִידִים שֶׁל בְּהֶמָּה אוֹ חִיָּה טְהוֹרָה, וְאֶפְלוֹ מִנְּבִלּוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁלֵהֶם. בְּדָרְךָ שֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין⁵⁵. וְדָבָר זֶה - הִלְכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינֵי⁵⁶. לְפִיכָף אִם תִּפְרֹן שֶׁלֹא בְּגִידִין, אוֹ בְּגִידֵי בְּהֶמָּה טְמֵאָה, פְּסוּל⁵⁷, עַד שִׁיתִּירָהּ וַיִּחְזֹר וַיִּתְּפֹר בְּהִלְכָּהּ.

(55) ראה לעיל פ"ג, ה"ט. (56) מכות יא, ע"א: נאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" הוקשה כל התורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגדין, אף כל לתפרה בגדין. (57) כשם שתפילין נפסלות ע"י כך. וכן אמרו (מגילה יט): "מגילה נקראת ספר שאם תפרה בחיטי פשתן - פסולה".

יד. כְּשֶׁתּוֹפְרִין כָּל הִירִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין כָּל הִירִיעָה כָּלָה מִתְחַלְתָּה וְעַד סוּפָהּ, אֲלֹא מִנִּיחַ מַעַט מִלְּמַעְלָה וּמַעַט מִלְּמַטָּה בְּלֹא תִפְרִיהָ, כְּדִי שֶׁלֹא תִקְרַע הִירִיעָה בְּאֶמְצָעָה כְּשִׁיגָלָל אוֹתָהּ⁵⁸. וְעוֹשֶׂה לוֹ שְׁנֵי עֲמוּדִים שֶׁל עֵץ, אֶחָד בְּתַחֲלֵתוֹ וְאֶחָד בְּסוּפוֹ⁵⁹; וְתוֹפֵר הָעוֹר שֶׁשִּׁיר בְּתַחֲלֵתוֹ וּבְסוּף עַל הָעֲמוּדִים בְּגִידִים, כְּדִי שִׁיֵּאָה נִגְלָל עֲלֵיהֶם; וַיִּרְחִיק בֵּין הָעֲמוּדִים וְהַתִּבָּה שְׁבִדָּה.

(58) שם, ע"ב. (59) בבא-בבא יד, ע"א.

טו. סֵפֶר-תּוֹרָה שֶׁנִּקְרָעָה בּוֹ יִרְיעָה - בְּתוֹךְ שְׁתֵּי שִׁטוֹת⁶⁰, יִתְפָּר; בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ, לֹא יִתְפָּר⁶¹. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשָׂר, שְׁאִין עֲפָצוֹ נִפְרָ⁶²; אֲבָל אִם נִפְרָ הַגּוֹיִל שֶׁהוּא עָפוּץ, תּוֹפֵר, וְאֶפְלוֹ קִרְעַת הַבָּא בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ⁶³. וְכֵן בֵּין כָּל דָּף וְדָף⁶⁴ וּבֵין תִּבָּה לְתִבָּה

וּשְׁאָר הַדְּבָרִים - לְמַצּוֹה, לֹא לְעֵכָב.²⁸

(2) הלכה זו מסכמת תמצית הדברים שנשנו בפרקים הקודמים. (3) כמבואר לעיל (פ"ז, ה"א). (4) ורבינו בתשובתו, כותב: שמברכים על ספר-תורה פסול, וכך נהגו אנשי המערב - לברך לפני ולחצירה על ספר-תורה פסול - בפני גאוני עולם, לפי שכולם בעלי בינה היו, וידעו שאין הברכה תלויה בספר, אם כשר הוא אם פסול, אלא בקריאה עצמה וכו', וכנראה שאין זה אלא כשאין להם האפשרות לקרוא בספר כשר, וכאן ידובר כשאפשר להם להשיג ספר כשר. ולפי-זה יוצא, אם נמצאה טעות בספר באמצע הקריאה, מוציאים ס"ת אחר ומתחילים בו ממקום שנמצאה הטעות בראשון, ואין חוזרים על מה שקראו בראשון, כי מאחר שכבר קראו בו, הרי זה כ"א אפשר" שיוצאים בו. וזהו שדייק רבינו לכתוב: "אין קורין בו", שמשמעו לכתחילה לא - אבל בדיעבד עלתה להם הקריאה (כספ"א משנה, וראה במוספנו "תשובות רבינו"). (5) שלא עבדוהו בקמח ובעפצים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. (6) שם, הלכה י"א. (7) לצד הבשר, ודינו להכתב במקום השיער, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ח). (8) לעיל פ"ז, ה"ד. (9) הוא החלק שממול הבשר, אחרי שחילקו את העור בעביו לשנים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. (10) שם, הלכה י"ב. (11) המתקיים זמן רב, ושאר הצבעים פסולים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ה. (12) ואינו נכתב אלא בלשון הקדש ובכתב אשורי, כמבואר שם ה"ט. (13) ובכתי"י התימנים: "גוי". (14) כגון ישראל מומר או מוסר, כמבואר לעיל פ"א ה"יג. (15) שמות הקב"ה. (16) שצריך לכוין בכתיבתו לשם קדושת השם (לעיל פ"א, ה"טו). (17) שדין של יתר כדין החסר (לעיל פ"ז, ה"טז). (18) וכל אות צריכה להיות מוקפת עור מכל רוחותיה (לעיל פ"א, ה"ט). (19) שנמחקה לגמרי. (20) שמתחילת הכתיבה היתה דומה לאות אחרת. (21) ע"י נקב, תדמה לאות אחרת. (22) שנמחקה מקצתה ולפיכך תדמה לאות אחרת, כגון שנמחקה רגל הו"ו והרי היא נראית כיו"ד. (23) ראה לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (24) שכתב פתוחות - סתומות, וסתומות - פתוחות, כמבואר לעיל פ"ח, ה"א-ג. (25) "שירת הים" ו"האזינו", הנכתבת בצורה מיוחדת, כמבואר לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (26) שנתן בו ריוח באמצע השיטות, ופסולו מבואר לעיל פ"ז, ה"א. (27) אלא בגידי בהמה טמאה, ופסול עד שיתירן ויתפרן כהלכה (לעיל פ"ט, ה"ג). (28) והעיר המפרשים שיש עוד פסול, ורבינו בעצמו הביאו לעיל (פ"א, ה"טז): "כתב מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי - פסול". ובתשב"ץ ח"ג סימן רע"ד, העיר ע"ז שבלי ספק שכחו רבינו למנותו כאן.

ב. סֵפֶר-תּוֹרָה פָּשֹׁר, נוֹהֲגִין בּוֹ קִדְשָׁה יְתָרָה וְכַבּוֹד גְּדוֹלָה.²⁹ וְאָסוּר לְאָדָם לְמַכּוֹר סֵפֶר-תּוֹרָה, אֲפֹלוּ אֵין לוֹ מָה יֵאָכְלוּ³⁰, וְאֲפֹלוּ הֵיוּ לוֹ סִפְרִים רַבִּים, וְאֲפֹלוּ יֵשׁ יָשָׁן לָקַח בּוֹ חֶדֶשׁ. לְעוֹלָם אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר-תּוֹרָה, אֲלֹא לְשָׁנֵי דְּרַבִּים: שְׂלִימָד תּוֹרָה בְּדַמְיוֹ³¹, או שְׂשֵׂא אִשָּׁה בְּדַמְיוֹ³²; וְהוּא³³, שְׂלֹא יִהְיֶה לוֹ דְּבַר אַחֵר לְמַכְרָה.³⁴

(29) כמבואר בסמוך ה"ז-י. וכן שנינו (אבות פ"ד, מ"ח): "כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות", (וראה קידושין לג:). (30) מגילה כז, ע"א: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו אין לו מה יאכל, ומוכר ספר-תורה או בתו - אינו רואה סימן ברכה לעולם" (באותם הדמים). ומוכן שבמקום פיקוח נפש, כגון שאין לו במה להחיות את נפשו ויגווע מרעב - מותר לו למכרו. וכאן ידובר במי שמזונותיו מצומצמים, אבל עדיין לא הגיע למצב של פיקוח נפש (כספ"א-משנה). (31) שיתפרנס בדמיו כשילמד תורה, וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה. (32) מגילה, שם. נישואי אשה יש בהם משום קיום העולם, ככתוב (ישעיה מח, יח): לא תוהו בראה לשבת יצרה. (33) ובלבד. (34) והעירו ב'תוספות' (ב"ב ח:): שגם לצורך מצות פדיון-שבויים, מותר למכור ספר-תורה ('הגהות מיימוניות').

ג. סֵפֶר-תּוֹרָה שְׂבֻלָּה או שְׂנַפְסָל, נוֹתֵנִין אוֹתוֹ בְּכָל-יְהוּדָה³⁵ וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ אֶצֶל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְזוֹ הִיא גְּנִיזָתוֹ. מְטַפְחוֹת³⁶ סִפְרִים שְׂבֻלוֹ, עוֹשִׂין אוֹתָן תַּכְרִיכִין לְמַת-מַצּוֹה³⁷, וְזוֹ הִיא גְּנִיזָתָן.³⁸

(35) מגילה כו, ע"ב. שמתקיים בו זמן רב, ככתוב (ירמיה לב, יד): ונתתם בכלי חדש למען יעמדו ימים רבים. ואין מניחים אותו בעפר, שלא ירקב כל כך מהר. (36) מעילי הספר. (37) אחד מישראל מושלך בדרך, ואין לו קוברין (לשון רבינו ה"א, אב"פ, ה"ח). (38) מגילה כו, ע"ב. ולדעת ה'בית יוסף' יו"ד סי' רפב, הכוונה, שהרשות לעשות מהן תכריכין למת מצוה אבל אין חיוב בדבר, ויכול לגנוז בכלי חרס בעפר.

ד. תֵּיק שֶׁהוֹכֵן לְסֵפֶר-תּוֹרָה וְהֵנַח בּוֹ³⁹; וְכֵן הַמְטַפְחוֹת וְהָאָרוֹן וְהַמְגְדָּל⁴⁰ שְׂמַנְיָחִין בּוֹ סֵפֶר-תּוֹרָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַסֵּפֶר בְּתוֹךְ הַתֵּיק; וְכֵן הַכֶּסֶּא⁴¹ שֶׁהוֹכֵן לְהֵנִיחַ עָלָיו סֵפֶר-תּוֹרָה, וְהֵנַח עָלָיו סֵפֶר-תּוֹרָה - הַכֹּל תַּשְׁמִישֵׁי קִדְשָׁה הֵן, וְאָסוּר לְזַרְקָן, אֲלֹא פְּשִׁיבָלוּ אוּ כְּשִׁשְׁבָרוּ, נִגְנָזִין⁴². אֲבָל הַבִּימּוֹת⁴³ שְׁעוֹמְדֵי עֲלֵיהֶן שְׁלִיחַ צַבּוּר וְאוֹחֵז הַסֵּפֶר, וְהַלּוּחוֹת⁴⁴ שְׂכּוֹתֵבִין בָּהֶן לְתִינּוֹק לְהַתְלַמֵּד, אֵין בָּהֶן קִדְשָׁה⁴⁵. וְכֵן רִמּוֹנֵי⁴⁶ כֶּסֶף וְזָהָב וְכִיּוֹצָא בָּהֶן, שְׁעוֹשִׂין לְסֵפֶר-תּוֹרָה לְנוֹי - תַּשְׁמִישֵׁי קִדְשָׁה הֵן, וְאָסוּר לְהוֹצִיאָן לְחָל; אֲלֹא-אִם-כֵּן מְכַר אוֹתָן לְקִנּוֹת בְּדַמְיָהּ סֵפֶר-תּוֹרָה אוּ חֻמָּשׁ⁴⁷.

(39) כי אם לא הונח בו, או לא הוכן לכך - אין בו קדושה כלל, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ט. (40) ארון - שמצניעים בו ספרי תורה. מגדל - הוא הספסל הגבוה שעל הבימה שעליו מניח הש"ץ הספר כשקורא בו. (ובבתי הכנסת הספרדים משתמשים בו, ונקרא אצלם "תיבה"). ולשון מקרא הוא (נחמיה ח, ד): ויעמדו... על מגדל עץ אשר עשו לדבר (בית יוסף' יו"ד סי' רפב). (41) יש מקומות המכניסים כסא מיוחד להניח עליו ספר-תורה ביום שמוציאים שני ספרים לקריאה (שם). (42) מגילה כו, ע"ב. (43) אחת שבאמצע בית הכנסת, והשניה שלפני 'ארון הקודש' שיש לפניו בימה

ושפר-תורה נתון עליו, והרתיע (נזדעזע) מלפניו כמרתיע מלפני הנחש".

ז. בית שיש בו ספר-תורה, אסור לשמש משתו בו
עד שיצאנו, או עד שניחננו בכלי, ויתן הכלי
בכלי אחר שאינו מזמן לו. אבל אם היה מזמן
לו - אפלו עשרה כלים, זה בתוך זה, בכלי
אחד הם, או עד שיעשה לו מחצה גבוהה
עשרה טפחים⁵⁸, אם לא היה לו בית אחר⁵⁹.
אבל אם יש לו בית אחר, אסור לשמש עד
שיצאנו⁶⁰.

(58) ברכות כה, ע"ב. (59) חדר אחר. (60) שם, כו, ע"א.

ח. כל הטמאין, ואפלו נדות, ואפלו כותי, מתר
לאחזו ספר-תורה ולקרות בו, שאין דברי תורה
מקבלין טמאה⁶¹. והוא, שלא יהיו ידיו מטנפות⁶²
או מלכלכות בטיט, אלא ירחצו ידיהם, ואחר-כך
יגעו בו.

(61) ברכות כב, ע"א. ראה תוספתא אהלות פ"ד שאין ס"ת
מקבל טומאה. והשווה דברי רבינו לעיל הל' קריאת שמע
פ"ד, ה"ח. (62) כמו שאמרו בסוכה כו: לענין תפילין.

ט. כל הרוא ספר-תורה פשהו מהלך⁶³, חייב
לעמוד מפניו⁶⁴. ויהיו הכל עומדים, עד שיעמד זה
שהוא מהלך בו, ששניענו למקומו⁶⁵, או עד
שיתפסה מעיניהם, ואחר-כך יהיו מתרין לישוב⁶⁶.

(63) ע"י האדם הנושא. (64) קידושין לג, ע"ב: "מפני
לומדיה עומדין, מפניה לא כל-שכן". (65) אבל אם עמד
רק לנוח, דינו כמהלך הואיל ואין עמידתו עמידת קבע
(כסף-משנה). (66) כמו שאמרו (קידושין שם): "נשיא
עובר, עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישוב
במקומו, שנאמר: והביטו אחרי משה עד בואו האהלה".
ויש אומרים: שהא-הדין בשומע את קולו אע"פ שאינו
רואהו - חייב לעמוד, כי כן מצינו ברב יוסף שעמד כששמע
קול צעדי אמו, אמר: אקום מלפני השכינה (קידושין לא:).
ומטעם זה נהגו לעשות פעמונים בכתר תורה ('בית יוסף'
י"ד סי' רפב, בשם רבינו מנוח).

י. מצוה ליחד לספר-תורה מקום, ולכבדו⁶⁷
ולהדרו יותר מדאי. דברים שפלוחות הברית⁶⁸, הן
הן שבכל ספר וספר⁶⁹. לא ירק אדם פגד
ספר-תורה⁷⁰, ולא יגלה ערותו פגדו⁷¹, ולא
יפשיט⁷² רגליו פגדו, ולא יניחנו על ראשו
כמשאוי; ולא יחזיר אחריו לספר-תורה⁷³, אלא-
אם-כן היה גבוה ממנו עשרה טפחים⁷⁴.

(67) את המקום. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ולכבד את
המקום". (68) עשרת הדברות הכתובים על לוחות הברית
המונחים בארון שבקודש הקדשים, כמפורש במלכים א' ח,
ט. (69) שגם בכל ספר-תורה נמצאות עשרת הדברות,

ועליה עומד הש"ץ ואחזו את הספר בשעת הוצאת התורה.
(44) לפי דעת בעל 'מרכבת המשנה', הכוונה ללוחות הברית
שכתובים עליהם "עשרת הדברות", והם בראש "ארון
הקודש" כמנהגנו, ומשמיענו רבינו שאע"פ שהם נויי 'ארון
הקודש' - אין להם קדושת הארון. (45) מגילה לב, ע"א.
והעיר הראב"ד שבירושלמי" (שם, פ"ג, ה"א) אמרו: "אין
להם קדושת ארון, אבל יש בהם מקום קדושת בית הכנסת".
ויתכן, שגם רבינו מודה בזה, שהרי בפירוש כתב לעיל (הל'
תפילה פ"א, ה"טו): "וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת",
אלא שכאן מדובר בקדושת הארון כ"תשמישי קדושה"
(ע"פ כסף-משנה). (46) תשמישי ספר תורה עשויים בצורת
רימון. (47) שמעלים בקדש ואין מורידים, כמבואר לעיל
הל' תפילה פ"א, ה"ד.

ה. ומתר להניח ספר-תורה על-גבי ספר-תורה, ואין
צריך לומר על-גבי חמשים⁴⁸. ומניחין החמשיין
על-גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים
וכתובים על-גבי חמשים⁴⁹, ולא חמשים על-גבי
ספר-תורה. וכל כתבי הקדש, אפלו הלכות ואגדות,
אסור לזרקן⁵⁰. הקמיעין⁵¹, שיש בהם ענינים של
כתבי הקדש⁵², אין נכנסין בהן לבית-הכנסא, אלא-
אם-כן היו מחפזות עור⁵³.

(48) ספר הכתוב בו רק חומש אחד בלבד, ועשוי בגלילה
כעין ס"ת. (49) מגילה כז, ע"א. ונביאים וכתובים, מותרים
זה על זה (ר"ן, שם). (50) כשיתנם לחבירו, אל יתנם לו
בזריקה (עירובין צח.). (51) קלף או נייר שכותבים עליו
שמות קדושים, כסגולה לרפואה וכדומה, והאדם קושרו
לגופו ונושאו עמו תמיד, וכן מצינו במדרש 'במדבר רבה'
פ"יב: "יהא הקמיע הזה עליך, שלא תשלוט בך עין רעה".
(52) מקראות של רפואה (שבת ס: וברש"י). (53) שם, סא,
ע"א.

ו. לא יאחז אדם ספר-תורה בזרועו ויפגס בו
לבית-המרחץ או לבית-הכנסא⁵⁴ או לבית הקברות⁵⁵,
אף-על-פי שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק
שלו. ולא יקרא בו, עד שירחיק ארבע אמות מן
המת (או מבית-המרחץ) או מבית-הכנסא. ולא יאחז
את ספר-תורה פשהו ערם⁵⁶. ואסור לישוב על מטה
שספר-תורה עליה⁵⁷.

(54) כי גנאי הוא להכנס בס"ת במקומות מזהמים אלה
(סנהדרין כא:). (55) משום "לועג לרש", כי אין להתראות
עסוקים במצוות לפני המתים, שאין בידם לקיים את
המצוות, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז,
ה), ואחיזת ספר-תורה בזרועו (מבלי לקרוא בו) יש בה
מצוה (ברכות יח.), ע"פ דברי הכסף-משנה בכוונת רבינו.
(56) כשהספר ערום בלי מטפחת (מגילה לב.). ויש מפרשים:
"כשהוא ערום" - כשהאדם ערום, ראה לעיל פ"ד, הלכה
ב"ג. וברב"ז ח"ב סימן תשע"א הביא את שני הפירושים
ולא הכריע ביניהם. (57) מנחות לב, ע"ב; ירושלמי ברכות
פ"ג, ה"ה): "מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל

פרק ראשון

(1) ציצית מהי; ואם מניין החוטים מן התורה; שהתכלת והלבן אינן מעכבות זו את זו ושתייהן מצוה אחת הן; מעשה הציצית וכריכתה; דין "תעשה ולא מן העשוי".

- א. עֲנֵף שְׁעוֹשִׁין עַל פִּנֵּף הַבֶּגֶד² מִמִּין³ הַבֶּגֶד, הוּא¹²
- הַנִּקְרָא צִיצִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דוֹמֶה לְצִיצִית⁴ שֶׁל רֹאשׁ,¹³
- שְׁנֵאמֶר: "וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצֵת רֹאשִׁי". וְזֶה הָעֲנָף הוּא¹⁴
- הַנִּקְרָא לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מְצִוִּין לְצַבְּעוֹ. וְאֵין¹⁵
- לְחוּטֵי הָעֲנָף מִנֵּן מִן הַתּוֹרָה.¹⁶

(2) היוצא ממנה כענף היוצא מן העץ. (3) שאם הבגד של צמר, גם הציצית מחוטי צמר, ואם של פשתן, גם ציציותיו של פשתן, ראה לקמן (פרק ג, הלכה ה). (4) שיער (מנחות דף מב עמוד א). (5) אבל מדברי סופרים יש להם מניין, כמו שמבואר בסמוך (הלכה ו). וראה (סנהדרין דף פח עמוד ב).

- ב. וְלִקְחִין חוּט צֶמֶר שֶׁנֶּצֶעַע בְּעֵין הָרִקִּיעַ,¹⁷ וְכוֹרְכִין¹⁸
- אוֹתוֹ עַל הָעֲנָף; וְחוּט זֶה הוּא הַנִּקְרָא תְּכֵלֶת. וְאֵין¹⁹
- לְמִנְיֵן הַכְּרִיכוֹת שְׁפוֹרֵף חוּט זֶה שֶׁעוֹר מִן הַתּוֹרָה.¹⁹

(6) ופרטי צביעתו מפורשים לקמן (פרק ב, הלכה ב).

- ג. נִמְצָאוּ בַּמִּצְוָה זֶה שְׁנֵי צְווִיִּים: שֶׁיַּעֲשֶׂה עַל הַבֶּגֶד²⁰
- עֲנָף יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְשִׁיכְרֹף עַל הָעֲנָף חוּט תְּכֵלֶת,²¹
- שְׁנֵאמֶר: "וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצֵת, וְנִתְּנוּ עַל צִיצֵת הַבֶּגֶד²²
- פֶּתִיל תְּכֵלֶת".²³

- ד. וְהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מְעַכֵּב אֶת הַלָּבָן, וְהַלָּבָן אֵינוֹ מְעַכֵּב²⁴
- אֶת הַתְּכֵלֶת. בִּיצֵד? הֲרִי שֶׁאֵין לוֹ תְּכֵלֶת, עוֹשֶׂה לָבָן²⁵
- לְבָדוֹ; וְכֵן אִם עָשָׂה לָבָן וְתְּכֵלֶת, וְנִפְסַק הַלָּבָן²⁶
- וְנִתְמַעַט עַד הַבֶּגֶד וְנִשְׁאַר הַתְּכֵלֶת לְבָדוֹ - כְּשֶׁר²⁷.

(7) (מנחות דף לח עמוד ב). אבל אם הטיל מתחילה חוט של תכלת בלי חוטי לבן לא יצא, שנאמר: "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" - אין התכלת באה אלא עם הלבן (כסף משנה).

- ה. אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן מְעַכֵּב אֶת חֲבֵרוֹ,²⁸
- אֵין שְׁתֵּי מִצְוֹת⁸, אֵלָא מִצְוַת עֲשֵׂה אֶחָת. אָמְרוּ²⁹
- חֻקִּים הֵרָאשׁוּנִים: "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת" - מִלְּמַד,³⁰
- שֶׁשְׁנֵיהֶם מִצְוָה אֶחָת. וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מְעַכְּבוֹת זֶה³¹
- אֶת זֶה, שֶׁאַרְבַּעֶתָן מִצְוָה אֶחָת. וְהַלּוּבֵשׁ טָלִית שֵׁשׁ³²
- בָּהּ לָבָן אוֹ תְּכֵלֶת⁹ אוֹ שְׁנֵיהֶם בָּאֶחָד, הֲרִי קָיָם³³
- מִצְוַת עֲשֵׂה אֶחָת¹⁰. אָמְרוּ חֻקִּים הֵרָאשׁוּנִים¹¹:³⁴
- וְהָיָה¹² לָכֶם לְצִיצֵת - מִלְּמַד שֶׁשְׁנֵיהֶם מִצְוָה³⁵
- אֶחָת, וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת¹³ מְעַכְּבוֹת זֶה אֶת זֶה,³⁶
- שֶׁאַרְבַּעֶתָן מִצְוָה¹⁴ אֶחָת.³⁷

(8) כמו תפילין של יד ושל ראש הנמנות לשתי מצוות נפרדות, במניין תרי"ג מצוות, מפני שאינן מעכבות זו את זו, ראה לעיל הלכות תפילין פרק ד, הלכה ד. (9) אחרי שנפסק הלבן ונשארה התכלת לבדה. (10) ואין זה דומה לתפילין של יד ושל ראש שהלובשן קיים שתי מצוות מפני שלבישתן היא על

וכשם שמצוה לכבד את ארון ברית ה' על הלוחות שבתוכו, כן מצוה לכבד המקום המיוחד לספר-תורה (ביאורי הגר"א, ליו"ד סי' רפב). (70) קל-וחומר מרבו, שאמרו (עירובין צט:). "הרק בפני רבו, עליי הכתוב אומר (משלי ח, לו): כל משנאי אהבו מות". (71) ככתוב (שמות כ, כו): אשר לא תגלה ערותך עליו, ואם במזבח כך, בספר-תורה על-אחת-כמה-וכמה. (72) כנוסח כת"י, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: יפשיט. וראה רש"י לכתובות קח: שהו דרך בזיון. (73) כמו שמצינו ביומא נג. "תלמיד הנפטר מרבו, אל יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך". (74) שאז הוא נידון כברשות אחרת (ברכות כה:). והרבנים העומדים ודורשים ואחוריהם לארון הקודש - אין בזה איסור, כיון שהס"ת מונח בארון הרי הוא כברשות אחרת (ט"ז יו"ד סי' רפב סק"א).

- יא. הָיָה מְהֵלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְסִפְר־תּוֹרָה עִמּוֹ,¹
- לֹא יִנִּיחַ סִפְר־תּוֹרָה בְּתוֹף הַשֶּׁק, וְיִנִּיחֵנוּ עַל-גִּבִּי²
- הַחֲמור וְיִרְכַּב עָלָיו⁷⁵; וְאִם הָיָה מִתְפַּחַד מִפְּנֵי³
- הַגָּבִים - מִתְרַץ⁷⁶; וְאִם אֵין שָׁם פֶּחַד - מִיִּנְחוֹ⁴
- בְּחִיקוֹ⁷⁷ כִּנְגֵד לְבוֹ, וְהוּא רוֹכֵב עַל הַבִּהְמָה וְהוֹלֵךְ.⁵
- כָּל מִי שִׁיוֹשֵׁב לִפְנֵי סִפְר־תּוֹרָה, יֵשֵׁב בְּכַבֵּד-רֹאשׁ,⁶
- בְּאִמָּה⁷⁸ וּפָחַד, שֶׁהוּא הָעֵד הַנֶּאֱמָן לְכָל בָּאִי⁷
- עוֹלָם⁷⁹, שְׁנֵאמֶר: "וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". וְיִכְבְּדֵהוּ⁸
- כְּפִי כָחוֹ. אָמְרוּ חֻקִּים הֵרָאשׁוּנִים⁸⁰: כָּל הַמְחַלֵּל⁹
- אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפּוֹ מְחַלֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְכָל הַמְּכַבֵּד¹⁰
- אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפּוֹ מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת⁸¹.¹¹

(75) על החמור (הגר"א יו"ד סי' רפב). (76) ברכות יח, ע"א. (77) כמו שאמרו (שם, כג) לענין תפילין. (78) ובמסכת סופרים (פ"ג, ה"א) שנינו: "לא יתן אדם ספר-תורה על ארכובותיו, ושני אציליו (מרפקיו) עליה". (79) על כריתת הברית בין ישראל לאביהם שבשמים. (80) אבות פ"ד, מ"ו. (81) שנאמר (שמואל-א ב, ל): כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. והפך רבינו סדר המשנה שבאבות, כדי לסיים את הל' ס"ת בדבר טוב, כמנהגו בסוף כל הלכה. נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא.

יום שישי ו' טבת ה'תשע"ו

הלכות ציצית

מִצְוַת עֲשֵׂה אֶחָת, וְהִיא: לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל פִּנֵּף הַקִּסוֹת¹.

(1) שנאמר (במדבר פרק טו, פסוק לח): ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם. משרשי המצוה: למען נזכור כל מצוות ה' תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזיכרון כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בה תמיד, וזה שנאמר בה: "וזכרתם את כל מצוות ה'". ואמרו במדרש רבה (פרשת קורח): מלת ציצית תרמוז לתרי"ג מצוות ("ציצית" עולה ת"ר) בצירוף שמונה חוטים שבציצית וחמישה קשרים שבה (החינוך מצוה שפ"ו).

ובאור מִצְוָה זו בפרקים אלו:

מתוך מהדורות וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

לְכַנֵּף מִיָּנָה²⁸. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹשֶׂה בְּאַרְבַּע²¹
הַכְּנָפוֹת²⁹.

(24 בשפתו. 25) ראה בסמוך הלכה ח. (26) לפי שמצוות תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת, לפיכך אינו כורך מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף והשאר תכלת (מדברי "תשובות רבינו"). (27) מכיוון שהתחיל בלבן משום חשיבותו, שהקדימו הכתוב, אם לא יסיים בו יוריד בזה חשיבות סוף הציצית מתחילתה (מנחות דף לט עמוד א). (28) ורוב הטליתות לבנות הן, והתורה אמרה: "ציצית הכנף פתיל תכלת - מין כנף תחילה ואחריו תכלת (שם). (29) סדר זה נמצא גם בספר המצוות להגאון רבי שמואל בן חפני הכהן ואחריו נמשך גם רבינו. ראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. כִּמְהָ חֲלִיּוֹת הוּא עוֹשֶׂה בְּכָל כְּנָף? לֹא פָחוֹת²³
מִשֶּׁבַע³⁰, וְלֹא יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרִים³¹. וְזוֹ הִיא מִצְוָה²⁴
מִן הַמְּבֻחָר. וְאִם לֹא כָרַף עָלֶיהָ אֶלָּא חֲלִיא אַחַת -
כְּשֶׁרָה. וְאִם כָּרַף הַתְּכֵלֶת עַל רֹב הַצִּיצִית - כְּשֶׁרָה.²⁵
וְגוֹי הַתְּכֵלֶת - שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַחֲלִיּוֹת בְּשִׁלִּישׁ הַחוּטִין²⁶
הַמְּשֻׁלָּשִׁין, וְשְׁנֵי שְׁלִישֵׁיהֶן עֲנָף³². וְצָרִיף לְפָרְדּוֹ,²⁷
עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּצִיצִית שְׁעָר הָרֹאשׁ³³.

(30) כנגד שבעה רקיעים. (31) יחד עם שישה אווירים שביין רקיע לרקיע (מנחות דף לט עמוד א). ולפי שתכלת דומה לרקיע מדמה סידורה לסידור הרקיעים כדי לזכורנו לטובה (רש"י שם). (32) בלתי כרוך (מנחות שם). (33) שם, דף מב עמוד א).

ז. הָעוֹשֶׂה לִבֵּן בְּלֹא תְּכֵלֶת, לוֹקֵחַ אֶחָד מִשְּׁמוֹנֶה³⁰
הַחוּטִין, וְכוֹרֵף אוֹתוֹ עַל שְׁאָר הַחוּטִין עַד שְׁלִישֵׁין,³¹
וּמְנִיחַ שְׁנֵי שְׁלִישֵׁיהֶן עֲנָף. וְכָרִיכָה זֶה, אִם רָצָה לְכָרֵף³²
אוֹתָהּ חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת כְּעֵין שְׁפוּרָף בְּתֵכֶלֶת - הָרִשָּׁת³³
בִּידוֹ, וְזֶה הוּא מְנַהֲגָנוּ. וְאִם רָצָה לְכָרֵף בְּלֹא מְנִין³⁴
חֲלִיּוֹת - עוֹשֶׂה³⁴. כָּלֹל שֶׁל דָּבָר: יִתְּפוֹן לְהִיּוֹת³⁵
הַכְּרוּף שְׁלִישׁ וְהָעֲנָף שְׁנֵי שְׁלִישִׁים. וְיֵשׁ מִי שְׁאִינוֹ³⁶
מְדַקְדָּק בְּדָבָר זֶה בְּלִבָּן. וְאִם כָּרַף הַלֵּבָן עַל רֹב³⁷
הַחוּטִין, אוֹ שֶׁלֹּא כָרַף אֶלָּא חֲלִיא אַחַת - כְּשֶׁרָה³⁵.

(34) שלא הקפידו בכריכת חוליות אלא בתכלת. (35) ובלבד שיהיה בהם גדיל וענף, אבל אם כרך את כולה - פסולה. וב"ספרי" פרשת שלח דרשו: "ועשו להם ציצית" יכול יעשה כולה ענף (כמשמעות לשון ציצית), תלמוד לומר: גדילים תעשה לך, אין גדיל אלא עבות, יכול יעשה כולה גדיל, תלמוד לומר: ציצית, הא כיצד? גדיל יוצא מהכנף, וענף יוצא מהגדיל. ואנו נוהגים לעשות חמישה קשרים כפולים וארבעה אווירים ביניהם, אוויר הראשון - שבע כריכות, השני - שמונה, השלישי - אחת עשרה, הרביעי - שלוש עשרה (שולחן ערוך סימן יא).

י. אֶחָד חוּטִי לִבָּן וְאֶחָד חוּטִי תְּכֵלֶת, אִם רָצָה³⁹
לַעֲשׂוֹת שְׁזָרִין, עוֹשֶׂה³⁶. אֶפְלוּ הִיָּה הַחוּט כְּפוּל⁴⁰

ידי שני מעשים נפרדים, לבישת זו לחוד, ושל זו לחוד, בעוד שלבישת טלית שיש בה לבן ותכלת, אינה אלא מעשה אחד. והשווה דברי רבינו בספר המצוות (עשה י"ד). נוסחתנו כנוסח כתב יד התימנים, ובנוסח אחר נשתררב משפט זה לסוף ההלכה. (11) "ספרי" פרשת שלח (הובא ב"מגדל עוז") ובספרי שלפנינו איננו. ומצאתיו ב"ספרי זוטא". (12) בלשון יחיד, ולא "והיו". (13) שבארבע כנפות הבגד. (14) (מנחות דף לו עמוד ב). ולפיכך אסור יהיה לצאת בשבת בטלית המצוייצת בשלוש כנפיה, כי אין כאן מצוה אלא משא בעלמא.

ו. פִּיצֵד עוֹשִׂין אֵת הַצִּיצִית? מִתְּחִיל מְזוּיֹת שֶׁל¹
טְלִית, שֶׁהִיא סוּף הָאָרוֹג, וּמְרַחֵק מִמֶּנָּה לֹא יוֹתֵר²
עַל שְׁלֹשׁ אֲצָבָעוֹת לְמַעַלָּה¹⁵, וְלֹא פָחוֹת מִקָּשָׁר³
גוֹדֵל¹⁶, וּמְכַנֵּס שֵׁם¹⁷ אֲרָבָעָה חוּטִין וְכוּפְלֵן⁴
בְּאַצְבָּע¹⁸. נִמְצָאוּ שְׁמוֹנֶה חוּטִים מְשֻׁלָּשִׁין¹⁹
תְּלוּיִין מִן הַקֶּרֶן. וְאֶרֶץ הַחוּטִים הַשְּׁמוֹנֶה, אֵין⁶
פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֲצָבָעוֹת²⁰. וְאִם הָיוּ יוֹתֵר עַל כֵּן,⁷
אֶפְלוּ אִמָּה אוֹ שְׁתֵּים, כְּשֶׁרִין²¹. וְכָל הָאֲצָבָעוֹת⁸
בְּגוֹדֵל²². וְהִיָּה אֶחָד מִשְּׁמוֹנֶה הַחוּטִים חוּט⁹
תְּכֵלֶת²³, וְהַשְּׁבָעָה לְכָנִים.¹⁰

(15) שלמעלה מזה אינה נקראת כנף. (16) שם דף מב עמוד א). השיעור שמפרק הראשון שבאצבע גודל עד סוף הציפורן למטה, שנאמר: "על כנפי בגדיהם", צריך שתהא הציצית תלויה על הקרן (ולא בסוף הקרן ממש). (17) דרך נקב. (18) שנאמר: גדילים תעשה לך (דברים פרק כב, פסוק יב) דרשו חז"ל (מנחות דף לט עמוד ב): "גדיל - שניים (שאין גדיל פחות משניים), גדילים - ארבעה", שְׁיָשִׁים ארבעה חוטים בחור הטלית, ולכשיכפולם ויעשה מהם גדילים, יהיו שמונה (רש"י שם). גדיל - עבות וקלוע, "מעשה עבות" (שמות פרק כח, פסוק יד) מתרגם אונקלוס: "עובד גדיל" וכן (מלכים"א פרק ז פסוק יז): גדילים מעשה שרשרות. (19) תלויים כלפי מטה. (20) ברחבן. (21) ואנו נוהגין לעשות אורך הציצית י"ב אצבעות, שליש מהן גדיל ושני שלישים ענף (הגהות מיימוניות). (22) (מנחות דף מא עמוד ב). וראה לעיל הלכות ספר תורה פרק ט, הלכה ט. (23) שחוט אחד צבוע חציו תכלת, וחציו השני נשאר לבן. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. וְלוֹקֵחַ חוּט אֶחָד מִן הַלֵּבָן, וְכוֹרֵף בּוֹ כְּרִיכָה אַחַת¹¹
עַל שְׁאָר הַחוּטִין בְּצֵד הַבְּגָד²⁴, וּמְנִיחוֹ; וְלוֹקֵחַ חוּט¹²
הַתְּכֵלֶת, וְכוֹרֵף בּוֹ שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת בְּצֵד הַכְּרִיכָה שֶׁל¹³
לִבָּן וְקוֹשֶׁר; וְאֵלוּ הַשְּׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת הֵם הַנִּקְרָאִין¹⁴
חֲלִיא. וּמְרַחֵק מִצֵּט, וְעוֹשֶׂה חֲלִיא שְׁנֵיהֶן בְּחוּט שֶׁל¹⁵
תְּכֵלֶת לְבִדּוֹ; וּמְרַחֵק מִצֵּט, וְעוֹשֶׂה חֲלִיא שְׁלִישִׁית,¹⁶
וְכֵן עַד חֲלִיא אַחֲרוֹנָה²⁵, שֶׁהוּא כוֹרֵף בָּהּ שְׁתֵּי¹⁷
כְּרִיכוֹת שֶׁל תְּכֵלֶת²⁶ וְכָרִיכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל לִבָּן. מִפְּנֵי¹⁸
שֶׁהַתְּחִיל בְּלִבָּן, מִסֵּם בּוֹ, שֶׁמַּעֲלִין בְּקֶדֶשׁ וְלֹא¹⁹
מוֹרִידִין²⁷. וְלָמָּה יִתְּחִיל בְּלִבָּן? כִּדִּי שֶׁיִּהְיֶה סְמוּךְ²⁰

14 "דבר אל בני ישראל⁴⁹ ועשו להם ציצת". אבל אם
15 עשה אותה ישראל בלא כונה⁵⁰ - פשרה⁵¹. וציצית
16 שנעשה מן העשוי מקדם, פסול.

(48) שתלאם בבגד ועשה קשריהם. (מנחות דף מב
עמוד א) "בני ישראל יעשו ולא גויים" ובנוגע לטוויית
החוטים, ודאי שפסולה על ידי גוי, כי צריכה להיות לשם
ציצית, וכבר פסק רבינו לעיל הלכות תפילין (פרק א, הלכה
י"א) "שכל דבר הצריך מעשה לשמו, אם עשהו הגוי
פסול". (50) שתלה בבגד, וקשר קשריה שלא לשם ציצית.
(51) שאין אנו מצריכים "לשמה" אלא בטווייה בלבד, כי אם
גם העשייה צריכה לשמה, למה לנו פסוק מיוחד למעט גוי
מעשייתה, הרי מלבד זה פסול מפני שאינו מחשב בה
לשמה, מוכח מזה שאין העשייה דורשת כוונה לשמה (כסף
משנה).

17 יג. כיצד? הביא כנה⁵² שיש בה ציצית ותפרה על
18 הכנה, אפלו יש באותה הכנה אמה על אמה⁵³,
19 פסול, שנאמר: "ועשו להם ציצת" - לא מן
20 העשוי, שהרי זה דומה למי שנעשית מאליה⁵⁴.
21 ומתיר להתיר ציצית מפרג זה ולתלותם בכנה אחר⁵⁵,
22 בין לכן בין תכלת.

(52) מטלית אחרת. (53) שהיא למעלה משיעור "כנה"
שאינו אלא שלוש אצבעות, וציציותיה לא נתבטלו כמו
שמבואר בסמוך הלכה י"ח. (54) (מנחות דף מא עמוד א).
שהרי לא עשה את הציצית בבגד זה. ורש"י (שם) מפרש:
משום שנאמר "על כנפי בגדיהם" וכנה זו לא הייתה מבגד
זה בשעת עשיית הציצית. (55) שאין זה ביזיון מצוה, כיוון
שתולה בבגד אחר, וגם אין בזה משום "העשוי מקודם"
כיוון שתולה וכורכה כבתחילה (מנחות דף מא עמוד ב).

23 יד. תלה החוטין בין שתי כנפים, מזו לזו⁵⁶, וקשר
24 כנה זו פה לכתה וכן זו פה לכתה, ואחר כך⁵⁷ חתך
25 באמצע ונפרדו זה מזה - פסול; שהרי בעת שקשרן
26 היו פסולין, לפי ששתי הכנפים מעורות⁵⁸ זו בזו
27 בחוטין שביניהן⁵⁹, ובשעה שפסקן נעשו שתי
28 ציציות - נמצא עושה מן העשוי⁶⁰.

(56) שהכניס ארבע חוטים ארוכים כשיעור שתי ציציות,
ראשם אחד בכנה זו, וראשם השני בכנה השנייה, ונמצאו
החוטים בין שתי הכנפיים לרוחב הטלית, וכך קשרם בעודם
מחוברים. (57) אחרי שקשרם. (58) מחוברות.
(59) והתורה אמרה: "על ציצית הכנה" לכן אחת, ולא
לשתיים כאחד. (60) מקודם (סוכה דף יא עמוד א).

29 זו. הטל ציצית על הציצית⁶¹ - אם נתפן לבלט
30 את הראשונות⁶², מתיר הראשונה או חותכה
31 וקשרה⁶³; ואם נתפן להוסיף, אף-על-פי שחתך
32 אחת משתיהן⁶⁴, הרי זו פסולה⁶⁵, שהרי פשהוסיף,
33 פסל את הכל, וקשהתיר או חתך התוספת, נמצא
34 השאר נעשה מן העשוי, שנעשיתו הראשונה פסולה
35 היתה⁶⁶.

1 משמונה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד, אינו
2 נחשב אלא חוט אחד.

(36) ואנו נוהגים לעשותם שזורים (שולחן ערוך אורח חיים
שם, סעיף ב), על פי ה"ספרי" פרשת שלח, אמרה תורה: תן
תכלת ותן לבן, מה תכלת שזורה, שנאמר בה: "פתיל" - שזור
כעין פתילה - אף לבן שזור. וראה במוספנו "תשובות
רבינו".

3 יא. חוטי הציצית, בין לכן בין תכלת, צריכין
4 טויה³⁷ לשם ציצית³⁸. ואין עושין אותן, לא מן
5 הצמר הנאחז בקוצים כשהצאין רוכצין ביניהם, ולא
6 מן הנימין³⁹ הנתלשין מן הבהמה, ולא משיורי
7 שתי⁴⁰ שהאורג משייר בסוף הכנה, אלא מן הגזה
8 של צמר או מן הפשתן. ואין עושין אותן מצמר
9 הגזול⁴¹, ולא משל עיר הנדחת⁴², ולא משל
10 קדשים⁴³. ואם עשה - פסול. המשתתחה לבהמה⁴⁴
11 - צמרה פסול לציצית⁴⁵. אבל המשתתחה לפשתן
12 הקטוע⁴⁶, הרי זה כשר, שהרי נשתנה⁴⁷.

(37) עשיית החוטים מגיזת הצמר וכדומה. (38) שיאמר
בתחילת הטווייה שהוא טויה לשם ציצית, שנאמר: "גדילים
תעשה לך" - לך לשם חובך (סוכה דף ט עמוד א).
(39) שערות. (40) חוטי האורך שבאריג. וטעם פסולם:
משום שנאמר: "ציצית הכנה" - ממין הכנה, ושלשה מינים
אלה אינם ראויים לעשות מהם בגד, שהם פסולת הצמר, ואין
בגד נעשה מכמותם ("המאור הקטן" למסכת סוכה דף ט
עמוד א). (41) (סוכה שם). שנאמר: "ועשו להם ציצית" -
משלהם. (42) שהודחו יושביה לעבוד עבודה זרה. ראה
(דברים פרק יג, פסוקים יד-יח). מפני שרכוש עיר הנדחת
עומד לשריפה והרי הוא כשרוף, ואין בו שיעור, וציצית
צריכה שיעור, כמבואר לעיל הלכה ו (כסף משנה, וראה חולין
דף פט עמוד ב). ויש מפרשים, על פי הירושלמי סוכה (פרק
ג, הלכה א) שכל דבר האסור בהנאה אינו נקרא "שלכם"
ולפיכך לולב של עיר הנדחת פסול, וגם ציצית של עיר
הנדחת - אינה מ"שלכם" והתורה אמרה: "ועשו להם" -
משלהם (הגהות אדר"ת). (43) מבהמת הקדש, או צמר
שהקדישו להקדש, ואין זה "שלכם" כי זה שייך לגבוה. ראה
(סוכה דף לה עמוד א). (44) שעשאה עבודה זרה.

(45) אף על פי שאין הבהמה נאסרת להדיט, כי אין "נעבד"
בבעלי חיים, ראה הלכות עבודה זרה פרק ח, הלכה א, אבל
לצרכי מצוה נאסרת, כי גנאי הוא לעבוד את ה' בנעבד
לעבודה-זרה (עבודה-זרה דף מז עמוד א בעייא שלא
נפשטה, והולכים להחמיר). (46) כשהוא מחובר ונקרא
עץ. (47) שעשאו חוטים, וחלף שמו הקודם ממנו, ומתוך
שאין "נעבד" במחובר - להדיט, מותרים שינויי אפילו
לצרכי מצוה (שם), "המשתתחה לקמה, חיטה מותרות
למנחות". וראה "מגן אברהם" אורח חיים סימן י"א, סעיף
קטן י"ב). והשווה דברי רבינו בהלכות איסורי המזבח פרק
ג, הלכה י"ד.

13 יב. ציצית שנעשה אותה⁴⁸ כותי, פסול, שנאמר:

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

חיבורו בטלית. (77) (מנחות דף לט עמוד א). וכגון שכל הציצית ממין אחד, אבל ביש לו שני מינים - לבן ותכלת - או אפילו אם מין אחד נפסק לגמרי ונשאר המין השני כשרה, כדברי רבינו לעיל הלכה ד: "ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשארה התכלת לבדה - כשרה" (כסף משנה, וראה רדב"ז חלק ב' "לשונות הרמב"ם סימן צ').

פרק שני

(1) צבע התכלת וסדר צביעתה; כיצד בודקים אותה לידע אם נצבעה כהלכתה; טלית שכולה תכלת מה דין ציציותיה.

- 14 א. תכלת האמורה בתורה בכל מקום² היא הצמר
- 15 הצבוע בפתוך שפכחול³, וזו היא דמות הרקיע
- 16 הנראית לעין השמש⁴ בטהרו של רקיע⁵. והתכלת
- 17 האמורה בציצית⁶, צריך שתהיה צביעה צביעה
- 18 ידועה, שעומדת בפינה ולא תשתנה. וכל שלא
- 19 נצבע באותה צביעה, פסול לציצית, אף-על-פי
- 20 שהוא בעין הרקיע; כגון שצבעו באסטיס⁷ או
- 21 בשחור או בשאר המשיחין⁸ - הרי זה פסול
- 22 לציצית⁹. רחל בת עז¹⁰, צמרה פסול לציצית¹¹.

(2) בפרשת ציצית, ובבגדי כהונה (שמות כח, ו). (3) כצבע כחול המעורב בצבע לבן, והוא כחול בהיר (תפארת ישראל' בהקדמתו למשנה סדר מועד'). פתוך - מעורב, ונזכר במשנה (נגעים א, ב). "כלולה בשמן" (ויקרא ב, ה) מתרגם יונתן: "פתיכא במשח". (4) בכת"י התימנים, אין תיבה זו. (5) כשהוא בהיר בלא עננים. מלשון הכתוב (שמות כד, י). ובמנחות מג, ב אמרו: "שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד". ומתוך כך זוכר [האדם] את הקב"ה היושב על כסא הכבוד (רש"י). (6) פרט לתכלת האמורה בבגדי כהונה שאין בה כל החומרות האמורות כאן ('מרכבת המשנה'). (7) צמח שממנו עושים צבע כחול, ונזכר במשנה (שביעית פ"ז, מ"א). (8) לא שחור ממש, שהרי אינו כמראה הרקיע, אלא כחול כהה מאד הדומה לשחור. (9) מנחות מ, ע"א. (וראה בבא-מציעא סא:). (10) שאמה עז ואביה איל. (11) בכורות יז, ע"א. שאין צמר אלא צמר רחלים, ולפיכך פסול הוא לתכלת שבציצית שאינה אלא מצמר. ושם דרשו: נאמר בתורה (דברים כב, יא) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים, מה פשתן שלא נשתנה (שגדל מהאדמה), אף צמר שלא נשתנה, ורחל בת עז חל בה שינוי. ראה לקמן פ"ג ה"ב, ובביאורנו.

- 23 ב. כיצד צובעין תכלת של ציצית? לוקחין הצמר
- 24 ושורין אותו בסיד. ואחר-כך מכבסין אותו עד
- 25 שיהיה נקי, ומתיתחין אותו באהל¹² וכיוצא בו,
- 26 בדרך שהצבעין עושין, כדי שיקלט את העין¹³.
- 27 ואחר-כך מביאין דם חלזון, והוא דג שדומה עינו¹⁴
- 28 לעין התכלת¹⁵ ודמו שחור כדיו, ובגם המלח¹⁶ הוא
- 29 מצוי. ונותנין את הדם לידה¹⁷, ונותנין עמו
- 30 סממנין¹⁸, פמו הקמוניא¹⁹ וכיוצא בהן, בדרך
- 31 שהצבעין עושין, ומתיתחין אותו, ונותנין בו הצמר

(61) שהייתה לו טלית מצויצת כהלכתה, והטיל בה ארבע ציציות נוספות. (62) כגון, שהשניות נאות יותר מהראשונות. (63) שהטלתו השנייה עשויה בהכשר ואין זה "מן העשוי". (64) אחרי שהוסיף. (65) כדין כל המוסיף גורע (סנהדרין דף פח עמוד ב) והתורה אמרה: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים פרק ד, פסוק ב). (66) נפסלה בשעה שהוסיף עליה, וכל שכן אם חתך הראשונות והשאיר התוספת - שפסולה, שהרי תחילת עשייתה בפסול הייתה (מנחות דף מ עמוד ב).

- 1 מזו. וכן המטיל לבעלת שלש⁶⁷, ואחר-כך השלימה
- 2 לארבע⁶⁸ והטיל לרביעית - פלה פסולה⁶⁹, שנאמר:
- 3 'תעשה', ולא מן העשוי.

(67) כנפיים. (68) שהוסיף עליה כנף רביעית. (69) ששלוש הראשונות נעשו שלא כמצוותן, כי טלית בעלת שלוש אינה חייבת בציצית (להלן פרק ג, הלכה ב) וכשחזר והוסיף עליה כנף רביעית - נשארו "מן העשוי" (מנחות שם). ובנוגע לכנף הרביעית - הדעת מחייבת שכשרה שהרי נעשית כהלכתה, וכן מפורש ב"שאלות דרב אחא גאון" פרשת שלח. אך מלשון רבינו: "כולה פסולה" יש לדייק שאף הרביעית פסולה. (וראה "מגן אברהם" אורח חיים סימן י', סעיף קטן ו).

- 4 יו. אין כופלין את הטלית לשנים, ומטילין ציצית
- 5 על ארבע כנפיה כשהיא כפולה⁷⁰; אלא-אם-כן
- 6 תפרה פלה⁷¹, ואפלו מרוח אחת.

(70) שמה תתפשט ונמצאו שתי ציציות של מקום הכפל באמצעיתה. (71) שאז לא תתפשט יותר ותמיד יהיו ציציותיה בארבע כנפיה (מנחות דף מא עמוד א).

- 7 יח. נפסק הכנף שיש בה ציצית חוץ לשלש
- 8 אצבעות, תופרה במקומה; בתוך שלש - לא
- 9 יתפצה⁷². נתמעטה זוית של בגד שבין חוטי הציצית
- 10 ובין סוף הארוג⁷³ - אפלו לא נשאר מן הארוג אלא
- 11 פל שהוא, פשר⁷⁴. וכן אם נתמעטו חוטי הציצית -
- 12 אפלו לא נשתיר מהם אלא פדי עניבה פשר⁷⁵. ואם
- 13 נפסק החוט מעקרו⁷⁶, אפלו חוט אחד, פסולה⁷⁷.

(72) שפחות משלושה אין בה שיעור כנף, ובטלו הציצית ממנה, וכשחזר ותופרה הרי הוא מן "העשוי מקודם" בפסול. אבל אם יטיל ציצית מחדש בכנף של התפירה - כשרה (מנחות דף מא עמוד א וכפירוש ה"נמוקי יוסף"). (73) שנרחב הנקב וירד הגדיל למטה. (74) אף על פי שלא נשאר בו כ"קשר גודל", ראה לעיל הלכה ו, כי אין אנו מקפידים עליו אלא בשעת העשייה (שם, דף מב עמוד א). שנאמר: "ועשו להם ציצית על כנפיה" אין צריך "על כנף" אלא בשעת העשייה (קריית ספר). (75) (מנחות דף לח עמוד ב). ואפילו נפסק "הענף" לגמרי ולא נשתייר אלא כדי עניבה בגדיל (הגהות מיימוניות). ולדעת רש"י (שם דף לח עמוד ב) צריך שיהיה כדי עניבה ב"ענף". ומנהג העולם כדעת רש"י (בית יוסף אורח חיים סימן י"ב). (76) ממקום

16 ה. פיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצפעה
17 כהלכתה אם לאו? לוקחין תבן וריר³⁰ של שבלול³¹
18 ומי-רגלים שנתחמצו ארבעים יום³¹, ושורין התכלת
19 בכלן מעת לעת - אם עמדה בעינה³² ולא כהתה,
20 כשרה. ואם כהתה, לוקחין בצק של שעורין
21 שמעפשיין³³ אותו למורס³⁴, ונותנין את זו התכלת
22 שצשתנית בתוכו, ואופה הבצק בתנור, ומציאים
23 התכלת מן הפת ורואין אותה; אם כהתה ממה
24 שהיתה - פסולה; ואם הוסיף עינה והשחירה יותר
25 ממה שהיתה קדם האפיה - כשרה³⁵.

(29 נוזל. 30) מין שרץ רך, הגדל בתוך נרתיק קשה, כמו
"שבלול תמס יהלוך" (תהלים נח, ט). 31) שעברו עליהם
ארבעים יום משיצאו מגוף האדם. 32) בצבעה.
33) מניחים אותו ימים רבים כדי שיחמץ הרבה. 34) מין
דגים הכבושים במלח. 35) מנחות מג, ע"א. ושם נתנו
סימן לזה: "שנוי שקר, שנוי אמת" המשנה דברו לרעה -
הכל יודעים שרע הוא; המשנה דברו להוסיף עליו ולקיימו
- הכל יודעים שכשר וטוב הוא.

1. חציר³⁶ שמוכרין בה תכלת, והיו מחזקין בכשרות
- לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה, והרי היא
28 בחזקתה עד שתחשך³⁷. המפקיד תכלת אצל הפותי
- הרי זה פסולה, ששם החליפה³⁸; ואם היתה בכלי
30 והיה חתום³⁹ בשני חתמות⁴⁰, חותם בתוף חותם -
31 כשרה, בחותם אחד - פסולה⁴¹.

36) כפר או מושב, וביחוד בקרבת עיר, ככתוב (דה"א ד,
לג): חצריהם אשר סביבות הערים. 37) שמצאו פסול
בתכלתם (ע"ז לט). ושם הגירסא: "עד שתפסל".
38) מתוך שתכלת דמיה יקרים, יזייף להחליפה.
39) סגור. 40) שני סימני הסגר עשויים באופן משונה,
שלא כדרך סגירת שאר בני אדם. השווה הל' מאכלות
אסורות (י"ג, ה). 41) ע"ז לט, ע"ב. שהוא חשוד לטרוח
לזייף ולהחליפה (רש"י).

1. המוצא תכלת בשוק, אפלו מצא חוטין פסוקין⁴²,
פסולה⁴³; ושורין - כשרה⁴⁴. הלוקח טלית מציצת⁴⁵
מן השוק מ ישראל, הרי היא בחזקתה⁴⁶; מן הפותי
35 התגר⁴⁷ - כשרה⁴⁸, מן ההדיוט⁴⁹ - פסולה⁵⁰.

42) שאין דרך לחזור ולקשרם ולארוג מהם בגד, כי יש
טורח בקשירתם. 43) חוששים שמה נצבעו לשם אריגת
בגד ולא לשם ציצית (עירובין צו:). 44) כי אין דרך
לארוג חוטים שזורים, ובוודאי לשם ציצית שזורין ונצבעו
(שם). ובנוסח אחר, כתוב: "חוטין פסוקין ושורין פסולה".
ראה מנטובה, וונציה ועוד. אבל כבר השיב רבינו בתשובתו,
שטעה בזה וצויה לתקן ההעלקות לפי הנוסח החדש. ראה
במוספנו "תשובות רבינו". וברמב"ם דפוס וילנא הדפיסו
את הנוסח המוגה והנכון. וכן בשאר הדפוסים המאוחרים.
45) עשויה בציצית. 46) שנעשית כהלכתה. 47) סוחר
הקונה דברים ומוכרם. 48) שבוודאי קנאה מ ישראל

1 עד שיצעה פצין רקיע, וזו היא התכלת של
2 ציצית²⁰.

12) מין צמח, שמשתמשים בו לכביסה, ונזכר (שבת צא.).
והזכותי בבור כפי (איוב ט, ל) מתרגם יונתן: "ודכאית
באהל ידי. 13) הצבע. כל זה כתב רבינו מדעתו, ממה
שידע במלאכת הצביעה (כסף-משנה). 14) מראה גופו
(מנחות מז.). 15) כנוסח כתב-יד התימנים, וכן בדפוס
מנטובה. ובנוסח אחר: לעין התכלת. 16) רבינו רגיל
לקרוא לים התיכון "ים המלח", וכן כתב בסוף פירושו
למשנה: ואני עליתי בספינה בים המלח". ודבר ידוע הוא
שאינן ספינות עוברות בים המלח, וכונתו לים התיכון שעבר
בו ממצרים לארץ ישראל. ובהיותו בדרך חיבר את פירושו
למשנה, וכן הדבר מפורש בפירושו למשנה (כלים ט"ו, א)
שקורא שם את הים ההולך מארץ ישראל לאלכסנדרה של
מצרים - ים המלח. ואולי נקרא כן מפני שמימיו מלוחים,
בניגוד למי נהר שמימיו מתוקים, וכן בערבית יקראו כל
הימים הגדולים בשם "אל מלח". וכן הדבר מוכרח, שהרי
אמרו (מגילה ו.): שהחלוץ נמצא בחלקו של זבלון, וים
המלח הלא כולו נמצא בחלקו של יהודה (יהושע טו)? אבל
הים התיכון נפל בחלקו של שבט זבולון, כמפורש ביהושע
יט, יא, וראה בראשית מט, יג (הגהות הרד"ל על הרמב"ם.
וראה 'תורה תמימה' פרשת שלח, אות ק"ח). 17) דור.
18) אבקות צבע. 19) עשב שמייבשים אותו וטוחנים
אותו ומנקים בעפרו את הידים להעביר הזהומא (נדה ט, ו
וברע"ב שם). 20) מנחות מב, ע"ב.

3 ג. התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה²¹. ואם
4 צבעה שלא לשמה, פסולה. והיורה שיש בה הצבע,
5 אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו
6 - נפסלה היורה כלשה²². אלא פיצד יצעה? לוקח
7 הצבע מן היורה בכלי קטן, ומניח בו צמר שבדק
8 בו, ושורף את שבדק, שהרי נצבע לבדיקה²³,
9 ושופך הצבע שבכלי שבדק בו, שהרי טעמו²⁴
10 ופסלו, וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם²⁵.

21) לשם מצות ציצית. 22) שם, שנאמר (שמות כח, לא):
כליל תכלת - שלא יהא דבר אחר (שאינו לשם ציצית) צבוע
בה מתחילה. 23) ולא לשם ציצית, ופסול הוא לתכלת של
ציצית, ולפיכך שורפים אותו שלא יבואו להשתמש בו
לתכלת של ציצית. 24) עשה בו לנסיין, ופסול הוא
לתכלת, כמבואר לעיל באות ג'. ובכת"י התימנים, הנוסח:
פגמו ופסלו. 25) שלא צבעו בו שום דבר אחר.

11 ד. התכלת אינה נלקחת אלא מן הממחה²⁶ -
12 חוששין שמה נצבעה שלא לשמה. אף-על-פי
13 שנלקחה מן הממחה - אם נבדקה²⁷ ונודעה
14 שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים שאינן
15 עומדין²⁸, פסולה.

26) בקי בצביעתה ומוחזק בכשרות (מנחות שם).
27) במקרה, אבל לכתחילה אין צורך לבדקה.
28) מתקיימים, ראה לעיל ה"א.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

דרכי עשייתו, ומהיכן ידע אם לא השיגו וראה אותו? ולפיכך אינו מזכיר בחיבור זה על ביטול התכלת בימינו כמו שהזכיר זה בפירושו למשנה, שאז עוד לא ידעה (מאמר 'שפוני טמוני חול'). - אולם מדברי רבינו לעיל פ"א ה"ט, משמע שלא היתה לו תכלת. (המפרש). אף הוא התעורר בשנת ה'תרמ"ז, והשתדל להשיג את החלזון, והחזיר את עטרת מצות התכלת ליושנה, ובימיו לבשו אלפי חסידיו טליתות עם ציצית של תכלת, ועדיין הם מחזיקים בה עד היום הזה, וויכוח גדול נתווכח הגאון הנ"ל עם גאוני דורו, וחיבר בענין זה ספרים רבים, שבהם הוא משיב תשובות סוערות לכל מתנגדיו, והם: "מאמר פתיל תכלת", "עין התכלת" ועוד.

פרק שלישי

(1) איזה בגד חייב בציצית מן התורה; כסות של פשתן אם מטילין בה חוטי תכלת; מי הוא החייב בציצית; שהציצית - חובת האיש ולא חובת הטלית.

א. כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע פנים², או יותר על ארבע³. וְהָיָה מִדֶּתָּה - כְּדִי שִׁיתְּכֶסֶה בָּהּ רֹאשׁוֹ וְרַבּוֹ שֶׁל קֶטֶן⁴ הַמִּתְהַלֵּךְ לְבָדּוֹ בְּשׁוֹק, וְאֵינוֹ צָרִיף אַחֵר לְשִׁמְרוֹ וְלִילָךְ עִמּוֹ. וְתִהְיֶה הַכֶּסֶת שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בִּלְבָד⁵.

(2) שנאמר (דברים כב, יב): על ארבע כנפות כסותך. (3) ראה בסמוך ה"ג. (4) מנחות מ, ע"ב. כי פחות מזה אינה נקראת כסות. (5) מפורש בסמוך ה"ב.

ב. אֲבָל טְלִית שֶׁל שָׂאֵר מִיָּנִין, כְּגוֹן בְּגָדֵי מָשִׁי, וּבְגָדֵי צֶמֶר-גִּפֶּן, וּבְגָדֵי צֶמֶר גְּמָלִים, וְצֶמֶר אֲרָבִים, וְנוֹצָה⁶ שֶׁל עֲזִים, וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, אֵין חֵיבִין בְּמִצְוַת צִיצִית אֲלָא מִדְּבָרֵי חֻכְמִים⁷, כְּדִי לְהַזְהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה מִרְפַּעַת אוֹ יוֹתֵר עַל אֲרָבַע, וְיִהְיֶה שְׁעוֹרָה פְּשְׁעוֹר שְׁאֵמֶרְנוּ. שֶׁכֵּל הַבְּגָדִים הָאֲמֻרִים בַּתּוֹרָה סֶתֶם, אֵינֶם אֲלָא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבָד⁸.

(6) צמר של עזים קרוי נוצה, לפי שאינו רך כשאר צמר, וכן אין גוזזים אותו כשאר צמר אלא מורטים אותו (רש"י שבת כז; מנחות לט:). (7) כי צמר סתם אינו אלא של אילים ורחלים בלבד. ובי"רושלמי (כלאים פ"ט, ה"א) דרשוה מפסוק, שנאמר (מלכים ב ג, ד): ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר - אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים ורחלים בלבד. (8) מנחות לט, ע"ב: "הואיל ונאמרו בתורה בגדים סתם (על כנפי בגדיהם), ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים (בטומאת נגעים ויקרא יג, מז: בבגד צמר או בבגד פשתים), אף כל צמר ופשתים".

ג. "על ארבע פנים פסותך" - בעלת ארבע ולא בעלת שלש. אם-כן, בעלת ארבע ולא בעלת חמש⁹? תלמוד לומר: "אשר תכסה בה"¹⁰ - אפלו

מומחה, כי לא ירע לנפשו לקנות ולמכור דברים פסולים (מנחות מג.). (49) שאינו סוחר. (50) שם. שמא הוא בעצמו צבעה ושלא לשמה נצבעה, ואם חוטי לכן הם - שמא הוא טוואם, וציצית שעשאה גוי פסולה (נמוקי יוסף').

ח. טְלִית שֶׁהִיא כְּלָה אֲדָמָה אוֹ יִרְקָה אוֹ מִשְׁאָר צִבְעוֹנִין, עוֹשֶׂה חוּטֵי לָבָן שֶׁלָּהּ כְּעֵין צִבְעָה: אִם יִרְקָה - יִרְקִין, אִם אֲדָמָה - אֲדָמִין⁵¹. הִיתָה כְּלָה תְּכֵלֶת - עוֹשֶׂה לָבָן שֶׁלָּהּ מִשְׁאָר צִבְעוֹנִין, חוּץ מִן הַשְּׁחֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּתְּכֵלֶת⁵², וְכוּרָף עַל הַפֶּל חוּט אֶחָד תְּכֵלֶת⁵³, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂין בְּשָׂאֵר צִיצִיּוֹת שְׁאֵינָן צְבוּעִין.

(51) מנחות מא, ע"ב. שנאמר: "על ציצית הכנף" שיהיו ציציותיה ממין הכנף, והעיר בעל ה'תוספות יום טוב' בפירושו 'דברי חמודות' על הרא"ש הל' ציצית, שראה בבית-הכנסת בקהילת פראג, ציצית ירוקה כחלמון ביצה בטלית-קטן של משי, שגם היא ירוקה כחלמון ביצה, והובאה מרגנשבורק, והיא היתה טליתו של הקדוש רבי שלמה מולכו הי"ד. (52) והתורה הקפידה על שני מראות בציצית (מנחות מא:). (53) כמפורש לעיל פ"א, ה"ז.

ט. קָשָׁה עֲנֹשׁ מִי שְׁאֵינוֹ מַנִּיחַ לָבָן יוֹתֵר מִעֲנֹשׁ שֶׁלָּא הֵנִיחַ תְּכֵלֶת, לְפִי שֶׁהִלָּבָן מְצוּי לְכָל, וְהַתְּכֵלֶת אֵינָה מְצוּיָה בְּכָל מְקוֹם⁵⁴ וְלֹא בְּכָל זְמַן, מִפְּנֵי הַצִּבְעָה שְׁאֵמֶרְנוּ⁵⁵.

(54) שם, מג, ע"ב: "משל למה הדבר דומה, למלך בשר-רודם שאמר לשני עבדיו: הביאו לי שני חותמות (סימני עבדות שתולים על העבדים), לאחד אמר: הבא לי חותם של טיט. ולאחד אמר: הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהם ענשו מרובה? הוי אומר, זה שאמר לו הבא חותם של טיט (שמצוי הוא) ולא הביא". (55) לעיל ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה (מנחות ד, א) יאמר: "ואינו נמצא בידינו היום לפי שאין אנו יודעים לצבעו, שאין כל מין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה, שא"ל לעשותה היום, ועל כן אנו עושים בלבן לבדו". גם הרי"ף יאמר בהלכות ציצית: "והאידינא (וכעת) שאין לנו תכלת" וכו'. ובספר ה'חינוך' מצוה שפו, אומר: "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו. וראה ב'טור' או"ח סי' יא, ובשו"ע או"ח סי' ט', שבזמן הזה אין לנו תכלת. אולם בתקופת האמוראים עדיין היתה התכלת מצויה כמו שמצינו במנחות (מב: ; מג.). והגאון ר' גרשון חנוך ליינר האדמו"ר מראדין זצ"ל יאמר: שגם בימי הגאונים עדיין היתה מצות תכלת נוהגת כמו שמצינו שרב נטרוניא גאון סידר הלכות ציצית בדיני תכלת (הובא בהשגות הראב"ד הל' ציצית פ"א, ה"ז) וכן מרן ה'כסף משנה' (שם) מביא דברי הגאון ר' שמואל בן חפני בענין תכלת, וידוע שהגאונים לא סידרו הלכות כ"אם הצריכות לשעתם, ולדעתם גם הרמב"ם בשעה שכתב את חיבורו "משנה תורה" כבר השיג את החלזון והיתה לו תכלת, שהרי הוא מסמן בפרק זה פרטי החלזון וסממני צבע התכלת, ומבאר

ו. ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן,
או חוטי פשתן בכסות של צמר, אף-על-פי שהוא
לכן לבדו בלא תכלת?²⁶ בדין הוא שיהא מותר,
שהשעטנז²⁷ מותר לענן ציצית, שהרי התכלת צמר
הוא, ומטילין אותה לפשתן²⁸. ומפני מה אין עושין
כן? מפני שאפשר לעשות הלכן שלה ממינה; וכל
מקום שאמה מוצא עשה ולא-תעשה - אם יכול
אמה לקיים את שתייהן, הרי מוטב; ואם לאו²⁹, יבוא
עשה וידחה את לא-תעשה³⁰; וכאן אפשר לקיים את
שתייהן³¹.

26 כי חוטי לבן של צמר בכסות של פשתן עם חוטי תכלת
- מותר מן התורה, כמבואר בסמוך. 27 שאסרה תורה
(דברים כב, יא). 28 שנאמר בתורה (במדבר טו, לח): על
כנפי בגדיהם (בין של צמר, בין של פשתים)... ונתנו על
ציצית הכנף פתיל תכלת. 29 כגון מילה בשבת, ראה
לקמן הל' מילה פ"א, ה"ט. 30 מנחות מ, ע"א: "כי
האזהרה של ה'לאו' (לא-תעשה) על תנאי זה נאמרה, ובוה
תתישב קושיית השואל: הרי אזהרת 'לאו' קשה מצויי
'עשה' (שלוקים על ביטול 'לאו' ואין לוקים על ביטול
'עשה') ואין יבוא 'עשה' הקל וידחה 'לאו' החמור? ולפי
הקדמתנו - תשובתה בצדה, שהאזהרה של 'לאו' נאמרה
מתחלה על תנאי, שבמקום שתפגע ב'עשה' לא נהיה
מוזהרים עליה כלל" (מלשון רב נסים גאון לשבת קלג).
31 להטיל חוטי פשתן בכסות של פשתן, אבל כשעושה בה
חוטי תכלת שאי-אפשר לקיים בה מצות תכלת אלא ע"י
שעטנז, בא 'עשה' של תכלת ודוחה 'לאו' של שעטנז, ואז
גם חוטי לבן של צמר הותרו בה, הואיל ובין כך לא קיימנו
את שניהם, הוא שהדגיש רבינו בתחילת ההלכה: "לבדו
בלא תכלת" (כסף-משנה), אלא שחכמינו גזרו בזה, כמבואר
בסמוך ה"ז.

ז. כסות של פשתן, אין מטילין בה תכלת, אלא
עושין הלכן בלבד של חוטי פשתן; לא מפני
שהציצית נדחית מפני השעטנז³², אלא גזרה
מדבריהם³³, שמא יתבסס בה בליילה, שאינה זמן
חיוב ציצית, ונמצא עובר על לא-תעשה פעת שאין
שם מצינו עשה³⁴, שחובת הציצית ביום ולא
בליילה³⁵, שנאמר: "וראייתם אותו" - בשעת ראייה.
וסמא חייב בציצית; אף-על-פי שאינו רואה,
אחרים רואין אותו.

32 שכבר אמרנו: "עשה דוחה לא תעשה". (וראה יבמות
ד. 33) מדברי חכמים. 34 מנחות מ, ע"ב. 35 שם
מג, ע"א.

ח. מותר לאדם ללבוש ציצית בליילה, בין בהל³⁶ בין
בשבת³⁷, ואף-על-פי שאינו זמנה; ובלבד שלא
יברך. ומאימתי יברך על הציצית בשחר? משפיר
בין תכלת שבה ללכן שבה³⁸. וכיצד מברך עליה?
"ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו

בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחייב בעלת
חמש¹¹ ופוסט בעלת שלש, ושתייהן אינן בעלי
ארבע כנפות? מפני שיש בכלל החמש ארבע¹².
לפיכך¹³, כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או
שש, אינו עושה אלא לארבע כנפים המרחקות זו
מזו¹⁴. מאותן החמש או השש בלבד, שנאמר: "על
ארבע כנפות כסותה"¹⁵.

9 ולמה נאמר לעיל הלכה א', שחייבת בציצית?
10 לרבות כל הראוי לכסות. 11 כגון שחתך מכנף אחת
באלכסון ונעשו שתיים. 12 ואין בכלל שלש ארבע
(מנחות מג:). 13 הואיל וחייבת בעלת חמש, מפני
שאתה יכול לקיים בה: "על ארבע כנפות כסותך".
14 שסברא היא שהכנף המרוחקת מחברתה, היא הנקראת
כנף ולא הסמוכה לחברתה. 15 אינו מטיל ציצית אלא
על ארבע כנפות בלבד.

ד. כסות של בגד וכנפיה של עור¹⁶ - חיבת; היא
של עור וכנפיה של בגד - פטורה¹⁷, שאין הולכין
אלא אחר עקר הפסות¹⁸. כסות של שני שתפין,
חיבת, שנאמר: "על פני בגדיהם"; לא נאמר
"כסותה"¹⁹, אלא למעט שאולה²⁰, שהטלית
השאולה פטורה מן הציצית שלשים יום, מפאן
ואילך חיבת²¹.

16 שנחתכו כנפיה ותלה בהן עור. 17 כי כסות של עור
אינה נקראת בגד, ככתוב (ויקרא יג, נו): מן הבגד או מן
העור, ופטורה מציצית אפילו מדברי חכמים. 18 מנחות
מ, ע"ב. ובציצית נאמר: "אשר תכסה בה" - ואין אדם
מתכסה אלא בעיקר הבגד (כסף-משנה בשם רבינו מנוח).
19 שמשמעה לכאורה "שלך ולא של שותפות".
20 חולין קלו, ע"א. 21 מדברי חכמים, לפי שנראית
כשלו, חייבוהו חכמים משלשים יום ואילך, שאין דרך
לשאול יותר משלשים יום (שם, קי: ב'תוספות').

ה. כסות של צמר, עושין לכן שלה חוטי צמר;
וכסות של פשתן, עושין לכן שלה חוטי פשתן
ממינה. ושאר בגדים, עושין לכן של כל מין ומין
ממינו²², כגון: חוטי משי לכסות משי, וחוטי נוצה
לכסות נוצה²³. ואם רצה לעשות לכן לכל שאר
מינים מצמר או מפשתים - עושה²⁴, מפני שהצמר
והפשתן פוטריין, בין במינן, בין שלא במינן; ושאר
מינין - במינן פוטריין, שלא במינן אין פוטריין²⁵.

22 ואין מין אחר, חוץ מצמר ופשתים, פוסט אותה.
23 של עזים. 24 מנחות לט, ע"ב. שעיקר מצות ציצית
היא מצמר ופשתים, שנאמר (דברים כב, יא): לא תלבש
שעטנז צמר ופשתים יחדיו, גדלים תעשה לך - נסמכו זה
לזה, לומר: מהם תעשה ציצית. 25 כי שאר בגדים אינם
חייבים בציצית אלא מדברי חכמים (לעיל ה"ב), וכך היתה
תקנתם שלא יפטור בהם אלא מינם, או צמר ופשתים
(כסף-משנה).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שבקדושה. וכן הקיט"ל (חלוק לבן) שלובשים ביום הכיפורים, אסור להיכנס בו לבית-הכסא, כיון שמיוחד להתפלל בו, ברם הטלית-קטן שאנו לובשים תחת בגדינו, מותר להכנס בה לבית-הכסא - כיון שמכוסה היא. (45) מגילה כו, ע"ב. (46) אבל כל עוד שלא נפסקו מן הטלית ולא עברה מצוותם, אסור להשתמש בהם שום תשמיש של חול. שלא יהיו מצוות בזויות עליו (כסף-משנה בשם ה"שאלות דרב אחא גאון" פ' שלח). (47) מנחות מג, ע"א. וגם יש לחוש שיאכילנו דבר אסור (נמוקי יוסף). (48) שהרי היא מצות-עשה שהזמן גרמא (שאין לילה זמן ציצית) ופטורות, כמבואר במס' קידושין לד. ועבדים - הוקשו לנשים (חגיגה ד.). (49) סוכה מב, ע"א. (50) כי איך יברכו: "וצונו להתעטף" - והן לא נצטוו. (51) עירובין צו, ע"א: "מיכל בת כושי (שאוּל) היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים". (52) ספק זכר ספק נקבה. (53) שיש בו מסימני שניהם, וראה בבאורנו לקמן הל' מילה פ"ג, ה"ו. (54) תוספתא בכורים פ"ב. והשווה דברי רבינו הל' עבודה זרה (פרק י"ב, ה"ד): "נותנים עליהם חומרי האיש וחומרי האשה".

- י. היאך חייב מצות הציצית? כל אדם שחייב לעשות מצוה זו - אם יתפסה בכסות הראוי לציצית, וט"ל לה ציצית ואחר-כך יתפסה בה; ואם נתפסה בה בלא ציצית, הרי בטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים לציצית - כל זמן שלא יתפסה בהן אדם, אלא מקפלים ומנחים, פטורין מן הציצית; שאינה חובת הטלית, אלא חובת האיש שיש לו טלית.⁵⁴

(55) מנחות מב, ע"ב. ולפיכך אין אנו מברכים על עשייתה: "לעשות ציצית", כמו שמבואר לעיל ה"ח.

- יא. אף-על-פי שאין אדם מחייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית - אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו⁵⁶; אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחייבת בציצית, כדי שיקנים מצוה זו⁵⁷. ובשעת התפילה⁵⁸ צריך להזהר ביותר. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים, שיתפללו והם אינם עטופים.⁵⁹

(56) מנחות מא, ע"א. (57) שם. וכן אמרו (סוטה יד.): "מפני מה נתאוו משה להכנס לארץ ישראל... הרבה מצוות נצטוו ישראל ואינן מתקיימות אלא בא", אכנס לא"י כדי שיתקיימו על ידי" (תוספות' לפסחים ק"ג: ו'טור' (או"ח סי' כד) נאמר: טוב ונכון להיות כל אדם זהיר במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן (טלית-קטן) מצויין שילבשו כל היום, כי עיקר מצוותה על זכירת המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך. דוגמא לזה, אדם המזהיר את חבריו על ענין אחד, שקושר קשר באזורו כדי שיזכרו... ועל כן יש לה ארבע כנפים, שבכל צד שפונה יזכור". (58) ובמדרש 'שוחר טוב' הובא ב'ילקוט שמעוני', תהלים תשכג, על הפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה, י): "אמר דוד, אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצוות..."

- במצותיו וצונו להתעטף בציצית³⁹. וכל זמן שמתעטף בה ביום, מברך עליה⁴⁰ קדם שיתעטף⁴¹. ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה⁴², מפני ששוף המצוה הוא שיתעטף בה⁴³.

(36) שאע"פ שלילה אינו זמן חיוב ציצית, אינו עובר עליהן משום "בל תוסיף". (37) כאן יש חידוש נוסף שאע"פ שאין לילה זמן ציצית, אין הציצית נחשבות כמשא שיהיה אסור לצאת בהן בשבת לרשות הרבים, אלא הרי הן מנוי הבגד ומתכסיסיו (כלשון רבינו בהל' שבת פ"ט, ה"כ). (38) מנחות מג, ע"ב: "וראיתם אותו וזכרתם" - ראה מצוה זו, וזכור מצוה אחרת התלויה בה, ואיזו זו? קריאת-שמע, דתנן: "מאימתי קורין את שמע, משיכיר בין תכלת ללבן" וכפירוש רש"י שם: משתכיר צבע של ציצית, קרא את שמע ('מעשה רוקח'). (39) תוספתא ברכות פ"ו. ואנו נוהגים לברך על טלית-קטן: "על מצות ציצית" (רמ"א או"ח סי' ח' ס"ו). (40) מנחות מג, ע"ב. (41) כי כלל הוא: כל המצוות מברך עליהן קודם לעשייתן (לעיל פ"ד, ה"ז). (42) תלייתה בבגד. (43) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אין מברכים על עשייתה (מנחות מב:). והשווה דברי רבינו לקמן הל' ברכות (פרק י"א, ה"ח).

- ט. ומתר להכנס בציצית לבית-הכסא⁴⁴ ולבית-המרחץ. נפסקו לו חוטי לבן או תכלת - וזרקו באשפה⁴⁵, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדשה⁴⁶. ואסור למכור טלית מציצת לכותי, עד שיתיר ציציותיה; לא מפני שיש בגופה קדשה, אלא שמה יתעטף בה, ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל, ויהרגנו⁴⁷. נשים ועבדים וקטנים, פטורין מן הציצית מן התורה⁴⁸. ומזכרי סופרים - שכל קטן שידע להתעטף חייב בציצית, כדי לחנכו במצוות⁴⁹. ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית, מתעטפים בלא ברכה⁵⁰. וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן, אם רצו לעשות אותן בלא ברכה, אין ממחין בידן⁵¹. טמטום⁵² ואנדרוגינוס⁵³ חייבין בכלל מספק⁵⁴; לפיכך אין מברכין, אלא עושין בלא ברכה.

(44) דעת הגאונים, מובאת ב'נמוקי יוסף' הל' ציצית, והוא מביא ראייה לזו, ממנחות מג. שאמרו על רב יהודה שהיה מברך על טליתו בכל בוקר, ושאלו מדוע לא בירך עליה בכל פעם שלבשה במשך היום? ותירצו שרב יהודה לא היה פושט טליתו כל היום. אנו רואים שאין צריך לפשטה בכניסתו לבית-הכסא, שאם צריך לסלקה, היה לו לברך שנית עליה אחרי עשיית צרכיו. והעיר ה'טורי זהב' (או"ח סי' כא), שאין הדברים אמורים אלא בבגד בן ארבע כנפות שעשוי למלוש כל היום, אבל בטליתות של מצוה שלנו שאינן אלא להתפלל בהן, אין נכון להיכנס בהן לבית-הכסא, שהרי אמרו (יומא כג:): "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים" - בגדים שבישל בהם קדירה לרבו - אל ימזוג בהם כוס לרבו, וכל-שכן לטלית המיוחדת לדבר

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שבת קודש ז' טבת - ספר אהבה - הלכות ברכות קכו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

13 הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא בְרָכָה - מְעַל¹⁰. וְכֵן מְדַבְּרֵי סוּפְרִים -
14 לְבָרֵךְ אַחֵר כָּל מָה שְׂיֵאכְל¹¹ וְכָל מָה שְׂיִשְׁתֶּה¹²; וְהוּא¹³ שְׂיִשְׁתֶּה רַב־עֵיט¹⁴, וְהוּא שְׂיֵאכְל כִּזְיֵת¹⁵.
15 וּמִטְעָמָם¹⁶ אֵינָה צְרִיכָה בְרָכָה, לֹא לְפָנֶיהָ וְלֹא
16 לְאַחֶיהָ, עַד רַב־עֵיט¹⁷.

6 (ברכות דף לה עמוד א.) (7 פחות מכזית. 8) שאסור
ליהנות מעולם הזה בלא ברכה (שם). (9) (שם, דף מג
עמוד ב) שנאמר: כל הנשמה תהלל יי' (תהילים פרק ק"ג,
פסוק ו) איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו, ואין הגוף נהנה
ממנו, הווי אומר: זה הריח, ונוסח ברכתו מפורש לקמן פרק
ט, הלכה א. (10) כאילו גזל ונהנה מן ההקדש שנאמר
(תהילים כד, א): לה' הארץ ומלואה, ואחרי שמברך נעשה
כאילו נטל רשות מהקדוש-ברוך-הוא, כאדם המקבל רשות
מבעל הבית לאכול מהנמצא בבית (ברכות דף לה עמוד א;
"החניך" מצוה ת"ל. ובירושלמי (ברכות פרק ו, הלכה א)
אמר: "אמרת לה' אדוני אתה טובתי כל עליך (תהילים פרק
טז, פסוק ב) - אם אכלת וברכת, כביכול כאילו משלך
אכלת". (11) אפילו דברים שאינם משביעים.
(12) (ברכות דף מד עמוד א.) וסדר ברכותיהם מפורש לקמן
פרק ג, הלכה י"ג, פרק ח, הלכה א. (13) ובלבד.
(14) רביעית הלוג, והיא כשיעור ביצה ומחצה (רש"י שבת
דף עו עמוד ב). וסדר מדידתו מבואר בבאורנו לעיל הלכות
קריאת שמע פרק ג, הלכה י. (15) (ברכות דף לט עמוד
א) כי בברכה אחרונה נאמרת לשון "אכילה": "ואכלת...
וברכת" - ואין אכילה פחותה מכזית (רש"י שם). ועל הריח
אינו מברך לאחריו (ברכות דף מד עמוד ב). והטעם:
שהנאתו מועטת (רש"י נדה דף נב עמוד א) כלומר: הוא
כפחות משיעור, שאין מברכים אחריו (אור שמח). וראה
ב"טורי זהב" אורח חיים סימן רטז, סעיף קטן א.
(16) טעימת תבשיל שאדם טועמו, כדי לעמוד על טעמו,
ואינו מתכוון לאכלו. (17) (ברכות דף יד עמוד א) ואפילו
בלע את מה שטעם, אינו צריך ברכה, שנאמר: "ואכלת...
וברכת" - עד שתהא לו כוונת אכילה. אבל טעימת רביעית,
יש בה כוונת אכילה (כסף משנה).

ג. וכשם שְׂמִבְרִכִּין עַל הַנֶּהֱנֶה, כֵּן מְבָרְכִין עַל כָּל
מִצְוָה וּמִצְוָה¹⁸, וְאַחֲרֵיכֶן יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. וּבְרִכּוֹת
רַבּוֹת תִּקְנֶנוּ חֻמִּים דִּרְךְ שִׁבְחַ וְהוֹדָיָה¹⁹ וְדִרְךְ
בִּקְשָׁה²⁰, כְּדִי לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא תָמִיד, אַף-עַל-פִּי
שֶׁלֹּא נִהְיָה וְלֹא עָשָׂה מִצְוָה.

18 כגון: ציצית ותפילין וכיוצא בזה. 19 כגון: חולה
שנתרפא. ראה לקמן פרק י, הלכה ח. 20 כגון: הלך
למוד את גרנו, שמבקש: יהי רצון מלפניך ה' אלוקי
שתשלח ברכה במעשה ידי (שם הלכה כ"ב).

ד. נִמְצְאוּ כָּל הַבְּרִכּוֹת כֻּלָּן שְׁלֹשָׁה מִיָּנִים: בְּרִכּוֹת
הַנֶּהֱנֶה, וּבְרִכּוֹת מִצְוֹת, וּבְרִכּוֹת הוֹדָאָה²¹, שֶׁהֵן דִּרְךְ
שִׁבְחַ וְהוֹדָיָה וּבִקְשָׁה, כְּדִי לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא תָמִיד
וּלְיִרְאָה מִמֶּנּוּ.

(21) והן מנויות לקמן פרק י.

בראשי - אני מניח תפילין... מאחרי ומלפני - השלכתי שתי
כנפים של טלית כשאני עומד בתפילה, בחזה - אני משים
הציצית כנגד הלב, כל זמן שאני קורא קריאת-שמע - מכאן
שמצוה לאחוז הציצית בידו כנגד לבו בזמן קריאת-שמע
(הגהות מיימוניות). (59) בטלית מצוייצת, (שבת י.):
"ומתעטף ומצלי". (במסכת תענית כ.): "נתעטף ועמד
בתפילה".

יב. לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם זֶהִיר בְּמִצְוֹת צִיצִית, שֶׁהִרִי
הַפְּתוּב שֶׁקָּלָה וְתָלָה בָּהּ כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, שְׁנֵאָמַר:
"וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי'".

60) "שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות" (מנחות מג:). וראה
לעיל בבאורנו ריש ה' ציצית.

סליק הלכות ציצית

יום שבת קודש ז' טבת ה'תשע"ו

הלכות ברכות¹

מִצְוֹת עָשָׂה אַחַת, וְהִיא לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל
וְהַקְדוֹשׁ אַחֵר אֲכִילָה.

ובאור מִצְוָה זוּ בְּפָרְקִים אֵלּוּ:

1) טעם הברכות: "כדי לזכור הבורא תמיד וליראה ממנו"
(דברי רבינו בסמוך (הלכה ד). והשווה מורה נבוכים חלק
ג, פרק מ"ד.

פרק ראשון

1) שמצוה מדברי סופרים לברך על כל דבר שייהנה ממנו
- תחילה וסוף; המשנה מוטבע שטבעו חכמים בברכות מה
דינו; שכל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך; האוכל
דבר האסור אם מברך עליו.

א. מִצְוֹת עָשָׂה מִן הַתּוֹרָה² לְבָרֵךְ אַחֵר אֲכִילַת מִזֻּז³,
שְׁנֵאָמַר: וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ, וּבִרְכָּתָא אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ.
וְאֵינוּ חֵיב מִן הַתּוֹרָה אֶל־אִם-כֵּן שִׁבְעָ, שְׁנֵאָמַר:
וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכָּתָא. וּמְדַבְּרֵי סוּפְרִים⁴ - אָכַל
אֶפְלוּ כִזְיֵת, מְבָרֵךְ אַחֲרָיו.

2) (ברכות דף מח עמוד ב). 3) לחם הנעשה מחמשת מיני
דגן המנויים לקמן פרק ג, הלכה א, שאין לך דבר המשביע
אלא הבא מחמשת מינים אלו, והתורה אמרה: "ואכלת
ושבעת". 4) החכמים. 5) (שם, דף כ עמוד ב) "אמרו
מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא! כתוב בתורתך:
"אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד", והלא אתה נושא פנים
לישראל, שנאמר: "ישא ה' פניו אליך", אמר להם: וכי לא
אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת
וברכת, והם מדקדקים על עצמם עד כזית". וראה במשנה
(שם, פרק ז, משנה א).

ב. וּמְדַבְּרֵי סוּפְרִים - לְבָרֵךְ עַל כָּל מֵאָכַל תַּחֲלָה,
וְאַחֲרֵיכֶן יִהְיֶה מִמֶּנּוּ⁶. וְאֶפְלוּ נִתְּפוֹן לְאָכַל או
לְשִׁתּוֹת כֹּל-שֶׁהוּא⁷, מְבָרֵךְ וְאַחֲרֵיכֶן יִהְיֶה⁸. וְכֵן אִם
הָרִיחַ רִיחַ טוֹב, מְבָרֵךְ וְאַחֲרֵיכֶן יִהְיֶה מִמֶּנּוּ⁹. וְכָל

(38) "שהוא צורך ברכה, כדי שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם" (רש"י ברכות דף מ עמוד א). (39) שאסור לאדם לאכול קודם שייתן מאכל לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך - ואכלת ושבעת", אכילת הבהמה קודמת לאכילתך (ברכות דף מ עמוד א).

מ. כל הברכות פלם, מתר לטמא לברך אותן - בין שהיה טמא טמאה שהוא יכול לעלות ממנה בו ביום⁴⁰, בין טמאה שאינו יכול לעלות ממנה בו ביום⁴¹. ואסור למברך לברך פשהוא ערם⁴², עד שיקטפה ערותו. במה דברים אמורים? באיש, אכל באשה - יושבת ופניה⁴³ טוחות⁴⁴ בקרקע ומברכת⁴⁵.

(40) על ידי טבילה. (41) שנטמא טמאה חמורה שצריך לחכות שבעה ימים עד שייטהר, כי חכמינו כבר ביטלו הטבילה לברכות (שם דף כב עמוד א) וראה לעיל הלכות תפילה פרק ד, הלכה ה. (42) שנאמר (דברים פרק כג, פסוק טו): ולא יראה בך ערות דבר בשעה שאתה מדבר בו לא יראה בך ערוה (תרומות פרק א משנה ו). (43) של מטה. (44) דבוקות. (45) כי כל ערוותה מכוסה (חלה פרק ב, משנה ג; ברכות דף עד עמוד א).

י. כל הברכות פלן, אף-על-פי שברך ויצא ידי חובתו, מתר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן כדי להוציאן⁴⁶; חוץ מברכת ההנה שאין בה מצוה, שאינו מברך לאחרים⁴⁷, אלא-אם-כן נהנה עמה⁴⁸. אכל ברכת ההנה שיש בה מצוה, כגון אכילת מצה בלילי הפסחים וקדוש היום⁴⁹ - הרי זה מברך לאחרים, ואוכלין ושותים, אף-על-פי שאינו אוכל עצמה⁵⁰.

(46) כגון מקרא מגילה או תקיעת שופר אף על פי שכבר יצא ידי חובתו מותר לו לקרוא לאחרים ולתקוע לפניהם בברכה, מפני שכל ישראל ערבים זה לזה, ואם חבירו לא יצא עוד, הרי זה כאילו הוא לא יצא (ראש השנה דף כט עמוד א וברש"י). (47) שהואיל ואין מצוה בהנאתם, אלא מפני שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה - טעונים ברכה, אין כאן ערבות, כי אין זו חובה על האדם, לא יאכל ולא יברך (רש"י שם). (48) ומברך על הנאתו, ואז מוציא גם את האחרים. (49) של שבת ושל יום טוב. (50) ששני הדברים האלה אי אפשר להם בלי הנאה, והנאה אי אפשר לה בלי ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת ההנאה ושוב נאמר בהם הנימוק של "ערבות" (שם, דף כט עמוד ב).

יא. כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה, ונתפנן לצאת בה ידי חובתו - יצא, ואף-על-פי שלא ענה אמן⁵¹. וכל העונה אמן אחר המברך⁵², הרי זה במברך⁵³; והוא, שיהיה המברך חייב באותה ברכה⁵⁴. היה המברך חייב מדברי סופרים⁵⁵ והעונה חייב מן התורה⁵⁶ - לא יצא ידי חובתו, עד שיענה, או עד שישמע ממני שהוא חייב בה מן התורה כמותו⁵⁷.

ה. ונסח כל הברכות, עזרא ובית-דינו תקנום²². ואין ראוי לשנותם, ולא להוסיף על אחת מהם²³ ולא לגרע ממנה. וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות²⁴, אינו אלא טועה²⁵. וכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות²⁶ אינה ברכה²⁷, אלא-אם-כן היתה סמוכה לחברתה²⁸.

(22) (ברכות דף לג עמוד א) וכפירוש רש"י שם. (23) בנוסח כל אחת מהן. וראה במוספנו "תשובות רבינו". (24) ששינה את תוכן הברכה, כגון שראה תאנה נאה, אמר: כמה נאה תאנה זו, ברוך המקום שבראה. מטבע - נוסח קבוע. (25) ולא יצא ידי חובתו (ברכות דף מ עמוד ב). והשווה דברי רבינו לעיל הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ז שכתב: "הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע". (26) שלא אמר בה: "ה' אלוקינו מלך העולם". (27) וחייב לחזור ולברך (ברכות שם). (28) כגון ברכות קריאת שמע, וכן הברכות שבתפילת "שמונה עשרה" שה"מלכות" הנזכרת בברכה הראשונה עולה גם לשנייה הסמוכה לה. ראה (ברכות דף מט עמוד א). והברכה הראשונה שבתפילת "שמונה עשרה" יש בה מלכות בזה שמזכיר סמוך להזכרת השם - "אלוקי אברהם", שאברהם אבינו המליך את הקדוש-ברוך-הוא על כל העולם שהודיע מלכותו. ומטעם זה גם ברכת "מגן אבות" שבתפילת ליל שבת יש בה מלכות שגם בה אנו אומרים: "אלוקי אברהם" (תוספות ברכות דף מ עמוד ב).

ו. וכל הברכות פלן נאמרין בכל לשון²⁹; והוא שיאמר פעין³⁰ שתקנו חכמים. ואם שנה את המטבע³¹ - הואיל והזכיר אפורה ומלכות וענין³² הברכה, אפלו בלשון חל³³, יצא³⁴.

(29) (סוטה דף לב עמוד א). (30) כעניין. (31) ששינה מהנוסח הקבוע. (32) תוכן. (33) יש כאן שתיים לרעה, ששינה מנוסח הברכה, וגם אמרה בלשון חול. (34) (ברכות דף מ עמוד ב).

ז. כל הברכות פלן, צריך שישמע לאזנו מה שהוא אומר³⁵. ואם לא השמיע לאזנו - יצא, בין שהוציא בשפתיו, בין שברך בלבד³⁶.

(35) (שם, דף טו עמוד ב) כקריאת שמע שנאמר בה: "שמע ישראל" - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך. (36) ולא ביטא בשפתיו (שם).

ח. כל הברכות פלן, לא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו בדברים אחרים. ואם הפסיק - צריך לחזור ולברך שניה³⁷. ואם הפסיק בדברים שהן מענין דברים שמברכין עליו - אינו צריך לברך שניה. ביצד? כגון שברך על הפת, וקדם שיאכל אמר: הביאו מלח³⁸! הביאו תבשיל! תנו לפלוני לאכל! תנו מאכל לבהמה³⁹. וביוצא באלו - אינו צריך לברך שנית, וכן כל ביוצא בזה.

(37) (מנחות דף לו עמוד א; חולין דף פז עמוד א).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום שבת קודש ז' טבת – ספר אהבה – הלכות ברכות קט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

(51) (ברכות דף נג עמוד ב; דף מה עמוד ב). ובסוכה דף לח עמוד ב אמרו: "מניין לשומע כעונה, שנאמר (מלכים ב- פרק כב, פסוק טז): את כל דברי הספר אשר קרא (יאשיהו) מלך יהודה, וכי יאשיהו קראם והלא שפן קראם? (שם, פסוק ח) אלא מכאן לשומע כעונה". (52) וגם שמע כל הברכה ונתכוון לצאת בה. (53) ועדיף משומע ואינו עונה אמן שאמנם יצא, אבל אינו כמברך (ברכות דף נג עמוד ב). (54) פרט לחרש שוטה וקטן שאינם חייבים במצוות (ראש השנה דף כט עמוד א). (55) כגון שאכל רק כזית שאינו חייב לברך אחריו ברכת המזון אלא מדברי סופרים. (56) שאכל כדי שביעה (ראה לעיל הלכה א). (57) (ברכות דף כ עמוד ב) וזה מוסב גם על הענייה (כסף משנה). ויש מפרשים: "עד שיענה" - כששמע ממי שחייב רק מדברי סופרים, אלא שעונה מלה מלה, כלשון המשנה סוכה (פרק ג, משנה י): "מי שהיה עבד או אשה מקרים אותו (קריאת ההלל) עונה אחריהם מה שהם אומרים", וכן כתב רבינו בהלכות חנוכה פרק ג, הלכה י"ד ובענייה הזאת יוצא אפילו ממי שאינו חייב מן התורה, ובמי שאינו יודע לברך בעצמו ידובר פה (הגהות האדר"ת).

1 יב. רבים שנתועדו⁵⁸ לאכל פת או לשותות יין,
2 וברך אחד מהן וענו כלם אמן - הרי אלו מתרין
3 לאכל ולשותות⁵⁹. אבל אם לא נתפנונו לאכל פאחד,
4 אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו - אף-על-פי
5 שהן אוכלין מפפר אחד, פל אחד ואחד מברך
6 לעצמו⁶⁰. במה דברים אמורים? בפת ויין בלבד,
7 אבל שאר אכלים ומשקין אינן צריכין הסבה⁶¹;
8 אלא אם ברך אחד מהן וענו כלן אמן, הרי אלו
9 אוכלים ושותין, ואף-על-פי שלא נתפנונו להסב
10 בפאחד⁶².

(58) שנועדו מתחילה לאכול ולשתות בחבורה. (59) בלא ברכה. (60) (ברכות דף מב עמוד א) שאין זו סעודה משותפת. (61) מנהגם היה כשהיו מתוועדים לאכול בחבורה, להסב על מיטות ולאכול כשהם מוטים על צדיהם השמאלי, הסבה - הטייה, ואנו היום כשאוכלים על שולחן אחד יחד זוהי קביעותנו כהסבה שלהם (תוספות ברכות דף מב עמוד א ובשולחן ערוך אורח חיים סימן ר"ג סעיף א). (62) (ברכות דף מג עמוד א) וכ"ל ישנא קמא, מטעם ספק ברכות להקל. והטעם שמצריכים קביעות מיוחדת לפת ויין, מפני שהם דברים חשובים, ולפי חשיבות הדבר ראוי שכל אחד יברך לעצמו, ראה במוספנו "תשובות רבינו".

11 יג. פל השומע אחד מישראל מברך ברכה מפל
12 הברכות כלן, אף-על-פי שלא שמע הברכה כללה
13 מתחלתה ועד סופה, ואף-על-פי שאינו חייב פאותה
14 ברכה⁶³ - חייב לענות אמן⁶⁴. ואם היה המברך
15 (עפ"ם או) אפיקורוס או כותי⁶⁵, או תינוק
16 המתלמד⁶⁶, או שהיה גדול, ושנה ממטבע הברכה⁶⁷
17 - אין ענין אחריהן אמן.

(63) כי אם חייב בה ורוצה לצאת בברכת חבירו צריך הוא

לשמעה מתחילתה ועד סופה כמו שמבואר לעיל הלכה י"א. (64) (ברכות דף נג עמוד ב). "כי מן החוב המוטל עלינו לשבח ולפאר השם הנכבד והנורא, חייבים אנחנו בכל עת שנזכרהו, או שנשמע זיכרו להוסיף שבח עליו ורוממות או לענות אמן אחרי המשבח" (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן ל"ה). (65) הוא מאנשים שהביא סנחריב מלך אשור מכותה והושיבם בערי שומרון (מלכים ב- פרק יז, פסוק כד) והכתוב מעיד עליהם: את ה' היו יראים ואת אלוהיהם היו עובדים (שם, פסוק לג) והיו שומרים תורה שבכתב, ולפיכך היו מאמינים להם בקצת המצוות, עד שבדקו אחריהם ומצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים לה ומאז עשאו כגויים לכל דבריהם (חולין דף ו עמוד א). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ח, משנה ח) יאמר: כל מקום שתמצא במשנה שהכותים עדיפים משאר הגויים אין זה אלא קודם שחקרו עליהם וכו'. (66) שאינו מתכוון לברך אלא להתלמד, אבל כשמפטרים בנביא ביצבור ומברכים בתורה ובנביא, עונים אחריהם (ברכות דף נג עמוד ב). (67) ראה לעיל הלכה ה ובביאורנו, שאינו אלא טועה, וברכתו לבטלה, ואין עונים אמן על ברכה שאינה צריכה כמבואר בסמוך הלכה ט"ו. וכדאי להעיר שביירושלמי (ברכות פרק ח, הלכה ח) אמרו: "גוי שבירך את השם עונה אחריו אמן... אם בירך גוי ענה אחריו אמן, שנאמר (דברים פרק ז פסוק יד): ברוך תהיה מכל העמים" - כלומר: אפילו אם העמים יברכו אותך, תחול עליך הברכה. וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך אורח חיים סימן רטו, סעיף ב, אולם מדברי רבינו לא משמע כן.

18 יד. פל העונה אמן, לא יענה, לא אמן חטופה⁶⁸
19 ולא אמן קטופה⁶⁹ ולא אמן קצרה⁷⁰ ולא ארבה⁷¹,
20 אלא אמן בינונית; ולא יגביה קולו יותר מן
21 המברך⁷². וכל מי שלא שמע את הברכה שהוא
22 חייב בה, לא יענה אמן בכלל העונים⁷³.

(68) שקורא את האל"ף בחטף פתח, אמן במקום אמן (ברכות דף מז עמוד א). וב"ערוך" פירש: שחוטף ועונה אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך. (69) שמחסר קריאת הנו"ן ומבליעה (רש"י שם). וב"ערוך" ערך אמן פירש: שפוסק אמן לשניים. (70) שאינו מזכיר האל"ף (שם, על פי גירסת הרי"ף). (71) שאין התיבה מובנת היטב כשהוא מאריך בה יותר מדאי, הוא שאמרו שם: "כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה". (72) (ברכות דף מה עמוד א) שנאמר (תהילים פרק לד, פסוק ד): גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. (73) ונקראת בלשון התלמוד שם: "אמן יתומה" וכפירוש הירושלמי שם (פרק ח, הלכה ח). אבל ברכה שאינו חייב בה עונה אמן אף על פי שלא שמעה, וכן אמרו (סוכה דף נא עמוד ב) על בית הכנסת הגדול שבאלכסנדריא של מצרים, שהיה גדול ביותר "וחזן הכנסת היה עומד על הבימה וסודרים בידו וכיוון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונים אמן" ואף על פי שלא שמעו הברכה מפי המברך, מותר להם לענות אמן ב"קריאת התורה" וכיוצא בזה בדברים שאין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם (רב ניסים גאון הובא ב"ערוך" ערך אמן על פי הירושלמי סוכה פרק ה, הלכה א).

86) הכוונה לברכה אחרונה שאחרי האכילה, (ראה לקמן פרק ח, הלכה א). (87) שמברך במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות במוצאי שנת השמיטה, אחרי שקורא בתורה פרשיות מסוימות המזרזות את הקהל במצוות - שמונה ברכות זו אחר זו והן מנויות במשנה (סוטה פרק ז, משנה ח). (88) המברך ביום הכיפורים אחרי שכלתה עבודת היום - שמונה ברכות, וגם הן מנויות במשנה (שם, משנה ז). (89) כגון ברכות ההפסטה אחרי הקריאה בנביא. מקור נוסף לדברי רבינו בשלוש הלכות אלו משמשת התוספתא (מגילה פרק ג) האומרת: "הפורס על שמע והמברך על הפירות ועל המצוות, הרי זה לא יענה (אמן) אחר עצמו. אם ענה הרי זה בור וכמו שפירשוהו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ד), ואנו נוהגים שלא לענות אמן אחרי כל ברכה שהיא, חוץ מברכת "בונה ירושלים" (אורח חיים סימן רטו על פי תוספות ברכות דף מה עמוד ב).

יט. כל האוכל דבר האסור - בין פזדון, בין בשגגה
- אינו מברך עליו⁹⁰, לא בתחילה⁹¹ ולא בסוף⁹².
פיעד? הרי שאכל טבל⁹³ של דבריהם⁹⁴, או שאכל
מעשר ראשון⁹⁵ שלא נטלו תרומותיהם⁹⁶, או מעשר
שני והקדש⁹⁷ שלא נפדו בהלכתם⁹⁸ - אינו מברך.
ואין צריך לומר אם אכל נבלות וטריפות⁹⁹, או שתה
יין-נסף¹⁰⁰ וכיוצא בו.

90) (ברכות שם עמוד א) ובירושלמי (חלה פרק א, הלכה ה) אמרו: מצה גזולה אסור לברך עליה, שנאמר (תהילים פרק י, פסוק ג): ובוצע (גזלן) ברך ניאץ ה' אין זה מברך אלא מנאץ, רבי יונה אמר: אין עבירה מצוה (כל מצוה הבאה בעבירה - אינה מצוה)... "אלה המצוות" - אם עשיתן כמצוותן (בלי עבירה), הן מצוות, ואם לאו - "אינן מצוות". וראה (בבא קמא דף צד עמוד א). ובתוספתא (דמאי פרק ב) אמרו: לא יושיט ישראל... כוס יין לנזיר, שאין מאכילים את האדם דבר האסור לו, ועל כולם אין מברכים עליהם ואין מזמנים עליהם ואין עונים אחריהם אמן. (91) לפני אכילתו, וזה מוסב רק על "זדון" כי על "שגגה" אין מקום לומר שלא יברך עליו בתחילה, שהרי אינו יודע שהוא דבר האסור באכילה. (92) מוסב גם על "שגגה" שכשאל לא ידע וכשהגיע לברכה אחרונה נודע לו שמאכל אסור אכל. (93) שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות ואסור באכילה, טבל - טב לא (פירוש המשנה לרבינו ברכות פרק ז, משנה א) וכבר פירשנוהו בחלק הראשון ב"מניין המצוות". (94) דברי סופרים, כגון דבר הצומח בעציץ שאינו נקוב שאינו חייב במעשרות אלא מדברי חכמים, ואין צורך לומר בטבל מן התורה, שאסור לברך עליו (ברכות דף מז עמוד ב). (95) אחרי שמפרישים מן התבואה תרומה גדולה לתיתה לכהן, מפרישים ממנה מעשר ראשון ללוי, ואחרי הפרשת מעשר ראשון, מפרישים הבעלים מעשר שני והם עצמם מעלים אותו (או דמי פדיונו) לאכלו בירושלים. (96) שלא הפרישו לפניו תרומה גדולה, או שלא הפריש הלוי ממעשר זה "תרומת מעשר" המחוייב לתיתה לכהן. (97) דבר שהקדישו אותו להכנסת בית המקדש וצרכיו. (98) כגון שפדה את המעשר שני על כסף שאין עליו צורת

1 טו. כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא
2 שם שמים לשוא⁷⁴, והרי הוא פגש בעל שוא, ואסור
3 לענות אחריו אמן⁷⁵. התינוקות, מלמדין אותן
4 הברכות פתקונן; ואף-על-פי שהן מברכין לבטלה
5 בשעת למוד, הרי זה מתיר⁷⁶. ואין עונין אחריהן
6 אמן. והעונה אחריהן אמן⁷⁷, לא יצא ידי חובתו⁷⁸.

74) (ברכות דף לג עמוד א) וראה לקמן פרק י"א, הלכה ט"ז. (75) שהרי אמרו (ברכות דף נג עמוד ב) אין עונים אמן על ברכת התינוקות, והטעם: שברכתם לבטלה. (76) שמתכוון ללמד. (77) אפילו שלא בשעת לימודם, אלא כשמברכים לפטור את עצמם. (78) לפי "שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובתם" (ראש השנה דף כט עמוד א).

7 טו. כל העונה אמן אחר ברכותיו⁷⁹, הרי זה מגנה⁸⁰.
8 והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, הרי
9 זה משבח⁸¹; כגון אחר "בונה ירושלים" בברכת-
10 המזון, ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע של
11 ערבית, וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות
12 אחרונות⁸², עונה בה אמן אחר עצמו.

79) אחר כל ברכה מברכותיו שמברך זו אחר זו. (80) שעניית אמן משמעה גמר וסיום, וכשהוא חוזר ומברך הרי הוא מראה שעוד לא סיים, ולפיכך הרי זה מגונה (ברכות דף מה עמוד ב). (81) שאחר גמר ברכותיו הוא מוסיף לשבח את בוראו (שם). (82) כגון ברכות המלך וברכות כהן גדול, ראה בסמוך הלכה י"ח.

13 יז. ולמה יענה אמן אחר "בונה ירושלים", והרי
14 אחריה ברכת "הטוב והמטיב"? מפני שברכה זו
15 בימי חכמי משנה⁸³ תקנוה, וכאלו היא תוספת, אבל
16 סוף עקר הברכות של ברכת-המזון היא "בונה
17 ירושלים"⁸⁴. ולמה לא יענה אמן אחר "אהבת
18 עולם", מפני שהיא סוף ברכות ראשונות של
19 קריאת שמע⁸⁵. וכן כל פיוצא בה מברכות שמברכין
20 אותן תחלה לדבר, כגון ברכות שמברכין לפני
21 קריאת מגילה והדלקת נר חנוכה, למען לא יפסיק
22 באמן בין ברכה ובין הדבר שברך עליו.

83) ראה לקמן פרק ב, הלכה א. (84) ולפיכך עונה אמן אחריה כדי להבדיל בין עיקר הברכות לתוספת (ברכות דף מה עמוד ב). (85) ואין להפסיק בין הברכה ובין הדבר שברך עליו (הוא קריאת שמע) כמו שמבאר והולך.

23 יח. ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפרות וכיוצא
24 בהם⁸⁶? מפני שהיא ברכה אחת, ואין עונין אמן אלא
25 אחר ברכה אחרונה, שקדמה אותה ברכה אחרת, או
26 ברכות, כגון ברכות המלך⁸⁷ וברכות פהן גדול⁸⁸.
27 וכיוצא בהן⁸⁹ - להודיע שפבר השלים כל ברכותיו,
28 ולפיכך עונה אמן.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שבת קודש ז' טבת - ספר אהבה - הלכות ברכות קלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

2) ונוסח כל הברכות, מביאו רבינו ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה. (3) ברכות מח, ע"ב. בשעה שירד להם המזן. (4) כשנכנסו לארץ. (5) דוד תיקן - על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תיקן - על הבית הגדול והקדוש, כי אע"פ שעיקר ברכת המזון מן התורה היא, מטבע הברכות תקנת נביאים היא (כסף-משנה בשם הרמב"ן). (6) ברכות מח, ע"ב: "אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, תיקנו ביבנה "הטוב והמטיב", הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה" (ששמו שזכו לקבורה ושלא הסריחו, רש"י לבבא-בתרא קא:). וקבעוה בברכת המזון, שכולה הודאה היא (רא"ש לברכות פ"ז). וב"ירושלמי" (הובא ברא"ש שם) אמרו: "כשנחרבה ביתר, נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים". וראה מדרש תנחומא פרשת מסעי אות ו'.

ב. הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן - אין מברכין לפניו⁷; ומברכין לאחר סעודתן⁸ שתי ברכות בלבד, כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית: ברכה ראשונה - בתקונה; שניה - פותח בברכת הארץ, וכולל בה "בונה ירושלים"⁹, וחותם בברכת הארץ¹⁰. ואם היו עושין בסעודתן¹¹ בלבד, או שהיה בעל הבית מסב¹² עמָהֶן - מברכין ארבע ברכות בתקונן, כשאר כל אדם.

7) שאינה מן התורה (ברכות טז. וברש"י שם). (8) שברכה לאחריה מן התורה היא, כמבואר לעיל (פ"א, ה"א). (9) כי אין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה, ולפיכך יכולים לכללן ולקצצן (כסף-משנה). וב"ירושלמי" (ברכות פ"ב, ה"ה) אמרו: "מכאן משמע שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך". (10) כגירסת התוספתא, ברכות פ"ה. (11) בשכר האכילה בלבד. (12) כי כל עוד שהוא אוכל עמהם אין להם למהר ולקצר בברכות, ומברכים כמותו (ברכות, שם). וכיום מברכים לעולם כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם להקפיד בכך, ועל דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הברכות ('הגהות מיימוניות' לעיל פ"א; שו"ע או"ח סי' קצא).

ג. ברכת הארץ, צריך לומר הודיה בתחלתה ובסופה¹³, וחותם בה "על הארץ ועל המזון"¹⁴. וכל שלא אמר "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת הארץ, לא יצא ידי חובתו¹⁵. וצריך להזכיר בה ברית ותורה¹⁶, ולהקדים ברית לתורה; שהברית הזאת, שאומרים בברכת הארץ, היא ברית מילה, שנקרתו עליה שלש-עשרה בריתות¹⁷, והתורה כלה נקרתו עליה¹⁸ שלש בריתות, שנאמר: אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר פרת אתם בחורב, אתם נצבים וגו' לעברך בברית וגו'.

13) שמתחיל בה: נודה לך וכו', ומסיים בה: ועל כולם... אנו מודים לך כו', ראה ב"סדר התפילות" לרבינו. (14) כולה חתימה אחת היא: ארץ המוציאה לנו מזון (ברכות

מטבע, והתורה אמרה (דברים פרק יד, פסוק כה): וצרת הכסף בידך - כסף שיש עליו צורה. וכן פדה את ההקדש על קרקע, והתורה אמרה (ויקרא פרק כז, פסוק יט): ויסף חמישית כסף... וקם לו, כסף - ולא קרקע (ברכות דף מז עמוד ב). (99) שהן אסורות מן התורה באכילה, ונוסף על זה - הם דברים שהנפש קצפה (מואסת) בהם (ראה מסכת בכורות דף לז עמוד א) ואין לברך עליהן ברכות ההנאה (אדר"ת). נבלה וטריפה - נתבאר לעיל בביאורנו, הלכות תפילין פרק א, הלכה י. (100) שנתנסך לעבודה זרה ואסור בהנאה מן התורה. וראה לעיל הלכות עבודה זרה פרק ז הלכה ט"ו.

כ. אכל אם אכל דמאי¹⁰¹, אף-על-פי שאינו ראוי אלא לעניים¹⁰², או מעשר ראשון שנטלה תרומתו¹⁰³, אף-על-פי שלא נטל ממנו חשבון תרומה גדולה, והוא¹⁰⁴ שהקדימו בשבלין¹⁰⁵, או מעשר שני והקדש שנפדו, אף-על-פי שלא נתן את החמש¹⁰⁶ - הרי זה מברך תחלה וסוף¹⁰⁷, וכן כל פי'יצא בהן¹⁰⁸.

(101) פירות עמי הארץ קרואים דמאי, כלומר: דא - מאי (זה מה) מעושר או בלתי מעושר? לפי שהם חשודים על המעשרות, ואסור חכמים לאכול מפירותיהם עד שיעשר (פירוש המשנה לרבינו ברכות פרק ז, משנה א). ויש מפרשים: דמאי משורש "דמה" ענייני הרהור וספק: כמדומה מתוקן, כמדומה לא (ירושלמי מעשר שני פרק ה, הלכה ה). (102) (דמאי פרק ג, משנה א) "כדי להקל עלינו הצדקה" (פירוש המשנה לרבינו שם). (103) תרומת מעשר שהלוי נותנה לכהן מעשר מן המעשר (במדבר פרק יח פסוק כו). (104) ובלבד. (105) שקדם הלוי את הכהן ולקח מעשר בעודו בשיבלים קודם שנטל הכהן תרומה גדולה, אבל אחרי שנתמרחא התבואה בגורן, אין קדימתו של הלוי מועלת לו וחייב להפריש ממעשרו תרומה גדולה נוסף על תרומת מעשר, ובתבואה זו ידובר לעיל הלכה י"ט: "שלא נטלו תרומותיו". (106) שלכתחילה צריך להוסיף בפדינו חומש על הקרן (ויקרא פרק כז, פסוקים יט, לא). (107) (ברכות דף מז עמוד ב). (108) אולי נתכוון רבינו על חולה שאכל ביום הכיפורים, או שאכל דבר איסור במקום סכנה שמחוייב לברך (אורח חיים סימן קצ"ו ובבית יוסף שם).

פרק שני

1) סדר ברכות המזון ומי תיקן; התוספות שבברכת המזון בשבתות ובימים טובים ובבית האבל; נוסח ברכת חתנים; מי ששכח ולא הזכיר מעין היום בברכת המזון מה דינו.

א. סדר ברכת המזון כך היא: ראשונה - ברכת ה"הן", שניה - ברכת הארץ, שלישית - "בונה ירושלים", רביעית - "הטוב והמטיב"². ברכה ראשונה - משה רבנו תקנה³; שניה תקן יהושע⁴; שלישית תקן דוד ושלמה בנו⁵; רביעית - תקמי משנה תקנה⁶.

קלב שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – יום שבת קודש ז' טבת – ספר אהבה – הלכות ברכות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מט.). (15) שארץ ישראל נשתבחה בלשונות אלו (ירמיה ג, יט; שמות ג, ח). (16) ברכות מח, ע"ב. ברית – שעליי ברית מילה ניתנה הארץ לאברהם (בראשית יז, ח) ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגורך, וכן ע"י התורה ומצוותיה זכו לארץ ישראל, שנאמר (דברים ח, א): כל המצוה... תשמרון לעשות למען תחיו... ובאתם וירשתם את הארץ (רש"י שם). ובירושלמי" (ברכות פ"א, ה"ו) אמרו: משום שנאמר (תהלים קה, מד) ויתן להם ארצות גוים – מפני מה – בעבור ישמרו חקותיו ותורותיו יצוורו. (17) והן מנויות לקמן, הלכות מילה פ"ג, ה"ט. (18) על קיום מצוותיה, השווה דברי רבינו שם.

ד. בְּרָכָה שְׁלִישִׁית פּוֹתַח בָּהּ: "רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ", או: "נַחֲמֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ בִּירוּשָׁלַיִם עִירְךָ, וְחוֹתֶם בָּהּ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", או "מִנְחָם עֲמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכַנְּנָן יְרוּשָׁלַיִם"¹⁹. ולפיכך נקראת בְּרָכָה זו "נַחֲמָה". וְכָל מִי שֶׁלֹא אָמַר מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד בְּבִרְכָּה זו, לֹא יָצָא יְדֵי חֻבּוֹתָו²⁰, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲנִינָה²¹ הַבְּרָכָה, שְׁאִין נִחְמָה גְמוּרָה אֲלָא בְּחֻזַּת מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד.

(19) שבנין ירושלים הוא נחמת ישראל, שנאמר (תהלים קמז, ב): בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס – אימתי בונה ירושלים? בזמן ש"נדחי ישראל יכנס" (ברכות מט.). שם. וב"אבן ירח" מביא בשם מדרש (מצאתיו ב"לקוט שמעוני" שמואל-א ח): "בימי ירבעם בן נבט מאסו ישראל בשלש דברים: במלכות בית דוד, ובבנין בית-המקדש ובמלכות שמים, שנאמר (דה"י י, טז): "ראה ביתך דוד" – זה שמאסו במלכות בית דוד ובבנין הבית, "איש לאהליך ישראל" – אל תקרא לאהליך אלא "לאהליך", שמאסו במלכות שמים, ואין נגאלים עד שיבקשו שלשתם, שנאמר (הושע ג, ח): ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, ופחדו אל ה' ואל טובו, טובו – זה בית המקדש, ולפיכך אנו מזכירים את שלשתם בברכת "רחם" (21) תוכן.

ה. בְּשִׁפְתוֹת וּבִימֵים טוֹבִים מִתְחִיל בְּנִחְמָה וּמִסִּים בְּנִחְמָה²², וְאוֹמֵר קֹדֶשֶׁת הַיּוֹם בְּאִמְצָע. בִּיצֵד? מִתְחִיל "נַחֲמֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ בְּצִיּוֹן עִירְךָ", או "רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ", וּמִסִּים "מִנְחָם עֲמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכַנְּנָן יְרוּשָׁלַיִם", או "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", וְאוֹמֵר בְּאִמְצָע, בְּשִׁפְת: אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ²³ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מְלִפְנֶיךָ. נִשְׁבַּת בּוֹ וְנִנְחַת בּוֹ בְּאַהֲבָה בְּמִצְוֹת רְצוֹנָךְ. בְּרִצּוֹנָךְ הִנַּח²⁴ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, וְאֵל תְּהֵא עָלֵינוּ צָרָה וְרָעָה וְיִגּוֹן וְאַנְחָה בַּיּוֹם מְנוּחָתָנוּ. וּבִימֵים טוֹבִים אוֹמֵר "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁵, וְכֵן בְּרָאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד מוֹסִיף בְּאִמְצָע בְּרָכָה שְׁלִישִׁית "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁶.

(22) הכוונה, שאינו מסיים בשל שבת, אלא חותם ברכתו (23) מוסיף בְּאִמְצָע בְּרָכָה שְׁלִישִׁית "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁶.

(22) הכוונה, שאינו מסיים בשל שבת, אלא חותם ברכתו

ו. בְּנִחְמָה וּבְפִיפּוֹרִים מוֹסִיף בְּאִמְצָע בְּרָכָה הָאֶרֶץ "עַל הַנְּסִים", בְּדֶרֶךְ שְׁמוֹסִיף בְּתַפְלָה²⁷. יוֹם-טוֹב אוֹ רֹאשׁ-חֹדֶשׁ שֶׁחָל לַהֲיוֹת בְּשַׁבָּת, מְזִכִּיר "רָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ" תַּחֲלָה וְאַחֲרֵיכֶּךָ "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁸. וְכֵן רֹאשׁ-חֹדֶשׁ טֵבֵת²⁹ שֶׁחָל לַהֲיוֹת בְּשַׁבָּת, מְזִכִּיר "עַל הַנְּסִים" בְּבִרְכַּת הָאֶרֶץ, וְ"רָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ" וְ"יַעֲלֶה וְיִבּוֹא" בְּנִחְמָה³⁰.

(27) בברכת הודאה, ש"על הניסים" אינה תפילה אלא הודאה, ולפיכך מזכיר אותה ב"ברכת הארץ" שגם היא אינה אלא הודאה, ולא בברכת "בונה ירושלים" שהיא תפילה ובקשה (שם). (28) על-פי הכלל: "תדיר (תמיד) ושאינו תדיר – תדיר קודם, וברכת שבת תדירה משניהם. (29) שחנכה חלה בו. (30) שהן בקשות ותחנונים, ומקומן בברכת נחמה כאמור.

ז. בְּרָכָה רְבִיעִית, צְרִיף לְהַזְכִּיר בָּהּ שְׁלֹשׁ מְלָכוּתִים³¹. וּכְשֶׁמְבָרֵךְ הָאוֹרֶחַ אֵצֶל בֶּעַל הַבֵּית, מוֹסִיף בָּהּ בְּרָכָה לְבֶעַל הַבֵּית. בִּיצֵד? אוֹמֵר: יְהִי רְצוֹן שְׁלֹא יָבוֹשׁ בֶּעַל הַבֵּית בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִפְלֹם לְעוֹלָם הַבָּא וְכוּ'. וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוֹת לְהוֹסִיף בְּבִרְכַּת בֶּעַל הַבֵּית וּלְהַצְרִיף בָּהּ³².

(31) ברכות מט, ע"א. שאומר: ברוך אתה... מלך העולם... אבינו מלכנו וכו' המלך הטוב והמטיב וכו', וטעם מלכויות אלו, מפני שהזכיר מלכות בית דוד בברכה השלישית, אין זה מדרך הנימוס שלא יזכיר גם מלכות שמים – וגם אין להזכירה בברכה שלישית כדי שלא להשוות מלכות בית דוד למלכות שמים – לפיכך תקנוה בברכה הרביעית, ואגב אזכרה זו, הוא חזור להזכיר "שתי מלכויות" שהחסירן בברכת הארץ ובברכת ירושלים כאמור (שם). והטעם שלא הזכיר "מלכות" בברכת הארץ במקומה, מפני שהיא ברכה הסמוכה לחברתה (הראשונה) ונפטרה ב"מלכות" שבראשונה, ראה לעיל פ"א, ה"ד. (32) ברכות מז, ע"א. ושם הוסיפו: "ויצלח מאד בכל נכסיו... ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידיו ואל יזדקק לפנינו שום דבר חטא ועוון, מעתה ועד עולם.

ח. וּכְשֶׁמְבָרֵכִין בְּבֵית הָאֵבֶל, אוֹמֵר בְּבִרְכָּה רְבִיעִית: הַמֶּלֶךְ הַחַי, הַטוֹב וְהַמְּטִיב, אֵל אֱמֶת, דִּין אֱמֶת,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שבת קודש ז' טבת - ספר אהבה - הלכות ברכות קלג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 1 שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו,
- 2 שאנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חיבין להודות לו
- 3 ולברכו. ומבקש רחמים על האבל לנחמו, כפי מה
- 4 שירצה³³, וגומר "הרחמן" וכו'.
- 33 כגון: "גודר פרצות ישראל, הוא יגדור פרצה זו מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום" (ברכות מו: ובשינוי קצת ע"פ ה"טור" אר"ח סי' קפט).
- 5 ז. בבית חתנים³⁴ מברכין ברפת חתנים אחר ארבע
- 6 ברכות אלו, בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם.
- 7 ואין מברכין ברכה זו, לא עבדים ולא קטנים³⁵. עד
- 8 כמה³⁶ מברכין ברכה זו? אם היה אלמון שנשא
- 9 אלמנה, מברכין אותה ביום ראשון בלבד; ואם
- 10 בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה,
- 11 מברכין אותה כל שבעת ימי המשתה³⁷.
- 34 כשהחתן נושא את ארוסתו ומכניסה לחופה.
- 35 שאפילו לצירוף עשרה אינם מצטרפים, ראה לעיל הל' תפילה פ"ח, ה"ד. כל-שכן שאינם כשרים לברכה (כסף-משנה). (36 ימים. (37 כתובות ז, ע"ב.
- 12 י. ברכה זו שמוסיפין בבית חתנים³⁸ היא ברכה
- 13 אחרונה משבע ברכות של נשואין. כמה דברים
- 14 אמורים³⁹? פשהיו האוכלין, הם שעמדו בברפת
- 15 נשואין ושמעו הברכות; אבל אם היו האוכלין
- 16 אחרים, שלא שמעו ברפת נשואין בשעת נשואין -
- 17 מברכין בשבילם אחר ברפת מזון שבע ברכות,
- 18 בדרך שמברכין בשעת נשואין⁴⁰; והוא שיהיו
- 19 עשרה⁴¹, וחתנים מן המנין⁴².
- 38 על שם שהארוסה עוברת ליום נישואיה מבית אביה לבית בעלה, והוא עיקר כניסתה לחופה (ראה לשון רבינו בהל' אישות פ"י, ה"א) - נקרא מקום הנישואין - בית חתנים. (39 היא ברכת "אשר ברא" הנזכרת בסמוך הלכה יא. (40 שאין מברכים אלא ברכה אחת בלבד. (41 ורבינו אברהם, בנו של רבינו, יאמר: "ואעתיק מאבא מארי זצ"ל ש"פנים חדשות" - לא פחות משנים, כי פנים לשון רבים, והפחות שבלשון רבים בלשונו - שנים, כמו שנאמר (שמות כח, ה): והם יקחו את הזהב, אשר הם בצלאל ואהליאב (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם, הוצ' מק"נ סימן ק"י). ומנהגנו היום שאפילו היו האוכלים בשעת ברכת נישואין ושמעו ברכת נישואין, מברכים בשבילם שבע ברכות בשעת הסעודה אחרי ברכת המזון, אם לא אכלו שם עד עתה, ועל-כל-פנים בסעודה הראשונה שאחרי הנישואין מברכים שבע ברכות אפילו היו כולם במעמד הנישואין (שו"ע אבן-העזר סי' פב). ושבת - חשובה פנים חדשות, שאמרו ב'מדרש' (הובא ב'תוספות' כתובות ז:): "מזמור שיר ליום השבת - אמר הקב"ה: פנים חדשות באו לכאן, אמרו שירה". (כתובות ז). שנאמר (רות ד, ב): ויקח עשרה אנשים... ויאמר שבו פה וישבו. (42 שם, ח, ע"ב.
- יא. ואלו הן שבע ברכות: ברוך אתה ה' אלהינו
- מלך העולם, יוצר האדם⁴³. ברוך אתה ה' אלהינו
- מלך העולם, שהכל ברא לכבודו⁴⁴. ברוך אתה ה'
- אלהינו מלך העולם, אשר יצר את האדם⁴⁵ בצלמו,
- בצלם דמות תבניתו⁴⁶, והתקין לו ממנו⁴⁷ בגן עד
- עד⁴⁸. ברוך אתה ה', יוצר האדם. שוש תשיש ותגל
- עקרה⁴⁹ בקבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך אתה ה',
- משמח ציון בבניה. שמח תשמח רעים ואהובים,
- כשמחך יצירך בגן עדן מקדם⁵⁰. ברוך אתה ה',
- משמח חתן⁵¹ וכלה. ברוך אתה ה' אלהינו מלך
- העולם, אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה
- ורגה, דיצה וחדוה, אהבה, אחוה, שלום ורעות.
- מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות
- ירושלים⁵², קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול
- כלה, קול מצהלות חתנים [מחפתם] ונערים
- מנגינתם. ברוך⁵³ אתה ה', משמח חתן עם הכלה⁵⁴.
- 43 כנוסח כת"י התימנים א'. ובנוסח אחר, החליפו והקדימו ברכת "יוצר האדם" לברכת "שהכל", שלא כהלכה. ראה הל' אישות פ"י, ה"ג. (44 ברכת הודאה על יצירת האדם בכלל. (45 ברכה זו מכוונת על יצירת הזיווג של זכר ונקבה, ושלמות מין האנושי בנשמתו ושכלו. (46 גם דמות תבניתו - שהיא מכוונת לחוה אשת אדם הראשון - נוצרה בצלם אלהים ("עבודת ישראל"). (47 מגופו ומצלעותיו. (48 בנין נוהג לדורות, שחיה נקראת בנין ככתוב: ויבן את הצלע (רש"י כתובות ח.). (49 מכוון לירושלים שהיא בחורבנה כעקרה, ומצוה להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו. כלשון הכתוב (תהלים קלז, ו). (50 כשם ששימחת את אדם הראשון בהביאך את חוה לפניו, בהיותם עוד בגן-עדן. (51 ובנוסח כת"י התימנים, וכן בדפוס שונצניו וונציה, כתוב: "משמח עמו ובונה ירושלים". (52 מלשון הכתוב ירמיה לג, י. (53 לא מנה כאן רבינו אלא שש ברכות בלבד, ובתחילת ההלכה פתח בשבע. אולם בהל' אישות פ"י ה"ד, אומר: "ואם יהיה שם יין, מביא כוס של יין ומברך על היין תחלה, ומסדר את כולן על הכוס, ונמצא מברך ז' ברכות". (54 הקפנו הלכה זו בסוגריים, מפני שבנוסח כת"י תימנים ב' אין כל הלכה זו, כי אין כאן מקומה, ומקומה בהל' אישות, ואמנם בהלכות אישות פ"י ה"ג, הביא רבינו כל נוסח הברכות האלו.
- יב. שכח ולא הזכיר בשבת או ביום-טוב קדשת
- היום⁵⁵: אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית -
- בשבת אומר: ברוך ה' ⁵⁶אשר נתן מנוחה לעמו
- ישראל לאות ולברית קדש. ברוך אתה ה', מקדש
- השבת. ביום-טוב אומר: ברוך אשר נתן ימים
- טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה. ברוך אתה
- ה', מקדש ישראל והימים⁵⁷. ומתחיל בברכה
- רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שיתחיל בברכה
- רביעית - פוסק וחוזר לראש, שהוא ברפת "הזן"⁵⁸.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

(1) כמה מיני דגן הם החייבים בברכת "המוציא" ובברכת המזון; דין העיקר והטפלה בברכות; פת הבאה בכיסנין ודין אורז שבשלו לענין ברכה; נוסח ברכת "מעין שלוש".

א. חֲמִשָּׁה מִיָּנִין הֵן: הַחֲטִיִּין, וְהַשְּׁעוּרִין, וְהַפְּסָמִין², וְשִׁבְלַת שׁוּעַל³, וְשִׁיפּוֹן⁴. הַפְּסָמִין - מִמֵּין הַחֲטִיִּין, וְשִׁבְלַת שׁוּעַל וְשִׁיפּוֹן - מִמֵּין הַשְּׁעוּרִים⁵. וְחֲמִשָּׁה מִיָּנִין הָאֵלּוּ, פְּשֵׁהוּ שִׁבְלִים, נִקְרָאִים תְּבוּאָה בְּכָל מְקוֹם⁶; וְאַחֵר שְׁדִּישִׁין⁷ וְזוּרִין⁸ אוֹתָן, נִקְרָאִין דְּגָן⁹; וּכְשֶׁטּוֹחֲנִין אוֹתָן וְלֹשִׁין אֶת קֶמְחָן וְאֹפִין אוֹתָן, נִקְרָאִין פֶּת¹⁰. וְהַפֶּת הַנַּעֲשֶׂה מֵאֶחָד מֵהֶן, הִיא הַנִּקְרָאת פֶּת בְּכָל מְקוֹם בְּלֹא לִוּוֵּי¹¹.

(2) הם חמישים מדבריות (פירוש המשנה לרבינו, כלאים פ"א, מ"א) ונזכרים ביחזקאל (ד, ט). ויש מפרשים: כיסמים - שפעלט בלע"ז ('הערוך השלם'). (3) היא השעורה המדברית (פירוש המשנה לרבינו, שם). ויש מפרשים: האפער בלע"ז, והוא מין דגן שזרעונו מארכים ומחודדים כזנב השועל, ומשתמשים בו ביחד למספוא לסוסים (מילון - י. גור). (4) זרע רוגגץ בלע"ז, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). (5) פסחים לה, ע"א. ויצא מזה לענין הפרשת תרומה, שאין תורמים ממין על שאינו מינו (רש"י שם). וכן כשאמרה תורה (דברים ח, ח): ארץ חטה ושעורה וגו' ואכלת ושבעת וברכת - הכוונה לכל המינים האלה שהם ממשפחת החיטים והשעורים. (6) והנודר מן התבואה, אסור בכל אלה (נדרים פ"ז, מ"ב). (7) חובטים השבלים להוציא גרעיניהן. (8) ברוח, לנקותן מפסולתן. (9) ודגן האמור בתורה (דברים יד, כג ועוד) כולל את חמשת מיני תבואה אחרי זריתם. (10) לענין ברכת המוציא וברכת המזון לאחריה כמבואר בסמוך, וכן לענין עירובי חצרות, ראה הל' עירובין פ"א, ה"ח. וב'ירושלמי' חלה (פ"א, ה"א) דרשו דרך רמז את הפסוק (ישעיה כח, כה): ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו, כל חמשת המינים מנויים בפסוק זה: שורה - זו שובלת שועל, שהיא עשויה כשורה. נסמן - זה השיפון. וכוסמת - זה הכוסמין. גבולתו - עד כאן גבולו של לחם, לומר שאין שאר המינים נקראים לחם. (11) שם נוסף, כי הפת ממין אחר אינה נקראת פת סתם, אלא בשמה הנוסף כגון פת אורז או פת דוחן.

ב. הָאוֹכֵל פֶּת, חַיֵּב לְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמוֹצִיא¹² לָחֶם מִן הָאָרֶץ, וְלֹאֲחֲרֶיהָ - אֲרַפֶּע בְּרֻכּוֹת¹³. אֲכַל דְּגָן שְׁלוּק¹⁴ כְּמוֹ שֶׁהוּא¹⁵ - מִבֶּרֶךְ לִפְנֵינוּ "בּוֹרֵא פְרִי הָאֲדָמָה", וְלֹאֲחֲרֵיו "בּוֹרֵא נֶפְשׁוֹת רַבּוֹת"¹⁶. אֲכַל קֶמֶח - מִבֶּרֶךְ לִפְנֵינוּ "שֶׁהִפֵּל"¹⁷, וְלֹאֲחֲרֵיו "בּוֹרֵא נֶפְשׁוֹת רַבּוֹת".

(12) ברכות לח, ע"ב. ואין לומר "מוציא" כמו "בורא" פרי הגפן, כדי שלא לערב האותיות של העולם - מוציא. שאות מ' תיבלע במבטא ('ירושלמי' ברכות פ"ו, ה"א). ומה שאנו אומרים לחם - מן הארץ, אין להקפיד, שכך הנוסח בתהלים (קד, יד): להוציא לחם מן הארץ ('תוספות' ברכות לח:).

(55) המבוארת לעיל ה"ה. (56) ומזכיר גם מלכות, שאומר בה "מלך העולם" כי כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות - אינה ברכה (לעיל פ"א, ה"ה). וכן דעת רוב המפרשים בדברי רבינו (לחם-משנה ושו"ע או"ח סי' קפח ס"ז). ובכת"י התימנים, הנוסח: ברוך אשר נתן וכו' בלי הזכרת השם באמצע, וכן הנוסח ברי"ף לברכות פ"ז. (57) ברכות מט, ע"א. ואם חל יום-טוב בשבת, ושכח קדושת היום של שניהם, כולל את שניהם ואומר: בא"י, אמ"ה, אשר נתן שבתות לעמו ישראל וכו' ויום-טוב לששון וכו' בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים, וכן בשבת וראש-חודש, אלא שאינו חותם בשל ראש-חודש, כמבואר בסמוך ה"יג ('הגהות מיימוניות'). (58) פרט לברכת הזימון, שאינו חייב לחזור ולזמן (כסף-משנה, וכן ב'כלבו' הובא ב'בית יוסף' או"ח סי' קפח).

יג. בְּרֵאשֵׁי חֲדָשִׁים שָׂכַח וְלֹא אָמַר "וַיַּעֲלֶה וַיְבֹאֵא":
אם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בְּרֵכָה רְבִיעִית - אָמַר: בְּרוּךְ אֲשֶׁר נָתַן רֵאשֵׁי חֲדָשִׁים לַעֲמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן. וְאִינוּ חוֹתֵם בָּהֶם⁵⁹, וּמִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית וְגוֹמֵר. וְאִם נִזְכַּר אַחֵר שֶׁהִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית - גּוֹמֵר אוֹתָהּ וְאִינוּ חוֹזְרִים⁶⁰. וְכֵן בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד⁶¹ וּבְחִנּוּכָהּ וּבְפֻרִים, שָׂכַח וְלֹא הִזְכִּיר הַעֲנִין בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן⁶² - אִינוּ חוֹזְרִים⁶³.

(59) ברכות מט, ע"א. כי הואיל וראש-חודש מותר במלאכה, אינו חשוב כל-כך לחתום בו. (60) ואע"פ שאם שכח של ראש-חודש בתפילה מחזירים אותו (ראה לעיל הלכות תפילה פ"י, ה"י) יש לחלק בין תפילה שהיא חובה, לברכת המזון שאינה אלא רשות, שהרי אם לא רצה לאכול פת בראש-חודש רשאי, ולפיכך אינו חוזר. אבל בשבת ויום-טוב אכילת פת חובה, ולפיכך חוזר (ברכות שם:). (61) אם נזכר לפני הברכה הרביעית, אומר: ברוך אשר נתן ימים טובים וכו' (לחם-משנה), ואם נזכר לאחר שהתחיל בברכה רביעית, דינו כראש-חודש. (62) בברכת הארץ, כמבואר לעיל ה"ו. (63) אפילו עוד לא התחיל בברכת ירושלים, מפני שחנוכה ופורים אינם אלא מדברי סופרים, ויש סוברים שבכלל אינו מזכיר על הנסים בברכת המזון (שבת כד). אלא שאנו פוסקים כדעת המחייבים, ועכ"פ אינם חמורים שיצטרך לחזור עליהם (כסף-משנה).

יד. מִי שֶׁאָכַל, וְשָׂכַח וְלֹא בִרַךְ⁶⁴ - אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁהִתְעַבַּל הַמֶּאֱכָל שְׁבַמְעִיו⁶⁵, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ; נִתְעַבַּל הַמְּזוֹן שְׁבַמְעִיו - אִינוּ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ. וְכֵן אִם נִעְלַם מִמֶּנּוּ וְלֹא יָדַע אִם בִּרַךְ אוֹ לֹא בִרַךְ - חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ⁶⁶, וְהוּא שֶׁלֹּא נִתְעַבַּל הַמְּזוֹן שְׁבַמְעִיו.

(64) ברכת המזון. (65) וכל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה, סימן שעדיין לא נתעכל (ברכות נג: ובפירוש המשנה לרבינו שם). נתעכל - נטחן המאכל ונהפך לחמרי המזון. (66) ירושלמי ברכות פ"א, ה"א. כי ברכת המזון מן התורה. וספק תורה לחומרא. ובנוגע לשאר ספק ברכות - ראה לקמן פ"ח, ה"ב.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום שבת קודש ז' טבת - ספר אהבה - הלכות ברכות קלה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הטפלה³², בין שהיתה הטפלה מערבת עם העקר,
בין שלא היתה מערבת.

(31) שכל תבשיל המעורב מחמשת המינים, מברכים עליו:
"בורא מיני מזונות". (32) ברכות מד, ע"א.

ו. כיצד היא הטפלה המערבת? כגון לפת³³ או
כרוב, שבשלו וערב בו קמח של אחד מחמשת
המינים כדי לדבק³⁴ - אינו מברך עליו "בורא מיני
מזונות", שהלפת הוא העקר וקמחו טפלה. שפל
דבר שמערבין אותו לדבק או כדי לתן ריח או כדי
לצבץ את התבשיל, הרי זו טפלה³⁵. אבל אם ערב
כדי לתן טעם בתערובת, הרי הוא עקר³⁶. לפיכך,
מיני דבש שמבשלין אותו, ונותנין בהן חלב חטה³⁷
כדי לדבק, ועושין מהן מיני מתיקה, אינו מברך
עליו "בורא מיני מזונות", מפני שהדבש הוא
העקר.

(33) מין ירק גנים, ריבע בלע"ז. (34) להקפות ולעשותו
סמך. (35) שם, לט, ע"א. (36) שכל דבר העשוי לטעם,
אינו בטל (ביצה לח:). (37) כגון עמילן, שמשמשים בו
לכביסה, והשווה הל' חמץ ומצה (פ"ד, הלכה יא).

ז. כיצד היא הטפלה שאינה מערבת? הרי שצריך
לאכל דג מליח³⁸, ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק
המלח גרונו ולשונו - הרי זה מברך על המליח
ופוטר את הפת, מפני שהפת טפלה לו³⁹, וכן כל
פיצא כזה.

(38) כגון שאכל פירות מתוקים, וצריך לאכול מליח אחריו
להסיר את הליחות המתדבקת ונקבצת באיסטומכא (קובה).
מלשון פירוש המשנה לרבינו (ברכות ז, ז). (39) שם, מד,
ע"א.

ח. הפת שפתת אותה פתים⁴⁰, ובשלה בקדרה או
לשה במרק: אם יש בפתיתין פזית⁴¹, או שגפר שהן
פת, ולא נשתנה צורתה⁴² - מברך עליה בתחלה
המוציא⁴³; ואם אין בהן פזית⁴⁴, או שעברה צורת
הפת בבשול⁴⁵ - מברך עליה בתחלה "בורא מיני
מזונות"⁴⁶.

(40) פיררה לפירורים. (41) אע"פ שנשתנית צורתה.
(42) ואז אפילו אין בהם כזית. (43) כל זה מדובר בלישה
במרק ולא בבישול, כי בלישה במרק אין צורת הפת עוברת
ממנה לגמרי אלא נשתנית במקצת, ולפיכך אם יש בהם
כזית, ברכתם - המוציא. ולמד רבינו דין זה מדברי חז"ל
(ברכות לז:): חביצה (פירורין שנילושו במרק, הערוך) -
מברכים עליה המוציא אע"פ שאין בפירוריה כזית, כדברי
רב ששת, שם. (44) אע"פ שנשארה צורתה. וכאן חוזר
רבינו לפרש הדין של פת שבשלה. (45) ואפילו יש בהם
כזית, הואיל ועברה צורתה לגמרי, כי ע"י בישול עלולה
צורת הפת לעבור לגמרי, וזה שהדגיש רבינו: "בבישול",
לומר שכאן מדובר בבישול, לא בלישה במרק. (46) שם,

(13) מניות לעיל פ"ב, ה"ב. (14) מבושל. (15) כמו
שהוא בא מן הגורן, שלא הוסרה קליפתו ולא חלקו אותו
לשנים. (ברכות לז:): "הכוסס את החיטה מברך עליה בורא
פרי האדמה", וסובר רבינו שאפילו היא מבושלת, הואיל
ולא הוסרה קליפתה, אין אכילתה חשובה (כסף-משנה).
(16) שם. שלא נאמרה שם ברכה לאחריה, משמע שאין
מברך אחריה אלא בורא נפשות בלבד (הגר"א אר"ח סי'
רח). ובכת"י התימנים, הנוסח: נפשות רבות על כל מה
שברא ברחמיו חי העולמים. וראה לקמן פ"ח ה"א,
ובביאורנו. (17) ואפילו לא נטחן דק ויש בו עדיין טעם
חיטה, או קמח של קליות שראוי קצת לאכילה, מברך
"שהכל" משום שאין דרך בני אדם לאכול קמח (ברכות לו.
וברי"ף שם). וראה 'טור' אר"ח סי' רח.

ג. קמח של אחד מחמשת המינים, ששלקוהו¹⁸
וערבו במים או בשאר משקים - אם היה עבה, כדי
שהיה ראוי לאכילה וללעסו, מברך עליו בתחלה
"בורא מיני מזונות", ולבסוף "על המהיה ועל
הפלפלה"¹⁹; ואם היה רך, כדי שהיה ראוי
לשתיה²⁰ - מברך עליו בתחלה "שהכל"²¹, ולבסוף
"בורא נפשות רבות"²².

(18) ובכת"י התימנים, הנוסח: שקלהו. (19) היא ברכה
אחת מעין שלש, ומפורשת לקמן הלכה יג. (20) כמו
שעושים לרפואה. (21) כיון שאינו עשוי לסעוד אלא
לשתות (ברכות לח. וב'תוספות' שם). (22) זה הכלל: כל
שאר מברכים לפניו "בורא מיני מזונות" - אין מברכים
לאחריו "על המהיה ועל הכלכלה", וראה לקמן הלכה יא.

ד. קמח של אחד מחמשת המינים שבשלו בקדרה
- בין לבדו, בין שערבו עם דברים אחרים, כגון
לביבות²⁴ וכיוצא בהן; וכן הידגן שחלקו²⁵ או
כתשו²⁶ ובשלו בקדרה, כגון הריפות²⁷ וגרש²⁸
הפרמל וכיוצא בהן; וכל זה הוא הנקרא מעשה
קדרה; וכן כל תבשיל²⁹, שערב בו מחמשת המינים,
בין קמח בין פת - בתחלה מברך עליו "בורא מיני
מזונות"³⁰.

(23) שהם מזינים, והאדם חי עליהם. (24) עוגת סולת
מרוכבת במים רותחים תחילה ואחר-כך בשמן (שמואל-ב
יג, ח וברש"י שם) וכיום נקראים כן גם כיסי בצק ממולאים
בשר, או גבינה. (25) לשנים. (26) במכתשת להרבה
חלקים. (27) חטים קלופות וכתושות, ונזכרות בשמואל-ב
(יז, יט). (28) חטים טחונות בטחנה של גרוסות, מלשון
הכתוב (ויקרא ב, יד). (29) שלא מחמשת המינים.
(30) ברכות לז, ע"א.

ה. במה דברים אמורים³¹? כשהיה המין הזה חשוב
אצלו ולא היה טפלה; אבל אם היה אחד מחמשת
המינים שערב טפלה - אינו מברך אלא על העקר,
ופוטר את הטפלה. וזה כלל בברכות: כל שהוא
עקר ועמו טפלה - מברך על העקר ופוטר את

מִיָּנִי קִטְנִית⁵⁸ - בִּתְחִלָּה מְבָרֵךְ "שֶׁהַפֶּל"59, וְלִבְסוֹף¹⁴
15 "בּוֹרָא נִפְשוֹת רַבּוֹת"60.

53) שטחנו ואפאו. (54) ברכות לו, ע"ב. והטעם, כי הוא מזין וסועד הלב ('טור' או"ח סי' רח). (55) ברכות, שם: "לבסוף ולא כלום". וקיימא לן שכל "לבסוף ולא כלום" מברך בורא נפשות רבות (רי"ף, על-פי דברי רב אשי שם, מד.). (56) לא כחמשת המינים המעורבים בתבשיל אחר שמברכים עליו "מיני מזונות" (לעיל ה"ד) כי אין האורז מזין כל-כך שיהא חשוב אפילו בתערובת (ברכות לו.). (57) הירוע בלע"ז, ורבינו בפירוש המשנה (שביעית פ"ב, מ"ז) מפרש מ"ל בלע"ז. ונזכר ביחזקאל (ד, ט). (58) זרעוני ירק שפריו עגול ומונה בתרמיל (הערבסין בלע"ז). (59) רי"ף לברכות פ"ו, ממשמעות דברי התלמוד (שם, לו.). שבכל מקום רגילים אורז ודוחן להיות נזכרים כאחד, וכאן אומרת הברייתא "על אורז מברך בורא מיני מזונות", ולא הזכירה גם דוחן, נראה מכאן שאין דין דוחן בכלל אורז לענין ברכה, ואינו מברך עליהם "בורא פרי האדמה", מפני שנשטנו ע"י אפייתם ויצאו מתורת פרי, וגם אין דרך לאכלם פת ואין זו דרך הנאתם - מברכים עליהם "שהכל" שהיא ברכה כוללת הכל, כמבואר לקמן (פ"ח, ה"ו). (60) כי כל שמברכים לפניו "שהכל", מברך לאחריו "בורא נפשות" (לקמן פ"ח, ה"ח).

יא. פל שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בִּתְחִלָּה "הַמּוֹצִיא", מְבָרְכִין¹⁶
17 לְאַחֲרָיו בִּסּוֹף בְּרִכַּת הַמְּזוֹן פְּסֻדָּה, אַרְבַּע בְּרִכּוֹת⁶¹;
18 וְכָל שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בִּתְחִלָּה "בּוֹרָא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת",
19 מְבָרְכִין בִּסּוֹף לְאַחֲרָיו בְּרִכָּה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ⁶², חוץ
20 מִן הָאֲרִיזוֹת⁶³.

61) תוספתא ברכות, פ"ד. (62) מפורשת בסמוך הלכה יג.
63) שאף-על-פי שמברך עליו בתחילה "בורא מיני מזונות", מברך אחריו "בורא נפשות" (ברכות לו.).

יב. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁶⁴? שְׁאֵכָל מִכִּנִּית²¹
22 וְלִמְעֻלָּה⁶⁵; אֲכָל אֲכָל פְּחוֹת מִכִּנִּית, בֵּין מִן הַפֶּת⁶⁶,
23 בֵּין מִשְׁאֵר אֲכָלִין⁶⁷; וְהַשּׁוֹתָה פְּחוֹת מִרְבִּיעִית⁶⁸, בֵּין
24 מִן הַיֵּין, בֵּין מִשְׁאֵר מִשְׁקִין - מְבָרֵךְ בִּתְחִלָּה בְּרִכָּה
25 הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּינִין⁶⁹, וְלִבְסוֹף אֵינוֹ מְבָרֵךְ כָּלִל⁷⁰.

64) שכל שמברך לפניו, מברך לאחריו. (65) וכזית שאמרו, לא קטן ולא גדול אלא בינוני (ברכות לט.). (66) ברכות מה, ע"א. (67) שם, לט, ע"א. (68) שהוא השיעור החייב עליו בשתיית משקין אסורים - כגון רביעית יין לנזיר, וכן רביעית דם - כמו שיעור כזית במאכלות אסורים, ופחות מרביעית במשקין הוא כפחות מכזית באוכלין (כסף-משנה). (69) שאסור ליהנות בלא ברכה (ברכות לה.) והחמירו בברכה שלפניה שהיא מדברי סופרים, יותר מברכה שלאחריה, הגם שהיא מן התורה. שמה ימלך בדעתו ויאכל כשיעור, ונמצא שהיה צריך לברך ואין בידו לתקן, ובברכה לאחריה אין לחוש לכך כמובן (כסף-משנה). (70) אפילו בורא נפשות רבות ('טור' או"ח סי' רי).

לו, ע"א. פירוש זה הוא ע"פ הכסף-משנה, וכן הובא ברוב"ז ח"ד שני אלפים קמו. הלכה זו, נתבלטו בה חכמי הדורות, שהרי לכאורה דברי רבינו סותרים את עצמם מראשם לסופם, שמתחילה אמר: אם יש בפתייתם כזית או שניכר וכו' משמע מזה שמעלה אחת מספיקה לחייבם ברכת המוציא: או כזית, או אפילו פחות מכזית ובלבד שלא תשתנה צורתם, ואח"כ אמר: ואם אין בהם כזית, או שעברה וכו' משמע שמעלה אחת אינה מספיקה לחייבם ברכת "המוציא", ורק כשיש בהם כזית, וגם לא נשתנית צורתם אז מברכים עליהם "המוציא". וכבר נשאלה הלכה זו בבית מדרשו של רבי יצחק אבובב בפומבי רבתי, במעמד חכמים גדולים ובכללם הנשר הגדול רבי יצחק אברבנאל, ואמרו בזה פירושים שונים (ראה כסף-משנה). וב'תומת ישרים' סימן כח, הביא נוסחא בשם 'ספר הבתים' שצ"ל: "אם במקום או", וכך כתוב שם: אם יש בפתייתם כזית אם ניכר שהם פת וכו' שאמנם שתי מעלות דרושות: כזית, וגם צורתו קיימת, ומעתה אין כל סתירה מה'רישא' ל'סיפא' והכל מכוון בין לבישול בין ללישה במרק. וסיים שם, שזהו הנוסח האמיתי, והחשוב למצוא פירוש לפי הנוסח האחר, אין זה אלא חריפות יתירה. וראה ברוב"ז הנ"ל שגם הוא סובר, שיש כאן טעות סופר, ומציע תיקון אחר.

ט. עֶסֶה שְׁנֹאֲפִית בְּקֶרֶקַע, כְּמוֹ שֶׁהָעֲרֵכִים שׁוֹכְנֵי
2 המִדְבָּרוֹת אוֹפִים - הוֹאִיל וְאֵין עָלֶיהָ צוֹרֵת פֶּת,
3 מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בִּתְחִלָּה "בּוֹרָא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת"47. וְאִם
4 קָבַע מְזוֹנוֹ עָלֶיהָ - מְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא"48. וְכֵן עֶסֶה
5 שְׁלֹשָׁה בְּדִבְשָׁן אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֶלֶב, אוֹ שֶׁעִרְבָה בָּהֶם
6 מִיָּנִי תְּבִלִּין⁴⁹ וְאִפְּאָה, וְהִיא הַנִּקְרָאת פֶּת הַבָּאָה
7 בְּכִסְיָן⁵⁰ - אַף-עַל-פִּי שֶׁהוּא פֶּת, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ "בּוֹרָא
8 מִיָּנִי מְזוֹנוֹת"51. וְאִם קָבַע סְעוּדָתוֹ עָלֶיהָ - מְבָרֵךְ
9 "הַמּוֹצִיא"52.

47) ברכות לח, ע"א. "כובא דארעא" - בורא מיני מזונות, ומפרש רב האי גאון (הובא ברשב"א שם) שזוהי פת הנאפית בקרקע. (48) שם. ובהל' חמץ ומצה (פ"ו, ה"ו) כותב רבינו, שיוצאים במצה זו, ידי חובת מצה בפסח, ובוודאי כשקבע עליה מזון נתיכון, וסמך על מה שפירש כאן ('מעשה ורוקח'). (49) מיני מרקחים הנותנים טעם. (50) ברכות מא, ע"ב וברש"י שם. ורבינו חננאל (הובא ב'הערוך') מפרש: כסנין - פת עשויה כמין כיסים מלאים סוכר ושקדים ואגוזים... שעושים אותה כמין כעכים ולועסים אותה בכתי משתאות. ונקודים ובקבוק דבש (מלכים-א יד, ג) מתרגם יונתן: כסנין וזלוע דבש. (51) ברכות מב, ע"א. שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתם עליה, ואפילו נתן בעיסה מים הרבה, כל שהדבש והשמן נתנו בה טעמם, מברכים עליה: "בורא מיני מזונות" (כסף-משנה בדעת רבינו). (52) וגם צריך ליטול ידיים לפני אכילתה (או"ח סי' קנח, ס"א. וראה לקמן פ"ו, ה"א).

י. אֲרִזָּ שֶׁבִּשְׁלוֹ אוֹ שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ פֶּת⁵³ - בִּתְחִלָּה
11 מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרָא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת"54, וְלִבְסוֹף "בּוֹרָא
12 נִפְשׁוֹת"55; וְבִלְבָּד שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְעַרְבֵּ עִם דְּבַר אֲחֵר,
13 אֲלֵא אֲרִזָּ לְבַד⁵⁶. אֲכָל פֶּת דִּחָן⁵⁷, אוֹ פֶּת שֶׁל שְׁאֵר

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון א' טבת - ספר זרעים - הלכות כלאים קלז

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

71 ברכות, שהיא כוללת את תמצית שלש ברכות הראשונות שבברכת המזון. (72 כנגד "ברכת הזן". 73 כנגד "ברכת הארץ". 74 כנגד ברכת "בונה ירושלים". 75 ברכות מד, ע"א בשינויים קלים, ובריי"ף שם). וראה לקמן פ"ח, ה"יד. (76 ירושלמי (ברכות פ"ו, ה"א) שסמוך לחתימתה, אומר: "ורצה והחליצנו ביום השבת הזה", וביום-טוב אומר: "ושמחנו ביום (פלוני) הזה". ובחנוכה ובפורים (שהם מדברי סופרים בלבד) אינו צריך לכלול מעין המאורע (הגהות מיימוניות). (77 לעיל פ"ב, ה"ה.

1 יג. וזו היא ברכה אחת מעין שלש⁷¹: ברוך אתה ה',
2 אלהינו מלך העולם, על המחיה ועל הפללה⁷² ועל
3 ארץ חמדה טובה ורחבה⁷³ שצצית ושהנחלת את
4 אבותינו. רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך
5 ועל ירושלים עירך⁷⁴ ועל ציון משכן כבודך, והעלנו
6 לתוכה ושמחנו בבנינה, ונברך עליה בקדשה
7 ובטהרה. ברוך אתה ה', על הארץ ועל המחיה⁷⁵.
8 ובשפלות וימים טובים אומר בברכה זו בכללה
9 מעין קדשת היום⁷⁶, בדרך שמזכיר בברכת המזון⁷⁷.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - א' ז' טבת תשע"ו

יום ראשון א' טבת ה'תשע"ו

הלכות כלאים

פרק תשיעי

1 יבאר המרכיב זכר על בהמה שאינו מינו. וסימני פרדות
שמותו לזווגן. הילודין מן הכלאים אם מותרין בהנאה, ואם
מותרים בהרכבה. העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה.
היושב בעגלה שמושכין אותה כלאים. בהמת פסולי
המוקדשין.

10 א. המרפיב זכר על נקבה שאינו מינו², בין בבהמה
11 בין בחיה ובעוף³, ואפלו במיני חיה שפבים⁴ - הרי
12 זה לוקה מן התורה בכל מקום, בין בארץ בין
13 בחוצה לארץ⁵; שנאמר: בהמתך לא תרביע בלאים.
14 ואחד בהמה חיה ועוף שלו או של חברו⁶. ואינו
15 לוקה עד שיכניס בידו פמכחול בשפופרת⁷; אבל
16 אם העלם זה על זה בלבד או שעוררן בקול⁸ - מפין
17 אותו מפת מרדותו⁹.

2 אפילו שניהם ממין טהור. ודווקא בשאינו מינו, אבל מין
במינו, כגון שור שחור על גבי פרה לבנה - מותר. ולמדו
כן מכלאי בגדים שתפרו בהם שני מינים "לא תלבש שעטני
צמר ופשתים". (3) והנה בתורה לא נאמר אלא "בהמתך
לא תרביע בלאים" ולא נזכרו חיה ועופות. אבל חכמינו ז"ל
אמרו: "אחד שור ואחד כל בהמה כו' לכלאים וכו' וכן חיה
ועוף" ולמדו כן בגזירה שווה "בהמתך" - "בהמתך" משבת,
שכשם שבשבת נתרבו גם חיה ועוף שנאמר "לא תעשה כל
מלאכה וגו' ושורך וחמורך וכל בהמתך", - "וכל בהמתך"
מרבח כל מיני בעלי חיים, כמו כן לעניין כלאים.
(4) "המרביע שני מינים שבים לוקה". ולמדו כן בגזירה
שווה "למינהו" - "למינהו", נאמר "למינהו" ביבשה ונאמר
"למינהו" בים, ללמד שכשם שביבשה יש איסור כלאים,
כמו כן יש בים. וצריך לומר ש"מיני חיה" שכתב רבינו אינו
מין חיה בלבד אלא כוונתו לנפש חיה, והכל בכלל.

5) שהרי אינה מן המצוות התלויות בארץ. (6) ספרא
פרשת קדושים פרק ד הלכה יד "בהמת אחרים על בהמת
אחרים מניין? תלמוד לומר את חוקתי תשמורו". (7) כך
קבלו חכמים שלא אסרה התורה אלא אם האדם עושה
מעשה ההרבעה בידיו ממש. (8) עוררם בקול להרבעה.
[ואף על פי שבחרישה בכלאים אמרו: "הנהיגם בקול -
לוקה" שהקפידה התורה גם אם אין האדם עושה מעשה
החסימה בידו, וגם המנהיג בקול עובר על הלאו של "לא
תחרוש בשור ובחמור יחדיו", אלא שיש סברא לומר כי זהו
לאו שאין בו מעשה, ואין לוקים עליו - בזה אמרו כי בקולו
הוא עושה מעשה, וחייב מלקות, אבל בהרבעה לא אסרה
התורה אלא בעושה מעשה, אבל בלי מעשה אינו עובר על
הלאו]. (9) שאסור מדרבנן. וראה לכך ממה שהתירו
להכניס מין ושאינו מינו לזר, ולא אמרו שמותר גם
להעלות זה על זה.

ב. מתר להכניס שני מינין לסהר אחד. ואם ראה
אותם רובעים זה את זה - אינו זקוק להפרישן.
ואסור לישראל לתן בהמתו לעובד פוכבים
להרביעה¹⁰ לו¹¹.

10) באינו מינה. (11) כלומר, בשביל הישראל, ואיסורו
משום "אמירה לנכרי שבות". [אבל להרבעה בשביל הגוי
אין איסור אמירה לנכרי שבות. ואף על פי שהגוי מוזהר על
רביעת בהמה באינו מינה - כאן מדובר, כנראה, באופן
שאומר לו להרביע על ידי העלאה זה על זה, בלי מעשה
של "כמכחול בשפופרת", שבשיראל אינו אסור מן התורה
אלא מדרבנן, ובגוי לא שייך איסור דרבנן. אבל אם אומר
לו להרביע במעשה, עובר על לפני עיוור לא תיתן מכשול,
אפילו אם אומר לו להרביעו בשביל הגוי.

ג. מי שעבר והרפיב בהמתו¹² בלאים - הרי הנולד
מהם מתר בהנאה¹³. ואם היה מין טהור עם מין
טהור¹⁴ - מתר באכילה¹⁵, כמו שפארנו במאכלות
אסורות.

אמרו במסקנא, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ג. הרי בפרק י"ב מהלכות שחיטה הלכה י"א פסק רבינו שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. לכן נראה שיש להגיה גם כאן וגם בסמוך, כדלהלן: "ואם הרכיב [אינו] לוקה, וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו [אינו] לוקה". ולפי זה פסק רבינו כמסקנת הגמרא שם, וכמו שפסק בהלכות שחיטה שם, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ולפיכך בשני מינים אסור שמא אין חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא חוששין. ואם הרכיבו על מין אמו אסור שמא חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא אין חוששין. (28) מסוס וחמורה. (29) חמור הבא מחמור וחמורה. (30) צריך להיות: "אינו לוקה", כמבואר למעלה. (31) ממה נפשך: אם אין חוששין לזרע האב הרי הם מין אחד מצד האם, ואם חוששין לזרע האב, הרי כל הפרדות מין אחד, כנ"ל. (32) אין כאן אלא איסור בלבד מחמת ספק, אבל אינו לוקה, כנ"ל. (33) ואינו לוקה, כנ"ל.

ז. פל העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה כפאחד, והיה אחד מהן מין טהורה והשני מין טמאה³⁴ - הרי זה לוקה בכל מקום³⁵; שנאמר: לא תחרש בשור ובחמור יחדו. אחד החורש או הזרע³⁶ או המושף בהם עגלה או אבן כפאחד³⁷, או הנהיגם כפאחד ואפלו בקול - לוקה; שנאמר: יחדו - מפל מקום³⁸. אבל המזוגג³⁹ - פטור, עד שימשך או נהיג.

(34) בכלאים פרק ח משנה א"ב: "כלאי בהמה וכו' ואינם אסורים אלא מלהרביע, בהמה עם בהמה וחיה עם חיה, בהמה עם חיה וחיה עם בהמה, טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה, טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג". ומפרשה רבינו שם: "כשאמר כלאי בהמה אינם אסורים אלא מלהרביע (=כלומר, אבל לחרוש מותר) אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה וכו'. אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה, והוא: שהם אסורים לחרוש ולמשוך ולהנהיג וכו' וזה עניין שאמר הכתוב לא תחרש בשור ובחמור יחדו", רוצה לומר: לעניין הרבעה שנאמר "בהמתן לא תרביע כלאים" כל שהם שני מינים הרי הם בכלל כלאים ואפילו שניהם טהורים, אבל בחרישה לא פוט הכתוב אלא באופן שאחד טמא ואחד טהור - "שור וחמור", וכן הוא בתוספתא שם פרק ה: "לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד כו' אם עשה כן כו' וחכמים פוטרין". (35) אפילו בחוצה לארץ. שכל מצוה שאינה תלויה בארץ, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. (36) בספרי פרשת כי תצא: "לא תחרוש, אין לי אלא חורש, מגיין לרבות את הדש וכו' תלמוד לומר יחדו מכל מקום". (37) בפירוש המשנה שם כתב רבינו: "ואמרו שעניין יחדו, רוצה לומר לחבר ביניהם ולייחדם על איזה דרך שיהיה, או לחרישה וזולתה. (38) [זה מוסב על זורע ומושך ומנהיג, וכדברי הספרי (שהובא למעלה) שמ"יחדו" למדו שחרישה לאו דווקא]. (39) ברייתא בבבא מציעא שם. ופירש רש"י: "המזוגג שור וחמור לקרון ולא הנהיג בהם".

(12) המדובר בשני מינים טמאים. (13) אבל באכילה לא, שהרי הם טמאים. (14) כגון בהמה עם חיה. (15) "בהמתן לא תרביע כלאים וכו' מה בהמתן היוצא ממנה מותרת כו' מדאסור רחמנא כלאים לגבוה (=לקרבן), מכלל דלהדיוט שרי (=מותר אף באכילה).

ד. שני מיני בהמה או חיה שדומין זה לזה, אף על פי שמתעברין זה מזה ודומין זה לזה, הואיל והם שני מיני - הרי הם כלאים ואסור להרביבן. ביצד? הוצא עם הכלב, והכלב הפרי¹⁶ עם השועל, והצבאים¹⁷ עם העזים, והיעלים¹⁸ עם הרחלים, והסוס עם הפרד¹⁹, והפרד עם החמור, והחמור עם הערוד²⁰, אף על פי שדומין זה לזה - הרי הן כלאים זה בזה.

(16) כלב הציד מיוחס לכפר. (17) עפרים. (18) הם מין חיה. (19) נולד מן הסוס והחמור. (20) חמור מדברי.

ה. מין שיש בו מדברי וישובי, כגון שור הפר²¹ עם השור²², והרמק²³ עם הסוס - מתר להרביבן זה עם זה, מפני שהן מין אחד. אבל אזו עם אזו בר - כלאים זה בזה. מפני שהאזו (בית) - ביציו מבפנים, ואזו בר - ביציו מבחוץ, מפלל שהם שני מיני. והכוי - כלאים עם החיה ועם הבהמה; ואין לוקין עליו, מפני שהוא ספק²⁴.

(21) השור המדברי. (22) לפי ששניהם מין בהמה. (23) מין ממיני הסוסים ונזכר במגילת אסתר "בני הרמכים". (24) אם הוא מין חיה או מין בהמה.

ו. הילודים מן הכלאים: אם היו אמותיהן מין אחד²⁵ - מתר להרביבן זה על זה; ואם היו שני מיני²⁶ - אסור להרביבן זה על זה, ואם הרביב - לוקה²⁷. וכן אם הרביב זה הנולד²⁸ אפלו על מין אמו²⁹ - לוקה³⁰. ביצד? פרד שאמו חמור - מתר להרביבו על פרדה שאמה חמור³¹, ואסור להרביבו³² אפלו על החמור; אבל פרד שאמו סוס - אסור להרביבו³³ על פרדה שאמה חמור. וכן פל פיוצא בזה. לפיכך, הרוצה להרביב פרד על פרדה או למשך בשתי פרדות - בודק בסימני אזנים וזנב וקול; אם דומין זה לזה - בידוע שאמן ממין אחד ומתריין.

(25) וכן אבותיהם מין אחד. (26) וגם אבותיהם שני מינים. (27) זה לא ייתכן אלא אם נפסוק שבוודאי "אין חוששין לזרע האב", אבל אם זה ספק - אינו לוקה. שהרי אם וודאי הוא שחוששין לזרע האב - מותר לכתחילה, כמו שאמרו בחולין עט. לדעת חנניה, שכל הפרדות מין אחד הם. ואם כן קשה כאן כמה קושיות: א. איך כתב בסמוך "וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו לוקה", הרי שם אמרו שאם אין חוששין לזרע האב מותרים לכתחילה, שהרי אמותיהם שוות, ואיך כתב רבינו שאסור ולוקה. ב. הרי שם

או המרביע - הרי זה לוקה משום פלאים. ואסור
זה מדברי קבלה.

(46) כלומר, פסולי המוקדשין שנפדו. (47) לפני שפדו אותה. נוצרין עיין למה הוצרך רבינו לכתוב כן, הלא גם בלי זה הוא כלאים, כמו שמבאר להלן: שיש בו תורת חולין ותורת קדשים]. (48) לאחר פדיון. (49) כלומר, חולין, שמותרת באכילה מחוץ לפתח אהל מועד, וקודש שאסורה בגיזה ועבודה כקדשים. וכן כתב רש"י במכות שם. וטעם זה מספיק, לדעת רבינו, רק בהרבעה שאסורה אפילו בשני מינים טהורים, אבל בחרישה הוצרך רבינו להא דלהלן. (50) הוצרך רבינו לכך לשיטתו שאין איסור חרישה בכלאים אלא במין טהור ומין טמא. נולפי זה אין בכור בעל מום בכלל זה, שהרי עליו לא אמרו שהוא בכלל בהמה טמאה שהרי הוא אינו טעון פדיון ולא העמדה והערכה. אבל לענין הרבעה, שאסור מן התורה אפילו בשני מינים טהורים, גם בכור בכלל, שהרי גם הוא מעורב קודש וחול.

יום שני ב' טבת ה'תשע"ו

פרק עשירי

(1) יבאר כלאי בגדים שאינו אלא בצמר ופשתים בלבד. צמר רחל בת עז אם יש בה משום כלאים. קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן. הכלאים אם יש להם שיעור. והקנבוס והפשתן שטרפן זה בזה. כלאי בגדים אם יכול לעשותן ולמוכרם או לישב עליהם. מנעל שהוא כלאים. ותופרי כסות אם תופרין כדרכן. אין איסור כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום. בגד צמר שחיברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת. הלוקח כלי צמר מן הגוי, והרואה כלאים של תורה על חבירו בשוק. ודין המלביש את חבירו כלאים. וכזה שלבש בגדי כהונה שלא בשעת עבודה.

א. אין אסור בכלאי בגדים אלא צמר² ופשתן³ בלבד⁴, שנאמר: לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו. ויש בכרפי הים⁵ כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח⁶, תבניתו פתבנית הזב, והוא רך ביותר, וכלך שמו. ואסור עם הפשתן⁷ מפני מראית העין, שהוא דומה לצמר רחלים. וכן השירים והכלך⁸ אסורין מפני מראית העין⁹.

(2) צמר רחלים ואילים, שרק הם נקראים צמר סתם, שנאמר (מלכים ב ג, ד) "ומאה אלף אילים צמר" (ירושלמי כלאים פ"א הלכה א), וראה להלן הלכה ו. (3) כלאים פ"ט משנה א. (4) שבת כ: (5) (וראה בפ"ב מהלכות ציצית הלכה ב, שכתב רבינו "ים המלח". וכוונתו לים הגדול שמימיו מלוחים, וכן גם בפירושו למשנה כלים פ"ו משנה א. ובסוף פירושו לששה סדרי משנה הביא "ים המלח", וכוונתו כנ"ל לים הגדול. ועיין ב'מעדני יום-טוב' לרא"ש הלכות כלאי בגדים סימן ז אות י). (6) הואיל והשירים (= המשי) והכלך אסורים זה בזה (כלאים שם משנה ב, והובא להלן), מפני שהכלך דומה לצמר ושירים דומה לפשתן, קל-יחומר שיש לאסור כלך עם הפשתן עצמו. ולפי זה,

ח. אחד שור וחמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור, בין בהמה עם בהמה פחזיר⁴⁰ עם הפבש, או חיה עם חיה פחמור עם הפיל, או חיה עם בהמה ככלב⁴¹ עם העז או צבי עם החזיר וכיוצא בהם - על כל אלו לוקה מן התורה; שחיה בכלל בהמה⁴² היא, כמו שבארנו בהלכות מאכלות אסורות. אבל מדברי סופרים⁴³, שני מינין שהן פלאים בהרבעה - אסורים לחרש בהן כאחד ולמשכן ולהנהיגן. ואם עשה בהן מלאכה כאחד או משך או הנהיג - מכין אותו מכת מרדות. ואסור להנהיג בהמה מן היבשה עם חיה שבים, כגון עז עם שבוט⁴⁴; ואם עשה - פטור⁴⁵.

(40) חזיר הוא מין בהמה. (41) שהוא מין חיה. (42) בבא קמא נד: ושם למדו כלאים דחרישה בגיזה שווה "שור" - "שור" משבת, מה שור האמור בשבת גם עוף בכלל, אף כלאים כן. וכן הוא בספרי שם: "מניין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור, תלמוד לומר לא תחרוש". ורבינו השמיט כאן "עוף". (43) שהרי אמרו בבבא קמא שם "אחד השור ואחד כל בהמה". כלומר, מזה משמע שגם כששניהם טהורים או שניהם טמאים הם בכלל האיסור, ולדעת רבינו זה אינו אלא מדברי סופרים. (44) בעיא היא שם נה. אם יש בזה איסור כלאים או מכיוון שאינם יכולים להתחבר, שהרי העז לא ייכנס לים והדג לא ייצא ליבשה. ולא נפשטה הבעיית. (45) מאחר שלא נפשטה הבעיית, אינו לוקה מספק. ורוצה לומר פטור ממכת מרדות, שהרי גם העז וגם השבוט שניהם ממין טהור. (עיינן שבת קיט. וקידושין מא. "רבא מלח שיבוטא" ובחולין קט: אסר לנו חזיר - התיר לנו מוח של שיבוטא), ומן התורה אינו חייב מלקות אלא במין אחד טהור ומין אחד טמא.

ט. עגלה שהיו מושכין אותה פלאים - היושב בעגלה לוקה, ואף על פי שלא הנהיג; שישיתבתו גורמת לבהמה שתמשך העגלה. וכן אם היה יושב אחד בעגלה ואחד מנהיג - שניהן לוקין. ואפילו מאה שהנהיגו פלאים כאחד - כלן לוקין.

י. מתר לעשות מלאכה באדם ובבהמה או חיה כאחד, כגון אדם שחורש עם השור או מושך עגלה עם חמור וכיוצא בזה; שנאמר: בשור ובחמור יחדו - לא באדם וחמור או באדם ושור.

יא. בהמת פסולי⁴⁶ המקדשין, אף על פי שהיא גוף אחד, עשאה הכתוב פשני גופין. מפני שהיתה קדש⁴⁷, ונעשת⁴⁸ בקדש ובהל מערבין זה בזה⁴⁹, ונמצאת בהמה זו בבהמה טמאה עם הטהורה המערבין כאחד. הרי הוא אומר: ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן ליי. מפני השמועה למדו, שאינו מדבר אלא בפסולי המקדשין⁵⁰. לפיכך, החורש בשור פסולי המקדשין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

התלמוד, אבל הוא לשון איזה מפרש" (רדב"ז, וכן הוא בכסף-משנה, וראה במשנה עם פירוש המשנה הוצאת במברגר, וכן הוא בהגהות לפירוש המשנה דפוס ניאפולי כ"י שכתר (הגר"ש ליברמן במבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם ז"ל עמ' ז). (16) כלומר, ערבם וטווה אותם, אבל לא שע אותם, ועיי' כסף-משנה]. (17) כן הוא שם משנה ח: "אין אסור משום כלאים אלא טוה וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". (ואף-על-פי שלדעת רבינו: "כל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה" (ראה למעלה), הוצרך כאן לאריגה, שבלי אריגה אין זה "בגד", ראה למעלה בדברי הספרא, וראה בהלכה הסמוכה).

- ג. תפר בגד¹⁸ צמר בשל פשתן, ואפלו תפרן⁸
במשי¹⁹, או שתפר בגד צמר בחוטי פשתן²⁰ או בגד⁹
פשתים בחוטי צמר, או קשר חוטי צמר בחוטי¹⁰
פשתים או גדלן, אפלו נתן²¹ צמר ופשתים בשק או¹¹
בקפה²² וכרכן²³ - הרי אלו פלאים. ואפלו קשר¹²
גדיל של צמר בגדיל של פשתן, אף על פי¹³
שהרצועה²⁴ באמצע²⁵, וכן אם פל בגדי צמר¹⁴
ופשתן וקשרן - הרי אלו פלאים. שנאמר: צמר¹⁵
ופשתים יחדו - מפל מקום²⁶, פיון שנתאחד נאסר.¹⁶

(18) (למעלה מנה רבינו דין שוע ודין טווי, וכאן כתב דין נוז. שנוז הוא או ארוג או שזור, וכשם ששוע הכוונה שגם הצמר לחוד וגם הפשתים לחוד הם שועים, והם גם שועים ביחד. וכמו כן טווי, הכוונה שגם הצמר עצמו וגם הפשתים עצמם טוויים כל אחד וגם טוויים ביחד. כמו כן גם נוז, היינו שגם הצמר וגם הפשתן שניהם לעצמם הם נוז, והם גם נוז ביחד. וזה לא יתכן אלא בחוט שזור של צמר וחוט שזור של פשתים שחיברם יחד או בגד ארוג של צמר ובגד ארוג של פשתים שתפרם יחד. אבל האורג חוט של צמר שאינו שזור, בפשתים - אינו כלאים, שהרי הצמר אינו נוז. וראה ממה שאמרנו למעלה שטווי אינו כלאים אלא אם ארג, ואם כן למה לנו הטווייה, הרי הוא כלאים מצד האריג שהוא "נוז", אלא על-כרחנו שאינו נוז אלא אם כל חוט וחוט של הצמר והפשתים שזורים, או שהם בגד ארוג וחיברם, כנ"ל (וראה להלן הלכה ז שמדרבנן אסור אפילו אינם שזורים כל אחד ואחד לבדו, כיון שארגם ביחד). וגם המשנה מנתה כל שלשת הדברים הנ"ל: שוע, וטווי ונוז: "אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג" (פ"ט משנה ח) - היינו טווי. "לבדים אסורים מפני שהם שועים" (שם משנה ט) - היינו שוע. "פיו של צמר (= חגורה קטנה של צמר) בשל פשתן, אסור מפני שהם חוזרין כאריג וכו' לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו" (שם) - הרי נוז, וראה בביאור הגר"א ליו"ד סימן ש סק"א). (19) נלמד ממה שאמרנו שם במשנה: "לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן כו' אף-על-פי שהרצועה באמצע" (הובא להלן בדברי רבינו). (20) תוספתא כלאים פ"ה. (ולפי מה שכתבנו למעלה, צריך לומר שהחוטם היו שזורים). (21) שם משנה י: "השק והקופה מצטרפין לכלאים". וצריך לומר, שהמדובר בבגד צמר ובבגד פשתים, וכן כתב רבינו

הוא-הדין שירים עם צמר עצמו אסור (כסף-משנה ורדב"ז). והיום שהמשי מצוי בינינו ומכירים אותו, אין בו משום מראית העין, ומותר עם הצמר (שו"ע יו"ד סימן רצח סעיף א בשם הרא"ש). (7) משנה שם. (8) מפני שאחד מהמינים (= הוא השיריים) חלק כמו הפשתים, והשני (= הכלך) יש בו יבשות, והוא שעיר כמו הצמר (פירוש המשנה).

- ב. רחל בת עז - צמרה אין לוקין עליה¹ משום²
פלאים, אכל אסור הוא מדבריהם¹⁰ מפני מראית³
העין. פיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חבור⁴
בעולם - הרי זה פלאים מן התורה. פיצד¹¹? צמר⁵
ופשתים שטרפן¹² זה עם זה ושע אותן¹³ ועשה מהן⁶
לבדין¹⁴ - הרי אלו פלאים¹⁵. טרפן וטוה אותן¹⁶
באחד וארג בגד¹⁷ מטוי זה - הרי זה פלאים.

(9) בכורות יז. ושם למדו כן מהיקש של צמר לפשתים, "מה פשתים שלא נשתנה, אף צמר שלא נשתנה", וזה נשתנה. (10) ממה שאמרו שם "אין לוקין עליו", למד רבינו שמדרבנן אסור משום מראית העין, כמו שיריים וכלך שלמעלה (כסף-משנה). ועז שנוול מרחל שצמרו אינו דומה כלל לצמר רחלים, אינו אסור כלל (ר"י קורקוס). (11) [דעת רבינו שאו שוע, או טווי או נוז, ראה להלן, והוא מונה אותם כולם]. (12) כלומר, ערבם ביחד. (13) סרקם במסרק והחליקם, "איש חלק" (בראשית כז, יא) תרגם אונקלוס: "גבר שעיע" (רע"ב). וסובר רבינו כדעת רש"י בנדה סא: ששוע היינו צמר ופשתים ביחד. (14) אף-על-פי שהם שוע, ודעת רבינו ששוע בלבד הוא כלאים מן התורה, ראה להלן, הוצרך לעשיית לבדים, שאם לא עשה לבדים אינם "בגד", והתורה אמרה (ויקרא יט, יט) "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך". וכן מפורש בספרא (פ' קדושים פרק ד הלכה יח): "ובגד כלאים, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו, יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, תלמוד לומר בגד, אין לי אלא בגד, מניין לרבות את הלבדים, תלמוד לומר שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". כלומר, מכיון שאסרה תורה או שוע או טווי או נוז, על-כרחנו שלבדים בכלל בגד, שהרי מדבר שהוא שוע בלבד, ואינו טווי, אי-אפשר לעשות אלא לבדים]. (15) כלומר, כלאים מן התורה. וכן הוא בכלאים פ"ט משנה ט: "לבדים אסורים מפני שהם שועים". והראב"ד השיג: "לבדים אינם מן התורה, שאין טוויין אלא שוע בלבד". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה: "שלא יהיו כלאים עד שיהיו נחברים אלו שלשה הענינים כולם (כלומר, שוע טווי ונוז), וכל מה שאינו כך הוא כלאים מדברי סופרים, וזו הלכה פסוקה באמת ואין בו ספק, וכן אמרו בגמרא, ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך, אל יכנס בלבך ספק, שהוא שכח ההלכה ההיא האמורה בגמרא נדה (סא:). אבל שוב חזר בו רבינו, וכתב במהדורה שניה שם: "כך אמרו מקצת הגאונים, וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי, אלא שכל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה, ומה שזכר בגמרא נדה (שם) והלכתא כמר זוטרא, שאמר: עד שיהיה שוע טווי ונוז, אינו לשון

סיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני ב' טבת - ספר זרעים - הלכות כלאים קמא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- בפירוש המשנה שם. (22) סל קטן. (23) כלומר שחיברם.
- (24) של עור, ראה בפירוש המשנה שם. (25) שם משנה ט.
- (26) ספרי פ' תצא שם.
- ד. ומנזין שכל אסורין אלו של תורה? שהרי הצריך
הכתוב להחזיר פלאים בציצית, כמו שלמדו²⁷ מפי
השמועה שלא נסמכה פרשת פלאים לפרשת
ציצית²⁸ אלא להחזיר פלאים בציצית, והציצית חוטין
קשורין בלבד הן²⁹, מכלל שהבור כזה שלא במקום
מצוה אסור מן התורה, שאינו ממעט בתורה דבר
שהוא אסור מדברי סופרים.
- (27) יבמות ד. (28) שנאמר (דברים כב, יא-יב) "לא תלבש
שעטנו צמר ופשתים יחדיו, גדילים תעשה לך".
(29) מנחות לט. [והם שזורים, כמפורש בספרי סוף פרשת
שלח, תוספות נדה סא: ד" שוע].
- ה. הפלאים אין לו שעור, אפלו חוט³⁰ כל שהוא
של צמר בגד גדול של פשתן³¹ או של פשתן בצמר
- אסור.
- (30) [שזור, כמבואר למעלה]. (31) בנדה שם: "בגד שאבד
בו כלאים (היינו שאבד החוט ואינו ניכר), לא ימכרנו לגוי".
ובתוספות שם הקשו: יבטל החוט ברוב? ותרצו שלא שייך
ביטול ברוב אלא כשהאסור מעורב בהיתר, אבל כלאים
ששניהם היתר ונאסרים ע"י תערובת, כך אסור המרובה כמו
המועט. (אבל לדעת רבינו, גם צמר בפשתים מתבטל (ראה
להלן הלכה ו), וכאן אינו בטל מפני שחוט חשוב הוא,
וראה בתוספות עבודה זרה ס"ה: ד"ה הבגד).
- ו. צמר רחלים³² וצמר גמלים וביצא בו³³ שטרפן
זה בזה וטוה מהן טויה³⁴: אם היה החצי מן
הרחלים³⁵ - הרי הפל בצמר רחלים, והרי הוא
פלאים עם הפשתן³⁶; ואם היה הרב מן הגמלים -
מתר לערבם עם הפשתן, מפני שצורת הפל צורת
צמר גמלים, ואין חוששין לנימות של צמר
המערבין בהן, מפני שאינן חוטי צמר³⁷.
- (32) כלאים פ"ט משנה א. (33) צמר של ארנבים (להלן
הלכה ט). ואין לך כלאים אלא בצמר של רחלים ואילים
בלבד, ראה למעלה הלכה א. (34) באופן שכל חוט וחוט
מעורב מצמר רחלים וצמר גמלים. אבל אם עירב חוט של
צמר רחלים בתוך חוטי צמר גמלים, ואחר-כך עירב בהם
חוטי פשתן - אסור, שהחוט חשוב הוא אינו בטל (להלן
בסוף ההלכה, וכן הוא בכס"מ בשם התוספתא פ"ה, וראה
בתוספתא כפשוטה שם). (35) משנה שם. (36) אם כל
חוט וחוט שזור (ראה למעלה הלכה ג), וראה להלן הלכה
ז, שמדרבנן אסור אפילו אם אינם שזורים כל אחד ואחד,
כיון שארגם יחד. (37) אלא כל חוט וחוט מעורב מצמר
רחלים וצמר גמלים, ואילו חוט צמר - אינו בטל, ראה
למעלה.
- ז. לפיכך, עורות הפכשים שעושין מהן בגדים, אף
על פי שתופרין אותן בפשתן - מתירין, ואין חוששין

- לנימות של צמר, אף על פי שנוכרכו בכלל חוט
הפשתן³⁸ שתפרו בו, שהרי בטלו במעוטר³⁹.
- (38) אף-על-פי שאין כאן לא שוע (ביחד), לא טווי (ביחד)
ולא נזו כל אחד לחוד (ראה למעלה הלכה ג - אסור
מדרבנן, כיון שהם נזו (=שזורים) ביחד, ועיין ראב"ד.
(39) כיון שאין כאן חוט של אסור (ראה למעלה הלכה ו).
וכאן למדנו רבינו שגם בכלאים, שהם תערובת היתר והיתר,
יש ביטול, ולא כדעת התוספות בנדה סא: (הובא למעלה
הלכה ה), ועיין ראב"ד.
- ח. וכן הקנבוס⁴⁰ והפשתן שטרפן זה בזה: אם רב
מן הקנבוס - מתר לארג הטווי מהן עם חוטי צמר;
ואם היו מחצה למחצה - אסור.
- (40) כלאים שם. ואינו כלאים עם הצמר.
- ט. העושה בגדי פלו צמר גמלים או צמר ארנבים
או קנבוס, וארג בו חוט של צמר מצד זה וחוט של
פשתן מצד זה - הרי זה אסור משום פלאים⁴².
- (41) תוספתא כלאים פרק אחרון. (42) ראה למעלה הלכה
ג "אף-על-פי שהרצועה (= של עור) באמצע". ועיין רש"י
שם.
- י. בגד צמר שנופרם⁴³ - מתר לפרף⁴⁴ אותו בחוטי
פשתן. וקושר⁴⁵, אכל לא יתפר.
- (43) שנקרע. תוספתא סוף כלאים. (44) לחבר. (45) היינו
שמחבר שני ראשי הקרעים, וכורך החוט סביבם וקושרו על
גביהם, שכיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת
הקשר, אין זה חיבור (ש"ך יורה-דעה סימן ש ס"ק ד בשם
הרא"ש).
- יא. לובש אדם בגדי צמר⁴⁶ ובגדי פשתן וחוגר
עליהם מבחוץ⁴⁷, ובלבד שלא יכרך⁴⁸ את המשיחה
ויקשר בה בין כתפיו.
- (46) תוספתא שם. (47) שם. (48) בדפוס רומי, ובכ"י
אברבנאל: "יטרוף", וכן הוא בעוד כתביו. וכן הוא
בתוספתא שם (לפי הרא"ש נדה פ"ט הלכות כלאי בגדים
סימן כ). והיינו שלא יערב את שתי המשיחות של שני
הבגדים, ויקשרם ביחד, באופן שאינו יכול לפשטם אחד
אחד, אלא לאחר שיתיר את הקשר (רא"ש שם, וראה
בתוספתא כפשוטה).
- יב. פלאי בגדים - מתר לעשותם ולמכרם⁴⁹, ואין
אסור אלא ללבשן בלבד או להתפסות בהן⁵⁰.
- שנאמר: לא תלבש שעטניו, ונאמר: לא יעלה עליך;
העליה שהיא דרך לבישה⁵¹ - אסור, אכל עליה
שאין דרך לבישה, כגון אהל שהוא כלאים - מתר
לישב תחתיו⁵². וכן מתר מן התורה לישוב על
מצעות של פלאים⁵³; שנאמר: לא יעלה עליך -
אכל אתה מצינו תחתיה. ומדברי סופרים, אפלו
עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהן פלאים -

1 אָסור לַיִשֵּׁב עַל הָעֵלִיז, שְׁמָא תַּפְרָךְ נִמְאָ 54 עַל
2 בְּשָׂרוֹ.

15 הַגְּשָׁמִים⁶⁹. וְהַצְנוּעִין תּוֹפְרִין בְּאַרְץ. וְכֵן מוֹכְרֵי⁷⁰
16 כְּסוּת⁷¹ - מוֹכְרִין בְּדֶרֶךְ⁷², וּבִלְבָד שְׂלֵא יִתְּפוּנוּ בַּחֲמָה
17 שְׂעִיל לָהֶם הַכְּלָאִים שְׂעַל כְּתָפָן מִן הַחֲמָה, וְלֹא
18 יִתְּפוּנוּ בְּגָשָׁמִים לְהַתְחַמֵּם בּוֹ. וְהַצְנוּעִין מִפְּשִׁילִין
19 בְּמִקְל לְאַחֲרֵיהֶן.

(49) כלאים פ"ח משנה א. (50) אסור משום העלאה, כדלהלן. (51) יבמות ד: (52) ירושלמי סוף כלאים: "אהלים אין בהן משום כלאים" (כסף-משנה). וכן הוא בתוספתא כלאים סוף פרק ה. (53) יומא ט. (54) של כלאים, ויש נימים גסים וגדולים כגון של גלופקרין ומחממת במקומה (רש"י ביצה יד:).

3 י.ג. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרִכּוּן, כְּגוֹן יְרִיעוֹת
4 וּשְׂמָלוֹת; אֲבָל בְּקָשִׁין⁵⁵ שְׂאִינָן נִכְרְכִין, כְּגוֹן כָּרִים
5 וּכְסָתוֹת⁵⁶ - מִתֵּר לַיִשֵּׁב וּלְהַסֵּב עֲלֵיהֶן, וְהוּא שְׂלֵא
6 יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם⁵⁷.

(55) יומא שם. (56) כלאים פ"ט משנה ב: "הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים", והיינו לשבת עליהם, הואיל והן קשות, לא גזרו בהם שמה תיכרך נימא על בשרו. אבל להתכסות בהם אסור (עיין בתוספות ביצה טו. ד"ה אלא בקשין). (57) כלאים שם. שאם בשרו נוגע בהם, יש לחשוש שמה תיכרך ('תוספות יום-טוב' שם). [ומדברי רבינו להלן (הלכה טו) נראה שאין זה משום חשש שמה תיכרך אלא שבנוגע בבשרו החמירו חכמים, כיון שהוא נהנה מן הכלאים].

7 יד. וְכֵן הַפְּרִכָּת⁵⁸ שֶׁהִיא כְּלָאִים: אִם הִיְתָה רַכָּה -
8 אֲסוּרָה, שְׁמָא יִסְמְךָ לָהּ הַשְּׂמֶשׁ וְתַעֲלֶה עַל בְּשָׂרוֹ;
9 וְאִם הִיְתָה קָשָׁה שְׂאִינָה נִכְרְכָת - מִתְּרִית⁵⁹.

(58) ביצה יד: (59) שם טו.

10 טו. מְנַעַל שֶׁהוּא כְּלָאִים⁶⁰ וְאִין לוֹ עֶקֶב⁶¹ - מִתֵּר
11 לְלַבְּשׁוֹ לָהּ; שְׁעוֹר הָרָגֶל קָשָׁה הוּא⁶², וְאִינוּ נִהְיָה
12 כְּשֶׂאֶר עוֹר הַגּוֹף⁶³.

(60) כלאים פ"ט משנה ז: "ומנעל של זרד, אין בו משום כלאים" וכתב שם רבינו בפירושו: "ומנעל של זרד היא דמות מנעל שנותנים תחת כף הרגל". ובביצה טו. "אמר רב פפא, ערדלין אין בהם משום כלאים". ופירשו הגאונים (רא"ש נדה פ"ט שם) "כנגד העקב של רגל, יש עושין אותו של צמר וקורין אותו נמטי, אין בהם משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם". וראה להלן. (61) ה'תוספות יום-טוב' (שם) כתב "שכצ"ל ואין לו אלא עקב". זה מתאים למה שפירש רבינו במשנה שם, ולמה שכתוב שפירושו הגאונים, ראה למעלה. ועיין בביאור הגר"א ליו"ד סימן שא סי"ק יח שכתב שהגהתו של ה'תוספות יום-טוב' נכונה. (62) כדברי הגאונים, ראה למעלה, ואף הנעל קשה (הגה ביו"ד שם סעיף יג). (63) [כלומר, אף-על-פי שבכרים וכסתות שהם קשים, אמרו (למעלה הלכה יג) "והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם" - כאן בנעלים שגם הרגל קשה ואינו נהנה - מותר, וראה למעלה שם].

13 טז. תּוֹפְרֵי⁶⁴ כְּסוּת⁶⁵ - תּוֹפְרִין בְּדֶרֶךְ⁶⁶, וּבִלְבָד שְׂלֵא
14 יִתְּפוּנוּ⁶⁷ בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחֲמָה⁶⁸ וּבְגָשָׁמִים מִפְּנֵי

(64) כלאים שם משנה ו. (65) שיש בה כלאים. (66) שמניחים הבגדים על ירכותיהם לתפרם. (67) שהעלאה לא אסרה תורה אלא אם נהנה, ולמדו כן (יבמות ד: ד:) מ"לא תלבש", שסתם לבישה יש בה הנאה. אבל לבישה עצמה אסורה אפילו בלי הנאה, ראה להלן הלכה יח ובכסף-משנה שם. (68) להגן על הירכיים מן החום. (69) כי דבר שאינו מתכוון, מותר לכתחילה (שבת כט:). ואף-על-פי שבי"פסיק רישיה ולא ימות" הלכה היא שאסור (ראה בפ"א מהלכות שבת הלכה ו) - בהנאה אין הדבר כן, שאם אינו מתכוון להנאה, אין זו הנאה (ר"ן הובא במלאכת שלמה שם). (70) שם משנה ה. ויש להעיר שבמשנה שם שנו תחילה דין מוכרי כסות, ואחר-כך דין תופרי כסות, ועיין במלאכת שלמה שם שכתב שסדר המשנה הוא בדרך "לא זו אף זו". (71) שיש בה כלאים. (72) ששם על כתיפו להראות לקונים.

20 יז. לֹא יִקַּח אָדָם בִּיצָה⁷³ כְּשֶׁהִיא חֲמָה בְּכֶבֶד כְּלָאִים,
21 שֶׁהִיא הוּא נִהְיָה כְּכֵלָאִים מִפְּנֵי הַחֲמָה⁷⁴ אוֹ מִפְּנֵי
22 הַצְנָה⁷⁵. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בִּזָּה.

(73) ירושלמי כלאים שם הלכה ב. (74) שמונעו מלכוות בביצה, והוא מכויין לכך (רבינו אליהו מלונדריש). (75) שהבגד מתחמם מהביצה ומחמם את היד, ואף זה, כשמתכוין לכך.

23 יח. לֹא יִלְבֹּשׁ אָדָם כְּלָאִים עֲרֵא⁷⁶, וְאֶפְלוֹ עַל גְּבִי
24 עֲשָׂרָה בְּגָדִים⁷⁷ שְׂאִינוּ מִהֵנָּה כְּלוּם⁷⁸, וְאֶפְלוֹ
25 לְהַבְרִיחַ אֶת הַמָּכֶס⁷⁹. וְאִם לְבֹשׁ בֶּן - לֹאֲקָה⁸⁰.

(76) כלאים שם משנה ב: "אין עראי לכלאים". (77) שם. (78) [ואף-על-פי שאמרו (יבמות שם) "דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך, הוה-אמינא כל דרך העלאה אסור רחמנא, ואפילו מוכרי כסות (כלומר, הצנועים המפשילים במקל לאחריהם, כן הוא בירושלמי כלאים פ"ט הלכה א, ועיין שם בתוספות ישנים) כתב רחמנא לא תלבש שעטנז, דומיא דלבישה דאית ביה הנאה" - לא אמרו כן אלא ללמוד על העלאה, שאינה אסורה אלא אם נהנה, ולמדו כן מפני שסתם לבישה יש בה הנאה, אבל לא באו ללמד כך על לבישה עצמה, שגם באופן שאין בה הנאה, כגון הלוכש על גבי עשרה בגדים - גם כן היא בכלל לא תלבש, ואסור (ועיין כסף-משנה, וראה להלן הלכה כה). אבל עדיין לא יתיישב מה שאמרו בבבא קמא ק"ג. שלדעת האומר דבר שאינו מתכוין מותר, מותר ללבוש כלאים להבריח את המכס, והלא גם בלי הנאה אסור, ואיזו כוונה צריך כאן?]. (79) כדי לעבור בו את השער שנוטלים בו המכס, לפי שאינם מקבלים מכס מבגדים שאדם לבוש בהם. והמדובר במוכס שאין לו קצבה, שאם במוכס שיש לו קצבה, הרי

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני ב' טבת - ספר זרעים - הלכות כלאים קמג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- אסור משום גזילה (פ"ה מהלכות גזילה ואברה הלכה יא).
ואף כאן האיסור מחמת הלבשה, ואף-על-פי שאינה להנאה. ראה למעלה. (80) משום "לא תלבש שעטנז".
- יט. אין אסור משום פלאים אלא בגדים שהן דרך חמום⁸¹, כגון הפתנת והמצנפת והמכנסים והאבנט והשמלה ובגדים שמחפין בהן את השוקים ואת הידים וכיוצא בהם. אבל צלצולי⁸² קטנים שעושין אותן העם בבית יד שלהן לצרר בהן מעות או תבלין⁸³, וסמרטוט⁸⁴ שמניחין עליו רטיה או מלוגמא או אספגנית⁸⁵ וכיוצא בהן - הרי אלו מתרין, אף על פי ששורו נוגע בהן, שאין דרך חמום בכך.
- (81) ביצה טו. (82) חגורות. (83) שם. (84) תוספתא וירושלמי סוף כלאים. (85) מיני תחבושת.
- כ. ציץ של עור⁸⁶ או משי וכיוצא בהן שתלה בו חוטי צמר וחוטי פשתן מרדלין על פני האדם כדי להפריח הזבובין⁸⁷ - אין בו משום פלאים, שאין דרך חמום בכך⁸⁸.
- (86) היא "אסטמא" שנזכרה בשבת נז: (כספ-משנה). (87) כן מפרש רבינו "כליא פרוחי" בגמרא שם. (88) ראה ברש"י (שם) שפירש שאין בה כלאים משום שאינו טווי, ובתוספות שם בשם ריב"א משום שהוא דבר קשה.
- כא. המנהיג בהמות ומכנים חבליים⁸⁹ לתוף ידו, מהן פשתים ומהן צמר - הרי זה מתר ואף על פי שפורכן על ידו. אבל אם קשרן פלן - נעשו פלאים ואסור לו לפרכן על ידו.
- (89) שם נד.
- כב. מטפחות שמקנחין בהן את הידים⁹⁰, ומטפחות שמספגין⁹¹ בהן הפלים והקרקעות, (ומטפחת ספר תורה)⁹², ומטפחות ספרים⁹³ - אסורים משום פלאים, שהרי הידים נוגעות בהן והן נכרכין על היד תמיד ומתחממין.
- (90) הן "מטפחות ידיים" שבמשנה (כלאים פ"ט משנה ג) וכן' אלעזר שפסקו בירושלמי כמותו. (91) במשנה שם: "ומטפחות הספג". (92) בדפוס רומי ליתא, וראה להלן. (93) לפי הנוסחא שבדפוס רומי "מטפחת ספר תורה" חסר כאן, מסתבר שיש לקרוא כאן: "ספרים", והיינו מטפחות ספרי-תורה (ראה בפירוש רבינו שם), והם אחד משלושת הדברים (=מטפחות הידים, מטפחות הספרים, מטפחות הספג) שנחלקו בהם חכמים ורבי אלעזר, והלכה כרבי אלעזר (ראה למעלה), ואילו מטפחות הספרים (=המגלחים) שבסוף המשנה, שהם מלבוש גבר על הגוף, לא נחלקו בהם חכמים, ולדברי הכל נאסרו משום כלאים (ראה ברע"ב שם), ולכן השמיטו רבינו, וראה בר"י קורקוס וברדב"ז.
- כג. אותות⁹⁴ שעושין הפוכסין⁹⁵ והגרדין⁹⁶ בבגדים
- כדי שיהא כל אחד מכיר את שלו, אם היתה אות של צמר בפשתן או פשתן בצמר - הרי זה אסור, אף על פי שאינו חשוב אצלו⁹⁷.
- (94) שם משנה י. (95) כובסי בגדים. (96) האורגים. (97) כלומר, אצל בעל הבגד. והיה מקום לסברא שייבטל בבגד (ראה למעלה הלכה ז) - השמיענו שאסורים משום כלאים, שכיון שהוא ניכר - אינו בטל בתערובת.
- כד. בגד צמר⁹⁸ שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת - אינו חבור⁹⁹ ואין זה פלאים. קבץ¹⁰⁰ שני ראשי החוט כאחד¹⁰¹ או שתכף שתי תכיפות¹⁰² - הרי זה פלאים.
- (98) משנה שם. (99) שאינו בר קיימא, שהרי כשימשיכו אדם הוא מתפרד מיד, ראה בפירוש המשנה שם. (100) משנה שם. (101) וקשרם (רע"ב). (102) אפילו לא קיבץ ראשיהם (כספ-משנה). ויש אומרים שאינו כלאים אלא אם קשר שני ראשי החוט, כמו שאמרו לענין שבת, ראה פ"י מהלכות שבת הלכה ט (ר"ש). ויש מחלקים בין מלאכת שבת שאינו חייב אלא על מלאכה המתקיימת, לבין כלאים שאיסורו בחיבור אף-על-פי שאינו מתקיים (רדב"ז).
- כה. מתר לעשות מן הפלאים תכריכין למת¹⁰³, שאין על המתים מצוה¹⁰⁴. ולעשות ממנו מרדעת¹⁰⁵ לחמור¹⁰⁶ ויושב עליה¹⁰⁷, והוא שלא יהיה פשוט נוגע בה¹⁰⁸. ולא יניח מרדעת זו¹⁰⁹ על כתפו¹¹⁰, אפילו להוציא עליהן את הזבל.
- (103) שם משנה ד. (104) כר' יוחנן בנדה סא: (ולולא טעם זה היה אסור. ואף-על-פי שאין המת נהנה מן הבגד - הרי דעת רבינו שלבישת כלאים אסורה אפילו בלי הנאה, ראה למעלה הלכה יח, ועיין תוספות שם, ור"ש כאן). (105) אוכף. (106) כלאים שם. (107) מפני שהוא קשה וקשים מותר לישב עליהם (למעלה הלכה יג). (108) נלמד ממה שאמרו בכרים וכסתות (למעלה שם). (109) משנה שם. (110) שכל העלאה אסורה. ואין זה דבר שאינו מתכוין (ראה למעלה הלכה טז), שהרי רוצה הוא בלבישה זו ונהנה ממנה, שאינו מתלכלך בזבל.
- כו. המת והבהמה¹¹¹ שהיו מלבשין פלאים - מתר לנשאן¹¹² על כתפו.
- (111) תוספתא סוף כלאים. (112) [שאינו מתכוין להנאה, והרי זה כמוכרי כסות, ראה למעלה הלכה טז].
- כז. בגד צמר¹¹³ שאבד בו¹¹⁴ חוט¹¹⁵ של פשתן, או בגד פשתן שאבד בו חוט של צמר - הרי זה לא ימכרונו לנכרי, שמא ימכרונו¹¹⁶ הנכרי לישראל. ולא יעשנו מרדעת לחמור¹¹⁷, שמא ימצא אותו אחר ויקרענו מעל המרדעת וילבשונו, שהרי אין הפלאים נכר בו¹¹⁸. וכיצד תקנת¹¹⁹ בגד זה? צובעו, שאין הצמר והפשתים עולים בצבע אחד, ומיד הוא נכר לו ושוטטו. ואם לא נכר - הרי זה מתר; שמא

להשיב האבידה, והלאו נדחה מפני כבוד הבריות (שם).
 (131) וניתן למחילה (שם), וראה בתוספות שבועות ל: ד"ה
 אבל. (132) שכן מיטמא למת מצוה. (133) ברכות כ.
 ופירש"י שם: "דמעיקרא כשנכתב לא-תעשה דטומאה, לא
 על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים". וכן
 כוונת רבינו (אור שמח). ושם שאלו עוד: "ולייגמר מינה
 (כלומר: נלמוד ממה שעושה פסח מיטמא למת מצוה,
 ומבטל הקרבת פסחו) שב ואל-תעשה שאני", כלומר ביטול
 הקרבת הפסח אינו אלא ב"שב ואל-תעשה", ואילו כלאים
 לובש על גופו ב"קום ועשה". ורבינו השמיט זאת. [אבל
 צריך עיון בדברי רבינו: כיון שלא דיבר אלא על מת מצוה
 שהוא ב"קום ועשה", ולא דיבר כלל על עושה פסח, למה
 הביא הפסוק "ולאחותו", הלא טומאה לכהן כמת מצוה
 (מבלי ביטול קרבן פסח) נלמד מהפסוק "לאחיו", עיין
 רש"י שם]. (134) ברכות שם.

1 נְשַׁמְט¹²⁰ וְהִלֵּךְ לוֹ, שְׁהָרִי בְּדֶק וְלֹא מֵצָאוֹ. וַיִּכְבֶּר
 2 בְּאַרְנוֹ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת¹²¹, שֶׁכָּל אֲסוּר סִפְקוֹת
 3 מִדְּבָרֵי סוּפְרִים, וּלְפִיכֶךְ הִקְלּוּ בְּסִפְקָם¹²².

(113) פסחים מ: (114) שנארג בו ואינו ניכר (רש"י
 בפסחים שם). (115) ראה למעלה הלכות וז' שרק חוט,
 שהוא חשוב, אינו בטל. (116) פסחים שם. (117) שם.
 (118) אבל אם הכלאים ניכרים בו, עושים אותו מרדעת
 לחמור, כמבואר למעלה (תוספות שם). (119) נדה סא:
 (120) שם. (121) פרק יח הלכה יז. (122) ראה בכסף-
 משנה לפ"ט מהלכות טומאת מת הלכה יב.

4 כח. הַלּוֹקֵחַ כָּלִי צִמְרִי¹²³ מִן הַנִּכְרִי - צָרִיךְ לְבָדְקוֹ
 5 יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא הֵן תְּפוּרִין בְּפִשְׁתָּן.

(123) ראה בכלאים פ"ט משנה ז.

21 ל. הַלּוֹבֵשׁ פְּלָאִים אוֹ הַמְתַּפְסֵּה בוֹ - לּוֹקֵה¹³⁵. הִיָּה
 22 לְבוּשׁ¹³⁶ בְּכִלְאִים כָּל הַיּוֹם כָּלוּ - אֵינוֹ לּוֹקֵה אֶלָּא
 23 אַחַת. הוֹצִיא רֹאשׁוֹ¹³⁷ מִן הַבֶּגֶד וְהַחֲזִירוֹ, הוֹצִיא
 24 רֹאשׁוֹ וְהַחֲזִירוֹ¹³⁸, אָף עַל פִּי שְׁלֹא פָשַׁט הַבֶּגֶד
 25 כָּלוּ¹³⁹ - הָרִי זֶה חַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. בְּמָה
 26 דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיֵּב אַחַת כָּל הַיּוֹם? כְּשֶׁהִתְרוֹ
 27 בוֹ הַתְּרָאָה אַחַת; אֲבָל אִם הִתְרוֹ בוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: פָּשַׁט
 28 פֶּשֶׁט¹⁴⁰, וְהוּא לְבוּשׁ בוֹ, וְשָׂהָה כְּדִי לְפָשַׁט וְלִלְבֹּשׁ
 29 אַחֵר שֶׁהִתְרוֹ בוֹ - הָרִי זֶה חַיֵּב עַל כָּל שֶׁהִיָּה
 30 וְשָׂהָה¹⁴¹ שֶׁהִתְרוֹ בוֹ עָלֶיהָ וְאָף עַל פִּי שְׁלֹא פָּשַׁט.

(135) משום לא תלבש. (136) משנה במכות כא. (137) כן
 מפרש רבינו, מה שאמרו (שם כא:): "מחוי רב אחא בריה
 דרב איקא עיולי ואפוקי" (כסף-משנה). (138) ובכל פעם
 התרו בו (כסף-משנה). [ורבינו אליהו מלונדריש (פירוש
 רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו עמ' ג) כתב: אף-על-פי שלא
 התרו בו אלא אחת, ועיין שם הערה 54]. (139) כלומר,
 אף-על-פי שבשהה כדי לפשוט וללבוש אינו חייב אלא-אם-
 כן היה שהות לפשוט כולו וללבוש - כל זה אינו אלא
 בשהה לחדוד ולא עשה מעשה, אבל אם עשה מעשה והוציא
 ראשו - חייב, אף-על-פי שלא פשט כולו. (140) במשנה
 שם: "אמרו לו אל תלבש אל תלבש, והוא פושט ולובש,
 חייב על כל אחת ואחת", אולם בסוגיא שם, אמר רב אשי
 לאו דוקא פושט ולובש, אלא אפילו שהה כדי לפשוט
 וללבוש חייב, וכן פסק רבינו. לפיכך כתב בהתראת העדים:
 "אמרו לו פשוט פשוט". (141) ואף-על-פי שלא עשה
 מעשה בכל פעם, חייב הוא על כל התראה והתראה - מאחר
 שהיה בידו לתקן להסיר האיסור מעליו, בכל פעם שמתרים
 בו, חשוב כעושה מעשה הליבשה, וכן כתב הריטב"א שם
 בשם התוספות, והביא ראיה מהסוגיא בברכות כ. (שהבאנו
 למעלה הלכה כט) שמה שאינו פושט בגד כלאים וממשיך
 להתכסות בו, הרי הוא "קום ועשה".

31 לֹא. הַמְלַבֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ פְּלָאִים: אִם הִיָּה הַלּוֹבֵשׁ
 32 מְזִיד - הַלּוֹבֵשׁ לּוֹקֵה¹⁴², וְהַמְלַבֵּשׁ עוֹבֵר מְשוּם
 33 וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מְכַשְׁל¹⁴³; וְאִם לֹא יָדַע הַלּוֹבֵשׁ

6 כמ. הַרּוֹאֶה פְּלָאִים¹²⁴ שֶׁל תּוֹרָה¹²⁵ עַל חֲבֵרוֹ¹²⁶,
 7 אִפְלוּ הִיָּה מְהִלֵּךְ בְּשׁוֹק - קוֹפֵץ לוֹ וְקוֹרְעוֹ עָלָיו
 8 מִיָּד¹²⁷. וְאִפְלוּ הִיָּה רְבוּ¹²⁸ שֶׁלְמָדוֹ חֻכְמָה. שְׁאִין
 9 כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחָה אֲסוּר לֹא תַעֲשֶׂה הַמְּפָרֵשׁ
 10 בַּתּוֹרָה¹²⁹, וְלָמָּה נִדְחָה בְּהֶשֶׁב אֲבָדָה¹³⁰? מִפְּנֵי שֶׁהוּא
 11 לָאוּ שֶׁל מְמוֹן¹³¹. וְלָמָּה נִדְחָה בְּטַמְאָת מֵת¹³²?
 12 הוֹאִיל וּפְרַט הַכְּתוּב 'וְלֹא-חֲתוּ'¹³³. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה
 13 לְמָדוֹ: לְאַחֲתוֹ אֵינוֹ מְטַמֵּא, אֲבָל מְטַמֵּא הוּא לְמֵת
 14 מִצְוָה. אֲבָל דְּבַר שְׁאֲסוּרוֹ מִדְּבָרֵיהֶם - הָרִי הוּא
 15 נִדְחָה מִפְּנֵי כְבוֹד הַבְּרִיּוֹת¹³⁴ בְּכָל מְקוֹם. וְאָף עַל פִּי
 16 שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תִסּוּר מִן הַדֶּבֶר, הָרִי לָאוּ זֶה
 17 נִדְחָה מִפְּנֵי כְבוֹד הַבְּרִיּוֹת. לְפִיכֶךְ, אִם הִיָּה עָלָיו
 18 שְׁעִטָּגוֹ שֶׁל דְּבָרֵיהֶם - אֵינוֹ קוֹרְעוֹ עָלָיו בְּשׁוֹק, וְאֵינוֹ
 19 פּוֹשְׁטוֹ בְּשׁוֹק, עַד שֶׁמִּגִּיעַ לְבֵיתוֹ. וְאִם הִיָּה שֶׁל תּוֹרָה
 20 - פּוֹשְׁטוֹ מִיָּד.

(124) ברכות יט: (125) האסורים מדברי תורה. כן נראה
 בסוגיא שם. (126) [בגמרא שם: "המוצא כלאים בבגדו,
 פושטן אפילו בשוק", אבל בכ"י פרוז שם: "הרואה כלאים
 בבגדו של חברו". וכן הוא שם כ. לפי פירוש הגאונים
 (אוצר הגאונים שם עמ' 48) במעשה של רב אדא בר אבהו,
 שראה כותית שלבשה כרבלתא, קם וקרעה ממנה,
 שכרבלתא זו היא בגד שיש בו שעטנז, הרי שגם בבגד
 חבירו קורעו ופושטו. אבל יש אומרים שבבגד חבירו אינו
 קורע, מכיון שחבירו אינו יודע והוא שוגג (הרא"ש בנדה
 פ"ט הלכות כלאי בגדים סימן ו), וראה בפירושי רבינו
 אליהו מלונדריש עמוד ב הערה 32]. (127) שכל רגע ורגע
 הוא עובר על איסור לבישת כלאים. (128) למדו רבינו,
 ממה שאמרו בברכות שם: "פושטו אפילו בשוק. מאי
 טעמא, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לגד ד', כל מקום
 שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב", הרי שגם רבו
 בכלל זה (כסף-משנה ורדב"י). (129) אבל איסור דרבנן
 נדחה (ברכות שם). (130) שכתוב בו "לא תוכל להתעלם",
 ועל זקן שאינו לפי כבודו, נאמר "והתעלמת", ואינו חייב

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ג' טבת - ספר זרעים - הלכות מתנות עניים קמה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

במתנות עניים. ומאימתי מותרין כל אדם בלקט שכחה ופאה ועוללות. מתנות עניים אלו אם נוהגות בחוצה לארץ. וכמה שיעור הפאה.

1 **שֶׁהַבֶּגֶד הוּא פְּלָאִים, וְהָיָה הַמִּלְפִּישׁ מִזִּיד - הַמִּלְפִּישׁ**
2 **לֹקֵה¹⁴⁴, וְהַלּוּבֵשׁ פְּטוּר.**

18 **א. הַקּוֹצֵר אֶת שְׂדֵהוּ - לֹא יִקְצֹר אֶת כָּל הַשְּׂדֵה כְּלָה, אֶלָּא יִנִּיחַ מַעֲט לְעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשְּׂדֵה; שְׁנֹאמֵר:**
19 **לֹא תְכַלֶּה פֶּאֶת שְׂדֵךְ בְּקִצְרֶךָ. אֶחָד הַקּוֹצֵר וְאֶחָד**
21 **הַתּוֹלֵשׁ. וְזֶה שְׁמֵנִית הוּא הַנִּקְרָא פֶּאֶה.**

22 **ב. וּכְשֶׁם שְׁמֵנִית בְּשְׂדֵה, כֵּן בְּאֵילָנוֹת. כְּשֹׂאֲסֹף אֶת**
23 **פְּרוֹתֶיהֶן - מִנִּיחַ מַעֲט לְעֲנִיִּים. עֶבֶר וְקִצְרֵה אֶת כָּל**
24 **הַשְּׂדֵה אוֹ אֶסֶף כָּל פְּרוֹת הָאֵילָן - לֹקֵחַ מַעֲט מִמָּה**
25 **שֶׁקֹּצֵר אוֹ מִמָּה שֶׂאֲסֹף וְנוֹתְנוֹ לְעֲנִיִּים; שְׁנֵתִינָתוֹ**
26 **מִצֹּת עֲשֵׂה, שְׁנֹאמֵר: לְעֲנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. וְאִפְלוּ**
27 **טַחֵן הַקֶּמֶה וְלָשׁוּ וְאִפְאוּ פֶת - הֲרִי זֶה נֹתֵן מִמֶּנּוּ**
28 **פֶּאֶה לְעֲנִיִּים.**

29 **ג. אֲבָד כָּל הַקִּצִּיר שֶׁקֹּצֵר אוֹ נִשְׂרֹף קֹדֶם שְׁנֵתֵן הַפֶּאֶה**
30 **- הֲרִי זֶה לֹקֵה; שֶׁהֲרִי עֶבֶר עַל מִצֹּת לֹא תַעֲשֶׂה,**
31 **וְאִינוּ יִכּוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שְׁבֵה שְׁנֵתֵן לוֹ.**

32 **ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר וּמְאָלֵם - לֹא יִלְקֹט הַשְּׂבָלִים**
33 **הַנוֹפְלוֹת בְּשַׁעַת הַקִּצִּיר, אֶלָּא יִנִּיחֵם לְעֲנִיִּים; שְׁנֹאמֵר:**
34 **וְלֶקֶט קִצִּירֶךָ לֹא תִלְקֹט. עֶבֶר וְלֶקֶטֶן, אִפְלוּ**
35 **טַחֵן וְאָפֶה - נֹתֵן לְעֲנִיִּים; שְׁנֹאמֵר: לְעֲנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב**
36 **אֹתָם. אֲבָדוּ אוֹ נִשְׂרָפוּ אַחֵר שֶׁלֶקֶטֶן קֹדֶם שְׁנֵתֵן**
37 **לְעֲנִיִּים - לֹקֵה.**

38 **ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרֹט מִן הָעֲנָבִים בְּשַׁעַת הַבְּצִירָה,**
39 **וְכֵן בְּעוֹלָלוֹת; שְׁנֹאמֵר: וְכִרְמֶךָ לֹא תַעֲזוֹלֵל, וּפְרֹט**
40 **כִּרְמֶךָ לֹא תִלְקֹט, לְעֲנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. וְכֵן הַמַּעֲמָר**
41 **וְשִׁכַח אֲלֵמָה אַחַת בְּשְׂדֵה - הֲרִי זֶה לֹא יִקְחָנָה; שְׁנֹאמֵר:**
42 **וְשִׁכַחַת עִמָּר בְּשְׂדֵה, לֹא תִשׁוּב לְקַחְתּוֹ. עֶבֶר וְלֶקְחוֹ,**
43 **אִפְלוּ טַחֲנוּ וְאִפְאוּ - הֲרִי זֶה נֹתְנוֹ לְעֲנִיִּים; שְׁנֹאמֵר:**
44 **לִגֵּר לִיתוּם וְלֹאֲלִמְנָה יִהְיֶה - זֶה מִצֹּת עֲשֵׂה. הֵא לְמִדָּת, שֶׁפֶלֶן מִצֹּת לֹא תַעֲשֶׂה**
45 **הַנֶּתֶק לַעֲשֵׂה הֵן, וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שְׁבָחֵן - לֹקֵה.**

47 **ו. כְּשֶׁם שֶׁהִשְׁכַּחַת בְּעִמָּרִים, כֵּן הִיא בְּקֶמֶה. אִם**
48 **שָׁכַח מִקְצֵת הַקֶּמֶה וְלֹא קִצְרָה - הֲרִי זֶה לְעֲנִיִּים. וְכִשֶּׁם**
49 **שֶׁהִשְׁכַּחַת בַּתְּבוּאָה וּכְיוּצָא בָּהּ, כֵּן יֵשׁ שִׁכְחָה לְאֵילָנוֹת**
50 **כָּלָן; שְׁנֹאמֵר: כִּי תַחֲבֹט זֵיתֶךָ לֹא תִפְאֹר אַחֲרֶיךָ,**
51 **וְהוּא הַדִּין לְשָׂאֵר הָאֵילָנוֹת.**

52 **ז. נִמְצְאָתָ לְמֹד, שֶׁאַרְבַּע מִתְּנוֹת לְעֲנִיִּים בְּכֶרֶם:**
53 **הַפֶּרֶט וְהַעֲזוֹלָלוֹת וְהַפֶּאֶה וְהַשְּׁכָחָה. וְשִׁלֵּשׁ מִתְּנוֹת**
54 **בַּתְּבוּאָה: הַלֶּקֶט וְהַשְּׁכָחָה וְהַפֶּאֶה. וְשִׁתִּים בְּאֵילָנוֹת:**
55 **הַשְּׁכָחָה וְהַפֶּאֶה.**

142- שהיה לו לפשוט מיד, ושהייה חשובה כלבישה אף-על-פי שלא עשה מעשה, ולפיכך לוקה כמו שביארנו בהלכה הקודמת. ועוד שהוא כמסייע למלביש, שמזמין לו את עצמו להלבישו ומסייע כעושה מעשה (כסף-משנה). 143) ועל לאו זה אינו לוקה, שהוא לאו שבכללות. והמלביש אינו לוקה על "לא תלבש" קרי "לא תלביש", כדלהלן, - שלעולם אין לוקין על פסוק זה אלא מלקות אחת: כשלוקה הלובש - אינו לוקה המלביש, ורק כשאין הלובש לוקה, כגון בשוגג, - לוקה המלביש, כדלהלן (כסף-משנה). 144) משום "לא תלבש", קרי "לא תלביש". [ומקור דברי רבינו בתוספתא מכות פרק ג (הוצאת צוקר מנדל עמ' 442 הערה 23): "המלביש את חבירו כלאים המטמא את הנזיר אף-על-פי שהמלביש מזיד (חייב - כצ"ל) והמטמא מזיד (חייב) פטור, אם היה לובש מזיד ומטמא (= ומיטמא) מזיד (חייב פטור) (היו) שניהם (שוגגין) (פטור) (פטורין)". כן צריך להגיה בתוספתא הנ"ל (ע"פ כתב-יד עהרפורט ווינה ודפוס ראשון), ראה בפירושי ר' אליהו מלונדריש עמ' ד הערה 56].

3 **לִב. כִּהְנִיִּים שֶׁלִּבְשׁוֹ¹⁴⁵ בְּגָדֵי כְהֵנָה שֶׁלֹא בְשַׁעַת**
4 **עֲבוּדָה, אִפְלוּ בְּמִקְדָּשׁ - לֹקֵחִין, מִפְּנֵי הָאֲבִנֵּט שֶׁהוּא**
5 **כְּלָאִים¹⁴⁶; וְלֹא הִתְרוּ בּוֹ אֶלָּא בְּשַׁעַת עֲבוּדָה, שֶׁהִיא**
6 **מִצֹּת עֲשֵׂה, פְּצִיצִית.**

145) ערכין ג: ושם מבואר שאפילו במקדש לוקין על כלאים שלא בשעת עבודה (כסף-משנה). 146) ראה בפ"ח מהלכות כלי המקדש הלכות א"ב.

סלקו להו הלכות פלאים בסייעתא דשמיא.

יום שלישי ג' טבת ה'תשע"ו

הלכות מתנות עניים

7 **יֵשׁ בְּכָלֶלֶן שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה מִצֹּת. שְׁבַע מִצֹּת עֲשֵׂה,**
8 **וְשֵׁשׁ מִצֹּת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרִטֵּן: (א) לְהֵנִיחַ**
9 **פֶּאֶה. (ב) שֶׁלֹא יִכְלֶה אוֹתָהּ. (ג) לְהֵנִיחַ לֶקֶט. (ד)**
10 **שֶׁלֹא יִלְקֹט הַלֶּקֶט. (ה) לְעֹזֵב עוֹלָלוֹת הַפֶּרֶם. (ו)**
11 **שֶׁלֹא יַעֲזוֹלֵל הַפֶּרֶם. (ז) לְעֹזֵב פֶּרֶט הַפֶּרֶם. (ח) שֶׁלֹא**
12 **יִלְקֹט פֶּרֶט הַפֶּרֶם. (ט) לְהֵנִיחַ שְׁכָחָה. (י) שֶׁלֹא יִשׁוּב**
13 **לְקַחַת הַשְּׁכָחָה. (יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֹׂר לְעֲנִיִּים. (יב)**
14 **לִתֵּן צִדָּקָה כְּמִסַּת יָד. (יג) שֶׁלֹא יֵאָמֵץ לִבּוֹ עַל**
15 **הָעֲנִיִּים.**

16 **וּבְאֹר מִצֹּת אֵלּוּ בְּפָרְקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

17 (1) יבאר שמצוה להניח פאה לעניים בסוף השדה או האילן. ודין אם עבר וקצר כל השדה ואסף כל פירות האילן. המעמר ושכח אלומה בשדה. ואם שכח מקצת קמה. מתנות עניים אלו אם יש בהן טובת הנאה לבעלים. ודין גר האמור

טו. כִּמָּה הוּא שְׁעוֹר הַפָּאָה? מִן הַתּוֹרָה אֵין לָהּ
שְׁעוֹר. אֶפְלוּ הַנִּיחַ שְׁבֵלַת אַחַת - יֵצֵא יָדֵי חוֹבְתוֹ.
אֶבֶל מִדְּבָרֵיהֶם אֵין פְּחוֹת מֵאֶחָד מִשְׁשִׁים, בֵּין בָּאֶרֶץ
בֵּין בְּחוּצָה לָאֶרֶץ. וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשְׁשִׁים לְפִי
גָּדֵל הַשָּׂדֶה, וְלִפִּי רֹב הָעֲנִיִּים, וְלִפִּי בְרִכַּת הַזֶּרַע.
כִּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהֵיא קִטְנָה בְּיוֹתֵר, שָׁאם הַנִּיחַ מִמֶּנָּה
אֶחָד מִשְׁשִׁים אֵינוֹ מוֹעִיל לְעָנִי - הֲרִי זֶה מוֹסִיף עַל
הַשְּׁעוֹר. וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרַבִּין - מוֹסִיף. וְאִם
זָרַע מְעַט וְאֶסְפָּה הַרְבֵּה, שֶׁהֲרִי נִתְּכָרֵךְ - מוֹסִיף לְפִי
הַבְּרָכָה. וְכֵל הַמוֹסִיף עַל הַפָּאָה - מוֹסִיפִין לוֹ שְׂכָר.
וְאֵין לְתוֹסֶפֶת זֹאת שְׁעוֹר.

יום רביעי ד' טבת ה'תשע"ו

פרק שני

1) יבאר כל הדברים שחייבין בפאה. וכמה שיעור הקרקע
שיהיה חייב בפאה ודין שחיוב הפאה בקמה. הקוצר שדהו
קודם שתוגמר או המקדיש שדהו והיא קמה. גוי שקצר
שדהו ואח"כ נתגיר. ואם שוכרים פועלים נכרים לקצור.
באיזה מקום מן השדה מניחים הפאה. ואם הפועלים
מוזהרים להניחם. פאת דברים הנקצרים, אם קוצרים אותם
העניים. ואם מחלקים אותם או בוזזין אותה. ודין בכמה
עלות ביום מחלקין הפאה. והעני שנטל מקצת הפאה וזרק
על השאר.

א. כל אכל, שגדוליו מן הארץ, ונשמר, ולקישתו
כלו פאחת, ומכניסין אותו לקיום - חיב בפאה;
שנאמר: ובקצרכם את קציר ארצכם.

ב. כל הדומה לקציר² בחמש דרכים אלו - הוא
שחיב בפאה. כגון התבואה והקטניות והחרובין
והאגוזין והשקדים והרמונים והענבים והזיתים
והתמרים בין יבשים בין רכים³, וכל פיוצא באלו.
אבל אסטיס⁴ ופואה וכיוצא בהן - פטורין, מפני
שאיןן אכל⁵. וכן כמהין ופטוריות - פטורין, מפני
שאין גדוליהן מן הארץ כשאר פרות הארץ⁷. וכן
ההפקר - פטור, שאין לו מי שישמרנו, שהרי הוא
מפקר לכל. וכן התאנים - פטורין, מפני שאין
לקישתן פאחת, אלא יש באילן זה מה שיגמר היום
ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים. וכן ירק -
פטור, שאין מכניסין אותו לקיום. השומים
והבצלים - חיבין בפאה, שהרי מיבשין אותן
ומכניסין אותן לקיום. וכן האמהות⁸ של בצלים,
שפניחין אותן בארץ לקח מהן הזרע - חיבות
בפאה. וכן כל פיוצא בהן.

2) בספרא שם: "מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר
(שסתם קציר הוא כן - ר"ש פאה שם), וגידולו מן הארץ,
ולקישתו כאחת ומכניסו לקיום" (שסתם קציר מתבשל ביחד

ח. כל מתנות עניים אלו - אין בהן טובת הנה
לבועלים, אלא העניים באין ונוטלין אותן על פרחן
של בועלים. ואפלו עני שבישראל - מוציאין אותן
מירו.

ט. כל גר האומר במתנות עניים - אינו אלא גר
צדק. שהרי הוא אומר במעשר שני: ובא הלוי
והגר; מה הלוי בן ברית, אף הגר בן ברית. ואף על
פי כן, אין מונעין עניי עובדי כוכבים ומזלות
ממתנות אלו, אלא באין בכלל עניי ישראל ונוטלין
אותן, מפני דרכי שלום.

י. נאמר במתנות עניים: לעני ולגר תעזב אתם - כל
זמן שהעניים תובעין אותן. פסקו העניים לבקש
ולחזור עליהם - הרי הנשאר מהן מתר לכל אדם;
שאין גופו קדוש כתרומות. ואינו חיב לתן להן
דמיהן; שלא נאמר בהן ונתן לעניים, אלא תעזב
אתם. ואינו מצוה לעזב אותן לחיה ולעופות, אלא
לעניים, והרי אין עניים.

יא. מאימתי מתרין כל אדם בלקט? משפנסו
המלקטים שניים וילקטו אחר מלקטים הראשונים
ונצאו. מאימתי מתרין כל אדם בפרט ובעוללות?
משיהלכו העניים בפרם ובבואו. הנשאר אחרי כן -
מתר לכל אדם. מאימתי מתרין כל אדם בשכחה של
זיתים? בארץ ישראל, אם שכח אותה בראש הזית
- הרי זה מתר בה מראש חדש כסלו, שהוא זמן
רביעה שניה בשנה אפילה. אבל צבורי זיתים
ששכחן תחת האילן - הרי זה מתר בהן משפסקו
העניים מלחזור אחריהן.

יב. כל זמן שיש לעני לטל שכחת הזיתים המנחות
בארץ תחת האילנות - נוטל, ואף על פי שכבר התר
כל אדם בשכחה שבראש האילן. וכל זמן שיש לו
לטל שכחה שבראש האילן - נוטל, ואף על פי
שעדין אין לו שכחה תחתיו.

יג. מתנות עניים שבשדה שאין העניים מקפידים
עליהן - הרי הן של בעל השדה, ואף על פי שעדין
לא פסקו העניים מלחזור על מתנותיהם.

יד. כל מתנות העניים האלו אינן נוהגות מן התורה
אלא בארץ ישראל, בתרומות ומעשרות. הרי הכתוב
אומר: ובקצרכם את קציר ארצכם, כי תקצר קצירך
בשדך. וכבר נתפרש בגמרא, שהפאה נוהגת בחוצה
לארץ מדבריהם. ויראה לי, שהוא הדין לשאר
מתנות עניים אלו, שפלין נוהגות בחוצה לארץ
מדבריהם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום רביעי ד' טבת – ספר זרעים – הלכות מתנות עניים קמז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

16) ובפירוש המשנה שם כתב: "כשידע הלוקח שקצרו חצייה נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה שמחוייבת לתת לאותה שדה, לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש ברוך הוא, ולפיכך יהיה כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה". 17) יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה. 18) כלומר, את החצי הזה שקצר. 19) מפני שחובת הפאה בקמה וחיוב הפאה על מה שקצר - בנשאר.

- 15 ו. פָּרַם שֶׁהָיָה בּוֹצֵר²⁰ מִמֶּנּוּ עֲנָבִים לְמִכּוֹר בְּשׁוּק²¹,
- 16 וּבִדְרֵעָתוֹ שְׁיִנִּית הַשָּׂאֵר לָגַת לְדֶרֶךְ אוֹתוֹ: אִם הָיָה
- 17 בּוֹצֵר לְשׁוּק מִכָּאן וּמִכָּאן - הָרִי זֶה נוֹתֵן פָּאָה לָמָּה
- 18 שֶׁבּוֹצֵר לָגַת כְּפִי הַנֶּשְׂאָר²²; וְאִם הָיָה בּוֹצֵר לְשׁוּק
- 19 מֵרוּחַ אַחַת בְּלִבָּד - הָרִי זֶה נוֹתֵן פָּאָה מִן הַנֶּשְׂאָר
- 20 כְּפִי הָרְאוּי לְכָל הַכֶּרֶם; הוֹאִיל וּבּוֹצֵר מֵרוּחַ אַחַת -
- 21 אֵינוֹ כְּבוֹצֵר עֲרָאִי, מַעֲט מִכָּאן וּמַעֲט מִכָּאן, שֶׁהוּא
- 22 פְּטוּר. וְכֵן כָּל הַקּוֹטֵף מְלִילוֹת²³ מַעֲט מַעֲט וּמִכְנִיס
- 23 לְבֵיתוֹ, אֲפִלּוּ קֹטֵף כֵּן כָּל שְׂדֵהוּ - פְּטוּר מִן הַלֵּקֵט
- 24 וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפָּאָה.

20) "כרם המדל נותן מן המשואר על מה ששייר, והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל". וכתב רבינו בפירוש שם: "וכרם המדל, כרם מדולדל, גזור ממלת דל, והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרוך או לייבש, אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו, וזה כשיבצור הענבים מכל צד מצדי הכרם, אבל כשיבצור מצד אחד ומכר והניח הנשאר, ייתן ממה שנשאר, פאה המחוייבת לכל הכרם, וזהו פירושו מה שאמר המחליק מאחת יד, רוצה לומר הבוצר או הקוצר מצד אחד". 21) אבל מדל לבית נותן מן המשואר על הכל. כלומר, המדל לשוק הרי הוא כבוצר עראי מעט מעט, כדלהלן. אבל מדל לבית לעשותו גורן הכל מצטרף והרי זו בצירת קבע. 22) לפי שהוא כבוצר עראי. 23) תוספתא פרק א: "המקטף ומכניס לביתו אפילו כל שדהו, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". ומפרשה רבינו משום בצירה עראית ולא משום שקטיפה אינה כקצירה שהרי בדברים שדרכם בקטיפה חייבים בפאה.

- 25 ז. הַקּוֹצֵר כָּל שְׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁתְּגַמְרֵם²⁴ וְעֵדִין לֹא הֵבִיֵּאָה
- 26 שְׁלִישׁ - הָרִי זֶה פְּטוּרָה²⁵. וְאִם הִגִּיעָה לְשְׁלִישׁ -
- 27 חֵיבָתָהּ. וְכֵן בְּפִרוֹת הָאֵילָן²⁶, אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן
- 28 - חֵיבָבִין.

24) שנתבשל. 25) שאינה קצירה. 26) ושיעור שליש גמירתן נאמר לעניין מעשרות.

- 29 ח. הַמְקֻדֵּשׁ שְׂדֵהוּ וְהִיא קָמָה - חֵיבָתָהּ בְּפָאָה²⁷.
- 30 קָצְרָהּ הַגִּזְבֵּר וְאַחֵר כֶּף פְּדָאָה - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׂעָתָה
- 31 חֵיבֵב הַפָּאָה הִיָּתָה קֹדֶשׁ, שְׂאִינוֹ חֵיב בְּפָאָה²⁸.

27) שבשעת חובתה, היינו קצירתה, הייתה ביד הדיוט. 28) שכשם שממעטים קצירת גוים מהפסוק "ובקוצרכם" - "פרט לשקצורו גוים", כמו כן ממעטים קציר הקדש.

ומכניסו לקיום - שם). 3) כדעת חכמים בירושלמי, שגם רוטבי תמרים (=תמרים רכים) חייבים בפאה שאף הם נגמרים כאחת, ולא כדברי ר' יוסי בן רבי יהודה שם הפוטרם מפאה מפני שאינם נלקטים כאחת. 4) [במשנה ובספרא שם נזכר גם אוג ולפי שהאוג שביהודה הוא מהקלים שבדמאי שחזקתם מן ההפקר, השמיטו רבינו בכדי שלא להאריך ולפרט, באוג שאינו מן ההפקר, שהרי ההפקר פטור מפאה, וכללו בכלל "כל כיוצא באלו"]. 5) [בשבת סח. אמרו: "אוכל למעוטי ספיחי סטים". אבל בכתב יד אוקספורד שם חסרה המלה ספיחי, וכן הוא בפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת. וסובר רבינו שרק סטים אינו אוכל, אבל הספיח שלו הוא אוכל. ומקור דבריו ממה ששנינו בכלאים פרק ב משנה ה: "תבואה שעלה בה ספיחי אסטים", הרי שהוא אוכל, שאם לא כן אין בו משום כלאים כלל, שצריך שיהא מאכל אדם]. 6) והם מיני צבעים. 7) כלומר, אף על פי שגדלים הם מן הארץ - אינם יונקים מן הארץ כשאר אילנות. 8) הבצלים השמורים לזרע.

- 1 ג. קָרַקַע כָּל שֶׁהוּא⁹ - חֵיבָתָהּ בְּפָאָה, וְאֲפִלּוּ הִיָּתָה שֶׁל
- 2 שְׁתֵּפִין; שְׁנַאֲמָר: קָצִיר אֲרֻצָּכֶם - אֲפִלּוּ שֶׁל רְבִים.

9) וכדעת רבי עקיבא, ש"שרך" משמע אפילו שדה כל שהוא. ובירושלמי שואל: הגע עצמך שהייתה שכולת אחת, עד שלא קצרה - אין כאן חיוב, משקצר אין כאן שזור? ומתוך שהיה קלח אחד ובו ה' שבלים.

- 3 ד. שְׂדֵה שֶׁקָּצְרָהּ נִכְרִים לְעֶצְמָן¹⁰, או שֶׁקָּצְרָהּ
- 4 לְסִטִּים, או קֶרְסָמָהּ¹¹ נְמָלִים, או שְׁפִרְתָּהּ הָרוּחַ או
- 5 בְּהֶמָּה - הָרִי זֶה פְּטוּרָה מִן הַפָּאָה¹²; שֶׁחֻבַּת הַפָּאָה
- 6 בְּקָמָה¹³.

10) ירושלמי שם: "מתניתא כשקצרה לעצמן, אבל קצרה לישראל חייבת". ובספרא פרשת קדושים: "ובקצרכם פרט לשקצורה גוים, מיכן אמרו נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט והשכחה והפאה". ואם כן "קצורה גוים לעצמן" כאן, הוא מה שהביא רבינו להלן הלכה ט "גוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר וכו'". 11) כמו כרסמוה, והוא מעניין כריתה. 12) שאמר הכתוב בחיוב הפאה ובקוצרכם שנהיה אנחנו הקוצרים. 13) כלומר, אף על פי שאם לא נתן פאה מן הקמה, מפריש מן העמרים, היינו דווקא כשנתחייב בקמה, אבל כאן שבקמה פטור - אינו מתחייב אחר כך.

- 7 ה. קָצֵר חֲצִיָּה וְקָצְרוּ הַלְסִטִּים חֲצִיָּה שְׁנֶשְׂאֵר - הָרִי
- 8 זֶה פְּטוּרָה; שֶׁהַחֵיב בְּחֲצִי שֶׁקָּצְרוּ הַלְסִטִּים¹⁴. אֲבָל
- 9 אִם קָצְרוּ הַלְסִטִּים חֲצִיָּה וְחִזֵּר הוּא וְקָצֵר הַשָּׂאֵר -
- 10 נוֹתֵן פָּאָה כְּשֶׁעוֹר מִה שֶׁקָּצְרוּ¹⁵. קָצֵר חֲצִיָּה וּמִכּוֹר
- 11 חֲצִיָּה - הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פָּאָה (לְכָל¹⁶). קָצֵר חֲצִיָּה
- 12 וְהַקֻּדֵּשׁ חֲצִיָּה - הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבֵּר נוֹתֵן פָּאָה
- 13 לְכָל¹⁷. קָצֵר חֲצִיָּה וְהַקֻּדֵּשׁ¹⁸ - מְגִיחַ מִן הַנֶּשְׂאָר
- 14 פָּאָה הָרְאוּיָה לְכָל¹⁹.

14) "שחובת הפאה בקמה". 15) "נותן פאה ממה שקצר".

ומשמרין כל היום ואומרים עכשיו הוא נותן פאה, עכשיו הוא נותן פאה". וזה הוא "ביטול עניים", האמור בכל המקורות הנ"ל. (40) שלא יהו עוברין ושבין אומרים ראו היאך פלוני שקצר את שדהו ולא הניח ממנו פאה". וזהו "מפני מראית העין" האמור שם. (41) זהו "מפני גזל עניים". (42) כלומר, הרי היא לעניים ופטורה מתרומות ומעשרות. פאה פרק א משנה ג: "נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה". ולמדו שם בירושלמי ממה שנאמר "לקצור" – "אפילו יש לו כמה לקצור".

יג. בעל הבית שנתן פאה לעניים, ואמר לו: תן לנו מצד זה, ונתן להם מצד אחר – זו פאה. וכן בעל השדה שהפריש פאה ואמר: הרי זו פאה וגם זו⁴³, או שאמר: הרי זו פאה וזו⁴⁴ – הרי שתייהן פאה.

(43) בנדרים ו: אמרו שפשוט הדבר שכיוון שאמר "וגם זו", שוודאי היא פאה. (44) כיוון שלא אמר "וגם זו", אין זו אמירה מפורשת לפאה, אלא הרי היא כיד (=רמז בעלמא), והסתפקו שם אם יש יד לפאה כמו לקרבנות, או לא. ופסק רבינו לחומרא בספק ממון עניים.

יד. אסור לפועלים לקצור⁴⁵ את כל השדה, אלא מניחין בסוף השדה פשעור הפאה. ואין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעל הבית מדעתו⁴⁶. לפיכך, עני שראה פאה בסוף שדה – אסור לגע בה משום גזל עד שיודע לו שהוא מדעת בעל הבית.

(45) כי יד פועל כיד בעל הבית וחלה עליהם חובת לא תכלה פאת שדך. (46) ש"אין פאה אלא שיש להם שם", היינו שצריך לקרוא לה שם פאה.

טו. הפאה של תבואה וקטניות וכיוצא בהן מזרעים הנקצרים, וכן פאת הפרס והאילנות⁴⁷ – נתנת במחבר לקרקע. והעניים בוזזין⁴⁸ אותה בידם, ואין קוצרין אותה במגלות⁴⁹ ואין עוקרין אותה בקרדמות, כדי שלא יכפו איש את רעהו. רצו העניים לחלקה ביניהם⁵⁰ – הרי אלו מחלקין⁵¹. אפלו תשעים ותשעה אומרין לחלק, ואחד אומר לבז – לזה האחד שומעין, שאמר בהלכה.

(47) שאינם גבוהים ביותר, ואין סכנה בעליה עליהם. (48) חוטפים וקוטפים. ולמדו כן בספרא שם מ"תעזוב" – "הנח לפניהם והם יבזבוזו". (49) בחרשיים. (50) היינו שבעל הבית יחלק ביניהם. (51) למד כן ממה שנאמר שם במשנה א: "אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבז, לזה שומעין שאמר כהלכה" מכלל שאם כולם אומרים לחלק – מחלקין ביניהם.

טז. פאה של דלית⁵² ושל דקל, שאין עניים מגיעין לבז אותה אלא בספנה גדולה – בעל הבית מוריד אותה ומחלק אותה בין העניים. ואם רצו פלן לבז אותה לעצמן – בוזזין. אפלו תשעים ותשעה

טז. נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגיר – הרי זו פטורה מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה, אף על פי שאין השכחה אלא בשעת העמור²⁹.

(29) כחכמים הפוטרים, וטעמם בירושלמי: "כתיב ושכחת עומר בשדה ושכחת קמה (כלומר, מן המלה "בשדה" למדו לרבות שכחת קמה), את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין, את שאין לו שכחת קמה, אין לו שכחת עומרין".

יז. אין שוכרין פועלים נכרים לקצור, מפני שאין בקיאיין בלקט ופאה³⁰. ואם שכר וקצרו את כלה³¹ – הרי זו חיבת בפאה³².

(30) ולא יניחו לעניי ישראל ליטול לקט ופאה. וזהנה בתוספתא וירושלמי שם לא נזכר אלא "לקט", ורבינו הוסיף גם "פאה", והשמיט "שכחה", מפני שפאה ולקט תלויים בקוצרים. אבל בשכחה, אם שכחו הפועלים ולא שכחו בעל השדה אינה שכחה, ואם ישכח גם בעל השדה, עליו לברר, אם שכחו גם הפועלים יעזוב אותה לעניים]. (31) [כלומר, אף על פי שקצרו את כולה והישראל לא קצר כלום בכל זאת חיבת בפאה]. (32) היינו מן העמרין.

יח. בעל הבית שקצר כל שדהו ולא הניח פאה – הרי זה נותן מן השבילים פאה לעניים, ואינו צריך לעשור. ואם נתן להם רב הקציר³³ משום פאה – הרי זה פטור מן המעשרות. וכן אם דש ועדיין לא זרה³⁴ – נותן להם הפאה קדם שיעשור³⁵. אבל דש וזרה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו – מעשור³⁶ ונותן להם מן הפרות המעשרין שעור הפאה הראויה לאותה שדה³⁷. וכן באילנות.

(33) ולא כל הקציר, ש"העושה כל שדהו פאה אינה פאה". ומה שאמרו בנדרים "שאם רצה לעשות כל שדהו פאה – עושה", היינו לאחר שהתחיל לקצור ו"כל שדהו" לאו דווקא. (34) לא פיזר ברוח את המוך מן הזרעים. (35) שלפני גמר המלאכה לא חלה עליו חובת המעשר. (36) שכבר חלה עליו חובת מעשר מן השדה. (37) ואינו מנכה שיעור המעשר שנתן.

יט. אין מניחין³⁸ את הפאה אלא בסוף השדה, כדי שיהיו עניים יודעין מקום שבוואו לו³⁹. וכדי שתהיה נפרת לעובדים ולשבים ולא יחשדו⁴⁰. ומפני הרמאים, שלא יתפון לקצור הפל ואומר לאלו שרואים אותו קוצר סוף השדה: בתחלת השדה הנחתה. ועוד, שלא ישמר שעה שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו⁴¹. עבר והניח הפאה בתחלת השדה או באמצעה – הרי זו פאה⁴². וצריך שיהיה בסוף השדה פשעור הפאה הראויה למה שנסאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה.

(38) דברי ר' שמעון: "מפני ארבעה דברים לא ייתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל העניים, ומפני ביטול עניים, ומפני מראית העין ומפני הרמאין". (39) שלא יהו עניים יושבין

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ה' טבת - ספר זרעים - הלכות מתנות עניים קמט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

1 אומרים לבו, ואחד אומר לחלק - שומעין לאחד,
2 שאמר כהלכה, ומחביין בעל הבית להוריד ולחלק
3 ביניהן.
4 יו. בשלש עתות ביום⁵³ מחלקין את הפאה לעניים
5 בשדה או מניחין אותם לבז: בשחר, ובחצי היום,
6 ובמנחה⁵⁴. ועני שפא שלא בזמן זה - אין מניחין
7 אותו לטל. כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו
8 בו כלן לטל. ולמה לא קבוע לה עת אחת ביום?
9 מפני שיש שם עניות מניקות, שעריכות לאכל
10 בתחלת היום. ויש שם עניים קטנים, שאין גורין
11 בבקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום. ויש שם
12 זקנים, שאינם מגיעין עד המנחה.

(52) שם. גפן מודלה על גבי כותל גבוה.

יום חמישי ה' טבת ה'תשע"ו

פרק נשלישי

1 יבאר אם מניחין פאה משדה אחת לחברתה. ההפסק
שעושה השדה כשתי שדות, והזורע בין האילנות. הזורע
שדה מין אחד בשתי גרנות או ב' מינין בגורן א'. האחין
שחלקו או השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו.
המוכר מקומות משדהו. ושנים שחלקו אילן. שדה חרובין
וזיתים. והבוצר מקצת כרם להקל מעל הגפן.

26 א. אין מניחין² את הפאה משדה על חברתה.
27 כיצד? היו לו שתי שדות - לא יקצר את האחת כלה
28 ויניח בשניה פאה הראויה לשתייהן. שנאמר: לא
29 תכלה פאת שדה בקצרך - שניית בכל אחת ואחת
30 פאה הראויה לה³. ואם הניח משדה על חברתה -
31 אינה פאה⁴.

2 פאה פ"ב משנה א. 3) כן הוא בספרא פרשת קדושים
(פרק א הלכה יא) "שך, לחייב על כל שדה ושדה", עיין
ר"ש בפירושו שם. וכן הוא בירושלמי שם: "שנאמר שך,
ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה". 4) כן הוא בירושלמי
שם: "הפריש פאה לחברתה - לא קדשה".

32 ב. היתה שדהו זרועה כלה מין אחד, והיה נחל
33 בתוך השדה⁵, אף על פי שאינו מושף, או אמת
34 המים⁶, שאינו יכול לקצר מה שפשוני צדדיה
35 באחת⁷, והוא שתהיה מושכת⁸ וקבועה⁹ - הרי זה
36 כשתי שדות, ונותן פאה מצד זה לעצמו ומצד זה
37 לעצמו.

5) במשנה שם: "ואלו מפסיקין לפאה, הנחל והשלולית".
ובירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אף-על-פי
שאינו מושך". ומכאן דברי רבינו שנחל הוא נהר. ועיין ר"ש
ורא"ש שם. 6) שם משנה ב. 7) כלומר, "כשיהיה בצד
אחד, לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר" (פירוש
המשניות שם). והיינו כר' יהודה שם, ולא כסתם משנה א
שאמרו שלולית (דהיינו אמת המים - רע"ב שם) מפסקת
בכל ענין. 8) כן הוא בירושלמי שם: "שלולית כל שהיא
מושכת, נחל אע"פ שאינו מושך". ואמת המים היינו
שלולית, כמבואר למעלה. 9) כן הוא בירושלמי (פ"ב
הלכה ב) "תני, אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת". ונראה
שפירוש קבועה, היינו שיש בה מים גם בימות החמה וגם
בימות הגשמים כבהלכה הסמוכה.

38 ג. וכן אם היה מפסיק דרך היחיד¹⁰ שהוא רחב
39 ארבע אמות¹¹, או דרך הרבים הרחב שש עשרה
40 אמה¹². אכל שביל¹³ היחיד והוא פחות מארבע¹⁴,

(53) לא פחות ולא יותר. (54) היינו מנחה קטנה.

13 יח. עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר⁵⁵, או
14 שנטל עליה, או שפרש טליתו עליה - קונסין אותו
15 ומעבירין אותו ממנה⁵⁶. ואפלו מה שנטל לזקחין
16 אותו מיד⁵⁷ וינתן לעני אחר⁵⁸. וכן בלקט וכן
17 בעמר השכחה].

(55) בכוונה לקנות על ידי זה את השאר. ואין זה אלא טעות
מצידו של העני כי לפי האמת אין זה קניין כלל. (56) זה
מוסב על "נפל עליה" ו"פירש טליתו עליה". (57) זה
מוסב על נטל מקצת הפאה וזרק על השאר. והנה במשנה
שם: "נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום"
ובתוספתא פרק ב הלכה א נוסף לזה: "ר' מאיר אומר
קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו". וסבור רבינו כי ר' מאיר
לא בא לחלוק על דברי התנא הראשון אלא לפרש דבריו,
וכן כתב בפירוש המשנה. ואף לדברי האומרים שר' מאיר
חולק על דברי תנא קמא יש מקום לפסקו של רבינו לפי
מה שפסק בפרק ג מהלכות בכורות הלכה ד כר' מאיר
בעניין בכור שנשחט שלא על פי מומחה, הרי ש"הלכה כר'
מאיר בגזירותיו ובקנסותיו". (58) ואין בעל השדה יוצא
ידי חובתו בעזיבה אלא צריך ליתן.

18 יז. מי שלקח את הפאה⁵⁹ ואמר: הרי זה לאיש
19 פלוני העני, אם עני הוא זה שלקח - מתוך שזוהי
20 ב⁶⁰ לעצמו זכה בו לאותו פלוני; ואם עשיר הוא
21 - לא זכה לו, אלא יתנונה לעני שנמצא ראשון.

(59) שם משנה ט: "מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש
פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו, וחכמים אומרים יתנה
לעני הנמצא ראשון". ופירשה עולא במסכת בבא מציעא,
כשהיה המלקט עשיר שאסור לו ללקט לעצמו, אבל עני,
שרשאי ללקט לעצמו, וזכה גם לאחרים. ופסק רבינו
כחכמים ולפי פירושו של עולא. (60) כלומר, מתוך שיכול
לזכות בו.

22 ב. בעל הבית שהניח פאה לעניים אלו העומדים

מרובע (פ"ג מהלכות כלאים הלכה ט). (24) ירושלמי שם.
 (25) כדעת רב שם, ועיין בכסף-משנה.
 ה. אָכְלָה גֹבְאֵי²⁶ או קָרְסְמוּהָ נְמָלִים בְּאֶמְצָעָה, אִם
 חֲרַשׁ מְקוֹם שְׁאֶכְלוּ - הָרִי זֶה מִפְּסִיק.¹⁷
 (18)

(26) תוספתא פאה פ"א, וירושלמי שם.

ו. הַזֹּרֵעַ בְּהֶרֶץ²⁷ שְׂאִינוּ כְּלוּ שָׂוָה, אֲלֵא יֵשׁ בּוֹ תְּלִים
 גְּבוּהִים וּמְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת עֲמָקוֹת, אָף עַל פִּי שְׂאִינוּ
 יָכוֹל לְחַרֵּשׁ אוֹתוֹ כְּלוּ וּלְזַרְעוֹ פֶּאֶחַת, אֲלֵא נִחְרַשׁ
 הַמְּקוֹם הַגְּבוּהָ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וְהַנְּמוּף בְּפָנֵי עֲצָמוֹ - הָרִי
 זֶה כְּשֶׁזָּדָה אַחַת, וּמִנִּיחַ פֶּאֶה אַחַת בְּסוֹף הָהָר עַל כָּל
 הָהָר.²⁸

(27) פאה פ"ב משנה ב: "וכל ההרים אשר במעדר יעדרון,
 אף-על-פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, הוא נותן פאה
 לכל". וכפירושו שם בפירוש המשנה.

ז. מְדִרְגוֹת שֶׁהֵן גְּבוּהוֹת²⁸ עֲשֶׂהָ טְפָחִים - נוֹתֵן פֶּאֶה
 מִכָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם הָיוּ רִאשֵׁי שְׁוֹרֹת מְעֻרְבִים²⁹
 - נוֹתֵן מֵאֶחַת עַל הַכָּל. הָיוּ פָּחוֹת מְעֻשָּׂה, אָף עַל
 פִּי שְׂאִין רִאשֵׁי שְׁוֹרֹת מְעֻרְבִין - נוֹתֵן מֵאֶחַת עַל
 הַכָּל³⁰. הָיָה סִלְעִי³¹ עַל פָּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה: אִם עוֹקֵר
 הוּא³² אֶת הַמַּחְרֶשֶׁה מִצֵּד זֶה וְנוֹתְנָה מִצֵּד זֶה -
 מִפְּסִיק, וְאִם לֹא - אִינוּ מִפְּסִיק.³¹

(28) תוספתא שם. (29) שם. כלומר, המדרגות שלולות
 בשיפוע מסביב להר, ונמצאות ראשי השורות של התבואה,
 מעורבים (תוספתא כפשוטה). וראה פאה פ"ג משנה א.
 (30) בירושלמי שאלו: הרי עוקר הוא את המחרישה מצד זה
 ונותנה לצד אחר, והרי זה כסלע דלהלן. ויתכן כי רבינו
 סבור כי סלע שעל פני כל השדה חמור ממדרגות (כסף-
 משנה ורדב"ז). אבל צריך עיון, מאין שאב מקורו לפסוק
 נגד הירושלמי. (31) ירושלמי שם הלכה ב. (32) אם
 צריך לעקור כשחורש.

ח. הַזֹּרֵעַ שָׂדֶה³³ שֵׁשׁ בֵּה אֵילָנוֹת, אָף עַל פִּי שֶׁהָיָה
 מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת³⁴ בֵּין הָאֵילָנוֹת וְאִין כָּל הַזֵּרַע מְעֻרָּב
 - נוֹתֵן פֶּאֶה אַחַת³⁵ לְכָל הַשָּׂדֶה; שֶׁדָּבָר יָדוּעַ שֶׁשָּׂדֶה
 אַחַת הִיא, וּמִפְּנֵי מְקוֹם הָאֵילָנוֹת נִחְלַק הַזֵּרַע.³⁵

(33) פאה שם. (34) הן ערוגות מרובעות, דומות לדפוס
 שעושים בו הלבנים (פיה"מ שם). כלומר, הזרעים מחולקים
 מלבנות מלבנות. (35) כבית-הלל שם.

ט. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָאֵילָנוֹת כָּל עֲשֶׂהָ
 בְּתוֹף בֵּית סָאָה³⁶; אֲבָל אִם הָיוּ כָּל עֲשֶׂהָ אֵילָנוֹת
 בְּיוֹתֵר מִבֵּית סָאָה - הָרִי זֶה נוֹתֵן פֶּאֶה מִכָּל מְלָבֵן
 וּמְלָבֵן³⁷; שֶׁהָיוּ הָאֵילָנוֹת מְרַחֲקִים הֶרְבֵּה, וְלֹא מִפְּנֵי
 הָאֵילָנוֹת זֶרַע מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת.⁴⁰

(36) ירושלמי על המשנה שם. (37) כן גירסת רבינו
 בירושלמי שם, היפך מגירסתנו. ועיין בכסף-משנה.

או שְׂבִיל הָרָבִים פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֲשָׂרָה אַמָּה: אִם הָיָה
 קְבוּעַ¹⁵ בִּימּוֹת הַחֲמָה וּבִימּוֹת הַגִּשְׁמִים - מִפְּסִיק;
 וְאִם אִינוּ קְבוּעַ בִּימּוֹת הַגִּשְׁמִים - אִינוּ מִפְּסִיק, אֲלֵא
 הָרִי הוּא כְּשֶׁזָּדָה אַחַת.⁴

(10) שם משנה א. (11) כן הוא בבבא בתרא צט:
 (12) שם. (13) פאה שם. (14) כן מפרש רבינו "שביל"
 שבמשנה שם, שהוא פחות מרחבו של דרך: פחות מארבע
 אמות בשביל היחיד, ופחות משש עשרה אמה בשביל
 הרבים. [ואף-על-פי שדרך של יחיד אינו אלא ארבע אמות
 בלבד - אין לתת לשביל של רבים, שהוא פחות משש עשרה
 אמה, דין של "דרך היחיד" על-כל-פנים - "מפני שהרבים
 יש להם דרכים רבים מלבד זו, ואסור שיניחוהו ולא יעברו
 עליו" (לשון רבינו בפירוש המשנה שם), ולפיכך אין לו דין
 דרך אלא אם הוא רחב שש עשרה אמה, אבל בפחות מכאן
 יש לו דין שביל בלבד (ראה להלן בשביל צריך להיות
 קבוע), לעומת דרך היחיד ש"אין לו דרך אחרת והוא הולך
 ושב עליה תמיד" (פירוש המשנה שם), שיש לה דין דרך
 אף-על-פי שאינה רחבה אלא ארבע אמות בלבד].
 (15) משנה שם. ובירושלמי שם מפורש, שגם בשביל הרבים
 צריך שיהא קבוע, וכדברי רבינו.

ד. הָיָה¹⁶ מִפְּסִיק בֵּה אֶרֶץ¹⁷ בּוּרָה, שְׂאִינָה זְרוּעָה וְלֹא
 חֲרוּשָׁה, או אֶרֶץ נִירָה, וְהִיא שְׁנוֹחֶשֶׁה וְלֹא נִזְרָעָה,
 או שֶׁהַפְּסִיק בֵּה זֶרַע אַחֶר¹⁸, כְּגוֹן שֶׁהָיָה חֲטִים מִכָּאן
 וְחֲטִים מִכָּאן וּשְׁעוּרִים בְּאֶמְצָע¹⁹, או שֶׁקָּצַר
 בְּאֶמְצָעָה, אֲפִלּוּ קָדָם שֶׁתְּבִיא שְׁלִישׁ²⁰, וְחֲרַשׁ מְקוֹם
 שֶׁקָּצַר - הָרִי זֶה נִפְסָקֶת לְשִׁתִּי שְׂדוֹת. וְהוּא שֶׁהָיָה
 רֹחֵב כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ כְּשֶׁלֶשֶׁה תְּלָמִים²¹ שֶׁל פְּתִיחַ²²,
 וְהוּא פָּחוֹת מִבֵּית רִבְעֵי²³. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
 בְּשֶׁזָּדָה קְטָנָה, שֶׁהִיא חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל שְׁתֵּי אֲמוֹת²⁴
 או פָּחוֹת; אֲבָל אִם הָיְתָה יִתְרָה עַל זֶה - אִין הַבּוּר
 או הַנִּיר מִפְּסִיקָה לְשִׁתִּים, אֲלֵא אִם כֵּן הָיְתָה בּוֹ רֹחֵב
 בֵּית רִבְעֵי; אֲבָל זֶרַע אַחֶר כָּל שֶׁהוּא - מִפְּסִיק בֵּה²⁵.

(16) משנה שם. (17) בדפ' רומי: "שדה". (18) שם.
 (19) [המדובר כשאין כאן צורך להרחיק משום כלאים (ראה
 בפ"ג מהלכות כלאים), שאם יש צורך להרחיק משום
 כלאים, הרי ההרחקה היא כשיעור בית רובע (שם הלכה ט),
 ואם-כן יש כאן הפסק יותר משיעור ארץ בורה (ראה להלן
 ששיעור הפסק ארץ בורה, היא פחות מבית רובע) וראה
 ב"משנה ראשונה"]. (20) כלומר, אם הביאה שליש
 שחייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז) בוודאי שחייב בפאה
 מפסיק (ירושלמי פ"ב הלכה א, לדעת ר' מאיר אפילו בלי
 חרישה) אלא אפילו אם לא הביאה שליש, שאינה חייבת
 עוד בפאה (למעלה שם) - גם כן מפסקת, כיון שחרש (ראה
 בכסף-משנה, בפאת השולחן, ובתוספתא כפשוטה לפאה
 פ"א עמ' 44 43). (21) ירושלמי שם. (22) תלמים
 שעושים בתחילת החרישה בפתחתה (פירוש הרא"ש).
 (23) כך נראה בירושלמי שם (רדב"ז). ושיעור בית רובע הוא
 כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ה' טבת - ספר זרעים - הלכות מתנות עניים קנא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

52 שאף מי שסובר שלח ויבש הם מין אחד, מודה הוא ששוק וגורן הם שני מינים (תוספות יום-טוב').
 יד. הזרע את עשהו⁵³ מין אחד, אף על פי שהוא עושהו שתי גרנות⁵⁴ - מניח פאה אחת⁵⁵. זרעה שני מינים, אף על פי שהוא עושה אותה גרן אחת - נותן פאה למין זה בפני עצמו ופאה למין זה בפני עצמו.

53 שם פ"ב משנה ה. (54) המדובר כשעבר וקצר כל השדה, ונותן פאה מן התלוש (משנה ראשונה). (55) כיון שהם מין אחד.

זו. זרע שני זרעים⁵⁶ ממין אחד, כגון שזרעה שני מיני חטים⁵⁷ או שני מיני שעורים: אם עשאן גרן אחת⁵⁸ - נותן פאה אחת; שתי גרנות - נותן שתי פאות. ודבר זה הלכה למשה מסיני⁵⁹.

56 פאה שם. (57) "יש ממני חטים גסים ויש דקים, ויש מהם ירוק ויש מהם אדום" (פירוש המשנה שם). (58) הכל תלוי בגרנות. (59) שם משנה ו.

זו. האחין שחלקו⁶⁰ - נותנין שתי פאות⁶¹. חזרו ונשתתפו⁶² - נותנין פאה אחת⁶³. השתפין ששקצרו⁶⁴ חצי השדה ואחר כך חלקו - זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום⁶⁵, וזה שלקח הקמה מפריש על החצי שלקח בלבד⁶⁶. חזרו ונשתתפו⁶⁷ וקצרו החצי האחר בשתתפות⁶⁸ - כל אחד מהן מפריש מחלקו ששקמה על חלק חברו ששקמה⁶⁹, אבל לא על החצי שנקצר⁷⁰.

60 לפני הבצירה. שם פ"ג משנה ה. (61) שלכל אחד ואחד קוראים בו "שדך" (ר"ש שם). (62) לפני הקצירה (רדב"ז). (63) שהרי שותפים חייבים בפאה (למעלה פ"ב הלכה ג). (64) ירושלמי שם הלכה ד. (65) לפי שחובת הפאה בקמה (למעלה שם ה"ד), והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה". ש"הלוקח נותן פאה לכל", ולא המוכר (שם הלכה ה). וראה להלן. (66) [אף-על-פי שלגבי המוכר, אמרנו ש"אינו מפריש כלום", שהוא כ"קצר חציה ומכר חציה" (ראה למעלה) - לגבי הלוקח אנו אומרים שהובר הדבר למפרע שהקמה שנפל בחלקו, היה שלו מתחילה, והקציר שנפל בחלקו של הראשון היה שלו, ואינו דומה ל"קצר חציה ומכר חציה", לפי שאין כאן שום מכירה. וטעמו של דבר נראה, לפי שדין "ברירה" (= הובר הדבר למפרע) אינו מוחלט אצלנו, אלא מוטל בספק, ולפיכך אמרו (ביצה לח.), שבדבר שהוא מן התורה - "אין ברירה" (ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה א). ובדבר שהוא מדרבנן - "יש ברירה" (ראה בפ"ח מהלכות יום-טוב הלכה כ). ואף-על-פי ש"ספק לקט לקט" (להלן פ"ד הלכה ט), וכן כל ספק במתנות עניים - לחומרא, וחייב (למעלה שם הלכה יג) - כשהספק נפל בין שני בני אדם, כל אחד מדחה אל השני: בעל הקמה אומר לו: לך לבעל הקציר, לפי ש"אין ברירה", והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה", ש"הלוקח נותן פאה

י. וכן מלפנות הבצלים³⁸ שפין הירק³⁹ - נותן פאה אחת⁴⁰ לכל הבצלים, ואף על פי שהירק מבדיל ביניהן⁴¹ ומשימים מלפנות מלפנות.

38 שם פ"ג משנה ד. (39) והם זרעים באופן שאין איסור מחמת כלאים]. (40) כחכמים במשנה שם. (41) וירק הוא זרע אחר, והוא מפסיק כמבואר למעלה הלכה ד - כאן זה הפסק, שדבר ידוע ששדה אחת היא, ומפני מקום הירק נחלק הזרע, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ח באילנות.

יא. שדה שכלה זרעה מין אחד⁴², ומיזן שהתחילו בה מקומות ליבש⁴³ עקר או תלש מה שיבש מפאן ומפאן⁴⁴, עד שנשארו הלח מפרד מלפנות מלפנות מרחקות זו מזו: אם היה דרך בניה אדם שם לזרע מאותו המין ערוגות ערוגות, כגון שבת או חרדל⁴⁵ - הרי זה מניח פאה מפל מלפן ומלפן; שהרואה אומר: ערוגות ערוגות נזרעו. ואם היה מין אחד שזרעין אותו שדות, כגון תבואה וקטניות - נותן אחת לכל⁴⁶.

42 ודין הוא שנותן פאה אחת על הכל. (43) שם משנה ב. (44) ירושלמי שם הלכה א. (45) "שבת מלשון לעז אניט, ובלשון ערב אל-שבת. וחרדל בלשון ערב אל-חרדל, ובלשון לעז שינאפרי. שמנהג אדם לזרוע אותן פרודות בערוגות" (פירוש המשנה שם). (וצריך עיון, שכאן כתב רבינו שחרדל דרכו להזרע ערוגות ערוגות, ואילו בפ"א מהלכות כלאים הלכה ט כתב, שחרדל דרכו להזרע שדות - אור פני מלך). (46) שם. כחכמים, ולא כרבי עקיבא.

יב. במה דברים אמורים? כשהיה יבש מפאן ויבש מפאן ולח באמצע⁴⁸; אבל לח מפאן ומפאן ויבש באמצע⁴⁹ - מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפני עצמו.

47 שנותן פאה אחת לכל, ובכלל זה גם מן הלח על היבש. (48) ירושלמי שם, ועיין כסף-משנה. שכיון שהיבש הוא בתחילת השדה מצד זה ומצד זה, אין זה נראה כשתי שדות, שכן נוהג להתחיל בקצירה בתחילת השדה (פני משה שם). (49) שאין דרך להתחיל בקצירה מאמצע השדה, וזה נראה כשתי שדות (שם).

יג. שדה שזרעה בצלים⁵⁰ או פולים או אפונים⁵¹ וכיוצא בהן, והיה בדעתו למפר מקצתן לחין בשוק, ומניח מקצת השדה יבש ויזעשה ממנו גרן - חייב להניח פאה לזה שמוכר לח בפני עצמו ולזה שקוצר אותו יבש בפני עצמו⁵².

50 שם משנה ג: "המחליק בצלים לחים". (51) "לאו באותן שהן מין ירק, דירק לא מיחייב בפאה (למעלה פ"ב הלכה ב), אלא באותן שהם זרעים, כדתנן בפ"ג דכלאים (משנה ב): אפונין השופין מין זרעים, אפונין הגמלנים מין ירק" (ר"ש שם, ועיין שם בפירוש המשנה לרבינו).

קנב שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ה' טבת - ספר זרעים - הלכות מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

12 **נְתַחֵיב בְּכָל יוֹם מִכֵּר תְּחִלָּה⁸⁴ - מִפְּרִישׁ הַלֹּקֶחַ עַל**
13 **מָה שֶּׁלָּקַח, וּבְעַל הַשְּׂדֵה עַל מָה שֶּׁשִּׁיר.**

79 פאה פ"ג משנה ה: "המוכר קלחי אילן בתוך שדהו".
80 לדעת רש"י (חולין קלח). המדובר כשהלוקחים לא קנו
קרקע אלא קלחים בלבד, וראה להלן. 81) כן כתב שם
בפירוש המשנה: "ומה שאמר נותן פאה מכל אחד ואחד,
חוזר על הלכות". אבל רש"י (חולין שם) מפרש: "נותן
לוקח פאה מכל אילן ואילן, ואין אחד מהם פוטר חבירו,
הואיל ואין השדה שלו, שאם היתה שדה שלו היה נותן
מאחד על כולן". ולדעת רבינו, המדובר כשמכר גם הקרקע,
ראה למעלה. 82) כרב חסדא בחולין שם. 83) כרבי
יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא-קמא. 84) לפני
קצירה.

14 **יִמּוּ שְׂדֵה אֵילָן⁸⁵ - אֵין מִפְּסִיק בְּהָ אֶלָּא גֵּדֵר גְּבוּלָה⁸⁶**
15 **הַמְּבַדִּיל בֵּין הָאֵילָנוֹת. אָבֵל אִם הָיָה הַגֵּדֵר מְבַדִּיל**
16 **מִלְמַטָּה, וְהַבָּדִים וְהַפְּאֵרוֹת מְעַרְבִּין⁸⁷ מִלְמַעְלָה**
17 **וְנוֹגְעִין בַּגֵּדֵר⁸⁸ עַל גְּבוּ - הָרִי זֶה פְּשָׁדָה אַחַת וְנוֹתֵן**
18 **פָּאָה לְכָל.**

85 פאה פ"ב משנה ג. 86) [במשנה שם: "ואינו מפסיק
לאילן אלא גדר", ולא פורש כמה גבוהו של הגדר, אבל
בספר פ' קדושים (פרק ב הלכה ג) מפורש: "ואינו מפסיק
לאילן אלא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים", וכן כתב רבינו
בפירוש המשנה שם. וכן מפורש לענין כלאים (כלאים פ"ד
משנה ג) "איזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים". ומכיון
שכאן לא פירש רבינו כן, נראה שאף-על-פי שסתם גדר
הוא, אמנם, עשרה טפחים, והוא מפסיק בין אילן לאילן
לענין פאה, כשם שהוא מפסיק לכלאים - אין זה אלא אם
אין הבדים והפארות מעורבין למעלה (ובאופן זה מדובר
בספרא שם), אבל אם הבדים והפארות מעורבים למעלה,
אין הגדר הזה מפסיק. ולכן כתב רבינו סתם: "גדר גבוה
המבדיל בין האילנות)". 87) ראה למעלה פ"ז מהלכות
כלאים הלכה כב, וב"אור פני מלך" כאן, וצ"ע.
88) במשנה: "שער כותש אינו מפסיק", ופירש רבינו שם:
"שער כותש הוא הבדים והפארות, ירצה לומר ענפי
האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו, ואז יהיה
כמחובר, ואמרו בגמרא: כעלי במכתשת ענינו שינטו
הפארות על הקיר".

19 **ב. שְׁנַיִם שְׁלָקֹחוֹ⁸⁹ אֵילָן⁹⁰ אֶחָד - נוֹתֵנִין מִמֶּנּוּ פָּאָה**
20 **אַחַת⁹¹. לָקַח זֶה צִפּוֹנוֹ וְזֶה דְּרוֹמוֹ - זֶה נוֹתֵן פָּאָה**
21 **לְעֶצְמוֹ וְזֶה נוֹתֵן פָּאָה לְעֶצְמוֹ⁹².**

89 שם פ"ג משנה ה. 90) מהאילנות החייבים בפאה,
כמבואר למעלה פ"ב הלכה ב. 91) ששניהם שותפין
באילן. 92) כיון שאינם שותפים, וחלקו של כל אחד
ואחד מסוים בפני עצמו.

22 **כא. הַחֲרוּבִין⁹³, כָּל שְׂאֵדָם עוֹמֵד בְּצַד חֲרוּב זֶה**
23 **וְחִבְרוֹ עוֹמֵד בְּצַד חֲרוּב זֶה⁹⁴ וְרוֹאִין זֶה אֶת זֶה⁹⁵ -**
24 **הָרִי הֵן כָּלָן⁹⁶ שְׂדֵה אַחַת, וּפָאָה אַחַת לְכָלָן. הֵיוּ שְׁנֵי**

לכל", ובעל הקציר מרחוהו אל בעל הקמה, לפי ש"יש
ברירה", וחייב בעל הקציר להפריש על חלקו, וראה בר"י
קורקוס, בספ-משנה וב"אור פני מלך". 67) ירושלמי
שם (ועיין ר"י קורקוס, כספ-משנה, רדב"ז ו"אור פני
מלך"). והיינו בין בקציר ובין בקמה. 68) ושוב חלקו,
וכל אחד לקח חצי בקציר וחצי בקמה, ראה כספ-משנה.
69) אין הכוונה שכל אחד חייב ליתן שיעור פאה שלם
לקמה הנ"ל, אלא הכוונה שהוא יכול לתת על חלק חבירו,
שמכיון שקצרוהו בשותפות, אף-על-פי שאח"כ חלקוהו, אין
כאן שתי שדות אלא שדה אחת. 70) שכיון שנפטר
בחלוקה הראשונה - אינו חוזר ומתחייב (כספ-משנה).
[ואף-על-פי שכשחזרו ונשתתפו עכשיו, יכולים העניים
לומר לשניהם: חלקנו אצלכם - כיון שחזרו וחלקו - כל
אחד מרחוהו שוב אצל השני, כנ"ל].

1 **יִז. שְׂדֵה שְׁהָגִיעַ חֲצִיָּה⁷¹ עַד שְׁלִישׁ וְחֲצִיָּה לֹא**
2 **הִגִּיעַ⁷², וְהִתְחִיל וְקָצַר בְּחֲצִי שְׁהָגִיעַ חֲצִיָּה⁷³, וְאַחֵר**
3 **כֶּן הִבִּיֵּא פְלֶה שְׁלִישׁ, וְאַחֵר כֶּן גָּמַר הַחֲצִי**
4 **הָרִאשׁוֹן⁷⁴ שְׁהָגִיעַ בְּתִחְלָה - מִפְּרִישׁ מִן הָרִאשׁוֹן⁷⁵**
5 **עַל הָאֻמְצָעִים⁷⁶, וּמִן הָאֻמְצָעִים עַל הָרִאשׁוֹן⁷⁷ וְעַל**
6 **הָאַחֲרוֹן⁷⁸.**

71) ירושלמי שם. 72) שעדיין אינה חייבת בפאה (למעלה
פ"ב הלכה ז), [וראה להלן פ"ה הלכה ט]. 73) כלומר,
רביע מכל השדה. ונתחייב החצי הזה כולו על שני חצייו
(= רביעיו), אבל החצי השני של השדה, שעדיין לא הגיע
לשליש, לא נתחייב בקצירה זו, וראה להלן. 74) כלומר,
קצר גם את הרביע הנ"ל שהניחו ולא קצרו מקודם. ועכשיו
כיון שגם החצי השני של השדה, שמקודם לא הגיע לשליש,
הגיע עכשיו לשליש - נתחייב הוא על ידי הקצירה של
הרביע הנ"ל. 75) היינו הרביע שקצר בתחילה (ר"י
קורקוס). 76) היינו הרביע השני שקצרו אחר-כך, ששני
רבעים אלה הם שדה אחת. 77) על הרביע הראשון, שהם
שדה אחת, כנ"ל, עכשיו לשליש. שהרי קצירת הרביע
האמצעי חייב בפאה את החצי האחרון, ואף הם שדה אחת.
78) היינו החצי השני של השדה, שעכשיו הגיע לשליש.
שכיון שבעת קצירת האמצעי (= הרביע השני) הגיע לשליש
בישול, ונתחייב בפאה על ידו - הם שדה אחת. ובכ"י נוסף:
"אבל לא מן הראשון על האחרון" (מעשה רוקח, וכן הוא
בדפוסים עתיקים, וכן הגיה מהר"י אבוהב). והמקור
בירושלמי שם: "אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון",
כלומר, מן הראשון שבצד זה על הראשון שבצד זה, דהיינו
האחרון (ר"י קורקוס). שכיון שהאחרון הזה היה פטור
כשהתחילו לקצור הרביע הראשון, הרי הם כשתי שדות
(ר"י קורקוס).

7 **יח. הַמוֹכֵר⁷⁹ מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת⁸⁰ מְשַׁדְּהוּ לְאֻנְשִׁים**
8 **הַרְבֵּה, אִם מִכֵּר כָּל הַשְּׂדֵה - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן**
9 **פָּאָה אַחַת מִחִלְקוֹ⁸¹ שְׁלָקַח. וְאִם הִתְחִיל בְּעַל הַשְּׂדֵה**
10 **לְקַצֹּר⁸² וּמִכֵּר מְקַצֵּת⁸³ וְשִׁיר מְקַצֵּת - בְּעַל הַשְּׂדֵה**
11 **נוֹתֵן פָּאָה הָרִאשִׁיָּה לְכָל; שְׁכִינֹן שֶׁהִתְחִיל לְקַצֹּר**

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שישי ו' טבת - ספר זרעים - הלכות מתנות עניים קנג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

17 קצירה או הנופל מתוך ידו כשקובץ השבלים
18 ויקצר. והוא שיהיה הנופל שבלת אחת או שתים;
19 אבל אם נפלו שלש כחד - הרי שלשתן לבצל
20 השדה. והנופל מאחר המגל או מאחר היר, אפלו
21 שבלת אחת - אינה לקט.

22 ב. היה קוצר ביד בלא מגל, הנופל מתוך ידו - אינו
23 לקט. אבל התולש דברים התולשים אותם, הנופל
24 מתחת ידו - לקט. היה קוצר או תולש דבר שדרכו
25 להתלש, ואחר שקצר מלא זרעו או תלש מלא
26 קמצו הפהו קוצן ונפל מידו על הארץ - הרי זה של
27 בעל הבית.

28 ג. היה קוצר ונשארה שבלת אחת שלא נקצרה
29 ונקצר כל שסביבותיה: אם היה ראשה מגיע לקמה
30 שפצדה ויכולה להקצר עם הקמה - הרי היא של
31 בעל השדה; ואם לאו - הרי היא של עניים.

32 ד. היו שתי שכולות זו בצד זו, הפנימית יכולה
33 להקצר עם הקמה, והחיצונה יכולה להקצר עם
34 הפנימית ואינה יכולה להקצר עם הקמה - הפנימית
35 נצלת ומצלת את החיצונה. שהרי היא פנופלת מתוך
36 המגל, ואף על פי שעדין לא נקצרה. והשבלים
37 שבקש - הרי הן של בעל השדה.

38 ה. הרוח שפזרה את העמרים ונתערב קציר של בעל
39 השדה עם הלקט - אומדין את השדה כמה לקט
40 היא ראויה לעשות ונותן לעניים, מפני שזה אנס.
41 וכמה הוא שעור זה? ארבעה קבין תבואה לכל בית
42 פור.

43 ו. לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים, ובא בעל
44 השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ - כיצד
45 הוא עושה? מפנה הגדיש שלו פלו למקום אחר,
46 וכל השבלים הנוגעות בארץ - פלן לעניים. מפני
47 שאין אנו יודעים אי זו היא מהם שהיתה לקט,
48 וספק מתנות עניים - לעניים; שנאמר: תעזב - הנח
49 לפניהם משלך.

50 ז. ולמה אין אומדין אותה ויתן לעניים מה שראוייה
51 לעשות לקט? מפני שעבר והגדיש על הלקט,
52 קנסוהו. ואפלו היה שוגג, ואפלו היה הלקט
53 שעורים והגדיש עליו חטין, ואפלו קרא לעניים
54 ולא באו, אפלו הגדישוהו אחרים שלא מדעתו -
55 כל הנוגעות בארץ הרי הן לעניים.

56 ח. הצריך לרבץ את שדהו קדם שילקטו העניים

1 הצדידין רואין את האמצעיים ואין הצדידים רואין
2 זה את זה - מפריש מצד אחד מן הראשונים על
3 האמצעיים, ומן האמצעיים על הראשונים; אבל לא
4 יפריש מצד זה על הצד האחר.

93 שם פ"ב משנה ד. נראה בפ"א מהלכות מעשר שני
הלכה ג, שיש הבדל בין חרובי צלמונה שאינם ראויים
למאכל רוב האדם, ואינם מחויבים במעשר אלא מדרבנן,
לבין שאר החרובין שחייבים במעשר מן התורה. ונראה שכן
גם לענין פאה, שהרי כלל אחר בשניהם, ראה בפאה פ"א
משנה ד, ובמעשרות פ"א משנה א. (94) "והטעם
בחרובין, מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכים, כדתן (ב"ב
כד:): בחרוב ובשקמה חמשים אמה" (ראב"ד).
(95) והראב"ד מפרש שהאדם עומד בראש חרוב זה, ורואה
החרוב שבצד אחר. (96) בדפוס רומי, כשדה.

5 כב. הזיתים⁹⁷, כל מה שיש מהן ברוח אחת מרוחות
6 העיר⁹⁸, כגון זיתים שיש במערב העיר פלן או
7 במזרחה - הרי הן פשדה אחת, ופאה אחת לכלן.

97 פאה פ"ב מ"ד. (98) לא מרוחות העולם, עיין
בירושלמי שם ה"ג. ויתכן כי הלכה למשה מסיני היא, לחלק
בין זיתים לשאר האילנות (משנה ראשונה).

8 כג. הבוצר⁹⁹ את מקצת פרמו מכאן ומכאן כדי
9 להקל מעל הגפן עד שימצאו שאר האשכולות רוח
10 ויוסיפו - הוא הנקרא מדר. וכבר בארנו¹⁰⁰,
11 שהבוצר מרוח אחת - אינו מדר, ולפיכך נותן מן
12 הנשאף פאה הראוייה לכל¹⁰¹, ואף על פי שבוצר
13 לשוק. אבל אם הדל למכר בשוק - אינו נותן פאה
14 לזה שהדל¹⁰². הדל להביא בביתו¹⁰³ - נותן מן
15 הנשאף שהניח לדרך פאה אחת הראוייה לכל.

99 שם פ"ג משנה ג. (100) למעלה פ"ב הלכה ו.
(101) משנה שם. (102) שן: "נותן מן המשואר על מה
ששייר". (103) ירושלמי שם. כלומר, מביאו לבית ודורך
אותם, ואין זה עראי (רדב"ז).

יום שישי ו' טבת ה'תשע"ו

פרק רביעי

(1) יבאר איזהו לקט. והרוח שפזר עומדין ועירבן עם הלקט.
והמרבין שדהו קודם שילקטו עניים. זרעים הנמצאים בחורי
הנמלים ושכולת של לקט שנתעברה בגדיש. ודין אם ישכור
הפועל על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח לעניים
ללקט, או המרבין ארי בשדהו. המפקיר את הלקט עם
נפילת רובו. ואי זהו פרט ואי זהו עוללות ואיזהו כתף
ואיזהו נטף. כרם שכולו עוללות. ומאימתי העניים זוכין
ליקח פרט העוללות. ודין המקדיש כרמו עד שלא נודעו
העוללות. גוי שמכר כרמו לישראל לבצור. מי שהיו לו
חמשה גפנים ובצרם לתוך ביתו.

16 א. איזהו לקט? זה הנופל מתוך המגל בפשעת

- 1 לקט שבה: אם הזקו מרבה על הפסד הלקט - מותר
- 2 לרבץ; ואם הפסד הלקט מרבה על הפסדו - אסור
- 3 לרבץ. ואם קבץ את כל הלקט והניחו על הגדר עד
- 4 שיבוא העני ויטלנו - הרי זה מדת חסידות.
- 5 ט. זרעים הנמצאים בחורי הנמלים: אם היו
- 6 החורים בתוך הקמה - הרי הוא של בעל השדה,
- 7 שאין לעניים מתנה בתוך הקמה; ואם היו במקום
- 8 שנקצר - הרי זה של עניים, שזא מן הלקט גרוהו.
- 9 ואף על פי שנמצא שחור - אין אומרים: הרי זה
- 10 משנה שעברה; שספק הלקט - לקט.
- 11 י. שבלת של לקט שנתערכה בגדיש - הרי זה
- 12 מפריש שתי שכולות ואומר על אחת מהן: אם
- 13 הלקט היא זו - הרי היא לעניים, ואם אינה לקט -
- 14 הרי המעשרות (שהיא) שחיבת בהן שבלת זו
- 15 קבועים בשבלת שניה; וחוזר ומתנה בן על שבלת
- 16 שניה, ונותן אחת מהן לעני והאחרת תהיה מעשר.
- 17 יא. לא ישכר אדם את הפועל על מנת שילקט בנו
- 18 אחריו. אבל האריסין והחכירין והמוכר קמתו
- 19 לחברו לקצר - זלקט בנו אחריו. ויש לפועל להביא
- 20 אשתו ובניו ללקט אחריו, ואפלו שכרו לטל חצי
- 21 הקציר או שלישו או רביעו בשכרו.
- 22 יב. מי שאינו מניח את העניים ללקט, או שהוא
- 23 מניח אחד ומונע אחד, או שמסיע את אחד מהן
- 24 על חברו - הרי זה גוזל את העניים.
- 25 יג. ואסור לאדם להרביץ ארי וכיוצא בו בתוך
- 26 שדהו, כדי שיראו העניים ויברחו. היו שם עניים
- 27 שאינן ראויין לטל לקט: אם יכול בעל הבית
- 28 למחות בידן - ממחה; ואם לאו - מניחן, מפני
- 29 דרכי שלום.
- 30 יד. המפקיר את הלקט עם נפילת רבו - אינו הפקר;
- 31 מאחר שנשר רבו, אין לו בו רשות.
- 32 מז. אי זהו פרט? זה גרגר אחד או שני גרגרים
- 33 הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה. נפלו שלשה
- 34 גרגרים בבית אחת - אינו פרט.
- 35 מז. היה בוצר וכרת את האשכול והסבף בעליו ונפל
- 36 לארץ ונפרט - אינו פרט. היה בוצר ומשליף לארץ,
- 37 כשמפנה האשכולות, אפלו חצי אשכול הנמצא שם
- 38 - הרי הוא פרט. (וכן אשכול שלם שנפרט שם -
- 39 הרי הוא פרט). והמניח את הפלפלה תחת הגפן
- 40 בשעה שהוא בוצר - הרי זה גוזל את העניים.
- 41 יו. אי זו היא עוללת? זה אשכול הקטן שאינו
- 42 מעבה, כאשכול שאין לו כתף ואין ענביו נוטפות
- 43 זו על זו, אלא מפזרות. יש לה כתף ואין לה נוטה,
- 44 או יש לה נוטה ואין לה כתף - הרי היא של בעל
- 45 הפרי; ואם ספק - לעניים.
- 46 יח. אי זו היא כתף? פסיגין המחברות בשדרה זו
- 47 על גבי זו. נוטה? ענבים המחברות בשדרה ויורדות.
- 48 והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו.
- 49 ולמה נקרא שמו עוללת? מפני שהוא לשאר
- 50 האשכולות כעוללת לאיש.
- 51 יט. ואין בעל הבית חייב לבצר העוללות ולתנן
- 52 לעניים, אלא הן בוצרין אותן לעצמן. וגרגר יחידי
- 53 - הרי היא עוללת.
- 54 כ. זמורה שהיה בה אשכול ובארכבה של זמורה
- 55 עוללת: אם נקרעה עם האשכול - הרי היא של בעל
- 56 הפרי, ואם לאו - הרי היא לעניים.
- 57 כא. פרי שכלו עוללות - הרי הוא לעניים;
- 58 שנאמר: וברמך לא תעולל - אפלו פלו עוללות.
- 59 ואין הפרט והעוללות נוהגין אלא בפרי בלבד.
- 60 כב. אין העניים זוכין לקח פרי ועוללות עד שיתחיל
- 61 בעל הפרי לבצר פרמו; שנאמר: וכי תבצר פרמך לא
- 62 תעולל. וכמה יבצר ויהיו זוכין בהן? שלשה
- 63 אשכולות שהן עושין רביע.
- 64 כג. המקדיש פרמו עד שלא נודעו העוללות - אין
- 65 העוללות לעניים; ואם משנודעו העוללות -
- 66 העוללות לעניים, ויתנו שכר גידולם להקדיש.
- 67 כד. הזמר את הגפן אחר שנודעו העוללות - הרי
- 68 זה זומר בדרך; וכשם שפורת האשכולות, כך פורת
- 69 העוללות.
- 70 כה. נכרי שמכר פרמו לישראל לבצר - חייב
- 71 בעוללות. ישראל ונכרי שהיו שתפים בפרי - חלקו
- 72 של ישראל חייב, ושל נכרי פטור.
- 73 כו. בן לוי שנתנו לו מעשר טבל, ומצא בו עוללות
- 74 - נותנן לעני. ואם נקרעת עם האשכול - יש לו
- 75 לעשות תרומת מעשר על מקום אחר.
- 76 כז. מי שהיו לו חמש גפנים ובצרם לתוך ביתו: אם
- 77 לאכל ענבים - פטור מן הפרי ומן השכחה ומן
- 78 הרבעי, וחיוב בעוללות; ואם בצרן לעשות יין - חייב
- 79 בכל, אלא אם בן שיר מקצתן.

הלכות מתנות עניים

פרק חמישי

(1) יבאר העומר ששכחוהו בעלים ולא פועלים, או איפכא. ודין עשה עמריו לתוך שדה חבירו ושכח שם עומר. הנוטל עומר ראשון ושלישי ושכח הרביעי, או שדה שעומריה מעורבבין ושכח. ודין הקוצר בלילה או הסומא. ותבואה שקצרה אגודות קטנות. שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם. המפנה אלומות ממקום למקום ושכח. שתי כריכות המובדלות זו מזו אם הן שכחה. היו כל העומרים קב קב ואחד מד' קבין ושכחו. שכח אילן בין האילנות, מסויים או בלתי מסויים. היה כל שדהו זית נטופה. זית העומד באמצע השורות לבדו. איזהו שכחה בעריס. והמפקיר כרמו והשכים וזכה בו.

א. העמר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה², שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים עובדין ורואין אותן בעת ששכחוהו - אינה שכחה³, עד שישכחוהו כל אדם⁴. ואפלו עמר הטמון⁵, אם נשכח - הרי זה שכחה.

(2) המדובר כשבעל השדה זוכרהו גם עכשיו. ובאופן ששכחו אחר כך - יש הבדל בין עומד בעיר לבין עומד בשדה. (3) כששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שנאמר "קצירך - ושכחת", שבעל הקציר ישכח. וכששכחוהו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שנאמר "כי תקצור - ושכחת", שהקוצר ישכח. וכששכחוהו אלו ואלו [=הפועלים ובעל השדה] ורואים אותו אחרים, אינה שכחה, שדרך בני אדם להזכיר לאחרים דבר ששכחו. (4) כן הוא בתוספת פרק ג (לפי נוסחת כתב-יד ווין וכתב-יד בעל פני משה): "אפילו אחרים עוברים בדרך וראו את העומר ששכחוהו אין שכחה". ומפרשה רבינו בשכחוהו גם פועלים וגם בעל השדה. (5) כחכמים, ולא כר' יהודה. ולמדו כן ממה שנאמר (שם) "ושכחת עומר בשדה", "בשדה לרבות את הטמון". שהם מפרשים, "בשדה": בתוך השדה.

ב. היה בעל השדה בעיר ואמר: יודע אני שהפועלים שכחו עמר שבמקום פלוני, ושכחוהו⁶ - הרי זה שכחה⁷. ואם היה בשדה ואמר בן, ושכחוהו⁸ - אינה שכחה. שהשכות מעקר⁹ בשדה - היא השכחה¹⁰; אבל בעיר, אפלו זכור ולבסוף שכח - הרי זה שכחה¹¹; שנאמר: ושכחת עמר בשדה - ולא בעיר¹².

(6) צריך-להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה שכח אותו אחר כך. (7) כיוון שסוף סוף שכחוהו שניהם. (8) אף כאן צריך להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה. (9) כלומר, לפני ששכחוהו הפועלים. (10) אבל זכור בעת ששכחוהו הפועלים, שמיד זכתה לו שדהו, אינו שכחה, אף

על פי ששכח הוא אחר כך. (11) שכיוון שאינו עומד בצד שדהו, שאינה משתמרת, לא זכתה לו. ומכיוון שאחרי כן שכח גם הוא הרי זו שכחה. (12) כלומר, בשדה - שכחו מעיקרו הרי זו שכחה, אבל זכור ולבסוף שכחו אינה שכחה, ואילו בעיר - אפילו זכור ולבסוף שכחו הרי זו שכחה. ואין לומר שגזירת הכתוב שבשדה יש שכחה ובעיר אין שכחה כלל, שהרי הכתוב אומר (שם): "לגר ליתום ולא למנה יהיה", ואמרו חז"ל (שם) "יהיה - לרבות שכחת העיר".

ג. עמדו העניים בפניו¹³ או חפזהו בקש¹⁴ והוא זוכר את הקש¹⁵, או שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה¹⁶ ושכחו - אינו שכחה¹⁷. אבל אם נטלו¹⁸ מקומם למקום¹⁹, אף על פי שהניחו סמוך לגפה²⁰ או לגדיש או לבקר או לפלים²¹, ושכחו - הרי זה שכחה.

(13) [=והסתירו לן] ועל ידי זה באו לידי שכחה. (14) ומתוך זה באו לידי שכחה. (15) שבאופן זה נגרמה השכחה על ידי החיפוי, ואינה שכחה. אבל אם שכח גם את הקש הרי זו שכחה. שיש שכחה בטמון. (16) כן מפורש בסוטה שם "אפילו בשדה נמי". (17) שכיוון שהחזיק בו להוליכו לעיר - זכה בו. (18) וכדברי ר' אליעזר ור' אלעזר בן עזריה בירושלמי שם, שבאופן זה נחלקו בית שמאי ובית הלל שם, ולדעת בית הלל - הרי זו שכחה, והלכה כבית הלל. (19) היינו שלא החזיק בו ולא גילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אלא הניחו סתם ממקום למקום, לפיכך יש בו שכחה, אבל בבבא ראשונה שהחזיק בו להוליכו לעיר, שגילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אם שכחו אחר כך אינו שכחה. (20) גפה הוא שער המגולה, והוא ממלת יגיפו הדלתות. (21) כלי חרישה.

ד. נטל עמר להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכח את שניהן: אם זכר העליון²² קדם שטיפע בו - אין התחתון שכחה, ואם לאו - התחתון שכחה²³.

(22) ירושלמי שם: "ר' זעירא אומר בזוכר את העליון" ואף על פי שהדברים אמורים שם לדעת רבי שמעון - כיוון שהירושלמי כך דברי ר' זעירא עם דברי ר' יונה על מה שאמר "עמדו עניים בפניו או שחיפזהו בקש הרי זה אינו שכחה": "אתיא דר' זעירא כר' יונה, דר' יונה אמר בזוכר את הקשין, כן ר' זעירא אמר בזוכר את העליון". וטעמו של דבר, כמו למעלה בחיפזהו בקש, שאם זכר את העליון נמצא שהתחתון נשכח על ידי גרמא של העליון, שכיסהו. (23) אבל העליון, לעולם אינו שכחה מאחר שנטלו להוליכו לעיר.

ה. עפו עמריו ברוח חזקה לתוך שדה חבירו ושכח שם עמר - אינו שכחה; שנאמר: קצירך בשדה. אבל אם פזר²⁴ העמרים בתוך שדהו ושכח - הרי זה שכחה.

(24) בעיא שם ונפשטה.

ו. הנוטל עמר ראשון ושני ושלישי ושכח הרביעי: 29

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שכחה". ופירש שם רבינו: "כבר בארנו, שחת הוא הגז הקצור לאכילת סוסים". ובירושלמי (שם הלכה ז'): "לא סוף דבר ניתנה אלא אפילו נזרעה למאכל אדם, ואחר כך נמלך וקצרה להאכיל לבהמה אין לה שכחה. (39) כלומר, לא נגמרה לגמרי, אבל כבר הביאה שליש בישולה, שאם לא כן - אינה קציר כלל. (40) במשנה שם: "או לאלומה", ופירש רבינו שם: "ולאלומה הוא עומרים [קטנים], והעניין ההוא שיקצצה כולה ויחלוק אותה לאלומות [ולא] יקבוץ מן האלומות ההם עומרים [גדולים], כי האלומות כשיתקבצו נעשים עומרים". (41) שהרי הוקשה שכחת קמה לשכחת קציר, (שנאמר: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה", מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר), ודרך הקוצרים לקצור לגורן, וכל שאינו עושה כן - אינו שכחה.

י. הקוצר שהתחיל לקצר מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו: של אחריו - שכחה, ושלפניו - אינו שכחה; שנאמר: לא תשוב לקחתו - אינו שכחה עד שיעבר ממנו ויניחנו לאחריו. זה הכלל: כל שהוא בכל תשוב - שכחה, וכל שאינו בכל תשוב - אינו שכחה.

יא. שנים שהתחילו לקצר מאמצע השורה, זה פניו לצפון וזה פניו לדרום, ושכחו לפנייהם ולאחריהם: שלפניהם - שכחה⁴², מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחריו של חברו⁴³; והעמר⁴⁴ ששכחיהו ולאחריהן במקום שהתחילו ממנו - אינו שכחה, מפני שהוא מערב עם השורות שפון המזרח למערב, והן מוכיחין עליו שאינו שכוח⁴⁵. וכן השורות של עמרים שפנו אותן לגרן, והתחילו שנים מאמצע שורה, ושכחו עמר באמצע בין אחריהן - אינו שכחה, מפני שהוא באמצע השורה שפון מערב למזרח, שעדין לא התחילו בה, והיא מוכחת עליו שאינו שכוח.

(42) אף על פי שיחיד הקוצר ושכח לפניו - אינו שכחה. (43) ששניים אלו מוטל עליהם קצירת השדה, והרי הם כאיש אחד, וכיוון שאם היה בא ליטול מה ששכח חברו, היה צריך לחזור לאחוריו - קוראים אנו בו "לא תשוב לקחתו". ולפי זה מה שאמרו בסוף המשנה שם "זה הכלל כל שהוא בכל תשוב שכחה", זה מוסב גם על הבבא הראשונה כשיחיד שכח לאחוריו, וגם על הבבא השנייה כששניים שכחו לפניהם. (44) צריך להיות: ו"הקמה" (רדב"ז). (45) כן הוא במשנה (ג"ד) שם: "ראשי שורות, העומר שכנגדו מוכיח - ואלו הן ראשי שורות: שנים שהתחילו מאמצע השורה, זה פניו לצפון וזה פניו לדרום, ושכחו לפנייהם ולאחריהם כו' ואת שלאחריהם אינו שכחה". הרי שהטעם שלאחריהם אינו שכחה הוא מפני שהעומר שכנגדו מוכיח, שכיוון שהם שניים, לא מסתבר לומר ששניהם שכחו את העומר האמצעי, אלא וודאי

1 אם היה שם ששי²⁵ - אין הרביעי שכחה עד שישל
2 החמישי²⁶; ואם היו חמשה בלבד²⁷ - משושא פדי
3 לטל החמישי²⁸ הרי הרביעי שכחה.

(25) ואם כן נשארו שלושה עמרים. (26) שכיוון שנטלו ודילג על הרביעי הרי היא שכחה, אבל אם לא נטל החמישי, ייתכן כי לא דלג כלל על הרביעי ולא שכחו אלא חילק עבודתו שורות שורות: בתחילה שלושה שהם שורה מצד זה, ואחר כך שלושה מצד שני. (27) שלא נשארו בצד שני רק שניים שאינם מהווים שורה, ואין סברא שיתחיל מצד שני כדלעיל בשלושה. (28) כלומר, משדלג על הרביעי והלך לחמישי זהו הזמן המוכיח על שכחה.

4 ז. שני עמרים מערבין ושכח אחד מהן - אינה
5 שכחה²⁹ עד שישל את כל סביבותיו.

(29) שמחמת הערוביבא לא נראה העומר, והרי זו שכחה מחמת דבר אחר. אבל צריך עיון הרי יש שכחה בטמון?

6 ח. הלוי³⁰ והשום והבצלים וכיוצא בהן, אף על פי
7 שהן טמונין בארץ³¹ - יש להן שכחה. הקוצר
8 בלילה ושכח קמה³², או שעמר בלילה ושכח עמר,
9 וכן הסומא ששכח - יש להן שכחה³³. ואם היה
10 הסומא או הקוצר בלילה מתפון לטל את הגס³⁴ -
11 אין לו שכחה³⁵. וכל האומר: הריני קוצר על מנת
12 מה שאני שוכח אני אטל - יש לו שכחה; שכל
13 המתנה על מה שכתוב בתורה³⁶ - תנאו בטל³⁷.

(30) והוא מין ממיני הבצלים. (31) "רוצה לומר: הנאכל מהן מתחתית לארץ". (32) שהחשיכה גרמה לו לשכוח. (33) ואינם דומים לעמדו עניים בפניו שאין זה שכחה, מפני שדבר אחר גרם לו לשכוח - אבל כאן שיוודע שעכשיו לילה ושהוא סומא, בוודאי בדק יותר. (34) הגדולים. (35) לקטנים, הואיל ולא כיוון לקצורם, ואין כאן "כי תקצור קצירך". (36) שאמרה: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". (37) [המדובר בתבואה שיש קוצרים אותה גם לבהמה, והוא קצרה לאדם, אבל פירש בתנאו שהוא קוצר להאכיל לאדם, על מנת שגם מה שישכח יהיה שלו, ואם תיפסק ההלכה שהשכוח הוא לעניים, אינו קוצר לאדם אלא להאכיל לבהמה, שאינה קצירה ואינה מחייבתו בשכחה, ועל זה אמרו שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי אם השכחה היא שלו, הרי זו קצירה לאדם, כמו שאמר. וזה לא ייתכן כי התורה אמרה שאם קצר ושכח הרי זו שכחה והיא לעניים.

14 ז. תבואה שקצרה³⁸ עד שלא נגמרה³⁹ להאכילה
15 לבהמה, וכן אם קצרה אגדות קטנות⁴⁰ ולא עשאה
16 עמרים, וכן השומים והבצלים שתלשן אגדות
17 קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים להעמיד
18 מהן גרן - אין להם שכחה⁴¹.

(38) שם משנה י: "תבואה שננתה לשחת וכו' אין להן

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום שבת קודש ז' טבת – הלכות מתנות עניים קנז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

כשהוריעו, שאז הוא מאכל אדם כדאיתא בראש המוכר פירות, אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה.

מז. שתי גפנים, וכן בשאר האילנות⁵⁵ שנים
המבדלין זה מזה - שכחה, ושלשה - אינן שכחה.
שנאמר: לעני ולגר תעזב אתם - אפלו היו שנים,
אחד לעני ואחד לגר.

(55) לדעת הרשב"א גם בשכחה אינם חייבים אלא האילנות החייבים בפאה.

יו. היו כל העמרים של קב קב ואחד של ארבעה
קבין ושכחו - הרי זה שכחה⁵⁶; יתר על הארבעה -
אינו שכחה⁵⁷. וכן אם היו של שני שני קבין ואחד
יתר על שמונה קבין - אינו שכחה⁵⁸.

(56) כבית הלל שם. ואף על פי שיכול לחלקו לקב קב ויהיו ארבעה עומרים, ואין שכחה אלא בשנים - כל זמן שלא חולקו, יש להם שכחה. (57) מזה שלא אמרו במשנה אלא ארבעת קבין הם שכחה, למד רבינו שיותר מארבעת קבים הם דבר מסויים ואינו שכחה. (58) נלמד ממה שלמעלה (בדין יתר על הארבעה). ועוד ראינו מן הירושלמי (שם סוף הלכה א) שלא הסתפקו אלא באופן שכל עומרי השדה של שני קבים ואחד של שמונת קבין - הרי שביותר משמונת קבים, אינה שכחה. ונראה מדברי רבינו, שאם אין בו אלא שמונת קבים, הרי זו שכחה. ומה שאמרו בירושלמי שם: "רבי יונה בעי" אין "בעי" בירושלמי כ"בעי" בבבלי, אלא "בעי" היינו שרוצה לומר כן, כלומר סובר כן].

יח. העמר שיש בו סאתים⁵⁹ ושכחו - אינו שכחה;
שנאמר: ושכחת עמר בשדה - ולא גדיש. אף על
פי שפולן סאתים סאתים⁶⁰. שכח שני עמרים, אף על
פי שיש משניהן סאתים⁶¹ - הרי אלו שכחה⁶². וכן
יראה לי, שהן שכחה אפלו הנה בשניהן יותר
מסאתים⁶³.

(59) הם שנים עשר קבים. הם כשבעה עשר קילוגרם.
(60) שהרי הוא כגדיש. (61) בכתב יד מעשה רוקח נוסף:
"הואיל ואין בכל אחד מהם סאתים". (62) שאינם מצטרפים והרי הם עמרים ולא גדיש, וכדעת חכמים במשנה שם ולא כרבן גמליאל. (63) פשוט הוא, שגם אלה אינם גדיש, אלא עמרים.

יט. קמה שיש בה סאתים ושכחה⁶⁴ - אינה
שכחה⁶⁵. אין בה סאתים⁶⁶ - רואין את השבלים
הדקות כאלו הן פריאות וארפות, ואת השדופות
כאלו הן מלאות, ואם היתה ראויה (להיות) הקמה
אחר אמדן זה לעשות סאתים ושכחה - אינה
שכחה.

(64) כולה. (65) אף על פי ששכחת קמה נלמדה ממה שנאמר "בשדה" (=ושכחת עומר בשדה) - "לרבות את הקמה" ואין כאן לימוד למעט "גדיש" - למדו שכחת קמה

הניחווהו בכונה כדי שתהיה שורה ממוזח למערב. וראייה לכך מזה שלא התחילו זה מתחילת צפון וזה מתחילת דרום, אלא בכונה עשו כן, והעומר שביניהם אינו שכוח כלל.

יב. הקוצר⁴⁶ ואלם אלמות אלמות, ופנה האלמות -
והו הנקראין עמרים - במקום זה למקום אחר,
ומקום השני למקום השלישי⁴⁷, ומקום השלישי
לגרן, ושכח העמר בשעה שפנה במקום למקום:
אם פנה העמרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחם
- יש לו שכחה, וכשיפנה⁴⁸ במקום שהוא גמר
מלאכה לגרן - אין לו שכחה⁴⁹; ואם פנה העמרים
למקום שאינו גמר מלאכה ושכח - אינו שכחה,
וכשיפנה במקום שאינו גמר מלאכה לגרן - יש לו
שכחה.

(46) שם פרק ה משנה ח: "המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעומרים, אין לו שכחה, ממנו ולגורן יש לו שכחה. המעמר לגדיש יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. זה הכלל: כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה, שאין שכחה אלא בעימור שאין אחריו עימור. (47) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה (שם) "לכובעות ולכומסאות לחררה" שהם מקומות שמביאים לשם את התבואה. (48) כלומר, אם נמלך לפנותה מכאן לגורן - נתברר שכאן לא היה מקום שהוא גמר מלאכה. (49) כלומר, זה שנשכח בעת שהוליך למקום הזה כיוון שעתה נתברר שלא פינה למקום שהוא גמר מלאכה, אלא זה שמפנה מכאן לגורן הרי הוא שכחה.

יג. אי זהו מקום שהוא גמר מלאכה? זה מקום
שדעתו לקבץ כל העמרים שם ולדוש אותן שם⁵⁰ או
להוליכן שם למקום גדיש שהוא הגרן⁵¹. ומקום
שאינו גמר מלאכה הוא המקום שמקבצין בו
העמרים כדי לעשות מהן אלמות גדולות כדי
להוליכן למקום אחר.

(50) ואינו מכון לעימור חדש. (51) רוצה לומר, שדעתו שהמקום הזה יהיה גם גדיש וגם גורן.

יד. שתי פריכות⁵² המבדלות⁵³ זו מזו - שכחה,
ושלש - אינן שכחה. שני עמרים המבדלין זה מזה
- שכחה, ושלשה - אינן שכחה.

(52) הן אגודות קטנות יותר מהעומרים. (53) שאם הן מחוברות גם שלוש הן כאחת והיא שכחה.

טו. שני צבורי זיתים וחרובין המבדלין זה מזה -
שכחה, ושלשה - אינם שכחה. שני הצני פשתן⁵⁴ -
שכחה, ושלשה - אינם שכחה.

(54) וכתב הרא"ש שם בפירושו: "הוצני פשתן כשעוקרים אותם הם כהוצי דקל. ולכן קרי ליה הוצני. ונראה לי דמיירי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הַשֹּׁכֵחַ 78 או הַפִּיִּשְׁנִי 79; אֲבָל אִם הָיָה בּוֹ אֶחָד
מִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - אֵינוֹ שֹׁכֵחַ. שְׁנָאֹמֵר: וְשִׁכַּחַת
עֹמֵר בְּשָׂדֶה - עֹמֵר שֶׁאֵתָּה שׁוֹכַח לְעוֹלָם וְאֵין אֶתָּה
יֹדֵעַ בּוֹ אֲלָא אִם תָּשׁוּב וּתְרַאֲהוּ; יֵצֵא זֶה, שֶׁאֵתָּה
זֹכֵר לְאַחֵר זְמַן וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תִפְגַּע בּוֹ, מִפְּנֵי
שֶׁהוּא יֹדֵעַ וּמִפְּרָסָם.

(76) ידיעתו מפני הגבלת מקומו. (77) ידוע לרוב זיתיו או לרוב שמנו. (78) שהיה מוציא שמן הרבה, ועל כן פירשוהו שפכוני, ועניינו שפיכת שמן לרוב נגזר ממלת שפך. (79) הזיתים ההם לא היו עושים שמן הרבה, על כן נקרא שמו בישיני לקוח מבושה.

כד. הִיָּה מְסִים בְּדַעַת⁸⁰ - הָרִי זֶה מְפָרֵס וְיֹדֵעַ.
הָיָה עֹמֵד בְּצַד הַדֶּקֶל - הַדֶּקֶל מְסִימָא⁸¹. הָיָה שְׁנִיָּה
זֵית נְטוּפָה - זֶה מְסִים אֶת זֵית⁸². הָיָה כָּל שְׂדֵהוּ זֵית
נְטוּפָה וְשֹׁכֵחַ אֶחָת מֵהֶן או שְׁתֵּים - יֵשׁ לוֹ שֹׁכֵחַ⁸³.
בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? שֶׁלֹּא הִתְחִיל⁸⁴ בְּאֵילָן זֶה
הַמְּפָרֵס; אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ וְשֹׁכֵחַ מִקְצָתוֹ - הָרִי
זֶה שֹׁכֵחַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְפָרֵס⁸⁵. וְהוּא שְׁנִיָּה
הַנִּשְׁאָר בּוֹ פְּחוֹת מִסְּאֲתִים; אֲבָל סְאֲתִים - אֵינָה
שֹׁכֵחַ⁸⁶, אֲלָא אִם כֵּן שֹׁכֵחַ כָּל הָאֵילָן⁸⁷, כְּמוֹ
שֶׁבִּאֲרָנוּ.

(80) שהוא נחשב בעיניו של בעל האילן. (81) שם, שהרי הוא כעומד בצד הגת או בצד הפרצה וידוע במקום. (82) ואינם שכחה. (83) לפי שאז בטלה חשיבותם. (84) ושכחו כולו. (85) שכיוון שהתחיל בו בטלה חשיבותו, והרי זה דומה למה ששנינו בערלה פרק ג משנה ח, שאם נתפתחו החביות בטלה חשיבותן. (86) שכיוון שהתחיל בו ודאי יזכרנו. (87) שאפילו אם יש בו סאתיים - הרי זה שכחה, שכיוון שלא התחיל בו - עלול הוא לשכחו.

כח. זֵית הָעֹמֵד בְּאֶמְצַע הַשּׁוּרוֹת לְבָדוֹ וְשִׁלֵּשׁ
שׁוּרוֹת שֶׁל זֵיתִים מְקִיפִין אוֹתוֹ מִשְׁלֹשׁ רִוְחוֹתָיו, אִף
עַל פִּי שֶׁאֵין בָּכָל שׁוּרָה מֵהֶן אֲלָא שְׁנֵי זֵיתִים, שֹׁכֵחַ
אֶת הָאֶמְצָעִי - אֵינוֹ שֹׁכֵחַ, שֶׁהָרִי הַשּׁוּרוֹת
הַסְּתִירוּהוּ⁸⁸. וְלָמָּה אֲמָרֵנוּ⁸⁹ זֵית בְּלִבְדוֹ⁹⁰? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה
חָשׁוּב בְּאַרְצָן יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן⁹¹.

(88) שהרי זה כמו חיפוהו בקש שאינו שכחה. אבל הדברים צריכים עיון: הרי יש שכחה בטמון כמפורש למעלה בהלכה א. ורק בחיפוהו העניים אינה שכחה, לפי שקנסום חכמים. (89) החכמים במשנה. (90) הלא הוא הדין בשאר אילנות. וזה מוסב על כל מה שלמעלה, על הלכות כגכה. (91) בזמן אדריאנוס שהחריב הזיתים. ולדעת רבי יוסי אין אז שכחה בזיתים - מאותו הטעם.

כו. אֵיזֵהוּ שֹׁכֵחַ? בְּעָרִים⁹² - כֹּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְשֹׁט
אֶת יָדוֹ וְלִטְלֹא⁹³. וּבְכָרִים⁹⁴ - מִשְׁעִבְכּוֹ מִן הַגֶּפֶן וּמִן
הַגִּפְנִים⁹⁵ וְיִשְׁכַּח אוֹתָהּ. בְּדָלִית וּבְדִקְלָא⁹⁶ - מִשְׁתִּיר

משכחת עומר, שכשם שבעומר אמרו עומר ולא גדיש, כמו כן בקמה. (66) כלומר, אינה עושה סאתיים מחמת כחש השיבולים, אבל ראוייה היא לעשות סאתיים.

כ. שֹׁכֵחַ סָאָה תְּבוּאָה עֶקְרוֹרָה וְסָאָה שְׁאִינָה עֶקְרוֹרָה
- אֵינֶן מְצַטְרְפִים⁶⁷, וְשְׁנֵיהֶם שֹׁכֵחַ. וְכֵן בְּשׁוּם
וּבְכֻצִּים וּבְפִרוֹת הָאֵילָן⁶⁸, אִם שֹׁכֵחַ מִקְצָתָן
בְּקֻקְעָא⁶⁹ וּמִקְצָתָן תְּלוּשׁ וּבְשְׁנֵיהֶם סְאֲתִים - אֵינֶן
מְצַטְרְפִין, אֲלָא שְׁנֵיהֶם שֹׁכֵחַ.

(67) לשיעור סאתיים שאינו שכחה. (68) [במשנה שם: "וכן באילן", ורבינו שינה וכתב: "ובפירות האילן", לפי שיטתו להלן שבשוכח כל האילן, אפילו אם יש בו סאתיים הרי זו שכחה, לפיכך כתב, "ובפירות האילן", לומר שכאן מדובר כשהתחיל באילן, ושכח מקצת מפירותיו, שבאופן זה אם שכח סאתיים אין זה שכחה, ולא ששכח את כל האילן]. (69) כלומר, מחוברים לקרקע.

כא. הַשּׁוֹכֵחַ עֹמֵר בְּצַד הַקֶּמָּה⁷⁰ שְׁאִינָה שֹׁכֵחַ⁷¹ -
אֵינָה שֹׁכֵחַ. שְׁנָאֹמֵר: כִּי תִקְצַר וְשִׁכַּחַת עֹמֵר; עֹמֵר
שֶׁסְּבִיבוֹתָיו קְצִיר⁷² - שֹׁכֵחַ, אֲבָל עֹמֵר שֶׁסְּבִיבוֹתָיו
קָמָה - אֵינָה שֹׁכֵחַ. וְכֵן אִם שֹׁכֵחַ קָמָה בְּצַד קָמָה
שְׁאִינָה שֹׁכֵחַ, אֲפִלּוּ קָלַח אֶחָד⁷³ - הָרִי זֶה מַצְלָת
אֶת הַשֹּׁכֵחַ, וְהָיָה מִתֵּר לְקַחְתָּהּ. אֲבָל אִם שֹׁכֵחַ
עֹמֵר אוֹ קָמָה בְּצַד עֹמֵר שְׁאִינוֹ שֹׁכֵחַ, אֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ
סְאֲתִים⁷⁴ - אֵינוֹ מַצִּיל אוֹתָהּ, וְהָרִי הַשֹּׁכֵחַ לְעַנְיִים.
אֵין קָמַת חִבְרוֹ מַצְלָת עַל עֹמֵר שָׁלוֹ, וְאֵין קָמַת
שְׁעוּרִים מַצְלָת עַל עֹמֵר חֲטִים, עַד שֶׁתִּהְיֶה הַקֶּמָּה
מִמֵּין הָעֹמֵר.

(70) שם פרק ו משנה ח: "הקמה (שלא שכחה) מצלת את העומר ואת הקמה, העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה". (71) יש אומרים שאפילו אם שכחה, אם יש בה סאתיים, שאינה שוכחה, מצלת היא על העומר שבצידה. (72) שלא שכחה, שאם שכחה - כיוון שאינה מצלת עצמה, כל שכן שאינה מצלת אחרים. (73) שלא שכחו. (74) שדינו כגדיש אפילו שכחו אינה שכחה, ואף על פי כן אינו מציל את השכוח.

כב. הַשּׁוֹכֵחַ אֵילָן בֵּין הָאֵילָנוֹת, אֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ כְּמָה
סְאִין פְּרוֹת⁷⁵, או שֶׁשֹּׁכֵחַ שְׁנֵי אֵילָנוֹת - הָרִי הֵן
שֹׁכֵחַ; שְׁלֹשָׁה - אֵינֶן שֹׁכֵחַ.

(75) שאף על פי שבקמה ובעומרים אמרנו שאם יש בהם סאתיים, אינה שכחה - אין זה אלא בקמה ובעומרים, שסאתיים שלהם חשובים, אבל אילן שיש בו סאתיים אינו חשוב כל כך.

כג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּאֵילָן שְׁאִינוֹ יֹדֵעַ
וּמִפְּרָסָם בְּמָקוֹם⁷⁶, כְּגוֹן שֶׁהָיָה עֹמֵד בְּצַד הַגֶּת או
בְּצַד הַפְּרָצָה, או בְּמַעֲשִׂי⁷⁷, כְּגוֹן שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה זֵיתִים
הַרְבֵּה, או בְּשִׁמּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ שֵׁם יֹדֵעַ, כְּגוֹן זֵית
הַנְּטוּפָה בֵּין הַזֵּיתִים, שֶׁהוּא נוֹטֵף שְׁמֵן הַרְבֵּה, או

5 כז. המפקיר את פרמו, והשפים בפקר וזכה בו
6 לעצמו ובצרו - חיב בפרט ובעוללות ובשכחה
7 ובפאה; שהרי 'שדך' ו'כרמך' אני קורא בו¹⁰⁰, מפני
8 שהיה שלו והרי הוא שלו. אבל אם זכה מן ההפקר
9 בשדה של אחרים - הרי זה פטור מן הכל. ובין כך
10 ובין כך - פטור מן המעשרות, כמו שיתבאר.

100 בבבא קמא שם למדו זאת ממה שכתוב "תעזוב"
מיותר במתנות עניים לרבות המפקיר את כרמו וכו'. אבל
זה אינו אלא לדעת חכמים אבל לר' ישמעאל דרשו
מ"תעזוב" הנ"ל למי שעבר וקצר ולא עזב פאה שחייב ליתן
אפילו לאחר אפיה. ולפיכך הוצרך ללמוד מ"שדך"
ו"כרמך".

1 הימנו⁹⁷. ושאר כל האילנות - משפנה וילף לו.
2 במה דברים אמורים? שלא התחיל בו⁹⁸; אבל אם
3 התחיל בו⁹⁹ ושכחו - אינה שכחה עד שיבצר את
4 כל סביביו.

92 הוא הנוטע גפנים וערסם על גבי כותל גבוה.
93 פירוש: אם שכחה ועבר ממנה כל כך, שאם היה נזכר
באותו מקום לא היה יכול לפשוט ידיו וילטלה.
94 במשנה: "וברגליות", ו"הם הגפנים השטוחים על
הארץ, שהרגל נוגעת בהם כמו הכרמים כולם, והוא נגזר
ממלת רגל". 95 היינו שתי גפנים שהן שכחה.
96 והיא גפן גדולה המודלית על גבי עצים גדולים או על
גבי אילנות אחרים. 97 שכן היה הדרך לעלות עליו
ולבצרו. 98 תוספתא שם. ולפי זה צריך לפרש בכל
האמור למעלה "כל שאינו יכול לפשוט", "משיעבור",
"משירד" - שבצר גפן אחרת, ועוד לא התחיל בו.
99 שאז הוא עלול להיזכר בו יותר.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – א' ז' טבת תשע"ו

35 (דברים ו, ח). וכבר נכפל הצווי במצוה זו ארבע פעמים
36 (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

יום ראשון א' טבת ה'תשע"ו

מצות עשה ה.

37 יום שלישי ג' טבת ה'תשע"ו
38 מצות עשה יג.

39 המצוה הי"ג — הצווי שנצטוינו במעשה תפלין של
40 יד, והוא אמרו תעלה: "וקשרתם לאות על ירך" (שם);
41 וגם הצווי במצוה זו נכפל ארבע פעמים. והראיה
42 שתפלין של ראש ושל יד שתי מצות — הוא אמרם
43 בגמרא מנחות (מד.) על דרך התמה על מי שסובר,
44 שתפלין של ראש ושל יד לא תונח אחת מהן בלי
45 האחרת, אלא כשיהיו שתייהן בנמצא, וזה לשונם: "מאן
46 דלית לה שתי מצות, תדא מצוה לא לעבד?!" כלומר:
47 מי שאי אפשר לו לעשות שתי מצות לא יעשה [לפחות]
48 אחת? ! לא, אלא יעשה את המצוה שבידו, ולפיכך יניח
49 איזו מהן שבנמצא. הנה נתבאר לך, שקראו לתפלין של
50 יד ושל ראש שתי מצות. ושתי מצות אלו אין הנשים
51 חייבות בהן, שהרי אמר תעלה בטעם חייבן: "למען
52 תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט) — ונשים אינן חייבות
53 בתלמוד תורה, וכך בארו במכילתא. וכבר נתבאר
54 פל' דיני שתי המצות האלה בפרק ד' ממנחות (לא):
55 ואילך.

11 המצוה החמשית — היא הצווי שנצטוינו לעבדו
12 תעלה. ונכפל הצווי הזה כמה פעמים ואמר ונעבדתם את
13 ה' אלהיכם" (שמות כג, כה); ואמר "ואתו תעבדו" (דברים
14 יג, ה); ואמר "ואתו תעבד" (שם ו, יג); ואמר "ולעבדו"
15 (שם יא, יג). ואף-על-פי שגם הצווי הזה הוא מן-הצווים
16 הפלליים — כמו שבארנו בכלל (בשורש) הרביעי — הרי
17 יש בו יחוד, כי הוא צווי על התפלה. ולשון ספרי (דברים
18 יא, יג): "ולעבדו — זו תפלה". ואמרו עוד: "ולעבדו —
19 זה תלמוד". ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי
20 הגלילי אמרו: "מנין לעקר תפלה בתוך המצות? מהכא
21 (מכאן): את-ה' אלהיך תירא ואתו תעבד" (שם ו, יג).
22 ואמרו: "עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו" — כלומר
23 ישים מטרתו להתפלל בו (במקדש) ונכחו (או לנגדו) כמו
24 שבאר שלמה ("והתפללו אל-המקום הזה", "הבית הזה"
25 (מלכים-א ח, כט, לה, ובדברי הימים-ב ו, יט)).

יום שני ב' טבת ה'תשע"ו

מצות עשה כו. יב.

56 המצוה ה"ט"ו — הצווי שנצטוינו במעשה מזוזה,
57 והוא אמרו תעלה: "ויכתבתם על-מזוזות ביתך

28 המצוה ה"כ"ו — הצווי שנצטוינו הפהנים לברך
29 את-ישראל בכל-יום, והוא אמרו תעלה: "כה תברכו
30 את-בני ישראל אמור להם" (במדבר ו, כג). וכבר נתבאר
31 דיני מצוה זו בפרק האחרון ממגלה (כד.) ומתענית (כו).
32 ובפרק ד' ממסכת סוטה (לז.).

33 המצוה ה"ב — הצווי שנצטוינו במעשה תפלין של
34 ראש, והוא אמרו תעלה: "והיו לטטפת בין עיניך"

32 אֶצְלָנוּ עַל כֹּסֶא הַמַּלְכוּת יִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וְלֹא
33 יִפְרֹד מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְהָיָה כְּשִׁכְתּוֹ עַל כֹּסֶא
34 מִמַּלְכּוֹתוֹ וְיִכְתֹּב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם יז, יח).
35 וְיִכְבֵּר נִתְבָּאָרוּ כָּל-דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסְנֵה־דְרִין (כא.).

יום שישי ו' טבת ה'תשע"ו

מצות עשה יד.

36 הַמִּצְוָה הִיא"ד — הַצּוּי שֶׁנִּצְטָוֵנוּ בְּמַעֲשֵׂה צִיצִית,
37 וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית וְגו' וְנִתְּנוּ עַל-צִיצִית
38 הַכֹּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת" (במדבר טו, לח). אִף אֵינָה נִמְנֶיֶת כְּשִׁתִּי
39 מִצְוֹת, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַכֵּלֶל הוּא אֶצְלָנוּ (מנחות לח.).
40 "הַתְּכֵלֶת אֵינָה מַעֲפֶכֶת אֶת-הַלֶּכֶן וְהַלֶּכֶן אֵינוֹ מַעֲפֶכֶת אֶת־
41 הַתְּכֵלֶת", שֶׁכֵּן אָמְרוּ בַּסִּפְרִי (פרשת שלח שם): "כֹּל שֶׁהֵן
42 שְׁתֵּי מִצְוֹת: מִצְוֹת תְּכֵלֶת וּמִצְוֹת לֶכֶן? תִּלְמֹד לומר: וְהָיָה
43 לָכֶם לְצִיצִית — מִצְוָה אַחַת הִיא וְאֵינָה שְׁתֵּי מִצְוֹת". וְזוֹ
44 אֵין הַנָּשִׁים חִיבוֹת בָּהּ, כִּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בַּתְּחִלָּת גִּמְרָא
45 קְדוּשִׁין (ג.). וְיִכְבֵּר נִתְבָּאָרוּ כָּל-דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד'
46 מִמְּנַחֲתוֹ (לח. ואילך).

יום שבת קודש ז' טבת ה'תשע"ו

מצות עשה יט.

47 הַמִּצְוָה הִיא"ט — הַצּוּי שֶׁנִּצְטָוֵנוּ לְהוֹדוֹת לוֹ יְתַעֲלֶה
48 אַחֵר כָּל-אַכִּילָה, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ
49 וּבִרְכַּת אֱתֵי-ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' (דברים ח, י). וְלִשׁוֹן הַתּוֹסֶפֶת
50 (ברכות ריש פרק ו): "בִּרְכַּת הַמְּזוֹן מִן-הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר:
51 וְאָכַלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכַּת אֱתֵי-ה'". וְיִכְבֵּר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה
52 זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסְסֶת בְּרִכּוֹת.

1 וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ט). וְיִכְבֵּר נִכְפַּל הַצּוּי בְּעֵינֵינוּ זֶה (שם)
2 יא, כ; וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם נִתְבָּאָרוּ בְּפֶרֶק ג' מִמְּנַחֲתוֹ (דף
3 לא ואילך).

4 הַמִּצְוָה הִיא"ח — הַצּוּי שֶׁנִּצְטָוֵנוּ שִׁיחָא לְכָל-זָכָר
5 מִמֶּנּוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. וְאִם יִכְתְּבוּ בִּידוֹ — הָרִי זֶה
6 מִשְׁבַּח מְאֹד וְהוּא עָדִיף, כִּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מנחות ל.): "כְּתָבוּ,
7 מִצְלָה עָלֵינוּ הַקְּתוּב כָּאֵלּוּ קִבְּלוּ מִהֵר סִינִי". וְאִם אֵי
8 אֶפְשָׁר לוֹ לְכַתְּבוֹ בִּידוֹ — חֵיב הוּא לְקַנּוֹתוֹ אוֹ יִכְשֹׁף
9 שִׁיכְתְּבוּ בְּשִׁבְלֹו, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "כְּתָבוּ לָכֶם
10 אֶת-הַשִּׁירָה (שירת האזינו) הַזֹּאת" (שם לא, יט) (ומתוך
11 הַצּוּי עַל כְּתִיבַת פֶּרֶשֶׁת הַשִּׁירָה נִלְמַד עַל חִיּוּב כְּתִיבַת כָּל
12 הַתּוֹרָה), לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִתֵּר לְכַתֵּב אֶת-הַתּוֹרָה פְּרָשִׁיּוֹת
13 פְּרָשִׁיּוֹת (ובעל-כרחי חֵיב בְּכְתִיבַת הַתּוֹרָה כֹּלָה). וְאֶכֶן
14 רְצוֹנוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת" — כָּל-הַתּוֹרָה
15 הַכּוֹלֶלֶת אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וְלִשׁוֹן גִּמְרָא סְנֵה־דְרִין (כא.):
16 "אָמַר רַבָּא: אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵנִיחוּ לוֹ לְאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר
17 תּוֹרָה — מִצְוָה לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעָתָה כְּתָבוּ לָכֶם
18 אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. אֵיחָבָה (הקשה על דבריו) אֶפְי: (נאמר
19 בַּמִּשְׁנָה שֶׁמֶלֶךְ) כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשִׁמּוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא
20 יִתְגָּאֵה בְּשָׁל אֲבוֹתָיו — (מכאן ש)מֶלֶךְ אֵין (כן), הִדְיוּט
21 לֹא?!" וְיִכְבֵּר נִתְבָּאָרוּ: "הֵתֵם לֹא נִצְרָכָה (שם לא בא
22 הַפֶּסֶק לִלְמַד) אֶלֹא לְשִׁתִּי תּוֹרוֹת, כְּדִתְנִיָּא: 'וְכָתֵב לוֹ
23 אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה' — שְׁתֵּי תּוֹרוֹת"; כְּלוּמֹר, שֶׁהַחֲלוּק
24 בֵּין מֶלֶךְ לְהִדְיוּט הוּא, שֶׁכָּל-אָדָם חֵיב לְכַתֵּב סֵפֶר תּוֹרָה
25 אַחֵד, וְהַמֶּלֶךְ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרוֹת, כִּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּפֶרֶק ב'
26 מִסְנֵה־דְרִין. וְיִכְבֵּר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי כְּתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה וְיִתְנַאֲוִי
27 בְּפֶרֶק ג' מִמְּנַחֲתוֹ (ל ואילך) וּבְרִישׁ (בבא) בַּתְּרָא (יגיד).
28 וְשִׁבַּת (קלג.).

יום חמישי ה' טבת ה'תשע"ו

מצות עשה יז.

31 הַמִּצְוָה הִיא"ז — הַצּוּי שֶׁנִּצְטָוֵנוּ שֶׁכָּל-מֶלֶךְ הַיּוֹשֵׁב

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' ב

9 הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין הנהגת הבית: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר
10 חֲנָה, הָא דְאָמְרֵי רַבִּינָן — מַה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בַּמִּשְׁנָה (שבת לד.) שֶׁלֹּשָׁה
11 דְּבָרִים צָרִיף אָדָם לומר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שִׁבַּת עִם חֲשִׁיבָה — מִבְּעוֹד
12 יוֹם קוֹדֶם שֶׁקִּיעַת הַחֲמָה, עֲשֶׂרְתֵּם — הָאֵם עִשְׂרִיתם אֶת הַפִּירוֹת
13 שֶׁנֶּאֱבָל בַּשַּׁבָּת. עֲרִבְתֵּם — הָאֵם עֲרִבְתֵּם עִירוֹבֵי חֲצִירוֹת שֶׁנֶּאֱבָל
14 לְטַלֵּט בַּשַּׁבָּת בַּחֲצֵר, הִדְלִיקוּ אֶת הָנֵר. דִּיבּוּרִים אֵלּוּ שֶׁהֵם לִזְרוֹז אֶת
15 בְּנֵי הַבֵּית צָרִיף

1 יְתִירָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, סוּף הוּא כָּא לִידֵי שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת, גִּלּוּי עֲרִיּוֹת
2 וְשִׁפּוּכֵי דָמִים וְחִילּוּל שִׁבַּת. גִּלּוּי עֲרִיּוֹת, שֶׁכֵּאִשָּׁר הָאִשָּׁה צָרִיכָה
3 לְטַבּוֹל לְגִידָתָהּ בּוֹמֵן שֶׁהִצִּינָה גְדוּלָּה, הִיא חוֹשֶׁשֶׁת לומר לְבַעֲלָהּ
4 שֶׁלֹּא טַבְּלָהּ וְהוּא בֹא עֲלֶיהָ בְּגִידָתָהּ. שִׁפּוּכֵי דָמִים, אוֹ כִּפִּי שֶׁהִיָּה
5 בַּפִּילֶגֶשׁ בַּגְּבֻעָה, אוֹ כִּשְׁבוּרַחַת מִבְּעֵלָה מִחֲמַת פֶּחָד, אֵינָה נִזְהָרָת
6 וְנוֹפֶלֶת בֶּאֱחָד הַבוֹרוֹת אוֹ מִהַגְשֵׁר. וְחִילּוּל שִׁבַּת, שֶׁפְּעָמִים שֶׁהָאִשָּׁה
7 לֹא הִסְפִּיקָה לְבַשֵּׁל מִעֵרֵב שִׁבַּת אוֹ שֶׁלֹּא הִדְלִיקָה אֶת הָנֵר מִבְּעוֹד
8 יוֹם, וּמִפְּחוּד בַּעֲלָהּ, הִיא מִבְּשִׁלָּת אוֹ מִדְּלִיקָה אֶת הָנֵר בַּשַּׁבָּת.

ישעיה פרק טז יב-יג

יב וְהָיָה כִּי־נִרְאָה פִּי־נְלָאָה מוֹאָב עַל־הַבְּמָה וּבָא אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוֹכֵל׃ יג זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מוֹאָב מֵאָז׃ יד וְעַתָּה דִּבֶּר יְהוָה לְאֹמֶר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּשָׁנִי שְׂכִיר וּנְקֻלָּה כְּבוֹד מוֹאָב
בְּכָל הַהֶמוֹן הָרֹב וּשְׂאֵר מַעֲט מוֹעֵר לֹא כְבִיר׃ (פ)

ישעיה פרק יז א-ג

א מִשָּׂא דַּמֶּשֶׁק הִנֵּה דַּמֶּשֶׁק מוֹסֵר מַעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפְלָה׃ ב עֲזוֹבוֹת עָרֵי עָרָעָר לְעֹדְרִים תִּהְיֶינָה
וּרְבֻצָּו וְאִין מַחֲרִיד׃ ג וְנִשְׁבַּת מִבְּצָר מֵאִפְרַיִם וּמִמְלַכָּה מִדַּמֶּשֶׁק וּשְׂאֵר אָרֶם כְּכַבּוֹד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ
נָאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ (פ)

רש"י

לשון הסרה: מעיר. מהיות עיר: מעי. לשון שפלות
ועומק כמו מעות ימים: (ב) עזובות ערי ערוער. י"ת
לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירושו על ערי ארם,
ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה
שנאמר (במדבר לב) ואת ערוער, עומד בדמשק ומכריז
בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה
וכל אחת יש בה עכו"ם ועובדים לה יום אחד בשנה
וישראל עשו את כולן קבוץ אחד והיו עובדין את כולם
בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק, ואני
מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן
רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת דמשק ואמר
הנה דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר
היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי
צאן הם נתונות ורובצים שם צאן מואב ואין מחריד עוד
תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי
הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק
שיהרג רצין: (ג) ככבוד. עשרת השבטים יהיו גם אלו
גלו לחלח וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה
ואת רצין המית (מלכים ב' טז):

מצודת ציון

(יב) נלאה. ענין עייפות כמו המעט מכם הלאות אנשים
(לעיל ו'): הבמה. ענינו מקום גבוה ורמה כמו במתי עב (לעיל
י"ד): מקדשו. מקום המזומן לו: (יד) ונקלה. מל' קלות:
ההמון. ענין עם רב ולתוספת ביאור אמר הרב: מזער. ענינו
כמו מעט כמו כתר לי זעיר (איוב ל"ו): כביר. ענין רבוי כמו
יתן אוכל למכביר (שם): (א) מעי. תל ודגור כמו לעי השדה
(מיכה א): (ג) ונשבת. ענין ביטול: ככבוד. העושר נקרא
כבוד כמו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית
ל"א):

מצודת דוד

(יב) כי נראה. כאשר יראה מואב אשר הוא נלאה ועיף לעמוד
על הבמה להלחם שמה מול האויב: אל מקדשו. לבית
העבודת כוכבים שלו להתפלל לפניו לעזור לו: ולא יוכל.
עכ"ל לא יוכל להתחזק כי אין בידו לעזור: (יג) מאז. מימים
הרבה נגזרה עליו: (יד) ועתה דבר ה'. עתה הוסיף לקבוע
זמן: כשני שכיר. ר"ל מצומצמות כשכיר הזה המצמצם בשני
שכירתו: ונקלה. כבודו יהיה נקלה ונבזה עם כל ההמון הרב
שיש לו כי לא יועילו לו: ושאר. השארית שיהיה לו הנה יהיו
מעט מזער לא הרבה ישארו וכפל הדבר להמעיט: (א) מוסר
מעיר. יהיה סר מהיות עיר: מעי מפלה. ימלא תלים מן

מפולת הבתים: (ב) עזובות. הלא הערים הסמוכות לערוער כבר עזובות המה כי גלו מהם הראובני והגדי: לעדרים. והרי הם
נתונות לעדרי צאן והמה רובצים שם ואין מי מחרידם כי שממה המה ואין מי בא שמה: (ג) ונשבת. וכן ונשבת כל ערי מבצר
מאפרים וכן יושבת הממלכה מדמשק ולפי שרצין מלך ארם ופקח מלך ישראל התחברו להלחם על ירושלים לכן אמר שהמה
שניהם יפלו ביד סנחריב וירושלים תנצל: ושאר ארם. הפליטה הנשארת מארם יהיו ככבוד בני ישראל כי גם כבודם ידל:

משלי פרק כד כב-לד

כב כִּי־פָתְאֵם יָקוּם אִידֶם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ: כג גַּם־אֱלֹה לַחֲכָמִים הִפְר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בִּלְטוֹב: כד אָמַר | לְרָשָׁע צָדִיק אֶתָּה יִקְבְּהוּ עַמִּים יוֹעֲמוּהוּ לְאֻמִּים: כה וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעַם וְעֲלֵיהֶם תִּבּוֹא בִרְפַת־טוֹב: כו שְׁפָתַי יִשָּׁק מְשִׁיב דְּבָרִים נִכְחִים: כז הֵכֵן בַּחוּץ | מְלֹאכְתְּךָ וְעֵתְדָה בַּשְּׂדֶה לְךָ אֲחֵר וּבְנִית בֵּיתְךָ: כח אֲלֵתְהִי עֲדִיחָנָם בְּרַעְךָ וְהִפְתִּיתָ בְּשִׁפְתֶּיךָ: כט אֲלֵתְאָמַר כְּאִשֶּׁר עָשִׂה־לִּי בֶן אֶעֱשֶׂה־לִּי אֲשִׁיב לְאִישׁ כְּפַעְלֹ: ל על־שְׂדֶה אִישׁ־עָצַל עֲבָרְתִּי וְעַל־פָּרֶם אָדָם חִסֵּר־לֵב: לא וְהִנֵּה עֲלָה כָּלֹ | קִמְשָׁנִים כְּסוּ פָּנָיו חֲרָלִים וְגֵדֵר אֲבָנָיו נִהְרָסָה: לב וְאַחֲזָה אֲנֹכִי אִשִּׁית לְבִי רְאִיתִי לְקַחְתִּי מוֹסֵר: לג מַעַט שְׁנוֹת מַעַט תְּנוּמוֹת מַעַט | חֶבֶק יָדַי לְשֹׁכֵב: לד וּבֹא־מִתְחַלֵּךְ רִישְׁךָ וּמִחֲסֹרֶיךָ בְּאִישׁ מָגוֹן:

רש"י

(כב) ופיד שניהם. שבר ע"ז ושבר עובדיה: (כג) גם אלה לחכמים. כל הדברים שבענין שלמטה אמורי לחכמים היושבים בדין שלא יכירו פנים במשפט כי לא טוב: (כו) שפתים ישק. ראויים כל שפתים לנשקו: (כז) הכן בחוץ. זה מקרא: ועתדה בשדה. זו משנה: אחר ובנית ביתך. זו גמרא, ד"א כמשמעו בתחלה קח לך שדות וכרמים ואחר כך ועתדה לשון עתודים (בראשית לא) שים לך בהמות בשדה ואח"כ ובנית ביתך תקח אשה:

מצודת דוד

(כב) יקום אידם. שברם של העוברים על מצות ה' ודבר המלך: ופיד שניהם. עונש העובר על מצות ה' ועונש המדיח מפקודת המלך: מי יודע. מה גודל העונש: (כג) גם אלה לחכמים. ר"ל עם כי נראה שהדברים האלה כל חכם יבין מדעתו ואין מהצורך להזהירו מ"מ אמורים גם המה לחכמים והם יוסיפו לקח להבין תוכיות הדברים: הכר פנים. ר"ל אף לעשות משפט אמת ולומר להיוצא זכאי הנה הכרתי פניך לזכותך הנה לא טוב ידבר כי יש בדבר ח"ה לפני הזכאים: (כד) יקבורו עמיהם. כי כאשר יראה הרשע שקוראים אותו צדיק יתפקד עוד יותר לעשות רעה לכל האומה בכלל ולזה יקללו כולם את הקוראו צדיק: יועמוהו לאומים. כפל הדבר במ"ש: (כה) ולמוכחים. אבל להמוכחים את הרשע יונעם הדבר לומר לו בתוכחותיהם הלא באמת צדיק אתה רק בדברים אחדים תשגה לזאת הסר ממך גם את אלו: ועליהם. על המוכחים ההם תבא ברכת טוב כי הטיבו לעשות כ"א

(כב) אידם. ענין שבר ומקרה רע כמו שמח לאיד (לעיל ח): ופיד. עניינו כמו איד וכן אם בפידו להן שוע (איוב ל): (כד) יקבורו. יקללוהו כמו מה אקוב (במדבר כג): יועמוהו. מל' זעם וכעס: לאומים. אומות: (כה) ינעם. מל' נעימות ויופי: (כו) ישק. מל' נשיקה ור"ל חבור השפתים וכן צדק ושלום נשקו (תהלים פה) שר"ל תלויים ומחוברים זה בזה: נכוחים. אמיתים וישרים כמו ונכחה לא תוכל לבוא (ישעיה נט): (כז) ועתדה. ענין הזמנה כמו התעתדו לגלים (איוב טו): (לד) קמשינו. חרולים. מיני קוצים כמו קמוש וחוח במבצריה (ישעיה לד) וכמו תחת חרול יספחו (איוב ל): וגדר. כותל: נהרסה. מל' הריסה ונתיצה: (לב) ואחזה. ענין ראייה כמו חזית איש מהיר (לעיל כב): (לג) תנומות. היא השינה הקלה: מתהלך. הראוי כמתהלך ותחסר הכ"ף: רישך. מל' רש ועוני:

יאמרו לו בפה מלא רשע אתה יעזי פניו לומר שהדין עמו אבל בדברים כאלה ימשך לבבו אליו לשמוע בקולו: (כו) שפתים ישק. כי עתה כדברים כדברים האלה אז הרשע הזה ישק שפה העליונה בתחתונה ולא יפתחם לדבר עזות מול המוכחים ואדרבה יהיה עוד משיב להם דברים נכוחים לומר גם בדברים האלה אעשה כאשר אמרתם: (כז) הכן. בתחלה הכן מלאכתך בחוץ והם מלאכת שדה וכרם: ועתדה. הזמן לך בשדה די מחסורך אחר זה בנה ביתך לשבת בו כי אם לא תכין די מחסורך לא תוכל שבת בית כי תהיה נודד ללחם: (כח) עד חנם. ר"ל דבר שלא ידעתו ועם כי הוא בדבר חנם שאין בדבר חיוק ממון: ברעך. בעבור אמונת רעך ר"ל על כי ידעת שדבריו אמת: והפתית. ר"ל אף אם בשום פעם פתית אתה לרעך בשפתך לעשות כזאת עכ"ז אתה לא תעשה כן: (כט) אל תאמר. אל תחשוב אשיב להאיש הזה כפעלו כאשר האמין לי והעיד כן אמין לו: (ל) על שדה וגו'. הוא ענין מליצה לומר הנה התבוננתי במעשה העצל: (לא) כלו. על כל השדה עלה קוצים כי בעבור העצלות לא חרש כראוי לחתוך שרשי הקוצים לבל יגדלו: וגדר. גדר האבנים שהיה סביב נהרסה כי העצל סר השגחתו: (לב) ואחזה. וכאשר ראיתי אני את כל זה שמת לי להבין מה העצלות עושה וכאשר ראיתי לקחתי מוסר לעזוב דרך העצלות: (לג) מעט שנות. ר"ל ראיתי כי דרך הנכון למעט בשינה ותנומה וגו': חבוק ידי. דרך השוכב לנוח מחבק ידיו זה בזה: (לד) ובא. ר"ל א"כ תעשה אז אף אם פעם יבא לך העוני לא תתמיד כי תלך לה כדרך המהלך בדרך שאינו מתעכב זמן רב במקום אחד: ומחסורך. אף אם יבא לך חסרון מה בעושר לא יתעכב החסרון וכדרך האיש המלוכב במגן לדרת אל המלחמה שאין דרכו להתעכב במקום מן המקומות וכפל הדבר במ"ש:

ה כִּמְהָ הוּא קְשׁוּיָה? רַבִּי מֵאִיר אָמַר: אֶפְלוּ אַרְבָּעִים וְחֲמִשִּׁים יוֹם. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: דִּיּהּ חֲדָשָׁה. רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אָמְרִים: אֵין קְשׁוּי יוֹתֵר מִשְׁתֵּי שָׁבָתוֹת.

ו הַמְקַשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שָׁל נִקְבָּה, כָּל דָּמִים שֶׁהִיא רוֹאָה – טְהוֹרִים, עַד שֶׁיֵּצֵא הַזֶּלֶד. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְמַמָּא. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר בְּדָם הַשְּׂפִי, הַקָּל בְּדָם הַקָּשִׁי – מָקוֹם שֶׁהַקָּל בְּדָם הַשְּׂפִי, אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּקְל בְּדָם הַקָּשִׁי? אָמַר לָהֶן: דִּיּוּ לֵבָא מִן הַדִּין לַהֲיוֹת בְּגִדּוֹן; מָמָה הַקָּל עָלֶיהָ – מִטְּמֵאָתָּה זִיבָה, אֲכָל טְמֵאָה מְמַמָּא נִדָּה.

ז כָּל אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם בַּחֲזָקַת טְהוּרָה, יֵשְׁבָה לָהּ וְלֹא בְּדָקָה – שְׁנֵגָה, נֶאֱנָסָה, הַיּוֹדָה וְלֹא בְּדָקָה – טְהוּרָה. הַגִּיעָה שְׁעַת וְסִתָּה וְלֹא בְּדָקָה – הָרִי זֶה טְמֵאָה. רַבִּי מֵאִיר אָמַר: אִם הִיתָה בְּמַחְבָּא, וְהַגִּיעָה שְׁעַת וְסִתָּה וְלֹא בְּדָקָה

פירוש ברטנורא

ה כִּמְהָ הוּא קְשׁוּיָה. דלא אתיא לירי זיבה בכל דמים שתראה: אפילו ארבעים וחמישים יום. אם לא שפתי יום אחד סמוך ללידה לא אתיא לירי זיבה ולא הוי יולדת בזוב: דיה חדשה. דיה אם נטהר את הקושי חודש אחד, דהיינו חודש תשעי. אבל קשתה שלשה בתוך אחד עשר ימי זיבה בחדש שמיני ואפילו מקשה והולכת כל תשעי, הרי זו יולדת בזוב מחמת שלשה ימים של שמיני: אין קשוי יותר משתי שבתות. שאם קשתה וראתה שלשה ימים קודם שתי שבתות וחתה מקשה והולכת כל השבתות אחרי כן, הרי זו יולדת בזוב מחמת שלשה ימים שהיו קודם השתי שבתות. והלכה כר' יוסי ור' שמעון:

ו הַמְקַשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שָׁל נִקְבָּה. כגון ששמשא לאחר ארבעה עשר של ימי לידה ונתעברה והפילה בתוך שמונים: כל דמים שהיא רואה טהורים. דכל תוך מלאת הוי דם טהור: ור' אליעזר מְמַמָּא. נדה. דכיון דבקושי בא, לאו דם טהור הוא אלא מחמת ולד שבמעיה, ומזיבה הוא דטהוריה רחמנא לקשוי, ולא מנדה: שהחמיר בדם השופי. כגון שאר יולדת שרואה שלשה בשופי וילדה, הרי זו יולדת בזוב: היקל בדם הקושי. לטהרה מזיבה: מָקוֹם שֶׁהִקָּל בְּדָם הַשְּׂפִי. לטהרה מכל טומאה, כגון תוך מלאת: אינו דין שנקל בדם הקושי. לטהרו מכל טומאות ואפילו מנדה: דיו לבא מן הדיון. כגון קושי של תוך מלאת שאחם למדים מקושי של עלמא, דיו להיות כגון בקושי דעלמא, מה קושי דעלמא טמא בנדה, אף קושי דתוך מלאת טמא בנדה: ז כל אחד עשר יום. שאחר שבעת ימי נדה: בחזקת טהרה. ואינה צריכה לבדוק עצמה. דהלכה למשה מסיני שאין בין נדה לנדה פחות מאחד עשר יום: יֵשְׁבָה לָהּ וְלֹא בְּדָקָה. מתניתין חסורי מחסרה והכי קתני, כימי נדה בעי בדיקה. יֵשְׁבָה וְלֹא בְּדָקָה, שנגה, נאנסה, היודת ולא בדקה, טהורה: הגיעה שעת

משניות מבוארות – קהתי

בְּדָם הַקָּשִׁי – ונאמר שדינו כשאר דם טהור? כלום אינו קל וחומר? אָמַר לָהֶן – רבי אליעזר לחכמים: דִּיּוּ לֵבָא מִן הַדִּין לַהֲיוֹת בְּגִדּוֹן – דיו לדבר הנלמד מדין קל וחומר שיהא דינו כדבר הנלמד עליו, כלומר דיו לדם הקושי שבתוך ימי הטהרה שיהא דינו כדם הקושי של יולדת סתם, מָמָה הַקָּל עָלֶיהָ – על הוראה דם בקושי, מְטַמֵּאת זִיבָה – שאם ראתה דם קישי בימי הזיבה טהורה היא, אֲכָל טְמֵאָה טְמֵאָתָּה נִדָּה – שאם ראתה בימי נידתה, טמאה טומאת נידה, ואף בדם הקושי שבתוך ימי טהרה כל שראתה בימי נידתה טמאה טומאת נידה. ואמנם אם ראתה בימי הזיבה, אף רבי אליעזר מודה שטהורה היא (תוספות: עיין רש"י שמפרש בדרך אחרת: נידה לח, ב). ברם חכמים דורשים ממה שנאמר (ויקרא יב, ח): "וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה", שהלשון "תשב" משמעו ישיבה אחת לכל הדמים, וכשם שבימי זיבה טהורה אף בימי נידה טהורה. והלכה כחכמים.

באור משנה ז

כָּל אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם – שבין נידה לנידה, בְּחֻזְקַת טְהוּרָה – ואינה צריכה לבדוק עצמה, לפי שנסתלקו דמיה ויצאו בימי נידתה (רש"י); אבל לאחר שעברו אחד עשר ימי הזיבה, הרי היא צריכה לבדוק עצמה, לפי ששוב מתחילים ימי נידה (הנמשכים עד שעת הווסת, או עד פתח הנידה, כדעת כל הפוסקים, שלא כהרמב"ם. הל' איסורי ביאה פרק ו). יֵשְׁבָה לָהּ – בימי נידתה, וְלֹא בְּדָקָה – עצמה, כגון אם שְׁנֵגָה, או נֶאֱנָסָה, או אפילו הַיּוֹדָה וְלֹא בְּדָקָה – עצמה, טְהוּרָה – שבחזקת טהרה היא עד שתבדוק ותימצא טמאה. הַגִּיעָה שְׁעַת וְסִתָּה – לראות דם נידה, וְלֹא בְּדָקָה – אף על פי שבדקה אחר כך ומצאה עצמה טהורה, הואיל ולא בדקה בשעת וסתה, הָרִי זֶה טְמֵאָה – שחזקה אורח נשים בזמנו בא. ויש סוברים שאם בדקה אחר כך ומצאה עצמה טהורה, הרי זו בחזקת טהרה, לפי שווטות דרבנן, אלא שבמשנתנו מדובר כגון שבדקה אחר כך ומצאה עצמה טמאה, ובאה המשנה ללמד שטמאה היא למפרע עד שעת וסתה לענין טהרות שעסקה בהן (עיין רמב"ם הל' איסורי ביאה ח, יג). רַבִּי מֵאִיר

באור משנה ה

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת.

כִּמְהָ הוּא קְשׁוּיָה – כלומר באיזה זמן הקרוב ללידה דנים את הצירים והחבלים כקושי שמחמת הלידה? רַבִּי מֵאִיר אָמַר: אֶפְלוּ אַרְבָּעִים וְחֲמִשִּׁים יוֹם – לפני הלידה; ומבואר בגמרא, שכל שראתה דם בימי הזיבה שבתוכם, הרי היא טהורה; ומה שנקט רבי מאיר "ארבעים וחמישים יום", היינו ארבעים לאשה בריאה, וחמישים לחולה. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: דִּיּהּ חֲדָשָׁה – דיה החודש התשיעי כדי לדון בו את ציריה כקושי שמחמת הלידה, והדם שרואה בו כדם קישי המטהר אותה מן הזיבה. רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אָמְרִים: אֵין קְשׁוּי יוֹתֵר מִשְׁתֵּי שָׁבָתוֹת – לפני הלידה; הלכך כל שקישתה ארבעה עשר יום קודם הלידה, וראתה דם, הרי זה דם קישי, אבל כל שקישתה קודם לכן, אם ראתה דם שלושה ימים רצופים בימי זיבתה שחלו לפני הארבעה עשר יום, אף על פי שלא שפתי מחבליה עד הלידה, הרי זו יולדת בזוב, שלא דם קישי אלא דם זיבה הוא. והלכה כרבי יוסי ורבי שמעון.

באור משנה ו

הַמְקַשָּׁה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שָׁל נִקְבָּה – שלאחר ארבעה עשר יום ללידת נקבה טבלה ושימשה עם בעלה ונתעברה והפילה בתוך שמונים, כָּל דָּמִים שֶׁהִיא רוֹאָה, טְהוֹרִים – שכל דם שרואה תוך ימי טהרה דם טהור הוא, עַד שֶׁיֵּצֵא הַזֶּלֶד – שאז טמאה משום לידה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמָּא – שלדעתו אין זה דם טהור, אלא דם קישי הבא מחמת הולד, הלכך אם ראתה בימי נידתה הריה טמאה טומאת נידה (תוספות). אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר בְּדָם הַשְּׂפִי – ביולדת שראתה דם שלושה ימים בימי הזיבה בשופי ולא בקושי, שהיא זבה ויולדת בזוב, הַקָּל בְּדָם הַקָּשִׁי – שאם ראתה דם בקושי אינה יולדת בזוב, שדם הקישי בימי הזיבה דם טהור הוא, מָקוֹם שֶׁהִקָּל בְּדָם הַשְּׂפִי – לטהרה בכל טומאה, והיינו בימי טהרה, שכל דם שהיא רואה בהם דם טהור הוא, אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּקְל

— הרי זו טהורה, מפני שחרדה מסלקת את הדמים. אבל ימי הוב והזבה ושומרת יום פגול יום — הרי אלו בחזקת טמאה.

פ ר ק ח מ י ש י

א יוצא דפן — אין יושבין עליו ימי טמאה וימי טהרה, ואין חביבין עליו קרבן. רבי שמעון אומר: הרי זה פלוגה. כל הנשים מטמאות בבית החיצון, שנאמר (ויקרא טו, יט): "דם יהיה זכה בבשרה". אבל הוב ובעל קרי — אינן מטמאים עד שתצא טמאתן לחוץ.

ב היה אוכל בתרומה והרגיש שגודעו אכריו — אוהו באמה, וכולע את התרומה. ומטמאים בכל שהוא, אפלו בעין החרדל, ובפחות מכן.

ג תינוקת בת יום אחד מטמאה בנדה. בת עשרה ימים מטמאה בזיבה. תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה, ומטמא

פירוש ברטנורא

וסתח ולא בדיקה. אף על פי שבדיקה אחר כך ומצאה טהורה, הואיל ולא בדיקה בשעת וסתה, טמאה, דאורח בומנו בא: במחבא. מחמת לסטים או חיל שבא לעיר. ואין הלכה כר' מאיר: אבל ימי הוב והזבה. שבעת ימים נקיים שצריכים לספור: ושומרת יום. כגון הרואה יום אחד או שני ימים בימי זיבתה, אינה סופרת אלא יום אחד בנקיות, וטובלת לערב וטהורה לבעלה: הרי אלו בחזקת טומאה. כיון שנפתח מעינה וראתה היום, אע"פ רתוך אחד עשר היא, הויה למחר בחזקת טומאה:

ה א יוצא דופן. אשה שפתחו (מעיה) ע"י סם והוציאו העובר לחוץ ונתרפאה: אין יושבין עליו ימי טומאה. שבעה לזכר ושבעים לנקבה: וימי טהרה. ואין לה דם טהור: ואין חביבין עליו קרבן. של יולדת. דכתיב (ויקרא י"ב) אשה כי תורע וילדה, עד שתלד ממקום שמורתה: רבי שמעון אומר הרי זה פלוגה. שנאמר (שם) ואם נקבה תלד, לרבות יוצא דופן, ואין הלכה כר' שמעון: כל הנשים מטמאות. בנדה משיצא הדם מן המקור והגיע לבית החיצון, ואע"פ שהעמידו כותלי בית הרחם ולא פירש לחוץ. דכתיב דם יהיה זכה בבשרה, מלמד שמטמאה אע"פ שעדיין הוא בבשרה. ובית החיצון מקרי מקום שהאבר דש בו בשעת ביאה: אינן מטמאין עד שתצא טומאתן לחוץ. דכתיב בוב (שם) איש כי יהיה זכ מבשרו, עד שתצא זכוב מבשרו. ובבעל קרי כתיב (שם כב) אשר תצא ממנו שכבת זרע:

ב שגודעו איבריו. שנעקרה שכבת זרע מנפוח: אוהו באמה. ואע"פ דכל האוחז באמה ומשתין כאילו מכיזא מכול לעולם, הכא כיון דנעקרה שכבת זרע שוב אינו חוזר ומתחמם לעקור עוד מיד באותה שעה: ומטמאין. זכ ושכבת זרע, בכל שהן, לאדם היוצא ממנו. אבל הנוגע, אינו טמא עד שיגע בכעדה: **ג מיטמאה בנדה.** אם ראתה דם: בת עשרה ימים מיטמאה בזיבה. אם ראתה שלשה ימים רצופים לאחר שבעה. דכל דם שרואה בתוך שבעה דם נדה הוא, הולכך אי אפשר לה ליטמא בזיבה דהיינו להיות זכה גדולה, עד עשרה ימים: תינוק בן יום אחד מיטמא בזיבה. דכתיב (שם פ"ג) איש איש כי יהיה זכ, לימד על תינוק בן יומו שמיטמא בזיבה: ומיטמא בנגעים. דגבי נגעים כתיב (שם י"ג) אדם כי יהיה בעור בשרו, ותינוק בן יומו אדם הוא, דאדם כל

משניות מבוראות — קהתי

(שם שם, סז): "ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע" — עד שתצא ממנו, היינו חוץ לבשרו.

ב א ו ר מ ש נ ה ב

היה אוכל בתרומה והרגיש שגודעו אכריו — שנעקרה שכבת זרע מגופו, אוהו באמה — באבר הזכר, כדי שלא יצא הקרי לחוץ, וכולע את התרומה — שבפיו קודם שיצא הקרי ויטמאנו, שכן אם ייטמא בקרי, יהא צריך לפלוט את התרומה שבפיו (ענין תרומות ה. ב. לדעת רבי יהושע). ואסור להפסיד את התרומה (ימשנה אחזרונה). ומטמאים — זיבה וקרי, בכל שהוא — לאדם היוצא ממנו, אפלו בעין החרדל — אפילו ראה טיפה כגרגר החרדל, ובפחות מכן — אבל הנוגע בהם אינו טמא אלא אם כן נגע בכעדה (ברטנורא). כרם, דם הנידה ודם הזבה ודם היולדת מטמאים בכל שהוא אפילו לנוגע בהם (רמב"ם הל' מסמיא משכב ומושב א. א. המאירי).

ב א ו ר מ ש נ ה ג

תינוקת בת יום אחד מטמאה בנדה — אם ראתה דם. בת עשרה ימים מטמאה בזיבה — אם ראתה דם שלושה ימים רצופים לאחר שבעת ימי הנידה, שכל דם שרואה בתוך השבעה דם נידה הוא, הלכך אי אפשר לה להיטמא בזיבה, היינו להיות זכה גדולה, עד עשרה ימים. תינוק בן יום אחד מיטמא בזיבה — שנאמר בוב (ויקרא טו, יג): "איש איש כי יהיה זכ מבשרו... טמא הוא", ודרשו: איש איש — לרבות תינוק בן יומו שמיטמא בזיבה: ומטמא בנגעים — שנאמר במצורע (ויקרא יג, כ): "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת", ודרשו: אדם — כל שהוא: ומטמא בטמא מת — בטומאה הבאה על ידי מת, שנאמר בטומאת אוהל המת (במדבר יט, יח): "ועל הנפשות אשר היו שם", נפש כל שהוא: וזוהי לזיבום — אם אחיו של תינוק בן יום אחד מת בלא בנים, הרי תינוק זוקק

אומר: אם היתה במחבא — שהתחבאה מחמת יראה, כגון מפני ליסטים, והגיעה שעת וסתה ולא בדיקה — עצמה, הרי זו טהורה, מפני שחרדה מסלקת את הדמים — שעל ידי שהיא מתיראה, הדמים מסולקים ממנה. ואין הלכה כרבי מאיר. אבל ימי הוב והזבה — בשבעת הימים הנקיים שצריכה לספור, ושומרת יום פגול יום — כשרואה יום אחד או שני ימים בימי הזיבה, שצריכה לשמור יום בטהרה (כמו שבארנו בהקדמה לבאור משנה ד). הרי אלו בחזקת טמאה — שאם לא בדקו זכ וזבה בכל יום או אם לא בדיקה שומרת יום כנגד יום ביום השמירה, הרי הם טמאים הואיל והוחזקו לראות דם.

ב א ו ר מ ש נ ה א

יוצא דפן — ולד שלא נולד דרך הרחם אלא יצא דרך דופן האם שנחתכה, ונתרפאה האם, אין יושבין עליו ימי טמאה — שבעה ימים לזכר ושבעים לנקבה, וימי טהרה — שלושים ושלושה יום לזכר וששים וששה יום לנקבה, ואין חביבין עליו קרבן — של יולדת. בגמרא מבואר הטעם, לפי שנאמר (ויקרא יב, ב): "אשה כי תורע וילדה" — עד שתלד ממקום שמורתה. רבי שמעון אומר: הרי זה פלוגה — דרך הרחם, ויושבת עליו ימי טמאה וימי טהרה ומביאה עליו קרבן לידה: טעמו של רבי שמעון, לפי שנאמר (שם ח): "ואם נקבה תלד", ואפשר היה לכתוב: "ואם נקבה היא", אלא בא הכתוב לרבות יוצא דופן. כל הנשים מטמאות — בנדה, בבית החיצון — משיצא הדם מן המקור והגיע לבית החיצון, היינו לבית הערוה, אף על פי שלא יצא לחוץ, שנאמר — בנדה: "דם יהיה זכה בבשרה" — מלמד שמיטמאה אפילו כשהדם עדיין בבשרה. אבל הוב ובעל קרי, אינן מטמאים עד שתצא טמאתן — הזיבה או הקרי, לחוץ — שנאמר בוב (שם טו, ב): "איש איש כי יהיה זכ מבשרו" — עד שיצא זכוב מבשרו; ובבעל קרי נאמר

בַּנְּעִים, וּמִטְמֵא בְּטָמֵא מֵת, וְזֹקֵק לַיָּבֹום, וּפוֹטֵר מִן הַיָּבֹום, וּמֵאֲכִיל בְּתֵרוּמָה, וּפוֹסֵל מִן הַתְּרוּמָה, וְנוֹחַל וּמִנְחִיל, וְהַהוֹדְגָה חֵיב, וְהָרִי הוּא לְאִבּוֹ וּלְאִמּוֹ וּלְכָל קְרוֹבָיו בְּחֶתֶן שְׁלֹם.

ד' בַּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים יוֹם אֶחָד – מִתְקַדְּשֶׁת בְּבִיאָהּ, וְאִם בָּא עָלֶיהָ יָבֹום – קִנְיָהּ, וְחֵיבִין עָלֶיהָ מְשֻׁם אִשָּׁת אִישׁ. וּמִטְמֵאָה אֶת בּוֹעֵלָהּ, לְטָמֵא מִשְׁכָּב תַּחְתָּן בְּעֵלְיוֹן. נִשְׁאֵת לָכֵן – תֹּאכַל בְּתֵרוּמָה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים – פִּסְלָה מִן הַפְּהִנָּה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל הָעֲרִיּוֹת הָאֲמֻרוֹת בְּתוֹרָה – מוֹמְתִין עַל יָדָהּ, וְהִיא פְּטוּרָה. פְּחוֹת מִכּוֹן

פירוש ברטנורא

שהוא משמע: ומיטמא בטמא מת. דכתיב (במדבר י"ט) ועל הנפשות אשר היו שם, נפש כל שהוא: וזוקק ליבום. אם נולד יום אחד קודם מיתת אחיו. אבל נולד לאחר מיתת אחיו, אינו זוקק, דכתיב (דברים כ"ה) כי ישבו אחים יחדיו, שהיתה להם ישיבה אחת בעולם: ופטר מן היבום. אם נולד לאחר מיתת אחיו וזוהי שעה אחת ומת. אבל כל זמן שמעוברת, אינה מתירה לינשא: ומאכיל בתרומה. בת ישראל שנים לכהן ומת, ונולד בן לאחר מיתתו, אוכלת בשבילו בו ביום שנולד, כדכתיב (ויקרא כ"ב) ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו, ודרשין יאכילו את אמם. אבל הניחה מעוברת, אינה אוכלת בשבילו עד שיוולד: ופוסל מן התרומה. כגון כהן שהיו לו שתי נשים, אחת גרושה שעבר ונשאה כשהיא גרושה ואחת שאינה גרושה, ויש לו בנים משאינה גרושה, ועבדים שנפלו להן בירושה אוכלים בתרומה בשבילן דכתיב (שם) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, ויש לו בן יום אחד מן הגרושה והוא חלל, ויש לו חלק בעבדים, ופוסל את כולן מן התרומה, דאין ברירה לדעת מי מהן מגיע לחלקו. ודוקא בן יום אחד דראוי לירושא. אבל כל זמן שלא נולד, אוכלים כולן, דאין זכיה לעובר: ונוחל ומנחיל. נוחל את האם. אם מתה אמו ביום שנולד, הרי הוא נוחל. וכשמת הוא, באין אחיו מאביו ויורשים הימנו נכסי אמו. אבל עובר שבמעיה, אם מתה מעוברת אינו נוחל את אמו להתחיל לאחיו מאביו, שדרי מת הוא אמו, ואין הבן יורש את אמו בקבר להתחיל לאחיו מאביו: וההורגו חייב. דכתיב (ויקרא כ"ד) ואיש כי יכה כל נפש, מכל מקום: בחתן שלם. שחייבים להתאבל עליו. והני מילי, דקים להו בגויה שכלו לו חרשיו, אבל לא קים להו שכלו לו חרשיו, אין חייבין להתאבל עליו עד שיהיה בן שלשים ואחד יום:

ד' מתקדשת בבִּיאָה. אם מסרה אביה לכך: ואם בא עליה יבם קנאה. להיות אשתו לכל דבר, וירושא ומטמא לה וזכה בנכסי אחיו: וחייבין עליה משום אשת איש. אם קבל בה אביה קדושין מאחד ובא עליה אחר, נהרג עליה, דביאתה ביאה: ומטמאה את בועלה. אם היא נדה. אבל פחות מכן, אע"פ שהיא מטמאה כמנהג אינה מטמאה את בועלה משום בועל נדה לטומאת שבעה, אלא משום גנוע ולטומאת ערב: תחתון. של בועל נדה: כעליונו. של זב, שמטמא אוכלין ומשקין ולא אדם וכלים: מן הפסולין. כגון עובר ונתין ממזר או חלל: פסלה. מתרומת אביה, אם היא בת כהן: מכל העריות. כגון

משניות מבוארות – קהתי

(סוטה יב. ב.) (י) "הנה נער בוכה" (שמות ב, ו) – מלמד שעשתה לו אמו חופת נערים בתיבה, אמרה: "שמא לא אזכה לחופתו", אף כאן הכוונה היא שמתאבלים עליו כאילו זכו כבר לחופתו (מפני מורי מהר"ר יעקב גינזבורג ז"ה). ולי נראה, משום שלקטן הנימול קוראים חתן, כמו שמובא בגמרא (נדרים כב. א.) "רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא למשה רבנו ביקש מלאך להרוג אלא לאותו תינוק, שנאמר (שמות ד, כה): "כי חתן דמים אתה לי", צא וראה, מי קריי חתן? הווי אומר: זה התינוק. ובאה משנתנו להשמיע, שלא תאמר, הואיל ולא הגיע לשמונה, להנימול בשער ערלותו, שאין מתאבלים עליו, כיון שלא נכנס בבית, אלא הרי הוא כחתן של הנימול לשמונה. ונקטה המשנה "כחתן שלם" משום המנהג שמובא בטור יורה דעה (סימן רס"ג ורס"ד) משמו של רב נחשון גאון, שתינוק שמת לפני שמונה ימים נהגים למולו לפני הקבורה, ולפיכך קוראים לנימול לשמונה "חתן שלם", וזהו שאומר התנא של משנתנו, שהוא כחתן שלם הנימול לשמונה, וחייבים להתאבל עליו.

באור משנה ד

בַּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים יוֹם אֶחָד, מִתְקַדְּשֶׁת בְּבִיאָהּ – כשמסרה אביה לשם קידוש ביאה; וְאִם בָּא עָלֶיהָ יָבֹום – לאחר שמת בעלה בלא בנים, קִנְיָהּ – בבִּיאָה זו להיות כאשתו לכל דבר ולזכות בנכסי אחיו: וְחֵיבִין עָלֶיהָ מְשֻׁם אִשָּׁת אִישׁ – כשהשיאה אביה לאיש ובא עליה אחר, חייב מיתת חנק, שביאתה ביאה: וּמִטְמֵאָה אֶת בּוֹעֵלָהּ – אם היא נידה, לְטָמֵא מִשְׁכָּב תַּחְתָּן בְּעֵלְיוֹן – שאפילו עשרה מצעות זה על גב זה, טמא התחתון כמו העליון ששוכב עליו (הגר"א); ולפי הגמרא הפירוש הוא, שהמשכב התחתון של בועל נידה טמא כעליונו של זב, שהוא ראשון לטומאה, ומטמא אוכלים ומשקים ולא אדם וכלים, כמו שכבר הבאנו לעיל (ד, א). נִשְׁאֵת לָכֵן – אם היא ישראלית שנישאה על ידי קידוש אביה לכהן, תֹּאכַל בְּתֵרוּמָה – ואפילו בתרומה של תורה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים – לכהונה, כגון חלל או גוי, פִּסְלָה מִן הַפְּהִנָּה – מלהנישא לכהן, ואם היא בת כהן פסלה מתרומה בית אביה. בָּא עָלֶיהָ אֶחָד מִכָּל הָעֲרִיּוֹת הָאֲמֻרוֹת בְּתוֹרָה – כגון אביה או חמיה (ענין ויקרא יח). מוֹמְתִין עַל יָדָהּ – חייבים עליה מיתה, וְהִיא פְּטוּרָה – מפני שאינה בת עונשין. פְּחוֹת מִכּוֹן – כשהיא פחותה משלוש שנים ויום אחד, בְּנוֹתָן אֲצִבְעָהּ בְּעֵין – הבא עליה הרי זה כמי שנותן אצבע בעין, שדומעת וחוזרת לכמות שהיתה, אף כאן בתוליה חוזרים.

את אשת אחיו לייבום; וּפוֹטֵר מִן הַיָּבֹום – אם מת אביו של התינוק, ואין לו בנים חוץ ממנו, אף על פי שהתינוק לא חי אלא שעה אחת, הרי זה פטר את אשת אביו מייבום. ויש מבארים, שמשנתנו באה להשמיע, שאם נולד לאחר מיתת האב וחי שעה אחת ומת, הרי זה פטר את אשת אביו מן הייבום, והיא מותרת להינשא. אבל כל זמן שהיא מעוברת אינה מותרת להינשא (וש"י; ברטנורא); וּמֵאֲכִיל בְּתֵרוּמָה – בת ישראל שנישאה לכהן ומת ונולד לה ממנו בן או בת לאחר מותו, הרי היא מותרת לאכול על ידי התינוק בתרומה, בו ביום שנולד, אבל הניחה מעוברת, אינה אוכלת עד שיוולד; וּפוֹסֵל מִן הַתְּרוּמָה – בגמרא מבואר, שאין לפרש פסיקה זו בבת כהן שנישאה לישראל ומת, ויש לה תינוק בן יום אחד, שאין היא חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה, שהרי אף העובר פוסלה מן התרומה (ענין יבמות ד. ט). אלא שמדובר כאן בכהן שהיו לו שתי נשים, ואחת מהן היתה גרושה, שעבר ונשאה כשהיא גרושה, והיו לו בנים מאשתו הכשרה, ומת, שנמצאו העבדים שנפלו להם בירושה אוכלים בתרומה על ידם, אם נולד לו ביום מיתתו בן מהגרושה, והרי הוא חלל, והואיל ואף הוא יורש, ויש לו חלק בעבדים, הרי הוא פוסל את כל העבדים מלאכול בתרומה. אבל כל זמן שלא נולד, אינו פוסל מן התרומה, שאין זכיה לעובר; וְנוֹחַל וּמִנְחִיל – נוחל את אמו שמתה ביום שנולד, ומנחיל את הירושה לאחיו מן האב אם מת באותו יום. אבל מעוברת שמתה אין העובר שבמעיה נוחל את אמו להנחיל לאחיו מאביו, שכן מקובל בדינו, שאם מעוברת מתה (מחמת חולי). הולד מת תחילה, קודם אמו, ואין הבן יורש את אמו כשהוא בקבר, כדי להנחיל לאחיו מאביו; וְהַהוֹדְגָה – ההורג תינוק בן יום אחד, חֵיב – שנאמר (ויקרא כד, יז): "ואיש כי יכה כל נפש אדם, מות יומת", ודרשו: כל נפש – מכל מקום; אבל ההורג עובר, אינו חייב, שאינו בכלל נפש (ענין אהלות ז. ו). וְהָרִי הוּא לְאִבּוֹ וּלְאִמּוֹ וּלְכָל קְרוֹבָיו בְּחֶתֶן שְׁלֹם – בגמרא מתפרשת פסיקה זו לענין אבילות שחייבים להתאבל עליו; ונקטה המשנה "כחתן שלם", שכן החתן שמת, דרך להתאבל עליו מאד, ובאה המשנה ללמד, שמתאבלים על התינוק בכל דיני אבילות כמו שמתאבלים על חתן גמור (הגר"א).

בענין הלשון "כחתן שלם" כותב בעל "תוספות יום טוב": כשם שמובא בגמרא

— בנותן אצבע בעין.

ה בן תשע שנים ויום אחד שפא על יבמתו — קנאה, ואינו נותן גט עד שיגדיל. ומטמא בנדה, למטא משפב תחתון בעליו, ופוסל ואינו מאכיל בתרומה, ופוסל את הבתומה מעל גבי המזבח, ונסקלת על ידו. ואם פא על אחת מכל העריות האמורות בתורה — מומתים על ידו, והוא פטור.

ו בת אחת עשרה שנה ויום אחד — נדריה נבדקין. בת שתים עשרה שנה ויום אחד — נדריה קמיין. ובדקין כל שתים עשרה. בן שתים עשרה שנה ויום אחד — נדריו נבדקים. בן שלש עשרה שנה ויום אחד — נדריו קמיין. ובדקין כל שלש עשרה. קדם לזמן הזה, אף על פי שאמרו: יודעין אנו לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו — אין נדריהם נדר, ואין הקדשן הקדש. לאחר הזמן הזה, אף על פי שאמרו: אין אנו יודעין לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו — נדרן נדר, והקדשן הקדש.

ז משל משלו חכמים באשה: פגה, בחל, וצמל. פגה — עודה תינוקת. בחל — אלו ימי נעוריה. בזו וכו' —

פירוש ברטנורא

אביה או חמיה: והיא פטורה. מפני שהיא קטנה ואינה בת עונשים: בנותן אצבע בעין. שדומע וחוזר לכמות שהיה, אף כאן חוזרת בתולה כמו שהיתה: **ה שפא על יבמתו קנאה.** וזכה בנכסיו אחיו. ואע"פ שאין קנין לקטן, שאני הכא דמן שמוא אקניה נהליה: ואינו נותן גט עד שיגדיל. אם בא לגרשה. קידושי אחיו קדושין גמורין, וגירושיו של זה אינן גירושין גמורין. ודוקא כשבא עליה לאחר שהגדיל די לה בנמ, אבל אם לא בא עליה לאחר שהגדיל, צריכה גט וחליצה: ומטמא בנדה. אם בא עליה בנדתה. דביאתו ביאה לכל דבר: ופוסל. כגון נכרי ועבד או חלל בן תשע שנים שבא על הכנתה, פסלה מתרומת אביה: ואינו מאכיל. אם הוא כהן ונשא ישראלית, אינו מאכילה בתרומה, לפי שאין קנינו קנין גמור. ואפילו הוא יבם דקנייה בדרך ביאה כדאמרן, אפילו הכי אינו מאכילה בתרומה: ופוסל את הבתומה. אם רבעה על פי עד אחד: ונסקלת על ידו. אם יש שני עדים:

ו נדריה נבדקים. אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה, נדרה נדר: נדרות קיימין. והוא שהביאה שתי שערות. וכן בן שלש עשרה שנה ויום אחד נדריו קיימים, דוקא כשהביא שתי שערות: ובדקין כל שתים עשרה. דמיה דתימא הואיל ואמר מר שלשים יום בשנה חשובים שנה, היכא דבדקנה שלשים יום קמאי דשתים עשרה ולא ידעה לפרש לשם מי נדרה, חו לא נברוק ולחוקה כקטנה, קמשמע לן: קודם לזמן הזה. קודם ראש השנה של שנים עשרה לתנוקת ושל שלש עשרה לתנוק: אין נדריה נדר. דקטנים הן:

ז פגה. סמדר. כמו התאנה חנטה פניה שיר ב'. כך התנוקת שאין לה סימן לא בדין ולא בשערות: בחל. הפרי הקרוב להתבשל. ולשון חכמים הוא,

משניות מבוארות — קהתי

באור משנה ה

עשרה שנה ויום אחד — שהביאה שתי שערות, **נדריה קמיין** — שגדולה היא. **ובדקין כל שתים עשרה** — שאפילו בדקו אותה בתחילת השנה, ולא ידעה לפרש לשם מי נדרה, אין אומרים שכבר נבדקה והוחזקה כקטנה, ואם נדרה אין נידרה נדר, אלא במשך כל שנתה השתים עשרה צריכים לחזור ולבדקה בכל פעם שהיא נודרת, אם היא יודעת לשם מי נדרה. **בן שתים עשרה שנה ויום אחד, נדריו נבדקים** — אם הוא יודע לשם מי נדר, כמו שבארנו הטעם לעיל, בבית אחת עשרה שנה ויום אחד. **בן שלש עשרה שנה ויום אחד, נדריו קמיין** — כשהביא שתי שערות, שבכלל "איש" הוא. **ובדקין כל שלש עשרה** — בשנתו השלוש עשרה בודקים אותו בכל פעם שהוא נודר, אם הוא יודע לשם מי נדר. ואף על פי שבדקוהו בתחילה ולא ידע, חוזרים ובדקים אותו כשנדר אחר כך, כמו שבארנו לעיל בבדיקת כל שתים עשרה של בת. **קדם לזמן הזה** — קודם לאחת עשרה שנה ויום אחד לבת או קודם לשתים עשרה שנה ויום אחד לבן, אף על פי שאמרו: יודעין אנו לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו, אין נדריהם נדר, ואין הקדשן הקדש — שקטנים הם, ואפילו הביאו שתי שערות. **לאחר הזמן הזה** — לאחר שנים עשרה שנה ויום אחד לבת או לאחר שלוש עשרה שנה ויום אחד לבן, אף על פי שאמרו: אין אנו יודעין לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו, נדרן נדר, והקדשן הקדש — שגדולים הם, מאחר שהביאו שתי שערות (רש"י בסוגיית הגמרא נידה מה, ב; דרמב"ם בפירוש למשנתנו: "משנה אחרונה"). אבל הרמב"ם בחיבורו כותב, שאחר הזמן הזה נדרן נדר והקדשן הקדש, ואף על פי שלא הביאו שתי שערות (עין הל' נדרים יא, ג-ד).

באור משנה ז

משל משלו חכמים באשה — שלשת הזמנים שבאשה: הקטנות, הנערות והבגרות, כינו חכמים בדרך משל בשלושת השמות המציאות את דרגות הבישול של התאנה: **פגה** — תאנה קודם שהתחילה להתבשל, כמו שכתוב (שיר השירים ב, יג): "התאנה חנטה פגיה";

בן תשע שנים ויום אחד שפא על יבמתו, קנאה — וזכה בנכסיו אחיו; ואף על פי שאין קנין לקטן, שונה כאן, שמן השמיים הקנו לו (ברטנורא). ויש מוסיפים, שקנאה גם לענין שלא חיפטר עוד בחליצה אלא בגט (רש"י סנהדרין נה, ב; המאירי); ברם, קידושי אינם קידושין, ואינו קונה אשה עד שיגדיל (עין יבמות י, ח); ואינו נותן גט — ליבמתו, לאחר שקנאה בביאה, עד שיגדיל — שאין כוח בגט של קטן להפקיע קידושין גמורים של אחיו. ודווקא כשבא עליה לאחר שהגדיל, יכול להוציאה בגט. אבל אם לא בא עליה לאחר שהגדיל, אינו מוציאה בגט בלבד אלא צריכה גט וחליצה (גמרא; ורמב"ם בנדה — אם בא על נידה הריהו טמא ככובע נידה, למטא משפב תחתון בעליו — כמו שבארנו במשנה הקודמת, לפי שביאתו ביאה לכל דבר; ופוסל — בביאתו בת כהן בתרומה, אם הוא מפסולי כהונה, כגון חלל או גוי, ואינו מאכיל בתרומה — אם הוא כהן, אינו מאכיל בתרומה את אשתו הישראלית, לפי שאין קנינו קנין גמור, ואפילו לא את יבמתו שקנאה בביאה; ופוסל את הבתומה מעל גבי המזבח — אם רבעה על פי עד אחד, או על פי הבעלים, ונסקלת על ידו — אם יש שני עדים שריבעה (עין סנהדרין ד, ט). ואם פא על אחת מכל העריות האמורות בתורה — כגון אמו או אחותו, מומתים על ידו — חייבות עליו מיתה, מאחר שהן גדולות, והוא פטור — שאינו בן עונשים.

באור משנה ו

בת אחת עשרה שנה ויום אחד, נדריה נבדקין — ואם היא יודעת לשם מי נדרה, נידרה נדר. כגמרא מבארים הטעם, שנאמר (במדבר א, ב): "איש או אשה כי יפליא לנדרו נדר", ודרשו: כי יפליא — לרבות מופלא סמוך לאיש, ופירש רש"י: מופלא — יודע לפרש לשם מי נדר; סמוך לאיש — שהוא סמוך לבוא לכלל גדול, דהיינו שנה אחת קודם הזמן שהוא ראוי להביא שערות, והיינו: בילדה כל שנתה השתים עשרה, ובילד כל שנתו השלוש עשרה. **בת שתים**

אֲבִיָּה וְזָכָא בְּמִצֵּיתָהּ, וּבִמְעֵשָׂה יְדִיָּה, וּבִהֲפַרְתָּ נְדָרֶיהָ. צִמְל – פִּינָן שְׁפָגְרָה, שׁוּב אֵין לְאֲבִיָּה רְשׁוּת בְּהָ.
 ח אֵיזְהוּ סִימְנִיָּה? רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אָמַר: מִשְׁעֵלָה הֶקְמַט תַּחַת הַדָּד. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: מִשְׁטִּיטוּ הַדָּדִים. בֵּן
 עֲזַאי אָמַר: מִשְׁתַּשְׁחִיר הַפְּטוּמָת. רַבִּי יוֹסִי אָמַר: כִּדִּי שִׁיָּה נֹתֵן יָדוֹ עַל הָעֵקֶץ, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהָא לַחֲזוֹר.
 ט בַּת עֲשָׂרִים שָׁנָה שְׁלֹא הִבִּיָּא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת, תְּבִיא רָאִיָּה שְׁהִיא בַת עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהִיא אֵילּוֹנִית – לֹא חוֹלְצָת
 וְלֹא מְתִיבָמַת. בֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה שְׁלֹא הִבִּיָּא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת, יְבִיא רָאִיָּה שְׁהוּא בֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהוּא סָרִיס – לֹא
 חוֹלֵץ וְלֹא מִיבָם. אֱלוֹ דְּבָרֵי בֵּית הַלֵּל. בֵּית שְׁמַאי אָמְרִים: זֶה זֶה בְּנֵי שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: הַזֶּכֶר
 כְּדָבְרֵי בֵּית הַלֵּל, וְהַנְּקֵבָה כְּדָבְרֵי בֵּית שְׁמַאי, שְׁהָאִשָּׁה מְמַהֲרַת לָבֵא לִפְנֵי הָאִישׁ.

פירוש ברטנורא

התאנים משכחילו חיבים במעשר. כך כשיש לה סימן דרין קצת, בדוע שהביאה שתי שערות ונערה היא: צמל. לשון נטריוקן יצתה מלאה. שיש לה סימן מובהק בדדיה והיא בוגרת: בזו ובזו. אפילו כשהיא נערה, אביה זכאי בכל. דכתיב (במדבר ל') בנעוריה בית אביה, כל שבח נעוריה לאביה:

ח אֵיזוּ הוּא סִימְנִיָּה. אצמל קאי: קמט. שגדלו דדיה עד שכפולים מעט על החזה ויראה כקמט: משיטו חרדין. גדולים יותר מקמט: הפטומות. ראש הדר. כמו נטלה פטמנו (סוכה פרק ג' משנה ו'): על העוקץ. חדרו של דד שתניוק ונק. ופיטומת היינו סביבות העוקץ. וכל הסימנים הללו כשנראו באשה הרי היא בוגרת, למד כראית ליה ולמד כראית ליה, ושוב אין לאביה רשות בה. והלכה כדברי כולם להחמיר. הלכך אם נראה בה אחד מן הסימנים הללו דיינין בה דין בוגרת לחומרא. אבל לא לקולא, שאם קידשה את עצמה, צריכה גט שמא בוגרת היא. ואם אביה קידשה, צריכה גמי גט, דשמא עדיין נערה היא, עד שיהיו בה כל הסימנים הללו כולם ואז תחשב בוגרת בין לקולא בין לחומרא:

ט והיא אֵילּוֹנִית. כלומר וצריך שיראה בה גמי סימני אילנית. שאם לא נראו בה סימני אילנית אע"פ שהיא בת עשרים ולא הביאה שתי שערות עדיין קמנה היא, עד שתהיה בת שלשים וחמש שנה ויום אחד. ואם לא הביאה שתי שערות או, אע"פ שלא נראו בה סימני אילנית, הרי זו אילנית. וסימני אילנית פירשנו [ריש] פרק קמא דיבמות: לא חולצת ולא מתיבמת. ומותרת לנישא לשוק. דרחמנא פמרה, דכתיב (דברים כ"ה) והיה הבכור אשר תלד, פרט לאילנית, שאינה יולדת: והוא סריס. כלומר שנראו בו סימני סריס. דאי לא נראו בו סימני סריס, עדיין הוא קטן, עד שיהיה בן שלשים וחמש שנה ויום אחד, דאז אפילו לא נראו בו סימני סריס, בדוע שהוא סריס, כיון שלא הביא שתי שערות. וסריס לאו בר חליצה הוא, דכתיב (שם) להקים לאחיו

משניות מבוארות – קהתי

הרי היא נעשית בוגרת. וכן בן שלוש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות הריהו נעשה גדול. אבל בת שהגיעה לשתיים עשרה שנה ויום אחד וכן שהגיע לשלוש עשרה שנה ויום אחד, ולא הביא שתי שערות, עדיין נקראים "קטנים". ואפילו נראו בבת סימני אילנית או בכך סימני סריס, אינם נעשים "גדולים", כל זמן שלא נראו בהם שערות. – משנתנו באה ללמד, שאם נעשו בני עשרים ולא נראו בהם שערות, אם נראו בהם סימני אילנית וסריס, הרי הם נעשים "גדולים", אבל אם לא הביאו לא שתי שערות ולא סימני אילנית וסריס, עדיין "קטנים" הם, עד שגיעו לגיל שלשים וחמש שנה ויום אחד (היינו עד רוב שנותיו של אדם. שיהאלי וימי שנותיו שבעים שנה, לפיכך כל שהוא יתיר על שלושים וחמש אפילו יום אחד, הרי זה נקרא רוב שנותיו – גמרא). ואז נעשים גדולים אף בלא שערות ובלא סימני אילנית וסריס.

בַּת עֲשָׂרִים שָׁנָה – היינו בת תשע עשרה שנה ושלושים יום (גמרא); שְׁלֹא הִבִּיָּא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת – והרי שלא נעשתה "נערה", תְּבִיא רָאִיָּה שְׁהִיא בַת עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהִיא – ושהיא – אֵילּוֹנִית – כלומר ואף תביא ראייה שהיא אֵילּוֹנִית (שאינה מטוגלת ללדת). שאם לא נראו בה סימני אילנית, אף על פי שהיא בת עשרים, הואיל ולא הביאה שתי שערות, דינה כקטנה, עד שתהיה בת שלושים וחמש שנים ויום אחד, אבל אם נראו בה סימני אילנית, הריהי נעשית "בוגרת", שהאילנית אין לה ימי נעור, אלא מקטנותה תצא לבגרות, והואיל והיא אֵילּוֹנִית, לפיכך לא חולצת ולא מתיבמת – שנאמר בפרשת ייבום (דברים כה, ו): "והיה הבכור אשר תלד", פרט לאֵילּוֹנִית שאינה יולדת. בֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה שְׁלֹא הִבִּיָּא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת, יְבִיא רָאִיָּה שְׁהוּא בֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְהוּא סָרִיס – ושהוא סריס, כלומר וצריך שיראה בו סימני סריס, שאם לא נראו בו סימני סריס עדיין הוא קטן עד שיהא בן ל"ה שנה ויום אחד, אבל משנראו בו סימני סריס, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא מִיבָם – כדן סריס, שאינו יכול לקיים מה שכתוב בייבום: "להקים לאחיו שם בישראל", אֱלוֹ דְּבָרֵי בֵּית הַלֵּל.

בֵּית שְׁמַאי אָמְרִים: זֶה זֶה – הזכר והנקבה, בְּנֵי שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה – שלא הביאו שתי שערות, יביאו ראייה שהם בני שמונה עשרה, והיא אֵילּוֹנִית והוא סריס. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: הַזֶּכֶר כְּדָבְרֵי בֵּית הַלֵּל – בן עשרים, אם נראו בו סימני סריס הריהו סריס, וְהַנְּקֵבָה כְּדָבְרֵי בֵּית שְׁמַאי – בת שמונה עשרה, אם נראו בה סימני אֵילּוֹנִית, הריהי אֵילּוֹנִית, שְׁהָאִשָּׁה מְמַהֲרַת לָבֵא לִפְנֵי הָאִישׁ – לגדלות. ואין הלכה כרבי אליעזר אלא כבית הלל.

בַּחֲל – תאנה הקרובה להתבשל, כמו ששינו (מעשרות א, ב): "מאימתי הפירות חייבין במעשרות? התאנים משיבחי'לו", וְצִמְל – תאנה המבושלת לגמרי. פָּגָה, עוֹדָה תִּינוּקָת – שהיא קטנה עד שתיים עשרה שנה, שעדיין אין לה כל סימני בגרות; בַּחֲל, אֱלוֹ יָמֵי נְעוּרֶיהָ – משתיים עשרה שנה ויום אחד, שמתחילים דדיה להתפתח, וכידוע שהביאה שתי שערות. בְּזוֹ וּבְזוֹ – בקטנה ובנערה, אֲבִיָּה וְזָכָא בְּמִצֵּיתָהּ, וּבִמְעֵשָׂה יְדִיָּה, וּבִהֲפַרְתָּ נְדָרֶיהָ – שנאמר (במדבר ל, יז): "בנעוריה בית אביה", ודרשו: כל שבח נעורים לאביה (ענין משנה כתובות ד, ד). צִמְל – בגמרא מבואר, שזה לשון נטריוקן: יצתה מלאה, שסימן מובהק שבדדיה מעיד שכבר בגרה, והיינו כשנעשתה בת שתיים עשרה שנה וישיה חדשים, וזו פִּינָן שְׁפָגְרָה, שׁוּב אֵין לְאֲבִיָּה רְשׁוּת בְּהָ – שהבגרות מוציאה מרשות האב לגמרי.

באור משנה ח

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא ממשיכה בסימני הבגרות. אֵיזְהוּ סִימְנִיָּה – של בוגרת, שהיא צמל? רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אָמַר: מִשְׁעֵלָה הֶקְמַט תַּחַת הַדָּד – שגדל הדר עד שנראה תחתיו קמט. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: מִשְׁטִּיטוּ הַדָּדִים – שנופלים על החזה, והוא שיעור גדול מן הקמט. בֵּן עֲזַאי אָמַר: מִשְׁתַּשְׁחִיר הַפְּטוּמָת – שסביב לעוקץ, שהתניוק יונק בו. רַבִּי יוֹסִי אָמַר: כִּדִּי שִׁיָּה נֹתֵן יָדוֹ עַל הָעֵקֶץ, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהָא לַחֲזוֹר – והלכה כדברי כולם להחמיר (גמרא), שאם נראה בה אחד מן הסימנים הללו, דנים בה דין בוגרת לחומרא, אבל לא לקולא, כגון אם קידשה את עצמה, צריכה גט, שמא בוגרת היא, ואם קידשה אביה, גם כן צריכה גט, שמא עדיין נערה היא. אבל אם נראו בה כל הסימנים, הרי היא נחשבת כבוגרת ודאית, בין לקולה בין לחומרה.

בארנו משנתנו שבאה ללמד סימני הצמל. וכן פירש רש"י, ואף הרמב"ם בפירושו כותב כך. אבל בתוספות מבואר, שמשנתנו באה ללמד סימני נערות, שהיא בוחל. וכן כותב הרמב"ם בחיבורו (הל' אישות ב, ז-ח).

באור משנה ט

כבר הזכרנו במקומות אחרים, שבת שתיים עשרה שנה ויום אחד שהביאה שתי שערות, הרי היא נעשית "נערה", וכעבור ששה חדשים מיום שנעשתה "נערה"

פ ר ק ש ש י

א בַּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן עַד שְׁלֹא בָּא הָעֲלִיּוֹן – אִי חוֹלְצָת אוֹ מְתִיבָמָת. בָּא הָעֲלִיּוֹן עַד שְׁלֹא בָּא הַתַּחְתּוֹן, אִף עַל פִּי שְׂאִי אֶפְשָׁר – רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלְצָת וְלֹא מְתִיבָמָת; וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִי חוֹלְצָת אוֹ מְתִיבָמָת. מִפְּנֵי שְׂאֶמְרוּ: אֶפְשָׁר לַתַּחְתּוֹן לָבֹא עַד שְׁלֹא בָּא הָעֲלִיּוֹן, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֲלִיּוֹן לָבֹא עַד שְׁלֹא בָּא הַתַּחְתּוֹן. בַּ פִּיּוּצָא בּוֹ, כָּל כְּלִי חָרָס שֶׁהוּא מְכָנִים – מוֹצִיא; וְיֵשׁ שְׂמוּצִיא וְאִינוּ מְכָנִים. כָּל אֲבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפְרָן – יֵשׁ בּוֹ עֵצֶם; וְיֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵצֶם, וְאִין בּוֹ צִפְרָן.

פירוש ברטנורא

שם בישראל, והאי לא בר הכי הוא: ר' אליעזר אומר הזכר כדברי בית הלל. בן עשרים, אם נראו בו סימני סרים הרי זה סרים; והנקבה, בת שמונה עשר, אם נראו בה סימני אילנות הרי זו אילנית כדברי בית שמאי. ואין הלכה כרבי אליעזר:

א בַּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן. שתי שערות שהוא סימן נערות: עד שלא בא העליון. סימן של דרין, והוא בוחל: או חולצת או מתיבמת. משום דגדולה היא. שהשערות סימן מובהק, ועליהם סמכין: אע"פ שאי אפשר לרבנן לבוא סימן העליון בלא התחתון, ומכי אתא אתא סימן העליון אע"פ דברקו ולא אשכחו תחתון מימר אמרין סימן התחתון ודאי אתא אלא שנשר, מכל מקום לר' מאיר לא חולצת ולא מתיבמת. דר' מאיר סבירא ליה אפשר לבוא סימן עליון בלא תחתון, ואנן אתחתון סמכין, הלכך עדן קטנה היא ולא חולצת ולא מתיבמת. ור"מ למעשה דאמר קטן וקטנה לא חולצין ולא מתיבמין. קטן שמו ימצא סרים, וקטנה שמו תמצא אילנית: או חולצת או מתיבמת. ואפילו היא קטנה מתיבמת לרבנן, דלא חישי למיעוטא שמו תמצא אילנית, דרוב נשים אינן אילניות. מיהו להלצה בעינן שתהא גדולה אפילו לרבנן, דאיש כתיב בפרשה, ומקשינן אשה לאיש. והלכה כחכמים: מפני שאמרו אפשר לתחתון לבוא וכו'. אע"פ דתנא ליה ברישא דהר תניא זימנא אחרית, משום דבעי למסמך ליה כיוצא בו וכו' דרמי ליה:

ב כָּל כְּלִי חָרָס שֶׁהוּא מְכָנִים מִשְׁקָה, כְּשֶׁמִּנְחוּ עַל הַמִּים יֵשׁ בּוֹ נֶקֶד גָּדוֹל שֶׁהִמִּים נִכְנָסִים לְתוֹכוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵם נֹתֵן הַמִּים לְתוֹכוֹ יוֹצֵא הַמִּשְׁקָה לְחוּץ. אֲבָל יֵשׁ נֶקֶד קָטָן שְׂמוּצִיא וְאִינוּ מְכָנִים. וְנִפְקָא מִינָהּ לְהָא דְקִיּוּמָא לֵן דְּכָלִי חָרָס שֶׁלֵּם שֶׁנֶּקֶד אִינוּ פָּסוּל לִקְדֵּשׁ בּוֹ מִי חֲטָא, דְּהֵינּוּ לֹתֵת בְּתוֹכוֹ מִים שֶׁל אֲפֶר פֶּרֶה, עַד שֶׁנֶּקֶד נֶקֶד גָּדוֹל בְּכֹונֶם מִשְׁקָה. אֲבָל נֶקֶד קָטָן כְּמוֹצִיא מִשְׁקָה, לֹא נִפְקָא מִתּוֹרַת כְּלִי וְלֹא מִפְּסוּל בְּחֵבִי. וְלַעֲוֹלָם אִין נֶקֶד קָטָן כְּמוֹצִיא מִשְׁקָה מוֹצִיא מִתּוֹרַת כְּלִי אִלָּא הַנְּסִטָּרָא בְּלִבָּר, דְּהֵינּוּ שֶׁבֶר כְּלִי שֶׁיִּחְדּוּ לְמֵלֹאֵת בּוֹ מִים וְלִהְיוֹת מִשְׁקָה, בְּטֵל מִתּוֹרַת כְּלִי, שֶׁאִין אוֹמְרִים הֵבֵא גִיסְטָרָא אַחֲרֵת וְנִשְׁמַע תַּחַת גִּיסְטָרָא וְזוֹ לִקְבֵּל הַמִּשְׁקָה הַיּוֹצֵא. אֲבָל כְּלִי שֶׁלֵּם שֶׁנֶּקֶד בְּמוֹצִיא מִשְׁקָה, לֹא בְּטֵל מִכְּלֹוֹם, לְפִי שֶׁאֵדָם חָס עֲלֵיו וְאִינוּ שׁוֹבְרִי, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וּמֵבִיא שֶׁבֶר כְּלִי וּמִנְחוּ תַּחְתּוֹ לִקְבֵּל הַמִּשְׁקָה הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ. וּמַעֲתָה חֵבִי פִּירוּשָׁה דְּמַתְּנִיתִן כָּל כְּלִי חָרָס הַפְּסוּל לְמִי חֲטָא פָּסוּל לְגִיסְטָרָא, וְיֵשׁ פָּסוּל לְגִיסְטָרָא וְכִשֶּׁר לְמִי חֲטָא: כָּל אֲבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפְרָן. כִּגֹּן אֲצַנֵּעַ יִתִּירָה שְׁבֹאֲצֵנֻעוֹת הַיָּד, אִם יֵשׁ בָּהּ צִפְרָן חֲשׁוּבָה אֲבָר, וּמִטְמָא בְּמַגֵּעַ וּבְמִשָּׁא וְבִאוּחַל, כֹּאֲבֵר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵצֶם שֶׁמִּטְמָא בְּאוּחַל וְאִפְּלִי אִי לִיכָא כִּוִּית בֶּשֶׂר, דְּקוּ"ל הָאֲבָרִים אִין לָהֶם שִׁיעוּר: וְיֵשׁ שׁוֹשׁ בּוֹ עֵצֶם. וְלֹא חֲשׁוּבָה אֲבָר אִם יוֹתֵרָה הִיא, כִּיּוֹן שֶׁאִין בּוֹ צִפְרָן, וּמִטְמָא בְּמַגֵּעַ וּבְמִשָּׁא, וְאִינָה מִטְמָא בְּאוּחַל כָּל זֶמֶן שֶׁאִין בָּהּ כִּוִּית בֶּשֶׂר. וְאִי לֹא יִתֵּרָה הִיא, וְדֹא מִטְמָא בְּאוּחַל מִשׁוֹם אֲבָר, אִע"פ דֹּאִין בָּהּ צִפְרָן וְאִע"פ דְּלִיכָא כִּוִּית בֶּשֶׂר:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

אבב הסיפא של המשנה הקודמת, סודר מכאן ועד סוף משנה י' קובץ של משניות הדומות לה בתכונות, שהדבר האחד אפשר לו להיות בלי השני, אבל השני אי אפשר לו להיות בלי האחד.

פִּיּוּצָא בּוֹ – בדומה להלכה ששינוי במשנה הקודמת, **כָּל כְּלִי חָרָס שֶׁהוּא מְכָנִים** – שיש בו נקב, שדרכו נכנס משקה לכלי, כגון אם ישימו את הכלי על מים, ייכנסו המים לתוכו דרך אותו הנקב, **מוֹצִיא** – כל שכן שמוציא דרך אותו הנקב את המשקה הניתן לתוכו; **וְיֵשׁ** – נקב, **שְׂמוּצִיא** – שאם נותנים מים לכלי, המים יוצאים דרכו מן הכלי, **וְאִינוּ מְכָנִים** – משקה, שאם יניחו את הכלי על המים, לא ייכנסו דרך אותו הנקב מים לתוך הכלי, מפני שהנקב קטן מאד. ונפקא מינה להלכה, שכלי חרס שלם שניקב, אינו בטל מתורת כלי, אלא אם כן ניקב בכונס משקה, שבכגון זה הוא פסול לקדש בו מי חטאת, היינו לתת בתוכו אפר פרה אדומה על המים, אבל אם לא ניקב אלא במוציא משקה עדיין שם כלי עליו, ואינו נפסל לקדש בו מי חטאת, לפי שמשתמש בו על ידי גיסטרא, שמעמיד תחת הנקב לקבל מה שיצא דרכו; מה שאין כן גיסטרא, היינו שבר כלי חרס שיש לו תוך, וייחדוהו למלא בו מים ולהשתמש בו, שאף על פי שמקבל טומאה, מכל מקום אם ניקב במוציא משקה בלבד, בטל מתורת כלי, שאין אמורים: הבא גיסטרא להעמידה תחת גיסטרא. מנתנה כך פירוש החמשה כל כלי חרס שניקב בכונס משקה כל שכן שמוציא משקה, ופסול גם כשנעשה גיסטרא, אבל כל שניקב במוציא משקה, אינו מכניס משקה, ולא יצא מתורת כלי אלא אם כן נעשה גיסטרא ולא בעודו כלי שלם. **כָּל אֲבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צִפְרָן, יֵשׁ בּוֹ עֵצֶם** – שכן אבר מן המת שיש בו עצם מטמא במגע ובמישא ובאוהל, ואפילו אין בו כזית, שאין לאבר שיעור, והוא מטמא בכל שהוא, ובאה המשנה ללמד (כפי שמבאר בגמרא), שאצבע יתירה שיש בה צפורן דינה כאבר שיש בו

באור משנה א

בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן – שתי שערות, **עַד שְׁלֹא בָּא הָעֲלִיּוֹן** – קודם שבא הסימן העליון בדדים, כמו ששינוי לעיל (ה, ח), **אוֹ חוֹלְצָת אוֹ מְתִיבָמָת** – אם נפלה לפני אחי בעלה לייבום, שודאי גדולה היא, ששתי שערות הן סימן מובהק וסומכים עליהם. **בָּא הָעֲלִיּוֹן** – הסימן העליון, **עַד שְׁלֹא בָּא הַתַּחְתּוֹן** – קודם שהביאה שתי שערות, **אִף עַל פִּי שְׂאִי אֶפְשָׁר** – כלומר שלדעת חכמים אי אפשר לעליון לבוא קודם שבא התחתון, ואם בא העליון אנו אומרים שודאי בא גם הסימן התחתון, היינו שכבר הביאה שתי שערות אלא שנשרו, מכל מקום **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא חוֹלְצָת וְלֹא מְתִיבָמָת** – שרבי מאיר סובר, שאפשר שיבוא העליון קודם שבא התחתון, הלכך אם אין מוצאים את הסימן התחתון, חוששים שמוא אירע שבא העליון בלבד, ועדיין קטנה היא, שאין הסימן העליון עושה אותה גדולה, ואם נפלה לייבום הריהי לא חולצת ולא מתיבמת; רבי מאיר הולך לשיטתו, שקטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין, קטן שמו ימצא סרים, וקטנה שמו תמצא איילנית. **וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹ חוֹלְצָת אוֹ מְתִיבָמָת** – כלומר לא זו בלבד שודאי מתיבמת, שכן לדעת חכמים אפילו קטנה מתיבמת, שאין חוששים שמוא תמצא איילנית, לפי שרוב נשים אינן איילניות, וחכמים אינם חוששים למיעוט, אלא אפילו חולצת, שאף על פי שלחליצה צריך שתהא גדולה, משום שנאמר (דברים כה, ז): "ואם לא יחפרו האיש לקחת את יבמתו", ומקשים אשה לאיש, מכל מקום הריהי חולצת, **מִפְּנֵי שְׂאֶמְרוּ** – חכמים: **אֶפְשָׁר לַתַּחְתּוֹן** – לסימן התחתון, **לָבֹא עַד שְׁלֹא בָּא הָעֲלִיּוֹן** – הסימן העליון, **אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָעֲלִיּוֹן לָבֹא עַד שְׁלֹא בָּא הַתַּחְתּוֹן** – ואם כן, ודאי כבר הביאה שתי שערות, אלא שנשרו, והרי היא גדולה ודאי.

משניות מבוארות – קהתי

היינו שאינה עומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות, אבל אם היא נספרת על גבי היד, דינה כשאר האצבעות, שאפילו אין לה צפורן, הרי היא מטמאה באוהל משום אבר, ואף על פי שאין בה כזית בשר (גמרא נידה מט, ב; עיין "משנה אחרונה").

עצם, ומטמאה במגע ובמשא ובאוהל, שכל אבר שיש בו צפורן יש בו עצם; וְיֵשׁ שְׁיֵשׁ בּוֹ עֵצָם, וְאֵין בּוֹ צִפְרָן – כלומר אצבע יתירה שאין בה צפורן, אף על פי שיש בה עצם, אינה חשובה אבר, וכל זמן שאין בה כזית בשר אינה מטמאה באוהל אלא במגע ובמשא בלבד. במה דברים אמורים? באצבע יתירה שאינה נספרת על גב היד,

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח כסלו, תש"כ

ברוקלין.

ברכה ושלוש!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבה מט"ו כסלו, בו כותבת אודות מצב רוחה ע"ד כניסה בקורס מזורז למורים בלתי מוסמכים וכו'.

וברור הדבר על יסוד מה ששמעתי ויודע אודותה... אשר השגחה העליונה חוננה אותה בכשרון לחינוך, בקליטת ידיעות כדבעי ובסדר, ובכלל באותן התכונות הנדרשות להצלחה בתור מורה מחנכת ומדריכה.

מובן גם כן, אשר כאו"א מאתנו בתוככי כללות בני אדם, איננו תמיד במצב רוח שווה, שעל כן האדם הוא בבחי' עולה ויורד, ומי לנו גדול, אפילו צדיקים גמורים אמיתיים, כמבואר תואר זה על ידי רבנו הזקן, ובכל זה מפרש אשר גם עליהם אומר הכתוב, שבע יפול צדיק וקם.

אלא שבצדיק הרי זה נפילה לגבי מדריגתו הראשונה וכו'.

מהאמור מובן, אשר נורמלי הוא, שלא תמיד ענין ההתרכזות במדה שווה אצלה, וכן ענין הבטחון-עצמי וכו'. ובפרט כשלכל הנ"ל מתוספות תחבולות היצר, הרוצה לבלבל את האדם מעבודתו לבוראו, שאחד העיקרים בעבודה זו, מנוחת הנפש ובטחון מוחלט, שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, והכשרונות שבאדם שניתנו לו - בודאי נתנה האפשרות לנצלם גם כן, הרי מתחבולות היצר לפתות את האדם, אשר הירידה הזמנית והנורמלית לא כן הוא ומגזום אותה ומגדיל אותה בעיניו וכו'.

המורם מהאמור, שעלי' להסיח דעתה לגמרי ממחשבות שהן היפך מדת הבטחון יסוד אמונתנו ותורתנו תורת חיים, ולא להתרשם ממה שלפעמים אינה מוצאת בעצמה הכח להתרכזות כמו שהי' לפני יום ויומיים.

ועוד וגם זה עיקר, לרכוש חברה וידידה אשר תוכל לדבר עמה גלוית לב, וכבר נאמר, דאגה בלב איש ישיחנה, אף שכאמור דאגה זו היא פרי הדמיון אשר מקורו היא פיתוי היצר. ובודאי ובודאי אשר תגיע למטרה - להצליח בעבודת הקדש בתור מורה בשטח חב"ד, והאלקים עשה את הכל יפה בעתו ובזמנו.

בטח השתתפה בפעולות יום הקודש, יום הבהיר י"ט כסלו, שהוא ראש השנה לעניני תורת החסידות הדרכותי' והנהגותי', ותקותי שבכלל הוטב גם מצב רוחה ותבשר טוב בזה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

רש"י

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פד עמוד א. בהמשך המשנה שינוי: **וְעוֹד אָמַר רַבִּי מֵתִיא בֶּן חֶרֶשׁ**, החושש בגרונן מטילין לו סם בתוך פיו בשבת.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַבִּי יוֹחָנָן חָשׁ בְּצַפִּירָנָא** - בחולי השיניים והחניכיים, **אָזַל גָּבַהּ דִּתְהִיא מִטְרוּנִיתָא** - הלך אצל אשה חשובה, ונכרית היתה, **עָבְדָא לִיה מִלְתָּא** - דבר רפואה חמשא ומעלי **שְׁבַתָּא** - ביום חמישי ובערב שבת. **אָמַר לָהּ** רבי יוחנן, **בְּשַׁבָּת מָאִי** - מה אעשה בשבת, שלא אוכל לבוא, שאני טרוד עם תלמידי. **אָמְרָה לִיה, לֹא צְרִיכָתָא** - אינך צריך יותר לרפואה זו. שאל אותה רבי יוחנן, **וְאִי מְצַטְרִיכָנָא מָאִי** - אם אצטרך מה אעשה. **אָמְרָה לִיה, אִישְׁתַּבַּע לִי דְלֹא מְנַלִּית רפואה זו לאחרים. אִישְׁתַּבַּע** ואמר **לְאַלְהָא דִּישְׂרָאֵל לֹא מְנַלִּינָא**, וגילתה לו את הרפואה. **נִפְק רַבִּי יוֹחָנָן, וְדַרְשָׁה בְּפִירְקָא** - ולימד בדרשתו את הרפואה.

שואלת הגמרא: **וְהָא אִישְׁתַּבַּע לָהּ** רבי יוחנן שלא יגלה, כיצד אם כן גילה את הרפואה. מתרצת הגמרא: רבי יוחנן לא אמר אלא **לְאַלְהָא דִּישְׂרָאֵל לֹא מְנַלִּינָא**, כלומר, לא אגלה לאלוקי ישראל את דבר הרפואה, **הָא לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מְנַלִּינָא** - אגלה. שואלת הגמרא: **וְהָא אִיכָא חֲלוּלֵי הַשֵּׁם**, כיון שהיא סבורה שנשבע ועבר על שבועתו. מתרצת הגמרא: **דְּמְנַלִּי לָהּ מַעֲרִיכָא** - מיד לאחר שלימדה אותו את הרפואה, גילה לה רבי יוחנן שלא אמר לשון שבועה.

מבררת הגמרא: **מָאִי עָבְדָא לִיה** - מה היא הרפואה שעשתה המטרוניתא לרבי יוחנן. **אָמַר רַב אֲחָא בְּרִיה דְּרַב אֲמִי**, רקחה לה **מִי שְׁאֹר** עם שֶׁמֶן זֵית וּמֶלַח. **רַב יִמְרָא אָמַר**, את השְׁאֹר גּוֹפִיָּה היא רקחה עם שֶׁמֶן זֵית וּמֶלַח. **רַב אֲשִׁי אָמַר**, היא סכה לו על צדעיו **מִשְׁחָא דְּגִדְפָא דְּאוּוּא** - שומן של מוח עצם קטן שבראש כנף של אווז. **אָמַר אֲבִי, אֲנָא עָבְדִי לְבֹלְחֹהוּ** - את כל הרפואות שהזכירו החכמים, **וְלֹא אִיתְפָּאִי** - ולא נתרפאתי. **עַד דְּאָמַר לִי תְּהוּא מִיֵּיעָא** - סוחר ערבי, **אֵייתִי קְשִׁייתָא דִּזְיִתָּא** - הבא גרעיני זיתים **דְּלֹא מְלוֹ תִּלְתָּא** - שעדיין לא גדלו שליש גידולם, **וְקָלִינְהוּ בְּנוּרָא אֲמָרָא חֲדָתָא** - ושרוף אותם באש על גבי מעדר חדש, **וְאֲדִבִּיק בְּכַבִּי דְּרִיָּה** - והדבק את האפר בשורת השיניים מבפנים. ואכן, **עָבְדִי חֲכִי וְאִיתְפָּאִי** - עשיתי כך והתרפאתי.

מבררת הגמרא: **מִמָּאִי תְּהוּ** - מהו הגורם למחלת הצפינדא. **מִחֲמִימִי חֲמִימִי דְּחִיטִי** - מאכילת פת חטים כשהיא חמה יותר מדאי, **וּמִשְׁיֹרִי בְּסָא דְּתֶרְסָנָא** - ומאכילת שאריות של דגים מטוגנים בשומן שלהם עם קמח, שעבר עליהם הלילה. **וּמָאִי סִימְנִיָּה** - ומה הם סימני חולי זה, **כִּד רַמִּי מִיְדִי בְּכַבִּיָּה וְאֲתָא דְּמָא מִבֵּי דְּרִי** - שכאשר נותן דבר בין שיניו, זב דם משורות השיניים.

רַבִּי יוֹחָנָן כִּי חָשׁ בְּצַפִּירָנָא, עָבַד חֲכִי בְּשַׁבָּתָא - עשה בשבת רפואה זו, שלימדה אותו המטרוניתא, **וְאִיתְפָּי** - והתרפא. מקשה הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן הֵיכִי עָבִיד חֲכִי** - כיצד עשה כך, הרי אסור ליטול סם בשבת. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שְׁאֲנִי צַפִּירָנָא** - חולי צפינדא שונה, לפי שיש בו סכנה, **הוֹאִיל וּמִתְחִיל בִּפְהָ וְגוֹמֵר בְּבִי מַעֲיִים**, לפיכך מותר ליטול סם בשבת לרפואתו.

אָמַר לִיה רַב תִּיָּא בַר אֲבָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, בְּמָאֵן כשיתט מי התרת ליטול בשבת סם לצפינדא, **הָאם בְּרַבִּי מֵתִיא בֶּן חֶרֶשׁ דְּאָמַר** במשנתנו שתחושש בְּפִי מְטִילִין לו סם בְּשַׁבָּת. והרי משמע שחכמים חולקים עליו, כשם שחלקו בדִּין הראשון ואמרו שאין מאכילים את הנשך מכלב שוטה מחצר הכבד שלו, שלא כדעת רבי מתיא, וכיצד אתה פוסק כיחיד במקום שרבים חולקים עליו. **אָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁאֲנִי אֹמֵר בּוֹז** - כלומר בדִּין זה, שהחושש בפיו מותר ליטול סם בשבת, מודים חכמים שהסם רפואה הוא ומותר ליטלו בשבת, **וְלֹא בְּאַחֲרֵת** - ולא בזה שנשכו כלב שוטה, שאין זה רפואה גמורה ולפיכך חלקו על רבי מתיא ואסרו ליטול מחצר כבד שלו.

דף פד עמוד א. צַפִּירָנָא. חולי השיניים והחניכיים ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים ומסוכן הוא: **מִטְרוּנִיתָא**. נכרית היתה: **עָבְדָא לִיה רפואה חמשא ומעלי שְׁבַתָּא**. יום ה' בשבת וע"ש: **וְהָאִיכָא חֲלוּלֵי הַשֵּׁם**. שהיא סבורה שעבר על שבועתו: **דְּמְנַלִּי לָהּ מַעֲרִיכָא**. מההיא שעתא גלי לָהּ לֹא נשבעתי לך כי כך אמרתי: **מִשְׁחָא דְּגִדְפָא דְּאוּוּא**. שומן מוח עצם קטן שבראש כנף העוף שקורין בני"ל סכה אותו יעל צדעיו: **קְשִׁייתָא דִּזְיִתִּי**. גרעיני זיתים: **דְּלֹא מְלוֹ תִּלְתָּא**. שלא הביאו שליש: **אֲמָרָא חֲדָתָא**. על מר חדש שקורין פשוט: **וְדִבִּיק בְּכַבִּי דְּרִיָּה**. הדבק בשורת השיניים: **מִמָּאִי הוּי**. על ידי מה בא החולי הזה: **מִחֲמִימִי חֲמִימִי דְּחִיטִי**. האוכל פת חמה יותר מדאי: **בְּסָא דְּתֶרְסָנָא**. דגים מטוגנים עם הקמח בשמן שלהן: **שִׁיֹּרִי**. שעבר עליו הלילה: **מָאִי סִימְנִיָּה**. של אותו חולי: **כִּד רַמִּי מִיְדִי בְּכַבִּיָּה**. כשנותן כלום בשיניו זב הדם משורת שיניו: **וְרַבִּי יוֹחָנָן הֵיכִי עָבִיד חֲכִי וְכו'**. לא גרסינן לה הכא אלא במסכת ע"ז: **כְּמָאֵן עָבִיד ר' יוֹחָנָן**. לתת סם בשבת בשביל חולי השיניים דקאמר לה אי מצריכנא מאי: **שְׁאֲנִי אֹמֵר בּוֹז**. מודים לו חכמים שהיא רפואה לו בכלב שוטה בחצר כבד שלו:

ב"ה, ימי חנוכה, ה'תש"כ
ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נו"מ בעל מדות תרומיות
עוסק בצ"צ ענף עץ אבות כו' הרש"ז שי

שלום וברכה!

אף שזמן רב לא קבלתי מכתב מכו' אישית, אבל כמובן שאנ"ש שיחיו כותבים לי בזה מעצמם ובפרט כשהנני דורש בשלומי. ובטח יבין הפליאה מהולה בצער שגרמה לי הידיעה שלפעם הראשונה מהתיסדות כפר חב"ד לא השתתף כ' בהתועדות ד"ט כסלו שם. ולמותר להאריך לדכותי בגודל ערך הענין בכל הפרטים וחשיבות נוכחיותו בהתועדות דחג הגאולה בכפר חב"ד, בפרט שהענין נוגע להשפעה על הרבים, ובנקודה הפנימית דהפצת המעיינות, ביחוד בשנת סגולה זו, שנת ה- 200 להסתלקות-הילולא של הבעש"ט, כמו שהדגשתי כמה פעמים במכתבי דהאי שתא.

מובן גם כן שאין לי כל ספק שבטח היו סיבות חשובות לזה. אבל בנוגע להזולת - הרי בטבע בני אדם שאינם באים לשאול ביאור ואינם יושבים ומחכים למי שהוא שיבוא ויתרץ קושיותיהם, וברובא דרובא אם אפילו מבארים להם הטעם אינם מקבלים אותו, כי כל אחד בעצמו ממציא ומבאר הטעם מתאים לרוחו והשקפתו.

עוד מובן שאין כוונתי ח"ו להטיף מוסר, ועל אחכו"כ שלא באתי לצערו ח"ו, אבל כיון שבכל עניינים כגון אלו חזקה שיד הלעומת זה (ע"י בני"א המייעצו) המבלבל באמצע, וכפתגם כ"ק אדמו"ר מוהר"ש "לפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק תמים ענו ובעל מדות טובות" (הועתק הענין בשלמותו ב"היום יום", כ"ג סיון), אפשר שהי' כן גם במקרה זה וגרם לאי-הופעתו בהתועדות, והרי עלול הלעומת זה להתחפש עוה"פ בלבוש האמור ולבלבל עניינים כגון אלו שבעתיד, שלכן באה כתיבה זו, ותקותי חזקה שאז לא יצליח, ובפרט שזכות הרבים מסייעת לכ' בניצול השפעתו בשטח האמור דהפצת המעיינות.

אכפול ברכתי עוה"פ ואצטרף להמון המברכים את כ' לרגל מלאות לו שבעים שנה, ועל פי המקובל מכ"ק מו"ח אדמו"ר (שאמר שהוא מנהג קדמונים) שמיום מלאות [י"ג שנה יש להבר מצוה שייכות למזמור י"ד דתהלים, וכן בכל שנה כסדר, הנה במלאות] לכ' שבעים שנה, המזמור השייך לו הוא מזמור ע"א, ויהי רצון שיקויימו בו דברי נעים זמירות ישראל - וגם עד זקנה ושיבה אלקים אל תעזבני עד אגיד זרועך לדור לכל יבוא גבורתך.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות.

מוסג"פ העתק מכתבי שבטח יענין את כ', כיון שהמדובר הוא בענין החנוך.

ימי החנוכה

מרת רחל תחי'

מאשר הנני קבלת מכתבה, ובעת רצון יזכירו אותה על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר בהתאם לתוכן מכתבה.

יתן השי"ת, שתהיינה אצלה בשורות טובות בזה, ובכלל בקשר להסתדרות כל משפחתה. ובפרט שראתה נסים כיצד עלה בידה לצאת משם.

בברכה לרפואה ולבשורות טובות.

הנני מצרף העתק ממכתבי לכמה מהבאים משם, ואקוה שהתוכן יעניין אותה, ובמידה מיוחדת, בשים לב לכך שמוצאה מאדמו"ר הזקן.

שנינו במשנה, כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי.
אומרת הגמרא, בראשון לעיל בסוגיא, שיוחנן כהן גדול גזר על
הדמאי, שהקונה פירות מעם הארץ עליו להפריש מהם מעשרות,
ולכך לא היו שואלים חבר שלקח פירות מעם הארץ אם מעושרים
הם, שודאי עישרם, בתקנת יוחנן כהן גדול.
משנה. המשנה ממשיכה למנות את המעלות הטובות שהיו הולכות
ופוסקות מישראל בהדרגה, משבטלה סנהדרין, בטל השיר מבית
המשתאות, שנאמר 'בשיר לא ישתו יין' וגו'. משמנתו נביאים
הראשונים, בטלו אורים ותומים. משחרב בית המקדש, בטל
השמי, ונפית צופים, ופסקו אנשי אמונה מישראל, שנאמר,
'הושיעה ה' כי נמר חסיד' וגו' ומסיים הפסוק 'כי פסו אמונים מבני
אדם'.
ר' שמעון בן גמליאל אומר, העיד רבי יהושע, מיום שחרב בית
המקדש אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל
מעם הפירות. רבי יוסי אומר, אף ניטל שומן הפירות. רבי
שמעון בן אלעזר אומר, הפהרה שלא נשמרה נמלה את (הטעם
ואת) הריה, הפעשרות שלא ניתנו נטלו את שומן הדגן. ונחמם
אומרים, הנותן והקשפים ביולו את הכל.
גמרא. שנינו במשנה, שמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית
המשתאות, ולמדו זאת מבישיר לא ישתו יין. שואלת הגמרא,
ומכאן משבטלה סנהדרין פתית מקרא זה. אומר ר' הונא בריה
דרב יהושע, דאמר קרא אחר, באיבה, 'זקנים משער שבתו
בחורים מנגינתם', הרי שהשביטה מהנגינה תלויה בהשבתת
הסנהדרין.
אמר רב, אודנא דשמעא זמרא – און ששומעת זמר תעקר. אומר
רבא, זמרא שנשמעת בביתא, חורבא מזומנת בסיפא – במפתן
הבית, שנאמר, "קול ישורר בחלון חרב כסף כי ארוה ערה"
ומדרשו, שבעון קול המשורר בחלון, יהיה חרב במפתן הבית.
אומרת הגמרא, מאי 'כי ארוה ערה', אומר רבי יצחק, וכי בית
המסנף בארזים עיר הוא – האם הוא כעיר שקשה להחריבה,
אלא אפילו בית המסנף בארזים גם הוא מתרועע ונשבר. אומר
רב אחי, שמע מינה מפתק זה, כי מתחיל חורבא בבית, בסיפא
– במפתן הבית הוא מתחיל, שנאמר 'חרב כסף'. ואיבעית אימא
יש ללמוד דבר זה מהקרא, 'ושאיה יובת שער' – בית השמש מאין
יושב, השדים מכתתים את שעריה. אומר רב רב אחי, לדידי חזי
לית – אני ראיתי לאותו שד ומנגינת כי תורא – ומנגה את שערי
הבית כשור.
אמר רב הונא, זמרא דנגדי – הזמר שמזמרים מושכי הספינות,
שמטרתו לזרז במלאכתם, ודבקרי – ושל החורשים בשוורים,
שמטרתו לכונן את השוורים לתלמיחם, שרי – מותרים, ואין בכך
משום איסור זמר. אבל דגדגא – של אורגים אסור לפי שמטרתו
היא לשחוק. מספרת הגמרא, רב הונא בטיל זמרא – אסר על בני
זורו לזמר בביתם ובבית המשתה, עקב כך בא שפע לעולם, קם
מא אוןי בוןא ומאחל סאח חימי בוןא – עמדו מאה אווזים
במחיר זה, ומאה סאה חיטים בזה, ולא איבעי – ולא רצו לקנותם
אפילו בכך, אתא רב חסדא, וליל ליה – זלזל בגזרתו של רב הונא,
ולא הקפיד למחות במזמרים, עקב כך הופסק השפע, איבעא אוןא
בוןא ולא משתבח – התבקש אווז אחד בזה ולא נמצא.
אמר רב יוסה, זמרי גברי ועגי נשי – מזמרים אנשים ועונות להם
נשים, הרי זה גדר פריצותא, לפי שקול באשה, ערה, ואילו זמרי
נשי ועגי גברי – מזמרות נשים ועונים להן אנשים, הרי זה מבעיר
את היצר באש שנאחות בנעורת, שואלת הגמרא, מאחר ששני
הדברים אסורים, למאי נפקא מינה עלינו לדעת איזה יותר חמור,
עונה הגמרא, לבטולי הא מקמי הא – להעדיף לבטל את החמור
מפני הקל, שאם אין בכוחנו לבטל את שניהם, עלינו לבטל את זמר
הנשים ועגיות האנשים, שהוא באש בנעורת.

ואין קא יתנין לבתנים – ואנו נותנים אותו לבתנים, לפי שקס
עורא הסופר את הלויים, על שלא עלו עמו מבבל, ולכך אינו יכול
לומר 'ככל מצותיך אשר צויתני'. שואלת הגמרא, ולדי – יתוודה
אשאר מעשרות שאותם נתן כדן. אומר ריש לקיש, כל בית שאין
מתודה על מעשר ראשון, שוב אין מתודה על שאר מעשרות.
אומרת הגמרא, מאי טעמא, אומר אביי, הויא ופתח בו התוב
בפרשת וידוי מעשרות תחילה שנאמר 'ונתת ללוי, לגר ליתום
ולאלמנה', וללוי הוא מעשר ראשון הניתן ללויים, וכיון שהוא נכתב
תחילה, הוא העיקר, ואם אינו מתודה עליו, אינו מתודה אף על יתר
המעשרות.
מקשה הגמרא, במכלל – מתוך טעמו של רבי יוסי בר חנינא, שלא היו
נותנים מעשר ראשון כדינו, משמע דאפרשי הוו מפרשי את
המעשר כדינו, אלא שהנתינה לא היתה כדינה, והא תניא, אף הוא
– יוחנן כהן גדול ביטל את הדין, ונזר על הדמאי – על פירות עם
הארץ, לפי ששלה לבדוק בכל גבול ישראל האם מפרישים תרומות
ומעשרות כראוי, וראה שאין העם מפרשים אלא תרומה גדולה
בלבד לפי שיש על האוכלה עון מיתה בידי שמים, ומעשר ראשון
ומעשר שני, מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין, אומר להם,
בני, בואו ואומר לכם, בשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה,
כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה, עמד והתקין להם
שאם עם הארץ נאמן על המעשרות אלא על תרומה גדולה בלבד,
לפיכך, תלוקת פירות מעם הארץ, מפרשי מהן מעשר ראשון
ומעשר שני, מעשר ראשון, מפרשי מהן עשירית לשם תרומת
מעשר, ונתנתה לבכה, ומעשר שני, עולה ואוכלו בירושלים,
מעשר ראשון ומעשר עני כיון שפירות אלו הם ספק מעושרים,
המוציא מחבירו עליו הראיה ואינו חייב ליתנם מספק ללויים או
לעניים, אלא קורא להם שם להוציאם מיד טבל, הרי שבימי יוחנן
כהן גדול, לא היו כל העם מפרישים מעשר ראשון.
מתרצת הגמרא, תרתי תקנות שונות תקן יוחנן כהן גדול, ביטל
ידיי המעשרות דחבירים הוהירם להפריש מעשר ראשון, ותיקן
שלא יתוודו משום שאין נותנים אותו ללויים. ונזר על דמאי של
פירות עמי הארץ, שהלוקח מהם יפריש מעשרות כמפורט לעיל,
משום שחשודים על המעשרות.
שנינו במשנה, ואף הוא ביטל את המעשרים. שואלת הגמרא, מאי
מעשרים. אומר רבקה, בכל יום ויום שהיו עומדים ליום על דוכן
ואומרים את המזמור 'ערה למה תישן ה', לכך נקרא מעוררים,
ואותם ביטל יוחנן כהן גדול, וכך אומר להן יוחנן כהן גדול, וכי יש
שינה לפני המקום, והלא כבר נאמר, "הנה לא ינום ולא יישן
שומר ישראל", אלא, בזמן שישראל שריין בצער, ועובדי
בזבבים ננחת ושלחה, הרי זה דומה כאילו יש שינה לפני, לבד
נאמר 'ערה למה תישן ה'.
שנינו במשנה, ואת הנזקפים. שואלת הגמרא, מאי נזקפים. אומר
רב יהודה אומר שמואל, שהיו מקרעין לעגל בין קרניו, כדי
שיפול דם בעיניו ולא יראה כשהולכים לשחט, אתא איהו בטיל,
משום דמיווי בי מומא – משום שנראה כמום. במתניתא תנא,
שהיו חובטין אותם במקלות להפילו לארץ בדרך שעישינן אותו
לפני עובדי בזבבים ונזקפים הוא מלשון מכה, אומר להם יוחנן
כהן גדול, עד מתי אתם מאכילין נבילות למזבח, ותמחה הגמרא,
וכי נבילות הן, הא שהיו להן, אלא כך אמר, עד מתי אתם
מאכילין מריפות למזבח, הרי יש לחוש שמא על ידי החבטות ינקב
קרום של מזה, עמד והתקין להם טבעות בקרקע להכניס בהם
את ראש הבהמה.
שנינו במשנה, עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים. אומרת הגמרא,
שהו בחולו של מועד שהיו עושים מלאכה בבית הנפח לצורך
המועד, ובא יוחנן כהן גדול ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק,
ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

סוטה. עגלה ערופה – פרק תשיעי דף מז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" קעג רש"י

וְאֵין יָהִי לִיה לְבָהֳנִים. קָסִידוּהוּ עָרָא בְּדָאמְרִי בִּיבּוּמֵת וְהָ פִּי; וְכִין דְּאִין נוֹתֵינן בְּתַקְנָן
אין יבולין לומר וגם נתתיו ללוי ככל מצותה; תחלה, ונתת ללוי זה מעשר ראשון, לר
זה מעשר צני, בשעריך זה מעשר שני דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב) אף
הוא. ידענן כהן גדול; טבל ותרומת מעשר עון מיתה. באלו דין הנשקפין (פסקהין פג) ולפי
לה, וכשאתם לוקחין מעם הארץ והם לא

הפרישו אלא תרומה עודנו טבל למעשרות
ואתם נענשים מיתה; ספריש תרומת מעשר
ונותנה לבחן. מפרשי כל המעשרות ממנה
לדוציא מידי טבל, ואחר כך מפרשי מתוך
מעשר ראשון תרומת מעשר מה שעל הלוי
להפריש ונותנו לבחן, משום דאית ביה, עון
מיתה אחמור עליהו שלא לכבש אצלו ולמכור
לבחן בשם שהוא מעכב אצלו מעשר ראשון
ומעשר עני ואומר המוציא מחבירו עליו הראיה.
גורה דלמא כי משהי ליה גביה אכיל ליה. אבל
מעשר ראשון ומעשר עני מותרים לזרים ואין
בהן אלא גזל כהן. הלכך המוציא מחבירו עליו
הראיה, אלא אפריש נמי לא הו מעשרי ואת
אמרת לפי שאין נוהגין אותו בתקנה הא מפרשי
מפרשי ליה. תרתי. תקון. לעולם העברת
הדוציא מעשר משום שאינם נוהגין אותו ללחם
הוא, והא דתנא לפי ששלק בו לאו אבשל את
הדודי קאי אלא אגור על הדמאי קאי, ותרתי
תקנות תקן. בטל דודי של חברים אע"פ
שמפרישין אותו לפי שאין נוהגין אותו בתקנה.
וגור על הדמאי על לוקח מעם הארץ לפי
ששלק בו; מפרשין. כשהיו רוצין להפילו לארץ
לשחוט: שיפול דם בעציו. ואינו רואה ואינו
מתחזק כל כך על רגליו. ונוקפין לשון נוקח
סבכי הניח (שקטני יג חובטין). להפילו לארץ.
ונוקפין לשון חבטה ומכה. בדאמרי אין אדם

וְאֵין קָא יְהִיבֵנן לְבָהֳנִים. וְלוֹדִי אֲשָׁאָר מַעֲשָׂרוֹת? אָמַר
רִישׁ לְקִישׁ: כָּל בֵּית שְׂאִין מְתוּדָה עַל מַעֲשֵׁר רֵאשׁוֹן,
שׁוֹב אֵין מְתוּדָה עַל שְׂאָר מַעֲשָׂרוֹת. מָאי מַעֲמָא? אָמַר
אַבְיִי: הוּאֵיל וּפְתַח בּוֹ הַכְּתוּב תְּחִילָה. מְכַלֵּל דְּאַפְרָחִי
הוּוּ מִפְּרָשִׁי? וְהָא תֵּנִיא: אֵף הוּא בִּיטֵל אֶת הַיּוֹדִי, וְגוֹר
עַל הַדְּמָאִי. לְפִי שֶׁשֶּׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שְׂאִין
מִפְּרִישִׁין אֵלָא תְּרוּמָה גְּדוּלָּה בְּלָבָד, וּמַעֲשֵׁר רֵאשׁוֹן
וּמַעֲשֵׁר שְׁנִי מְקַצְתָּן מַעֲשָׂרִין וּמְקַצְתָּן אֵין מַעֲשָׂרִין. אָמַר
לְהֵם: בְּנִי, בּוֹאֵי וְאֹמְרִי לָכֶם: כִּשְׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוּלָּה
יֵשׁ בָּהּ עוֹן מִיתָה, כֵּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׁר וּמְכַלֵּל יֵשׁ בָּהֶן
עוֹן מִיתָה. עֲמִד וְהִתְקִין לָהֶם: הַלּוֹקַח פְּרִיזֵת מִעַם
הָאָרֶץ מִפְּרִישׁ מִהֶן מַעֲשֵׁר רֵאשׁוֹן וּמַעֲשֵׁר שְׁנִי. מַעֲשֵׁר
רֵאשׁוֹן מִפְּרִישׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׁר וְנוֹתְנָה לְכַהֵן,
וּמַעֲשֵׁר שְׁנִי עוֹלָה וְאֹכֵלֵי בִירוּשָׁלַם. מַעֲשֵׁר רֵאשׁוֹן
וּמַעֲשֵׁר עָנִי הַמוֹצִיא מִחִבְרֹו עָלָיו הָרָאָה. תְּרִיתִי תַקֵּן:
בִּיטֵל יוֹדִי חֲבִירִים, וְגוֹר עַל דְּמָאִי שֶׁל עַמִּי הָאָרֶץ;
וְאֵף הוּא בִּיטֵל אֶת הַמַּעֲשָׂרִים: מָאי מַעֲשָׂרִים? אָמַר
רַבְּהִי: בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְיוֹם עַל דִּוְךָ
וְאֹמְרִים "עוֹרָה לָמָּה תִּישֵׁן ה'", אָמַר לָהֶן: וְכִי יֵשׁ
שִׁנְיָה לִפְנֵי הַמִּקְוֶם? וְהֵלֵא כִּכָּר נֶאֱמַר "הִנֵּה לֹא יָנוּם
וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל"! אֵלָא, בְּזִמְנִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׂרוּן

מקנה אפי' אצבעו, דף נקוף מרצה כדם עולה (תלוי דף יא) בנקועו. להכניס צואר בהמה
לחובה בדאמרין. שתקן שיהיו כל הלוקחין מפרשין ולא יהיה אדם צריך לשאל לחבירו
חבר שלקח מעם הארץ הפרשת דמאי: מהני' בשיר לא ישתו וכו'. ובגמ' מפרש מנא לן
דמשבטלה סנהדרין הוא: נביאים הראשונים. בדמא מפרש: נפת צופים. מפרש בגמ':
אנשי אמונה. בוטחים בהקפדה וסומכין עליו
לעשות טוב ואין דואגין לחסור: גמ' אפר רב
יפתי. הכי קאמר, וכי בית המסבך בארזים עיר
הוא שלא יהא נוח לתרב: מתירועע. לשון ערה
כמו ערו ערו (קהלס קלו): כסיפא מתחיל.
מאיסקפת הבית ופתחיו מתחיל: ושאיה. לשון
בית השאה מאין יושב, ומתוך כך שעדים
מקדים שם ומנחין וכותבין את שעריו: זמרי
דנגרי. מושבי ספנות בחבל שרי. שאינו אלא
לרום כמלאכתם: ודבקרי. שזמורין בשעה
שחורשין, ואינו אלא לכן את השורים
לתלמידיהם שהולכין לקול השיר דערב עליהם:
דנגריא. אינו אלא לשחוק: בטל זמרי. גור על
דודי שלא יזמור בביתם ובבית משקאות: ולא
איבעי. ולא היו רוצים לקנותם בכך: וליל ביה.
ולא הקפיד למחות ביום: פאש בנערתי. לפי
שהיהנה מטה אגור לשמוע את המזמור לענות
אחריו, ונמצאו האנשים נוהגים לבס לקול
הנשים וקול באשה ערוה בדרכיב השמיעני את
קולך (ש"ס טו). ומבעיר את יצרו פאש בנערתי
אבל זמרי גברי וענין נשי קצת פריצות יש דקול
באשה ערוה, אבל אינו מבעיר יצרו כל כך,
שאין המזמרים משים אגנם לקול העונים:
לכפולי. האי מקמי. האי. אם אין שומעין לנו
לבטל את שניהם, נקדים לבטל את זה שהוא
פאש בנערתי: צחה צמא. צמא (שמו"ט) מתרגם
צחוקא:

הרחיבה

בַּצַּעַר וְאוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּנִחַת וְשְׁלוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר "עוֹרָה לָמָּה תִישֵׁן ה'": וְאֵת הַנוֹקְפִים: מָאי "נוֹקְפִים"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
שְׂמוּאֵל: שֶׁהָיוּ מְסַרְטִין לְעֵגֶל בֵּין קְרִינִי, בְּדִי שִׁיפּוֹל דָּם בְּעִינָיו. אֲתָא אִיהוּ, בְּטִיל מִשּׁוּם דְּמִיחּוּי כִּי מוּמָא. בְּמַתִּינְיָא תֵּנָא: שֶׁהָיוּ
חוֹכְמִין אוֹתוֹ בְּמִקְלוֹת בְּדֶרֶךְ שַׁעֲשׂוּשִׁין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוּדָה זָרָה. אָמַר לָהֶם עַד מָתִי אֲתֵם מַאֲכִילִין גְּבִילוֹת לְמִבְּחָ! גְּבִילוֹת? הָא
שְׁחִיט לָהֶן! אֵלָא מְרִיפוֹת, שְׁמָא נִיבַךְ קְרוּם שֶׁל מוֹת, עֲמִד וְהִתְקִין לָהֶם טַבְעוֹת בְּקִרְקַע: עַד יָמָיו הָיָה פְּטִישׁ מִכָּה בִירוּשָׁלַם:
בַּחוּלֹ שֶׁל מוֹעֵד: כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיד לִשְׂאוֹל עַל הַדְּמָאִי: בְּדָאמְרִין: מַתַּנִּי' מִשְׁבַּטְמֵלָה סְנֵהדְרִין, בְּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית
הַמִּשְׁתָּאוֹת, שְׁנֶאֱמַר: "בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ וְיִין". וְגו'. מִשְׁמַתּוֹ נְבִיאִים הִרְאֻשׁוֹנִים בְּטָלוּ אוֹרִים וְתוֹמִיּוֹם. מִשְׁחַרֵּב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בְּטֵל
הַשְּׁמִיר וְנוֹפֵת צוּפִים, וּפְסָקוֹ אֲנָשִׁי אֲמֵנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שְׁנֶאֱמַר: "הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חֲסִיד". רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר: הָעִיד
ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחֵרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שְׂאִין בּוֹ קָלָלָה, וְלֹא יָרַד הַפֶּטֶל לְבִרְכָּה, וְנִיטֵל פְּעַם הַפִּירוֹת. ר' יוֹסִי אוֹמַר: אֵף
נִיטֵל שְׁמִין הַפִּירוֹת. ר' שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזַר אוֹמַר: הַתְּהַרָּה נִטְלָה אֶת הַפְּעַם וְאֶת הָרִית, הַמַּעֲשָׂרוֹת נִטְלוּ אֶת שׁוּמֵן הַדֶּהֶן. וְחֲכָמִים
אוֹמְרִים: הִנֵּנוּת וְהַשְׁפִּים כִּילוֹ אֶת הַכֵּל: גַּמ' וּמָאִי דְּמִשְׁבַּטְמֵלָה סְנֵהדְרִי פְּתִיב? אָמַר רַב הוֹנָא בְּרִיה דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אָמַר קְרָא
זְקִינִים מִשְׁעַר שְׁבָתוֹ בַּחוּרִים מִגְּנִיעֵתָם". אָמַר רַב: אוֹדְנָא דְּשִׁמְעָא וְזִמְרָא תַעֲקֵר. אָמַר רַבָּא: זְמָרָא בְּבִיתָא חוּרְבָא בְּסִפָּא, שְׁנֶאֱמַר:
"קוֹל יְשׁוּרֵר בַּחוּלֹן חֵרֵב בְּסָף כִּי אֶרְוָה עֶרְה" מָאי "כִּי אֶרְוָה עֶרְה"? אָמַר ר' יִצְחָק: וְכִי בֵּית הַמְּסוֹבֵף בְּאַרְזִים, עִיר הוּא? אֵלָא
אֲפִילוּ בֵּית הַמְּסוֹבֵף בְּאַרְזִים, מְתִירֵעַ. אָמַר רַב אֲשִׁי: שְׁמַע מִינֵה, כִּי מִתְחִיל חוּרְבָא, בְּסִיפָא מִתְחִיל, שְׁנֶאֱמַר: "חֵרֵב בְּסָף".
וְאִיבָעִית אִימָא מִחְבָּא "וְשִׁאֵיהּ יִפֹּת שְׁעַר". אָמַר מִר בַּר רַב אֲשִׁי: לְדִידִי חֲזִי לִיה, וּמִנֵּנָה כִּי תוֹרָא. אָמַר רַב הוֹנָא: זְמָרָא דְּנִגְדִי
וְדִבְקִי שְׂרִי, דְּגִנְדְּרָא אֲסִיר. רַב הוֹנָא בְּטִיל זְמָרָא, קָם מֵאָה אוֹזוּי בּוּזָא וּמָאָה סָאָה חֲטִי בּוּזָא, וְלֹא אִיבָעִי. אֲתָא רַב חֲסִדָּא,
וְלִוִּיל בִּיה, אִיבָעִיא אוּזָא בּוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח. אָמַר רַב יוֹסֵף: זְמָרִי גְּבָרִי וְעָנִי נָשִׁי, פְּרִיצוּתָא. זְמָרִי נָשִׁי וְעָנִי גְּבָרִי, פְּאֵשׁ בְּעִנְיָתָ.
לְמָא נֶפְקָא מִינָּה? לְבִטּוּלִי הָא מִקְמִי הָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשְׁוֹתָה בְּאַרְבַּעָה מִינֵי זְמֵר, מִבִּיא חֲמִשׁ פּוֹרְעָנִיּוֹת לְעוֹלָם, שְׁנֶאֱמַר:
"הוֹי מִשְׁפִּימִי בְּבִקֵּר שְׂכָר יִרְדְּפוּ מֵאַחֲרַי בְּנִשְׁף יִין דְּלִיקָם וְהָיָה כְּנוֹר וְנָבֵל תָּף וְחִלְלִיל וְיִין מִשְׁתִּיהֶם וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יִבְטִיו" מַה
כְּתִיב אַחֲרָיו: "לִכֵּן גָּלָה עַמִּי מִכָּל דַּעַת" שְׁגוֹרְמִין גָּלוּת לְעוֹלָם, "וּכְבוֹדוֹ מָתִי רָעַב" שְׁמִיבִיאִין רָעַב לְעוֹלָם, "וְהִמּוֹנוּ צָחָה צָמָא"
שְׁגוֹרְמִין לְתוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוּמְדִיהָ, "וַיִּשַׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ" שְׁגוֹרְמִין שְׁפָלוּת לְשׁוֹנָא שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֵין "אִישׁ" אֵלָא
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁנֶאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". "וַעֲנִי גְבוּהִים תִּשְׁפָּלֵנָה" שְׁגוֹרְמִין שְׁפָלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְיִמָּה כְּתִיב אַחֲרָיו, "לִכֵּן

הרחיבה

הרחיקה שאל נפשה. לאחר שהביאו חמש פורעניות הללו לעולם סופן נטפלין בגיהנום: וימנין סליק. פעמים עליה ועולה בידם שנענים ופעמים שלא עלה בידם. שהרי בשבחר דוד מפני אבשלום וצא מירושלים שאל צדוק באורים ותומים ועלתה לו שהשיבהו, ושאל אביתר ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר שנסתלק מן ההנה מפני שלא נענה באורים ותומים. והכי תניא בסדר עולם גבי ארון ובכרחו מפני אבשלום וצא עמו עד שעלה במעלה ביתים ונשאל באורים ותומים ונסתלק אביתר מן ההנה גדולה נכנס צדוק תחתיו בדרכיב (שמואל ב טו) ואמר המלך לצדוק השב את הארון וגו' בימי זכריהו. והוא בנו של יהודע שהיה בימי יואש: ערי מגרש. ערי לזים שהטעין הכתוב מגרשו: עד עמוד בהן וגו'. אלמא הוה אורים בבית שני: אמור לו. לא שהיו אורים ותומים אלא באדם שאומר לחברו כו'. אלמא כל ימי המגדש ראשו הוה דמגדש. חגי זכריה ומלאכי נקראו אחרונים: שמעון וישמעאל. רבן שמעון שהיה נשיא רבי וישמעאל בן אלישע ושהיה בן גדול שהרגנם מלכות יון: לחרבא. שעתידין להרג בהרב: לקטלא. לשאר מיתות. כגון רבי עקיבא ששרפו בשרו במסכות פסיות של ברזל דאמר בגברותו הוה סאה ור' עקיבא שגשרף ורבי יהודה בן בבא בלוביאות של ברזל דאמר בסנהדרין הוה סאה. שאין מספידין על הרוגי מלכות מאימת המלך, לפיכך מוח בידם: דברים ככתבו. כמשמען, אבן שלמה מסע כמה שהייתה מן הדור, ולא סתתנה שוב בכלי ברזל: והלא כבר נאמר. מגוררות במגרה וגו' שמי' למאי אתא. דאמר' במס' גטין (דף סח.) שהביאו שמי' ע"י

הרחיקה שאל נפשה ופערה פיה לכלי חק ויורד הדרה ועלו בה: משמיתו מאן "נביאים הראשונים"? אמר רב הונא: זה דוד ושמואל ושלמה, רב נחמן אמר: בימי דוד, וימנין סליק וימנין לא סליק. שהרי שאל צדוק ועלתה לו, שאל אביתר ולא עלתה לו, שנאמר: "ועל אביתר". מתיב רבה בר שמואל: "ויהי לדרש אלהים בימי זכריהו המבין בראת האלהים" מאי לאו, באורים ותומים. לא, בנביאים. תא שמע, משחרב בית המקדש ראשון, בטלו ערי מגרש, ופסקו אורים ותומים, ופסק מלך מבית דוד. ואם לחשד אדם לומר "ויאמר התרשאת להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולחמים באדם שאומר לחברו" עד שיהיו מתים ויבא משיח בן דוד". אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מאן "נביאים הראשונים" לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי, דאחרונים נינהו. דתנו רבנן: משמיתו חגי זכריה ומלאכי, נסתלקה רוח הקודש מישראל. ואף על פי כן היו משתמשים בבית קול, שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן פת קול מן השמים ואמרה: יש בכם אדם אחד שראוי

אשמדיא מלאך דשדאי: אבנים הללו, שבאפוד וחשן: פתוחי חותם. חקק משמע: במלואותם. שהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום: ויפרא להם שמי'. על פי הדיו כחריץ האות: אישני של אבן. גובתא משיא בלע"ז: שירא פרנא. מין משי הוא: סלת גפה על גבי גפה. מרוב שמנה מדבקת בדפני נפה ודומים לעסה היה שגלושה בין כו'. נפת דבק הנפה, צופים שצפה שתי ככרות הנדבקות כו'. שהיתה כרכה מצויה בעסה, וכשמדבקין ככרות בדפני הסוחר אחת בדפן זה ואחת בדפן זה, שפגזו יתון תפוחות אצפליי"ד בלע"ז עד שמגיע פני זו לזו, כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר, כן אלו צפות ותפוחות באויר: מן הצופים. התרים הגבוהים שממש צופה למרחוק: מאי משמע. מתיבא ולפת שדבש קא מן התרים: דמתרגם רב יוסף. כאשר תעשינה הדבורים: כל הנצוי. המערה הכלי טהור לכלי טמא אין תהלוך מרפץ לחיות חבד לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה ממנה חוץ פדבש ויפין. שהוא עב מאד וררי הוא במחבר. כבשהלוח פוסק הוא וחולק מלמטה למעלה, והכי אמרינן במדות: הצפחת. ברשקא בלע"ז: שהן עבות ונגסות (ונכתתו) השעוה עם הדבש שפוזין בו. מתוך שהוא טוב וגב מערבין בו מים ויון ואין נכרות בו: שפוזין. שקרנים וחולכי רכיל: שפאמינים בתקדוש ברוך הוא. לתור ממנום לנוי הדור: מזהו ולצדקה ולחוצאת שבתות וימים טובים: שיהיו שלחם לעתיד לבא. שאין מקבלין שבר שלם. והכי משמע כי מי בו לזים הבא את הדוריקים: קטנות. קטנות אמנה: קטני רשעי בני ישראל. שמתו כשהן קטנים.

שמבוכין

שתשרה שכניה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך. נתנו עניניהם בהלל הוקן, וכשמת הספידוהו הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא. ושוב פעם אחרת, היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה להן פת קול מן השמים ואמרה להן: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכניה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך. נתנו עניניהם בשמואל הקטן, וכשמת הספידוהו הי עניו, הי חסיד, תלמידו של הלל. ואף הוא אמר בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל, לחרבא. וחברוהי לקטלא, ושאר עמא לבניא, ועקן סגיאין עתידין למית על עמא. ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר "הי חסיד הי עניו", אלא שנמרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות: משחרב בית המקדש בטל השמיר כו'. תנו רבנן: שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש, שנאמר: "והפית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה" הדברים ככתבו, דברי ר' יהודה. אמר לו ר' נחמיה: וכי אפשר לומר כן? והלא כבר נאמר "כל אלה אבנים יקרת מגורות בפגרה". אם כן, מה תלמוד לומר "לא נשמע בבית בהבנתו"? שהיה מתקין מבחוץ, ומכנים מבפנים. אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש, ודברי ר' נחמיה באבני ביתו. ור' נחמיה, שמיר למאי אתא? מיבעי ליה לכדתניא: אבנים הללו אין פותבין אותן בדיו, משום שנאמר: "פתוחי חותם". ואין מסרמין עליהם באיזמל, משום שנאמר: "במלואותם". אלא פותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר מבחוץ, והן נבקעות מאליהן בתאניה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום, ובבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום. תנו רבנן: שמיר זה, בריתו בשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו. כמה משמרין אותו? פורבין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני של אבן, מליאה סובי שעורין. אמר ר' אמי: משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנא וחוכית לבנה. ורכב ברזל, ויש אומרים: אף יין קרוש הבא משניר הדומה בעיגולי דבילה: ונפת צופים: מאי "נפת צופים"? אמר רב: סולת שצפה על גבי נפה, ודומה לעיסה שגלושה בדבש ושמן. ולוי אמר: שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שפגיעות זו לזו. ור' הושע בן לוי אמר: זה דבש הבא מן הציפא. מאי משמע? דמתרגם רב ששת, קמא דנתנן דבראיתא ושייטן ברומי עלמא ומתין דובשא מעישבי טורא. תנן התם: כל הנצוק טהור, חוץ מדבש ויפים והציפחים. מאי "ויפים"? אמר ר' יוחנן: דבש שפוזין בו, וריש לקיש אמר: על שם מקומו, בדרכיב "יוף וטלם ובעלות". פיוצא בדבר אתה אומר "בבוא היופים ויאמרו לשאלו הלא דוד וגו', מאי "ויפים"? אמר ר' יוחנן: בני אדם המזויפין דבריהם. ור' אלעזר אומר: על שם מקומו, בדרכיב "יוף וטלם ובעלות". ופסקו אנשי אמנה: אמר ר' יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינין בהקדוש ברוך הוא. דתניא, ר' אליעזר הגדול אומר: כל מי שישי לו פת בסלו ואומר "מה אוכל למחר", אינו אלא מקטני אמנה, והיוני דאמר ר' אלעזר: מאי דכתיב "פי מי בו ליום קטנות" מי גרם לצדיקים שתתבוננו שולחנן לעתיד לבא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקדוש ברוך הוא רבא אמר: אלו קטני בני רשעי ישראל שמבוכין

והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו' הַדְּבָרִים כְּכִתְבָּן, כמו
שחצבו אותה מן ההר על ידי השמיר ולא סיתתוה בכלי ברזל, דְּבָרִי
רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נַחֲמִיָּה, וְכִי אֲפָשֶׁר לֹאמַר בּוֹ, וְהָלֹא כִּכְר
נֶאֱמַר בַּפְּסוּק אַחֵר, "כָּל אֱלֹה אֲכָנִים יִקְרֹת וְגו' מְנוֹדְרוֹת בְּמִגְרָה"
– בכלי ברזל מלאה פגיונות, הרי שהיו האבנים חתוכות ומסותות
בכלי ברזל, אִם בּוֹ, מִה תִּלְמֹד לֹאמַר 'כל כלי ברזל לא נשמע
בְּבִית בְּתַבְנוּתוֹ', פירושו, שבבית לא נשמע כלי ברזל, אלא שְׁהִיָּה
מִתְקִין אותם מִבְּחוּץ, וּמִכָּנִים אותם מוכנות מִכְּפָנִים. אָמַר רַבִּי,
נִרְאִין דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה שהיו האבנים שלמות כחציבתן בְּאֲבָנֵי
מִקְדָּשׁ, וְדְבָרֵי רַבִּי נַחֲמִיָּה שהיו האבנים מסותות בְּאֲבָנֵי בֵּיתוֹ של
שלמה המלך, שהרי הפסוק שהביא רבי נחמיה שהיו האבנים
מגוררות במגרה, בענין בנין ביתו נאמר.
שואלת הגמרא, וְרַבִּי נַחֲמִיָּה שאמר שהיו מתקנים את האבנים
מבחוץ בכלי ברזל, לדבריו שְׁמִיר לְמֵאֵי אֶתָּא – לאיזה צורך
הביאודו. משיבה הגמרא, השמיר מִיַּעַי לִיה, לְכַדְתֵּנָּא, אֲכָנִים
הָלָלוּ של האפוד והחושן, שצריך לכתוב עליהם שמות שבטי
ישראל, אִין בּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדִין, מְשֹׁם שְׁנֶאֱמַר עליהם פְּתוּחֵי
חוֹתָם, שמשמעו חקוק בתוכם, וְאִין מְסַרְמִין עֲלֵיהֶם את האותיות
בְּאִיזְמֵל, מְשֹׁם שְׁנֶאֱמַר עליהם בְּמִלּוּאוֹתָם, שמשמעו שתהינה
שלמות בלי חסרון, אֶלָּא בּוֹתֵב עֲלֵיהֶם תחילה את השמות בְּדִין,
וּמִרְחָה לָהֶן – לאבנים הרשומות בדיו את השְׁמִיר מִבְּחוּץ, וְהֵן
נִבְקָעוּת מֵאֵלֶיהֶן בצורת האותיות, בְּתֵאֵנָה זו שְׁנִבְקָעַת מאלה
בִּימֹת הַחֹמֶה וְאֵינָה חֲסִידָה כְּלוֹם, וּבְכַקְעָה זו שְׁנִבְקָעַת ארמטה
בִּימֹת הַנְּשָׁמִים וְאֵינָה חֲסִידָה כְּלוֹם.
תִּנּוּ רַבֵּנּוּ, שְׁמִיר זֶה, בְּרִיתוֹ בְּשַׁעֲוֵרָה, וּמִשְׁשֵׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית
נִבְרָא, וְאִין כָּל דְּבָר קָשָׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. כִּמָּה מְשַׁמְרִין
אוֹתוֹ, בּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּכַפּוּזֵין שֶׁל צֶמֶר, וּמִנְחִין אוֹתוֹ בְּאִיזְמֵי שֶׁל
אָבֶר – בארגו של עופרת מֵלֵאָה סוֹבֵי שְׁעוֹרִין.
אָמַר רַבִּי אֲמִי, מִשְׁחָרֵב מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן כְּמִלָּה שִׁירָא פְּרִנְדָּא – מִן
מִשִּׁי חֲשׁוֹב, וְזוֹכִיר לְכַנֶּה. תִּנּוּ נָמִי חֵי, מִשְׁחָרֵב מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן
כְּמִלָּה שִׁירָא פְּרִנְדָּא, וְזוֹכִיר לְכַנֶּה, וְרַבֵּב פְּרִזֵּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים,
אֵפֶּי יוֹן קְרוּשׁ – שֶׁנַּעֲשֶׂה מוֹרַק הַכָּא מְשִׁנִּי, הַדּוּמָה כְּעִינִילֵי יְבִילָה
בטל אז.
שנינו במשנה, משחרב בית המקדש בטל השמיר וְנוֹפֶת צוֹפִים.
שואלת הגמרא, מֵאֵי נּוֹפֶת צוֹפִים. אָמַר רַב, סוֹלֶת שְׁצִפָּה וְנִדְבַקַת
עַל גְּבִי נֶפֶח מְרֹבב שומנה בשעת הניפוי, וְדוּמָה לְעִישָׁה שְׁנִילִישָׁה
כבר בִּדְבַשׁ וְשֶׁמֶן, וְנוֹפֶת' הוא על שם דבק הנפה, וְצוֹפִים' הוא על
שם שצפה עליה. וְלִי אָמַר, נופת צופים הם שְׁתֵּי בְּקִרוֹת לַחַם
הַנִּדְבָּקוֹת בְּתַנּוּר על גבי שתי דופניו מן הצדדים, כבר בדפון זו,
וכבר בדפון שכנגדה, וְתוֹפְחוֹת וְכֹאזוֹת כל כך בתנור, עַד שְׁמִינִיעוֹת
זו לזו וְנוֹפֶת' הוא מלשון נוּף, שגדל הכבר כמו ענפי עץ, וְצוֹפִים'
הוא מלשון צָפָה, שהכברות תופחים וצפים. וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן לִוִּי אָמַר,
נופת צופים זה דְּבַשׁ מִן הַצִּיפָּא – מן ההרים הגבוהים שמהם
צופים למרחק. שואלת הגמרא, מֵאֵי שְׁמִיעָה שהדבש בא מן
המקומות הגבוהים, בְּרַמְתֵּרָגֶם רַב שֵׁשֶׁת על הפסוק 'כאשר תעשינה
הדבורים/ כִּמָּה דְּתִתֵּן דְּבִרְאֵתָה וְשִׁיזֵן בְּרוּמֵי עֲלָמָא וּמִתִּין
דִּבְשָׁא מְעִישְׁבֵי סוּרָא – כמו שעפות הדבורים ושטות בגובה
העולם, ומביאים דבש מעשבי ההרים, הרי שהדבש המשובח בא
ממקומות הגבוהים.
כיון שעסקנו בדבש משובח, מביאה הגמרא משנה במסכת מכשירין
העוסקת בענין זה, תִּנּוּ הָתֵם, כָּל מִשְׁקָה הַנֶּצָּזִק מְכִיל טְהוֹר לְכָלִי
טָמֵא, מְהוֹר – אינו חיבור להעביר את הטומאה מהכלי הטמא לכלי
הטהור, חוץ מִדְּבַשׁ יִזְפִּים וְהַצִּפִּיָּהִם שהם משקים עבים מאד, עד
כדי שכשנפסק הקילוח, חוזר למעלה. שואלת הגמרא, מֵאֵי יִזְפִּים
אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זֶה דְּבַשׁ שְׁמִינִיעִין בּוֹ וּמַעֲרִיבִים בּוֹ יֵין וְיַיִן, וּמִתִּין
שהוא עב אין הדבר יכיר. וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר, הוא קרוי יִזְפִּים עַל

הַרְחִיבָה שְׂאוֹל נִפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְכָלִי חָק וְיָרַד הַדָּרָה וְהַמּוֹנָה
וְשִׂאוֹנָה וְעָלָה בָּהּ" שבסופו של דבר, כל המון הרשעים הללו יפלו
בגיהנם.
שנינו במשנה, מְשַׁמְתוֹ נְבִיאִים הִרְאִשׁוּנִים בטלו אורים ותומים.
שואלת הגמרא, מֵאֵן נְבִיאִים הִרְאִשׁוּנִים שבמותם בטלו אורים
ותומים. אָמַר רַב הוֹנָא, זֶה דְּדוֹר וְשִׂמְוָאֵל וְשִׁלְמֹה. רַב נַחֲמָן אָמַר,
אֵף בִּימֵי דְדוֹר, וְיִמִּין סָלִיק וְיִמִּין לֹא סָלִיק – פעמים עלתה להם
תשובה באורים ותומים, ופעמים שלא עלתה, שְׁהִיָּה שְׂאוֹל צִדּוֹק
באורים ותומים, כשברח דוד מפני אבשלום וְעָלְתָה לוֹ תשובה,
שְׂאוֹל אָבִיתָר באורים ותומים וְלֹא עָלְתָה לוֹ תשובה, שְׁנֶאֱמַר באוֹר
עֵינִי וְעָלָה אָבִיתָר', ופירושו, שנסתלק מן הכהונה כיון שלא נענה.
מקשה הגמרא, מִתֵּיב רַבָּה בְּרַ שְׂמׁוּאֵל, כיצד אמרת שמשמתו דוד
ושמואל ושלמה בטלו אורים ותומים, והרי נאמר "וַיְהִי לְדָוִד
אֱלֹהִים כָּל יְמֵי זְכוּרָה (בִּימֵי זְכוּרָה)וֹ תִּכְרֹתוּ תִּכְבֵּין בְּרֵאשִׁית הָאֱלֹהִים", מֵאֵי
לֹא רֵאזִיה זו היא בְּאוֹרִים וְתוֹמִים, הרי שהיו גם בימיו אורים
ותומים. מתרצת הגמרא, לֹא באורים ותומים, אלא רֵאזִיה בְּנְבִיאִים.
עוד מקשה הגמרא מברייטא, תָּא שְׁמַע, מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
רֵאשׁוֹן, כְּמִלּוֹ עֲרֵי מִגְרָשׁ – ערי הלויים שנצטוו להניח סביבם מגרש,
וּפְסָקוֹ אֲוִירִים וְתוֹמִים, וּפְסָק מִלֵּךְ מִבֵּית דְּוֹד, וְאֵם לְחֶשֶׁד אֶדָם
לֹאמַר כיצד אתה אומר שפסקו אז אורים ותומים, והלא נאמר
בעליית רזובבל, בבנין בית שני, כשחלק מהכהנים לא מצאו את כתב
יוחסם, "וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֵאָכְלוּ מִקְדָּשׁ הַקִּדְשִׁים
עַד עֲמוֹד כְּהֵן לְאוֹרִים וְתוֹמִים", הרי שגם אז היו אורים ותומים,
[אָמַר לוֹ], אין הפירוש כך, אלא בְּאֶדָם שְׂאוֹמֶר לְחִבְרִי עַד שְׁחִיזוּ
מִתִּים וְיָבֵא מִשִּׁית בֶּן דְּוֹד, כך גם אמר להם התרשתא, שלא יאכלו
מן הקדשים עד שיבא המשיח ויהיו אורים ותומים, הרי מפורש
בברייטא זו שאורים ותומים פסקו רק משחרב בית המקדש הראשון,
וקשה על רב הונא שאמר שנביאים הראשונים הם דוד שמואל
ושלמה.
אֶלָּא אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרַ יִצְחָק, מֵאֵן נְבִיאִים הִרְאִשׁוּנִים שבמותם
פסקו אורים ותומים, כל הנביאים שבימי בית ראשון, לְאִפּוֹקֵי מַחֲנֵה
זְכוּרָה וּמֵלֵאָכִי שהתנבאו בתחילת הבית השני, דְּאִתְּרוּנִים יִנְהוּ
ובימיהם לא היו אורים ותומים, ומצינו כך בברייטא, שהם היו
הנביאים האחרונים, דְּתִנּוּ רַבֵּנּוּ, מְשַׁמְתוֹ חֲנִי זְכוּרָה וּמֵלֵאָכִי
נִסְתַּלְקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ של נבואה מִיִּשְׂרָאֵל, הרי שהם היו הנביאים
האחרונים. וְאֵפֶי עַל פִּי בֶן הָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּכַת קוֹל מִן הַשְּׁמִים,
שְׁפָעָם אֶחָת הָיוּ חֲכָמִים מְסוּבִין בְּעִלְיִית בֵּית גִּזְרָא בִּירְחוֹ, נִתְּנָה
עֲלֵיהֶן כַּת קוֹל מִן הַשְּׁמִים וְאָמְרָה, יֵשׁ בָּכֶם אֶדָם אֶחָד שְׂרָאוֹי
שֶׁתִּשְׁרָה שְׂכִינָה עֲלָיו, אֶלָּא שְׂאִין דְּוֹרוֹ רֹאזִי לָכֶה, נִתְּנָה עֲנִינָהֶם
בְּחִלְלֵי הַזֶּקֶן, וּבְשִׁמְתָה הַלֵּל הַזֶּקֶן, הַסְפִּידוּהוּ, הִי חֲסִיד הִי עֲנִיו
תִּלְמִידוֹ שֶׁל עוֹרָא. וְשׁוֹב פָּעַם אֶחָת הָיוּ חֲכָמִים מְסוּבִין בְּעִלְיִית
בִּיבְנָה, נִתְּנָה לָהֶן כַּת קוֹל מִן הַשְּׁמִים וְאָמְרָה לָהֶן, יֵשׁ בָּכֶם אֶדָם
אֶחָד שְׂרָאוֹי שֶׁתִּשְׁרָה שְׂכִינָה עֲלָיו, אֶלָּא שְׂאִין דְּוֹרוֹ וְכָאִין לָכֶה,
נִתְּנָה עֲנִינָהֶם בְּשִׁמְוָאֵל הַזֶּקֶן, וּבְשִׁמְתָה הַסְפִּידוּהוּ, הִי עֲנִיו הִי
חֲסִיד, תִּלְמִידוֹ שֶׁל חֵלֶל, וְאֵפֶי הוּא – שמואל הקטן, אָמַר בְּשִׁעַת
מִיתָתוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שִׁשְׁרָתָה עֲלָיו אַז, שְׁמַעוֹן – רבן שמעון בן
גמליאל נשיא ישראל, וְשִׁמְעֵאֵל – רבי ישמעאל כהן גדול, יִתְנוּ
לְחֶרֶבָא – להריגה בחרב בגורת המלכות, וְחִבְרֹתֵי אֵף הֵם יִהְיוּ
לְקַטְלָא – להריגה במיתות משונות אחרות, וְשִׂאָר עָמָא יִהְיוּ לְבִיָּא
– לבו, וְעָקֵן סִנְיָאן עֲתִידִין לְמִיתִי עַל עָמָא – וצרות רבות עתידות
לכא על העם, וְאֵפֶי עַל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן כִּכָּא בְּקִשׁוֹ לֹאמַר במותו
כשהגרה, הִי חֲסִיד הִי עֲנִיו, אֶלָּא שְׁנִמְרָפָה שְׁעָה מִלַּחֲסִפִּידוֹ, לִפִּי
שְׂאִין מְסַפִּידִין עַל הָרוּגֵי מַלְכוּת מַאימַת המלכות.
שנינו במשנה, מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּמִלּוֹ הַשְּׁמִיר כו'. תִּנּוּ רַבֵּנּוּ,
שְׁמִיר זֶה שְׁבֹד כִּנָּה שְׁלֹמָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנֶאֱמַר בבנין הבית
שִׁבְנָה שְׁלֹמָה, "וְהַתִּבִּית בְּתַבְנוּתוֹ אֶבֶן שְׁלֹמָה כִּסֵּעַ נִבְנָה וּמִקְבּוֹת

59 יָרַד מִל לְכַרְכָּה וְנִפְטַל מֵעַם פִּירוֹת וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא
 60 בענין זה, תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, מהרה במלך מעם
 61 וריה, מעשר ביטל שומן דגן. מספרת הגמרא, רב הונא אשכח
 62 תומרתא דחינוניתא – מין תמרה שמנה שאף יש בה ריח טוב,
 63 שקלה כרבה בסודריה – נטלה רב הונא ועטפה בסודרו, אתא רבה
 64 בריה של רב הונא, אמר ליה לרב הונא, מוֹרְחִינָא רִיחָא דְחִינוּנִיתָא
 65 – מריח אני ריח של תמרה חינוניתא, אמר ליה רב הונא לרבה בנו,
 66 בְּנִי, כִּיּוֹן שִׁהַרְחַת אֶת רִיחָהּ, וְדַאי מְהֵרָה יֵשׁ בָּךְ שֶׁלֹּךְ לֹא נִטַּל מִמֶּךָ
 67 ריח הפירות, יִהְיֶה נִיחָלִיָּה – נתנה לו רב הונא לרבה, אֲדֹהֲבִי אֲתָא
 68 אֲבָא בְּרִיָּה – בין כך בא אבא בנו של רבה רב הונא, שְׁקִלָּה יִהְיֶה
 69 נִיחָלִיָּה – נטלה רבה בר רב הונא ונתנה לאבא בנו, אֲמַר לִיה רב
 70 הונא לרבה בנו, בְּנִי, שְׁמַחֲתָ אֶת לְבִי בְּכָךְ שֵׁשׁ בָּךְ טַהֲרָה, וְהִקְהִיתָהּ
 71 אֶת שְׁנֵי בְּכָךְ שִׁהַרְחַת לִי שֵׁאתָ אוֹדָה אֶת בְּנִי יוֹתֵר מִמֶּנִּי, שִׁלְקוֹת
 72 אוֹתָהּ מִמֶּנִּי וְנָתַתָּ לָּהּ, הֵינִי דְאֲמַרִּי אִינְשֵׁי רַחֲמֵי דְאֲבָא אֲבָנִי –
 73 רחמי האב על בניו, רַחֲמֵי דְבָנִי אֲבָנִי דְהוּוּ לִיה – ורחמי הבן אינם
 74 על האב, אלא על הבנים שלו.
 75 עוד מספרת הגמרא, רב אחא בר יעקב אימפל ביה ברכ יעקב בר
 76 ברתיה – טרח בגידולו של רב יעקב בן בתו, בִּי גִדְלָה, אֲמַר לִיה רב
 77 אחא בר יעקב לנכדו, אֲשָׁכִינִי מֵיָא – השקני מים, אֲמַר לוֹ רב יעקב,
 78 לֹאֹ בְּרִיךְ אֲנָא – אני בנך, ואיני חייב לכבדך כאב, וְהֵינִי דְאֲמַרִּי
 79 אִינְשֵׁי, רַבִּי רַבִּי, בֵּר בְּרַחֲמֵי אֲנָא – גדל גדל את נכדך, ולבסוף
 80 יאמרו לך בן בתך אני.
 81 משנה. בפולמוס של אספסיינוס – בביאת חילו של אספסיינוס
 82 קיסר רומי על ירושלים בסוף ימי בית שני, נָזְרוּ חֲכָמִים עַל עֲמֻרֹת
 83 חֲתָנִים, וְעַל הָאִידוּס. בפולמוס – בביאת חילו של טיטוס,
 84 כשהביאו הורקנוס להילחם עם אריסטובולוס אחיו, נָזְרוּ חֲכָמִים עַל
 85 עֲמֻרֹת בָּלוֹת, וְשָׁלַח לְמַד אֲדָם אֶת בְּנֵי וְיוֹנִית. בפולמוס – בביאת
 86 החיל האחרון על ירושלים, שבו בא טיטוס והחריב את בית המקדש,
 87 נָזְרוּ חֲכָמִים שָׁלָא תַצָּא תַבִּלָּה בְּאַפְרִיזִין – בחופת כבוד של מעילים
 88 וטליתות מוזהבות בתוך העיר כשמולכים אותה מבית אביה לבית
 89 בעלה, וְרַבְרַבִּינֵי הִתְרִיזוּ שֶׁתַּצָּא תַבִּלָּה בְּאַפְרִיזִין בְּתוֹךְ הָעִיר.
 90 מִשְׁמַת רַבִּי מֵאִיר, בְּמָלוּ מוֹשְׁלֵי מִשְׁלִים – מלמדים את החכמה
 91 דרך משל ומליצה, כגון משלי שועלים. מִשְׁמַת בֶּן עֲזַאי, בְּמָלוּ
 92 הַשִּׁקְנָנִים – שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום. מִשְׁמַת בֶּן
 93 זֻמָּא, בְּמָלוּ הַדְּרָשָׁנִים – דורשים את פסוקי התורה. מִשְׁמַת רַבִּי
 94 עֲקִיבָא, בְּמָל בְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיה דורש כל קוץ וקוץ של אותיות,
 95 וכל שכן אותיות, וזהו כבוד התורה שאין בה דבר לבטלה. מִשְׁמַת
 96 רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא, בְּמָלוּ אֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה – בטוחים בצדקתם
 97 ועושים מעשי פלא. מִשְׁמַת רַבִּי יוֹסִי קַמְנֵתָא, פִּסְקוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה
 98 נִקְרָא שְׁמוֹ קַמְנֵתָא, שֶׁהָיָה קַמְנֵתָא וְסוּפֹס שֶׁל חֲסִידִים. מִשְׁמַת רַבִּן
 99 יוֹחָנָן בֶּן זָבָא, בְּמָל זִיו הַחֲכָמָה. מִשְׁמַת רַבִּן גְּמִלְיָאֵל הַזֶּקֶן, בְּמָל
 100 בְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיו עד אז עוסקים בה בעמידה, ומשמת ירדה
 101 חולשה לעולם ועוסקים בה בישיבה, וּמִתָּה מְהֵרָה וּפְרִישׁוֹת.
 102 מִשְׁמַת רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל בֶּן פֶּאֶסֶי, בְּמָלָה זִיו הַכְּהוֹנֵה – שהיה חכם
 103 ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו. מִשְׁמַת רַבִּי, בְּמָלָה עֲנֹה
 104 וְיִרְאָת הָמָא.
 105 [גמרא. תנו רבנן], רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֵאִיר אֹמֵר, מִשְׁחָרֵב בֵּית
 106 הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים – תלמידי חכמים וְכֵנִי חוֹרִין – מיוחסים,
 107 וְהָפּוּ רֹאשָׁם לִפְנֵי שֶׁהָיוּ הַמְמוּחָסִים וְעַיִ הַפְּנִים בַּגְּדוּלָה וְעוֹשֶׁר,
 108 וְהַתְּלַמִּידִים וְהַמְיוֹחָסִים בַּעֲנִיּוֹת, וְנִדְלָלוּ אֲנָשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְנִכְרְזוּ בְּעֵלֵי
 109 זְרוּעַ וּבְעֵלֵי לְשׁוֹן, וְאִין דּוֹרֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל וְאִין מוֹכֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים.
 110 וְאִין שׂוֹאֵל בְּשִׁלּוֹם חֲבִירוֹ, וְאִם כֵּךְ, עַל מִי לָנוּ לְהִשְׁעֵן, עַל אֲבִינוּ
 111 שְׁבַשְׁמִים.
 112 רַבִּי אֶלְעָזָר הַגָּדוֹל אֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׂרוּ
 113 חֲבִיבֵינָא לְמַתִּי בְּסַפְרֵיָא – התחיל ערך החכמים להיות ככלמידי
 114 תינוקות, וְסַפְרֵיָא כְּהוֹנֵיָא – וערך מלמידי התינוקות התחיל להיות
 115 כשמי הצבור, וְהוֹנֵיָא כְּעַמָּא דְאַרְעָא – וערך שמי הצבור התחיל
 116 להיות כעם הארץ, וְעַמָּא דְאַרְעָא

1 שְׁבַשְׁמִינִין – שמבטלים דין אביהם הרשעים לעתיד לבוא, וכך
 2 אומרים לפנינו, רבונו של עולם, מאחר שאתה עתיד ליפער מהן,
 3 למה הקהיתן שיניהם גם לענשם במיתתנו בקטנותנו.
 4 אֲמַר רַבִּי אֶלְעָא בְּרִי יְבִרְכֶּיהָ, אֲלֵמָלָה תַפְלֹתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל
 5 יִשְׂרָאֵל בְּגִלּוֹת מוֹכְרֵי רֶכֶב – שומנים ודברים מאוסים, מתוך עניותם,
 6 שְׂנֵאֲמֵר בַּתְּהִלִּים, שֶׁבֶקֶשׁ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁגַם כִּשְׁהָיוּ בְּגִלּוֹת,
 7 'שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם' שִׁפְרוּשׁוֹ, תָּתֵן לַעֲנִיִּים מְרוֹת וְעוֹשֶׁר, כְּדֵי שֶׁלֹּא
 8 יהיו פחותים ונבזים כל כך בעיני האמונות.
 9 וְאֲמַר רַבִּי אֶלְעָא בְּרִי יְבִרְכֶּיהָ, אֲלֵמָלָה תַפְלֹתוֹ שֶׁל חֲבִיבִי, הָיוּ
 10 שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים מְתַבָּכִים מְלִית אַחַת מְרֻב עֲנִיּוֹת וְעוֹסְקִין
 11 בַּתּוֹרָה, שְׂנֵאֲמֵר בַּתְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבִיבִי, "ח' שְׁמַעֲתִי שְׁמַעֲדִי וְרֵאֲתִי ה'
 12 פֶּעֶלְךָ בְּקִרְבִּי שָׁנִים תִּיְהִי", אֵל תִּקְרָא 'בְּקִרְבִּי שָׁנִים', אֵלָּא 'בְּקִרְבִּי
 13 שָׁנִים', וְכֵן הוּא נִדְרָשׁ, פֶּעֶלְךָ, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּשֶׁשָּׁנִים מִתְקַרְבִּים
 14 לַלְמוּד אוֹתָהּ בְּכִסּוֹת אַחַת מִחֲמַת עֲנִיִּים, זִידָה אוֹתָם לִבֵּל יִהְיוּ עוֹסְקִים
 15 בַּהּ בַּעֲנִיּוֹת מְרֻבָּה.
 16 וְאֲמַר רַבִּי אֶלְעָא בְּרִי יְבִרְכֶּיהָ, שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִמְחִילִין
 17 בְּתַרְדָּ וְאִין בְּעִינֵיהֶן דְּכַרִּי תוֹרָה, רֵאיוֹן לִישְׁרָה בְּאֵשׁ, שְׂנֵאֲמֵר
 18 כְּשֶׁחִלְכוּ אֵלֵיהֶם הַבֵּינִי וְאִלְעִשׂה תַלְמִידוֹ, 'וְיָהּ הָמָּה הוֹלִכִים הַלּוֹךְ
 19 וְדָבָר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְגו' – וּהַפְרִיד בֵּינֵיהֶם, וְלָקַח אֶת אֵלֵיהֶם, מַעֲמָא
 20 שֶׁלֹּא נִשְׁפָּרוּ אֵשׁ שֶׁל מַעֲלָה, הוּא מִשּׁוֹם דְּאִיבָא דִּיבּוֹר תּוֹרָה בֵּינֵיהֶם,
 21 הָא אִם לִיבָא דִּיבּוֹר, הָיוּ רֵאיוֹן לִישְׁרָה.
 22 וְאֲמַר רַבִּי אֶלְעָא בְּרִי יְבִרְכֶּיהָ, שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִתְרִיזוּ בְּעִיר
 23 אַחַת וְאִין נִזְחִין זֶה לָזֶה בְּחִלְקָהּ, אַחַד מֵהֶם מָתַע עַל יַד חֲבֵירוֹ, וְאֶחָד
 24 – הַדּוֹרֵג בְּשִׁגְגָה גְּלוּלָה עַל יָדוֹ, שְׂנֵאֲמֵר בְּפִרְשַׁת עֵרִי מִקְלַט, שִׁמְטַת
 25 עֵרִי מִקְלַט הִיא 'לָנוּם שְׁמָה רִצְחָה אֲשֶׁר רִצְחָה אֶת רַעְהוּ בְּכָלִי
 26 דַּעַת', וְאִין 'דַּעַת' אֵלָּא תּוֹרָה, שְׂנֵאֲמֵר עַל יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעָבְרוּ עַל
 27 מִצְוֹת הַתּוֹרָה 'נִדְמוּ עִמִּי מְכָלִי דַּעַת' שִׁפְרוּשׁוֹ, שִׁנְטַפְשׁוּ עִמִּי
 28 מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא עִסְקוּ בַּתּוֹרָה, וְנִדְרָשׁ הַפְּסוֹק שֶׁל עֵרִי מִקְלַט כֵּךְ,
 29 שִׁהַרְצִיחָה נִגְרַמָּה מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא עִסְקוּ יָחִיד בַּדַּעַת שֶׁהִיא תּוֹרָה.
 30 אֲמַר רַבִּי יְהוֹדָה בְּרִיה דְּרַבִּי חֲנִינָא, כָּל תַּלְמִיד חָכֵם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה
 31 מִתּוֹךְ הַדְּחָק, תַפְלֹתוֹ נִשְׁמַעֲתָ, שְׂנֵאֲמֵר, 'כִּי עַם צִיצוֹן יִשָּׁב
 32 בִּירוּשָׁלַיִם כִּכָּהֵן תִּבְרָךְ חֲנוּן יִהְיֶה לְקוֹל וְעֶקֶר בְּשִׁמְעֵתוֹ עֲנֵךְ',
 33 וְנִדְרָשׁ, שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹנֶה לְקוֹל זַעֲקָת אֱלֹ הַיּוֹשְׁבִים שִׁיבִי
 34 שֶׁל תּוֹרָה, וּכְתִיב בַּתְּרִיָּה, שְׁבִאֲזִיה עֶסֶק הַתּוֹרָה הַדְּרִיבִים אֲמוּרִים,
 35 "וְנָתַן ה' לָהֶם לֶחֶם צֵר וְמִים לֶחֶץ", וּמִכָּאֵן, שִׁישִׁיבָה זֶה הִיא עַל יַד
 36 הַדְּחָק. רַבִּי אֲבָהוּ אֹמֵר, אוֹתוֹ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָק מִשְׁבִּיעִין
 37 אוֹתוֹ מִיּוֹ שְׁכִינָתוֹ, שְׂנֵאֲמֵר בְּסוֹף הַפְּסוֹק, 'וְהָיוּ עֲצִינָךְ רֹאזוֹת אֶת
 38 מוֹרֶיךָ'. רַבִּי אֲחֵיָא בְּרִי חֲנִינָא אֹמֵר, אֵה אִין הַפְּרִיגוֹד נִגְעַל בְּפָנֵינוּ,
 39 שְׂנֵאֲמֵר בְּאִתּוֹ הַפְּסוֹק 'וְלֹא יִכְנַע עוֹד מוֹרֶיךָ', שִׁפְרוּשׁוֹ, שֶׁלֹּא יִסְתַּר
 40 מִמֶּךָ מוֹרֶיךָ, שֶׁהוּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלֹא תִנְעַל הַמַּחֲצִיפָה בֵּינָךְ לְבִינוּ.
 41 שִׁנִּינוּ בַּמִּשְׁנָה, רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גְּמִלְיָאֵל אֹמֵר מִשּׁוֹם רַבִּי הוֹשִׁעַ,
 42 מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִין יוֹם שֶׁאִין קָלָה וְכוּ'. אֲמַר רַבָּא, לֹא
 43 זֶה בְּלִבְד שֶׁאִין עַם שֶׁאִין בּו קָלָה, אֵלָּא וְכָל יוֹם מְרֻבָּה קָלָלָתוֹ
 44 מִשָּׁל חֲבִירוֹ, שְׂנֵאֲמֵר בַּתּוֹכַחַת הַגִּלּוֹת, "בְּבִקְרָה תֵּאֱמַר מִי יִתֵּן עָרִב
 45 וּבְעָרִב תֵּאֱמַר מִי יִתֵּן בְּקָרִי", וְיֵשׁ לְשֹׁאֵל, הֵי בְּקָרִי – עַל אִיזָה בְּכֵר
 46 הַכוֹנֵה שֶׁעָרֵב תֵּאֱמַר עֲלֵיו מִי יִתֵּן יוֹבָא, אֲלֵימָא תֵּאֱמַר כֵּךְ עַל בְּקָרִי
 47 דְּלִמְחָה, מִי יִדַּע מֵאִי הָיוּ – וְכִי יוֹדַע הוּא שִׁיְהִיה טוֹב יוֹתֵר, אֵלָּא
 48 תֵּאֱמַר כֵּךְ עַל הַבְּקָר הַחֲלִיף – שֶׁעָבַר, מִי יִתֵּן יוֹבָא שׁוֹב יוֹם כּוֹה, מִשּׁוֹם
 49 שֶׁהִיא טוֹב יוֹתֵר מִן הָעֵרֵב שֶׁאֲחִיו. שׂוֹאֵל הַגְּמָרָא, וְאֵלָּא אִם כֵּל
 50 יוֹם מִתְרַבֵּה הַקָּלָלָה, עֲלֵמָא אֲמַאי קָא מְקַיִם – עַל מַה הָעוֹלָם
 51 עוֹמֵד. עוֹנָה הַגְּמָרָא, אֲקִדּוּשָׁה דְּסִידְרָא – עַל סִדֵּר קְדוּשָׁה שֶׁאֲמִירִים
 52 עַל הַסֵּדֵר בִּשְׁחָרִית אַחַר תַּפִּילַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְאֵיְהָא שְׁמִיָּה רַבָּא
 53 דְּאֶנְתָּא – וְעַל 'אֲמֵן יִהְיֶה שְׁמִיה רַבָּא' שְׁעוֹנִים הֵעַם אַחַר הַדְּרָשָׁה
 54 דְּבִרְבִּי אֲדָרָה כֵּל שֶׁבַת, שְׂנֵאֲמֵר, 'אֲרִין עֲפָתָה כְּמֹא אוֹפֵל צִלְמוֹת
 55 וְלֹא סְדִירִים', שִׁמְשִׁמָּה, שֶׁהָאֵרֶץ חֲשֵׁבָה וְצִלְמוֹת כְּשֶׁאִין בָּהּ סְדִירִים,
 56 וְסוֹף הַפְּסוֹק הוּא, 'וְתוֹפֵעַ כְּמוֹ אוֹפֵל', וּשְׁפִירוּשׁוֹ, הָא אִם יֵשׁ סְדִירִים –
 57 סִדֵּר קְדוּשָׁה וְיֵהָא שְׁמִיה רַבָּא, אוֹי תוֹפִיעַ הָאֵרֶץ מֵאוֹפֵל.
 58 שִׁנִּינוּ בַּמִּשְׁנָה, הָעֵיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ' וְלֹא

סוטה. עגלה ערופה – פרק תשיעי דף מט עמוד א – מותך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזולץ)" קעז רש"י

שִׁבְבוּנָיו דִּין אֲבִיהֶם. קורעים דין אביהם, ששבבאין לדונם אומרים לפניו וכו'. הקהיתה שניהם. למח האבלתם וצערתם עלינו במותנו ונפרעת מהם בחייה: מוכרי רבב. רבב הוא דבר מאוס. כגון חלב ושמן ונדבך בבגדים ונמאסין. ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עג: שיתה ה' מורה להם. לעיל מניה כתיב כי לא לנצח יושב אביו תתן ענינים תאבד לעד שיתה ה' מורה להם. תן להם מרות לאותן ענינים

שִׁבְבוּנָיו דִּין אֲבִיהֶם לַעֲתִיד לְכוּ. אומרים לפניו: רבונו של עולם, מאחר שאמה עתיד ליפרע מהן, למה הקהיתה שניהם בם. אמר ר' אילעא בר יברכיה: אלמלא תפלתו של דוד, היו כל ישראל מוכרי רבב, שנאמר: "שיתה ה' מורה להם". ואמר ר' אילעא בר יברכיה: אלמלא תפלתו של חבקוק, היו שני תלמידי חכמים מתכספים בטלית אחת ועוסקין בתורה, שנאמר: "ה' שמעתי שמעך וראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו" אל תקרא "בקרב שנים" אלא "בקרב שנים". ואמר ר' אילעא בר יברכיה: שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה, ראוי לישורף באש, שנאמר: "ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רבב אש". טעמא, דאיכא דיבור. הא ליכא דיבור, ראוי לישורף. ואמר ר' אילעא בר יברכיה: שני תלמידי חכמים הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה, אחד מת ואחד גולה, שנאמר: "לגם שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת" ואין דעת אלא תורה, שנאמר: "גדמו עמי מבלי הדעת". אמר ר' יהודה בריה דר' חייא: כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק, תפלתו נשמעת, שנאמר: "כי עם בציון ישב בירושלם בכו לא תבכה חנון יחנך לקול ועקד בשמעתו ענך" וכתוב בתריה: "ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ". ר' אבהו אומר: משביעין אותו מיו שכינה, שנאמר: "והיו עיניך ראות את מוריד". ר' אחא בר חנינא אמר: אף אין הפרגוד נגצל בפניו, שנאמר: "ולא יגפה עוד מוריד". רבן שמעון בן גמליאל אומר: משום ר' יהושע: מיום שחרב בית המקדש אין וכו'. אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו מושל חבירו, שנאמר "בפקר תאמר מי יתן ערב ובכרעב תאמר מי יתן בקר" הי בקר? אילימא בקר למחר, מי ידע מאי הווי? אלא דחליף. ואלא, עלמא אמאי קא משיי? אקדושה דיסדרא וא"הא שמיא רבא" דאגדתא, שנאמר: "אמן עפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים" הא יש סדרים,

שמנה ויש בה ריח טוב, ומין תמרים הוא לעצמן: טהרה יש בה. לפיכך מריחה לך ולא בטל הריח מאעלה: אתא רבא בר רב הונא: א"ל. רב הונא לבירה: שמחת את לבי. בטרתיה: והקמיתה את שני. שהראיתי שאהבך על בנה יותר מעלי, שנטלת מפני ונתת לו רחמי. אהבה: איטפל ביה. גדלו בביתו: רבי רבי. גדל גדל אותו ואע"פ כן איני בנה: בר ברתך. אמא. ואין עלי לכבודך כבו: טהרה בפולמוס. חל שהביא אספקטיוס על ירושלים: עשרות חתנים וארס. מפרש בגמרא: בפולמוס של מיסום. שהביא הורקנוס אאריסחובלוס אחיו, ובין זה לזה היו חמשים ושנים שנה בדאמר בסדר עולם: עשרות בלות. מפרש בגמרא: בפולמוס האחרון. הוא של תרין הבית ושל טיטוס נמי יהוד: באפריון בתוך העיר. שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון של מעילים וטליתות מקופות לה: מושלי משלות. תלת אות אמתלא וטעם לחכמה לבנס בה בשערי ביקה. כגון ממשלות שועלים דאמר בסנהדרין (נף טז) כי יהוה דריש ר"מ בפירקא דהוה דריש תלתא שמעמא ותלתא אגדתא ותלתא מתלה: שנקדים. שוקדין על דלתות בית המדרש לזלזל ויום בדאמר ביבמות (נף טז) אכל מה אעשה שנפשי שוקק בתורה: תדרשנים. שהיה בקי בטעמי המקראות בדאמר לא אכתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד דרדשה בן זומא (נפלוף נף יב) כפל כבוד תורה. שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אור. וכ"ש תבות יתרות ואותיות יתרות כגון בת ובת אני דורש (סנהדרין נף טז). ויהוה כבוד תורה גדול ויהוה בה דבר באשלה: מעשה. כטוח בחשיבותו ועושה מעשים מפלאים בדאמר בתענית (נף טז). נמטי כשורין יאמר לחמיך וידלוק ונלעוים להביא ואבים בקרניהם: קטניהם של חסידים. שהיו החסידים חולכים וכלים והוא היה מקטנתייהם וסופק: ויו חתקתה. לא חד דענא מאי היא: משמט ר"ל תהון כפל כבוד התורה. במשבת מנחה ונף (כא) אמר שעד שמת הוא היה בריאות בעולם ולא היו למדין תורה אלא מקדמ, משמת הוא ירד חלי לעולם והתגברו למדו תורה קמיש: כפל ויו חתקתה. שהיה חכם ועשיר ובהנים רבים אובליז על שלחנה: וכן חורין. מהסי: חסו ראשם. שגברו דף עז פנים ממגורים שם עשירים ואנשי עניים: גדלולא אנשי מעשה. אה חל להם: ואין דורש. לישאלא. ואין כמקש. עליהם חקמים: שרי חביבא. התחילו חקמים: ספריא. מלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים: כעמא דארעא. כעמי הארץ: אולא

תופיע מאופל: לא ירד טל לברכה ויטל טעם פירות וכו'. תניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר: טהרה בטלה טעם וריח, מעשר ביטל שומן דגן. רב הונא אשכח תומרתא דחינוניתא, שקלה, ברכה בסודריה. אתא רבא בריה, אמר ליה: מורחנא ריחא דחינוניתא. אמר ליה: בני, טהרה יש בה, יהבה ניהליה. אדהכי, אתא אבא בריה. שקלה, יהבה ניהליה. אמר ליה: בני, שמחת את לבי והקהיתיה את שני. היינו דאמרי אינשי: רחמי דאבא, אבני. רחמי דבני, אבני דהווי ליה. רב אחא בר יעקב, איטפל ביה ברב ברתיה. כי גדל אמר ליה: אשקין מיא. אמר לו: לא בריך אנא. והינו דאמרי אינשי: רבי רבי, בר ברתך אנא: מרתנא בפולמוס של אספקטיוס גזרו על עמרות חתנים, ועל האריוס. בפולמוס של מיסום גזרו על עמרות בלות, ושלא לימוד אדם את בנו ויונית. בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא תפלה באפריון בתוך העיר, ורבותינו התירו שתצא תפלה באפריון בתוך העיר. משמט ר' מאיר בטלו מושלי משלים. משמט בן עזאי בטלו השקדנים. משמט בן זומא בטלו הדרשנים. משמט ר' עקיבא בטל כבוד התורה. משמט ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמט ר' יוסי קמנא פסקו חסידים. ולמה נקרא שמו "קמנא"? שהיה קמנא של חסידים. משמט ר' יוחנן בן זכאי בטל ויו חתקתה. משמט רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה, ומתה טהרה ופרישות. משמט ר' ישמעאל בן פאבי בטלה ויו חתקתה. משמט רבי בטל עגלה ויראת חטא: [גמ' תנו רבנן]: ר' פנחס בן יאיר אומר: משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין והפו ראשם, וגדלולא אנשי מעשה, וגברו בעלי ורוע ובעלי לשון. ואין דורש ואין מבקש ואין שואל. על מי לנו להשען על אבינו שבשמים. ר' אלעזר הגדול אומר: מיום שחרב בית המקדש, שרו חביבאי למהו בספריא, וספריא בחזנא, וחזנא כעמא דארעא, ועמא דארעא אולא

1 אֱלֹא וְנִילָא. הוֹלִיכִים וְדוֹלִים וּמִתְנַלְמִים: בְּעֶקֶב כֹּת הַפְּשִׁית. בְּסוֹף הַגִּזְלוֹת לִפְנֵי בִיאת מִשְׁתֵּי:
2 וְהָיוּ בִּיקָר. שֶׁהִבֵּל עוֹסְקִין בְּמִשְׁתָּאוֹת: וְאֵין תּוֹכַחַת. אֵין לָךְ אָדָם שְׂוִיבֵל לַחֲבוּתִי. שְׂבֻלָּם
3 נִבְשָׁלִים בְּחֻשָּׁאוֹת וּבְשִׁמּוֹכִיחִין אֹמֵר לֹא אֵתָּה כְּמוֹנִי: וּבֵית הַזֶּה. שֶׁל חֲכָמִים יִהְיֶה לְבִית
4 זֹנוֹת, שְׂבֻלוֹ חֲכָמִים וְאֵין לֹמֵד תּוֹרָה. וְיֵהָא הָרֵב מֵאֵין אִישׁ, וּבְעֵלֵי זִמָּה מִתְגַּדְּדִים שֶׁם
5 מִפְּנֵי שְׂחֻץ לְעִיר הָיוּ בְּתֵי מִדְּרֻשׁתָּהּ: וְנָבִי.
6 שֶׁל מֶלֶךְ וְשֶׁל גְּפִירִית. עֵנִין עֲשָׂה עוֹשֵׁן מֵאֵבָן
7 שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהוּא צָלוּל כְּאֵבָן הַבְּדִלָח וְקוֹרִין
8 שְׁלִימִי"א, רְצוּבֵעִין אוֹתָהּ כִּי מִדְּרֻשָּׁה לִפְנֵי צִיּוֹרִין בְּגִפְרִית
9 כֶּשֶׁם שֶׁעוֹשֵׁן בְּכָלִי זֶהֱבָ וְכֶסֶף וְקוֹרִין נִאֻלָּא:
10 חִילָת. לִישָׁקִיא כְּמִין גִּמָּא הַגְּדֵל בְּמִים: טְבִילָא
11 דְּחַד פּוֹמָא. זֶה שֶׁל עֵבֶל אֶחָד שֶׁמִּשְׁקָשְׁקִין בּוֹ
12 לְשִׁיר בְּבֵית הַמִּשְׁתָּאוֹת: מִנְּבִירָא. כִּךְ קוֹרִין אוֹתוֹ
13 בְּלִשׁוֹן לַעֲזָ טַנְבוֹר, וְהוּא עֲשִׂיז דְּפִתּוֹתָיו עֲנֻלּוֹת
14 כְּעֵין נֶפֶס וְקוֹשְׁרֵין כְּדִפְתּוֹתָיו חוֹטֵין שֶׁל כְּרָל
15 וְשׁוֹטְחִין: עַל פִּי עוֹר כִּשְׁהוּא לִפְנֵי וּמִוֹתָח וְהוּא
16 מִתְחַבֵּשׁ שֶׁם מֵאֵלֹו, וְכִשְׁמִכֵּין עָלָיו בְּמִסַּל דֶּק הוּא
17 מוֹצִיא קוֹל צָלוּל, וְיֵשׁ אֹמֵנִין שִׁידֻעִין לְחֻבוֹת
18 עָלָיו מִכָּה אֶחָד מִכָּה כְּסָדֵר עַד שֶׁשְׂשֻׁמַּע כְּמִין
19 שִׁיר: מִיחֻלָּה כְּבִטְבִּילָא דְּחַד פּוֹמָא. זֶה שֶׁל עֵבֶל
20 שֶׁעוֹשִׂים בְּבֵית מִשְׁתָּאוֹת דּוֹמָה לֹא בְּקוֹל, וְאֵתִי
21 לְמַעֲבֵד הֵוֵא דְּגוֹר עָלֵיהֶם קִפְיָא: כִּלִּי מִחוּץ ג'
22 לוֹגִין: עִיר שֶׁל זָהָב. עֲשָׂה שֶׁל זָהָב וְעִיר שֶׁל זָהָב
23 מִצִּירָתָא עָלֶיהָ: כֶּפֶה. כְּמוֹ כּוֹבַע שֶׁל צִמְרָן לָבֵן
24 שְׁקוֹרִין פִּילִטְרָא: וְהוֹרִית הַמִּתְחַבֵּשׁ. טְלִית
25 צְבוּנָה שֶׁנִּי וְבוֹ קִבְעוּנָה טִסִּי זֶהֱבָ עַד שֶׁמִּשְׁמַעֲמִין
26 אוֹתָהּ כְּמִין כֶּפֶה: אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא פְּרִירִי. כְּמִין
27 כֶּפֶה שֶׁל מַגְלִיל עַץ כְּמוֹ שֶׁאֵנִי עוֹשֵׂה, וְתוֹלֵת כֶּה
28 צִנְיָתִין וְרִידִיא זֶהֱבָ כְּמוֹ שֶׁאֵנִי עוֹשֵׂה: חֲכָמִת וְיוֹנִית.
29 לִשׁוֹן חֲכָמָה שֶׁמְדַבְּרִים בּוֹ בְּנֵי פְלִטִין וְאֵין שָׂאֵר
30 הָעָם מְכִירִין בּוֹ: מְלָכִי בֵּית חֲשִׁמוֹנִיא. שְׁנֵי אַחִים
31 שְׁקִיז מִתְקַטְטֵשִׁין עַל הַמְּלִיכָה הַדּוֹקֻסָּה
32 וְאִירִיסְטוֹבּוֹלוֹס: הִיא הַדּוֹקֻסָּה מִבְּחִין. צִרְ עַל
33 יְרוּשָׁלַיִם וְהִבִּיא עִמּוֹ חֵיל רֹמִימִים: שְׂמִלְשָׁלִים לָם
34 דִּבְרֵי כֶּפֶה בְּקֶשֶׁת. מִתְרַמֶּת הַלְשָׁקָה לְחִמְדִּיחִים:
35 הִיא שֶׁם זֶהֱבָ אֶחָד. מִבְּפִנים: לַעֲזָ לָהֶם. לֹאֲתָן.
36 שְׂבֻחִין: עֵנִין צִפְרִינִי נִדְעוּעִיָּה. מִחֻמָּת הַמֶּלֶךְ

אֱלֹא וְדִלְדִּלָה, וְאֵין שׂוֹאֵל וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ
לְהִשָּׁעֵן עַל אֲבִינוֹ שְׂבִשְׂמִימִים. בְּעֶקֶב כֹּת מִשְׁיָחָ, חוֹצֵפָא
יִסְגָּא וְיִקָּר יֶאֱמִיר. הַנֶּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהֵינִי בִּיּוֹקָה,
וּמִלְכּוֹת תִּתְּנֵנִי לְמִינוֹת וְאֵין תּוֹכַחַת. בֵּית וְעַד יִהְיֶה
לְזֹנוֹת, וְהַגְּלִיל יִחְבֵּר, וְהַנֶּבֶל יִשּׁוּם, וְאִנְשֵׁי הַגְּבּוּל
יִסְכְּבוּ מִעִיר לְעִיר וְלֹא יִחְזַנּוּ, וְחֻכְמוֹת סוֹפְרִים תִּפְסֶרָה,
וְיֵרֵא חֲטָא יִפְאָסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהְיֶה נְעֻדְרָת. נְעִירִים פְּנִי
זְקֵנִים לְבִינוֹ, זְקֵנִים יַעֲמִידוּ מִפְּנֵי כְּמִנִּים, בֶּן מִנּוּל אֵב,
בֵּת קָמָה בְּאֵמָה, פֶּלֶא בְּחֻמָּתָהּ, אִיבִי אִישׁ אִנְשֵׁי בִירוֹ,
פְּנֵי הַדּוֹר כְּפִנֵי הַכֶּלֶב, הֵבֵן אִינוֹ מִתְּבַיֵּשׁ מֵאֲבִיו, וְעַל
מָה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אֲבִינוֹ שְׂבִשְׂמִימִים: (גמ') אָמֵר
רַב: לֹא שָׁנוּ אֱלָא שֶׁל מֶלֶךְ וְגִפְרִית, אֲבָל שֶׁל הָדָם
וְשֶׁל ווֹרֵד מוֹתָר. וְשִׁמּוֹנִיא אֹמֵר: אֵף שֶׁל הָדָם וְשֶׁל
וּוֹרֵד אֲסוּר, שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילָת מוֹתָר. וְלֹא אָמַר: אֵף
שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילָת אֲסוּר. וְכֵן תֵּנִי לִי בְּמִתְנִיתִיהָ: אֵף
שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חִילָת אֲסוּר: וְעַל הָאִירוֹס: מֵאִי
"אִירוֹס"? אָמֵר ר' אֱלֵעָזָר: טְבִילָא דְּחַד פּוֹמָא. רַבָּה בַר
רַב הוֹנָא, עֲבֵד לִיהִ לְבִרְיָה מִנְּבִירָא. אֵתָּה אֲבוּהָ,
תְּבַרְיָה. אָמֵר לִיהִ: מִיחֻלָּה בְּטְבִילָא דְּחַד פּוֹמָא, זֶל
עֲבִיד לִיהִ אֲפּוֹמָא דְּתַצְבָּא אוֹ אֲפּוֹמָא דְּקַפְיָא:
בְּפּוֹלְמוֹס שֶׁל מִיטוּס גְּזוֹר עַל עֲטֻרוֹת פְּלוֹת וְכו': מֵאִי
"עֲטֻרוֹת פְּלוֹת"? אָמֵר רַבָּה בַר בַּר חֲנָנִי אָמֵר ר' יוֹחָנָן:
עִיר, שֶׁל זָהָב. תֵּנִיא נָמִי הִכִּי: אֵיזְהוּ עֲטֻרוֹת פְּלוֹת? עִיר
שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָה שֶׁל מִילָת. תֵּנִיא: אֵף

שְׂבֻעָה עַל חֲלוּל שְׁמוֹ, וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִינוּ כו'. שְׂאוֹתָהּ שָׁנָה הִתְקַרְבוּ הַחִילוֹת אֵת
הַזְּרָעִים שֶׁסְּבִיבוֹת מוֹדֵיִת יְרוּשָׁלַיִם וְהַזְּרָךְ לְהִבִּיא אוֹתָהּ שָׁנָה אֵת הַעֲמֵר מִגִּזְרֵימִים,
וּבִשְׂאָר הַשָּׁנִים מִצּוֹת הַעֲמֵר לְהִבִּיא מִן הַקְּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם כְּדִתְבִּיב (וְיִקָּרָה מִ) כְּרַמֶּל תִּקְרִיבוּ
שִׂיחָה הַזֶּה עַל חֲבֵר מֵלֵא מִמֶּנּוּ, וּכְשִׁהוּא בֵּא מִדְּרוֹק מִתְּבִישׁ וּמִתְמַקֵּם וְאֵין כִּרְ הַשְׁבֵּלָת
מֵלֵא מִן הַזְּרָעִין: לִשׁוֹן סוֹרִיס. קְרוֹב הוּא לְלִשׁוֹן
אֲרָמִי, וְאֹמֵר אֵנִי שׂוֹה לִשׁוֹן גְּמֵרִת יְרוּשָׁלַיִם,
וְאִמּוֹת הָעוֹלָם קוֹרִין אוֹתוֹ לִינִיָּא שׁוֹרִיִּיא: או
לִשׁוֹן זָנִי. שְׂהִי קְרוֹבִין לְאֶרֶץ זָנוּ, וְלִשׁוֹן זָנוּ וְסָה
מִזֶּה וְהִיא לֹא לִסְפֵר בּוֹ: מֵאִי דְּכִתְבִּיב. לֹא גֵרָס אֱלָא
רִישׁ קָרָא מִקְרָא זֶה עַל עֲצֻמוֹ וְאָמַר שְׂעָלִיו
לְעוֹלָל אֵת עֵינָיו כְּבָכִי יוֹתֵר מִן הַכֶּלֶב, עוֹלִילָה.
מִנּוּלָתָא אֵת עֵינָי: לְנִפְשִׁי. עַל נִפְשִׁי מִפְּנֵי קוֹדְוָתִי:
כְּסָפֵר קוֹמִי. שְׂעָרִי שְׁלִפְנִי וּמִצִּיחִי בְּלוֹרִית
מִתְחַזְקִיחִי מִדְּרָכֵי הָאֲמִירִי. שְׂהוּ מִנְּחִיחִי בְּלוֹרִית
לִשְׁם עֲבֻדָּתָהּ מוֹכְבִּים: נִנְיָ סָפֵר תּוֹרָה. שְׂהִיָּה כַּעַל
הַזְּכּוֹת מִפִּי שְׂמוּעָה הַרְבֵּה, וְסוֹדוֹתָהּ בְּפִי כְּאֵלֹו
כְּתוּב בְּסִפֵּר כְּדָאֲמַר בְּסִתְּהוֹרִין (פ' ס' ט"ו) הַרְבֵּה
תּוֹרָה לְמִדְּתִי מְרֻבֵּתִי, וְלֹא עוֹד אֱלָא שְׂאֵנִי שׂוֹנָה
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הַזְּכּוֹת בְּנִיטְעוֹת קִשְׁאוֹן וְשִׁלֵּשׁ
מֵאוֹת בְּהִכְרַת עֲזָה: עֲזָה וּפְחֻשְׁבָּתָהּ. שְׂהִיָּה זִהִיד
בְּדִרְשׁוֹת וְזִקִּי בְּהַזְכּוֹת וּבְהַשְׁבֵּחַת דְּאֶפִּיקוֹרְסוֹס
וְלִהְיוֹת בְּרִמּוּסִים כְּדָאֲמַר: בְּפ' ק' דְּרִמְיָה (פ' ט"ו)
כִּי נִחַ פְּשִׁיחָה אָמְרוּ לִיהִ רַבְּנָן מֵאִי תִּתְּנִי עָלָן
מִמִּינוֹסִים, אָמֵר לָהֶן אֲבָדָה עֲזָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נִסְרַחָה חֲכָמָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: וְזִיעִי תּוֹרָה.
עִמָּס סִבְרָא וְלִסְמוֹךְ טַעְמִי תּוֹרָה שֶׁבַעֵל פֹּה עַל
מִדְּרָשֵׁי הַמִּקְרָאוֹת וְאִתּוֹת הַתִּרְסִים וְלִשְׁנוֹת
הַמִּשְׁתָּבִיחִים מִמִּקְרָא: רַבִּי אֱלֵעָזָר בֶּן צִיּוֹרָה. עֲשִׂיד
זֶהֱבָ כְּדָאֲמַר (פ' ט"ו ד' ט"ו) תְּרִיסָר אֲלִפֵּי עֲגָלִי זֶהֱבָ
מַעֲשֵׂר מִעֲדִרְיָה כֹּל שִׁתָּה: דְּאִיפָּא אָנָּא. שְׂאֵנִי
עוֹנֻתָּהּ

הַדּוֹר עָלָה עֲרֹפָה וּסְלִיקָא לָהּ מִסְכַּת סוֹמָה

עַל חוֹפֵת חֲתָנִים גְּזוֹר. מֵאִי "חוֹפֵת חֲתָנִים"? וְהוֹרִית הַמִּתְחַבֵּשׁ. תֵּנִיא נָמִי הִכִּי: אֵלֹו הֵן חוֹפֵת
חֲתָנִים, וְהוֹרִית הַמִּתְחַבֵּשׁ, אֲבָל עוֹשֶׂה פְּפִירִית וְתוֹלָה בָּהּ כֹּל מָה שִׁירְצָה: שְׂלֵא יִלְמַד אֵת בְּנֵי וְיוֹנִית: תֵּנִי רַבְּנָן, כְּשִׁצְרוּ מְלָכִי בֵּית
חֲשִׁמוֹנִיא זֶה עַל זֶה הִיא הַדּוֹקֻסָּה מִבְּחִין וְאִירִיסְטוֹבּוֹלוֹס מִבְּפִנים. בְּכָל יוֹם יוֹם הִי מִשְׁלִשְׁלִין דִּינְרִים בְּקוֹפָה, וּמַעֲלִין לָהֶן תְּמִידִים.
הִיא שֶׁם זֶקֶן אֶחָד שְׂהִיָּה מְכִיר בְּחֻכְמַת וְיוֹנִית, לַעֲזָ לָהֶם בְּחֻכְמַת וְיוֹנִית, אָמֵר לָהֶן: כֹּל זֶמֶן שֶׁעוֹסְקִים בְּעֻבְדָּה אֵין נִמְסְרִין בִּידְכֶם.
לְמַחֵר, שְׁלִשְׁלוֹ לָהֶם דִּינְרִים בְּקוֹפָה וְהִעֲלוּ לָהֶם חוֹיר. בִּיּוֹן שְׂהִיָּה לְחֻצִי חוֹמָה, נִעֵץ צִפְרִינִי, נִדְעוּעִיָּה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה.
אוֹתָהּ שְׂעָה אָמְרוּ: אֲרוּר אֲדָם שִׁיגְדֵל חוֹירִים, וְאֲרוּר אֲדָם שֶׁלְּמַד לְבִנוֹ חֻכְמַת וְיוֹנִית. וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִינוּ: מַעֲשֶׂה וְכָא עוֹמֵר מִגִּזְרֵימִים
צִרִּיפִים, וְשִׁמִּי הַלָּחֶם מִבְּקַעֲת עֵין סוֹכֵר, אִינִי? וְהָאֲמַר רַבִּי: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשׁוֹן סוֹרִיס לְמָה? אֱלָא, אִי לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ אִי לִשׁוֹן וְיוֹנִית.
וְאָמַר רַב יוֹסֵף בְּבָבֶל לִשׁוֹן אֲרָמִי לְמָה? אֱלָא, או לִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ או לִשׁוֹן פְּרָסִי. לִשׁוֹן וְיוֹנִית לְחוֹד, וְחֻכְמַת וְיוֹנִית לְחוֹד. וְחֻכְמַת וְיוֹנִית
מִי אֲסִירָא? וְהָאֲמַר רַב יוֹהֲדָה אָמֵר שְׁמוֹנָל מִשּׁוּם רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גְּמִלְיָאֵל: מֵאִי דְּכִתְבִּיב "עֵינִי עוֹלִלָה לְנִפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"? אֵלֶּה
יִלְדִים הִי בְּבֵית אָבָא, חֲמִשׁ מֵאוֹת לְמָדוֹ תּוֹרָה, וְחֲמִשׁ מֵאוֹת לְמָדוֹ חֻכְמָה וְיוֹנִית, וְלֹא נִשְׁתִּיר מִהֵן אֱלָא אֵנִי כָּאן, וְכֵן אֲחִי אָבָא
בְּעִסְקָא. שְׂאֵנִי שֶׁל בֵּית רַבִּין גְּמִלְיָאֵל, דְּקְרוֹבִין לְמִלְכּוֹת הוּוּ, דְּתֵנִיא מִסְפֵּר קוֹמִי, הִרִי זֶה מִדְּרָכֵי הָאֲמִירִי. אֲכַמּוּלוֹס בֶּן רֵאזְבוֹן הַתִּירוֹ לֹא
לְסָפֵר קוֹמִי, שְׂהוּא קְרוֹב לְמִלְכּוֹת. שֶׁל בֵּית רַבִּין גְּמִלְיָאֵל הַתִּירוֹ לָהֶן חֻכְמָה וְיוֹנִית מִפְּנֵי שְׂקֻרִיבִין לְמִלְכּוֹת: בְּפּוֹלְמוֹס הַתְּחַזְקוֹן גְּזוֹר שֶׁלֹּא
תִּצָּא פֶלֶא בְּאֶפְרַיִן וְכו': מֵאִי טַעְמָא? מִשּׁוּם צִנְיָעוֹתָא: מִשְׁמַת רַבִּין יוֹחָנָן בְּטִלָּה הַחֲכָמָה: תֵּנִי רַבְּנָן: מִשְׁמַת ר' אֱלֵעָזָר נִנְיָ סָפֵר תּוֹרָה.
מִשְׁמַת ר' יוֹהֲשֵׁעַ בְּטִלָּה עֲזָה וּמִחֻשְׁבָּהּ. מִשְׁמַת ר' עֲקִיבָא בְּטִלָּה זִרְעִי תּוֹרָה וְנִסְתַּחֲמוּ מוֹעִינֹת הַחֲכָמָה. מִשְׁמַת ר' אֱלֵעָזָר בֶּן צִיּוֹרָה
בְּטִלָּה עֲטֻרוֹת חֲכָמָה, שִׁ"עֲטֻרַת חֲכָמִים עֲשִׂרִים". מִשְׁמַת ר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בְּטִלָּה אִנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשְׁמַת אָבָא יוֹסִי בֶּן קִטְנוּתָא בְּטִלָּה
חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָבָא יוֹסִי בֶּן קִטְנוּתָא? שְׂהִיָּה מִקְטָנִי חֲסִידִים. מִשְׁמַת בֶּן עֲזַאי בְּטִלָּה הַשְׂקֻדִּין. מִשְׁמַת בֶּן זִמְכָּא בְּטִלָּה
הַדְּרָשָׁנִי. מִשְׁמַת רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גְּמִלְיָאֵל עָלָה גּוֹבָאִי וְרַבִּי צְרוּת. מִשְׁמַת רַבִּי הוֹכְפֵּלוֹ צְרוּת: מִשְׁמַת רַבִּי בְּטִלָּה עֲנוּהָ וְיִרְאָתָה חֲטָא:
אָמֵר לִיהִ רַב יוֹסֵף לְתֵנָּא: לֹא תִיתְּנִי עֲנוּהָ, דְּאִיפָּא אָנָּא. אָמֵר לִיהִ רַב נַחֲמָן לְתֵנָּא: לֹא תִיתְּנִי יִרְאָתָה חֲטָא, דְּאִיפָּא אָנָּא:

הַדּוֹר עָלָה עֲרֹפָה וּסְלִיקָא לָהּ מִסְכַּת סוֹמָה

בה, ואז נודעוהו ארץ ישראל ארבע מאות פרסה מחמת חילול
כבוד שמים, אותה שעה אָמרו חכמים, ארור אדם שִׁנְדֵּל חוּדִים,
וארור אדם שִׁלְמֵד לִבְנוֹ חֻכְמַת יוֹנוֹת, וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שבאו
הרומאים והחריבו את סביבות ירושלים, שִׁנְיָנוּ, מַעֲשֶׂה וְכָא עוֹמֵר
מִנְנוֹת צִרְפִּים וְשִׁתִּי חֲלָחַם מִבְּקָעַת עֵין סוֹכֵר שֶׁהֵם מִקְוֹת
רחוקים, אָף שֶׁמִּצְוָה לִהְיוֹת מִמָּקוֹם קָרוֹב, כִּיּוֹן שֶׁלֹא נִמְצָא בְּסִבּוֹת
ירושלים.
מקשה הגמרא, אֵינִי – וכי אכן חכמת יוֹנוֹת אסורה, וְהָאֵמֶר רַבִּי,
בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל לִשְׁוֹן סוֹרְסִי לָמָּה לְדַבֵּר בו, אֵלָּא אִי לְדַבֵּר לִשְׁוֹן
הַקּוֹדֶשׁ, אִי לִשְׁוֹן יוֹנוֹת שֶׁהָיָה לִשְׁוֹן צַח וְיָפָה וְאֵילּוֹ לִשְׁוֹן סוֹרְסִי הוּא
לִשְׁוֹן עֵילָה, וְהָאֵמֶר רַב יוֹסֵף, בְּכָבֵל לִשְׁוֹן אֲרָמִי לָמָּה לְדַבֵּר בו, אֵלָּא
אוֹ לִשְׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אוֹ לִשְׁוֹן פֶּרֶסִי שֶׁהוּא יָפָה יוֹתֵר מֵאַרְמִי, הֲרִי
מבואר בדברי רבי, שלשון יוֹנוֹת מותרת. מתרצת הגמרא, לִשְׁוֹן
יוֹנוֹת לְחֹדֶה, וְחֻכְמַת יוֹנוֹת לְחֹדֶה שֶׁאֵמַנְם לִשְׁוֹן יוֹנוֹת מותרת, אֲבָל
חֻכְמַת יוֹנוֹת, שֶׁהָיָה שֶׁפֶת רְמוּזִים שֶׁהִקְרִיבִים לְמַלְכוּת מִשְׁתַּמְשִׁים בָּהּ,
אסורה.
שוב מקשה הגמרא, וְחֻכְמַת יוֹנוֹת מִי אֲסִירָא, וְהָאֵמֶר רַב יְהוֹדָה
אֵמֶר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמִעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מֵאִי דְכֹתִיב בְּאִיכָה
”עֵינִי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירִי” לִי שֶׁלֹּא תִּסְתַּעַר לְבַכּוֹת וְלִנְלוֹל
את עֵינִי יוֹתֵר מִכָּל מִשְׁפַּחַת עִירִי, אֵלָּא יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אָבָא –
רַבִּי גַמְלִיאֵל דִּיבְנָה, חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִהֶם לָמְדוּ תוֹרָה, וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת
מֵהֶם לָמְדוּ חֻכְמַת יוֹנוֹת, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן אַחֵר הַחוּרְבָן אֵלָּא אֵינִי
כָּאן, וְכֵן אֲחֵי אָבָא בְּעֵסְיָא, הֲרִי שְׁמוּתָא לְלַמֵּד חֻכְמַת יוֹנוֹת.
מתרצת הגמרא, שֶׁאֵינִי שֶׁל בֵּית רַבִּי גַמְלִיאֵל דְּקָרוּבִין לְמַלְכוּת הוּוּ
וְהִיא לְהַם צוֹרֵךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֻכְמַת יוֹנוֹת לְצוֹרֵךְ יִשְׂרָאֵל, דְּתִנְיָא, מִי
שֶׁהוּא מְסַפֵּר קוּמִי – מִסְּתַפֵּר מִלִּפְנֵי וּמִנִּיחַ בְּלוּרִית מֵאֲחוּרִי, הֲרִי יָהּ
מִדְּרַבִּי הָאֵמֶר שֶׁהוּא נִדְּהָגִים לְעִשׂוֹת כֵּךְ לְשֵׁם עֲבוּדָה זָרָה, אִלֻּם
אֲכַטְלוּם בֶּן רֹאשִׁיב הַתִּירוֹ לוֹ חֻכְמִים לְסַפֵּר קוּמִי, לִפִּי שֶׁהוּא קָרוֹב
לְמַלְכוּת, וְכֵן שֶׁל בֵּית רַבִּי גַמְלִיאֵל הַתִּירוֹ לָהֶן לְלַמֵּד חֻכְמַת
יוֹנוֹת מִפְּנֵי שֶׁקָּרוּבִין לְמַלְכוּת.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, בְּפִלְמוֹס הָאֲחֵרִין גָּזְרוּ שֶׁלֹא תִצָּא בְּלָה בְּאַפְרִיזִין
וְכֵן וְשִׁנְיָנוּ שֶׁם שֶׁרְבוּתֵינוּ הַתִּירוֹ גֹּזֵרָה זֹאת. אומרת הגמרא, מֵאִי
מַעֲשֶׂה הַתִּירוֹ רְבוּתֵינוּ שֶׁתִּצָּא הַכֹּלָה בְּאַפְרִיזִין, מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא –
שֶׁתִּהְיֶה הַכֹּלָה מְכֻסָּה בְּצִאתָהּ מִבֵּית אֲבִיהָ לְבֵית בַּעֲלָהּ.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, מִשְׁמַת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זְכַאי בְּמִלָּה זִיו הַחֲבֻקָּה. תִּנּוּ
רַבִּינּוּ, מִשְׁמַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, נִגְנָה סִפֵּר תוֹרָה – שֶׁהוּא
הִלְכוֹת שְׁבִתוֹרָה שֶׁבַע פַּה סְדוּרוֹת בְּפִי כְּכַתּוּבוֹת בַּסֵּפֶר. מִשְׁמַת
רַבִּי יְהוֹשֻעַ, בְּמִלָּה עֲצָה וּמַחֲשָׁבָה – שֶׁהִיא זֹהִיר בְּדִרְשׁוֹת וּבִקִּי
בַּהֲלָכוֹת, וְיֹדֵעַ לְהַשִּׁיב עַל קוּשִׁיּוֹת הַמִּינִים. מִשְׁמַת רַבִּי עֲקִיבָא,
בְּמִלּוֹ יְרוּעֵי תוֹרָה – עוֹמֵק חֶסֶד בְּתוֹרָה, וְנִסְתַּתֵּמוּ מַעֲיָנוֹת
הַחֲבֻקָּה – שֶׁהִיא סוֹמֵךְ אֶת הִלְכוֹת תוֹרָה שֶׁבַע פַּה עַל דְּרָשׁוֹת
הַפְּסוּקִים וְעַל הָאוֹתוּת הַתִּירוֹת וְהַלְשׁוֹנוֹת הַמִּשְׁתַּנִּים בַּמִּקְרָא.
מִשְׁמַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, בְּמִלּוֹ עֲמֻדוֹת הַחֲבֻקָּה – שֶׁהִיא
עֲשִׂיר מוֹפְלָג, שֶׁ”עֲמֻדַת חֻכְמִים עֲשָׂרִים”. מִשְׁמַת רַבִּי חִנְיָנָא בֶּן
דּוּסָא, בְּמִלּוֹ אֲנָשִׁי מַעֲשֶׂה. מִשְׁמַת אָבָא יוֹסִי בֶּן קִמְנוּתָא,
בְּמִלּוֹ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָבָא יוֹסִי בֶּן קִמְנוּתָא, שֶׁהִיא
מִקְטָנִי וְסוֹפֵם שֶׁל חֲסִידִים. מִשְׁמַת בֶּן עֲזַרְיָה, בְּמִלּוֹ הַשְׁקָנִין.
מִשְׁמַת בֶּן זֻמָּא, בְּמִלּוֹ הַרְשָׁנִין. מִשְׁמַת רַבִּי שְׁמִעוֹן בֶּן
גַּמְלִיאֵל, עֲלָה גּוֹבָאִי וְרַבּוֹ צְרוּת. מִשְׁמַת רַבִּי הוֹבְבֵל צְרוּת.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, מִשְׁמַת רַבִּי, בְּמִלָּה עֲנָוָה וְיִרְאַת חָטָא. אֵמֶר לִי רַב
יוֹסֵף לְתַנָּא הַשּׁוֹנֵה אֶת הַמִּשְׁנָה, לֹא תִתֵּנִי בְּמִשְׁנַת עֲנָוָה, דְּאִיבָא
אֲנָא – שֶׁהִרִי יֵשׁ אוֹתִי, שֶׁאֵינִי עֲנִי. אֵמֶר לִי רַב נְחֶמֶן לְתַנָּא, לֹא
תִתֵּנִי בְּמִשְׁנַת יִרְאַת חָטָא, דְּאִיבָא אֲנָא – שֶׁהִרִי יֵשׁ אוֹתִי, שֶׁאֵינִי
יֵרָא חָטָא.

אֵלָּא וְדִלְדִּלָה – וְעַם הָאֲרֵץ הוֹלֵךְ וּמִדִּלְדֵּל, וְאֵין שׁוֹאֵל לִישְׂרָאֵל
וְאֵין מִבְּקָשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשְׁעוֹן, עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.
בְּעֻקְבוֹת מִשְׁחָא חוּצָפָא יִסְנָא – לְקִרְאָת בִּיאַת הַמִּשְׁחָא תְּרַבָּה
הַחוּצָפָה בְּעוֹלָם, וְיוֹקֵר יִמְאִיר – הַיּוֹקֵר יִגְדֵּל, הַנֶּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהִינֵן
לְמִירוֹת כֵּן בְּיָקָר מִשּׁוּם שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בּוֹ הַכֹּל לְמִשְׁחָה, וּמַלְכוּת תִּתְּנֶה
לְמִינוֹת, וְאֵין תּוֹכַחַת – לֹא יִהְיֶה מִי שֶׁרְאוּי לְהוֹכִיחַ, בֵּית וְעֵדֶד שֶׁל
הַחֲכָמִים יִהְיֶה שִׁמֵּם מִן הַלּוּמִדִּים וְתַחַת זֶה יִהְיֶה לְזִנּוּת – לְמָקוֹם
שֶׁמִּתְאַסְפִּים בּוֹ בְּעֵלֵי זְמָה, וְהַגְלִיל, שֶׁהִיא שֶׁם תְּלִמִּידֵי חֲכָמִים
וְחֲסִידֵי יִתְרֵב, וְהַגְלִיל יִשּׁוּם – יִהְיֶה שִׁמֵּם, וְאֲנָשִׁי הַגְּבּוֹל – אֲנָשִׁי
גִּבּוֹל אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל יִסְבְּכוּ מַעִיר לְעִיר, וְלֹא יִחְנְנוּ – אֵין מִי שִׁיחּוֹן
אוֹתָם, וְחֻכְמַת סוֹפְרִים תִּפְרָח – יִהְיֶה לְבָהּ, וְיִרְאִי חָטָא יִמְאִסוּ,
וְהָאֵמֶת תִּהְיֶה נַעֲדֶרֶת, נַעֲרִים פְּנִי וְנָגִים וְלִבְנֵי, וְנָגִים עֲמֻדוֹ מִפְּנֵי
קִטְנִים, ”בֶּן מְנוּחָל אָב, בֶּת קָמָה בְּאִמָּה לְחֶרֶפָה וּלְבִישָׁה, בְּלָה
בְּחֻמָּתָה, אוֹיְבִי אִישׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ”, פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֹּלָב – שֶׁתִּהְיֶה
עֲזוֹת וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ זֶה מִזֶּה, הֵכֵן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאֲבִיו, וְעַל מָה יֵשׁ
לָנוּ לְהִשְׁעוֹן, עַל אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.
(גְּמָרָא) אֵמֶר רַבִּי, מִה שְׁגוּרָה עַל עֲטֻרוֹת חֲתָנִים, לֹא שָׁנָה, אֵלָּא
עֲטֻרָה שֶׁל מִלָּח וְנִפְרִית – הַעֲשׂוּיָה מֵאֲבָן מִלָּח, אוֹ מִמֶּסֶךְ זָהָב,
וּמִצִּיִּרִים אוֹתוֹ בַּגְּפִרִית, אֲבָל עֲטֻרָה שֶׁל הָרֶם וְשֶׁל וְוֶרֶד מוֹתֵר.
וְשְׁמוּאֵל אֵמֶר, אָף עֲטֻרָה שֶׁל הָרֶם וְשֶׁל וְוֶרֶד אֲסוּר, אֲבָל שֶׁל
קִנִּים וְשֶׁל חִילָת – צִמַּח כְּמִין גּוּמָא וְגַבִּל בְּמִים מוֹתֵר. וְלִי אֵמֶר,
אָף עֲטֻרָה שֶׁל קִנִּים וְשֶׁל חִילָת אֲסוּר, וְכֵן לִי בְּמִתְנִיתִיהָ –
וְכֵן שָׁנָה לִי בְּבִרְיִיתָא שֶׁלֹא, אָף שֶׁל קִנִּים וְשֶׁל חִילָת אֲסוּר.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, בְּפּוֹלִמוֹס שֶׁל אֲסַפְסִינּוֹס גִּזְרוּ עַל וְכוּ' וְעַל הָאִירוֹס.
שׁוֹאֵל הַגְּמָרָא, מֵאִי אִירוֹס. אֵמֶר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מְבַלָּא דְּחֵד פּוֹמָא
– פְּעוּמִין שִׁישׁ בְּעִינְבֵל אַחֵד, שֶׁמִּקְשָׁקִשׁ בּוֹ בְּבִתִּי מִשְׁחָה. מִסְּפֶרֶת
הַגְּמָרָא, רַבָּה בֶּר רַב הוֹנָא עֲבִד לִיָּה לְבָרִיָּה מְנוּבִירָא – עֲשֶׂה לְבִנּוּ
מִן תוֹף שְׁקוֹלֵי צִלּוֹל, וְאִפְשָׁר לְהַשְׁמִיעַ בּוֹ צִלִּיל שֶׁל שִׁיר, אֲתָא אָבוּהּ
תְּבַרְיָה – בֹּא רַב הוֹנָא, אֲבִיו שֶׁל רַבָּה בֶּר רַב הוֹנָא, וְשִׁבְרוּ, וְכֵן אֵמֶר
לִיָּה רַב הוֹנָא לְרַבָּה, גַּם דָּבָר זֶה בְּכָלל הָאִיסוּר, כִּי מִיִּחְלָף בְּמִבְלָא
דְּחֵד פּוֹמָא שֶׁהוּא הָאִירוֹס שֶׁנֶּאֱסָר, מִפְּנֵי שְׁקוֹלֵי דּוּמָה, אֵלָּא, וְלִי
עֲבִיד לִיָּה תוֹף אֲפּוֹמָא דְּחֻצָּבָא – עַל פִּי חֲבִית אוֹ אֲפּוֹמָא דְּקִפְיָא
– עַל פִּי כָל שֶׁשֶׁמּוֹ קִפְיָא שֶׁמְכִיל שְׁלֹשָׁה לֹאגִים, וּבִכֵּר לֹא יִתְחַלֵּף
בְּאִירוֹס.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, בְּפּוֹלִמוֹס שֶׁל מִיטוֹס גָּזְרוּ עַל עֲמֻדוֹת בְּלוֹת וְכוּ'.
שׁוֹאֵל הַגְּמָרָא, מֵאִי עֲמֻדוֹת בְּלוֹת. אֵמֶר רַבָּה בֶּר רַב הִנְהָ אֵמֶר
רַבִּי יוֹחָנָן, עִיר שֶׁל זָהָב – עֲטֻרָה עֲשׂוּיָה מִזָּהָב, וְעִיר שֶׁל זָהָב
מִצִּיִּרִית עֲלֶיהָ. תִּנְיָא נָמִי הֵב, אִיזוּהוּ עֲמֻדוֹת בְּלוֹת עִיר שֶׁל זָהָב,
אֲבָל עוֹשָׂה אוֹתָהּ בִּיפָּה שֶׁל מִלֵּית – כְּמִין כּוֹבַע שֶׁל צִמֵּר נָקִי.
תִּנְיָא בְּבִרְיִיתָא, אָף עַל חוּפֵת חֲתָנִים גָּזְרוּ. מִבֵּארֵת הַגְּמָרָא, מֵאִי
חוּפֵת חֲתָנִים, וְהוּרִית הַמּוֹזָהָבוֹת – בְּגַד צִמֵּר צְבוּעַ שֶׁנִּי, וְקִבּוּעִים
בּוֹ רְצוּעוֹת שֶׁל זָהָב, שֶׁמַּעֲמִידִים אוֹתוֹ כְּכִיפָה. תִּנְיָא נָמִי הֵב, אֵלּוֹ
הֵן חוּפֵת חֲתָנִים שֶׁאֲסוּרוֹת, וְהוּרִית הַמּוֹזָהָבוֹת, אֲבָל עוֹשָׂה
פְּסִידִית – עֵיגוּלִים מַעֲץ כְּמִין כִּיפָה, וְתוֹלָה בָּהּ כָּל מָה שֶׁיִּרְצָה כְּגוֹן
רְצוּעוֹת שֶׁל זָהָב.
שִׁנְיָנוּ בְּמִשְׁנָה, וְשֶׁלֹא יִלְמַד אֶת בְּנוֹ יוֹנוֹת. תִּנּוּ רַבִּינּוּ, בְּשִׁצְרוֹ מִלְכִּי
בֵּית חֲשׁוּמָנָא זֶה עַל זֶה, שֶׁנִּלְחַמוּ שְׁנֵי הָאֲחִים עַל הַמְּלוּכָה, וְהִבִּיא
הוֹרְקָנוֹס עִמּוֹ אֶת חֵיל רּוֹמִי לְעֹזֹר, הָיָה הוֹרְקָנוֹס מִבְּחוּץ לְחוּמָה,
וְאִרְסִימְבּוֹלִים מִבְּפָנִים, כָּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מִשְׁלָשְׁלִין אִלּוֹ שְׁבַפְנִים
דִּירָנִים בְּקוּפָה מִתְרומֶת הַלְשָׁכָה, וּמַעֲלִין לָהֶן אִלּוֹ שְׁבַחוּץ טִלְאִים
לְצוֹרֵךְ הַמִּידִים, הָיָה שֵׁם וְכֵן אַחֵד שֶׁהָיָה מְכִיר בְּחֻכְמַת יוֹנוֹת,
לָעוֹ לָהֶם לְאוֹתָם שְׁבַחוּץ בְּחֻכְמַת יוֹנוֹת בֹּאפוֹן שֶׁאֵין הַכֹּל מִבְּנִינִים,
אֵמֶר לָהֶן, כָּל זֶמַן שֶׁעוֹסְקִים בְּעֻבְדָּה אֵין נִמְסְרִין בִּידֵבֶם, לְמַחֵר
שִׁלְשְׁלוּ לָהֶם אוֹתָם שְׁבַפְנִים דִּירָנִים בְּקוּפָה, וְהוֹעִילוּ לָהֶם אוֹתָם
שְׁבַחוּץ חוּיר בְּמָקוֹם טִלָּה, בִּינּוֹן שֶׁהִנְיָע לְחָצִי חוּמָה, נַעֲץ צִפְרִינִי

1 אחרת במדינת הים, צריך שיאמר השליח 'בפני נכתב ובפני נחתם'.
 2 רבן שמעון בן גמליאל חולק ואומר, שלא רק המביא ממדינה
 3 למדינה במדינת הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' אלא
 4 אפילו שליח המביא גט מהגמוניא – שלטון אחד השולט בחלק
 5 אחד של העיר להגמוניא – לשלטון אחר השולט בחלקו השני של
 6 אותה העיר, חייבו אותו חכמים לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם',
 7 כיון שמקפידים ההגמונים השולטים בהם שלא יהיו תושביהם
 8 נכנסים מזה לזה.
 9 כיון ששנינו שיש הבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ לענין גיטין,
 10 מפרשת המשנה את גבולות ארץ ישראל לענין זה:
 11 רבי יהודה אומר, במקום הנקרא 'רקם', והוא נמצא במזרח של
 12 ארץ ישראל, למזרח – ועד לסוף העולם בצד המזרחי, נחשב הכל
 13 למדינת הים, ושליח המביא משם גט אומר 'בפני נכתב ובפני
 14 נחתם', ורקם עצמה דינה כמזרח העולם ולא כארץ ישראל.
 15 מהעיר אשקלון לדרום – ועד לסוף העולם בצידו הדרומי, הכל
 16 נחשב כמדינת הים, ואף אשקלון עצמה דינה כדרום העולם והיא
 17 איננה מארץ ישראל, ושליח המביא ממנה גט צריך לומר 'בפני
 18 נכתב ובפני נחתם' כדי מדינת הים. וכן המביא גט מעכו לצפון –
 19 ועד לסוף העולם בצידו הצפוני, צריך לומר 'בפני נכתב ובפני
 20 נחתם', ועכו עצמה דינה כצפון – שהיא מדינת הים.
 21 רבי מאיר חולק ואומר שגם העיר עכו עצמה דינה כארץ ישראל
 22 לדיני גיטין, ולפיכך המביא ממנה גט אינו צריך לומר 'בפני נכתב
 23 ובפני נחתם'.
 24 המשנה מפרשת היכן לא חייבו חכמים את השליח המביא גט
 25 לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם': שליח המביא גט ממקום למקום
 26 בתוך ארץ ישראל, אינו צריך שיאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם',
 27 לפיכך הגט אינו מקויים ואם לאחר שנתן השליח את הגט יש עליו
 28 עוברים – בא הבעל וטען שהגט מזויף, יתקיים בחותמיו – יבואו
 29 העדים החתומים בו ויאשרו את חתימתם, או יבואו עדים אחרים
 30 המכירים את חתימות עדי הגט ויעידו עליהם, ונדחה בכך את
 31 ערעורו של הבעל, ונכשיר את הגט.

גמרא

32 הגמרא מבארת את טעם תקנת חכמים ששליח המביא גט ממדינת
 33 הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. מאי טעמא – מהו הטעם
 34 שחייבו חכמים שהשליח יאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. נחלקו
 35 בדבר אמוראים, רבא אומר

1 תיקנו חכמים ששליח המביא גט מהבעל כדי לגרש את האשה,
 2 חייב באופנים מסוימים לראות כיצד כותב הסופר וחתימים העדים
 3 על הגט. וקודם שנותן את הגט לידה צריך לומר שהגט 'בפני
 4 נכתב ובפני נחתם'. באמירה זו האמינו חכמים לשליח כשני עדים
 5 המעידים על כשרותו של הגט, ועדותו מונעת מהבעל לבוא
 6 לאחר מכן ולערער, שהרי הגט נתקיים באמירתו של השליח.
 7 חכמים אף נתנו תוקף לתקנתם וקבעו, שאם לא אמר השליח 'בפני
 8 נכתב ובפני נחתם' הגט פסול.
 9 והנה, אף שהמביא גט מכל מקום יכול לומר עליו 'בפני נכתב
 10 ובפני נחתם' ולקיימו מפני ערעור הבעל, לא חייבו חכמים לומר
 11 כן אלא בשליח המביא גט ממקומות מסוימים, ובזה דנה משנתנו.
 12 באיזה מהמקומות חייבו חכמים את השליח המביא מהם גט לומר
 13 'בפני נכתב ובפני נחתם', ומפרטת את שיטות התנאים בזה.

משנה

14 שליח המביא גט ממדינת הים – מחוץ לארץ לארץ ישראל,
 15 שעשאו הבעל שליח להוליך לאשה גט כדי לגרשה, צריך שיאמר
 16 קודם נתינת הגט לידה של האשה בפני נכתב ובפני נחתם גט זה.
 17 ובאמירה זו מעיד השליח על כשרותו של הגט בכתיבתו
 18 ובחתימתו.
 19 רבן גמליאל אומר – חולק על דברי תנא קמא ומוסיף שאף שליח
 20 המביא גט מן הרקם ומן הקרן – הם המקומות הנזכרים בתורה
 21 (בראשית טז יד) בשם 'קדש וברד', והן עיירות הסמוכות לגבולה של
 22 ארץ ישראל מצד דרום מזרח, צריך לומר 'בפני נכתב ובפני
 23 נחתם'.
 24 רבי אליעזר אומר – חולק על דברי רבן גמליאל ומוסיף, שאפילו
 25 שליח המביא גט מכפר לודים שהיא עיירה בחוץ לארץ שמובלעת
 26 בתוך שטח ארץ ישראל ומביאה ללוד הסמוכה לה, שהיא בתוך
 27 שטח ארץ ישראל ממש, צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם.
 28 שאין חילוק בין המקומות שבמדינת הים, ובכולם צריך השליח
 29 לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.
 30 וחקמים אומרים אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אלא
 31 שליח המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל בלבד, אבל לא שליח
 32 המביא גט מרקם וחגור לארץ ישראל או מכפר לודים ללוד, וכן
 33 המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים, צריך אף הוא לומר 'בפני
 34 נכתב ובפני נחתם'.
 35 המשנה מביאה אופנים נוספים בהם צריך שליח המביא גט לומר
 36 'בפני נכתב ובפני נחתם': וכן שליח המביא גט ממדינה אחת למדינה

אגרות קודש

ב"ה, ימי החנוכה, ה'תשל"ג

ברוקלין, נ.י.

לכבוד מר יהושע שי פרט

שלום וברכה!

הנני בזה להודות למר בעד החוברת **בחינות עיון ומחקר** (מס' 2-3) וכן בעד הקודמות, ומשנה תודה למפרע בעד המשלוחים העתידיים לבוא.

בהזדמנות טובה זו של ימי החנוכה, אאחל למר שיהי' בכל עניניו וכן בכל עניני אחינו בני ישראל באופן דמוסיף והולך ואור כהוראות הנרות הללו שאנו מדליקין הלוח ומוסיף בנר ואור מיום ליום.

בכבוד ובברכה.

ג'ס'י'ן. המביא גט - פרק ראשון דף ב עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)" קפא תוספות

משנה המביא גט מפדינת הים - כל חוצה לארץ קרי ליה מדינת הים, בר מבבל, כדאמר לקמן (ו.א.) צריך - השליח המביא לומר כו'. וטעמא מפרש בגמרא. ושליח זה, הבעל עשאו שליח להולכה, רקם וחגר - תרגום של "בין קדש ובין ברד" מתורגמין: בין רקם לחגר (בראשית טז). אפילו מכפר לודים - שהיא מחוצה לארץ. ללוד

- שהיא סמוכה לה, והיא מארץ ישראל. ובגמרא מפרש פלוגתיהו. והכמים אומרים - בגמרא מפרש מאי מוספי אתנא קמא דרישא. והמוליד - מארץ ישראל למדינת הים. מהנמוניא להנמוניא - בגמרא מפרש: עיר אחת שהיו בה שני הגמונים, ומקפידין על זה של ידו בני הגמוןיא זו נכנסים לחברתה. רבי יהודה אומר מרקם למורח - מרקם עד סוף העולם למורחו - הוי מדינת הים. ורקם - עצמה נהנית במזרח העולם, ולא בארץ ישראל, והמביא מרקם צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם". וכן כולם, רקם למורחו של ארץ ישראל וחוצה לה, ואשקלון לדומה, ועכו לצפונה. אבל מערב של ארץ ישראל - אין צריך גבול. שהים הגדול גבולה, כדכתיב (במדבר לד) "וגבול ים יהיה לכם הים הגדול" וגו'. אם יש עליו עוררים - שהבעל מערער שהוא מזויף. יתקיים בחותמיו - ואם יעידו העדים על חתימת ידיהם, או עדים אחרים יכירו חתימתם - כשר. ואם אין עליו עוררים - מסתמא כשר, דהא בקיאן לשמה, ועדים מצוין תמיד לקיימו, כדאמרין בגמרא: בתי דינין קבועין לפי

ג'ט מ'מדינת הים, צריך ש'יאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". ר'נ גמ'ליאל אומר: אף המביא מן הרקם ומן החגר. רבי אליעזר אומר: אפילו מכפר לודים ללוד. ויחכמים אומרים: אינו צריך ש'יאמר "בפני נכתב ובפני נחתם" אלא המביא מ'מדינת הים. והמוליד. והמביא מ'מדינה ל'מדינה מ'מדינת הים, צריך ש'יאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". ר'נ שמעון בן גמ'ליאל אומר: אפילו מ'הנמוניא להנמוניא. רבי יהודה אומר: מרקם למורח, ורקם - במזרח; מאשקלון לדודם, ואשקלון - בדרום; מעכו לצפון, ועכו - בצפון. רבי מאיר אומר: עכו - בארץ ישראל לג'טין. המביא גט בארץ ישראל, אינו צריך ש'יאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". ואם יש עליו עוררים - יתקיים בחותמיו. גמרא מאי טעמא ר'ה אמר: לפי

המביא גט - אף על גב דלשאר שטרות פעמים נמי קרי גט, כדתנן ב"השולח" (גיטין לדב.) אין עדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם, ואיירי בכל שטרות. ובפרק "החקבל" (שם סדא) נמי תניא: וכן לגיטין, ומפרש התם: גיטין נמוין. מכל מקום לא הוצרך לפרש כאן גט אשה, משום דברבור מקומות היבא דקתני "גט" סתם - איירי בגט אשה. ומה שנהגים לכתוב שתיים עשרה שורות בגט אומר רבינו תם: משום ד'גט' גימטריא שתיים עשרה. ורבינו יצחק שנוב בשם ר' דאי גאון, ובשם רבינו סעדיה: משום דכתיב "ספר בריתות" - כשיעור שתיים עשרה שטיין המפסיקין בין ארבעה חומשי ספר תורה, כדאמר בבבא בתרא (יגב.) שצריך להניח ארבעה שטיין בין כל ספר וספר. והפסק שבין "וידבר" למשנה תורה - לא חשב, שאינו אלא חחר ושונוה מה שלמעלה. **ממדינת הים** - הוא דלא נקט "המביא גט" מחוץ לארץ" כדקתני בגמרא (גיטין זב.) המביא גט בספינה כמביא בחוצה לארץ - משום ד'בחוצה לארץ' הוה משמע כל חוצה לארץ, אפילו רקם וחגר - להכי נקט 'ממדינת הים', דמשמע דחוק, כמו (יבמות פזב.) האשה שהלך בעלה למדינת הים, וכמו (שבתות נאב.) דישאל פרעתין בפני פלוני ופלוני והכלו למדינת הים, לאפוקי רקם וחגר דפליג בהו ר'נ גמ'ליאל. **אף המביא מרקם** - משמע דברקם דרין בה ישראל. והא דתנן בפרק "דס הנדה" (נדה גזב.) כל הכתמים הבאין מרקם סתורין, ורבי יהודה מטמא, מפני שהן גרים וטועין - היינו משום דכתמים הנמצאין שם דגוים הם, דישאל, מצניעין בתמיון. ורבי יהודה מטמא - נראה לו דאותם שנהגין תורת גוים הם גרים וטועין, ולודים ללוד - אומר רבינו יצחק: שהוכיז לוד, לאשמועינן אף על פי שהיה נקראת כפר לודים על שם בני לודים שהיו מצויים בה הנדי - אפילו הכי צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" ולא חשיב כלוד עצמה. ורבינו מאיר פירש: דרבי אליעזר הוכיז שם עירו, כדאמרין (סנהדרין לבב.) אחר רבי אליעזר ללוד. ואין נראה לרבינו יצחק, דכל שכן שלא היה צריך להוכיז, כי הדיכ ואל נקט תנא קמא ממדינת הים לארץ ישראל, דפשיטא היא דבארץ ישראל קא. **ואשקלון** כדרום - הקשה רבינו תם: דאשקלון מארץ ישראל, וכתב ביהושע (יג) "זאת הארץ הנשגרת וגו' האשדודי והאשקלוני", וכתב "הפילה לישראל לנחלה כאשר צויתך" ואחר כך לברוד, כדכתיב בשופטים (א) "וילכוד יהודה את עזה... ואת אשקלון ואת גבולה". ואמר רבינו תם: דעולי בבל לא כבשוה, כדאמר בפרק קמא דחולין (א.ו.) גבי בית שאן: הרבה כריכים בכשום עולי מצרים ולא בכשום עולי בבל, ולכן אין תלמידי חכמים מצוין שם, ואין בתי דינין קבועין שם. אבל קשה: דרקם וחגר משמע הכא דהו חוצה לארץ, וכתב ביהושע (כ) "ויקדשו את קדש... בהר נתתלי", וליכא למימר דלא כבשוה עולי בבל, דבספרי בפרשת "והיה עקב" חשיב רקם וחגר בהדי כריכים שכבשו עולי בבל! ויש לומר: דתרי רקם וחגר הוה, ואותו רקם וחגר דכתיב גבי אברהם "וישב בין קדש ובין שור" (בראשית כ) מתורגמין: בין רקם ובין חגרא - בארצו של אבימלך מלך פלשתים. ואותו היה בארץ ישראל, דמסתמא דאברהם ויצחק היו דרין בארץ ישראל. ובידועש נמי משמע דפלשתים מארץ ישראל, ואותו רקם וחגר היה במערבה של ארץ ישראל, דפלשתים במערבו, דים פלשתים הוא גבול מערב של ארץ ישראל. ורקם וחגר דמתניתין היה במזרח, כדאמרין "רקם במזרח", ועכו, אף על גב דכבשוהו עולי בבל, כדאמר בסוף כתובות (ק"בא), רבי אבא הוה מנשק כפי דעכו, ובפרק "מי שאחור" (גיטין עזב.) פריך: למימרא דעכו הוא מארץ ישראל הוה: הא כי הוה מפטרי חגרא מחדדי בעכו הוה מפטרי מחדדי, לפי שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ אומר רבינו תם: דלא קשה מידי, דעכו היהת חציה בארץ חוצה לארץ במזרח לארץ בדרומה, ורבינו יצחק: דהא דלא משני נמי ב'מי שאחור' (שם) מתניתין ד"אם לא באתי מכאן ועד שלשים יום" הגיעו לעכו חזור - ביטל תנאו, היינו לאותו צד שבחוצה לארץ - היינו משום דביצא מארץ ישראל פוגע תחילה באותו צד של ארץ ישראל, "והגיע לעכו" - משמע לתחילת עכו. אך קשה לרבינו יצחק: דאמר לקמן (ו.ב.) נכנס לפניו רבי אלעא, אמר ליה: הלא כפר סיסאי מובלע בתחום ארץ ישראל, וקרובה לצפיור יתור מעכו. ומה בכך מכל מקום עכו עדיפא, אף על פי שהיא דחוקה מצפיור - שהיא עצמה חציה מארץ ישראל ועוד: והכי דייק לקמן (ח.א) דמוכר עבדו לסוריא יצא לחירות, מדתנן: עכו בארץ ישראל לגיטין, לגיטין - אין, לעבדים - לא. כל שכן סוריא, דמרחק טובא? אדרבה, סוריא עדיפא, כיון דמתני איירי בצד של חוצה לארץ, דקסבר: כיבוש יתור שמי כיבוש, והוא היא עצמה ארץ ישראל! דלחכי מיבעיא ליה אי הוי כמכור עבדו לארץ ישראל - כיון דשמי כיבוש, או דלמא כיון דעפריה טמא - בחוצה לארץ דמי. ואמר רבינו יצחק: דאפילו בצד של ארץ ישראל צריך לומר "בפני נכתב" וכו', לפי שהוא בסוף הגבול, ורוחוק מעיקר ישוב ארץ ישראל, ומופלג מן הישיבות ובתי דינים. וכן יש לתרץ גבי אשקלון, וגבי רקם וחגר. והשתא פריך שפיר כפר סיסאי, דקרוב לצפיור, שהיתה עיקר ישוב ארץ ישראל טפי מעכו דדרחוק מעיקר ישוב ארץ ישראל, אף על גב דעכו היא עצמה בארץ ישראל וכפר סיסאי הוא חוצה לארץ - מכל מקום פשיט שפיר, כיון דקים ליה דמובלעת מהני כאילו היא ממש מארץ ישראל, כרן גמ'ליאל דאמר: מובלעות שכידו וגמירי. ואם תאמר: דאמר בירושלמי: המוכר עבדו לעכו - יצא לחירות, רבי שמעון אבוי דרבי יוחנן אומר: אפילו מעכו לעכו. וכיון דאפילו באותו צד שבארץ ישראל יצא לחירות - אם כן מעכו לעכו אמאי יצא לחירות. כיון דחשיב בחוצה לארץ? ויש לומר: דנהו דחשיב בחוצה לארץ לגבי עיקר ישוב ארץ ישראל, לגבי חוצה לארץ - מיהא חשיב בארץ ישראל. **ואם יש עליו עוררין יתקיים בחותמיו** - אבל כל זמן דלא אתי בעל ומערער - נישאת על פי הגט, ולא טענינן מזויף, דמשום עיגונא אקילו בה רבנן. אבל בממון - טענינן מזויף לנפרע שלא בפניו, ומיתומים ומלקוחות. דאם לא כן - לא שבת חיי לכל בריה, שיוכל כל אדם לכתוב שטר מלוה, ולהתחייב עדים מעצמו, ולטרקוה שלא בפניו מיתומים ומלקוחות. ומיז: מה איך להוכיח, דאפילו לא טענינן לוד מזויף - טענינן לוד מזויף, כיון דהוא עצמו הוי מהימן לומר: פרוע, מינ דאי בעי אומר: מזויף, דקימאן לן כמאן דאמר בפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא עב.) גבי שטר כיס היצא על היתומים - דנשבע וגובה מחציה, אבל פלגא דפקדון טענינן לוד "פרוע הוא לך" אף על גב דלא טענינן לוד נאנסו, משום דאביהם היה נאמן לומר "החזרתיו לך" במינ דנאנסו. אבל יש להוכיח דטענינן לוד מזויף, דאם לא כן - כל אחד יכתוב שטר מכר או שטר מתנה, ויחתום עדים ויגבה שלא בפניו מיתומים ומלקוחות. והשתא אין שייך לומר "פרעתה", ועוד יש לדיקק מסוף פרק "גט פשוט" (שם קע"ב) דטענינן ליחמי מזויף, דאמר רב הונא: שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו, ואמר "מנה לפלוני ביד" - נאמן, חזקא אין אדם עושה קנוניא על ההקדש. ופריך: וכי אדם עושה קנוניא על בגיו? דרב ושמואל דאמר תרייהו: שכיב מרע שאמר "מנה לפלוני ביד", אמר "תנן" - נותנין, לא אמר "תנן" - אין נותנין. ומסקי דרב הונא איירי בשטר מקיים, ורב ושמואל בדנקיט שטר שאינו מקיים: אמר "תנן" - קיימיה לשטרא, לא אמר "תנן" - לא קיימיה לשטרא. פירוש: דשמואל שלא להחשיב את בניו אמר כן. ואי לא טענינן מזויף ליחומים מכל מקום יגבה, דהא נקט שטרא ואין לומר דטענינן פרוע - דהא רב אית

הגט: שואלת הגמרא, וְלָרֶבָּה דְּאָמַר שהטעם שצריך השליח המביא גט לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' הוא לְפִי שְׁאִין בני מדינת הים בְּקִיָּאִין בדיוב כתיבת הגט לְשִׁמָּה של האשה, אם כן מדוע שליח אחד נאמן להעיד על כשרותו של הגט, לְפָנֵי תַרִי – יצטרכו שני עדים שיעידו שהוא נכתב כדק, מִיָּד דִּהְיָה אֶחָד עֲדוּת שְׁבִיתוֹרָה – כפי הדין בכל שאר עדויות שבתורה, שאין עדות בפחות משני עדים המעידים על הדבר. מתרצת הגמרא, יש הבדל בין עדות על כשרות הגט שהיא עדות על איסורים, לבין שאר כל העדויות שצריך בהם שני עדים, כי כלל הוא שְׁעָר אֶחָד נֶאֱמָר בְּעֵדוּת על דיני אִיסוּרִין, ולכן עד אחד נאמן להכשיר את הגט, והאשה מותרת להנשא על פי עדותו של השליח, על אף שאין שני עדים מעידים על הדבר. דוחה הגמרא, עדיין לא מובן מדוע השליח נאמן להכשיר את הגט, אִמּוֹר דְּאָמַרִין – אימתי אנו אומרים את הכלל שְׁעָר אֶחָד נֶאֱמָר בְּעֵדוּת על אִיסוּרִין, דווקא בְּגִזְרָה חֲתִיכָה שֶׁפֶק אם היא שֶׁל חֶלֶב ואסורה באכילה, שֶׁפֶק אם היא שֶׁל שֶׁמֶן ומותרת באכילה, באופן זה אנו אומרים שעד אחד נאמן להעיד על החתיכה שהיא של שומן ומותרת באכילה כיון דְּלֹא אִיתְחַזַּק אִיסוּרָא – חתיכה זו מעולם לא הוחזקה אצלנו שהיא אסורה בדאיות משום חלב, לכן עד אחד נאמן להעיד עליה שהיא מותרת, אֶחָד הֵבָא – בסוגייתנו לענין עדותו של השליח על הגט, דְּאִיתְחַזַּק אִיסוּרָא דְּאִשְׁתֵּי אִישׁ – כבר הוחזקה אשה זו קודם הבאת הגט שהיא אשת איש, והשליח בא להוציא אותה מחזקה ולומר שאינה אשת איש, מנן לנו שעד אחד נאמן להוציא מחזקה זו ולהכשיר את הגט. ומביאה הגמרא טעם נוסף מדוע לא יוכל השליח שהוא עד אחד, להיות נאמן על כשרותו של הגט, משום שעדות על גט הוּי דְּכָר שְׁבַעְרָה – היא נוגעת לאיסורי עריות, וכלל הוא שְׁאִין להתיר איסור של דְּכָר שְׁבַעְרָה בעדות של פְּחוּת מְשֻׁנִּים, ואם כן חזרה הקושיא מדוע אין צריך להכשיר הגט שני עדים. מתרצת הגמרא, מן הדין אין לחשוש לכשרותו של הגט שלא נכתב לשמה, משום שרוב ישראל בְּקִיָּאִין הֵן בהלכה זו, ולכן אין צורך כלל בעדות כדי להכשיר את הגט, וְאִפְּלִי לְדַעַת רַבִּי מֵאִיר דְּחִיִּיש לְמִיעוּסָא – שחושש בכל מקום למיעוט ומחמיר, כאן אין מקום לחשוש, כיון ששְׁתֵּם סְפָרִי דְּדִינִי – סתם סופרי הדיינים שבכל מקום, שרגילים בכתיבת הגיטין, מִיָּגְמַר נְמִיר – למדו את הדין, והם יודעים את ההלכה שגט אשה צריך להיכתב לשמה, ולכן אלו שאינם יודעים הלכה זו הם מיעוט שבמיעוט, ואף רבי מאיר אינו חושש למיעוט רחוק כל כך, ולכן מצד הדין הגט כשר גם בלא אמירת השליח, וְרַבֵּן הוּא דְּאֶצְרוּךְ – וחכמים הם שהצריכו עדות על הגט שנכתב לשמה, מחשש שמא הבעל מצא גט שנכתב עבור אדם אחר מבני עירו שחור בו מלגרש, ועמו ושם אשתו הכתובים בגט שוים לשלו, והוא יבוא לגרש את אשתו בגט זה על אף שהוא פסול ולא נכתב לשמה, וְהָכָא – וכאן אף שהיה ראוי שיצריכו חכמים עדות של שנים להכשיר את הגט,

לְפִי שְׁבִנִי מדינת הים אִין הם בְּקִיָּאִין ויודעים את הדין שצריך לכתוב גט לְשִׁמָּה של אותה אשה שהבעל רוצה לגרש בגט זה. ולכן תיקנו חכמים שיאמרו השליח המביא גט ממדינת הים בפני נכתב ובפני נחתם, ולאחר שמעיד השליח על כך, שואלים אותו אם הגט נכתב לשמה, והוא מעיד על כך ומכשירו. דעה אחרת בטעם שתיקנו חכמים אמירת בפני נכתב ובפני נחתם: רַבָּא אָמַר, לְפִי שְׁאִין עֲדִים הבאים ממדינת הים ומכירים את חתימות עדי הגט בְּצִינִין בארץ ישראל לְקִיָּמָא – בכדי לקיים את החתימות שבגט, ואם יבוא הבעל לערער שהוא לא צויה לכתוב את הגט והוא מזויף, לא יהיו כאן עדים המכירים את חתימת העדים, לכן תיקנו חכמים שיאמרו השליח המביא את הגט בפני נכתב ובפני נחתם ובאמירה זו הוא נאמן שהחתימות שבגט לא מזויפות, ואין הבעל יכול לערער עליו עוד. הגמרא מבררת, מֵאִי בְּיָיִהוּ – מהו ההבדל להלכה בין טעמו של רבה לטעמו של רבא. משיבה הגמרא, מֵאִכָּא בְּיָיִהוּ – יש שלושה אופנים בהם יהיה חילוק בין רבה ורבא אם השליח צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם': דְּאִתְיוּהוּ בִּי תַרִי – באופן ששני שליחים של הבעל הביאו את הגט ממדינת הים כדי לגרש את אשתו. לדעת רבה שיש לחשוש שמא גט שהובא ממדינת הים לא נכתב לשמה, גם אם יש שני שליחים שמביאים את הגט עדיין יש לחשוש שלא נכתב לשמה, ולכן צריך שיאמרו אחד מהם בפני נכתב ובפני נחתם כדי לברר שהגט נכתב ונחתם לשמה. אולם לדעת רבא שטעם תקנת חכמים הוא משום חשש שלא יהיו עדים מצויין לקיימו, בגט שהובא על ידי שני עדים, אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם שהרי השליחים עצמם מצויים להעיד על החתימות שבגט, ולדחות את ערעורו של הבעל. מֵאִי נְמִי – במקרה נוסף יש הבדל להלכה בין רבה לרבא, בשליח המביא גט מְדִינָה אחת לְמִדְיָה אחרת בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כגון מיהודה לגליל, שאין שיירות מצויות ביניהם, לפי טעמו של רבה שהתקנה היתה משום 'לשמה' אין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי כל בני ארץ ישראל בקיאים בדִין לשמה. אולם לפי טעמו של רבא שהתקנה היתה מחשש שמא יבוא הבעל לערער ולא יהיו עדים מצויים לקיים את החתימות, גם ממדינה למדינה בארץ ישראל צריך השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם שמאחר ואין השיירות ביניהם מצויות, אין מי שיקיים את החתימות שבגט. מֵאִי נְמִי – מקרה נוסף שיש הבדל להלכה בין רבה לרבא, בשליח שמביא גט ממקום למקום בְּתוֹךְ אוֹתָהּ מְדִינָה בְּמִדְיָה הֵם. לדעת רבה טעם התקנה הוא מחשש שהגט לא נכתב לשמה, וכיון שבני מדינת הים אינם בקיאים בכתיבת הגט לשמה, צריך השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אולם לדעת רבא כיון שהגט נשלח בתוך אותה המדינה עצמה והשיירות מצויות בה, אפילו אם יבוא הבעל ויערער שהגט מזויף אפשר יהיה למצוא עדים שיעידו על החתימות שבגט, לפיכך לא הצריכו חכמים שיאמרו השליח בפני נכתב ובפני נחתם. הגמרא מבררת לדעת רבה, אין נאמן השליח לבדו להכשיר את

אגרות קודש

ב"ה, ח"י כסלו, תשכ"א
ברוקלין.

הו"ח א"א נ"נ מלאכתו מלאכת שמים וכו'

מו"ה אברהם בן ציון שי'

שלום וברכה!

... ע"ד ברכת הנשים והנוסחא שלה (בברכות השחר) - יברר אצל נשי אג"ש תי' שיש להם

מסורה בזה.

– לא היה הבעל מערער על הגט שהוא מזויף ופסיל ליה, משום
שהוא לא היה נאמן נגד שני עדים, אבל לאחר תקנת חכמים שהר
מביא את הגט ומעיד עליו, אִתִּי פַעַל וּמַעְרַעֵר וּפְסִיל לִיה – יכול
הבעל לבוא ולערער כנגד עד אחד, ולפסול את הגט. מתרצת
הגמרא, בֵּין דְּאָמַר מַר, שליח שמביא גט בפני בָּמָה אנשים נוֹתְנוּ
לָהּ, נחלקו בזה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי חֲנִינָא, חָד אָמַר בְּפָנֵי שְׁנַיִם, וְחָד אָמַר
בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה, ומכיון שהכל מודים שמוסרו בפני עדים, לכן השליח
מַעְרַעֵר – כבר מתחילה כשמסקבל את הגט, מִידֵּךְ דִּיִּיק – מדקדק
לברר שהבעל נותן לו את הגט מרצונו ואינו עתיד להתחרט
ולערער עליו, וְלֹא אִתִּי – ולא יבוא השליח לְאֹדוּעֵי נַפְשֵׁיהּ –
להרע את נאמנותו, ולכן אין הבעל נאמן בערעורו.
הגמרא מבררת את חילוקי הסברות בין רבה ורבא: שואלת
הגמרא, וְרַבָּא שְׁסוּבַר שְׁטַעַם תְּקַנְתָּ חֲכָמִים הוּא מִשּׁוּם שֶׁאֵין עֵדִים
מִצּוּרִין לְקִיּוּמוֹ, מַאי מַעְמָא לֹא אָמַר בְּרַבָּה – מדוע לא אמר כרבה
שהשטעם הוא לפי שאין בני מדינת הים בקיאים לשמה. משיבה
הגמרא, אָמַר לָךְ רַבָּא, מִי קִתְּנִי בַּמִּשְׁנָה שֶׁהַשְּׁלִיחַ אוֹמֵר 'בְּפָנֵי נְתָב'
לְשִׁמָּה בְּפָנֵי נְתָתָם לְשִׁמָּה, הרי אין השליח מזכיר שהגט נכתב
לשמה, ואם כפי טעמו של רבה, מדוע לא נזכר 'לשמה' בדברי
השליח.
וְרַבָּה יוֹכֵל לְהַשִּׁיב עַל טַעְמָהּ זֹה, בְּרִין הוּא דְלִיתֵינָהּ כִּי – אכן מן הדין
היה השליח צריך להעיד על מה שהגט נכתב לשמה, אִלָּא שְׁחֲכָמִים
לא יתקנו נוסח זה כי שאין בני מדינת הים בקיאים לשמה – אם נרבה על
השליח את הדברים שעליו לומר בנתינת הגט אִתִּי לְמַנְיָה – הוא
עלול לחסר מהנוסח שתיקנו לו חכמים, והגט יפסל, ולכן תיקנו
חכמים שיאמר השליח לשון קצרה. מקשה הגמרא, הֲשָׁתָא נָמִי –
הלא גם עתה כשהשליח אומר רק בפני נכתב ובפני נחתם, עדיין
אִתִּי לְמַנְיָה – עלול השליח לחסר בדבריו. מתרצת הגמרא, הָדָא
מִתְלָת נָאִזִי – מילה אחת מתוך שלוש עלול השליח להחסיר, ואם
יתקנו לומר 'בפני נכתב לשמה' הוא עלול להשמיט מילה אחת,
אבל הָדָא מִתְרָתִי – תיבה אחת מתוך שלוש לא נָאִזִי – אין לחשוש
שיחסיר, ולכן שואמר 'בפני נכתב' לא חששו שישמיט מילה.
הגמרא מבררת, וְרַבָּה שְׁסוּבַר שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּקִיָּאִין
לשמה. מַאי מַעְמָא לֹא אָמַר בְּרַבָּא שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה מִפְּנֵי שֶׁאֵין עֵדִים
מִצּוּרִין לְקִיּוּמוֹ, אָמַר לָךְ רַבָּה, אִם בֶּן יִתְנִי שֶׁהַשְּׁלִיחַ אוֹמֵר 'בְּפָנֵי
נְתָתָם' וְתוֹ לֹא – בלי להוסיף דבר, שהרי סיבת האמירה היא רק
כדי לקיים את החתימות, וְרַבָּנִי נְתָתָב' לָמָּה לִי – ומדוע תקנו
שיאמר גם 'בפני נכתב', שְׁמַע מִנֵּה שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה מִשּׁוּם שֶׁבְּעֵינֵין
לְשִׁמָּה – שצריך שהשליח יעיד שהגט נכתב לשמה, ולכן תקנו
חכמים שיאמר גם 'בפני נכתב'.
וְרַבָּא מִתְרַץ אֶת הַקּוּשִׁיא עַל דְּבָרֵיו, בְּרִין הוּא – אכן היה ראוי
דְלִיתֵינָהּ כִּי – שיאמר התנא שהשליח אומר רק 'בפני נחתם', אִלָּא
דָּאִם בֶּן – אם לא יאמר השליח גם בפני נכתב, אִתִּי לְאֹדוּעֵי
בְּקִיּוּם שְׁמִירוֹת דְּעָלְמָא – יחליפו ויטעו לומר, שכמו שקיום הגט
הוא בעד אחד, כך גם קיום שאר השטרות הוא בְּעֵד אֶחָד. אבל
לאחר שקבעו חכמים שיאמר השליח גם 'בפני נכתב' ניכר שדוקא
כאן תקנו חכמים שמספיק עד אחד.
וְלִדְעַת רַבָּה, יש לדחות שלא מסתבר שתקנו לומר 'בפני נכתב'
מפני חשש זה, שהרי מִי דָמִי – האם קיום שטרות דומה לקיום הגט,
הרי יש שלשה הבדלים ביניהם. א. הָתָם – בקיום שאר שטרות
אמירת העדים היא 'דְּעֵינֵין' – מכירים אנו את חתימות העדים,
אבל הָבָא – באמירת השליח אין כאן לשון של ידיעה, אלא הוא
אוֹמֵר 'בְּפָנֵי' – שראה בעצמו את החתימה. ב. הָתָם – בקיום
שטרות, אֲשֶׁה לֹא מְהֻמָּנָא – אשה פסולה לעדות ואינה נאמנת
להעיד על קיום השטר, אבל הָבָא – בשליח המביא גט, גם אֲשֶׁה
מְהֻמָּנָא – נאמנת להביא גט לחברתה ולומר לה עליו 'בפני
נחתם'. ג. הָתָם – בקיום שטרות, הַפַּעַל דְּכָר – אם מוציא בעל
השטר בעצמו את שטרו לֹא מְהֻמָּנָא, שהרי אין אדם יכול להעיד
על עצמו, אבל הָבָא – בגט, פַּעַל דְּכָר מְהֻמָּנָא – גם כשהאשה
מביאה את גיטה, באופן שצריכה לומר 'בפני נחתם', היא נאמנת

מכל מקום מִשּׁוּם עֵינּוּנָא – כדי שהאשה לא תישאר עגונה, אם לא
תמצא שני עדים שיכשירו את החתימות שבגט, לְפִיכָר אֶקְיִלוּ בָּהּ
רַבָּנִי שְׁתִּינְשָׁא עַל פִּי שְׁלִיחַ יְחִידִי הַמְּבִיא אֶת הַגֵּט ואומר 'בפני
נכתב ובפני נחתם'. הגמרא מקשה, הֲאִי קוּלָּא הוּא – וכי תקנה זו
היא קולא לאשה המתגרשת, הלא אדרבה חוֹמְרָא הוּא – אתה
מוסיף ומחמיר עליה, דְּאִי מַצְרִיכָתָ לִיה תְּרִי – אם היו חכמים
מחייבים מלכתחילה שני עדים שיעידו שהגט נכתב לשמה לֹא אִתִּי
פַּעַל מַעְרַעֵר – הבעל לא היה יכול לבוא ולערער על עדותם ופסיל
לִיה – ולפסול בערעורו את הגט, שהרי אין הבעל נאמן נגד עדות
של שנים. אבל לאחר שתיקנו חכמים ששליח חד מעיד על הגט,
אם כן אִתִּי פַּעַל – יבוא הבעל וּמַעְרַעֵר וּפְסִיל לִיה – יערער על
כשרותו של הגט ויפסול אותו, ואין להאמין לשליח יותר מהבעל,
שהרי זו עדות של אחד כנגד אחד, ואם כן חכמים היו צריכים
לתקן עדות של שני עדים כדי שהבעל לא יערער. מתרצת
הגמרא, בֵּין דְּאָמַר מַר בַּגְמָרָא לְהֵלֵן (ה), בְּפָנֵי בָמָה נוֹתְנוּ לָהּ –
שליח שמביא גט ממדינת הים כמה אנשים צריכים להיות בשעת
שמוסר את הגט לאשה, נחלקו בזה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי חֲנִינָא, חָד אָמַר
שְׁצִירָא לְתַת לָהּ אֶת הַגֵּט בְּפָנֵי שְׁנַיִם, וְחָד אָמַר שְׁצִירָא לְתַת בְּפָנֵי
שְׁלֹשָׁה, נמצא שמסירת גט הבא ממדינת הים נעשית לדעת הכל
בפני עדים, ולפיכך השליח מַעְרַעֵר – מתחילה כשבא הגט לידי
מהבעל, מִידֵּךְ דִּיִּיק – הוא מדקדק לברר שהבעל נותן לו את הגט
מתוך רצון לגרשה, ושהוא לא עתיד להתחרט, וְלֹא אִתִּי – ולא
יבוא השליח לְאֹדוּעֵי נַפְשֵׁיהּ – להרע את נאמנותו בהבאת גט
שעתיד הבעל לערער עליו. ולכן אפילו אם יבוא הבעל ויערער
על הגט, נתנו חכמים לשליח נאמנות גמורה, כי מסתבר שהוא
דקדק היטב בדבר, ותקנת חכמים שהבעל ישלח את הגט עם
שליח אחד אינה מחמירה עם האשה, אלא מקילה עליה שלא
תצטרך להביא שני עדים לקיום הגט.

הגמרא מבררת לדעת רבא היאך נאמן השליח שהוא עד אחד:
וְרַבָּא דָּאָמַר שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה, לְפִי שְׁאֵין עֵדִים מְצוּרִין לְקִיּוּמוֹ, לִיבְעִי
תְּרִי – יצטרכו שני עדים להעיד על החתימות שבגט מִידֵּי דְהִתָּה
אֶקְיִים שְׁמִירוֹת דְּעָלְמָא – כפי הדין בקיום שאר השטרות שצריכים
שנים שיעידו שהם מכירים את חתימת העדים. מתרצת הגמרא,
יש הבדל בין העדות על קיום הגט שהיא עדות על איסורים, לבין
קיום שטרות ממון, כי כלל הוא שְׁעַד אֶחָד נָאֶמְן בְּאִיסוּרִין. דוחה
הגמרא, אִמַּר דְּאָמְרִין – אימתי אנו אומרים שְׁעַד אֶחָד נָאֶמְן
בְּאִיסוּרִין, דּוּקָא בְּגוּנֵין הַתִּיבָּה שֶׁסָּפַק אִם הִיא שָׁל חֶלֶב ואסורה
באכילה, סָּפַק אִם הִיא שָׁל שוֹמֵן ומותרת באכילה, בזה עד אחד
נאמן להעיד שהיא של שומן, כיון דְּלֹא אִיתְחַב אִיסוּרָא – לא היה
בחתימה זו מעולם מצב שהחוקנו אותה שהיא אסורה, אֲבָל הָבָא
לְעֵנֵן עֲדוּתוֹ שֶׁל הַשְּׁלִיחַ לְקִיּוּם אֶת הַגֵּט, אִיתְחַב אִיסוּרָא דְאֲשֶׁת
אִישׁ – כבר הוחזקה אשה זו וקדם הבאת הגט באיסור אשת איש,
והעד בא להוציאה מחזקתה ולומר שמעבשיו היא מותרת, וממין
לנו שגם בזה עד אחד נאמן. ועוד, הרי עדות זו הִיא דְּכָר שְׁבַעֲרֵיהּ
– היא נוגעת לאיסורי עריות, וכלל הוא שְׁאֵין אִיסוּר שֶׁל דְּכָר
שְׁבַעֲרֵיהּ נִיתַר בְּעֲדוּת שֶׁל פְּחוֹת מְשֻׁנִּים, וחזרת הקושיא היאך
השליח שהוא עד אחד נאמן לקיים את הגט.

מתרצת הגמרא, בְּרִין הוּא – אכן היה ראוי להיות הדין דְּבָקִיּוּם
שאר הַשְּׁמִירוֹת נָמִי לֹא לִיבְעִי – גם כן לא יצטרכו שני עדים, בְּדִרְשָׁא
לְקִישׁ, דְּאָמַר רִישׁ לְקִישׁ, מִדִּין תּוֹרָה עֵדִים הַתְּתוּמִים עַל הַשֹּׁמֵר נַעֲשֶׂוּ
בְּמִי שְׁנִיחָתָה עֲדוּתָן, וכבר נתקבלה בְּבִית דִּין, אף בלא קיום השטר,
מפני שאין לחשוש בזהם שזיוף שטר, שהוא מעשה מחורף, וְרַבָּנִי
הוּא דְּאָמְרִין – והבאדם הם שהצריכו לקיים, וְהָבָא בַּגֵּט שֶׁמְבִיא
הַשְּׁלִיחַ מִשּׁוּם חֲשֵׁשׁ עֵינּוּנָא – כדי שלא תישאר האשה עגונה,
אֶקְיִלוּ בָּהּ רַבָּנִי – הקילו עליה חכמים שהגט מתקיים על ידי
השליח ואפילו שהוא רק עד אחד.

מקשה הגמרא, הֲאִי – דין זה שהשליח נאמן לבדו, וכי קוּלָּא הוּא
לאשה, הרי אדרבה חוֹמְרָא הוּא עַל הָאִשָּׁה, דְּאִי מַצְרִיכָתָ לִיה תְּרִי
– אם היו מחייבים ששני עדים יביאו את הגט לֹא אִתִּי פַּעַל מַעְרַעֵר

ג'יטין. המביא גט - פרק ראשון דף ג עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזליץ) קפה רש"י תוספות

אפילו נכתב לשמו פסול לגרש בו לרבי מאיר, בדאמרין בריש "כל הגט" (גיטין כד,ב): כתב
לגרש בו את הגדולה - לא יגרש בו את הקטנה. וקאמר בגמרא: קטנה הוא ולא מצי מגרש,
הא גדולה - מגרש, מוקי לה כרבי אלעזר ולא כרבי מאיר, משום דבעינן שיהא מוכיח מתוך
עדי החתימה הי מניינוהו מגרשה, ובסמוך בעי לאוקומי מתניתין כרבי מאיר, ואפילו לרבי
אלעזר צריך עדי מסירה שיערו שעשאו הבעל
שליח, וליכאז ואומר רבינו יצחק, דהא דאצורין
רבנן הכא - היינו כדי שלא יערער הבעל, ויאמר
שכתבו הסופר כדי להתלמד, והוא החתים עליו
עדים, שהוא לא היה בקי לשמה. **האי** קולא
הוא דומרא הוא - בריש "האשה רבה" (יבמות
פח,א) גבי מתוך דומרא שהזמרת עליה בסופה,
דפריך: לא לחמיר ולא ליקל! ומשני: משום עיגונא
אקילו בה רבנן. לא שייך למיפרך: האי קולא הוא
- דומרא הוא דאי מצרכת לה תרי ובא בעל תנא
מותרת לחזור, בדאמרין הותם, והשתא כדא תנא
מזה ומזה. דהתם וימנך דלא אפשר לתקן, כשלא
ראה אלא אחד שהיה מכיר שהוא בעלה. ואפילו
היו שם הרבה - מי יביאם בבאן להעיד? אבל כאן
- יכול לשלחו בשנים.

חד אתי בעל מערער ופסיל ליה - יש לפרש
דפסיל ליה ממש. אף על גא דלא מהמך,
ולכא אלא לעז בעלמא - מיפסל, ואם תאמר: אם
כן מאי סלקא דעתך דמהני "בפני נכתב", כיון
דאבתי איכא לעז? ויש לומר: דסלקא דעתך
דמהני, דרוב פעמים לא יוציא, שיסבור שלא
יאמינהו. ומיהו, אי מפיק ליה - מיפסל. ולמאי
דסלקא דעתך, אר דקתני: אם יש עליו עוררין
תיקיים בחותמיו - קאי נמי א"דהביאנו גט ממדינת
הים. ומשני: מידך דייק, ולא אתי בעל לערער.
ואפילו אם יערער - לא יאמינהו, וליכא לעז
כלל. ומיהו, אין נראה לרבינו יצחק לפרש כן,
שיהא פסול משום לעז בעלמא, כיון דקים לן
שהוא כשר. ועוד: מדלא תנן ברישא: דמביא גט
ממדינת הים, אם יש עליו עוררין וכו' בדקתני
בסיפא. ונראה לפרש: ופסיל ליה - היינו
שיאמינהו ללעז, אבל מכל מקום הגט כשר.

אתי לאיחלוףי בקיום שטרות דעלמא - ואם
תאמר: כיון דאין צריך לומר "בפני נכתב"
אלא משום איחלוףי, אמאי פסיל בריש פרק שני
(גיטין טו,א) "בפני נכתב חצוי אחרוך" שפיר משני
ראשון? ויש לומר: דבחוץ ראשון יש בו שם
האיש והאשה והזמן, שהוא עיקר הגט - מניכר
מילתא ולא אתי לאיחלוףי.

הכא בפני - אבל "ידעת" אין מועיל, וטעמא,
דכשאמר "בפני נכתב ונחתם" - דייק טפי,
דמרע אנפשיה טובא כשאמר בפני נעשה הכל
הוא לא ראה, כשכאמר "ידעת", ואם תאמר:
ואמאי לא מהני "ידעת" לרבה כמו לרבה? על
כרחיך משום דלרבה הוי טעמא משום לשמה,
ואבתי תיקשי: רבה מיט לא אמר כרבה, דמפרש
טעמא משום קיום, וידעיל "ידעת", וצריך "בפני
נכתב" דלא אתי לאיחלוףי? ואומר רבינו יצחק:

דמכח מתניתין דבריש פרק שני (גיטין טו,א) דקתני: אחד אומר "בפני נכתב" ושנים אומרים "בפנינו נחתם" - כשר, משמע ליה לרבה ד"ידענו" לא מהני. **אמאי** כי אמרי ידענו על מן מהדימין
- פירש בקונטרס: הואיל ולרדייה טעמא משום קיומא מזה לי "בפני" ומה לי "ידענו אני". משמע שררעה לומר דשליח מהדימ כי אמר ידענו. והא דנקט "כי אמרי ידענו" לשון רבים, ולא
אמר "כי אמר ידעת" - משום דאשלוחין דעלמא קאי. ולעיל לא בעי למימר: "ידעת" איכא בינייהו, דלא בעי למינקט אלא הנהו דלמור צריך ולומר לא צריך. אבל תימה הוא: דבכל דוכתי
נקט לרבה "בפני נחתם" - לאו דוקא. ועוד, אי בחד נמי מהני "ידעת" היכי קאמר רבא בריש פרק שני (גיטין טו,א): אפילו הוא ואחר מעדיין על חתימת עד שני פסול? דאי לא הוה אלא האי
שליח דמכיר שתי חתימות הוה כשר, והשתא משום דבא אחד מהדוק לסייע בחתימת שני יפסלו? אף על גב דבקונטרס פירש הוה דהיינו הא דפריך ליה רב אשי "מי איכא מידי דאילו מסק
איזו לכולי דיבורא כשר" וכו', מכל מקום אין סברא כלל שהיה רבא טועה בכך. ונראה, ד"ידעת" לא מהני אפילו לרבה עד שיאמר "בפני נכתב ונחתם", משום דדייק טפי כדפרישנו. והכי
מפרש רבינו שלום: אטו כי אמרי "ידענו" - שנים מעלמא שקיימו גט זה - מי לא מהדימין והואיל ומהני בזה קיום דמהני בשאר שטרות - אתי לאיחלוףי. **כיון** דאילו אמרי ידענו כי -
וקושא דאשה ובעל דבר לא חש לתקן, דלא שכח דמיימי גיטא, וכי מייית עד כשר אתי לאיחלוףי.

משום עיגונא אקילו בה - להדימיה לשליח האי קולא היא - בתמיה. דאי מצרכת תרי
- למייר לשמה, תו לא מצי בעל לערער. השתא אתי ומערער, ואוקי חד לבדדי חד.
כיון דאמר מר - לקמן (הב). **בפני כמה נותנו** - שליח זה לאשתו ואומר בפניהם "בפני
נכתב" - בפני שנים וכו'. **מעיקרא מידך דייק** - השליח כשמקבלו מיד הבעל, ויודע בו
שברצון מגרשה, ולא יבא ויערער עוד. ואי נמי

עורר - אינו נאמן, ודודאי דק במילתא שפיר.
נעשה כמי שנתקרה עדותן בבית דין - דלא
חצוף איניש לזיוף. **אתי לפיגויה** - דלא יאמר
כולהו, ואמרין לקמן (שם): כל המשנה ממטבע
שטבעו חכמים בגיטין - חולד ממור. **היא**
מתלת - תיבות, כגון "בפני נכתב לשמה". ניוו
- דומנך דלא אמר אלא "בפני נכתב". **חדא**
מותרת - כגון בפני נכתב. לא ניוו - וממילא
שיליין ליה אי נכתב לשמה, ואמר: אף, אי נמי,
סתמא (לשמה) קא מסהדי. ומיהו "בפני נכתב"
ובפני נחתם - אצרכוה, דכתיבה וחתומה
בעינן לשמה, וכיון דכל חדא מילתא באפי
נפשה היא - לא גיט. **אם** כן - דטעמא משום
קיום הוא, "בפני נכתב" למה לז? ורבא ברין הוא
- דלא בעי למייר "נכתב", אלא - משום הכי
אצרכוה. **דאם** כן - דלא אמר "נכתב", **אתי**
לאיחלוףי ב' - דמוכחא מילתא דלקימו אתי,
ומאן דחזי סבר: כל שטרות נמי בחד מייקיימי, אי
אתי חד שהיה ואמר: מכיר אני כתב ידי העדים.
חתם - גבי קיום שטרות - "ידעתי אנו שזה
כתב העדים" הוא דקאמרי. **הכא בפני קאמר** -
רבה קא מוכחא מילתא. **הא אשה מהימנא** -
אם הביאה אל תתגרש בו אלא בבית דין, ובלבד
- מהדימנא, כדתנן בפרק שני (גיטין כג,ב) אף
העשים שאין נאמנות לומר מות בעליהן ב', בעל
דבר - אותו שמוציא השטר והשטר שלו. **הכא**
בעל דבר מחינן - האשה עצמה מביאה את
גיטה ממדינת הים בתורת שליחות, כגון דאמר
לה בעלה: אל תתגרש בו אלא בבית דין, ובלבד
שתהא צריכה לומר "בפני נכתב ובפני נחתם"
וכי בפרק שני (שם). **אטו הכא כי אמר ידע אני**
מי לא מחינן - הואיל ולרדייה טעמא משום
קיומא הוא, אי אמר: ידע אני בחתימת ידי
העדים, מי לא מהדימין דמה לי "בפני" מזה לי
ידענו אני? וכיון דהכי הוה, אי לאו דמצריכין
נמי אבתייהו, היכי רבא בין גיטין לשטרות -
אתי לאיחלוףי בקיום שטרות דעלמא,
לקיימיהו בעד אחד. **מאן האי תנא** -
דמתניתין.

א
33 **"ידענין", הכא "בפני";** הָתָם אֲשֶׁה לֹא מְהִימְנָא, הָכָא אֲשֶׁה מְהִימְנָא; הָתָם בָּעַל דְּבֵר
לֹא מְהִימְנָא, - הָכָא בָּעַל דְּבֵר מְהִימְנָא. וְרַבָּא? אָמַר לָךְ: אֲטוּ הָכָא כִּי אָמְרִי "יִדְעִינִן", מִי
לֹא מְהִימְנָא? וְכִיּוֹן דְּכִי אָמְרִי "יִדְעִינִן" מְהִימְנָא, אֲתִי לֹא־חִלּוּפִי בְּקִיּוּם שְׁטָרוֹת דְּעֻלְמָא בְּעַד
אָחֵר. וְלִרְבָּה, דְּאָמַר לְפִי שְׁאִין בְּקִיּוּן לְשִׁמָּה, מֵאֵן הָאִי תִּנְא דְּבָעִי כְּתִיבָה לְשִׁמָּה וּבְעִי

דמכח מתניתין דבריש פרק שני (גיטין טו,א) דקתני: אחד אומר "בפני נכתב" ושנים אומרים "בפנינו נחתם" - כשר, משמע ליה לרבה ד"ידענו" לא מהני. **אמאי** כי אמרי ידענו על מן מהדימין
- פירש בקונטרס: הואיל ולרדייה טעמא משום קיומא מזה לי "בפני" ומה לי "ידענו אני". משמע שררעה לומר דשליח מהדימ כי אמר ידענו. והא דנקט "כי אמרי ידענו" לשון רבים, ולא
אמר "כי אמר ידעת" - משום דאשלוחין דעלמא קאי. ולעיל לא בעי למימר: "ידעת" איכא בינייהו, דלא בעי למינקט אלא הנהו דלמור צריך ולומר לא צריך. אבל תימה הוא: דבכל דוכתי
נקט לרבה "בפני נחתם" - לאו דוקא. ועוד, אי בחד נמי מהני "ידעת" היכי קאמר רבא בריש פרק שני (גיטין טו,א): אפילו הוא ואחר מעדיין על חתימת עד שני פסול? דאי לא הוה אלא האי
שליח דמכיר שתי חתימות הוה כשר, והשתא משום דבא אחד מהדוק לסייע בחתימת שני יפסלו? אף על גב דבקונטרס פירש הוה דהיינו הא דפריך ליה רב אשי "מי איכא מידי דאילו מסק
איזו לכולי דיבורא כשר" וכו', מכל מקום אין סברא כלל שהיה רבא טועה בכך. ונראה, ד"ידעת" לא מהני אפילו לרבה עד שיאמר "בפני נכתב ונחתם", משום דדייק טפי כדפרישנו. והכי
מפרש רבינו שלום: אטו כי אמרי "ידענו" - שנים מעלמא שקיימו גט זה - מי לא מהדימין והואיל ומהני בזה קיום דמהני בשאר שטרות - אתי לאיחלוףי. **כיון** דאילו אמרי ידענו כי -
וקושא דאשה ובעל דבר לא חש לתקן, דלא שכח דמיימי גיטא, וכי מייית עד כשר אתי לאיחלוףי.

מאן האי תנא דבעי חביבה לשמוה ובעי חתימה לשמה – ואם תאמו: למאי דמסקינן דרבה אית ליה דרבא, נוקי מתניתין כרבי אלעזר דהוי "בפני נכתב" משום לשמוה, ו"בפני נחתם" משום שאין עדים מצויין לקיימו דוחק לומר דכולהו דך סוגיא, וגם רב אשי דאמר לבקון רבי יהודה דהיא, איידי למאי דסלקא דעתך מעיקרא. ויש לומר: דרבה אף לפי המסקנא

1 בעי חתימה לשמה, כיון ד"דיענר" לא מהני. דאי
 2 מהני לפי המשקטא – חקשי: רבה מאיר טעמא לא
 3 אמר כרבה. וליכא למימר, דהא דלא מהני "דיענר"
 4 היינו משום אדילופי. דהא כיון דצריך לומר "פני
 5 תבת" משום לשמה – לא אתי לאדילופי. **דרתנן**
 6 אין כותבין במחובר וכו' – דף סווגא, ובסמוך נמי
 7 דמוקי רב אשי מתניתין כרבי יהודה – אתאי כרש
 8 לקיש דפרק שני (גיטין כא.ב.) דמוקי מתניתין
 9 כרבי מאיר דחתמו שנינו, דמשמע חתימה ממש.
 10 אבל רבי יוחנן ושמואל מקי ההם מתניתין כרבי
 11 אלעזר – חתומי – אתרוף קאי, כלומר: סימנ, כמו:
 12 "תורה חתומה ניתנה", דסוף פרק "הניקזק" (שם
 13 טא.) ולשמואל ורבי יוחנן נמי יש להוכיח דרבי
 14 מאיר לא בעי חתימה לשמה, כדמסיק בסמוך
 15 מדבר נחמן, דאמר: אומר היה רבי מאיר אפילו
 16 מנאו באשפה כו'. ואם תאמר: ודחי מוכח מהכא
 17 דלא בעי חתימה לשמה? דלמא בתלמודא לא
 18 חתיבה לשמה, כדבעי לכתחילה בתלוז! ויש
 19 לומר: דאפילו אי לכתחילה בעי חתיבה לשמה –
 20 לא מיתוקנא מתניתין כוותיה, כיון דריעבר כשר
 21 – לא יהו מתקנין לומר "בפני תבת", ועוד: דתנן
 22 ברש פרק שני (שם טו.) דאי לא אמר "פני
 23 תבת" – פסול. ותימה להביני יחזק: דאמר משמע
 24 דלא מיתוקנא מתניתין כרבי מאיר משום דרבי
 25 מאיר לא בעי חתימה לשמה, ולקמן (ה.) תניא

בחדאי: המביא גט ממדינת הים, נתנו לה ולא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם" – וצדיא והולך ממור, דברי רבי מאיר. ולרבא ניהא, דבעי "בפני נכתב" – דלא ליתא לאיחלוף. והא דאמר ר' נחמן בסמוך לדברי' אמרנא באשפא כשה – היינו קושטבעל עמנו נתנו לה, או בארץ ישראל. אבל שולח גט ממדינת הים – צריך שיראה השליח כתיבת התנאי, שיקבל לומר "בפני נכתב" דלא ליתא לאיחלוף. אבל ר' ששון קשה, דלית ליה טעמא דאיחלוף, אלא לפי השקטא

דאבא רותא ליה דרבא כדפירשנו. **שלשה** גיטין פסולים – איבא דמקין בפרק בתרא (גיטין פ' ב) גיטין הדרג מומא, אומא רבינא תמ: דאבא היינו עשאנו דחולל כשר – דרך היה המטבע שלא בכבוד ידו ואין עליו עדים, דכיון שהבעל עצמו כתב – אין לך חתימה גדולה מזה. ואין בו אלא סופר ועד – קשה: ניהוש דשנא סופר כתבו לחתלמוד, ודוקו לאשפה, ובאתה האשה והחתומה: גילול לחודר לגמרי, ונחשבת כתיבת סופר כעד אחד. **בת** – בכתיב דאין עליו עדים – למאן דאבא בפרק שני (גיטין ז'א): דתקנו זמן בגיטין דאף חפה על כתב ידו – כן יאמרו – הא בכתב ידו יצחק: מה חשש יש בכתיב ידו? ואם יש לחוש שיקדים זמן לטובת האשה, אף על פי שבא לג' עד עכשיו, כמו שאנו חושדין את האשה גבי שובר כתובה בסוף "שנים אחוזין" (בבא מציעא פסולות), ולפעמים תפסיד האשה שלא ברין, כשיכתוב הבעל יום שעומד בו ולא יקדים הזמן, ולכן פסלוהו. דהשתא ברין לא חטרוף האשה מזמן הכתוב, כיון שהגט פסול, דדוקא בב' שובר תגרושה מזמן הכתוב בו. **יש** – בו זמן ואין בו אלא עד אחד – למאן דאמה: כתב ידו ועד בו אלא עד אחד צריכטן, דאפילו הכי לא תנשא לתתולה. **יש** – בזמן – דאיהו הוא דרין אפילו אין עליו עדים כ"ן – ואם תאמר: דלמאן דאבא כתב כתיב ידו או עד אחד, דאדריי תמ' כלל: ועוד: דקתיב ד"א אין העדים חותמין על הגט אלא מבני חזקת ה"עולם" – משמע בעדרי ב' בקונטרס, מדקתיב לקמן בפרק שני (באבא): אין כותבין על הגיט מחוק, וחכמים מכשירין. ב'השולח" (גיטין ל"ב), התקין רבן גמליאל שיהו העדים חותמין על הגט – לא שצריך לעשר השטר חוגט. אבל אם באים לסמוך בתתולה אעדי מסירה – סומכין. **וגובה** – מנכסים משעבדו. דאפילו בשאר שטרות חוגט בעדי מסירה מנכסים משעבדים, ודבמשמע בפרק מנכסים משעבדים: אלמא דרבי' אלעזר איירי נמי בשאר שטרות. וקשה: דאב' ר'ג פטוש" – דגיטין: דקתיב: וגובה מנכסים משעבדים. ומשני: שאני יהם דאבא כתובה. משמע דדוקא בעדי נפשית. פירוש: כשנכתב השטר – נכתב כדי למסור בפני עדים, שיהו עדי מסירה במקום בעדי לבין עצמו, ולא נתכין אלא לחודאה, ולא לעשות שטר שיהיה לו קול – והתם לא יתיעל ד'הומגרס" (גיטין פ"ב), ופסק רבינא תנאל שיש לסמוך אחזאי ד'גט פטוש", ולא מגובין בעדי באפי סהדי ישראל: אי יכתי' משמעבדי נמי ליגבי – לא קשה לפסק רבינא תנאל, דמריי בתת' דמסרי באפי סהדי ישראל – חשיבי תמ' הדיוטות לא עברקאמא. ומתנינן כוחיה, כדפירשתי לק' אבל מדרבנן בעי – ופסול דרבנן, דבענין דאין חזקתן אין חילוק בין לתתולה לרעבדו. ויש לומר:

ר, חתימה בעי, כתיבה
במחבר לקרקע. קָבְבוּ
חֲתָמוּ וְנָתַתָּה לָהּ - כְּשֶׁר!
חתימה לא בעי וכי
היא, וכי לא בעי רבי
דאורייתא, מדרבנן בעי,
בבב, ולא בעי רבי אלעזר
שה גיטין פסולין, ואם
כתב ידו ואין עליו עדים,
קול, יש בו זמן ואין בו
ועל שששה גיטין פסולין,
בי אלעזר אומר: אף על
שנתנו לה בבני עדים
שומעבדים, שאין העדים
גי תיקון העולם! ואלא
בעי רבי מאיר כתיבה
בבב בעי. והא אמר רב
: אפילו מצאו באשפה,
והחמו

קמא צה,א): וגט חוב שאין בו אחר
ושוב אין לו עדות. לפיכך נהגו לר

דן מתניתין כרבי מאיר. אף על גב דרבי הולד בהנך שלשה, ואף על גב דרבי אחד, למאן דאמן בפרק ברתא (שם) עד דר' אהר, ואין כאן שנינו שר' אלמנא דפסול – משום שיוכל לכתוב מי איכא למיחש שמא ידופה. אבל לר' אלעזר נענה קונריא שתובגה מלקי (א) – אם כן לא נסמךו עליו לטרוף לקידיה לה לטרוף קהלות מזמן הכותב, שכן גובה מיזם הכתיבה, ועוד יש לומר, ונינו; תנא: כתב בכתב יד ואין עליו שום דבר, אלא לאשמעינן: אף על גב דאמא, מבשרי רבי אלעזר! ויש לומר: אלא לר' חסין. ונראה לרבינו יצחק: דלחזקתא – כן אבוי – דאמר ר' אבהו, אלא תיקו, שילמד להם לעשות תמים – לשון שני פירש בקונטרס: אם תרא (וישן פ"ב), דאמר רב: זהבה כן תבא קעו, א): החזקת כדן רב בבי ר' ירמיה בשאר שטרות. ורבינו שמואל הנה, ודיוק קל כאילו עדים חתומים. ולא אחזקת בבית דין. ורבינו חננאל סתירה אלא מבני חירי. והא דפרין סת' עליה סתרי' גויה הדיעות כדפרש' ב' אלא גבי ממעשהבא אלא בעדי חתומים ואם תאמר: ומאי שנא ממחזקו, וישתא מוקי הדיא מתניתין ומחזק' ב' שטרות.

זו היא חתימתו. חתימה — לשמה בעי, דכי כתיב
לְקַמֵּץ (כא.ב.) כתב וגו על המזוהר — כשר, ואף
מחוסר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שהוא מחוסר
דחתמו בתלוש — מכשר ליה רבי מאיר. אלמא:
"וכתב" דקרא — אחתימה הוא, איין כותבין
לכתחילה על המזוהר, שמוא יתום מכותב,
ומפסיל כדפרישית. והכי מפרש בפרק שני
(כא.ב.) ואי ר' אלעזר — דאמרי: מדאורייתא גט
שאין עריו חתומין עליו כשר, אלמא "וכתב" —
כתיבה היא דמשמע. כתיבה בעי — לשמה, ולא
חתימה. והא שילשה גיטין פסולין — דקא חזיב
בפרק חתום (גיטין פא.) ופליג מיתרודא אפיילו
עדין. דרבנן, כלומר, פסוליהו אפילו לתנא
קמא לא הוי אלא מדרבנן, מדקתני: אם ניסת —
הולך כשר. ולא בעי רבי אלעזר חתימה — ופליג
עלה רבי אלעזר, דאפילו לכתחילה הנשא.
אלמא: פסולא דרבנן נמי לית. לית. שילשה גיטין
פסולין — לכתחילה. כגון כותב ידו — רבי
הבעל. ואין גט זמן — באי דגט נכתב. ואין גט
אלא עד אחד — וכתב ידי סופר. ואם נישאת
הולך כשר — אלמא, תנא קמא גופיה לא פסיל
אלא מדרבנן. ומדפליג רבי אלעזר עליה —
שמוע מינה: אפילו לכתחילה מכשיר. ונזבה
מנכסים משועבדים — גובה כתובתה בגט זה
מנכסים משועבדים, דרבנן. בכתובתה (פטא.)
הוציאה גט ואין נזמי כתובה — גובה כתובתה.
לישנא אחרינא: גובה מנכסים משועבדים אם
שטר מלוה הוא — גובה מנכסים משועבדים.
שטר חוב נמי קרי גט. כדאמר בעלמא (בבא
ת. אלא ספני תיקון העולם — שמוא ימורתו עדין,
דאם ימורתו — תראה חתימתם לעדים אחרים,
כידירוהו.

לילה לרבי מאיר: כל דגשנה ממטע שטבעו חכמים
אמר סבר "וכתב" היינו וחתם – מכל מקום כשר הולד
כתב ידו ועד שנינו – שפיר, אלא למאן דאמר: כתב
הסופרים וחששים למכשתו, ונודחין בכך. ומדמה: אין
כמו שירצה, והוי כאין בו זמן, ואם תאמר: בשלמא
דמפרש דהם דחקו זמן משום פירי – קשה לרבינו
שומכר לרם פירות ביתנים מאתו? הומן הכותב בגט
תזומן הכותב בו ויש לומר: דדאי אינו נאמן. ולכך
יאי לא תוכל לטחוף לפי שאנו דוורחין אותו שחדיים
דחיישין דאדור הכותבין מיד תתפוס הפירות, ותאמר
– לאשמועינן דאפילו הכי הולד כשר. וסיפא דאין
ש בו זמן, לא תינשא לכתחילה. **ר"ב** אלעזר אומר
לשון "אפילו אין עליו עדים" משמע דאין עליו עדים
לכתחילה מכשרי רבי אלעזר בעדי מסירה, כדפירש
רבי מסירה בתי. ומשמע: במשירין וכוברתין, והורחן
שלא יצטרכו לערבי מסירה כשריצו לכתחילה לראיה
סור מלזה – הוא – גובה מנכסים משועבדים, וכן נראה
אלעזר בגיטין. ובשאר שטרות לא; והא קתני: וגובה
דין מהו? פירושו: מהו שיגבה ממשעבדי, ומיחיי מדך
מאיר גרס דתם: שאני דמיבית כתבי שיעבד
לעיל איבעינן לן הוחזק כתב ידי דבעת דאין ומסר בני
דש: דהדיא ד'גט פשוט' (שם קמ"א) פליגא אהדיא
ד'התלמוד בפירקין (יא,א) גבי שטר פירסא דמסרי
טרס, ומשום הכי סלקא דעתך דגבי ממשעבדי, כיון
ל**ר"ב** לא בעי רבי מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא
לעיל: אן כותבין לתתחילה, אבל בדיעבד – כשר
לעילא – ותחומא – אתרוף קאי.

שתהיה חתימה לשמה של האשה המתגרשת, שהרי התנא של משנתנו מצריך את השליח לומר בפני נכתב ובפני נחתם כלומר, שיעיד גם על הכתיבה וגם על החתימה שנעשו לשמה: הגמרא מוכיחה שמשנתנו אינה כשיטת רבי מאיר. אי רבי מאיר – אם תרצה לומר שרבי מאיר הוא התנא ששנה את משנתנו, הלא לשיטתו רק חתימה בעי – צריך לחתום בגט לשמה, אבל בתיבה לא בעי – הוא אינו מצריך שתעשה הכתיבה בגט לשמה, ובמשנה מבואר שהשליח אומר גם 'בפני נכתב' לשמה, ולדברי רבי מאיר בודאי שהוא לא צריך להעיד על כך, דהנך – וכפי ששינו במשנה להלן (כא) אין בתיבה גט בתיבה לכתוב – על אילן בעודו מחובר באדמה, ואם בתיבה על המחובר לכתוב ולאחר מכן תלש תתנו לה, הגט כשר בדיעבד. הרי שלדעת רבי מאיר כל דין לשמה בגט נאמר רק על חתימתו ולא על כתיבתו, ולפיכך לא יתכן להעמיד שהוא התנא של משנתנו. הגמרא מוסיפה להוכיח שהשליח אומר גם אינה כשיטת רבי אלעזר: ואי רבי אלעזר – ואם תרצה לומר שרבי אלעזר הוא התנא ששנה את משנתנו, הלא לשיטתו בתיבה של הגט בעי – צריך שתהיה לשמה, אולם חתימה לא בעי – לא צריך שתהיה לשמה, ולכן הגט כשר מדאורייתא גם כשאין חתומים עליו עדים כלל, ואילו לדעת התנא במשנתנו צריך השליח לומר גם 'בפני נחתם' להעיד שחתימת הגט נעשתה לשמה. הגמרא דוחה אפשרות נוספת לומר שמשנתנו רבי אלעזר היא: וכי תימא – ואם תרצה לומר, לעולם משנתנו רבי אלעזר היא, וכי לא בעי – ומה שלא הצריך רבי אלעזר חתימה לשמה אלא רק כתיבה לשמה, וזה רק מדאורייתא, אבל מדרבנן גם רבי אלעזר מודה דבעי לחתום על הגט לשמה, ואם כן ניתן לפרש שהתנא של המשנה הוא רבי אלעזר והוא מצריך שהשליח יאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' לשמה, כיון שמדרבנן גם החתימה צריכה להיות לשמה, זה לא יתכן, והא – שהרי שינו במשנה להלן (פז). שלשה גיטין פסולין מדרבנן לדעת תנא קמא שם, ואחד מאותם שלשה גיטין שנחלקו בהם הוא גט שאין עליו חתימת עדים, ולא בעי – לא מצריך רבי אלעזר חתימה על הגט לשמה ואפילו מדרבנן, שרבי אלעזר חולק שם על דעת ת"ק וסובר שאפילו לכתחילה מותר לאשה להנשא באותם גיטין, הרי שלשיטתו יכולה האשה להתגרש לכתחילה בגט שאינו חתום לשמה. הגמרא מפרטת את דברי המשנה להלן ממנה מוכח שרבי אלעזר סובר שאין צריך חתימה על הגט לשמה אפילו מדרבנן, דהנך,

שלשה גיטין פסולין, ואם ניפת לאדם אחר, לאחר שנתגרשה באחד מהגיטין הללו, בדיעבד תולד כשר, ומוכח שאין פסול הגיטין הללו אלא מדרבנן, שאם הם היו פסולים מדאורייתא ודאי שגם בדיעבד היה הולד ממזר גמור. המשנה מפרטת את שלושת הגיטין הללו: א. כתב הבעל את הגט בכתב ידו, ואולם אין עליו עדים – לא חתמו על גט זה עדים. ב. גט שיש עליו עדים החתומים בו, ואולם אין כתוב בו זמן כתיבתו של הגט, וזאת אף שחוב כתובת זמן בגיטין הוא מתקנת חכמים. ג. גט שנכתב על ידי הסופר ויש בו את זמן כתיבתו, ואולם אין בו חתימה אלא של עד אחד, ואף על פי כן הוא כשר מדאורייתא, מכיון שהסופר בכתיבתו מצטרף לעד היחידי שחתום על הגט, והם יחדיו כשני עדים. הרי אלו שלשה גיטין פסולין מדרבנן לכתחילה אולם כשרים בדיעבד, ואם ניפת האשה שנתגרשה על ידי אחד מהגיטין הללו, תולד מבעלה השני כשר בדיעבד. כך היא דעת תנא קמא. אולם רבי אלעזר חולק על המקרה הראשון ואומר שאף על פי שאין עליו עדים החתומים בו כלל, והגט לא נכתב בפני הבעל, אלא רק שנתנו לה הבעל בפני עדים, הגט כשר לכתחילה, וגובה האשה את דמי כתובתה על פי גט זה גם מנכסים של הבעל שנמכרו על ידו לאחרים והם משועבדים לה לכתובתה. כי דעתו של רבי אלעזר שאין העדים חותמים על הגט – כל השטרות, אלא רק מפני תיקון העולם – כדי שבעל השטר יוכל לקיים את השטר גם אם ימותו העדים שראו את המסירה של השטר, ועל ידי שחתומים על שטר עדים, ניתן לקיים את השטר גם על פי עדים אחרים המכירים את חתימת ידיהם. הרי שאי אפשר לפרש את משנתנו כדעת רבי אלעזר, שהרי התנא במשנה מצריך אמירה של 'בפני נחתם' לשמה, ולרבי אלעזר אין צורך כלל בחתימת העדים. הגמרא דוחה אפשרות אחרת לפרש את משנתנו כדעת רבי מאיר: ואלא אם תרצה להעמיד שמשנתנו רבי מאיר היא, ותאמר שכי לא בעי – מה שלא מצריך רבי מאיר בתיבה של הגט לשמה וזהו רק מדאורייתא, אבל מדרבנן בעי – מודה רבי מאיר שצריך לכתוב לשמה, ולכן סובר התנא שצריך השליח לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', ולהעיד גם על הכתיבה וגם על החתימה שנעשו לשמה. כדי להכשירו גם מדרבנן. זה לא יתכן, והא אמר רב נחמן, אומר הרי רבי מאיר לשיטתו שאין צורך אלא בחתימה לשמה, שאפילו מצא הבעל לגט כפאשפה, כך שבדאי הגט לא נכתב לשמה של האשה המתגרשת

אגרות קודש

ב"ה, ימי החנוכה, ה'תשל"ג

ברוקלין, נ.י.

ועד כפר חב"ד אשר באה"ק ת"ו ע"י מ"צ ב"ב

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

זה מזמן רב שלא נתקבלו הדו"חים שלהם. והלואי ויהי רצון שיהי' זה סימן שעושים הרבה לטובת כפר חב"ד בכל עניניו ובגשמיות וברוחניות גם יחד ועד שמפני רוב המעשה בזה לא מספיק הזמן כלל לכתובה והודעה וכו'.

ובפרט שזכות הרבים מסייעתם להצלחה רבה בכל הענינים והפעולות לבסס ולחזק ולהרחיב את כפר חב"ד הן בכמות והן באיכות.

ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

ברכה לבשורות טובות בכל האמור ועוד יותר מהמשוער.

וְהָתָמָּ – הַחֲתִים עֲלֵיו עֲדִים וְנָתַנּוּ לָהּ, הִגַּט בְּשָׁרָה. הָרִי מְפֹרָשׁ בְּשֵׁמוֹ
שֶׁל רַבִּי מֵאִיר שְׁאִינוּ מַחֲבִיב כְּתִיבַת גֹּט לִשְׁמָהּ, וְאִם כֵּן וְדָאִי שְׂרָבִי
מֵאִיר אֵינוֹ הִתְנָא שֶׁל מִשְׁתַּיְנִי.

וְכִי הֵיכָא אֲנִי מְדַאֲרִינָא קָא מְתַנִּין לָהּ – מַה שִּׁשְׁנִינוּ בְּשֵׁם רַב
נַחֲמָן בְּרַעְתּוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר שֶׁגֵּט הִנְמִצָא בְּאִשְׁפָּה כֶּשֶׁר לִגְרֵשׁ בּוֹ,
כֵּן הָיָא מִדֵּין תּוֹרָה, אֲבָל מִדְּרַבֵּן הִגַּט פְּסוּל, וְנַעֲמִיד שֶׁהִתְנָא
בְּמִשְׁתַּיְנִי הוּא רַבִּי מֵאִיר, הַמְצָרִין כְּתִיבָהּ וְחִתִּימָה לִשְׁמָהּ
מִדְּרַבֵּן. אִי הָכִי לֹא הִיָּה לִרְבֵּה לֹמֵר 'אֹמֵר הִיָּה רַבִּי מֵאִיר
אֲפִילוּ' וְכו', שְׁמַלְשׁוֹן זֶה מִשְׁמַע שֶׁאֲפֹשֶׁר לִנְהַג כֵּן לִמְעֻשָּׁה, אֲלֹא
'אֹמֵר הִיָּה רַבִּי מֵאִיר דְּבַר תּוֹרָה' מִכְּפֵי לֵוִי, וְהִיָּה עֲלֵיו לִפְרֹשׁ דְּבָרֵיו
כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְּאוּ לִידֵי מִכְשׁוֹל, הִכְשִׁיר לְכַתְּחִילָה גֹּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב
לִשְׁמָהּ. וּמִכָּךְ שֶׁרַב נַחֲמָן לֹא פִירֵשׁ כֵּן, מִוֹכַח שֶׁסָּבַר שְׂדֵעַת רַבִּי
מֵאִיר שֶׁגֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ כֶּשֶׁר אִף מִדְּרַבֵּן. הִגְמָרָא מִבְּאֵרְתָּ
מִי הוּא הִתְנָא שֶׁשְׁנָה אֶת הַמִּשְׁנָה כְּשִׁיטַת רַבָּה: אֵלֶּא לְעוֹלָם
מִשְׁתַּיְנִי רַבִּי אֶלְעָזָר הָיָא, וְאִף שֶׁהִגְמָרָא הִוִּכִּיחָה שְׁלִרְבִי אֶלְעָזָר אֵין
צוֹרֵךְ בְּחִתִּימָה לִשְׁמָהּ, נוֹכַח לֹמֵר וְכִי לֹא בְּעֵי – [לֹא הִצְרִיךְ] רַבִּי
אֶלְעָזָר שֶׁהִתְחַיְּמָה עַל הִגַּט תְּהִיָּה לִשְׁמָהּ, הֵיכָא דְּלִיכָא עֲדִים כָּלֵל –
דְּוֹקָא בְּגַט שֶׁאֵין עֲלֵיו עֲדִים כָּלֵל, שֶׁאֵין חֻבָּה לְהַחֲתִים עֲדִים עַל
הִגַּט, אֲנִימָם הֵיכָא דְּאִיכָא עֲדִים – בְּמִקּוֹם שֶׁהִתְחַיְּמוּ עֲדִים עַל הִגַּט
בְּעֵי – צִרִיךְ אִף לִרְבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהִתְחַיְּמָה תְּהִיָּה לִשְׁמָהּ, וְכִפִּי דְּאִיכָא
רַבִּי אֲבָא, שְׁמוּדָה רַבִּי אֶלְעָזָר בְּכוּזָא מְתוּכָּה – כְּשֶׁהִתְחַיְּמוּ עֲלֵיו
עֲדִים וְאֶחָד מֵהֶם קָרָב אֶת פְּסוּל לְהַעֲדִי, אוֹ אִם חֲתָמָה עַל הַשֹּׁטֵר
שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שְׁהוּא כְּפֹל, מְשׁוּם שְׁלִרְבִּי אֶלְעָזָר עֲדִיף גֹּט שֶׁל
חֲתוּמִים עֲלֵיו עֲדִים כָּלֵל שְׁהוּא כֶּשֶׁר עַל פִּי עֲדֵי הַמְסִירָה, מִגַּט שִׁישׁ
בּוֹ חֲתִימוֹת פְּסוּלוֹת שְׁהוּא 'מְזוּיָּיִף מְתוּכָּה'. נִמְצָא שֶׁלְּדַעַת רַבָּה
אֲפֹשֶׁר לְהַעֲמִיד שֶׁהִתְנָא שֶׁל מִשְׁתַּיְנִי הוּא רַבִּי אֶלְעָזָר, וּמִדּוּבָר
בְּגַט שְׂבָא מִמְדִּינַת הָיִם וִישׁ עֲלֵיו עֲדִים, וְהַשְׁלִיחַ צִרִיךְ לֹמֵר גַּם
'בִּנְיָן נִתְּחָם' כְּדִי לְהַעֲדִי שֶׁהִתְחַיְּמוֹת נַעֲשׂוּ לִשְׁמָהּ, וְהִגַּט לֹא מְזוּיָּיִף
מְתוּכָּה.

רַב אֲשִׁי אֲמַר, הָא מַנִּי – כִּדְעַת מִי נִשְׁנִית מִשְׁתַּיְנִי לִרְבָּה שֶׁמַּחֲבִיב
כְּתִיבָהּ וְחִתִּימָה לִשְׁמָהּ רַבִּי יְהוּדָה הָיָא, דְּתַנּוּ [לְמַקָּם כֹּא], רַבִּי יְהוּדָה
פּוֹסֵל אֶת הִגַּט עַד שֶׁתִּהְיֶה בְּתִיבָתוֹ וְחִתִּימָתוֹ בְּתוֹלֵשׁ, שֶׁלְּדַעַתוֹ צִרִיךְ
שֶׁתְּהִיָּה כְּתִיבַת הִגַּט וְחִתִּימָתוֹ נַעֲשִׂים לִשְׁמָהּ, וְלִכְּנֵן הַשְׁלִיחַ צִרִיךְ
לֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם', כְּדִי לְהַעֲדִי שֶׁהִכֵּל נַעֲשֶׂה לִשְׁמָהּ.

הִגְמָרָא מִבְּרִירַת מִדּוּעַ מִתְּחִילָה לֹא הִעֲמִידוּ אֶת הַמִּשְׁנָה כְּדַבְרֵי רַבִּי
יְהוּדָה: שְׂוֹאֵל הַגְמָרָא, וְעִינֵינָא – מִתְּחִילָה מֵאִי מְעַמָּא לֹא
מוֹקְמִינָן לָהּ בְּרַבִּי יְהוּדָה – מִדּוּעַ לֹא הִעֲמִידוּ שֶׁהִתְנָא שֶׁל מִשְׁתַּיְנִי
הוּא רַבִּי יְהוּדָה, מֵאֲחַר שְׁהוּא סוֹבֵר בְּמִפְרֹשׁ שֶׁצִּרִיךְ כְּתִיבָהּ
וְחִתִּימָה לִשְׁמָהּ. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא, שֶׁעֲדִיף לְדַחֵק לְהַעֲמִיד אֶת
הַמִּשְׁנָה כְּרַבִּי מֵאִיר אוֹ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר וְלֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה, כִּיֵּן
שֶׁמְהַדְרִין אֲרֵי מֵאִיר – עֲדִיף לְמַצוֹא אוֹפֵן בּוֹ נִיתֵן לְהַעֲמִיד אֶת
הַמִּשְׁנָה כְּרַבִּי מֵאִיר, מְשׁוּם דְּסָתָם מְתַנִּין רַבִּי מֵאִיר – כֹּל מִשְׁנָה
שֶׁשְׁנָה רַבִּי סָתָם בְּלֹא שְׂצִיין אֶת שֵׁם הַהֵנָּה, רַבִּי מֵאִיר הוּא שֶׁשְׁנָה
מִשְׁנָה זֹה. וְכִמוֹ כֵּן מְהַדְרִין אֲרֵי אֶלְעָזָר – עֲדִיף לְמַצוֹא אוֹפֵן בּוֹ
נִיתֵן לְהַעֲמִיד אֶת הַמִּשְׁנָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, מְשׁוּם דְּכִינֵינָא לֵן הִיְלִיכָא
כְּנוּתִיָּה כְּנִימִין – רִקְסָה הִלְכָה כְּמוֹתָהּ בְּמַחֲלֻקָה זֹה, שֶׁגֵּט כֶּשֶׁר
בְּכַתִּיבָה בְּלִבָּד אִף שֶׁאֵין עֲדִים חֲתוּמִים עֲלֵיו.

הַגְמָרָא מוֹסִיפָה לְדוֹן בְּמַחֲלֻקַת רַבָּה וּרְבָא: תַּנּוּ, רַבֵּן גְּמִלְיָא אֲמַר,
אִף הַמְכִּיא גֹט מִן הֶרֶקֶם וּמִן הַתְּנֵר לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל צִרִיךְ לֹמֵר בִּפְנֵי
נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם. וְרַבִּי אֶלְעָזָר מוֹסִיף וְאֹמֵר אֲפִילוּ הַמְכִּיא גֹט
מִכְּפָר לֹדִים לְלוֹד צִרִיךְ לֹמֵר כֵּן. וְאִמַּר אֲבִי בִּבְיָאוֹר מַחֲלֻקָתָם,
שֶׁבְּעִירֹת הַמְּסֻבּוֹת לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל וּמִבְּלָעוֹת בְּתָחוּם אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל
עֲקִינָן, כְּלוּמָר, רִקְס וְחָגַר סְמוּכוֹת לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל, וְאִף עַל פִּי כֵּן
רַבֵּן גְּמִלְיָא מַחֲבִיב אֶת הַשְׁלִיחַ הַמְכִּיא מֵהֶם בְּאִמְרָה זֹה, וְרַבִּי
אֶלְעָזָר סוֹבֵר כֵּךְ אִף בְּכַפֵּר לֹדִים שְׁמוּבֹלַע בְּתָחוּמֵי אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל.
וְאִמַּר רַבָּה בְּרַב הִנֵּה לְדִידִי – אֲנִי בַעֲצִמִי חֻוִּי לִי – [רֵאִיתִי] הִוּוּא
אֲתֵרָא – אֶת אוֹתוֹ הַמְּקוֹם, וְהָיוּ הַמְּרַקֵּשׁ שֶׁבִּין כְּפַר לֹדִים לְלוֹד,
מוֹעֵט בְּשִׁיעוֹר הַמְּרַקֵּשׁ שְׂמִי בּוֹבִי לְפִימְקִידֵי. וּמוֹכִיחָה הַגְמָרָא,
מִכָּלֵל – מִכָּךְ שֶׁרַבֵּן גְּמִלְיָא וְרַבִּי אֶלְעָזָר הֵם שְׁחִיבּוֹ לֹמֵר בְּאוֹתָם
מִמְּקוֹמוֹת מוֹכַח דְּתַנּוּ קָמָא חוֹלֵק עַל דְּבִרְיָהֶם וּסְבָר הֵנִי לֹא צִרִיךְ
– שֶׁאֵין הַמְכִּיא גֹט מִמְּקוֹמוֹת הַסְּמוּכִים וּבְלוּעִים בְּשִׁטְחֵי אֲרֵץ

יִשְׂרָאֵל צִרִיךְ לֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם'. מֵאִי לֹא קָמָא
קְמִיפְלִי – לְכַאוּרָה נִרְאָה שִׁישׁ לִפְרֹשׁ אֶת דְּבִרְיָהֶם שֶׁנִּחְלָקוּ
בְּטַעֲמֵיהֶם שֶׁל רַבָּה וּרְבָא, דְּמָר כְּפָר – לְדַעַת תַּנָּא קָמָא טַעַם
הַתְּקַנָּה הוּא כְּרַבָּה לְפִי שְׂאֵין בְּנֵי מִדִּינַת הָיִם בְּקִיָּאִין בְּכַתִּיבַת גֹּט
לְשִׁמָּה, וְהֵנִי גְּמִיר – וּמִכִּיֵּן שְׂאוֹתָם הִדְרִים בְּמִקּוֹמוֹת הַסְּמוּכִים
לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל בְּקִיָּאִים בְּחִיבּוֹ כְּתִיבַת גֹּט לִשְׁמָה, אֵין הֵם כְּבָלֵל
הַתְּקַנָּה. וְמָר כְּפָר – רַבֵּן גְּמִלְיָא וְרַבִּי אֶלְעָזָר הַחוֹלְקִים עַל תַּנָּא
קָמָא סוֹבְרִים כְּטַעֲמוֹ שֶׁל רַבָּא שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה לְפִי שְׂאֵין עֲדִים מְצוּיִין
לְכִינֵימוֹ, וְלִפִּי טַעַם זֶה יֵשׁ לְחִיבּוֹ גַּם אֶת הַמְכִּיאִים גֹּט מִהַמְּקוֹמוֹת
הַסְּמוּכִים לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל לֹמֵר כֵּן, מֵאֲחַר וְהֵנִי – וְאוֹתָם הִגְרִים
בְּמִקּוֹמוֹת הַסְּמוּכִים לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל נְמִי לֹא שְׂכִיחִי – גַּם הֵם אֵינֶם
מְצוּיִים בְּאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל בְּכַדִּי שִׁיבְכּוֹ לְקִיָּים אֶת הִגַּט.

דּוּחָה הַגְמָרָא, לֹא, אֵין לִפְרֹשׁ שְׁתַּנָּא קָמָא וּרְבֵן גְּמִלְיָא נִחְלָקוּ
בְּטַעֲמֵיהֶם שֶׁל רַבָּה וּרְבָא, אֲלֹא יֵשׁ אוֹפְנִים אֲחֵרִים בִּבְיָאוֹר
מַחֲלֻקָתָם, וְרַבָּה מְתַרְץ לְטַעֲמִיָּה – רַבָּה מִבְּאֵר אֶת מַחֲלֻקָתָם בְּאוֹפֵן
שֶׁהִתְנָאִים סוֹבְרִים כְּשִׁיטְתוֹ, וְכֵן רַבָּא מְתַרְץ לְטַעֲמִיָּה – אִף הוּא
מִבְּאֵר אֶת מַחֲלֻקָתָם כְּפִי שִׁיטְתוֹ. רַבָּה מְתַרְץ לְטַעֲמִיָּה, דְּכֹלִי עֲלָמָא
– כֹּל הַתְּנָאִים הַחוֹלְקִים בְּמִשְׁנָה מוֹדִים שְׁטַעַם תְּקַנַּת חֲכָמִים הוּא
לְפִי שְׂאֵין בְּנֵי מִדִּינַת הָיִם בְּקִיָּאִין בְּכַתִּיבַת גֹּט לְשִׁמָּה שֶׁל הָאִשָּׁה
הַמִּתְגַּרְשָׁת, וְהֵכָא – כֵּאֵן בְּאוֹתָם מְקוֹמוֹת הַסְּמוּכִים לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל,
בְּהָא קְמִיפְלִי – בְּדַבָּר זֶה נִחְלָקוּ הַתְּנָאִים, תַּנָּא קָמָא כְּפָר, הֵנִי רִקְס
וְחָגַר כִּינֵן דְּסְמוּכוֹת לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל, מִיְנֵמָר גְּמִיר – הִדְרִים בְּהֵן
בְּקִיָּאִים בְּחוּבַת כְּתִיבַת גֹּט לִשְׁמָה, וְלִכְּנֵן אֵין לֹדִים חֵץ שֶׁל חוּץ
לֶאֱרֵץ, וְהַמְכִּיא מֵהֶם גֹּט אֵינוֹ אֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם'. וְעַל
כֵּךְ אֲתָא – [בֹּא] רַבֵּן גְּמִלְיָא לְמִימַר שְׁדוּקָא מְקוֹמוֹת בְּחוּץ לֶאֱרֵץ
הַמְּבֻלָּעוֹת בְּתוֹךְ שִׁטָּח אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל תּוֹשְׁבֵיהֶם גְּמִיר – לְמַדּוּ
שֶׁצִּרִיךְ לְכַתּוֹב גֹּט לִשְׁמָהּ, אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁהֵם רִקְסְמוּכוֹת לֶאֱרֵץ
יִשְׂרָאֵל לֹא גְמִיר – אֵינֶם בְּקִיָּאִים בְּדִין כְּתִיבָה לִשְׁמָה וְלִכְּנֵן הַמְכִּיא
גֹּט אֲפִילוּ מִן הַסְּמוּכוֹת צִרִיךְ לֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם'. וְעַל
כֵּךְ אֲתָא רַבִּי אֶלְעָזָר לְמִימַר מְבֻלָּעוֹת נְמִי לֹא – אֵין דִּינָם שְׁנֵה
מִשְׁאֵר מִדִּינַת הָיִם, לִגְבִּי תַקְנַת 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם', אִף
שֶׁהִדְרִים שֵׁם יוֹדְעִים שֶׁצִּרִיךְ לְכַתּוֹב אֶת הִגַּט לִשְׁמָה, בְּכַדִּי שְׂלֵא
תְּחִלּוֹת בְּמִדִּינַת הָיִם – שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבְּדֵל דִּין בְּמִדִּינַת הָיִם בֵּין מְקוֹם
לְמְקוֹם.

רַבָּא מְתַרְץ לְטַעֲמִיָּה, דְּכֹלִי עֲלָמָא – כֹּל הַתְּנָאִים הַחוֹלְקִים בְּמִשְׁנָה
מוֹדִים שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה הוּא לְפִי שְׂאֵין עֲדִים מְצוּיִין לְכִינֵימוֹ, וְתַנָּא קָמָא
כְּפָר הֵנִי – רִקְס וְחָגַר כִּינֵן דְּסְמוּכוֹת לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל מְשִׁיבָה שְׂכִיחִי
– עֲדִים אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת מְצוּיִים בְּאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל, וְלִכְּנֵן אֵין לַחֲשׁוֹשׁ
שֶׁמָּא לֹא יוֹכַל הִגַּט לְהַתְקִיִּים. וְאֲתָא רַבֵּן גְּמִלְיָא לְחֻלּוֹק עַל תַּנָּא
קָמָא וְלְמִימַר שֶׁרַק הַמְכִּיא גֹט מִהַמְּקוֹמוֹת הַמְּבֻלָּעוֹת בְּתוֹךְ שִׁטְחֵי
אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ צִרִיךְ לֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם' מְשׁוּם
שֶׁהִדְרִים בְּהֵם שְׂכִיחִי – מְצוּיִים בְּאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל הַמְכִּיא גֹט
מִהַמְּקוֹמוֹת הַמְּבֻלָּעוֹת לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ רִקְס וְחָגַר, אֹמֵר 'בִּפְנֵי
נִכְתַּב וּבִפְנֵי נִתְּחָם' מְשׁוּם שֶׁהִדְרִים בְּהֵם לֹא שְׂכִיחִי – אֵינֶם מְצוּיִים
בְּאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל, וְלִכְּנֵן גַּם מְקוֹמוֹת הַסְּמוּכִים לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל הֵם בְּכָלֵל
מִדִּינַת הָיִם. וְאֲתָא רַבִּי אֶלְעָזָר לְחֻלּוֹק גַּם עַל רַבֵּן גְּמִלְיָא וְלְמִימַר
שֶׁאֲפִילוּ אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת הַמְּבֻלָּעוֹת כְּגוֹן כְּפַר לֹדִים נְמִי לֹא – אִף
הֵם אֵינֶן יוֹצֵאוֹת מִכָּלֵל מִדִּינַת הָיִם לִגְבִּי תַקְנַת 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי
נִתְּחָם', כְּדִי שְׂלֵא תְּחִלּוֹת בְּמִדִּינַת הָיִם – שִׁיְהִיָּה דִּין כֹּל הַמְּדִינּוֹת
שֶׁבְּחוּץ לֶאֱרֵץ שְׁוֹהָה, שֶׁלֹּא חֲלָקוּ חֲכָמִים בְּגִזְרֵתָם.

הַגְמָרָא מִבְּרִירַת אֶת שִׁיטַת חֲכָמִים הַמּוֹבָאֵת בְּמִשְׁתַּיְנִי: תַּנּוּ,
וְחִקְמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צִרִיךְ שִׂיאָמָר 'כִּפְנֵי נִכְתַּב וּכִפְנֵי נִתְּחָם' אֵלֶּא
שְׁלִיחַ הַמְכִּיא גֹט מְבִיחָה הֵם לֶאֱרֵץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן שְׁלִיחַ הַמּוֹלִיד אֶת
הִגַּט מֵאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל לְמִדִּינַת הָיִם.

הַגְמָרָא מְדַקְדָּקָה, מְכַלֵּל דְּבָרֵי חֲכָמִים נִרְאָה דְּתַנּוּ קָמָא שִׁסְתָּם אֶת
דִּין הַמּוֹלִיד גֹּט לְמִדִּינַת הָיִם, חוֹלֵק עַל דְּבִרְיָהֶם, וּסְבָר שְׁמוּלִיד גֹּט
מֵאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל לְמִדִּינַת הָיִם לֹא צִרִיךְ לֹמֵר 'בִּפְנֵי נִכְתַּב וּבִפְנֵי
נִתְּחָם'.
מֵאִי לֹא בְּהָא קְמִיפְלִי – לְכַאוּרָה נִרְאָה לִפְרֹשׁ שֶׁנִּחְלָקוּ בְּאוֹפֵן זֶה,
דְּמָר כְּפָר – תַּנָּא קָמָא סָבַר שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה הוּא כְּרַבָּה, לְפִי שְׂאֵין
בְּקִיָּאִין לְשִׁמָּה,

ג'ס'ט'ן. ה'מב'יא ג'ט - פ'רק ראשון ד'ף ד' עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)" קפ'ט תוספות רש"י

1 ובי תימא און מראווייטא מתנינן לה - להא דרב נחמן. אי הכי אומר היה רבי מאיר
2 דבר תורה מיבעי ליה - למימר. דהוה ליה לרב נחמן, דאמורא הוא, לפרושא למילתא,
3 דלא תיפוק חורבא מיניה. ולמיתני הכי: אומר היה רבי מאיר: דבר תורה אפילו מצאו
4 באשפה וכו'. יש הכי גורסים: ובי לא בעי רבי אלעזר חתימה היכא דליכא עדים כלל -

כלומר, כי לא חתימי סהדי עליה כלל - שפיר
5 טפי מהשתא, דחתימי עליה ושלא לשמה. דהוה
6 ליה מזויף מתוכו. במזויף פתוכו - שחתם
7 עליו קרוב או פסול, או שלא לשמה. ומעיקרא
8 אמאי לא מוקמינן לה ברבי יהודה - דטרחין
9 ומחדרין "ובי תימא" כמה לישני לאוקמיה כרבי
10 מאיר או כרבי אלעזר. הילכתא כרבי אלעזר
11 בניסין - בהא מילתא. דבלא עדים חתומים -
12 כשר. והכי מוקמינן בפרק בתרא (קדושין פ"ב).
13 ואמר אביי עיירות הללו - שהוסיפו, סמוכות
14 לארץ ישראל - הך רקס וחדג דרבנן גמליאל.
15 הך רבי אלעזר הוי סמוכות טפי, שאף
16 מובלעת הן בתחומה, אלא שאינן מארץ
17 ישראל. דתנא קמא סבר: הני לא צריכי, משום
18 דסמוכות. ואתא רבן גמליאל לאוסופי סמוכות,
19 ומודי במובלעות. ורבי אלעזר הוסיף את
20 המובלעות. והכי דמי מובלעות - כגון עירות
21 שמנה הכתוב במזרחא של ארץ ישראל להיות
22 לגבול, כדכתיב (במדבר לד) "ותחתיתם לכם
23 לגבול קדמה מחצר עינן" וגו', ומנה על הגבול
24 עירות רבות. ומנה וזהלן חוצה לארץ ישראל,
25 ויש מהם שטולטות מחברותיהן לצד המזרח
26 ארבע וחמש פרסאות. ומסילה ההולכת מזו לזו
27 הוא הגבול, ועיירות העומדות חוץ למסילה
28 לפניו מבליטת העיר הבולטת - קרי לה
29 מובלעת בתוך התחום, ואפילו הכי אינה מארץ
30 ישראל. הווא אתרא - שבין כפר לודים ללוד.
31 והוי - ורוק כמבי כובי לפומבדיתא. מאי לאו
32 בהא קמיפלגי כו' - ודרבה ורבא תנאי היא. לא
33 שבידו - דיש חירום בנינים. מתרין לשעמיה -
34 מתרין לכולהו תנאי כותיה. ואתא רבי אלעזר
35 לשיביר דמובלעות נמי לא - כלומר, אף על גב
36 דגמירי - לא נפקי מכלל מדינת הים. שלא
37 תחלוץ במדינת הים - מאחר שגזירי במדינת
38 הים - לא נתנו חלוץ דבר. והני

והתנא ונתנו לה - פ'ש'ר! וכי תימא: אָנן מראווייטא
קא מתנינן לה, אי הכי, "אומר היה רבי מאיר דבר
תורה" מיבעי ליה! אלא לעולם רבי אלעזר היא, וכי
לא בעי רבי אלעזר חתימה - היכא דליכא עדים
פללי, היכא דאיכא עדים - בעי. דאמר רבי אבא:
מוֹדָה רבי אלעזר במזויף מתוכו שהוא פסול. רב
אשי אמר: הא מני? רבי יהודה היא, דתנן: רבי
יהודה פוסל, עד שתתא פתיכתו וחתימתו בתלוש.
ומעיקרא מאי טעמא לא מוקמינן לה כרבי יהודה?
מתהדינן ארבי מאיר - דסתם מתניתין רבי מאיר
מהדינן ארבי אלעזר - דקיימא לן הילכתא כותיה
בג'טין. תנן, רבן גמליאל אומר: אף המביא מן הרקס
ומן החצר; רבי אלעזר אומר: אפילו מקפר לודים
ללוד; ואמר אביי: בעיירות הסמוכות לארץ ישראל
ומובלעות בתחום ארץ ישראל עסקינן, ואמר רבה
בר בר חנה: לדידי הוי לי ההוא אתרא, והוי כמבי
כובי לפומבדיתא; מפלל דתנא קמא סבר: הני לא
צריכי. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: לפי שאין
בקיאין לשמה, והני גמירי, ומר סבר: לפי שאין עדים
מצויין לקיימו, והני נמי לא שכיחי? - לא, רבה מתרין
לשעמיה, ורבא מתרין לשעמיה. רבה מתרין לשעמיה,
דכולי עלמא - לפי שאין בקיאין לשמה, והכא
בהא קמיפלגי: תנא קמא סבר: הני פיון דסמוכות
מיומר גמירי, ואתא רבן גמליאל למימר: מובלעות
גמירי, סמוכות לא גמירי, ואתא רבי אלעזר למימר:
מובלעות נמי לא, שלא תחלוץ במדינת הים. רבא
מתרין לשעמיה, דכולי עלמא - לפי שאין עדים
מצויין לקיימו, ותנא קמא סבר: הני פיון דסמוכות
מובלעות גמירי, מובלעות שכיחי, סמוכות לא שכיחי, ואתא רבי
אלעזר למימר: מובלעות נמי לא, שלא תחלוץ במדינת הים. תנן, והכמיס אומרים: אינו
צריך שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם" אלא המביא ממדינת הים והמוליד; מפלל דתנא
קמא סבר: מוליד לא צריך. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: לפי שאין בקיאין לשמה,
והני

והתנא ונתנו לה כשר - לכתחילה נמי כשר לכתום וליתן, בדפרכ "כל הגט" (גיטין כ"ב).
וב"הכותב" (כתובות פ"א). מוכיח מדרב נחמן דהכא דלמחזיו כשיקרא לא
חישינן. ועוד, תנן בפרק "כל הגט" (גיטין כ"א): הכותב טופסי גיטין - צריך שיניח מקום
האיש והאשה, וקאמר בגמרא: משום קטטה ורבי מאיר היא, או משום תקנת עגונות. משמע:
במצאו באשפה, דלא שייכי הני טעמי - שרי
אפילו לכתחילה. ומאן דמפרש נמי הוות: משום
תקנת סופר, ורבי אלעזר היא - משמע דלרבי
מאיר אין צריך להניח כלום, ושרי לכתוב הכל.
הא דלא קאמר הכא: חתמו ונתנו לה - אומר
רבינו תם: משום דהוה משמע דלא סגי דלא עביד
הכי, ואם תאמר: ומאי שנא דבעי לרבי מאיר
לכתחילה כתיבה בתלוש, למאן דמוקי מתניתין
דמחזיר כרבי מאיר, ושלא לשמה - שרי אפילו
לכתחילה? ואומר רבינו תם: דלגבי לשמה לא
חישינן אין מיידי גט לעדים שאינו כתוב לשמה
שיחתמו גם הם שלא לשמה, דכיון ידיעי דצריך
לשמה - לא אתו למטעי. אבל במחזיר, אי כתב
לה במחזיר - זימנן דמישתלי, ואין נוכחין
לחלוש, וחומי. ויזמנן רבי אלעזר במזויף
מתוכו - תימא דרבינו יצחק: מה עין שלא לשמה
למזויף מתוכו, שחתומים בו קרובין או פסולים?
דהחם בדין מיפסיל, משום דלמא אתי למיסמך
עילוייהו להשיאה או להצריא ממון על פיהם. אף
על פי שהדבר אמת - אין לעשות אלא בעדות
כשר, כדאמר בפרק "ארבעה אוחין" (בבמות לא.ב).
גיטין גבי עדים - זימנן דהווי כתיבה ומסירה,
ורחמנא אמר: "מפיהם" ולא מפי כתבם. אבל
הכא, שהעדים כשרים, אלא שחתמו שלא לשמה
- מה תקלה יש בכך אם נסמך עליהן? וליכא
למימר דאי שרינן בחתמו שלא לשמה יבא
להכשיר זימנן דחתמו תחלה וכתבו גט על גבי
חתמתן, והחם ליכא עדות כלל. דאם כן, מטעם
זה גם בשאר שטרות היה לנו להצריך חתימה
לשמה! ויש לומר: דמכל מקום איכא למיגזר
חתימה אטו כתיבה, דאם אין עושין חתימה
לשמה - גזרינן פן לא יכתבו גם הכתיבה לשמה.
הא מני רבי יהודה היא - אף על גב דבריש
פרק שני (גיטין ט"א), דאמר קמא רבי יהודה
מצריך "בפני נכתב ובפני נחתם" - בהא סבר לא
כרבי יהודה. עד שתהא כתיבתו וחתימתו
בתלוש - ואם תאמר: ולמה ליה למינקט
"וחתימתו"? כיון שהיתה כתיבה בתלוש - אי
אפשר לחתימתו שתהא במחזיר! ויש לומר:
דמשכחת לה שכתבו על אילן תלוש, ואחר כך
נשטע והשריש, וחתימה. דקיימא לן הילכתא
כרבי אלעזר בגיטין - משום דמיידי הכא בעינן
נקט גיטין, אבל הלכה כמותו אף בשאר שטרות.

תנן המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים - ומרישא דמתניתין: המביא גט ממדינת הים, דמשמע דוקא ממדינת הים לארץ ישראל - לא מצי למיפדך, דלעולם באותה מדינה במדינת הים נמי צריך, ונקט הכי לאפוקי רקס חגרה. **אלא** אימא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא צריך - ואם תאמר: ואמאי נקט "ממדינה למדינה"? ניתני: המביא גט באותה

מדינה במדינת הים צריך כו' - הא בארץ ישראל אין צריך באותה מדינה, והוא הדין ממדינה למדינה. דלרבה אין דילול בין אותה מדינה ובין ממדינה למדינה! ויש לומר: דנקט הכי לאשמעינן דלא נימא דממדינה למדינה בארץ ישראל צריך נמי משום קיום, כרבא - קא משמע לן דאין צריך, דטעמא לאו משום קיום. אי נמי, משום דשכיחי עולי רגלים, כדמסיק. **א** מההיא הוה אמנא הני מילי דיעבר - פירש בקונטרס: אי מדיוקא דרישא. ופירש כן משום דאסיפא לא הוי מצי למימר "הני מילי דיעבר", דהא בהדיא קתני: אין צריך, דמשמע לכתחילה, ומיהו, לשון "אי מההיא" - לא משמע הכי, ונראה דיש ליישב: דהכא שייך למיתני "אין צריך" בדיעבר, כלומר: אין צריך לטילו הימנה כשלא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם", דאמר לקמך כיצד עשה - ויטלנו הימנה, ודחוי ויתן לה בפני שנים, ואמר "פני נכתב ובפני נחתם", אבל קשה: דאמרין בריש פרק שני (גיטין טו, א): המביא גט ממדינת הים ואמר "בפני נכתב, אבל לא בפני נחתם" כו' - פסול, ופריך בגמרא: תנינא חדא וזמנא: המביא כו' ומשני: אי מההיא - הוה אמנא צריך, ואי לא אמר - כשר, ודחיזי הוה מצי למימר הכי! דא אמרין הכא דאי לא תנא אלא חד בבא הוה אמנא בארץ ישראל לכתחילה צריך, מכלל דבמדינת הים - אפילו בדיעבר נמי צריך! ויש לומר: דמאחר דתנא הכא תרי בבי לאשמעינן דארץ ישראל אפילו לכתחילה אין צריך - אם כן מהשתא מצינן למימר דהא דצריך במדינת הים - היינו לכתחילה, אבל בדיעבר - כשר, להכי אינצטרך מתניתין דפרק שני. ועוד נראה לרבינו יצחק דהכי פירושו: הני מילי דיעבר - שלא ראה כתיבת הגט וחתמתו, דיכול ליתנו לה בארץ ישראל, אבל לכתחילה - צריך שיראה כתיבת הגט וחתמתו, כדי שיוכל לומר "בפני נכתב", קא משמע לן דלא צריך. ובמדינת הים לא אם לא ראה כתיבת הגט וחתמתו - אין יכול להביאו וליתנו לה, ואם הביא ותנו - הוה אמנא דכשר, אי לא מתניתין דפרק שני, והשתא מיתרעז נמי פירכא קמיתא.

כיון דאיכא עולי רגלים מישבח שכחי - ואף

על גב דלענן מתחא שלא בפניו אמרין

ב"חזקת תבאים" (בבא בתרא לחב, טסח יחידה

וגליל כשעת חירות דמי, ולא הוי מתחא - היינו

משום דאין המחזיק דרכו לחזר אם עשו מתחא.

אבל הכא, שמתחא אחר עדים המכירים חתימת

העדים - מצויין לקיימו, ואם תאמר: דלפנן (א, נ)

משמע איפכא, גבי בני מחזא דיידי ומצרכי

"בפני נכתב" משכונה לשכונה, אטו במחזא מי

לא הוה מתחא? ויש לומר: דהתם אפילו ימחה בפני בני

לענין קיום, כיון דיידי - לא ימצא קיום כשיצטרך להם.

ואמר רבי יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל כו' - בלא רבי יצחק נמי יש להוכיח דבארץ ישראל היתה, דבחוזה לארץ באותה

הגמוניא נמי צריך לרבה, כיון דאין בקיאן לשמה. **שהיו** מקפידין זה על זה - וחירות דידהו הוי טפי מחירות דיהודה וגליל. **רבה**

נכתבי מהגמוניא להגמוניא: והא רבה לא חיש לאיחלופ, כיון ד"דיעבר" לא מהני ויש לומר: דמתחילה לא הוי מתקנין "בפני נכתב" משום איחלופ. אבל כיון דתקינו משום לשמה במדינת

הים - תקנו שיאמר בכל מקום, אף בארץ ישראל **אלא** מאי בינייהו - לא הוה מצי למיבעי: מאי בינייהו, דאכתי איכא בינייהו

מקומות דלא קביעי בתי דינין, או שמקפידין זה על זה.

והני גמירי, וקור סבר: לפי שאין עדים מצויין לקיימו, והני נמי לא שכיחי! - רבה מתרין לטעמיה, ורבא מתרין לטעמיה. רבה מתרין לטעמיה: דכולי עלמא - לפי שאין בקיאין לשמה, והכא בגזירת מוליד אטו מכא קמפילגי, דתנא קמא סבר: לא גזרינן מוליד אטו מכא, ורבנן פתראי סברי: גזרינן מוליד אטו מכא. ורבא מתרין לטעמיה: דכולי עלמא - לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ורבנן פתראי לפרושי לטעמיה דתנא קמא הוא דאיתו. תנן: המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים - צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", הא באותה מדינה במדינת הים - לא צריך. לרבא ניהא, לרבה קשיא! - לא תימא: הא באותה מדינה במדינת הים - לא צריך, אלא אימא: ממדינה למדינה בארץ ישראל - לא צריך. - הא פהדיא קתני לה: המביא גט בארץ ישראל, אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם"! - אי מההיא, הוה אמנא הני מילי דיעבר, אבל לכתחילה לא קא משמע לן. ואיפא דמותיב לה הכי: הא ממדינה למדינה בארץ ישראל - לא צריך. לרבה ניהא, לרבא קשיא! - לא תימא: ממדינה למדינה בארץ ישראל - לא צריך. אלא אימא: הא באותה מדינה במדינת הים - לא צריך. - אלא המביא ממדינה למדינה בארץ ישראל, מאי? צריך? ליתני המביא ממדינה למדינה סתם! - לעולם ממדינה למדינה בארץ ישראל נמי לא צריך, דכיון דאיפא עולי רגלים מישבח שכיחי. - תינח בזמן שפית המקדש קיים; בזמן שאין בית המקדש קיים מאי איפא למימר? - כיון דאיפא בתי דינין דקביעי - מישבח שכיחי. תנן, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו מהגמוניא להגמוניא, ואמר רבי יצחק: עיר אחת היתה בארץ ישראל ועססיות שמה, והיו בה שני הגמוניות שהיו מקפידין זה על זה, לפיכך הוצרכו לומר מהגמוניא להגמוניא. לרבא ניהא, לרבה קשיא! - רבה אית ליה דרבא. - אלא מאי בינייהו? - איפא בינייהו, דאתויהו בי תרי; אי נמי, באותה

מדינה במדינת הים. תנן: המביא גט ממדינת הים, ואינו יכול לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אם יש עליו עדים - ותקיים בחותמיו; והיונן בה, מאי "ואינו יכול לומר"?

אלימא

אבל לענין קיום, כיון דיידי - לא ימצא קיום כשיצטרך להם. **ואמר** רבי יצחק עיר אחת היתה בארץ ישראל כו' - בלא רבי יצחק נמי יש להוכיח דבארץ ישראל היתה, דבחוזה לארץ באותה הגמוניא נמי צריך לרבה, כיון דאין בקיאן לשמה. **שהיו** מקפידין זה על זה - וחירות דידהו הוי טפי מחירות דיהודה וגליל. **רבה** נכתבי מהגמוניא להגמוניא: והא רבה לא חיש לאיחלופ, כיון ד"דיעבר" לא מהני ויש לומר: דמתחילה לא הוי מתקנין "בפני נכתב" משום איחלופ. אבל כיון דתקינו משום לשמה במדינת הים - תקנו שיאמר בכל מקום, אף בארץ ישראל **אלא** מאי בינייהו - לא הוה מצי למיבעי: מאי בינייהו, דאכתי איכא בינייהו מקומות דלא קביעי בתי דינין, או שמקפידין זה על זה.

אלימא

וחני גמירי - דארץ ישראל. לפרושי **טעמא דתנא קמא** - דאידהו נמי מוליד ומביא סבירא ליה, אלא חד מנייהו נקט. **הא באותה מדינה** - ומעיר לעיר. **לא צריך** - ואף על גב דאין בקיאן לשמה, הואיל ועדים מצויין לקיימו - לא צריך. **אי מההיא** - מדיוקא דרישא. **הוה אמנא הני מילי דיעבר** - דאי מיייתי ממדינה למדינה בארץ ישראל, ולא נכתב לפניו - אין צריך ליפסול שליחותו על כך. **אבל לכתחילה** - אי הוה ממילין - הוה מורטין ליה דליון עליה. **קא משמע לן** - משנה יתירא דסיפא. **דלא צריך**, **ואיכא דמותיב הכי כו'** - וניחא ליה למידק מרישא ולאחורבי, ולא לאחורבי מסיפא דקתני בהדיא: המביא גט בארץ ישראל אינו צריך, אלמא טעמא משום לשמה הוא. דמשום דברישא תני בהדיא "ממדינה למדינה", וסיפא לא תנא "ממדינה למדינה", ואי הוה מותיב ליה מניה - הוה משני ליה דבאותה מדינה עצמה קאי. ואף על גב דהוה מותבין ליה: מכלל דמדינת הים באותה מדינה נמי לא צריך - סוף סוף הדר הוה ליה דוקא. לעולם טעמיה למדינה בארץ ישראל לא צריך - כדקא דייקת, ולא תיסקי לרבא. **כיון דאיכא עולי רגלים** - שכחי עדים לקיימו, והא דאמרן לעיל בריש שמעתי: ממדינה למדינה בארץ ישראל איכא בינייהו - ליתא, וסמי ליה מהכא. בתי דינין דקביעין - בעיירות, כתקנת עזרא בשני ובחמישי, ומצוות שיירות שהולכות לדון במקום הוועד. **מקפידין זה על זה** - שלא ילך בן הגמוניא זו להגמוניא זו. **לרבה קשיא** - דהא ארץ ישראל הוה, ובקיאן לשמה, ומשום דלא שכיחי לקיימו אצרכו. **רבה אית ליה דרבא** - דממדינה למדינה בארץ ישראל, היכא דקפדי ולא שכיחי עדים - צריך למימר. אבל רבא לית ליה דרבה, דאי שכיחי עדים - לא חיישין לאין בקיאן, דכולהו בקיאן. **אלא מאי בינייהו** - אתרויהו שנייה מהדר. אשניו קמא דשנין: כיון דאיכא עולי רגלים כו', וחו ליכא למימר ממדינה למדינה מצריך רבא. בין אשניו דאמרין דרבה היכא דקפדי - מודי בה, דבעינן נמי לקיימו. ומששתא ממדינה למדינה בארץ ישראל לא אפילונו בה, דאי קפדי - מודה בה רבא, דהא אית ליה דרבא. ואי לא קפדי - מודי בה רבא, דהא שכיחי לקיימו משום קביעותא דבתי דינין, ומאי בינייהו כלומר, חסרו להו הך טעמי דאוקימנא פלוגתיהו לעיל! ומשני: דאי חסרי להו, וסמי הוה מנייהו, ופשו להו תרי טעמי: באותה מדינה במדינת הים, והיכא דאתויהו בי תרי ממדינת הים, רבה מצריך, רבא לא מצריך. ואינו יכול - מפרש ואילו מאי היא. יתקיים בחותמיו - יכא מהמכרים החתימה, וכשר.

חיון

קִשְׁיָא, מדוע לא מחייבים גם את המביא גט ממדינה למדינה בארץ
 ישראל לומר כן, הרי אין עדים מצויים לקיימו אפילו ששניהם
 בארץ ישראל.
 מתרצת הגמרא, לא תימא שממדינה למדינה בארץ ישראל לא
 צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', אלא אימא - תאמר לדייק
 מדברי התנא, שדווקא ממדינה למדינה במדינת הים צריך לומר,
 הן בתוך אותה מדינה עצמה במדינת הים, כגון מעיר לעיר, לא
 צריך לומר, ודין זה מיושב באמצעותו של רבא, שהרי באותה
 המדינה עצמה מצויים עדים לקיים את הגט.
 דוחה הגמרא, אם נאמר כן, שבאותה מדינה במדינת הים אין צריך
 לומר, אבל ממדינה למדינה בארץ ישראל מאי - מה תאמר דינו,
 שהוא צריך לומר, וכדעת רבא שטעם התקנה הוא משום שאין
 עדים מצויים לקיימו, וגם במדינה למדינה בארץ ישראל יש לחוש
 לזה, אם כן ליתני - יאמר התנא המביא ממדינה למדינה פתם -
 בלא שיפרש התנא דווקא המביא ממדינה למדינה במדינת הים.
 הגמרא מתרצת את דברי רבא באופן אחר: לעולם שליח המביא
 גט ממדינה למדינה בארץ ישראל נמי לא צריך - אפילו לדעת רבא
 שהטעם הוא משום שאין שירות מצוות אין מחייבים אמירה
 בארץ ישראל, דכיון דאיכא עולי רגלים מישב שכיחי - כיון שיש
 בארץ ישראל אנשים הבאים ממדינה למדינה לקיים מצות עליה
 רגל, יש עדים מצויין לקיימו.
 מקשה הגמרא, תינח בזמן ששירת המקדש קיים, שהיו עולי רגלים,
 אבל בזמן שאין בית המקדש קיים, מאי איכא למימר - מהו החילוק
 במביא גט ממדינה למדינה בין מדינת הים לארץ ישראל, והלא
 בשניהם אין העדים מצויים לקיימו.
 מתרצת הגמרא, כיון דאיכא - ישנם בארץ ישראל בכל העירות
 כתי דיני דקביעי - שתיק עזרא שהיו בתי דין וישיבים בימי שני
 וחמישי בעירות שבארץ ישראל, מישב שכיחי - השיירות
 מצויות גם בין מדינה למדינה בגלל הבאים לדרך.
 הגמרא חוזרת ומקשה ממשתניו על דברי רבא: תנן, רבן שמעון בן
 גמליאל אומר, אפילו המביא גט מהממלכה להממלכה - משלטון
 אחד לשלטון אחר באותה מדינה, גם הוא צריך לומר 'בפני נכתב
 ובפני נחתם'. ואמר רבי יצחק, דברי רבן שמעון בן גמליאל
 מתפרשים בעיר אחת שהיתה בארץ ישראל, ועסקיות שמה, והיו
 בה שתי הממלכות שהיו מקפידין זה על זה - לא היו מניחים לבני
 שלטונם ללכת לשלטון השני, לפיכך הוצרכו חכמים לומר
 שהמביא גט מהממלכה להממלכה צריך לומר 'בפני נכתב ובפני
 נחתם'. לרבא ניקח - לשטית רבא מיושב, שמכיון שהיו מקפידים
 זה על זה לא היו השיירות מצויות ביניהם ולא היו עדים מצויין
 לקיימו, אבל לרבא נקשא - הלא שניהם היו בארץ ישראל
 שבקיאין לשמה.
 מתרצת הגמרא, רבא אית ליה דרבא - רבא הסובר שסיבת תקנת
 האמירה היא משום לשמה, מודה אף הוא שבמקום שאין שיירות
 מצויות חוששים גם לטעם של קיום הגט כרבא.
 שואלת הגמרא, אלא מאי בינייהו - מאחר שמודה רבא לרבא ואף
 הוא סובר שחוששים לקיום הגט מהם הבדלי הדין בשיטותיהם.
 משיבה הגמרא, איכא בינייהו - יש ביניהם מחלוקת בשני אופנים
 בהם מחמיר רבא. א. בגט דאיתיה ב' תרי - שהובא ממדינת הים
 על ידי שני אנשים ששלח הבעל יחידה, לשיטת רבא שיש לחשוש
 שהוא לא נכתב לשמה, צריכים השליחים לומר. אבל לרבא
 השנים שהביאוהו מצויים לקיימו. ב. אי נמי - אופן נוסף של חילוק
 דין בין רבא לרבא, במביא גט ממקום למקום בתוך אותה מדינה
 במדינת הים, לדעת רבא יש לחשוש שבני מדינת הים אינם
 בקיאים לשמה, ולדעת רבא אין לחשוש לכך, וכיון שעדים מצויין
 לקיימו אין צריך אמירה. הגמרא מקשה על שיטתו של רבא: תנן
 לקמן (ט), שליח המביא גט ממדינת הים ואינו יכול לומר בפני נכתב
 ובפני נחתם, אם יש עליו עדים, ותקנים הותרתו - יבואו עדים
 להעיד שהם מכירים את החתימות שעליו, ויכשירו את הגט גם
 בלי אמירה זו. והיונן בה - והקשנו בביאור משנה זו, מאי ואינו
 יכול לומר, כלומר, מי הוא השליח שאינו יכול לומר כן,

והני - בני ארץ ישראל נמי - יודעים דין זה, ולכן המביא גט
 מארץ ישראל אינו צריך לומר כן, ופר סבר - חכמים סוברים,
 שטעם התקנה כרבא לפי שאין עדים מצויין לקיימו, והני - בני ארץ
 ישראל נמי לא שכיחי - גם אינם מצויים במדינת הים, ולכן גם
 המביא גט מארץ ישראל למדינת הים צריך לומר כן. נמצא שרבה
 ורבא נחלקו במחלוקתם של תנא קמא וחכמים.
 דוחה הגמרא, רבא מתייר לטעמיה - רבא מתיר כדעתו, וכן רבא
 מתייר לטעמיה - גם הוא מתיר כדעתו. רבא מתייר לטעמיה, דכולי
 עלמא - הכל מודים שטעם התקנה הוא לפי שאין בקיאים לשמה,
 ולפיכך היה מן הדין שהמוליך גט מארץ ישראל למדינת הים לא
 יצטרך לומר, והכא - במשנתינו, בגזירת מוליך גט ממדינה למדינה
 - התנאים נחלקו האם גזרו חכמים שגם שליח המוליך גט מארץ
 ישראל למדינת הים צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', כשם
 שתקנו במביא גט ממדינת הים לארץ ישראל. ותנא קמא סבר, לא
 גזרינן מוליך גט מארץ ישראל למדינת הים, ולא גזרינן גט מארץ ישראל
 למדינת הים משום המביא. ורבא מתייר - חכמים סברי, גזרינן על
 המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים, אלא מביא - כדי שלא יטעו
 שאף השליח המביא גט ממדינת הים לארץ ישראל, אינו צריך
 לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'.
 הגמרא מפרשת את דברי התנאים במשנה לשיטתו של רבא: ורבא
 מתייר לטעמיה, דכולי עלמא - הכל מודים שאכן טעם התקנה הוא
 לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ולפי זה אין מקום לחלק בין מביא
 גט ממדינת הים למוליך גט מארץ ישראל, ורבא מתייר - חכמים
 שהובאו דבריהם בסוף לא באו לחלוק, אלא לפרושי טעמיה ותנא
 קמא הוא דאית - הם באו לפרש את דברי תנא קמא, שהוא סובר
 שגם המוליך גט מארץ ישראל למדינת הים הוא בכלל התקנה.
 הגמרא מקשה על שיטתו של רבא: תנן, המביא גט ממדינה למדינה
 במדינת הים צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. מדייקת הגמרא,
 הא (אבל) איתיה אותה מדינה במדינת הים - משמע מכאן שהמביא
 מעיר לעיר בתוך אותה מדינה במדינת הים לא צריך לומר כן.
 לרבא ניקח - לרבא הסובר שטעם התקנה הוא לפי שאין עדים
 מצויין לקיימו מיושב דין זה, שכיון שבתוך מדינה אחת מצויים
 עדים המכירים את חתימות עדי הגט אין לחשוש לקיימו, אלא
 לרבא הסובר שטעם התקנה, לפי שאין בני מדינת הים בקיאים בדין
 לשמה, קשא, הרי אף באותה מדינה במדינת הים יש לחוש שמה
 הגט לא נכתב לשמה.
 מתרצת הגמרא, לדעת רבא יש לדייק בדברי המשנה באופן אחר.
 לא תימא הן בתוך אותה מדינה במדינת הים לא צריך, כיון
 שבאמת באופן זה צריך לומר, אלא אימא - מדייק מהמשנה
 שהמביא גט ממדינה למדינה בתוך ארץ ישראל לא צריך לומר,
 משום שכל בני ארץ ישראל בקיאים לשמה. הגמרא מקשה על
 דיוק זה, הא מתייר קתני לה - הלא דין זה כתוב במפורש בסוף
 משנתינו המביא גט בארץ ישראל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני
 נחתם, גם במביא ממדינה למדינה בתוך ארץ ישראל.
 מתרצת הגמרא, אי מההיא - אם באנו ללמוד דין זה רק מדיוק
 דבריו של התנא ברישא, הנה אמינא - היה אפשר לטעות ולומר
 הני מילי דיעבד - דין זה נאמר רק בדיעבד שאם נתברר שהשליח
 לא ראה את כתיבתו, כיון שכבר נעשה הדבר מכשירים את הגט,
 אבל לכתחילה - אם היה השליח שואל קודם לכן לחכמים, לא היו
 מניחים לו להיות שליח אלא אם הוא ראה את כתיבתו של הגט
 וחתימתו. קא משמע לן - מלמד אותנו התנא בסיפא שאף
 לכתחילה אין צריך השליח לראות את כתיבת הגט.
 הגמרא מקשה על שיטתו של רבא: ואיכא פתויב על הכי - יש
 שמדייקים מדברי המשנה באופן שונה, ומקשים על דברי רבא.
 שנינו במשנה 'המביא גט ממדינה למדינה במדינת הים צריך
 לומר' וכו', ויש לדייק הא ממדינה למדינה בתוך ארץ ישראל לא
 צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. לרבא ניקח - לרבא הסובר
 שטעם התקנה הוא משום שאין בני מדינת הים בקיאים לשמה,
 מיושב דין זה, שמכיון שבני ארץ ישראל בקיאים לשמה אין סיבה
 להצריך את המביא גט בתוך ארץ ישראל לומר כן. אבל לרבא
 הסובר שטעם התקנה הוא משום שלא היו עדים מצויים לקיימו

הזמנים לאחר שלמדו בני מדינת הים שצריך לכתוב לשמה. ורב
הוא השיב שלאחר שלמדו נבטלה תקנת האמירה.
מקשה הגמרא, אי הכי חד גמי – אם כך שמדובר לאחר שלמדו,
מדוע שלח אחד שמביא גט צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.
מתרצת הגמרא, גזירה שפא יחזור דבר לקלקולו – חכמים חששו
שלא יחזור המצב שהיה מלפנים, ולא ידעו בני מדינת הים שצריך
לכתוב גט לשמה, ולפיכך השאירו את התקנה על מקומה.
שואלת הגמרא, אי הכי בי תרי גמי – אם כך שהתקנה קיימת, גם
שנים שהביאו גט יצטרכו לומר בפנינו נכתב ובפנינו נחתם. עונה
הגמרא, בי תרי דמייתו גמיא – שנים שמביאים גט, הוא מילתא
דלא שכיחא ומילתא דלא שכיחא לא גזיר רבן – חכמים לא
גזרו גזירותם במקרים שאינם מצויים. שואלת הגמרא, והא אשה
דלא שכיחא – הלא גם מקרה שאשה תביא את גיטה בעצמה
ממדינת הים בתורת שליח הוא לא שכיח, ותנן, האשה עצמה
מביאה גיטה ובלבד שהיא עצמה צריכה לומר בפני נכתב ובפני
נחתם, ומוכח שהתקנה קיימת גם במקרים שאינם שכיחים. עונה
הגמרא, שלא תחלוץ בשליחות – חכמים לא רצו לחלק בין שליח
לשליח, ואף במקרה שאינו שכיח תקנו שיאמר בפני נכתב ובפני
נחתם, כדי שלא יטעו ויפטרו את השליח מלומר כן גם במקרה
שכיח. אבל בשני שליחים לא תקנו שיאמרו כן, ולא חששו שיטעו
בינם לבין שליח אחד.
שואלת הגמרא, אי הכי – אם כך שחכמים לא חילקו בין שליח
לשליח, בעל גמי – גם בעל שמביא גט ממדינת הים צריך היה
לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אלמא תניא – מדוע שנינו בברייתא,
הוא עצמו שהביא גיטו אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם.
עונה הגמרא, טעמא מאי אמור רבן – מה הוא הטעם שחכמים
אמרו שצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, דילמא אתי בעל מערער
ופסיל ליה – שמה אחרי נתינת הגט לאשה יבוא הבעל ויערער
שהגט לא נכתב לשמה, השתא מינקט נקיט ליה בידה – עכשיו
שהוא תופס את הגט בידו ומביא אותו, ויערעור קא מערער עליה – וכי
נחשוש שאחר כך יערער על כשרותו.
הגמרא מוסיפה להקשות על רבה: תא שמע, המביא גט ממדינת
הים ותנן ליה ולא אמר ליה בפני נכתב ובפני נחתם, אם נתקנים
בחותמיו – אם העידו שני עדים שחתומות העדים בגט אינם
מוזיפות, הגט בשר, ואם לאו – שלא קיימו את החתימות, הגט
פסול. כדי אומר, לא הוצרכו שליחי הגט לומר בפני נכתב ובפני
נחתם כדי להחמיר עליה ולומר שלא די בקיום החתימות, אלא
להקל עליה, שלא תצטרך לחזר עליה עדי קיום. לרבא נחא, שהרי
דברי הבריתא מתאימים לעושה שיטתו שטעם התקנה בגלל חשש
שהגט מוזיק, אבל לרבא שהתקנה היתה מחשש שהגט נכתב שלא
לשמה, קשיא מדוע די בקיום החתימות, הלא בכך אין ראייה
שהגט נכתב לשמה. מתרצת הגמרא, הקא במאי עסקין לאחר
שלאמרו בני מדינת הים שצריך לכתוב את הגט לשמה.
שואלת הגמרא, והאמרת – והרי אמרנו לעיל שגם אחרי שלמדו
השאירו חכמים את התקנה על מקומה, גזירה שפא יחזור הדבר
לקלקולו. עונה הגמרא, הבריתא מדברת בשניית – כשהאשה
הספיקה בינתיים להנישא לאחר, אף שלא עשו כפי התקנה לא
הקפידו חכמים להוציאה מבעלה משום כך, אלא די בזה שיקיימו
את הגט, ונדע שהגט אינו מוזיק.
שואלת הגמרא, אי הכי – אם כך שרק כשניסת לא פסלו חכמים
הגט, איך שנינו בברייתא, הוי אומר, שלא הוצרכו לומר בפני
נכתב ובפני נחתם להחמיר עליה אלא להקל עליה, הרי קודם
שניסת כן החמירו עליה, שאפילו אם קיימת את הגט צריך לומר
בפני נכתב ובפני נחתם, כיון שחוששים שמה יחזור דבר לקלקולו,
ורק משום דניסת הוא שהקילו. עונה הגמרא, הכי קאמר, וכי תימא
שיש להחמיר עליה, ולפסקה – ולהוציאה מבעלה מחמת שלא קיימו
את תקנת חכמים, הוי אומר שלא הוצרכו לומר בפני נכתב ובפני
נחתם להחמיר עליה, אלא להקל עליה קודם שנישאת שלא תצטרך
להביא עדים שהגט נכתב לשמה.

אילמא – אם נאמר שהשליח שאינו יכול לומר כן, הוא חרש –
אינו שומע ואינו מדבר, חרש בר איתני גיטא הוא – וכי חרש ראי
להביא את הגט, והתנן לקמן (בג) הכל בשירים להביא את הגט חוץ
מחרש שוקן וקמן מפני שאין בהם דעת ואין הם יכולים להיעשות
שליחים. ואמר רב יוסף, הקא במאי עסקין בגזון שנתנו לה –
השליח נתן לאשה את הגט כשהוא פקח – שומע ומדבר ולא
הספיק לומר בפני נכתב ובפני נחתם עד שנתחרש, וכיון שעכשיו
אינו יכול לומר, לכן מספיק שיקיימו את החתימות. ולרבא שטעם
התקנה משום קיום הגט, נחא – מובנת המשנה, שכאשר השליח
לא יכול לומר, מקיימים את הגט על ידי שני עדים. אבל לרבא,
שטעם התקנה מפני שאין בקיאים לשמה, קשיא – מה יועיל קיום
החתימות הלא יש חשש שהגט נכתב שלא לשמה. מתרצת
הגמרא, הקא במאי עסקין – המשנה מדברת לאחר שלאמרו בני
מדינת הים שצריך לכתוב את הגט לשמה.
מקשה הגמרא, אי הכי יכול גמי – גם כשהשליח יכול לדבר, לא
נצרכו לומר 'בפני נכתב' אם אפשר לקיים את הגט על ידי שני
עדים. מתרצת הגמרא, גזירה שפא יחזור דבר לקלקולו – חכמים
גזרו שמה יבואו זמנים שבני מדינת הים יחזרו וישכחו שצריך
לכתוב גט לשמה, ולפיכך השאירו את תקנת האמירה גם לאחר
שלמדו.
שואלת הגמרא, אי הכי אינו יכול גמי – אם חכמים השאירו את
התקנה, מדוע אם השליח אינו יכול לדבר, לא פסלו את הגט.
משיבה הגמרא, מקרה כזה שלשליח בשעת הנתינה היה פקח –
שומע ומדבר, ותוך כדי דיבור של אחד נתינת הגט נתחרש, הוא
מילתא דלא שכיחא – דבר שאינו מצוי, ומילתא דלא שכיחא לא
גזיר רבן.
שואלת הגמרא, והא אשה דלא שכיחא – הלא גם מקרה שאשה
תביא את גיטה בעצמה ממדינת הים בתורת שליח, אינו שכיח,
ותנן – שנינו במשנה (הלח בג) האשה עצמה מביאה גיטה ובלבד
שצריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ומוכח שחכמים לא חילקו
בתקנתם, והתקנה קיימת גם במקרים שאינם שכיחים. משיבה
הגמרא, שלא תחלוץ בשליחות – חכמים לא רצו לחלק בין שליח
לשליח, ואם השליח יכול לדבר, אף במקרה שאינו שכיח תקנו
חכמים שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם.
שואלת הגמרא, אי הכי – אם כך שחכמים לא חילקו בשליחות,
בעל גמי – גם בעל שמביא גט בעצמו ממדינת הים יהיה צריך
לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אלמא תניא – מדוע שנינו בברייתא,
הוא – הבעל עצמו שהביא גיטו אין צריך לומר בפני נכתב ובפני
נחתם.
עונה הגמרא, טעמא מאי אמור רבן – מה הטעם שחכמים אמרו
שצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, בגלל החשש דילמא אתי בעל
מערער ופסיל ליה – שאחרי נתינת הגט לאשה, יבא הבעל ויערער
שהגט נכתב שלא לשמה ויפסול את הגט, השתא מינקט נקיט ליה
בידיה – עתה כשהבעל תופס את הגט בידו ומביאו, ויערעור קא
מערער עליה – וכי נחשוש שאחר כך יערער על כשרותו.
הגמרא מקשה קושיה נוספת על רבה: תא שמע, דבעא מיניה
שמואל מרב הונא, שנים שהביאו גט ממדינת הים ושניהם שליחי
הבעל, האם גם באופן כזה תיקנו חכמים שצריך שיאמרו בפנינו
נכתב ובפנינו נחתם, או אין צריך לומר כן. אמר ליה רב הונא,
אין השנים צריכים לומר בפנינו נכתב ונחתם, ודי בזה שהם אומרים
שהבעל שלחם. והטעם, וקא אילו יאמרו אותם עדים בפנינו גרשה,
כלומר, אם שניהם היו אומרים בפנינו נתן הבעל גט לאשה, מי לא
מחמינ – וכי לא היו נאמנים, לכן גם עתה הם נאמנים שהבעל
שלחם. לרבא נחא – תשובתו של רב הונא מובנת לדברי רבא,
שמכיון שיש כאן שני שליחים שיוכלו לקיים את הגט, לא תקנו
אמירה. אבל לרבא קשיא, שהרי רבה סובר שחוששים שמה הגט
לא נכתב לשמה, ולדבריו היה צריך להיות הדין שאפילו שנים
צריכים לומר בפנינו נכתב ובפנינו נחתם. מתרצת הגמרא, הקא
במאי עסקין לאחר שלאמרו, כלומר, שמואל שאל את רב הונא על

ג'ס'ט'ן. המביא גט - פרק ראשון דף ה עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל - (שטיינזליץ)" קצג רש"י תוספות

חוץ מחרש שומע וקפן - דלאו בני דעה נהנה, ואין יכולין לעשות שליח לגרשה, כדאמרין בקידושין (מבא), דאין קטן נעשה שליח, והוא הדין להנך. לרבא ניהא לרבה קשיא - דקתני "יתקיים בחותמיו", והלא אין בקיאין לשמוה לאחר שלמרו - דבעי לשמוה. אי הכי - דלמוד. יכול נמי - לא ליצרכהו, אם אפשר לקיימו בעדים - לא יצטרך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם!" ומשני:

אף על גב דלמוד - לא עקרו רבנן תנתיניהו, גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו, וישכחו. הלכך השתא נמי צריך השליח לבדוק שהוא לשמוה, והא אשה דלא שכיחא - שתזנא היא עצמה מביאה את גיטה בתורת שליחות, שלא תתגוש בו עד שתגיע לבית דין פלוני, ובלבד שתאז צריכה בו - בפרק שני (גיטין כד,א), מותבינן: מבי מבי טעמא, טעמא לידה איגרשה ומשנינן דאיתיתיה עד בית דין פלוני בתורת שליחות. שלא תחלוק בשליחות - שנינא הוא: לא חלקו חכמים בין שליח לשליח, אבל הא דאינו יכול - לאו חילוק הוא. שהרי הוצרך לומר אלא שאי אפשר. שהביא את נישו - שכתבו במדינת הים, ובא כאן לגרשה. טעמא מאי בו? - שנינא הוא: כלומר, טעמא מאי אצרכו רבנן לכל שליח לומר כך - משום חששא, דילמא אתי בעל וכו', שנים שהביאו נש - שניהם נעשו שלוחים, ומה אילו יאמרו בו? - כלומר, אם רצו חן אומרים: אנו מעידים שגרשה ונתן לה גט, או שלוחה גט. לרבה קשיא - דאמר: כי מייתי בי תרי - צריכין לומר. אי הכי - דלמוד. חד נמי - כי מייתי ליה חד, נמי לא ליצרכהו. הוי לא הוצרכו בו? - כלומר, אמור מעתה: לא אצרכו לומר "בפני נכתב" להחמיר, דכי מקיים ניצריכה. אלא לחקל - דלא מצריכין ליה לתרי סהדי אחרניא. כשניסת - כבר, ומשום הא גזירה לא מפקין מיניה. משום דניסת הוא - ואם לא ניסת לא שבקין לה לאינסוב, ואף על גב דאיקיים - היינו חומרא. הכי קאמר - לעולם בניסת קאמר דלא מפקין לה, והכי קאמר: הוי לא הוצרכו לומר "בפני נכתב" להחמיר עליה ולהוציאה אחר שניסת, דלא תימא להחמיר עליה ולהוציאה, אלא לחקל עליה - מתחילה, שלא תיפק לעדים. טעמא

אִילּוּמָא חֲרַשׁ, חֲרַשׁ בַּר אֵיתָנוּי גִּטָּא הוּא? וְהָתָנּוּ: הִכָּל בְּשָׂרִים לְהִבְיָא אֶת הַנֶּמֶס, חוּץ מִחֲרַשׁ שׁוֹמֵה וְקָמָן! וְאָמַר רַב יוֹסֵף: הֵכָּא בְּמֵאֵי עֶסְקִינוּ - פְּגוֹן שְׁתַּנּוּ לָהּ בְּשָׂהוּא פֶקֶח, וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם" עַד שְׁתַּחֲרַשׁ; לָרְבָּא נִיחָא, לָרְבָּה קָשְׁיָא! - הֵכָּא בְּמֵאֵי עֶסְקִינוּ - לְאַחַר שְׁלֵמְדוֹ. - אִי הָכִי, יָכוֹל נִמְיֹ! - גִּזְרָה שְׁמָא יַחְזוֹר דְּבַר לְקַלְקוּלָּא. - אִי הָכִי, אֵינּוּ יָכוֹל נִמְיֹ! - פֶּקֶח וְנִתְחַרַּשׁ מִיִּלְתָּא דְלָא שְׂכִיחָא, וּמִיִּלְתָּא דְלָא שְׂכִיחָא לֹא גִזוֹר בֵּה רִבְנָן. - וְהָא אִשָּׁה דְלָא שְׂכִיחָא, וְהָתָנּוּ: הָאִשָּׁה עֲצָמָה מְבִיָּאָה גִּטָּה, וּבִלְבָד שְׂצָרִיכָה לוֹמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם - שְׁלֹא תִחְלֹק בְּשִׁלְחוֹת. - אִי הָכִי, בְּעַל נִמְיֹ! אֱלֻמָּה תִּנְיָא: הוּא עֲצָמוֹ שְׂהִבְיָא גִּטּוֹ, אֵין צָרִיד לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם"! - טַעְמָא מַאי אָמַר רִבְנָן: צָרִיד לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם"? - דִּילְמָא אֲתִי בְּעַל מַעְרַעַר וּפְסִיל לִיָּה; הִשְׁתָּא מִיִּנְקֵט נָקִיט לִיָּה בִּידֵיהּ וְעָרְעוּרִי קָא מַעְרַעַר עָלֶיהָ? תָּא שְׁמַע, דְּבִקְעָא מִיָּנִיָּה שְׂמּוּאֵל מִרְבּ הוֹנָא: שְׁנִים שְׂהִבְיָאוּ גִט מִמְדִּינַת הָיִם, צָרִיכִין שְׂאִימְרוּ "בְּפָנֵינוּ נִכְתָּב וּבְפָנֵינוּ נִחְתָּם" אוּ אֵין צָרִיכִין? - אָמַר לִיָּה: אֵין צָרִיכִין, וְמָה אֵילוּ יֹאמְרוּ בְּפָנֵינוּ גִּרְשָׁה, מִי לֹא מְהִימֵנִי? לָרְבָּא נִיחָא, לָרְבָּה קָשְׁיָא! - הֵכָּא בְּמֵאֵי עֶסְקִינוּ - לְאַחַר שְׁלֵמְדוֹ. - אִי הָכִי, חַד נִמְיֹ! - גִּזְרָה שְׁמָא יַחְזוֹר דְּבַר לְקַלְקוּלָּא. - אִי הָכִי, בִּי תֵרִי נִמְיֹ! - בִּי תֵרִי דְמִיָּתוּ גִּטָּא מִיִּלְתָּא דְלָא שְׂכִיחָא, וּמִיִּלְתָּא דְלָא שְׂכִיחָא לֹא גִזוֹר בֵּה רִבְנָן. - וְהָא אִשָּׁה דְלָא שְׂכִיחָא, וְהָתָנּוּ: הָאִשָּׁה עֲצָמָה מְבִיָּאָה גִּטָּה, וּבִלְבָד שְׂהִיָּא עֲצָמָה צָרִיכָה לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם"! - שְׁלֹא תִחְלֹק בְּשִׁלְחוֹת. - אִי הָכִי, בְּעַל נִמְיֹ! אֱלֻמָּה

תִּנְיָא: הוּא עֲצָמוֹ שְׂהִבְיָא גִּטּוֹ, אֵינּוּ צָרִיד לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם"! - טַעְמָא מַאי אָמַר רִבְנָן: צָרִיד לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם"? - דִּילְמָא אֲתִי בְּעַל מַעְרַעַר וּפְסִיל לִיָּה, הִשְׁתָּא מִיִּנְקֵט נָקִיט לִיָּה בִּידֵיהּ וְעָרְעוּרִי קָא מַעְרַעַר עָלֶיהָ? תָּא שְׁמַע: הִכְבִּיא גִט מִמְדִּינַת הָיִם, וְהָתָנּוּ לָהּ וְלֹא אָמַר לָהּ "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם", אִם נִתְקַיֵּים בְּחוֹתְמָיו - בְּשָׂר, וְאִם לֹא - פְּסוּל; הֲוִי, לֹא הוּצְרְכוּ לוֹמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם לְהַחְמִיר עָלֶיהָ אֱלֹא לְחַקֵּל עָלֶיהָ; לָרְבָּא נִיחָא, לָרְבָּה קָשְׁיָא! - הֵכָּא בְּמֵאֵי עֶסְקִינוּ - לְאַחַר שְׁלֵמְדוֹ. - וְהָאֲמַתְרָ: גִּזְרָה שְׁמָא יַחְזוֹר דְּבַר לְקַלְקוּלָּא! - בְּשִׁנְיִסַּת. - אִי הָכִי, הֲוִי לֹא הוּצְרְכוּ לוֹמַר "בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם" לְהַחְמִיר עָלֶיהָ אֱלֹא לְחַקֵּל עָלֶיהָ? מִשּׁוֹם דְּנִיסַת הוּא! - הִכִּי קָאֲמַר: וְכִי תִימָא לְהַחְמִיר עָלֶיהָ וּלְפַקְהָ - הֲוִי לֹא הוּצְרְכוּ לוֹמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם לְהַחְמִיר עָלֶיהָ אֱלֹא לְחַקֵּל עָלֶיהָ, טַעְמָא

על גב דמסתמא איירי אחר שלמדו - מכל מקום נקט "בפנינו" משום דקודם שלמדו הוה "בפנינו" דוקא. שלא תחלוק בשליחות - פירושו: בשליחות דחד, דגורנין חד דלא שכיח אטו חד דשכיח. אבל בי תרי אטו חד - לא גורנין.

כשניסת - והא דתניא לקמן: לא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם" הולד ממזר - היינו כשלא נתקיים בחותמיו. ואם תאמר: וליחשביה (גיטין פ,א) בהדי שלשה גיטין פסולין ואם ניסת הולד כשר ויש לומר: דקסבר רבה דבשלשה גיטין תצא, והבא לא תצא. ואם תאמר: להאי לישנא דבפרק שני (שם ט,א) אית ליה לרבי יוחנן שנים שהביאו גט ממדינת הים צריכין לומר "בפנינו נכתב" בו? משמע דקסבר לפי שאין בקיאין לשמוה, היכי משני דך ברייתא דהכא? דאי משני לה: כשניסת - אם כן ליחשביה (שם פ,א) בהדי שלשה גיטין פסולין, דהא רבי יוחנן אית ליה בפרק תשעי (שם) דשלשה גיטין נמי לא תצאו ואין לומר דלא חשיב אלא פסול התלוי בגט עצמו - דהא אמרין בפרק תשעי: מניינא דסיפא למעוטי - בתנו לא ולא אמר "בפני נכתב" - ויצאי, והולד ממזר. ואומר רבינו יצחק: דהחאו מילתא דרבי יוחנן דסבר: לא תצא - קאי כלישנא קמא דבפרק שני (שם ט,ב), דאית ליה לרבי יוחנן לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ובמסקנא דשמעתין. אי נמי, יאמר דרך דרבה ורבה תנאי היא. כדבעינן נמי למימר בפרק שני (שם) לרבי יוחנן.

אִילּוּמָא חֲרַשׁ - ולא בעי למימר: כגון אלם, או שלא ראה כתובת הגט, דאם כן הוה ליה למימר: ולא אמר. **אִי** הכי יכול נמי - פירושו: יכול נמי סגי בקים חותמיו. ואם תאמר: מאי קשיא ליה לרבה? כי היכי דלרבא ניהא ליה, דמפרש: אינו יכול - צריך קיום חותמיו, אבל יכול - סגי באומר "בפני נכתב ונחתם" ואין צריך שנים - הכי נמי יפרש לרבה, דלאחר שלמדו, רבה ורבא שוים! ואומר רבינו תם: דלרבא ניהא, דתנא אינו יכול - לאשמועינן דבעי קיום חותמיו, אבל ביכול - סגי באומר "בפני נכתב", אף על גב דלא חשיב לרבא כמו קיום חותמיו. אבל לרבה "בפני נכתב" עדיף מקיום חותמיו, שמעיד שנעשה לשמוה - על כדרך הנא אתא לאשמועינן דאינו יכול סגי בקים חותמיו. כיון דאוקמינן לאחר שלמדו - יכול נמי תיסלין - בקים חותמיו ולקמן מפרש: אי הכי, חד נמי - ליבעי שמואל מרב הונא: אי סגי בקים חותמיו כיון דליכא למיחש למידי, או דילמא לא פלוג בין למדו ללא למדו. ומשני: בחד - פשיטא ליה דצריך, גזירה משום שמא יחזור הדבר לקלקולו. ורבינו יצחק מפרש דהכי פריך: אי הכי יכול נמי, היכא דאין צריך קיום - לא יצטרך לומר לרבה "בפני נכתב ונחתם" כיון דלמדנו ולעיל אמרין באתויה בי תרי, ובאותה מדינה במדינת הים, דלרבה בחגי נמי קתני מתניתין דצריך, דכולה מתניתין אית לן לאקמנא בלמוד, מדפריך ממתניתין ד"האשה עצמה מביאה גיטה", ואם כן - ירשא נמי איירי בלמוד. ובענין וזי ש לפרש: אי הכי חד נמי. ומתחילה כתב רש"י בפירושו כתב ידו דרך קושיא דאי הכי יכול נמי, ואי הכי חד נמי - איירי למאי דסלקא דעתא מעיקרא, דרבה לית ליה דרבא. דכן דרך התלמוד, דבתר דאיתותב מחזיא - הדר מויתי ליה מאידך. ושוב מחזיק רש"י ואין לפרש: יכול נמי לא יצטרך לרבה "בפני נכתב", כיון דלמוד, בשלמא לרבא דחייש לאיחלופי - נחא, אבל לרבה דיידיענא לא מתיב - אם כן לא אתי לאיחלופי, מה צריך "בפני נכתב"? דהא לקמן בריש פרק שני (ט,ב) משמע דכיון דאיתקן "בפני נכתב" לרבה משום לשמוה, מודה רבה דצריך לאומרו אפילו אחר שלמדו, משום איחלופי. **שלא** תחלוק בשליחות - פירושו: בשליחות דרבא.

אִי הכי בעל נמי - לרבא נחא, דכי מייתי ליה בעל - ליכא למיחש לזיוף, דאינו חשוד להכשילה במתכיון. אלא לרבה, בבעל נמי ליחוש שלא יערינו, דמתחילה לא היה יודע שצריך לשמוה ומשני: מינקט נקט בידה. כיון דערעור זה אינו אלא לען - ליכא למיחש שיערע, כיון דנקט ליה. **בִּי** תרי דמיתין גיטא כור - לפי זה ליכא בניניהו לאחר שלמדו דאתויה בי תרי, אבל איכא בניניהו מקיים. ולקמן בריש פרק שני (ט,ב) איכא למנא דאמר דשנים צריכין לומר אפילו אחר שלמדו, דלא חשיב ליה מילתא דלא שכיחא. ולמאי דחשיב ליה מילתא דלא שכיחא, הא דקתני בפרק שני (גיטין ט,א), ושנים אומרים "בפנינו", דדיק מינה רבה ד"ידענו" לא מתיב, אף

על גב דמסתמא איירי אחר שלמדו - מכל מקום נקט "בפנינו" דוקא. **שלא** תחלוק בשליחות - פירושו: בשליחות דחד, דגורנין חד דלא שכיח אטו חד דשכיח. אבל בי תרי אטו חד - לא גורנין.

כשניסת - והא דתניא לקמן: לא אמר "בפני נכתב ובפני נחתם" הולד ממזר - היינו כשלא נתקיים בחותמיו. ואם תאמר: וליחשביה (גיטין פ,א) בהדי שלשה גיטין פסולין ואם ניסת הולד כשר ויש לומר: דקסבר רבה דבשלשה גיטין תצא, והבא לא תצא. ואם תאמר: להאי לישנא דבפרק שני (שם ט,א) אית ליה לרבי יוחנן שנים שהביאו גט ממדינת הים צריכין לומר "בפנינו נכתב" בו? משמע דקסבר לפי שאין בקיאין לשמוה, היכי משני דך ברייתא דהכא? דאי משני לה: כשניסת - אם כן ליחשביה (שם פ,א) בהדי שלשה גיטין פסולין, דהא רבי יוחנן אית ליה בפרק תשעי (שם) דשלשה גיטין נמי לא תצאו ואין לומר דלא חשיב אלא פסול התלוי בגט עצמו - דהא אמרין בפרק תשעי: מניינא דסיפא למעוטי - בתנו לא ולא אמר "בפני נכתב" - ויצאי, והולד ממזר. ואומר רבינו יצחק: דהחאו מילתא דרבי יוחנן דסבר: לא תצא - קאי כלישנא קמא דבפרק שני (שם ט,ב), דאית ליה לרבי יוחנן לפי שאין עדים מצויין לקיימו, ובמסקנא דשמעתין. אי נמי, יאמר דרך דרבה ורבה תנאי היא. כדבעינן נמי למימר בפרק שני (שם) לרבי יוחנן.

נכתב ובפני נחתם בגלל קיום הגט ואם כן לכולי עלמא יהיה צריך
שלשה כדין קיום שטרות.
אִלָּא דְּכּוּלִּי עֲלָמָא – גַּם לְדַעַת רַבִּי יוֹחָנָן וְגַם לְדַעַת רַבִּי חֲנִינָא, בְּעִינָן
עֲדִים מְצוּיִין לְקַיָּמוֹ, וְהָכָא בְּשָׁלִיחַ נֶעֱשֶׂה עַד וְעַד נֶעֱשֶׂה דִּין קְמִיפְלָגִי.
כלומר, מחלוקתם היא, האם כשם ששליח שמביא גט יכול להעיד
על שליחותו ולומר בפני נכתב ובפני נחתם, יכול הוא גם להימנות
על הדיינים שמקבלים את עדותו. מֵאֵן דְּאָמַר בְּפָנֵי שְׁנֵים – רבי
יוחנן שאמר שצריך ליתנו לה בפני שנים, קָסְבֵּר שְׁשָׁלִיחַ נֶעֱשֶׂה עַד
וְעַד נֶעֱשֶׂה דִּין, כלומר, כשם ששליח נעשה עד, כך אותו עד גם
יכול להיות דין, והוא מצטרף עם השנים ונמנה עמם למנין
שלשה דיינים שצריך לקיום הגט. וּמֵאֵן דְּאָמַר בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה – ורבי
חנינא שאמר שצריך שלשה דיינים, קָסְבֵּר שאמנם שְׁלִיחַ נֶעֱשֶׂה עַד
וְאִולָּם אֵין עַד נֶעֱשֶׂה דִּין, וצריך עוד שלשה מלבדו כדי לקיים את
הגט.
שואלת הגמרא, וְהָא קַיָּמָא לֹא בְּדִרְבָּנָן דְּעַד נֶעֱשֶׂה דִּין – שבדיינים
כמו קיום שטרות, שאינו אלא מדרבנן, עד נעשה דין, ולמה כאן
יש שיטה הסוברת שאין עד נעשה דין בקיום הגט. הגמרא חוזרת
בה, ולכולי עלמא עד נעשה דין, אִלָּא הָכָא בְּהָא קְמִיפְלָגִי, דְּמַר –
זה שאמר שצריך שלשה דיינים, קָסְבֵּר בֵּין דְּאִשְׁתֵּי בְּשִׁירָה לְהִכְיָא אֶת
הַגֵּט, וּמִנֵּן דְּמִיָּתָא לִיה אִיתְתָּא – לפעמים קורה שאשה מביאה את
הגט, וְקָסְבֵּי עָלָה – ויסמכו עליה שגם היא תמנה בין הדיינים, והרי
הגט פסולה לדון. וְאִידֵךְ – והיא אמורה לעיל וסובר שצריך שנים,
לא חושש לכך מפני שאשה מיידע יָעֵץ – כולל יודענא, שהיא לא
כשירה לדון, וְלֹא קָסְבֵּי עָלָה – ולא יסמכו עליה והיא תתן את הגט
לפני שלשה.
תִּנְיָא בְּנֻתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁהִשְׁלִיחַ נֹתָן אֶת הַגֵּט בְּפָנֵי שְׁנֵים, הַמְכִּיא
גַּם מְמַדִּינָתָא הֵימָּן וְנִתְּנָה לָהּ, וְלֹא אָמַר לָהּ בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם,
והאשה נשאת לאחר, וְיֹצֵא אותה בעלה השני וְהוֹלֵךְ מִמֶּנּוּ מְמֹר,
דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר, וְהַכְּמִים אֲמִירִים, אֵין הוֹלֵךְ מְמֹר. אלא בִּיצֵר יַעֲשֶׂה
– מה יעשה השליח קודם הנישואין כדי שחולל ידענא, וְשָׁלְטָן
הַמְכִּינָה – יקח ממנה בחזרה את גט, וְיִחוּזֵר וְיִתְּנֶנּוּ לָהּ בְּפָנֵי שְׁנֵים,
וְיֵאמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם, אם כן יש מכאן ראייה שנותן לה
בפני שנים כדברי רבי יוחנן. שואלת הגמרא, וְרַבִּי מֵאִיר שֶׁאָמַר
שֶׁהוֹלֵךְ מִמֶּנּוּ, וכי משום דִּלָּא אָמַר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם וְיֹצֵא
וְהוֹלֵךְ מְמֹר, הלא הגט כשר שנכתב ונחתם בפניו. עונה הגמרא,
אֵין – כן, מפני שרַבִּי מֵאִיר לְמַעֲמִינָה – לשיטתו, דְּאָמַר רַב הַמְּנוֹנָא
מִשְׁמִינָה דְּעוּלָא, אָמַר הֵיךְ רַבִּי מֵאִיר, כִּל הַמְּשַׁבֵּה – כל חנוגה אחרת
מִמְּשַׁבֵּעַ שְׁמַכְעוּ חֲכָמִים בְּנִינָן – מסדר השבועות – שחזרה קבעו
בעניני גיטין, וְיֹצֵא וְהוֹלֵךְ מְמֹר. וכיון שהשליח לא אמר בפני נכתב
ובפני נחתם בשעת נתינת הגט, הרי הוא שינה ממטבע שטבעו
חכמים, ולכן יוציא והולך ממזר.
הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים, מה צריך השליח לראות
בכתיבת הגט: מעשה באדם ששמו בִּרְדִּיא שְׁכָנִי לְאֶתְנִי גִּיטָא –
שרצה להיות שליח להבאת הגט מעירו שבחוץ לארץ לארץ
ישראל. אֶתָּא לְקַמְיָה דְּרַבִּי אֲחִי – בא לפני רבי אחי דְּהָיָה מְמוֹנָה
אֲנִיפִי – שהיה ממונה להורות הלכות בעניני גיטין וקידושים, אָמַר
לִיה רַבִּי אֲחִי לִבְר הַדִּיא, צִירָךְ אֶתָּה לְעִמּוּד עַל כָּל אוֹת וְאוֹת,
כלומר, לראות את כתיבת כל הגט. אֶתָּא – בא בר הדיא לְקַמְיָה
דְּרַבִּי אֲמִי וְרַבִּי אֲמִי, אָמַר לִיה לִבְר הַדִּיא, לֹא צִירָכָה – אינך צריך
לעמוד על כל אות ואות. וְכִי תִּמָּא – ואם תאמר אֲנִיכִיד לְחוּמָרָא
– אף על פי כן, אעמוד על כל אות ואות לחומרא, נִמְצָא אֶתָּה
מוֹצֵא לְעוּלָא גִּיטִין הִרְאֻשׁוֹנִים, ויאמרו שהם פסולים, מכיון שלא
הקפידו על כך.
רַבָּה בִּרְ בִּרְ הֵנָּה אִיתִי גִּיטָא – הביא גט, שֶׁפָּלָא אִיכְתָּב קָמִיָה –
מחצית הגט נכתבה בפניו, וּפָלָא לֹא אִיכְתָּב קָמִיָה – והמחצית
השנייה לא נכתבה בפניו. אֶתָּא לְקַמְיָה דְּרַבִּי אֲלֵעָזָר לְשִׁאֵל אִם הַגֵּט
כשר, אָמַר לִיה רַבִּי אֲלֵעָזָר, אֲפִילוּ לֹא כָתָב בּוֹ אִלָּא שִׁיטָה אֶתָּה
לְשִׁמָּה – אפילו לא ראה השליח אלא כתיבת שורה אחת לשמה,
שׁוּב אֵינוֹ צִירָךְ לראות, כי בודאי גמרו לכתוב את כל הגט לשמה.
רַב אֲשִׁי אָמַר

והסיבה שלא החמירו עליה להוציאה מבעלה, שהרי מְעָמָא מֵאִי
– מה הטעם שתקנו לומר בפני נכתב ובפני נחתם קודם שנישאת,
דִּילָמָא אֲחִי – שמא יבוא הפעל וּמְעָרַעַר על כשרות הגט וּפְסִיל לִיה
בטענה שנכתב שלא לשמה, הִשְׁתָּא בַּעַל לֹא קָא מְעָרַעַר – עתה
שעדיין הבעל לא ערער, אֲמָן נִקְיָם וְנִקְרַעַר עָלָה – וכי אנחנו
נערער מעצמינו את כשרות הגט.
אמרת הגמרא, שרבה ורבא חולקים בְּפִלְוִינָא – (במחלוקת) דְּרַבִּי
יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ בִּן לֵוִי, שקדמו להם. הֵד אָמַר, שהטעם שצריך
לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הוא לִפִּי שְׁאֵין בְּקִיָּאין לְשִׁמָּה, וְהֵד
אָמַר לִפִּי שְׁאֵין עֲדִים מְצוּיִין לְקַיָּמוֹ, ולא נמסר מה אמר כל אחד
מֵהֶם.
תַּסְתִּים – אפשר להוכיח מהמעשה דלחלק, דְּרַבִּי יְהוֹשֻעַ בִּן לֵוִי הוּא
דְּאָמַר לִפִּי שְׁאֵין בְּקִיָּאין לְשִׁמָּה. דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בִּר אָבָא אִיתִי גִיטָא –
הביא גט ממדינת הים לְקַמְיָה דְּרַבִּי יְהוֹשֻעַ בִּן לֵוִי, וְאָמַר לִיה רַבִּי
שמעון בר אבא לרבי יהושע בן לוי, צִירָכָה לְמִיָּר – האם צריך
אני לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם אוֹ לֹא, אָמַר לִיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ בִּן
לֵוִי, לֹא צִירָכָה – אינך צריך לומר, לֹא אָמַר חֲכָמִים לומר כן, אִלָּא
בְּדוּרוֹת הִרְאֻשׁוֹנִים שְׁאֵין בְּקִיָּאין לְשִׁמָּה, אֲכָל בְּדוּרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים
דְּבְּקִיָּאין לְשִׁמָּה לֹא. תַּסְתִּים – תלמד מכאן שרבי יהושע בן לוי הוא
זה שאמר שהטעם בבטענה הוא לפי שאין בקיאים לשמה.
מקשה הגמרא, וְתַסְתִּינָא – וכי אתה סבור שרבי שמעון בר אבא
היה שליח לבדו, וְהָא רַבָּה אָמַר לִיה דְּרַבָּה – והרי הוכחנו לעיל (ה)
שרבה מורה לרבא שיש צורך גם בקיום הגט, ואם היה לבדו אין
הוא מועיל לקיום הגט. וְעוֹד הָא אָמַרִין – הרי אמרנו שגם לפי
רבה אחרי שלמדו, עדיין קיימת התקנה שְׁמָא יִחוּזֵר דְּבָר לְקַלְקוּלָא,
ואם רבי שמעון בר אבא היה שליח לבדו, למה אמר רבי יהושע
בן לוי שאין צריך לומר. אִלָּא בודאי רַבִּי שְׁמַעוֹן בִּר אָבָא לֹא היה
לבדו, וְאִינִישׁ אֲחֵרִינָא הָיָה בְּהִדְיָה – ואדם נוסף היה עמו, ולעיל
למדנו ששנים שהביאו גט ממדינת הים לאחר שלמדו, אין צריכים
לומר בפני נכתב ובפני נחתם, וְהָא דִּלָּא הִשִּׁיב לִיה – והטעם שלא
הזכירו את אותו אדם, משום כְּבוֹדוֹ דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בִּר אָבָא. שלא
ידיה נראה כאילו הם שוים בערכם: הגמרא דנה בשליח שמביא
גט, בפני כמה אנשים הוא צריך לתת את הגט לאשה: אִיתְמַר, בְּפָנֵי
כָּפָה נֹתָנָה לָהּ הַשְׁלִיחַ, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי תַנְיָא נַחֲלֹק דְּבִר, הֵד אָמַר
– אחד מהם אמר, שצריך לתת את הגט בְּפָנֵי שְׁנֵים, וְהֵד אָמַר –
ואחד אמר שיש לתתו בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה.
תַּסְתִּים – אפשר להוכיח מהמעשה דלחלק דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא זה
דְּאָמַר בְּפָנֵי שְׁנֵים. דְּרַבִּי בִר אָבָא הִקְדָּא אִיתִי גִיטָא – הביא גט
ממדינת הים לְקַמְיָה דְּרַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמַר לִיה רַבִּי יוֹחָנָן וְלִי תָב לָהּ
בְּאִפִּי תִרִי – לך תן את הגט לאשה בפני שנים וְאִימָא לָהּ – ותאמר
להם בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם. תַּסְתִּים – הרי לנו ראייה גמורה שרבי
יוחנן הוא זה שאמר שיש לתת את הגט בפני שנים.
הגמרא מנסה לתלות את מחלוקתם של רבי יוחנן ורבי חנינא,
במחלוקת רבה ורבא: לִימָא בְּהָא קְמִיפְלָגִי – אולי נאמר שבוה
חולקים רבי יוחנן ורבי חנינא, מֵאֵן דְּאָמַר בְּפָנֵי שְׁנֵים – רבי יוחנן
שאמר לתת את הגט בפני שנים, קָסְבֵּר, שתקנת האמירה היא, לִפִּי
שְׁאֵין בְּקִיָּאין לְשִׁמָּה, ולפיכך אין צריך בית דין, אלא די בשני עדים
שיעידו שהשליח אמר בפני נכתב ובפני נחתם. וּמֵאֵן דְּאָמַר – ורבי
חנינא שאמר שצריך לתת את הגט בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה, קָסְבֵּר, שטעם
האמירה הוא לִפִּי שְׁאֵין עֲדִים מְצוּיִין לְקַיָּמוֹ, וכיון שאמירת השליח
הינה קיום הגט, צריך לזה שלשה דיינים.
מקשה הגמרא, וְתַסְתִּינָא – וכי אתה סבור שכן אפשר לבאר את
מחלוקת רבי יוחנן ורבי חנינא, הָא – הרי במחלוקת הקודמת
הוכחנו שרבי יהושע בן לוי סובר שאמירת השליח היא בגלל שלא
בקיאים לשמה, ותדייק מְדַרְבֵּי יְהוֹשֻעַ בִּן לֵוִי – שאם רבי יהושע בן
לוי אָמַר לִפִּי שְׁאֵין בְּקִיָּאין לְשִׁמָּה, על כרחך רַבִּי יוֹחָנָן שהוא החולק
על רבי יהושע בן לוי אָמַר לִפִּי שְׁאֵין עֲדִים מְצוּיִין לְקַיָּמוֹ, ואם
התקנה היא משום קיום ודאי שצריך לתת את הגט בפני שלשה,
וְאִילוּ הָכָא הִיכִי קָאמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁהִשְׁלִיחַ נֹתָן אֶת הַגֵּט בְּפָנֵי
שְׁנֵים. וְעוֹד סיבה שלא יתכן שזוהו טעמו של רבי יוחנן, הָא אמרנו
לעיל שרַבָּה אִיתִי לִיה דְּרַבָּה, וגם הוא מורה שצריך לומר בפני

גט משם צריך לומר 'בפני נכתב', וְרָקַם עצמה בְּמִנְחָה העולם, 60
 כלומר כדן חוץ לארץ. מֵאֲשָׁקְלוֹן לְרוֹם העולם דינו כדן חוץ 61
 לארץ, וְאֲשָׁקְלוֹן עצמה בְּרוֹם העולם, שאף היא כחוץ לארץ. 62
 מהעיר עֵבֶר לְצָפוֹן העולם דינו כדן חוץ לארץ, וְעֵבֶר עצמה בְּצָפוֹן 63
 העולם. וְהָאֵל בְּכָל לְצָפוֹנָה דְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קְרִימָא – והרי בבל שוכנת 64
 צפונית לארץ ישראל, דְּכַתִּיב (ירמיה ד) 'וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי מִצְרָיִם 65
 תִּפְתָּח הַרְרָהּ, והכוונה לאויב שבא מבבל שנמצאת בצפון ארץ 66
 ישראל. וְתֵנָן בהמשך המשנה, רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר עֵבֶר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל 67
 לְנִיזְטִין. וְאֵפִילוּ רַבִּי מֵאִיר שְׁחֹלַק על רבי יהודה שעכו דינה כארץ 68
 ישראל, לֹא קָאָמַר אֱלָא בְּעֵבֶר דְּמִקְרָבָא – לא חלק עליו אלא בעיר 69
 עכו עצמה שהיא קרובה לארץ ישראל, אֲבָל בְּכָל דְּמִקְרָבָא לֹא – 70
 אבל בכל המרוחקת מארץ ישראל לכל הדעות דינה כחוץ לארץ, 71
 וקשה על שמואל שאומר שבבל דינה כארץ ישראל לגיטין. 72
 מתרצת הגמרא, הוּא מוֹתִיב לָהּ וְהוּא מְפָרֵק לָהּ – רבי ירמיה, 73
 הקשה את השאלה הזאת על תירצה, לְבַר מִכְּבָּל – המשנה 74
 דברה על כל המקומות שהם לצפונה של ארץ ישראל מלבד בבל 75
 שיש טעם מיוחד שדינה כארץ ישראל. 76
 שואלת הגמרא, עַד הֵיכָן הֵיא בְּכָל, כלומר, היכן גבולות בבל שיש 77
 לה דין ארץ ישראל לענין גיטין. עונה הגמרא, אֲמַר רַב פִּיפִּי 78
 בְּמַחְלֻקָּתָא לִיְהוֹסִין בְּךָ מַחְלֻקָּתָא לְגִיטִין – כשם שלענין המשפחות 79
 בבבל, שמיחוסות הם וכן מעורב בהן פסולים נחלקו רב ושמואל 80
 בבבל הוא גבול בבל, אך נחלקו רב לענין גיטין. וְרַב יוֹסֵף אֹמֵר 81
 מַחְלֻקָּתָא לִיְהוֹסִין – מחלוקת רב ושמואל היא רק לענין יוחסין, אֲבָל 82
 לְגִיטִין אין מחלוקת בדבר, וּלְדַבְּרֵי הַכֵּל עַד אֲרָבָא תִּנְיִינָא דְנִיזְטִין, 83
 עד המקום של הערבה השניה הסמוכה לגשר, דִּין בבל כארץ 84
 ישראל, ומשם והלאה דינה כחוץ לארץ. 85
 רב חסדא מְצַרֵּף לומר בפני נכתב ובפני נחתם כששליח מביא גט 86
 מֵאֲקִיטִסְפוֹן שהיה מחוץ לבבל מעברו האחד של החידקל, לְבִי 87
 אֲרִדְשִׁיר שהיה מעברו השני, ודינה כמביא ממדינה למדינה. וְאִלֵּם 88
 מִבִּי אֲרִדְשִׁיר לֵאקִיטִסְפוֹן, הוּא רַב חסדא מְצַרֵּף לומר כן. 89
 שואלת הגמרא, לֵימָא קִשְׁבֵּר לִפִּי שְׂאֵין בְּקִיָּאִין לְשִׁמָּה – נאמר 90
 שסובר רב חסדא כמו רבה שטעם התקנה מפני שלא בקיאים 91
 לשמה, וְהֵינִי גְמִירִי – ובני העיר ארדשיר היו בקיאים לשמה 92
 ולפיכך המביא משם גט אינו צריך לומר, ובני העיר אקטיספון לא 93
 היו בקיאים והמביא משם צריך לומר. שואלת הגמרא, וְתִקְבְּרָא – 94
 וכי אתה סבור שזה טעמו של רב חסדא, וְהָאֵל רַבָּה אֵית לֵיה דְרַבָּא 95
 – והרי רבה מודה לרבה שטעם התקנה הוא גם כדי לקיים את 96
 הגט, ולפיכך תקנו לומר כן, אֵפִילוּ שבקיאים לשמה. 97
 אֱלָא דְכּוּלִּי עֲלָמָא בְּעִינֵין לְקִימֵי – לכל הדעות טעם התקנה משום 98
 קיום הגט, וְהֵינִי בני ארדשיר בִּין דְאֵזְלִי לְשִׁמָּה לְהֵתָם – שהיו 99
 הולכים לשוק שנמצא באקטיספון, הֵנָּה – בני אקטיספון יִדְעִי 100
 בְּחִתִּימוֹת יָדָא דְהֵינִי – מכירים את חתימות בני ארדשיר, שבבואם 101
 לשוק חותמים על שטרי הלוואה או מכר, והשטרות נשארים בידי 102
 אנשי אקטיספון. וְהֵינִי בְּרִהֲנָה לֹא יִדְעִי – אבל בני ארדשיר אינם 103
 מכירים את חתימות אנשי אקטיספון, מֵאִי מְעָקֵמָא אינם מכירים, 104
 בְּשׁוּקֵיהוּ מְרִידִי – לפי שבני ארדשיר שבאים לשוק טרודים בעניני 105
 הסחורה ואינם נותנים לב להסתכל בחתימות בני אקטיספון. 106
 לפיכך, המביא גט מארדשיר לאקטיספון אין השליח צריך לומר, 107
 מכיון שיוכלו בני אקטיספון לקיימו, לפי שמכירים את החתימות 108
 של בני ארדשיר, ועוד שבני ארדשיר מצויים באקטיספון והם 109
 יכירו את חתימות בני עירם. אבל המביא גט מאקטיספון צריך 110
 לומר בפני נכתב, שבני ארדשיר אינם מכירים את חתימות בני 111
 אקטיספון ולא ידעו מי שיקיימם. 112
 הגמרא מביאה שלשה הוראות שהזכרנו אמוראים שהיו גרים 113
 במחוזות: רַבָּה בְּרִ אֲבוּהִי מְצַרֵּף לומר בפני נכתב ונחתם מְעָרְסָא 114
 לְעֶרְסָא – גם כשמביאים גט משורת בתים שבצד רשות הרבים 115
 לשורת הבתים שבעבר השני. רַב שֶׁשֶׁת מַחְמִיר יוֹתֵר וּמְצַרֵּף לומר 116
 גם מְשִׁבְנָה לְשִׁבְנָה – מקבוצת בתים לקבוצת בתים אחרת. וְרַבָּא 117
 מַחְמִיר יוֹתֵר וּמְצַרֵּף לומר אֵפִילוּ בְּאוֹתָהּ שְׁכֻנָּה. שואלת הגמרא, 118

אֵפִילוּ לא שמע השליח אלא קוֹל מְצַרֵּף – קול תקן הקולמוס 1
 וְקוֹל מְצַרֵּף – וקול תקן הקלף, ושמע שהסופר אומר בשעה 2
 שמתקנם, שעושה כן, כדי לכתוב לשמה, יכול להעיד על סמך זה 3
 שהגט נכתב לשמה. 4
 הֵנִיא בְּיוֹתֵיהּ דְרַב אִשִּׁי, הַמְבִיא גִט מִמְדִּינַת הֵימָן, אֵפִילוּ אם בשעת 5
 כתיבת הגט היה הוא – השליח בְּבִית הַסּוֹפֵר כתב את הגט 6
 בְּעַלְיָה, או שהוא – השליח היה בְּעַלְיָה וְהַסּוֹפֵר כתב את הגט 7
 בְּבִית, וְאֵפִילוּ אם לא נשאר במקומו כל זמן הכתיבה, אלא נִכְנֵס 8
 וְיוֹצֵא בְּלִי לְיוֹם בּוֹלוֹ, הגט בְּשֶׁר, והשליח יכול לומר 'בפני נכתב'. 9
 ומבארת הגמרא, כשהוא בְּבִית וְהַסּוֹפֵר בְּעַלְיָה, איך יכול להעיד 10
 שבפניו נכתב, הָאֵל לֹא קָא חָיו לִיה – הלא השליח לא רואה את 11
 כתיבת הגט. אֵלָא לֹא – על כרחך לומר בְּגוֹן דְּשִׁמְעָה השליח קוֹן 12
 קוֹל מְצַרֵּף – את קול הקולמוס וקול הקלף. הרי שדי 13
 בשמיעת זו כדי להעיד בפני נכתב, וכדברי רב אשי. אֲמַר מִר – 14
 נאמר בברייתא, שְׂאֵפִילוּ נִכְנֵס וְיוֹצֵא בְּלִי לְיוֹם בּוֹלוֹ, הגט בְּשֶׁר. 15
 שואלת הגמרא, מָאֵן – מי הוא הנכנס ויוצא, אֵילִימָא שְׁלִיחָא – אם 16
 נאמר שהכוונה לשליח, הַשְׂתָּא – ומה אם הוא בְּבִית וְהַסּוֹפֵר 17
 בְּעַלְיָה, דִּלָּא חָיו לִיה – שהשליח אינו רואה את הסופר, אֲמַרְתָּ 18
 שהגט בְּשֶׁר, נִכְנֵס וְיוֹצֵא מִיִּבְעָא – וכי צריך לומר שאם השליח 19
 נכנס ויוצא אצל הסופר, שהגט כשר. עונה הגמרא, אֱלָא סוֹפֵר – 20
 כוונת הברייתא שהסופר נכנס ויוצא. שואלת הגמרא, פְּשִׁטָּא – 21
 שהגט כשר, וכי פְּשִׁטָּא דְנִכְנֵס וְיוֹצֵא ואינו כותב את הגט ברחץ 22
 אחד נִפְסְלִינָה – נפסול אותו. עונה הגמרא, לֹא צְרִיכָא דְנִכְנֵס 23
 לְשׁוּקָא וְהָתָּא – מדובר שתוך כדי הכתיבה יצא הסופר לשוק וחזר, 24
 מַהוּ דְתִימָא אִינִישׁ אֲחֵרִינָא אֲשֶׁבְחִיהּ וְאֹמֵר לִיה – שמא נאמר 25
 שהסופר פגש בשוק אדם ששמו כשם הבעל שהסופר כותב לו גט, 26
 ואמר לסופר שיכתוב גם לו גט, וכשחזר לביתו ממשיך בכתיבת 27
 הגט לשם אדם זה, קָא מְשַׁמְעָה לֵן שאין לחשוש לכך. 28
 הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים לענין בבל: אֵתְרָא, בְּכָל, רַב 29
 אֹמֵר דינה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִינֵי נִיזְטִין, והמביא גט בבבל ממדינה 30
 למדינה אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. וְשְׂמוּאֵל אֹמֵר דִּין 31
 בבל כְּדִין חוץ לְאֶרֶץ, והמביא גט ממדינה למדינה בבבל צריך 32
 לומר כן. לֵימָא בְּהָא קָא מִיִּפְלִי – אולי נאמר שרב ושמואל 33
 חולקים בזה, דְּמִר קִשְׁבֵּר – רב סבר שטעם התקנה היא לְפִי שְׂאֵין 34
 בְּקִיָּאִין לְשִׁמָּה וכשיתר רבה, וְהֵינִי גְמִירִי – ובני בבל בקיאים ויודעים 35
 שצריך לכתוב את הגט לשמה. וְמִר קִשְׁבֵּר – ושמואל סובר, שטעם 36
 התקנה לְפִי שְׂאֵין עֲדִים מְצַוִּין לְקִימֵי, וְהֵינִי גְמִירִי לֹא שְׁכִיחִי – וגם בני 37
 מדינה אחת בבבל אינם מצויים במדינה אחרת וידיה קשה להשיג 38
 עדי קיום. 39
 מקשה הגמרא, וְתִקְבְּרָא – וכי אתה סבור שזו מחלוקתם, וְהָאֵל רַבָּה 40
 אֵית לִיה דְרַבָּא – הרי רבה מודה לרבה שטעם התקנה גם כדי 41
 לקיים את הגט. מתרצת הגמרא, אֱלָא דְכּוּלִּי עֲלָמָא בְּעִינֵין לְקִימֵי – 42
 כולם מודים שצריך לקיים את הגט, אלא שרב קִשְׁבֵּר, בִּין דְאִיבָא 43
 מְתִירָתָא – שיש ישיבות קבועות אחת בסורא מקום מושבו של רב, 44
 ואחת בנהרדעא מקום מושבו של שמואל, ותלמידים הולכים 45
 מיישיבה לישיבה, מִיִּשְׁכַּח שְׁכִיחִי – נמצאים אנשים שמכירים את 46
 החתימות ואם הבעל יערער ימצאו מי שיקיימו אותם. וְשְׂמוּאֵל 47
 קִשְׁבֵּר, מְתִירָתָא בְּנִיזְטִינָהוּ מְרִידִי – בני הישיבות טרודים בלימודם 48
 ואינם מכירים את חתימות אנשי המקומות הללו, ועדיין ידיה קושי 49
 למצוא עדי קיום. 50
 הגמרא מביאה ראייה שבגלל ריבוי הישיבות דין בבל כארץ 51
 ישראל: וְאֵתְרָא נְפִי אֲמַר רַבִּי אֲבָא אֹמֵר רַב חוּנָא, עֲשִׂינוּ עֲצָמֵינוּ – 52
 נהגנו בְּכָבֵל כְּמִנְהַג אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְנִיזְטִין, שלא צריך לומר בפני נכתב 53
 ובפני נחתם, וזאת מִבִּי אֲתָא רַב לְכָבֵל – מאז שרב הגיע לבבל 54
 וקבע ישיבה בסורא ושמואל בנהרדעא. אבל קודם שהגיע רב 55
 לשם, אף בבבל שהיו בקיאים לשמה, תקנו לומר, משום שלא היו 56
 שיירות מצויות. 57
 הגמרא מקשה על שמואל, מְתִיב רַבִּי יְרֵמְיָה מַמְשִׁנְתִּינוּ, רַבִּי יְהוּדָה 58
 אֹמֵר שְׂמַהֲעִיר רָקַם לְמִנְחָה העולם, דינו כדן מדינת הים והמביא 59

גִּיטִין. הַמְבִּיא גַט - פֶּרֶק רֵאשׁוֹן דָּף ו עמוד א - מוֹתוֹךְ מַהֲדוֹרֶת "אֶבֶן יִשְׂרָאֵל - (שְׁטִינְזֶלֶץ)" קצו
רש"י תוספות

אפילו קן קולמוסא וקן מגילתא - תיקון הקולמוס והקלף שמע כשתיקנוהו לשמה,
כשחובטין אותו ומחליקין אותו. ולי נראה: קן קולמוסא - קול הקולמוס כשהוא כותב,
וקול היריעה, שהוא נשמע כמי שאומר "קן קן". ואית דגרסי: קל קולמוסא. דנפק לשוקא
— סופר יצא לשוק, למקום שיש שם בני אדם הרבה. מהו דתימא איניש אחרינא אשכחיה
— ששמו בשמו של זה. ואמר ליה — לכתבו לו
גט. הא רבה אית ליה דרבא — ונדה נמי דגמריי,
הא כיון דמדינה למדינה הוא — בעינן לקיימו. 2
מתיבתא — ישיבות קבועות, אחת בסורא ואחת
בנהרדעא. והולכין תלמידים מזו לזו, ומשאר
עירות להן, ללמוד תורה. בגירסאות שונות —
ואין מכירין החתימות. איתמר נמי — דטעמא
משום דשכיחי מתיבתא היא. מבי אהא רב
לבלל — וקבע ישיבה בסורא. ודשמואל הואי
בנהרדעא. אבל מעיקרא לא, ואף על גב
דגמריי, דמשגלה יכינה לבלל (מלכים ב כד)
והחרש והמסגר עמו — לא פסקה תורה מהם.
מריקם — למרוחו של עולם בסופו, הוי מדינת
הים במזוזה של ארץ ישראל. ורקם — עצמה.
במורה — כמורה העולם, דהוא מדינת הים.
מעבד לצפוני — של עולם. ובבל התם קיימא.
בין עבו לצפון. לבר מבבל — דאיכא טעמא
להתירה. במחלוקת ליוחסין — בפרק "עשרה
יוחסין" (קדושין עא.א). דקיימא לן כל הארצות
עיסה לארץ ישראל, וארץ ישראל עיסה לבלל.
ואפילו התם עד היכן הוא. ארבא תניינא —
ערבה שניה הסמוכה לה. והני גמירי — דבי
ארדשיי. והא רבה אית ליה דרבא — וכיון
דמדינה למדינה הוא — בעינן לקיימו והני —
דבי ארדשיי. אולי לשוקא — לאקטספון,
ומסרין להן שם עריות וחתומין שם בשטרות.
והשטרות ביד בני אקטספון עד זמן שניגביהם,
לפיכך בני אקטספון מכירין חתימת בני
ארדשיי. הלכך גט שנחתם בארדשיי ונשלח
לאקטספון — עדים מצוין לקיימו. ואף בני
ארדשיי כשהולכין שם לשוק יקיימוהו. אבל בני
ארדשיי אינן מכירין חתימת בני אקטספון. ואף
על פי שהולכין שם תמיד לסחורה, דכל יום
השוק בשוקיהו טרידין, ואינן נוהגין לב
להסתכל ולהכיר חתימת בני העיר. מעריסא
לעריסא — משורר הבתים בעצד רשות הרבים
לשורה שכנגדה. משכונה לשכונה — סתם
שכונה שלשה בתים, במסכת עבודה זרה
(כא.א). דיניי — אינן משתהין בבתיהן.
שטרודין בסחורה, ואין מכירין חתימות
שביניהם. לא צריכת — דבבל כארץ ישראל.
דאי

למא, קסבר: לפי שאין בקיאין לשמה, והני גמירי! — ותסבירא? והא רבה אית ליה דרבא!
אלא, דכולי עלמא בעינן לקיימו, והני פיון דאולי לשוקא להם — הנה דיעי בתיבות ידא
הנה, והני דנהג לא ידעו, מאי טעמא בשוקיהו טרידי. רבה פר אבזה מצריך מעריסא
לעריסא. רב ששת מצריך משכונה לשכונה. ורבא מצריך באותה שכונה. — והא רבא הוא
דאמר לפי שאין עדים מצוין לקיימו! — שאני בני מחוזא, דינידי. רב הנין מישתעי: רב
בהנא אייתי גיפוא, ולא ידענא אי מסורא לנהרדעא אי מנהרדעא לסורא. אתא לקמיה דרב,
אמר ליה צריכנא למימר "בפני נכתב ובפני נחתם" או לא צריכנא? אמר ליה: לא צריכת,

תבא דקידושין (עא.א) גבי רבי אורי דרדיש במחוזא: גר מותר בממזרת. משמע דאין זה עיקר יחס של בבל. והוא הדין דהיה מצי למיפך לרבה בר אבזה ורב ששת, דעל כרחך סבירא להו
נמי כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין לקיימו, דאי משום דאין בקיאין לשמה והני לא גמירי — אפילו באותה שכונה נמי יצריכו. אלא נדחא ליה למיפך כמרבא, דאית ליה בהדיא ובה.
ומשני: שאני בני מחוזא דינידי. לכך מצריך רבה בר אבזה מעריסא לעריסא — שהולכין להם מכירי החתימות קודם שתודיע הליכתן לבני ערסא אחרת. ומותר כן אין נוהגין לקיים שטרם קודם
הליכתן. אבל משכונה לשכונה — לא הוה מצריך, דקסבר דבבולה ערסא יודעין כל אחד בהליכת חבירו, ומבקשת האשה קיום קודם הליכתן. ורב ששת חדש אפילו באותה ערסא, ורבא
אפילו באותה שכונה. שאני בני מחוזא דינידי — מכאן פוסק רבינו חם דחדשתא. בזמן הזה, צריך לומר בכל מקום "בפני נכתב", אף על גב דקיימא לן כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין
לקיימו, ולא משום לשמה — מכל מקום צריך, דחדשתא בכל מקומות נידיי בבני מחוזא.

תבא דקידושין (עא.א) גבי רבי אורי דרדיש במחוזא: גר מותר בממזרת. משמע דאין זה עיקר יחס של בבל. והוא הדין דהיה מצי למיפך לרבה בר אבזה ורב ששת, דעל כרחך סבירא להו
נמי כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין לקיימו, דאי משום דאין בקיאין לשמה והני לא גמירי — אפילו באותה שכונה נמי יצריכו. אלא נדחא ליה למיפך כמרבא, דאית ליה בהדיא ובה.
ומשני: שאני בני מחוזא דינידי. לכך מצריך רבה בר אבזה מעריסא לעריסא — שהולכין להם מכירי החתימות קודם שתודיע הליכתן לבני ערסא אחרת. ומותר כן אין נוהגין לקיים שטרם קודם
הליכתן. אבל משכונה לשכונה — לא הוה מצריך, דקסבר דבבולה ערסא יודעין כל אחד בהליכת חבירו, ומבקשת האשה קיום קודם הליכתן. ורב ששת חדש אפילו באותה ערסא, ורבא
אפילו באותה שכונה. שאני בני מחוזא דינידי — מכאן פוסק רבינו חם דחדשתא. בזמן הזה, צריך לומר בכל מקום "בפני נכתב", אף על גב דקיימא לן כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין
לקיימו, ולא משום לשמה — מכל מקום צריך, דחדשתא בכל מקומות נידיי בבני מחוזא.

אפילו קן קולמוסא וקן מגילתא - תיקון הקולמוס והקלף שמע כשתיקנוהו לשמה,
כשחובטין אותו ומחליקין אותו. ולי נראה: קן קולמוסא - קול הקולמוס כשהוא כותב,
וקול היריעה, שהוא נשמע כמי שאומר "קן קן". ואית דגרסי: קל קולמוסא. דנפק לשוקא
— סופר יצא לשוק, למקום שיש שם בני אדם הרבה. מהו דתימא איניש אחרינא אשכחיה
— ששמו בשמו של זה. ואמר ליה — לכתבו לו
גט. הא רבה אית ליה דרבא — ונדה נמי דגמריי,
הא כיון דמדינה למדינה הוא — בעינן לקיימו. 2
מתיבתא — ישיבות קבועות, אחת בסורא ואחת
בנהרדעא. והולכין תלמידים מזו לזו, ומשאר
עירות להן, ללמוד תורה. בגירסאות שונות —
ואין מכירין החתימות. איתמר נמי — דטעמא
משום דשכיחי מתיבתא היא. מבי אהא רב
לבלל — וקבע ישיבה בסורא. ודשמואל הואי
בנהרדעא. אבל מעיקרא לא, ואף על גב
דגמריי, דמשגלה יכינה לבלל (מלכים ב כד)
והחרש והמסגר עמו — לא פסקה תורה מהם.
מריקם — למרוחו של עולם בסופו, הוי מדינת
הים במזוזה של ארץ ישראל. ורקם — עצמה.
במורה — כמורה העולם, דהוא מדינת הים.
מעבד לצפוני — של עולם. ובבל התם קיימא.
בין עבו לצפון. לבר מבבל — דאיכא טעמא
להתירה. במחלוקת ליוחסין — בפרק "עשרה
יוחסין" (קדושין עא.א). דקיימא לן כל הארצות
עיסה לארץ ישראל, וארץ ישראל עיסה לבלל.
ואפילו התם עד היכן הוא. ארבא תניינא —
ערבה שניה הסמוכה לה. והני גמירי — דבי
ארדשיי. והא רבה אית ליה דרבא — וכיון
דמדינה למדינה הוא — בעינן לקיימו והני —
דבי ארדשיי. אולי לשוקא — לאקטספון,
ומסרין להן שם עריות וחתומין שם בשטרות.
והשטרות ביד בני אקטספון עד זמן שניגביהם,
לפיכך בני אקטספון מכירין חתימת בני
ארדשיי. הלכך גט שנחתם בארדשיי ונשלח
לאקטספון — עדים מצוין לקיימו. ואף בני
ארדשיי כשהולכין שם לשוק יקיימוהו. אבל בני
ארדשיי אינן מכירין חתימת בני אקטספון. ואף
על פי שהולכין שם תמיד לסחורה, דכל יום
השוק בשוקיהו טרידין, ואינן נוהגין לב
להסתכל ולהכיר חתימת בני העיר. מעריסא
לעריסא — משורר הבתים בעצד רשות הרבים
לשורה שכנגדה. משכונה לשכונה — סתם
שכונה שלשה בתים, במסכת עבודה זרה
(כא.א). דיניי — אינן משתהין בבתיהן.
שטרודין בסחורה, ואין מכירין חתימות
שביניהם. לא צריכת — דבבל כארץ ישראל.
דאי

למא, קסבר: לפי שאין בקיאין לשמה, והני גמירי! — ותסבירא? והא רבה אית ליה דרבא!
אלא, דכולי עלמא בעינן לקיימו, והני פיון דאולי לשוקא להם — הנה דיעי בתיבות ידא
הנה, והני דנהג לא ידעו, מאי טעמא בשוקיהו טרידי. רבה פר אבזה מצריך מעריסא
לעריסא. רב ששת מצריך משכונה לשכונה. ורבא מצריך באותה שכונה. — והא רבא הוא
דאמר לפי שאין עדים מצוין לקיימו! — שאני בני מחוזא, דינידי. רב הנין מישתעי: רב
בהנא אייתי גיפוא, ולא ידענא אי מסורא לנהרדעא אי מנהרדעא לסורא. אתא לקמיה דרב,
אמר ליה צריכנא למימר "בפני נכתב ובפני נחתם" או לא צריכנא? אמר ליה: לא צריכת,

תבא דקידושין (עא.א) גבי רבי אורי דרדיש במחוזא: גר מותר בממזרת. משמע דאין זה עיקר יחס של בבל. והוא הדין דהיה מצי למיפך לרבה בר אבזה ורב ששת, דעל כרחך סבירא להו
נמי כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין לקיימו, דאי משום דאין בקיאין לשמה והני לא גמירי — אפילו באותה שכונה נמי יצריכו. אלא נדחא ליה למיפך כמרבא, דאית ליה בהדיא ובה.
ומשני: שאני בני מחוזא דינידי. לכך מצריך רבה בר אבזה מעריסא לעריסא — שהולכין להם מכירי החתימות קודם שתודיע הליכתן לבני ערסא אחרת. ומותר כן אין נוהגין לקיים שטרם קודם
הליכתן. אבל משכונה לשכונה — לא הוה מצריך, דקסבר דבבולה ערסא יודעין כל אחד בהליכת חבירו, ומבקשת האשה קיום קודם הליכתן. ורב ששת חדש אפילו באותה ערסא, ורבא
אפילו באותה שכונה. שאני בני מחוזא דינידי — מכאן פוסק רבינו חם דחדשתא. בזמן הזה, צריך לומר בכל מקום "בפני נכתב", אף על גב דקיימא לן כרבא דאמר לפי שאין עדים מצוין
לקיימו, ולא משום לשמה — מכל מקום צריך, דחדשתא בכל מקומות נידיי בבני מחוזא.

ואי עבדת אהנית – משמע ד"בפני נכתב" מועיל בארץ ישראל. והא דאמר בסוף פרק שני (גיתין כגב.) בארץ דלאו ארבורה סמכין – מהדמנא. היינו משום דאיירי בלא אמר "בפני נכתב" כסתם מביא גט בארץ ישראל. אבל אי אמר – סמכין ארבורה, כדאמרין הבא.

ויתנו (את) הילד בזונה – לפי שהן משתתין בארץ ישראל היו בניהם ובנותיהם משתעבדים בשביל מזונות. והיינו "בזונה" – בשביל מזונות. ועוד מפרש, כדאמר בירושלמי: עובדא הוה בחד, שמכר בתו ללמוד תורה והלך ולמד. **אמר** רבי יצחק שתים כותבין – בהלכות גדולות פוסק כרבי יצחק, ואף על גב דפליג אמנתא, דידוע היה שאינה עיקר. ואומר רבינו תם, וכן פירש רבינו יצחק בן אברהם השם רבינו אליהו, דדוקא שמתוכין לכתוב בתוספת לדרשה, כי הכא, אבל כשאדם שולח איגרת לחבירו – מותר שיכתוב לשון המקרא כדי לכתוב לשון צה, בלא שירטוט. מיהו, בירושלמי פרק תרמא דמגילה משמע קצת דאסור. דקאמר התם: מזה לכתוב תרתין תלת מילין מן פסוקא? ומיית: רבי מונא מצעזח כתב לרבי אושעיא בר שימי "ראשיתך מצעזח היה מאד ישנא אחרייתך" – משמע שלא היה כותב אלא לשם איגרת שלומים, ולא לדרשה – ואף על פי כן היה מקפיד שלא לכתוב בסדר! ומיהו, הרבה מביא שם שנראה שהיו כותבין לדרשה, דקאמר: מר עוקבא שלח כתב לריש גלותא דהוה קאי ודמין בזמרא. פירוש: כשהיה שוכב וקם היו ממזרין לפניו "ישראל אל תשמש אל גיל בעמים", וכן הרבה מביא שם. ואם תאמר: דאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות כגב.) ובפרק שני דמגילה (יה.) דתפילין אין צריכין שירטוט – והלא אפילו שלש או ארבע יתבות צריכין שרטוט! ואומר רבינו תם: דתפילין לא בעי שרטוט על כל שיטה ושיטה, אבל עושה שרטוט אחת למעלה, וכותב תחתיו כמות שרטי. ואומר רבינו תם: דאין לשרטט תפילין על כל שיטה ושיטה, כדאמר עלה בירושלמי בפרק "במה מדליקין": כל הפטור מדבר ועושהו – נקרא הדיוט. וכן משמע ב"הקומץ רבה" (שם כגב.) דקאמר התם: תפילין אין צריכין שרטוט. ופרקי מזה דתוספתא: ספר תורה שכלה ותפילין שכלו – אין עושין מהן מזונות. לפי שאין מורדין מקדושה חמורה לקדושה קלה. הא מורדין – עושין, והא מזהה בעי שרטוט! ומשני: תנאי היא. ומלכא משני: הכא במאי עסקין במשורטטין – משמע דאין רגילות לשרטט כלל, לא ספר תורה ולא תפילין – והיינו משום דנקרא הדיוט. ומיהו, אם אין הסופר יכול לכתוב בפה בלא שרטוט – צריך לשרטט על כל שיטה ושיטה, משום "זה אלי ואנוהו". והא דאמר בפרק קמא דמגילה (שזב.) "דברי שלום ואמת" – מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה, ואומר רבינו תם: דלא היינו ספר תורה, דהא לא בעי שרטוט, אלא היינו מזונה. וקרי ליה "אמיתה של תורה" – על שם

שיש בו שם יחוד מלכות שמים. וכן פירש רבינו חננאל. וכן נראה, דאי בספר תורה, כדפירש שם בקונטרס – הא דפסלינן התם בפרק שני דמגילה (יט.) אדיפתרא ושלח בדי, דאיתא בתיבה כתיבה מדרכתיב (ירמיה לו) "ואני כותב על הספר בדי" ואמאי לא ילפי מאמיתה של תורה? ואי במזוזת מיירי – ניחא, דאם כן הייתי מוצרין דוכסוסטוס כמו במזוזת. והא דאמר במסכת סופרים (פרק ראשון הלכה א:) אינו רשאי לכתוב אלא אם כן סירגה, ויריעה שאינה מסורגלת פסולה – היינו ארבעה שרטוטין: מלמעלה ולמטה ומצדיקין, ודוחק, **ובוב** מצא לה נימא מצא לה – מיתונה עליה דריש: לשון גזות. ולשון מוזק. ואם תאמר: ומגלן דהו גזות ממש? ואומר רבינו חננאל: מרצח להחזירה, כדכונן קראי. דאפילו פילגשים לא היה דרכם להחזיר אחר גזותם, כדכתיב "בא אל פילגש אביך" ובתיב "ותהינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות". **נימא** מצא לה – ואם תאמר: והא אמר בסנהדרין בפרק "כזן גדול" (כא.) שאין להם לכנות ישראל שער לא בית השם ולא בית העדה? ויש לומר: דבת פירושא הוה גבי תמר. **שלש** עבירות – בסדר עולם אמר דאיתו יום דפילגש בגבעה שבת היה. ורבינו חננאל כתב שלש עבירות – גילוי ערוה, ופשיטות דמים, וחילול השם, ושלשן חסם, והלכי לא חשיב אבר מן החי. **ערכתם** פירש בקונטרס: עירובי חצירות. ואין נראה, אמר כמו שפירש בקונטרס ב"מה מדליקין" (שבת לדא), דפרקי התם: הא גופא קשיא. אמרת "עם חשיבה ערכתם", הא ספק חשיבה – לא, והדר תני: ספק חשיבה מערבין? ומשני: כאן – בעירובי תחומין. פירש בקונטרס: דריש בעירובי תחומין, בדספק חשיבה אין מערבין. וכן פירש רבינו חננאל. והיינו משום דבעירובי תחומין מחמירין טפי, שיש לה סמך מן הפסוק, וכן משמע בפרק "מ שהוציאנהו" (עירובין מו.) גבי הלכה כדברי המיקל בעירוב. רב פפא אמר: אצטרין, סלקא דעתך אמינא: הני מילי בעירובי חצירות, אבל בעירובי תחומין – אימא לא.

דאי אתי בעל כו' – אבל אי לא אמרת, ואתי בעל ומערער – מיפסיל, כדנתיא – דאף מי שאינו צריך לומר, אם אמר – מהני. **כפר סיכאי** – שם מקום. **שלא תיזקק** – האשה לעדים, אם יקרא עליה ערער. והא איהו נמי כו' – ולא משום דצריך, ומאי קשיא ליה לרבי אלעאי? לא סימית קמיה – דרבי אלעאי, לסימא דמילתיה דרבי ישמעאל. **משם לבאן** – מבבל לארץ ישראל. **דסמכא הוא** – ראו לסמוך עליו. ויתנו (את) הילד כו' – שהיו משתתין בארץ ישראל, ומגליחו נשותיהן עגונות, ובטלים מפריה ורביה, שנקל בעניהם לידים וילדות. שתיים – שתי יתבות כותבין מן המקרא בלא שרטוט. בשלמא מילתא דתליא בסבכא – אי לא הוה סבר לה מדעתה. לחיי – כלומר, שפיר מצית למימר דלאו גברא רבה הוא. וגמרא לא שמיך ליה – הא גמרא דרבי יצחק, דאסכים מריה על ידיו – לגלות לו סוד, לכוין דברים הסתומים על אמיתתם. ותונה עליו פילגשו – בפילגש בגבעה כתיב. "ותונה" – סרחה עליו. וזכב מצא לה – בקערה. נימא מצא לה – לקמיה מפרש. ואשכחיה – גרסינן. **נימא מצא** והקפיד – כדמפרש טעמא ואולי. **נימא באותו מקום** – ודרכן היה להשיר את השער, ולא ליסכן בועלה ליעשות כרות שפכה. ומשום דסכנתא הוא – הקפיד עליה וברחה מפני אימתו. גילוי ערוה – כשמגיע זמן טבילתה בעת ציצה, והיא ידעה לומר: לא טבילתי, ומשמשתו נדה. **שפיכות דמים** – כי הכא, או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או בגשר, וחילול שבת – פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחיכה, מפני אימתו, והוא אינו יודע. עשרתם – פירות שנאכל למחר. ערכתם – עירובי חצירות.

וְאִי עֲבַדְתָּ אֱהֵינִי – אבל אם תאמר יועיל הדבר. שואלת הגמרא,
מֵאִי אִי עֲבַדְתָּ אֱהֵינִי – איזו תועלת תהיה אם השליח יאמר. עונה
הגמרא, דִּאי אֱהֵי – שאם יבא הבעל ומַעֲרָךְ על כשרות הגט לומר
שהוא מזוהר, לֹא מִשְׁנַחֲתִין בֵּיהּ – לא נחוש לדבריו מאחר והשליח
קיים את הגט.

הגמרא מביאה ברייתא, שמוכח משם שגם במקום שלא צריך
לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אם השליח אמר מועיל הדבר:
בְּתַנְיָא בְּבִרְיִיתָא, מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֶחָד שֶׁהָיָה נֹט לְפָנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,
אָמַר לוֹ אוֹתוֹ אִדָּם לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָאֵם צָרִיךְ אֲנִי לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב
וּבְפָנֵי נִחְתָּם אוֹ אֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנִי, מִדִּינָךְ אֲתָה
מְבִיא אֶת הַגֵּט, אָמַר לוֹ, רַבִּי, מִכֶּכֶּר סִיסְאִי אֲנִי מְבִיא אוֹתוֹ. אָמַר
לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, צָרִיךְ אֲתָה לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם, שֶׁלֹּא
תִּיָּקֵךְ הָאִשָּׁה לַעֲרִים שִׁיקִימּוֹ אֶת הַגֵּט בַּמִּקְרָה שֶׁהַבֵּעַל יַעֲרַר
לומר שהוא מזוהר. לְאַחַר שֶׁצָּא אוֹתוֹ אִדָּם, נִכְנָס לְפָנָיו רַבִּי אֲלֵעָזָר,
אָמַר לוֹ רַבִּי אֲלֵעָזָר לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי, לָמָּה הִזְקַקְתָּ אוֹתוֹ לומר
כֵּן, וְהָלַךְ כֶּסֶר סִיסְאִי מִבְּלִעַת בְּתָחוּם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְקִרְבָּה לְצִיפּוּרִי
יֹתֵר מֵעֵבֹר, כְּלומר, כֶּסֶר סִיסְאִי קְרֹבָה לְצִיפּוּרִי שֶׁהִיָּתָה אוֹ עֵיקֶר
יֵישׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֹתֵר מַעֲבֹר. וְתָנִן, רַבִּי מֵאִיד אֹמֵר עֵבֹר בְּאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל לְגִישׁוֹ, וְקַל וְחֹמֶר לְכַפֵּר סִיסְאִי שֶׁהָיָה כֹּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
וְאִפְּלוּ רַבָּנָן לֹא פִלְגִי עֲלֶיהָ דְּרַבִּי מֵאִיד וְסוֹבְרִים שֶׁצָּרִיךְ לומר, אֵלָּא
גַּעֲבֹ דְּמִדְּרַבָּנָא – הַמְרוּחַקֵת מַעֲיָקֶר הִישׁוּב בֶּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל
לְגַבִּי בְּכֶסֶר סִיסְאִי דְּמִדְּרַבָּנָא – הַקְרֹבָה לְצִיפּוּרִי לֹא חוֹלְקִים רַבָּנָן,
מוֹדִים שְׂדִינּוּ כֹּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין צָרִיךְ לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי
נִחְתָּם.

כְּשִׁשְׁמַע רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת דְּבָרֵי רַבִּי אֲלֵעָזָר, חָשַׁב שְׁכוּנוֹתוֹ לומר,
שִׁמְאָחָר וּבֶאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא תִקְנוּ לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם, לֹא
מוֹעִילָא אִמְרִיתוֹ, וּבַמִּקְרָה שֶׁל עֲרַעְרוֹ הַבֵּעַל, יַצְטַרְכוּ שְׁנֵי עֵדִים
לְקִיּוּמוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שְׁתּוּק בְּנִי שְׁתּוּק, הוֹאִיל וְיִצְחָק הַדְּבָר
בְּהִיתָ, שֶׁהִגֵּט כֶּסֶר וְלֹא נִאֲמַן לְבַעַל אִם יוֹבֵא וְיַעֲרַר, יֵצֵא –
יִשְׁאֵר הַדִּין כֵּךְ. שְׂכַשְׁם שְׂכַחְמִים תַּקְנִי בְּחוּץ לָאֶרֶץ שְׁמוּעִילָא –
אִמְרִית הַשְּׁלִיחַ לְבַטֵּל אֶת עֲרַעְרוֹ הַבֵּעַל, כֵּךְ גַּם בֶּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
מוֹעִילָא הָאִמְרִיהָ, וְאִם הַבֵּעַל יַעֲרַר, לֹא נִחְיִיב אֶת הָאִשָּׁה
לְקִיּוּם אֶת הַגֵּט עַל יְדֵי שְׁנֵי עֵדִים.

הַגְּמָרָא הִבִּינָה, שְׂרַבִּי אֲלֵעָזָר סָבַר שְׂרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַחֲדִיב אֶת
הַשְּׁלִיחַ לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם, וְהִקְשָׁה לוֹ, שִׁמְצַד הַדִּין אֵין
לְחִיּוּבוֹ. שְׁוֹאֵל הַגְּמָרָא, הָאֵ אִיהוּ נָפִי שֶׁלֹּא תִיָּקֵךְ לַעֲרִים בְּאֶמֶר
לִיָּה – הֵלֵא גַם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר לְאוֹתוֹ אִדָּם שֶׁאֵין זוֹ חוֹבָה לומר,
אֲלֹא כֵךְ הָיָה טוֹבֵת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תוֹקֵךְ לַעֲרִים אִם הַבֵּעַל יַעֲרַר,
וְלָמָּה סָבַר רַבִּי אֲלֵעָזָר שְׂרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַחֲדִיב מִן הַדִּין. עֹנָה
הַגְּמָרָא, לֹא סִיָּמוּהָ קָמִיהָ – כְּשִׁסְפָּרוּ לְרַבִּי אֲלֵעָזָר אֶת תְּשׁוּבַת רַבִּי
יִשְׁמָעֵאל לְאוֹתוֹ אִדָּם, לֹא אָמְרוּ לוֹ אֶת סִיּוֹם דְּבָרָיו שֶׁל רַבִּי
יִשְׁמָעֵאל שׁוּד לְטוֹבֵת הָאִשָּׁה, וְלִכְּן הִקְשָׁה שִׁמְצַד הַדִּין אֵין לְחִיּוּבוֹ
בְּכֶךְ.

שֶׁלֹּא לִיָּה רַבִּי אֲבִיתָר שֶׁהָיָה בֶּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְרַב הַסְּדָא שֶׁהָיָה בְּבַבְלָא,
נִשְׁמִי הַפְּאִים מִשָּׁם – מִבְּבֵל לְבָאֵן – לָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין הַשְּׁלִיחַ
שֶׁמְבִיא אֶת הַגֵּט צָרִיךְ לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב וּבְפָנֵי נִחְתָּם.
מִבְּרַת הַגְּמָרָא, לִיָּא – אוֹלֵי נֹאמַר שְׂרַבִּי אֲבִיתָר קֶסֶר שֶׁתִּקְנוּ
לומר, לִפִּי שְׁאֵין בְּקִיָּאִין לְשִׁמְיָה, וְהָנִי מְדִיר – וּבִנִּי בְּבֵל בְּקִיָּאִים.
מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, וְתִסְבְּרָא – וְכִי אֲתָה סָבוֹר שׁוֹד טַעַמִּי שֶׁל רַבִּי
אֲבִיתָר, וְהָאֵ רַבָּה אֵיתָ לִיָּה דְּרַבָּא – וְהֵלֵא רַבָּה מוֹדָה לְרַבָּא שֶׁתִּקְנוּ
גַם מִפְּנֵי קִיּוּם הַגֵּט, וְאֵם כֵּן אִף שְׂבִנִי בְּבֵל בְּקִיָּאִין לְשִׁמְיָה, צָרִיךְ
לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב כְּדִי לְקִיּוּם אֶת הַגֵּט. אֲמַל דְּבִלִּי עֲלֵמָא סוֹבְרִים
כְּרַבָּא שְׁבַעֲנִין לְקִיּוּמוֹ, וְכִיּוֹן דִּאיָּבָא רַבִּים דְּסִלְקִין וְנִתְּתִי – כִיּוֹן שִׁישׁ
רַבִּים שְׁעוּלִים לָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיוֹרְדִים לְבַבְלָא, מִשְׁבַּח שְׂבִיחִי –
מִצּוּיִם אֲנָשִׁים לְקִיּוּם אֶת הַגֵּט. אָמַר רַב יוֹסֵף מֵאֵן לִיָּא לֹן דְּרַבִּי
אֲבִיתָר רַב מִסְבָּא הוּא – מִי אָמַר לִנּוּ שְׂרַבִּי אֲבִיתָר רָאוּי לְסַמֵּךְ
עָלָיו בְּעִנְיָנֵי הַלְכָּה, שְׁעֵלְנִי לְפָסוּק כְּמוֹתוֹ. וְעוֹד, הָאֵ אִיהוּ – הֵלֵא
רַבִּי אֲבִיתָר הוּא זֶה דְּשֶׁלֹּא לִיָּה לְרַב הַדְּבָר – שֶׁשֶּׁלֹּא דְּבַר תּוֹכַחַה
לְרַב יְהוּדָה עַל בְּנֵי בְּבֵל, וְכֶךְ כְּתָב, בְּנִי אֶדָם הַעוֹלִין לְלַמּוֹד תּוֹרָה

מִשָּׁם לְבָאֵן – מִבְּבֵל לָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֵן קִיּוּמוֹ בְּעִנְיָנֵי אֶת הַנֹּאמַר
בְּנִבְיָא עַל מָה שֶׁעָשׂוּ הַגּוֹיִים לְיִשְׂרָאֵל (ויאל ד א) וְתָנִין (אֵת) הַיָּלֵךְ
בְּזִנְיָה וְהַיָּלֵךְ מְכֻרֵי בְּנֵי וְנִשְׁתָּנוּ, לְפִי שֶׁגַם הֵם עוֹבְדִים אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם
עֲגוּנוֹת וּבְטָלִים מִמִּצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְנָקַל בְּעִנְיָנֵיהֶם יְלִידִים וְיִלְדוֹת
שְׂרָאוּיִים לְהוֹלֵד מֵהֶם. וְכָתָב לִיָּה בְּלֹא שִׁירָטוּט – וְרַבִּי אֲבִיתָר כָּתַב
אֶת הַפָּסוּק בְּיוֹאֵל, מְבִלִּי לְשִׁרְטוּט אֶת הַקֶּלֶף, כְּלומר מְבִלִּי לְחַרוֹט
שׁוֹרוֹת קוֹדֵם הַכְּתִיבָה. וְכְּתִיבָה בְּלִי שִׁרְטוּט אֵינָה כְּהַלְכָה, שְׁהָיָה
אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁתִּיבִים בּוֹתִיבִין – שְׁתֵּי תִיבוֹת מִכְתָּבֵי הַקּוֹדֵשׁ אִפְשָׁר
לְכַתּוֹב בְּלִי שִׁרְטוּט, אֲבָל שְׁלֹשׁ תִּיבוֹת אֵין בּוֹתִיבִין בְּלִי שִׁרְטוּט.
וּבְמִתְנִיתָא תָנָא – וּבְבִרְיִיתָא שְׁנִינוּ שְׁלֹשׁ תִּיבוֹת בּוֹתִיבִין בְּלִי
שִׁרְטוּט, אֲבָל אֲרִבַּע תִּיבוֹת אֵין בּוֹתִיבִין בְּלִי שִׁרְטוּט. וּמִמָּה שְׂרַבִּי
אֲבִיתָר כָּתַב מִסְפַּר מִלִּים גְּדוֹל בְּלִי שִׁרְטוּט, מוֹכַח שֶׁאֵינוֹ בֵּר סַמְכָא
בְּעִנְיָנֵי הַלְכָּה, וְאֵם כֵּן גַּם לְגַבִּי מָה שֶׁפָּסַק שְׁגִיטִין הַבָּאִים מִבְּבֵל
לָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין צָרִיךְ לומר בְּפָנֵי נִכְתָּב, אֵין לִנּוּ לְפָסוּק כְּמוֹתוֹ.
אָמַר לִיָּה אֲבִי, לְרַב יוֹסֵף, אָמַר בְּלִי דְּלֹא יָדַע – וְכִי כֵל מִי שֶׁאֵינוֹ
יּוֹדֵעַ דְּרַבִּי יִצְחָק – אֶת דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי יִצְחָק לֹא נִבְרָא רַבָּה הוּא –
אֵינוֹ נִחְשָׁב לְאִדָּם גְּדוֹל. בְּשִׁלְמָא מִילָתָא דְּתִלְיָא בְּסִבְרָא וְ–עֵנִן
הַתְּלִי בְּסִבְרָא, לְחִי – נִכּוֹן הַדְּבָר שֶׁאֵם אֹמֵר סָבַרָא שֶׁאֵינָה נְכוֹנָה,
סִימָן שֶׁאֵינוֹ אִדָּם גְּדוֹל, אֲבָל הָאֵ הַדִּין שֶׁל שִׁרְטוּט נִבְרָא הוּא – אֵינוֹ
תְּלִי בְּסִבְרָא אֲלֹא בְּלִימוד מִרְבוּתֵיהּ, וְנִבְרָא לֹא שְׁמִיעַ לִיָּה – וְרַבִּי
אֲבִיתָר לֹא שָׁמַע זֹאת מִרְבוּתֵיהּ. וְאֵין לְלַמּוֹד מִמָּה שֶׁלֹּא שִׁרְטוּט
שֶׁאֵינוֹ אִדָּם גְּדוֹל, עוֹד הוֹכַחָה שְׂרַבִּי אֲבִיתָר אִדָּם גְּדוֹל הוּא, שְׁהָיָה
הָאֵ רַבִּי אֲבִיתָר הוּא זֶה דְּאֶסְכִּים מְרִיָּה עַל יְדֵיהּ – שֶׁהִקְפִּידָה הַסִּכָּה
עַל יְדֵי לְגִלּוֹת לוֹ סוֹד, כְּלומר, שׁוֹכֵחַ לְכוּן לְבָאֵר פָּסוּק סָתוּם
בְּבִיאור אִמְרִיתִי.

הַגְּמָרָא מְבָאֵרֵת הֵיכָן מְצִינוּ שֶׁהִקְפִּידָה הַסִּכָּה עַל יְדֵיהּ. דְּכָתִיב בְּעֵנִן
פִּילְגֵשׁ בְּגִבְעָה (שׁוֹפְטִים יט ב) וְתָנִין עָלָיו פִּילְגִישׁ, וּמַחֲמַת כֵּן בְּרַחָה
אֶל בֵּית אֲבִיהָ. וְנִחְלָקוּ הָאִמּוֹרָאִים מִדָּה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשְׂתָה הַפִּילְגִישׁ.
רַבִּי אֲבִיתָר אָמַר וְכֹכַח מִצָּא לָהּ, וְהִקְפִּיד בַּעַל הַבֵּית עֲלֶיהָ. רַבִּי יוֹנָתָן
אָמַר נִימָא מִצָּא לָהּ – שְׁעָרָה מִצָּא וְהִקְפִּיד. וְאִשְׁפָּחִיתָ רַבִּי אֲבִיתָר
לִיָּה – וּפִגְשׁ רַבִּי אֲבִיתָר אֶת אֲלִיהוֹ הַנְּבִיא, אָמַר לִיָּה רַבִּי אֲבִיתָר
מֵאִי קָא עָבִיד – מָה עוֹשֶׂה כַּעַת הַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לִיָּה אֲלִיהוֹ,
עָסִיק – הִקְבִּידָה עוֹסֵק כַּעַת בְּפִילְגִישׁ בְּגִבְעָה. שָׁאֵל רַבִּי אֲבִיתָר וְאֵמַר
קָאֵמַר – וּמָה אֹמֵר עַל כֵּךְ הִקְבִּידָה, אָמַר לִיָּה אֲלִיהוֹ, כֵּךְ אֹמֵר
הַקְבִּידָה, אֲבִיתָר בְּנִי כֵךְ הוּא אֹמֵר שׁוֹבוֹב מִצָּא, וְיוֹנָתָן בְּנִי כֵךְ הוּא
אֹמֵר שְׁנִימָא מִצָּא. אָמַר לִיָּה רַבִּי אֲבִיתָר לֹאֲלִיהוֹ הֵם וְשָׁלוּם – אֵיךְ
אִפְשָׁר לומר כֵּךְ וְכִי אֵיכָא אִיכָא מִסְבָּא קָמִי שְׁמִיָּא – וְכִי שֶׁסֶפֶק בְּשָׁמִים
כִּיכִיד הִיָּה הַמַּעֲשֶׂה. אָמַר לִיָּה אֲלִיהוֹ, אֵלֹהֵי דְּבָרֵי אֲלִיהֵם חַיִּים
הֵן – גַּם אֲתָה וְגַם רַבִּי יוֹנָתָן צוּרִיקִים, תְּחִילָה וְכֹכַח מִצָּא וְלֹא הִקְפִּידָה,
וְאַחַר כֵּךְ נִימָא מִצָּא וְהִקְפִּיד. וּמִמָּה שֶׁרָאוּנוּ שֶׁהִקְפִּידָה גִילָה לְרַבִּי
אֲבִיתָר אֶת פִּירוֹשׁ הַפָּסוּק, סִימָן שֶׁהוּא אִדָּם גְּדוֹל.

הַגְּמָרָא מְבָאֵרֵת הֵיכָן מִצָּא אֶת הַזּוֹבוֹב וְהִנְיָמָא: אָמַר רַב יְהוּדָה וְכֹכַח
שֶׁאֵמַר רַבִּי אֲבִיתָר, הִינּוּ שִׁמְצָא זּוֹבוֹ בְּקַעֲרָה, וְנִימָא שֶׁאֵמַר רַבִּי
יוֹנָתָן, הִינּוּ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם – בְּמִקּוֹם עֶרְוָה, שֶׁדִּרְכָן הִיָּה לְהַשִּׁיר אֶת
הַשֶּׁעַר שְׁבַמְקוֹם הָעֶרְוָה וְהָיָה לֹא עֲשֵׂתָה כֵךְ. וְכֹכַח מִאִיִּסְתָּא –
הַקְפִּידוּ שֶׁל בַּעַל הַבֵּית עַל הַזּוֹבוֹב, הִיָּתָה מַחֲמַת שֶׁהִמְאִיסָה עָלָיו
אֶת הַמֵּאכֵל, וְנִימָא – הַקְפִּידוּ שֶׁל בַּעַל הַבֵּית עַל נִימָא הִיָּתָה
מַחֲמַת בְּסִנְתָּא – שֶׁהָיָה סִיכְנָה אוֹתוֹ בְּכֶךְ שֶׁלֹּא הִשִּׁירָה אֶת הַשֶּׁעַר,
וְהוּא עֲלוֹל הִיָּה לְהַעֲשׂוֹת כְּרוֹת שִׁפְכָה. אֵיכָא דְּאָמְרִי – וִישׁ שֶׁאֵמַר
שְׂאִידִי וְאִידִי בְּקַעֲרָה – שֶׁגַם הַזּוֹבוֹב וְגַם הַשֶּׁעִירָה, שְׁנֵיהֶם נִמְצְאוּ
בְּקַעֲרַת הָאוֹכֵל שֶׁנִּמְאָס בְּגִלְלָם. אֲלֹא שְׁזֹכִיב אֲוִיָּא – זּוֹבוֹב שֶׁנִּמְצָא
בְּקַעֲרָה הִיא אוֹנוֹס, וְנִימָא פִּשְׁעִיתָא – וְשְׁעָרָה שֶׁנִּמְצָאָה בְּאוֹכֵל
הִיא פִּשְׁעִיָּה, וְלִכְּן אָמַר אֲלִיהוֹ שׁוֹבוֹב מִצָּא וְלֹא הִקְפִּיד וְנִימָא מִצָּא
וְהִקְפִּיד.

אָמַר רַב הַסְּדָא, לְעוֹלָם אֵל וְיִמִּיל אֶדָם אֵיכָא וְתִיָּתָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שְׁתֵּרִי
פִּילְגִישׁ בְּגִבְעָה הַטִּיל עָלֶיהָ בְּעִלָּה אֵיכָא וְתִיָּתָה, וּמַחֲמַת זֶה בְּרַחָה
לְבֵית אֲבִיהָ, וְכִשְׁחֹזְרָה מִשָּׁם עִם בַּעֲלָה הוֹכְרָחוּ לָלוּן בְּגִבְעָה אֲשֶׁר
לְבִנְיָמִין וְשֶׁם נִאֲסָה עַל יְדֵי אֲנָשִׁי הַגְּבִיעָה, וְנִגְרַם הַדְּבָר שֶׁהִפְלִיָּה
בְּמָה רְבֻכָּת מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב בְּלִי הַטִּיל אֵיכָא

המשך ביאור למסכת גיטין ליום רביעי עמ' א

8 שאומר ידעתי, נאמן, יבואו להחליף בין גט לקיום שאר שטרות,
9 ולכן הצריכו חכמים להוסיף בנוסח אמירת השליח גם 'בפני
10 נכתב', כדי שיבינו ששונה קיום הגט, מקיום שאר שטרות.
11 הגמרא מבררת מי הוא התנא ששנה את משנתינו, לדעת רבה:
12 וְלִרְבָּה דְאָמַר שְׁטַעַם הַתְּקַנָּה לְפִי שְׁאִין בְּקִיָּאִין לְשִׁמְהָ, מֵאַן הָאִי תֵּנָא
13 – מי הוא התנא הסובר דְּבָעִי – שצריך בְּתִיבָה של הגט לְשִׁמְהָ, וְכָעִי
14 – וכן צריך,

1 לומר זאת בעצמה. ואם כן ניכר ההבדל בין קיום שטרות לגט ולא
2 יטעו לדמותם.
3 וְרָבָא אָמַר לָךְ – על אף ההבדלים, עדיין יש לחשוש שמא יטעו
4 לקיים שטרות בעד אחד, שהרי אָמַר הָכָא כִּי אָמַרִי יִדְעִינָן מִי לֹא
5 מְהִימְנִי – וכי כאן בגט אם השליח יאמר שהוא מכיר את חתימות
6 עדי הגט, וכי לא יהיה נאמן בכך, וְכִינָן דְּכִי אָמַרִי יִדְעִינָן מְהִימְנִי
7 אֲתִי לְאִיחֻלּוּפִי בְּקִיּוֹם שְׁטָרוֹת דְּעֻלְמָא בְּעַד אֶחָד – כיון שהשליח

אגרות קודש

ב"ה, ימי החנוכה, ה'תשל"ג

ברוקלין, נ.י.

הווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מו"ה משה שי אישון

שלום וברכה!

ת"ח בעד הפ"ש על ידי ידידנו הווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ הר"ש שי חפר, ובפרט שנתקבל
בימים שבין י"ט כסלו וחנוכה.

שזה נותן לי הזדמנות טובה לאחל למר ולכל בני ביתו שיחיו שיהי' בכל עניניהם - כהוראת
ימי חנוכה ונרות חנוכה - הולך ומוסיף באור, וגם כהוראת נר חנוכה "על פתח ביתו מבחוץ" - שגם
בפעולותיו מחוץ לביתו, כלומר בעסקנות ציבורית והפצת נר מצוה ותורה אור, יהי' מוסיף בנר ואור
מיום ליום.

ולהוסיף ולהעיר עוד מהוראת קיום מצות נרות חנוכה שאף שביום שקדמו קיים המצוה
בתכלית השלימות, בכל זה ביום שלאחריו מוסיף בזה, ולא מתרשם כלל באם הוא מעט נגד הרוב וכו'.

וידוע הרמז המובא בכמה ספרים בלשון חכמינו ז"ל ששיעור הדלקת נר חנוכה עד דכליא
ריגלא דתרמודאי (שבת כא, ב) - תרמודאותיות מורדת, זאת אומרת שמובטח לו שיצליח וינצח ועד
דכליא לגמרי כל ענין של מרידה ח"ו בתורתך ובחוקי רצונך.

בכבוד ובברכה להצלחה ולבשורות טובות בכל האמור.

נ.ב. הפ"נ ייקרא על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר בעת רצון.

רצוני ג"כ להודות למר היות ובא לידי מאמרו במכ"ע באשכנזית, נוסף על זה שבמכ"ע בלה"ק,
שכותב אודות חב"ד (שהי' לי להפתעה שכותב ושולט גם בל' האשכנזית). והעיקר שמנצל כשרונותיו
לעניינים של התעוררות ליראת שמים וכו'. והרי אין צורך להדגיש לפניו עד כמה חב"ד מעונין בהפצת
המענינות חוצה ועד לאופן של ופרצת וגוי'. לכן אביע גודל קורת רוחי שעל ידי מאמרו הנ"ל - שבודאי
ימשיך בהם כהנה וכהנה - לוקח חלק פעיל בזה, שהרי בודאי הדברים מכוונים להשיטה ולתורת חב"ד.
ויהי רצון שיעשה כל או"א מאתנו בעניינים האמורים באופן דמעלין בקודש כהוראת אופן קיום מצות
נרות חנוכה, כאמור לעיל.

- 7 ולא ידענא - ואיני יודע אי - אם היה מביאו מסורא לנהרדעא אי
8 מנהרדעא לסורא, אתא רב כהנא לקמיה דרב, אמר ליה רב כהנא
9 לרב צריכנא - האם צריך אני למימר קפני נכתב וקפני נחתם או
10 לא צריכנא, אמר ליה לא צריכית - אינך צריך לומר, לפי שבבל
11 דינה כארץ ישראל לענין גיטין.
- 1 והא רבא הוא דאמר לפי שאין עדים מצויין למימנו, ובאותה שכונה
2 בודאי אפשר למצוא אנשים שיקיימו את החתימות. מתרצת
3 הגמרא, שאני בני מחוזא - שונה הדבר באנשי מחוזא, הניידי -
4 שאינם מצויים בדרך כלל בבתיהם, לפי שהם טרודים בסחורה
5 מחוץ לשכונה, ואינם מכירים את חתימות שכניהם.
6 רב הנין מישתעי - היה מספר, שרב כהנא איתי גיפא - הביא גט

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב כסלו, תש"כ

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו, בו שואל ביאור נוסף על מכתבי משילחי שנה העברה.

והנה פשוט שלא היתה כוונתי בהמענה להרגל לעבודת אתכפיא בעלמא ותו לא מיד, ומ"ש להמשיך במשק הוא על מה שכתב שאין מקצוע בידו, ובקשר עם דעתי ברורה שרצוי שישתדך באופן טוב בגשמיות וברוחניות, הנה בהיותו במשק בודאי יוכל לסדר עבודתו באופן שילמוד איזה מקצוע, שהרי בטח גם הנהלת המשק מעוניינת בתועלת חברי המשק וכן בטלה (עכ"פ לזמן הראשון) שאלת הדירה וכו', וע"פ הנ"ל מובן ג"כ שלא חי בהוראה שלי, הוראת הנהגה לכו"כ שנים, כי אם עד שיהי מקצוע בידו וישתדך בשעה טובה ומוצלחת, ולאחרי זה הרי יחליטו ביחד עם בת גילו תחי' איך ואיפוא להמשיך.

(ב) עוד נקודה שני, כי כנראה מהנהגתו ומכתבו, לעת עתה לא הורגל בעבודה סדירה וקבועה מיום ליום, וזהו ענין, פרט נוגע ביותר וביותר לחיים כדבעי, להיות שליט ברוחו ולהתעסק במה שרצוי, ולאו דוקא במה שרוצים ודוקא חדשים לבקרים, וק"ל.

(ג) במ"ש שאין יכול תיכף לעסוק בעניני שידוכין, כיון שמצבו הרוחני אינו כדבעי, תקותי שעצם העסק להכנס בחיים כמצווה בתורתנו הק' תורת חיים, יקל עליו מלחמת היצר והשיפור בכל העניינים אודותם כותב, וראו זה במוחש אצל כו"כ בשנים שעברו וגם בימינו אלו.

(ד) במ"ש אני שההשתדלות בשידוך צ"ל וכו', הכוונה פשוטה, כי בעוה"ר באיזהו חוגים התירו לעצמם עניינים שלא רצוים בהחלט, באמתלא שזהו נעשה בתור חיפוש שידוך המתאים וד"ל, והרי באה"ק ת"ו כמה שידוכים נגמרים באופן דצניעות הרצוי ומאושרים בגשמיות וברוחניות, ולזה כוונתי.

(ה) במה ששואל איך יתעסק בהפצת תורת חב"ד הדרכותי ונהגותי - כיון שעדיין לא קיים קשור עצמך, המענה ע"ז בשתים, והוא: אי אפשר למנוע הידיעה דתורה האמורה מאלו שבסביבתו, מפני שהוא אינו כדבעי, שהרי הם אינם אשמים בזה, נוסף על הנקודה באם אינו מתקן עצמו ככל הצורך, ועדיין חסר, פשוט שאין צריך להוסיף על זה עוד הגרעון בהפצת דא"ח, ומגודל ענין הפצה זו (שגם על זה קאי דבר משנה, זכה וזיכה הרבים וכו' זכות הרבים תלוי בו), מובן ההיפך ח"ו, והרי בענין דקשור עצמך צריך האדם לחפש ולמצוא כל אופנים ואמצעים האפשריים להגדיל הצלחה בזה, ולכשיגיע שעליו לדבר בעוד שעה ע"ד עניינים חשובים לפני כו"כ פא"פ, בודאי ובודאי שזהו יקל המלחמה האמורה ויקרב הנצחון.

ויהי רצון שכיון שמתקרבים אנו לימי חנוכה דענינים מסרת רשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, הרי גם במלחמה הפרטית[ת] של כאו"א מאתנו יומסר הרשע בידי הצדיק והזדים ביד העוסקים בתורה וכמבואר הענין בספר תניא קדישא.

בברכה לבשו"ט בכל האמור בהקדם ולחנוכה מאיר ושמח.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

- 1 ב. עזרא תיקן שיהיו ג' אנשים קורין בספר תורה בצבור בכל שבת במנחה עשרה פסוקים או יותר מפרשת
- 2 שבוע תבא בשביל יושבי קרנות⁶ המתעסקים בסחורה כל ימות השבוע ואינם באים לשמע קריאת
- 3 התורה בשני וחמישי לפיכך תקן בשבילם קריאה יתירה בשבת במנחה שהם פגומים ויבואו לשמוע ניד.
- 4 ואפלו אם חל יום טוב להיות בשבת קוראים בפרשת שבוע תבא ולא בפרשת יום טוב שאין ענין ליום
- 5 טוב כלל לקריאת התורה במנחה שהרי אלמלא שבת אין קריאת התורה ביום טוב במנחה⁹:

סימן רצב, דין תפלת מנחה בשבת סעיף ב

מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

- ג] ויבואו לשמוע - אם נתאחזה השעה ולא יספיקו לקרוא בתורה ולהתפלל עד שיעבור זמן התפילה, יתפללו מיד - ולא יקראו בתורה⁷.
- ד] ויבואו לשמוע - אם התפללו בלא ספר-תורה, ואחר-כך בא להם ספר-תורה - קוראים לאחר התפלה, ולאחר הקריאה יאמרו חצי-קדיש⁸.

ציונים והוספות

- 6) יושבי חנויות (שאינן הולכים לבית הכנסת בשני וחמישי ואין שומעים קריאת התורה כי אם שבת שחרית - ולכן הוסיפו עבורם קריאה יתירה בשבת במנחה), כמבואר ברש"י ב"ק פב, א ד"ה משום, ודלא כמשמעותו הפשוטה שהם עמי הארץ היושבים בקרנות הרחוב.
- 7) ואין לסמוך על תפילת תשלומין של מנחה (דומה למבואר בס' רפ"ק א"ס"ק א, ודלא כמג"א המובא שם).
- 8) קצות השולחן סי' צא בדה"ש סוס"ק ד: ואם התפללו בלא ספר-תורה ואחר-כך בא להם ספר-תורה וקוראין בו, מסתבר פשוט שצריכין לומר חצי-קדיש אחר הקריאה קודם שמגביהין הספר-תורה, והחצי-קדיש שקודם התפלה קאי גם אקריאה. אבל בלא זה צריכין לומר קדיש על הקריאה עצמה, ובשער הכולל הנ"ל תמה על מה שכתב אדמו"ר
- בסידור בזה הלשון: ואחר קריאת התורה מתפללין שמונה-עשרה ואומרים חצי-קדיש קודם שמונה-עשרה, דהכי הל"ל ולאחר קריאת-התורה אומרים חצי-קדיש ומתפללין עיי"ש מש"כ בזה. וי"ל דכוונתו שאם מתפללין אחר קריאת התורה אז אומרים חצי-קדיש קודם שמונה-עשרה אבל אם אין מתפללין אחר הקריאה אז צריך להיות החצי-קדיש תיכף אחר הקריאה.
- 9) ועיין באשל-אברהם (בוטשאטש) הסתפק אם אפשר לקרות לאחר שכבר התפללו.
- 10) עד"ז בס' רסח סי' ד: יו"ט שחל להיות בשבת אינו מזכיר יו"ט בברכה מעין שבע - לפי שאלמלא שבת אין ברכות מעין שבע ביו"ט.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת - לפי לוח "רב יומי"

- 1 וז' כל דבר שמצילים אותו מפני קדושתו מצילין אותו
- 2 אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שאין בו שיתוף
- 3 ובלבד שיהיו כל תיקוניו קיימים דהיינו ג' מחיצות ולחי או
- 4 קורה שלא הקילו בכתבי הקודש אלא לענין חסרון תיקון
- 5 העירוב או השיתוף בלבד אבל לא לענין חסרון תיקון אחר
- 6 בין במבוי בין בחצר:
- 7 וז' מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין
- 8 אפילו לחצר שאינה מעורבת אע"פ שיש בתוכם מעות
- 9 ולא הצריכוהו לנער המעות מהם כי שמא בתוך כך תתחזק
- 10 הדליקה ולא יוכל להצילם כלל וכן אם הניח תפילין בארנקי
- 11 מלאה מעות יכול להצילה מפני הדליקה או מפני הגנבים
- 12 והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין ואין מחייבים אותו
- 13 להוציא התפילין ממנה אפילו הניח בתוכה בשבת (ע"י
- 14 נכרי) שע"י ישראל אסור להצניע תפילין בתוכה שאי אפשר
- 15 שלא יטלטלנה קצת והיא בסיס להמעות שבתוכה אבל
- 16 לכתחלה אסור להניח תפילין לתוכה בשעת הדליקה כדי
- 17 שיציל אגב התפילין שהרי לא התירו אלא מחמת חשש
- שמא לא יוכל להציל התפילין כלל אם יצטרך להוציאם
- ממנה ואיך יניחן שם לכתחלה אבל מותר להניח בתוכה
- תפילין מערב שבת כדי שיוכל להצילה עמהן בשבת לחצר
- שאינה מעורבת אם תפול דליקה או מפני גנבים והגזלנים
- כיון שמניחן בשעת היתר והוא הדין למזוזה או ספר.
- אבל אם מניח (טבעת או) אוכלין לתוך ארנקי אינן מועילין
- שיוכל להצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו אפילו לחצר
- המעורבת כי אין (הטבעת או) האוכלין חשובים לגבי
- הארנקי והן בטלין אצלה ולפיכך אף אם אי אפשר לנערן
- ממנה אינו רשאי ליטול את הארנקי בשבילן אלא יניחן
- לישרף עם הארנקי.
- ויש מתירין להניח עליה אפילו לכתחלה בשעת הדליקה ככר
- או תינוק או שאר דבר שמותר להצילו לחצר המעורבת
- אע"פ שהארנקי חשובה ממנו הרבה ונוטלה ומצילה על ידי
- כך מבית שהדליקה בו לחצר המעורבת ואף שלא אמרו ככר
- או תינוק אלא למת בלבד כמ"ש בס' ש"א מכל-מקום מפני
- הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת שתהא הארנקי טפלה

מה שנדלק כבר אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין לכך ולא
פסיק רישיה הוא ולכן לא ירוץ ויקפוץ וינענע אותה אנה
ואנה כדי שיכבה אלא מתכסה בה כדרכה וכן ספר תורה
שאחז בו האור פושטו וקורא בו כדי שלא יתפשט בו האור
יותר ואף אם על ידי זה נכבה מה שנדלק כבר אין בכך
כלום ובלבד שלא ינענע אותו אנה ואנה:

כה אסור לומר לנכרי לכבות הדליקה משום הפסד ממנו
אפילו להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה
אסורה אלא מדברי סופרים והכיבוי היא מלאכה שאינה
צריכה לגופה כמ"ש בס' רע"ח ובמקום הפסד גדול יש
להתיר אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי
סופרים כמ"ש בס' ש"ז מכל-מקום כאן בדליקה שהדבר
בהול ונחפז הוא מאד להציל ממנו ואין לבו עליו ואם נתיר
לו כלום אף הוא לא יתן דבריו לשיעורים ויבא לכבות
בעצמו (ומטעם זה אסור ג"כ להציל ע"י נכרי בבית
שהדליקה בו יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו
היום כמ"ש למעלה) אבל מותר לומר לו לכבות מפני ספרים
אם אי אפשר בענין אחר:

כו נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו לפי
שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי
לו לעשות מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן ולהנאת
עצמו הוא מתכוין ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין
צריך למחות בו מטעם שנתבאר בס' רמ"ד.

אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו אפילו לא הגיע
לחינוך ואפילו אין אביו שם לפי שהקטן אין לו שקול
הדעת שיתכוין להנאת עצמו אלא כיון שידוע שדליקה זו
היא הפסד לאביו (או לישראל אחר) הרי הוא מכבה מן
הסתם בשבילו כדי לעשות לו נחת רוח אבל קטן המחלל
שבת להנאת עצמו אין צריך למחות בו אלא אביו בלבד אם
הגיע לחינוך כמ"ש בס' ש"ג:

כז בדליקה התיירו לומר בפני הנכרי כל המכבה אינו
מפסיד ואם אינו כאן יכול לקרותו לכאן ולומר כן
בפניו כמ"ש בס' ש"ז:

כח יש אומרים שכל מה שאסרו חכמים בדליקה לא אסרו
אלא בימיהם שלא היו שרויים בין הנכרים ואפילו
בגלותם היו להם מקומות לעצמם אבל בזמן הזה אותם
ששרויים בין הנכרים ויש חשש סכנת נפשות כשהדליקה
מתגברת שאז הם חוטפים ושוללים וכשאדם מעמיד עצמו
על ממונו יבאו להרוג אותו מותר לכבות הדליקה בשבת
אפילו הדליקה היא בבית נכרי כי יש לחוש פן תתגבר
הדליקה ויבאו לחטוף ולשלול ולהרוג וכל הזריו לכבות הרי
זה משובח ומכל-מקום הכל לפי הענין שאם הם בטוחים
בודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר אסור לכבות אבל בחשש
ספק סכנת נפשות מותר לכבות וכן נוהגין.

ומכל-מקום לא הקילו אלא בכיבוי הדליקה שהיא מלאכה
שאינה צריכה לגופה ויש חשש סכנה אם לא יכבה אבל
משום הצלת ממונו אסור לחלל שבת אפילו במלאכה
שאינה צריכה לגופה ואפילו בדבר שעיקרו מדברי סופרים
כגון איסור תחומין.

לדבר המותר שעליה והרי זה כמציל דבר המותר בלבדו ויש
לסמוך על זה להקל בדברי סופרים במקום הפסד מרובה.
וכל זה בבית שהדליקה בו אבל בבתים הקרובים יש מתירין
לטלטל אפילו מוקצה בלבד אם יש בו הפסד מרובה והוא
הדין מפני הלסטים כמ"ש למעלה:

יט יש מתירין לומר לנכרי להציל ספרים אפילו דרך רשות
הרבים שלא גזרו על שבות אמירה לנכרי במקום בזיון
כתבי הקודש ואף שלא התיירו להצילין לכרמלית אע"פ שאין
איסורה אלא שבות מדברי סופרים מכל-מקום אינו דומה
שבות הנעשה ע"י ישראל לשבות אמירה לנכרי:

כ הגליונים שלמעלה ושלמטה ושבין פרשה לפרשה ושבין
דף לדף ושבין ספר לספר אין מצילין אותם אם נחתכו
מן הספר או שנמחק הספר ולא נשתיירו בו פ"ה אותיות:

כא המינים דהיינו האדוקים בעבודה זרה וכן מומרים
לעבודה זרה שכתבו להם כתבי הקודש אע"פ
שכתובים אשורית בלשון הקודש על הקלף ובדיו אין
מצילין אותם ואף בחול שורפם עם האזכרות שבהם מפני
שכיון שהם אדוקים בעבודה זרה בודאי כתבו אותן לשם
עבודה זרה ומכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב
וכסף שיש עליהן שם בן ד' אותיות שטבעו אותו המינים
לשם עבודה זרה שאסור לתלותם וגם אין להחזיק אותן
ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה זכרון למעשיהם
שעשו לשם עבודה זרה שמטעם זה צריך לשרוף הספרים
שלהם עם האזכרות שבהם:

כב תיבה שאחז בה האור מצדה האחד מותר ליטול עור
של גדי המותר בטלטול ע"ד שנתבאר בס' ש"ח
ולפרוס אותו עליה סמוך לאור כדי שלא יתפשט האור יותר
שהעור הוא מתחרך ואינו נשרף ומגין על התיבה.

ומותר לעשות מחיצה בכל הכלים בין ריקנים בין מלאים
להפסיק הדליקה ואפילו בכלי חרס חדשים מלאים מים
אע"פ שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים
את הדליקה לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה
שבשעה שנותן המים יש דבר המפסיק בינם לאור דהיינו
דופני הכלי שנותנם בתוכו והאור הוא שמבקע את הכלי
ומכבה את עצמו והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא
כמו שנתבאר בס' רס"ה:

כג טלית שאחז בה האור מצד אחד מותר ליתן עליה
משקין רחוק קצת מן האור כדי שיכבה האור כשיגיע
לשם ואף על פי שאין כאן דבר המפסיק בינם לאור
מכל-מקום הם אינם מכבין כלל מה שנדלק כבר אלא
שמונעים האור מלדלוך יותר והוא כבה מאליו.

במה דברים אמורים במשקים שאינם מלבנים אבל מים או
שאר משקים המלבנים אסור ליתן על הטלית משום גזרת
סחיטה או משום ששריית הבגד זהו כיבוסו כמ"ש בס'
ש"ב ושי"ט:

כד טלית מקופלת שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה
כדי שלא יתפשט האור יותר ואף אם על ידי זה נכבה

הצלה אחת היא כמ"ש בסי' של"ד לענין דליקה ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד ג' סעודות אע"פ שיוודע בהם שיחזירו לו כמ"ש שם.

וכל זה כשנשברה החבית שהוא בהול ונחפז להציל אבל אם נסדקה והיין עושה טיף טיף שאינו בהול כל כך אין לחוש שישכח שבת ומותר להציל כולו אפילו בכלים הרבה.

וכל זה להציל מחצר לחצר שיש כאן טורח רב בהולכת כלים הרבה ויש לחוש שעל ידי כן ישכח השבת ויבא לתקן החבית אבל לחצר זו עצמה שאין כאן טורח כל כך יכול להציל כמו שירצה אפילו בכלים הרבה (כמ"ש בסי' של"ד שיש מקילין כן גבי דליקה ואף ששם יש להחמיר בזה מכל-מקום כאן יש להקל בזה הואיל ועיקר גזרת חכמים בזה היתה משום שמא יביא כלי דרך רשות הרבים ועכשיו יש אומרים שאין לנו רשות הרבים כלל):

ב אם נשברה בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג שיזוב היין מן הגג לכלי גזרה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים ואם מציל בכלי אחד בלבד מציל אפילו קולט או מצרף שכיון שלא התירו לו אלא כלי אחד אין לחוש שישכח השבת ויביא כלי דרך רשות הרבים:

ג נזדמנו לו אורחים מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרף ולא יקלוט ויצרף ואח"כ יזמין האורחים אלא מזמנים תחלה ולא יערים לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות כדי שיתירו לו ואם עבר ועשה שקלט ויצרף ואח"כ הזמין אורחים (ואפילו אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות) מותר:

ד אם יזוב תירוש מסדק שבגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו שנמצא אותו הדלף אינו ראוי בשבת שהרי המשקין שזבו בשבת אסורים כמ"ש בסי' ש"כ ואינו ראוי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו כיצד יעשה יניח שם מטתו או שלחנו ויקבע שם ישיבתו ואז יהיה אותו הדלף לפניו כגוף של רעי מפני שמלכלך את הקרקע ועושה טיט ויוכל להניח שם כלי לקבל להדלף כדי שלא יעשה טיט ואין כאן ביטול כלי מהיכנו מפני שכשיתמלא הכלי יוכל לטלטלו לשפכו ולהחזירו תחת הדלף לקבלו כדי שלא יעשה טיט ואין בזה משום איסור טלטול כמ"ש בסי' ש"ח בכל גרף של רעי שהתירו בו הטלטול מפני כבודו של אדם ואף שאין עושין גרף של רעי לכתחלה מכל-מקום משום הפסד התירו כמ"ש שם וכשיתמלא הכלי לא ישפכנו כללי אחר שלא יבטלנו מהיכנו אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקים ממנה שהיא מבוטלת כבר מהיכנה ע"י משקין שבה האסורים משום שזבו בשבת.

ואם הוא רוצה יכול ליתן כלי עם מים תחת יין הדולף כדי שיתבטל היין במים ראשון ראשון ואז מותר לטלטל הכלי ולשפכו ולהחזירו בלי שיקבע שם ישיבתו ואף שאח"כ מתרבה היין על המים אין לחוש לפי שיש מקילין בזה אפילו לענין יין נסך כמ"ש בסי' ס" קל"ד ויש לסמוך על דבריהם על כל פנים לענין טלטול ואף שישן זה הוא דבר

1 ואם עבר וחילל צריך כפרה והכפרה הסכימו האחרונים
2 שיתענה מ' יום אע"פ שאינן רצופים אלא ב' וה' ולא יאכל
3 בשר ולא ישתה יין בלילה שאחר התענית ויתן י"ח פשוטים
4 לצדקה במקום חטאת אם נתחייב בה והוא שיעור סלע של
5 תורה וכמה שיעור סלע במטבעות שלנו יתבאר בסי' ס"ו
6 ש"ה ע"ש ואם ירצה לפדות התענית יתן בעד כל יום לערך
7 י"ב פשוטים אם אפשר לו והעשיר יתן יותר הכל לפי עשרו
8 שהרי טעם הפדיון ששקול צער הממון כנגד צער התענית
9 ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני ואם יוכל לדחות
10 התענית לימות החורף יתבאר בסי' תקס"ח.

11 וכל זה במחלל שבת בשביל הצלת ממון אבל המכבין
12 הדליקה במקומות שיש שם חשש סכנה בדליקה ורוצים
13 להחמיר על עצמן ולעשות תשובה על זה אין מנחין אותם
14 כדי שלא ימנעו מלכבות:

15 **כט** גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי מן התורה הואיל
16 ואינה בוערת אבל אסור לכבותה מדברי סופרים ואם
17 היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה מותר לכבותה
18 שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו אבל גחלת של עץ
19 שייך בה כיבוי ואף אם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים
20 בה אסור לכבותה להמחייבים מלאכה שאינה צריכה לגופה
21 שאיסור של תורה לא הותר לעולם אלא במקום פיקוח נפש
22 בלבד אבל להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה
23 אסורה אלא מדברי סופרים מותר לכבות אפילו גחלת של
24 עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה שבמקום היזק הגוף
25 לא גזרו אף על פי שגזרו במקום הפסד ממון וכן עיקר
26 (ואעפ"כ כל בעל נפש יש לו להחמיר לעצמו):

חלק ב סימן שלד דיני דליקה בשבת

א חבית של יין או שמן שנשברה גזרו חכמים שלא יציל ממנה אלא לצורך אותה שבת בלבד כגון אם נשברה בליל שבת קודם אכילה מציל ממנה לג' סעודות ובשחרית לשתי סעודות ובמנחה לסעודה אחת שאם יהיה מותר לו להציל הרבה יש לחוש שמא מחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויביא כלים דרך רשות הרבים להציל בהם מהחבית ואף עכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אין להקל כי יש לחוש שמא מחמת שכחת שבת יבא לתקן החבית.

ואף אם כבר נשברה החבית לגמרי ונשפך היין לארץ לא יקלוט מן הארץ יותר מלצורך השבת גזרה שמא יספוג דהיינו שישם ספוג ביין הנשפך לחזור ולהטיפו בכלי ודבר זה אסור מדברי סופרים אף אם יש לספוג בית אחיזה שאין לחוש בו לסחיטה בפסיק רישיה במקום אחיזת ידו מכל-מקום מעשה חול הוא וזלזול לשבת וגם יש לחוש אם יעשה בשבת כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לסחוט הספוג במתכוין ולכן אסרו לעשות כן אף במה שמציל לצורך השבת וכן אסרו מטעם זה לטפח בשמן דהיינו להכניס ידו בשמן ולקנחה בשפת הכלי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

ולא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא בכלים הרבה אבל בכלי אחד בפעם אחת יכול להציל אפילו ק' סעודות שהכל

עלה מבעוד יום מותר לירד משחשכה וכן אם עלה בשבת
בשוגג מותר לירד ואף שבירידה זו הוא משתמש באילןאין
לאסור בשביל כך הואיל ואף בישיבתו שם הוא משתמש
באילן אבל אם עלה משחשכה במזיד קנסוהו חכמים להיות
שם כל השבת ואסור לו לירד ויש אומרים שאפילו אם עלה
מבעוד יום במזיד על דעת שישאר יושב שם משחשכה
קנסוהו חכמים ולא התירו לו לירד משחשכה כשעלה מבעוד
יום אלא כשעלה על דעת לירד מבעוד יום ונשתהה שם
בשוגג ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ג. וכל זה באדם שעלה שם שיש איסור בעמידתו שם לכן
התירו לירד אף שמשתמש באילן בירידה זו אבל אם
הניח עליו חפץ אפילו מבעוד יום אסור ליטלו משחשכה
לפי שבנטילה זו הוא משתמש באילן וכשהחפץ מונח שם
אין הוא משתמש באילן:

ד. וכל זה באילן וכיוצא בו אבל קנים הרכים כירק מותר
להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע מפני שלא
גזרו אלא על אילן אבל בירק וכיוצא בו לא הזכירו חכמים
שבות והרי הם כעשבים שהתירו להלך עליהם כמו
שיתבאר ומכל מקום צריך לזהר כשמשתמש בירק וכיוצא
בו שלא יזיזם בידיו מפני שהם מוקצה כדן כל מחובר
וכמ"ש בס"י ש"ב אבל קנים שהוקשו קצת ואינם רכים
כירק אף שאינם קשים כאילן אסור להשתמש בהם והחמירו
בהם חכמים יותר מבאילן לענין שיתבאר בסימן ת"ט:

חלק ב סימן שלו אם מותר לילך ע"ג העשבים וכן באילן:

שיש לו מתירין אעפ"כ הוא מתבטל במים שלא אמרו דבר
שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשנתערב מין במינו אבל
לא בשאינו מינו כמ"ש ב"ד סי' ק"ב:

ה. נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה מלקט מעט
מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא
יעשה כדרך שהוא עושה בחול אבל אם נפלו במקום אחד
נותן אפילו לתוך הסל והקופה אלא אם כן נפלו לתוך
צורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל ולא
יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא
עושה בחול:

חלק ב סימן שלה דין חבית שנשברה

א. אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין בו (ואין
נשענים עליו) ואין משתמשים בו שום תשמיש כגון
להניח עליו חפץ או ליטלו ממנו או לקשור בו בהמה וכן
כל כיוצא באלו והכל משום גזרה שמא יעלה ויתלוש ממנו
פירות או עלין או ענפים וגזרו בכל האילנות אף ביבשים
שאין בהם פירות ועלין וענפים משום סייג וגדר.

אבל בור עמוק אפילו מאה אמה מותר לו לירד ולעלות בו
ומטפס ויורד ומטפס ועולה ואין חוששים שמא יעקור קרקע
במתכוין בירידתו ועלייתו (ויתקן מדרגה ויתחייב משום
בונה) לפי שהאדם נזהר בזה יותר מבתלישה מהאילן:

ב. לא יעלה באילן מבעוד יום וישב שם כל השבת כולה
שהישיבה שיושב שם תשמיש הוא משתמש באילן ואם

תורה אור

שהחיות האלקית עולה לשרשה ומקורה, כך צריך
האדם להתעלות למעלה ממלאכה ועסק הפרנסה.

ונקודת ההבדל בין שבת ליו"ט באה לידי
ביטוי בכך שביו"ט הותרה מלאכת אוכל נפש,
שמותר לתקן מאכלים ביו"ט. שבהלכה זו בא לידי
ביטוי התוכן הרוחני שבקדושת יו"ט, וההבדל
בינה לקדושת שבת.

דזה שמותר לתקן מאכלים בגשמיות מורה על
המצב הרוחני שקיים בעולם ביו"ט, היינו שלמרות
הארת קדושת יו"ט יש צורך עדיין "לתקן" את
המאכלים מבחינה רוחנית, כי גם לאחר "עליית"
העולמות ביו"ט עדיין נשארה בהם איזו בחינה של
"פרש" ופסולת שצריכה תיקון ו"בירור".

וזהו שנאמר "פרש חגיכם", שבחג (יו"ט) יש
"פרש", ורק בשבת אין "פרש" כלל.

והתקון הוא למחדי למסכני.

תוכן הפרק: ביאור דברי הזהר בטעם שרק ביום
טוב יש מצוה מיוחדת לשמח עניים ולא בשבת
[בפרק זה יבאר ענין אכילת יו"ט שיש בה "פרש"
למרות שגם ביו"ט יש תוספת קדושה בעולם; אשר
מזה תובן עוד יותר ההפלאה דשבת, שאין בה "פרש"
כלל].

רק ביו"ט כתיב פרש חגיכם, לפי שביו"ט יש בו
קצת בירור, שהרי הותרה בו מלאכת אוכל
נפש כאפיה ובישול בו, ואינו אסור רק קצירה
וזריעה וחרישה בו, ולפי שהותרו קצת
מלאכות באוכל נפש יש בו בירור ושייך
פסולת.

אע"פ שגם ביום טוב ישנה "עליית
העולמות" (שמחמת זה ישנה תוספת קדושה
בעולם גם ביו"ט), מכל-מקום, אינה דומה לשבת.
דהנה איסור מלאכה דשבת (התעסקות בעניני
פרנסה וחול) הוא מצד "עליית העולמות", דכשם

ידוע הכלל ד"שמחה ממתקת דינים", "כנראה
בחוש כאשר המלך בשמחה אין לפניו כל דין
ועונש ומוחל לכל המורדים בו, וכן באדם כשהוא
שמח יאהב גם את שונאיו".

וצריך לשמח את כולם שיהיו כולם נכללים
בבחינת שמחה, וכנודע ממי שהוא בשעת
שמחה שאז רוצה שיהיו כולם שמחים, שבוה
נמתק הדין מאחר שמשוה את כולם.

והטעם לכך שע"י השמחה נמתק הדין - כי
מטבע השמחה הוא, שכאשר אדם שמח הוא
משווה את כולם ואוהב אף את שונאיו, וכפי
שאנו רואים דכשאדם שמח הוא רוצה שהכל יהיו
שמחים אתו ללא הבדל (לא רק אנשים הקרובים
אליו, אלא כל מי שפוגש אותו בעת שמחתו הריהו
משתף אותו בשמחתו).

ולכן השמחה פועלת "המתקת הדינים", שהרי
כל ענין הדין הוא לדקדק אם ראויים לקבל השפע
כו', ואילו על ידי השמחה אין מדקדקים ומשווים
את הכל.

וכן הוא גם לענין שמחת יו"ט, דכאשר יש
שמחה אמיתית באופן ד"לשמח את הכל", הרי זו
האתערותא דלתתא, הגורמת לכך, אשר מדה כנגד
מדה, מתבטלים ה"דינים" גם למעלה, ובמילא
מתקן גם ה"פרש" למטה (שבא בסיבת
ה"דינים").

אבל מאן דלא יחייב למסכני כו' אין הדין נמתק,
ונשאר ה"פרש".

ולכן העונש הוא מדה כנגד מדה, שנותנין לו
הפרש [וזריתי פרש על פניכם], כי הוא גרם
שישאר פסולת הפרש בעבור שלא המתק הדין.
ונמצא, שהעונש ד"וזריתי פרש על פניכם"
(כאשר אין משמחים לב עניים ואומללים) הוא
תוצאה ישירה מה"חטא", בדרך מדה כנגד מדה.

דהיות שהאדם לא עשה את שלו לבטל את
ה"פרש" (על ידי האכלת עניים ומרי נפש), לפיכך
נמשך העלם והסתור זה (שזהו התוכן הרוחני של
ה"פרש" שבמאכלים) גם עליו, שמתרחק עוד יותר
מאלקות, שנעשה עוד יותר מוסתר ונעלם ממנו.

וזהו ביו"מ, אבל בשבת אע"ג דלא יחייב למסכני
אין עונשו רב, כי בשבת אין פרש כלל, לפי

1 בזהר מבואר, שתיקון ה"פרש" דחגיכם הוא
2 על ידי "למחדי למסכני", שהאדם משמח עניים.

3 כי שעת שמחה היא לשמח את הכל, וכמ"ש
4 ושמחת בחנך אתה והלוי והגר בו'.

5 שהרי בחיוב שמחת יו"ט נכלל ג"כ החיוב
6 "להאכיל לגר ולא למנה עם שאר העניים
7 האומללים, אבל מי שנוצל דלתות חצרו כו' ואינו
8 מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת
9 מצוה אלא שמחת כרסו.. ושמחה כזו קלון היא
10 להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם".

11 ומשמעות הענין, שהחיוב לשתף עניים ומרי
12 נפש בשמחת יו"ט אינו דבר נוסף על חובת
13 השמחה, אלא זהו מעצם גדרה של שמחת יו"ט.

14 שהטעם הפנימי לכך הוא, כי דוקא שמחת
15 יו"ט (שהוא ענין אכילת סעודות יו"ט) באופן
16 ד"לשמח את הכל", היא המבטלת ו"מבררת" את
17 ה"פרש" (הרוחני) שבמאכלים.

18 כלומר:

19 מאחר שגם ביו"ט יש "עליית העולמות", הרי
20 גם מאכלי יום טוב' הם בעיקרם מבוררים ועומדים
21 (מחמת קדושת יו"ט), ואין אכילת יו"ט לשם בירור
22 המאכל;

23 אך מכל-מקום נשאר מעט "פרש" גם במאכלי
24 יום טוב' (כנ"ל), ותיקון "פרש" זה הוא על ידי
25 "למחדי למסכני" דוקא.

26 [נקודת ההסברה בזה:

27 ה"פרש" (הפסולת הרוחנית) שבמאכלים שהוא
28 החלק הרע שבהם שצריך תיקון, בא מחמת ירידת
29 האור האלקי על ידי צמצומים רבים. והנה שורש
30 הצמצומים הוא ממידת הדין שלמעלה, שהיא שורש
31 ה"גבורות" והצמצומים (דענין מידת הדין הוא שלא
32 להשפיע כ"כ או שלא להשפיע כלל, מפני שאין המקבל
33 ראוי להשפעה, והיינו ענין צמצום השפע).

34 ומזה מובן, שתיקון וביטול ה"פרש" מכל וכל הוא
35 ע"י ביטול ה"דינים" למעלה (שהרי הם שורש וסיבת
36 ה"פרש" למטה).

37 וזהו השייכות בין שמחת יו"ט "לשמח את הכל"
38 לתיקון ה"פרש" שבמאכלים:]

39 לפי שהשמחה היא בחינת המתקת הדינים.

17 צורך "לברר" המאכל, וכל ענין אכילת שבת אינו אלא
18 להמשיך חיות אלקית בנפשו, כנ"ל בארוכה.

לסיכום:

יש ג' מדריגות כלליות ב"אכילה":

21 א) אכילת חול, שהיא לשם בירור הרע מהטוב (על
22 ידי שהאדם כובש את תאוותו ואוכל לשם שמים, כדי
23 לעבוד את ה' בכח האכילה ההיא).

24 ב) אכילת "יום טוב", דאע"פ שאין צורך ב"בירור"
25 כמו בימות החול (מצד "עליית העולמות" ב"יום טוב")
26 - מכל"מקום נשאר עדיין איזה "פרש", וביטולו הוא
27 ע"י שמשתף עניים בשמחתו.

28 ג) אכילת שבת, שבה אין שום "פרש" כלל
29 במאכלים, ועבודת האכילה אז היא רק כדי "להשביע"
30 את נפשו האלקית באור אלקי עליון ביותר].

ד"ה יגלה לן טעמיה

1 שהוא רק בחינת המשכה שמלמעלה דלא יגורך
2 רע כלל.

3 בזהר שם מבאר הטעם שלא מצינו בשבת
4 עונש גדול כ"כ אם אינו משמח עניים ומשתף
5 אותם בסעודתו (אף שכמובן גם בשבת יש חיוב
6 לשמח עניים ולהאכילם כו') - כי פרש שבתכם לא
7 נאמר, פירוש, שאין שום פרש בשבת, דבשבת "לא
8 יגורך רע כלל" כנ"ל, ולפיכך, גם אם אינו משמח
9 עניים אין עונשו רב כביו"ט (שבו, אם אינו משמח
10 עניים ונשאר ה"פרש" נענש ב"וזריתי פרש על
11 פניכם") - מאחר שבלאו-הכי אין כאן "פרש", וכל
12 ענין העונש בשבת אינו אלא להמשיך חיות אלקית
13 מלמעלה למטה, כמבואר לעיל.

14 [אשר מכל זה מובן עוד יותר גודל ההפלאה
15 דקדושת שבת, הפועלת "עלי" בענינים גשמיים
16 שבעולם, עד ש"אין פרש כלל" במאכלי שבת, כך שאין

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

22 דכתיב עושה מלאכיו רוחות, הצורה נק' רוח והחומר
23 שלו מאש כמ"ש הרמב"ן ודוגמא זאת בהכרח יש
24 במלאכים רעים ג"כ שכלולים מחומר וצורה ומאחר
25 שנבראו מבחי' הרע שעשה האדם מוכרח לומר שיש
26 ברע הזה בחינת חומר וצורה. והענין הוא דגופי
27 האותיות דמחשבה דו"מ נקרא דומם בלי אור חיות
28 כלל אך מה שבא לכלל מחשבה רעה זו בהכרח ודאי
29 שיש לנפש רצון ותענוג בדבר הרע הזה והוא הנקרא
30 בחי' אור וחיות של אותיות מחשבה רעה הזאת ונקרא
31 צורה לחומר והמלאך הנעשה מזה בחי' חומר שלו
32 נעשה מחומר דגוף אותיות המחשבה והצורה שהוא
33 האור והחיות שבו נעשה מאור וחיות הרצון והתענוג
34 שבמחשבה כו' (ואנו רואים זה בדוגמא גם בזה העולם
35 שמצד מעשה הרע נאמר תסרך רעתך שנתחדשו ונעשו
36 לו הרבה שונאים לחשוב עליו רע או לדבר ולעשות לו
37 רעה ונקרא אויבך אשר רדפוך וכשמעי שקילל לדוד
38 ואמר דוד כי ה' אמר לו קלל כו' דהרבה שלוחים
39 למקום ויש שליח רק במחשבה ודבור ולא במעשה ויש
40 שליח להזיק לו בפועל ממש כו' והכל כפי החטא
41 שפגם אם במחשבה לבד כו' וד"ל). והנה ע"י תשובה
42 מעומקא דלבא נעקר אור הרצון וחיות שהיה לו

1 (ח) והנה עדיין יש להבין איך רק ע"י בחי' מותרי
2 ההתחכמות במוח ומותרי התקשרות ברוח
3 הלב עי"ז לבד יפול הנופל בגרעון אור האלקי כ"כ
4 כנשמתו בטמטום המוח והלב כנ"ל שזה פלא לכאורה.
5 אך הנה יש להקדים תחלה בביאור ענין ה' מדריגות
6 שבנשמה נרנח"י הנ"ל להיות ידוע דחיה יחידה ב'
7 מקיפים הנקרא צלם שכלתי מתיישבים בגילוי מוח ולב
8 כנר"נ כו' הן מתלבשים דוקא בבחי' לבושים דנפש
9 שהן אותיות מחשבה דו"מ. ויש להבין תחלה בענין
10 לבושים דמחשבה דבור ומעשה בהיות שאנו רואים
11 בעונש הגיהנם לנפש החוטאת בעוה"ז שזהו מכל אשר
12 עשה רע בחייו נרשם הכל בנפש זו באותיות מחשבה
13 ודבור ולא יאבד אפילו אות א' שנצח"י הן בנפש עצמה
14 וכענין מאמרם עבירה מלפפתו כו' משום דלבושים
15 דמחשבה דו"מ מלבישים לנפש בצאתה מהגוף
16 ומוליכים אותה לגיהנם ששם מקור חיות ורוחניות הרע
17 הזה כידוע וז"ש מוריד שאול כו' והמוליכים נקראים
18 מלאכים רעים שנעשו ונבראו מן הרע שעשה כידוע.
19 והנה ידוע דכל מלאך יש בו חומר וצורה כגלגל השמש
20 שחומר שלו מורכב מאש ומים וכו' והנפש שלו הוא
21 רוחני משיג בהשגות אלקות וכה"ג במלאכים עליונים

16 להיות מהרהר אדם בתשובה שלימה וא' בזהר דלית
17 רעותא דמתאביד מעלמא כו' אבל לא הספיק
18 להתוודות עד שנפטר מן העולם הרי עז"א מוריד שאול
19 ויעל דמפני שלא נתבטל החומר דמלאך רע הרי הגוף
20 של מלאך זה שנברא מן הרע שעשה וחשב כו' מוריד
21 לאדם זה לשאול אך מיד עולה משם כי אין למלאך
22 רע זה אור וחיות כלל מצד התשובה שמהרהר בלבו
23 שזהו עקירת הרצון שהיה לו בתכלית ולכך נאמר בזה
24 מוריד שאול ויעל ומזה יובן בק"ו על הרהור תשובה
25 בכל יום וביומיו בפה שיבוטל כל מקטריגים רעים
26 למעלה ולמטה ברוחניות וגשמיות ולא עוד אלא
27 שקטיגור נעשה סניגור כו' כמו שאמרו בתשובה
28 עילאה ביו"כ שזדונות נעשו זכויות ממש כו' עד"מ
29 השונה שנעשה אוהב נאמן כו' כך נאמר ברצות ה'
30 דרכי איש גם אויביו ישרים אתו כו' וד"ל:

הקדמות שנער התשובה

1 במחשבה הרעה וגם ממה שעשה רע כו' ועי"ז ודאי
2 נתבטל בחי' הצורה שהוא אור וחיות המלאך הרע
3 שאינו מקטרג כו' אבל חומר שלו ישאר קיים כי לא
4 נתבטל גוף חומר מחשבה ודיבור ומעשה דרע אבל
5 ה"ז כגוף בלא חיות. ויש לזה ג"כ תיקון לאבד גם
6 החומר דמלאך הרע והוא ע"י הוידוי דוקא באמרו
7 בדבור בפה דוקא כמו אשמנו גזלנו כו' ובפרט
8 כשמפרש חטאו בסתר נקרא מודה ועוזב שירוחם
9 להיות ביטול ואיבוד חומר הקטיגור ג"כ עי"ז וזהו
10 טעם הוידוי ביום כפור כידוע וביומיו ק"ש שעל מטתו
11 כו' אך עיקר הדבר ביטול אור וחיות המקטרג ע"י
12 עקירת הרצון בתשובה שכלב דוקא מעומקא דעומקא
13 (כתשובת ראב"ד שיצתה נשמתו בבכיה כו' שאז גם
14 מה שהוליד ועשה פרי תולדה יאבדו כידוע) ואמנם אם
15 החומר דמלאך הרע לא נתבטל ע"י הוידוי כמו שיוכל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד-תרט"ו

18 ארעא, כי חסד הוא בחי' מים שיורדין ממקום גבוה
19 למקום נמוך, ועיקר המכוון הוא דוקא ההמשכה למטה
20 וכמ"ש חסד חפצתי ולא זבח. ועי"י תו' ממשיך קדוש
21 הג' לעלם כו' בחי' נצחי, וכדאיתא במדרש ע"פ כי נר
22 מצוה ותו' אור, למה תלה הכתוב מצוה בנר כו' מה נר
23 אינה אלא לפי שעה כו', ותו' באור, כמו אור השמש
24 הוא בחי' נצחי, כך התו' ממשיך בחי' לעלם כו', וזהו
25 משחרב בהמ"ק כו' ד"א של הלכה נגד ד' אותיו' שם
26 הוי' שכמו בבהמ"ק כתי' מקום מנוחתי כך ג"כ ע"י
27 התו' נמשך בחי' קדוש לעלם, וזהו"ע קדושה דסדרא
28 שנמשך בבחי' סדרים, ג' בחי' תורה ועבודה וג"ח,
29 שהם בחי' ג' קוין וכנגד ג' אבות, וג' מדרגות כהנים
30 לויים וישראלים, וזהו"ע ג"כ לשון לעולם יסדר אדם
31 פרישיותו כו' דכתיב ונהר כו' את הגן, ג"ן סדרים
32 דאורייתא, עד"מ שבגן יש ערוגות ערוגות מסודרים כך
33 בתורה יש ג"כ בחי' סדרים, שיתא סדרי משנה,
34 וכמאמר לעולם יסדר אדם תלמודו בידו.

עלמא אמאי קאים אקדושה דסדרא

בנ"ה שבת נשא קודם המנחה, תרס"ו

1 **ולהבין** ענין ג"פ קדוש הוא נגד משארז"ל על ג'
2 דברים העולם עומד על התו' ועל העבודה
3 ועל ג"ח, שהם בחי' מחודדו"מ, עבודה הוא בחי'
4 קרבנות העלאת נפש הבהמה, ועי"ז ממשיך קדוש הא'
5 בשמי מרומא, וע"פ מה דאיתא במדרש ע"פ והנה
6 סולם כו' מגיע השמימה כו' שריחן עולה עד לשמים,
7 וכן תפלות שכנגד תמידין תקנום, שהוא ג"כ ע' העלאת
8 נה"ב, איתא ג"כ בזהו"ק והנה סולם כו' דא צלותא,
9 ועי"ז ממשיך בחי' קדוש בשמים וכמ"ש היושבי
10 בשמים, שהי' צ"ל היושב, אלא הענין דכתי' אין קדוש
11 כה', שעיקר ההמשכה הוא בשם הוי', ועיקר השם הוא
12 היו"ד בחי' חכ', ולכן אין דבר שבקדושה בפחות מיי',
13 וזהו פי' היושבי שמשפיל א"ע בבחי' יו"ד, בכדי
14 שיומשך בשמים והיינו ע"י אליך נשאתי את עיני בחי'
15 תפלה כמ"ש אליך ה' נפשי אשא, ואף שהשמים הוא
16 בחי' גבוה מאוד, מ"מ כתי' כי ששת ימים עשה ה' את
17 השמים כו'. ועי"י בחי' ג"ח ממשיך קדוש הב' על

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ומברך השנים, וע' בלק"ת בשה"ש בד"ה מה יפו
 פעמין בנעלים ובת"א בד"ה מזוזה מימין, והיינו שכדי
 שיהי' יהי רצון זהו ע"י מט"ט קושר כתרים לקונו
 מתפילותיהם של ישראל, שענין הכתר עושים מאבנים
 טובות, ואותיות התפילה נק' בשם אבנים כנודע ממ"ש
 בס"י שתי אבנים בונות שני בתים, וכשהתפילה היא
 באהוי"ר אז האבנים הם אותיות התפילה הם אבנים
 טובות וראוים לעשות מהם כתר ועטרה, אך מ"מ
 אותיות דיבור האדם הוא גשמי זהו"ע שהמלאכים
 מעלים התפילות, כי המלאכים הם רוחנים והדיבור
 שלהם היא כערך המח' שלנו, וע"י המלאך המקבל
 התפילה מזדככת התפילה מגשמי לרוחניות ע"י
 המלאך ההוא, והנה גבוה מעל גבוה עד עולם העליון
 שבו משכן מט"ט והוא קושר כתרים לקונו להיות
 נמשך יהי רצון רצון חדש שירד גשמים וכדומה כו',
 וזהו ענין העלאת מ"ן שע"י התפילה כו'.

ונתתי שלום בארץ

בס"ד, ש"פ בחוקתי, ל"ב

והעלאה והתעוררות זו היא כמשל הנ"ל מציפור
 המדברת שע"י הדבר חידוש מעורר לב
 המלך שיפנה לבקשת ההדיוט, כמו"כ עיקר העלאת
 מ"ן תלוי באתדל"ת של נש"י דוקא המלוכשים בגופים
 הגם שמלאכים עומדים ברום עולם ותמיד מששת ימי
 בראשית בלי הפסק עומדים [באימה] ואומרים בראה
 קדוש, גם בדעת יותר ידברו, שהשגת גדולה ועצומה
 ומתענגים על הוי' לאין קץ, משא"כ למטה שיש מח"ז
 רבות הטורדות ומפילות לב האדם, וגם האהבה
 שמעורר חולפת ועוברת ויש לה הפסק כו', אך בשביל
 החידוש שבזה שהרי כח זה באדם למטה להיות מדבר
 הוא מאכילה ושתי', ומי שאינו אוכל ג' ימים נעשה
 חלוש ואין לו כח הדיבור בשלימות, וכן כמה מניעות
 שתלוי בגשמיים כמו מניעות הקור, דבר זה יקר מאד
 בעיני ה' וכמשל ציפור הנ"ל, לכן ע"ז מעורר ר"ר
 להיות נמשך יהי רצון רצון חדש, שיהי' רופא חולים

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ובמו שהוא בצד ההפכי, לא להעלים את הכח אלא
 לגלותו - שבהתפשטות והתגלות הכחות הרי בשכל הם
 בהגבלה ובמו בהתהוות המדות מהשכל הרי הן
 בהגבלה, ועל-ידי הרצון יהיה ההתגלות בלתי מוגבלת
 כו', - כפי שבהתגלות הכוחות הפנימיים, המידות
 הנמשכות מהשכל הם מוגבלות כפי דרגת השכל,
 שהאבה שלו היא לפי מה שהבין בשכלו שראוי
 לאהוב. ואילו כאשר המידות נמשכות בכח הרצון, הרי
 הן מתפשטות בלי-גבול, כיון שכח הרצון הוא ללא
 גבול, הנה כפי שזה בצד של הגילוי והתפשטות הכוחות
 – כמו כן הוא בהתעלמות הכחות כאשר יש התעלמות
 של כח אחד על-ידי כח אחר נעלה ממנו, שעל-ידי
 השכל אי אפשר להיות ההתעלמות לגמרי, רק הגבלה
 באופן כזה או אחר, וכמו למשל, אדם שאוהב משהו
 מסוים אך מתבונן בשכלו שלא ראוי לאהוב את אותו
 הדבר, הנה אף שהתבוננות זו תחליש ותגביל את מידת

ויובן זה יותר מהו אופן השליטה של כח הרצון
 בהתעלמות הכחות – כלומר, שהרצון בכחו לפעול
 שיתעלם איזה כח לגמרי – לכח הרצון יש את היכולת
 להעלים לגמרי כח בנפש ולמנוע ממנו לפעול.
 וכהסיפור הידוע⁴⁸ על כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בעל
 המשך זה, שסילק פעם את כח השמיעה מאוזנו האחת,
 היות ובאחד החדרים שוחחו אנשים בזמן חזרת דא"ח
 ובבלבולו.
 שאין זה בכח השכל שאין בכחו להעלים איזה כח
 לגמרי, - כח השכל, למרות שהוא מרומם, אינו מסוגל
 להעלים לגמרי כח אחר הנמוך ממנו, כ"א להגבילו
 שלא יתפשט (יתגלה) רק במקצת ומגבילו בפרט זה
 ומניח ההתפשטות בפרט אחר, - כלומר, כח השכל
 מסוגל להשפיע על כח הנמוך ממנו באיזה אופן יתגלה
 ובאיזה פרט, אך אינו יכול להעלימו לגמרי שלא יתגלה
 כלל, ובכח הרצון הוא להעלים לגמרי.

מעל בנו יחידו, בנסיון העקידה, דבכדי להעלים מדה
מבעית לגמרי אין זה בכח השכל שהתבונן בשכלו, מה
התועלת שתצא מרחמיו וכדומה, כִּי־אם בכח הרצון,
שהיה אברהם אבינו נתון ומסור לרצון העליון שעל־ידי
הרצון האלקי כבש את רחמיו בו.

1 האהבה, לא תוכל להעלימה לגמרי כיון שזה כח פנימי
2 אחד שמשפיע על כח פנימי אחר, ועל־ידי הרצון שהוא
3 תקיף ומרומם משאר הכוחות ופעולתו עליהם היא
4 בדרך שליטה והכרח יהיה ההתעלמות לגמרי בו.
5 וכמו באברהם אבינו עליו־השלום שכבש את רחמיו⁴⁹ -
6 עצר לגמרי והעלים את מידת הרחמים הטבעית שבו

שבת פרשת עקב

(49) נוסח תפילת השחר (אחר פרשת העקידה).

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"א

ישנה חשיבות לזמן שבו אירע כל נס. שאלות: מהו הקשר בין נס חנוכה לכ"ה כסלו
דוקא. מדוע עיקר הנס הוא מציאת פך השמן ולא נצחון המלחמה. מדוע הנס ח' ימים
דוקא. מלחמת היוונים - מלחמה רוחנית ולכן טמאו השמנים שבהיכל.

ראשון", דבכל ראש השנה וראש השנה הוא זכרון
ליום ראשון דכונת הבריאה שהוא יום הששי במעשה
בראשית, הנה כן הוא בכל שבת יום־טוב ומועד
הנפים, שהארה מהם נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה
באותו היום שבו היה הנס, הנה מלבד זאת הזמן עצמו
שבו היה הדבר ההוא בפעם הראשון, הנה הזמן ההוא
יש לו שיכות אל עצם הדבר, דדבר זה היה צריך
להיות בזה הזמן דוקא, וגם חנכה היה בחדש כסלו
בכ"ה בו, וצריך להבין שיכות חנכה לחדש כסלו דוקא
ולכ"ה בכסלו דוקא, ועוד צריך להבין דכפי הנראה
הנה עקר הנס הוא שמצאו פך של שמן חתום בחותמו
של כהן גדול, הינו דכשהיננים טמאו כל השמנים
שהיו בהיכל הנה פך זה לא נגע בו לפי שהיה בקרקע
כפרוש ה'תוספות', לפי שכבר גזרו על הנזכרים להיות
מטמאים במגע כזבים, וגם הכירו שהיננים לא נגעו
בפך זה כפרוש רש"י, ולכאורה הרי עקר הנס היה
נצות המלחמה, ועל ידי נצות המלחמה יוכלו למצא
את השמן, ועוד צריך להבין למה תקנו שמונה גרות,
הלא בהמנורה שהיה במקדש היו ז' גרות ולמה גרות
חנכה הם שמונה, ועל פי פשוט הנה זהו מצד הנס
שמפך אחד הדליקו ממנה שמונה ימים, אמנם זה גופא
צריך להבין דהלא על יום אחד היה בו שמן ואם כן
הנס הוא רק בוד' ימים, ומלשון הגמרא והדליקו ממנו

1 "מאי חנכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנכה
2 תמניא אנון^א, כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל
3 השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי
4 ונצחום בדרך ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה
5 מנח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק
6 יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים,
7 לשנה אחרת קבעום ונעשאו ימים טובים בהלל
8 והודאה". וצריך להבין, דאחר שכבר למדו כמה
9 הלכות בהלכות חנכה שואלים מאי חנכה. והנה בכל
10 גלוי המשכת אור שלמעלה וכל התגלות גאלה
11 שהקדוש ברוך הוא עושה עם ישראל עמו, בין שהוא
12 מהמשכות האורות וגלויים והתגלות נסים המלכשים
13 בלבושי הטבע, ובין שהוא מהמשכות אורות וגלויים
14 והתגלות נסים היוצאים מדרגי הטבע, הנה הוא דוקא
15 בזמן הקבוע לזה, הפונה דגם הזמן הקבוע אשר אז
16 היה הנס הוא עקרי בהדבר ההוא, והינו דלכד זאת מה
17 שקביעת הזמן של הגלוי והנס הוא נוגע לזמן העתיד
18 בהגיע זמנו במשך השנה, אשר בזמן ההוא מתגלה
19 הארה ומעין מה שהיה בעת ההוא בפעם הראשונה,
20 דזהו תכן ענין הברכות בברכת "שהחנינו ונקיינו
21 והגיענו לזמן הזה", וברכת "שעשה נסים לאבותינו
22 בימים ההם בזמן הזה", והינו דכשם שבראש השנה
23 אנו אומרים "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום

(* נדפס בספר המאמרים - תש"א ע' 58 ואילך.

התנגדו על זה שהיא תורת הו', הינו לקדשת התורה
 שהיא חכמתו יתברך, נגד זה לחמו, וכן בענין המצוות
 שהם משפטים כמו כבוד אב ואם, צדקה, שמירה
 מגנבה וגזלה, וכן המצוות שהן עדות כמו שבת ופסח
 וכדומה, לזה הספימו גם היונים, אבל במצוות דחקים
 כמו טמאה וטהרה, פרה אדמה ושעטניז – לזה התנגדו.
 ובאמת הנה מצד ה' תורה אור" הרי גם המצוות שהם
 משפטים ועדות צריכים לקיים אותם לא מפני שהם
 מוכנים גם בשכל אנושי אלא לפי שהם מצוות הו',
 ונגד זה לחמו היונים שרצו להשפית את ישראל תורת
 הו' וחקי רצונותיו, וכמאמר "כתבו לכם על קרן השור
 שאין לכם חלק באלקי ישראל", כל המלחמה היתה
 נגד אלקות, זאל מען לערנען תורה, זאל מען מקיין
 זיין מצוות המשפטים והעדות, רק שלא להזכיר
 שהיא תורת הו' ושהמצוות הם חקי רצונו יתברך, ניט
 דערמאנען אין תורה ומצוות דעם ענין פון
 געטליכקייט, ולזאת הנה באשר נכנסו להיכל הנה
 ראשית ענינם היה לטמא את השמנים שהיו בהיכל.

שבת פרשת מקץ, תש"א

שמונה ימים משמע שהנס הוא בכל השמונה ימים,
 והינו שבכל לילה הנה משמינית הפך נתמלאה
 המנוחה, וצריך להבין למה היה הנס דפך השמן על
 שמונה לא פחות ולא יותר. ובכללות הענין אין מוכן,
 דבכל ענין מלחמת היונים הנה כשנתגברו ונכנסו
 להיכל הנה כל ענין הנצות שהראו הוא לטמא את
 השמנים שהיו בהיכל, דבבית המקדש היו כלי כסף
 וזהב אשר כף הוא דרכם של המנצחים במלחמה
 לשלל שלל ולבזז פספס וזהב וכל אבנים יקרות,
 ובמלחמת היונים לא נזכר כל זה אלא שטמאו את
 השמנים שהיו במקדש. אף הענין הוא, דמלחמת
 היונים היתה מלחמה רוחנית, שלא רצו לנגע בגופם
 של ישראל אלא עקר רצונם היה "להשפיתם תורתך
 ולהעבירם מחקי רצונך", דכל ענין מלחמתם היתה נגד
 תורת הו' ונגד המצוות שהם חקי רצונו יתברך, והינו
 דבענין התורה שהיא חכמה גדולה ושכל נפלא, לזה
 הספימו גם היונים, ולהיותם חכמים גדולים גם נתפעלו
 על גדל עצם הפלאת החכמה שבידי התורה, אבל

ב. שילמדו תורה, שיקיימו מצוות. ג. שלא יזכירו בתורה ומצוות את ענין האלקות.

ספר השיחות – ה'ש"ת"ת"ש"א בלה"ק

מסכת שלמה – כשהסביר אבי הענין של מתיבתא
 דרקייע על כל היכלותיה בכל מקצועות הפשט, הרמז,
 הדרוש והסוד שבתורה, אמר שהרמב"ם הוא הריש
 מתיבתא בהיכל מתיבתא דרקייע.
 יג. הלכה פסוקה בתורה⁷²: מרובה מדה טובה
 ממדת פורעניות. רואים אנו במוחש, שמחשבות
 זרות, לא רק בשעת התפלה או בשעת הלימוד, אלא
 גם בשעת האוכל או בשעת המנוחה, גורמות לנזק
 רוחני הגדול ביותר, ולכך אני מתכוון באמרי מרובה
 מדה טובה, שעל האדם להרגיל את עצמו, שבאמצע
 עניני עולם, וביחוד באמצע דיבור סתמי, יהרהרו
 במחשבה טובה, אימרה של תורה, אגדה, פירוש
 עבודת-חסידי בפסוק והדומה. זהו מרובה מדה
 טובה, שהמחשבה הטובה עושה חורבן ממש במחסן
 המחשבות הזרות.
 יודע אני במוחש מכמה אברכים מאנ"ש הנוהגים
 בסדר כזה, והם – בלי עין הרע – הצליחו הצלחה
 רבה.

שבת חזרה"מ פסח, ה'ת"ש

יא. באחד הטיוולים – קיץ תרס"ח – במריענבאד,
 אמר לי אבי כמה ענינים במעלת מדרגת הרמב"ם,
 ביניהם שני דברים:
 (א) אב-הסבא – אדמו"ר האמצעי – אמר
 שהרמב"ם השיג בשכלו עד עולם הבריאה. ואבא
 אמר שמה שהשיג הרמב"ם בשכלו, היה יכול לבאר
 ולהסביר בשפתו של הרמב"ם, אלא שהדור לא היה
 ראוי לכך.
 (ב) ההשכלה וההשגה של הרמב"ם היו דעת עליון.
 באפשרי המציאות של עולם הבריאה השכיל והשיג
 הרמב"ם אפיסת המציאות של עולם האצילות.
 והעבודה של הרמב"ם היתה יחודא עילאה. הרמב"ם
 עושה ממונחים של חקירה – כלים לשם הוי'. "יסודות"
 ו"עמודים" הם מונחים של חקירה, והרמב"ם עושה
 ממונחים אלה שם הוי', הוא מתחיל את ספר הי"ד
 ב"יסוד היסודות ועמוד החכמות", ר"ת הוי'.
 יב. בהתוועדות פורים – מענטון תרע"ב – התוועד
 אבי – ברשימות⁷¹ מהוות שיחות פורים תרע"ב

אגרות קודש

ב"ה. י"ב מרחשון, תרצ"ג

אל חברי ועד הנהלת כולל חב"ד

ירושלים עיה"ק תובב"א

שלום וברכה!

מכתבם מר"ח מנ"א שנה העברה נתקבל אחרי צאתי
כבר מדרוזקעניק לריגא, ולכן נתאחרה התשובה עד כעת,
ובזה הנני להשיב על מכתבם לפי הסדר.

(1) דבר שאלת הבחירות. אמת נכון הדבר אשר הגיע
מועד לבחירות חדשות להצלחה, והנני שולח היום נוסח
תקנון משוכלל והחלטי, אשר בטח ביפה שעה אחת
בהקדם יגישוהו לאישור, והשי"ת יעזור להם לסדר את
הבחירות בנקל ובסדר טוב להפיק רצון מחברי הכולל
יצ"ו.

(2) מצב הכלכלי של הכולל נוגע לי מאד ומטריד ומצער
אותי, והנני מוכן להועיל בכל מה שאפשר מצדי בהנוגע
להכנסה, אמנם להציע הצעות בזה אינני יכול, והנני
חושב אשר זה אחד הדברים שמוטל על חברי ועד ההנהלה
יחד עם חברי שולה"נ לטכס עצה בדבר הטבת מצב הכולל
יצ"ו ולמוצא מקורי הכנסה חדשים ולחזק הישגים, ואני
מוכן לעזרם בדבר זה בכל האפשר.

(3) בהנוגע להקמוצים וסברתם להתחיל הקמוץ
משלחן הנשיאות, דבר זה הפתיעני מאד, ומראה לי עד
כמה אינם מתחשבים עם נחיצותו של שולה"נ, לפי
שבאמת לא הוציאו מעולם החלטות שולה"נ לפועל, וקור
רוח לקיים החלטות שולה"נ נראה מהם על כל צעד של
הנהגת הכולל.

בהיותי באה"ק ת"ו - השי"ת ישלח לנו משיח צדקנו
בב"א ויגאלנו גאולה שלמה, אם יתמהמה חכה לו ויעזר
לי השי"ת בקרוב בבר[א]א[נ]ת הגוף ובנחת לעלות עוד
הפעם לאה"ק ת"ו - ובהראיתי עמהם פא"פ אמרתי להם
וגם הדגשתי איזה פעמים במכתבי אשר התיחסותי אל
הכולל יכול להיות רק על יסודות שיסדוהו הוד כ"ק
אבותינו רבותינו הק' זצוקלה"ה שהיו מסורים לא רק
לטובה הפרטית של כל חבר הכולל, רק כל אחד נחשב כבן
ממש להתענין גם במצב ב"ב בהנוגע להנהגה והדרכה,
וכמה אגרות כתבו בענין הזה (שיש אצלי העתקתם)
ובפרט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
אשר בא במכתבים פרטיים הן להממונים של אז והן
לבחירי בני משפחתנו והן לאחדים מזקני אנ"ש

ובמכתבים הללו התענין תמיד בענין הדרכה והנהגה
שחפץ לדעת פרטים בזה, ויותר ממה שכתוב במכתבים
זכיתי לשמוע ממנו פא"פ מפורש יוצא מפיו הק' בשעה
שדבר עמדי אודות עניני הכולל, הכל ע"ד עניני הדרכה
אשר עכשיו אין זכר לזה כלל.

ואז בהיותי באה"ק ת"ו התענינתי לדעת מצב ב"ב של
חברי הכולל (אשר באמות עניני הדרכה קשים עכשיו יותר
משהי' אז בזמנים הקודמים ועכשיו גם האבות צריכים
לעזרה רוחנית בהנוגע להדרכת ב"ב וצריכים לגשת במדה
ידועה בבחי' קירוב) ובקשתי אז אשר יסדרו עבורי רשימה
פרטית של הנוער, ורק בקיץ זה בחדש מנחם-אב, אחרי
עבור קרוב לשלש שנים, קבלתי רשימה זו, דבר שהי'
אפשר להעשות במשך כחדש או שנים, ובפרט שהיא
רשימה יבשה בלי שום הערות ע"ד מצב וכשרונות של
כאו"א, ובלי שום הצעות מצדם בהנוגע להדרכים
והאמצעים להטבת המצב וכדומה, כמו שהי' ראוי להיות
אילו היו מסדרי הרשימה מסורים לטובת ההדרכה,
ובפרט שהם דברים שאינם סבוכים בהוצאות. ודבר זה
מראה על קור הרוח ליחס הפנימי של מצב אנשי הכולל.

וכל הנז' דורש תיקון בעיקרו, אשר ש[וה]נ"י ימלא
תפקידו במלא מובן המלה, ראשית אשר ידון על כל
הדברים הנכנסים בחוג פעולותיו, ושנית אשר יתועד בעתו
ובזמנו, ושלישית אשר החלטותיו יצאו אל הפועל.

(ב)נוגע להנוער חפצי במאד לגשת אל העבודה בזה,
ומבלי לדבר אודות הגדולים (עלטערע) והאברכים, הנה
בהנוגע להצעירים והצעירות והילדים יחי', צריכים יותר
שימת לב, כוונתי בזה שאלו הלומדים בחדרים ושיבות
שונוות, הנה מזמן לזמן יהי' ועד מיוחד אשר יבחון אותם,
ויתן פרסים לאלו אשר יצטיינו בהנהגה טובה, וכן להיפך
לעונש באיזה עונש, כמוכר לא עונש קנסות כי אם בדבור
ובאזהרה, ואלו המצטיינים בהנהגה טובה ובלמוד לסדר
עבורם אות הצטיינות כו', וכן עבור הגדולים (עלטערע)
מאחר שהם שייכים אל הכולל, חפצי אשר יהי' להם איזה
קביעות של לימוד או לקרוב ע"י דברים שבדפוס מזמן
לזמן, או איזה אופן אחר, אשר חפצי לשמוע חו"ד בזה.

ומלאתי את ידי חברי שולה"נ אשר יפנו בפקודתי אל
ועד המוצעה, שיקח על עצמו להוציא דבר הפקודה הזאת
אל הפועל.

הדו"ש ומברכם

יוסף יצחק.

אג"ק מוהרי"צ כרץ יד

פרשת ויגש

מד וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר כִּי אֲדֹנִי
וּדְבַר־נָא עֲבֹדְךָ דָּבָר בְּאָזְנִי אֲדֹנִי וְאֶל־יָחִיד אֶפְדָּךְ
בְּעֲבֹדְךָ כִּי כְמוֹד כְּפָרְעָה: ^א אֲדֹנִי שְׂאֵל אֶת־
עֲבָדֶיךָ לֵאמֹר הִישַׁלְכֶם אֵב אוֹ־אֶח: ^ב וְנֹאמְרָא
אֶל־אֲדֹנִי יִשְׁלָנוּ אֵב זָקֵן וְיִלְד וְזָקֵן קָטָן וְאֶחָיו
מֵת וַיִּתֵּר הוּא לְבָדּוֹ לֵאמֹר וְאָבִיו אֶהְיֶה: ^ג
^ד וְהֹאמְרָא אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרְדָהוּ אֵלָי וְאֶשְׁמָחָה
עֵינִי עָלָיו: ^ה וְנֹאמְרָא אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יִוָּכַל הַנֶּעֱרָר
לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעֹזֵב אֶת־אָבִיו וְמָת: ^ו וְהֹאמְרָא
אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא
תִסְפֹּן לְרֹאוֹת פָּנָי: ^ז וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עֲבָדֶיךָ
אָבִי וְנִגְדָּלּוּ אֶת דְּבָרֵי אֲדֹנִי: ^ח (וישראל) ^ט וַיֹּאמֶר
אָבִינוּ שָׁבוּ שְׁבוּ־לָנוּ מַעֲמַד־אֲבֹל: ^י וְנֹאמְרָא לֹא
נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אֲחִינוּ הַקָּטָן אִתָּנוּ וַיִּרְדְּנוּ
כִּי־לֹא נוּכַל לְרֹאוֹת פָּנָי הָאִישׁ וְאֲחִינוּ הַקָּטָן
אֵינָנוּ אִתָּנוּ: ^{יא} וַיֹּאמֶר עֲבָדְךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם
יֹדְעִתֶם כִּי שְׁנַיִם יִלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי: ^{יב} וַיֵּצֵא הֶאֱחָד
מֵאֵתִי וְאָמַר אֵךְ טָרַף טָרַף וְלֹא רִאִיתִיו עַד־
הַנֶּה: ^{יג} וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעַם פָּנָי וְקָרְחוּ
אִסּוֹן וְהוֹרִידְתֶם אֶת־שִׁיבְתִּי בְּרַעַה שְׂאֵלְחָה:
^{יד} וְעַתָּה כִּבְאִי אֶל־עֲבָדְךָ אָבִי וְהַנֶּעֱרָר אֵינָנוּ אִתָּנוּ

וּנְפֹשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: (ע"כ בחול)

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ מקץ. שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

בזמן הזה, יוסף הוא למעלה מיהודה, ולכן נאמר "ויגש אליו יהודה". היינו, שיהודה נגש אל יוסף, שהיה "המשביר לכל עם הארץ"; אבל לעתיד לבא יהיה יהודה למעלה מיוסף. וכמבואר במקום אחר שזהו מה שעכשו "תלמוד גדול", שזהו ענינו של יוסף, ולעתיד לבא יהיה "מעשה גדול", שזהו ענינו של יהודה.

ולעתיד לבא יתאחדו יוסף ויהודה, כמו שכתוב בהפטרה דפרשת ויגש: "הנה אני לוקח את עץ יוסף (ו)את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד", והיינו, שביאת המשיח יתאחדו שניהם באופן ש"אחד באחד יגשו", שזהו ענין ד"ויגש אליו יהודה".

שני לא והיה פראותו כִּי־אֵין הַנֶּעֱרָר וְהוֹרִידוּ
עֲבָדֶיךָ אֶת־שִׁיבְתִּי עֲבָדְךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלְחָה:
^א כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת־הַנֶּעֱרָר מֵעַם אָבִי לֵאמֹר
אִם־לֹא אֲבִיאָנוּ אֵלֶיךָ וְחִטָּאתִי לְאָבִי כָל־הַיָּמִים:
^ב וְעַתָּה יִשְׁב־נָא עֲבָדְךָ תַּחַת הַנֶּעֱרָר עֲבָד לֹאֲדֹנִי
וְהַנֶּעֱרָר יַעַל עִם־אֲחָיו: ^ג כִּי־אִיךָ אֵעֲלֶה אֶל־אָבִי
וְהַנֶּעֱרָר אֵינָנוּ אִתִּי פֶן אֶרְאֶה בְּרַע אֲשֶׁר יִמָּצֵא
אֶת־אָבִי: ^ד מִה ^ה וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל
הַנִּצָּצִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מִעָלָי
וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בַּהֲתוֹדַע יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו:
^ו וַיִּתֵּן אֶת־קֶלֶוּ בְּכָבִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית
פְּרָעָה: ^ז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד
אָבִי חִי וְלֹא־יָכֹלוּ אֲחָיו לַעֲנוֹת אִתּוֹ כִּי נִבְחֲלוּ
מִפָּנָיו: ^ח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו גִּשׁוּ־נָא אֵלָי
וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם
אֹתִי מִצְרַיִמָּה: ^ט וְעַתָּה ^י אֶל־תַּעֲצֹבוּ וְאֶל־יָחִיד
בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי
אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם: ^{יא} וְכִי־זֶה שְׁנַתִּים הָרַעֵב בְּקָרֵב
הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חֲרִישׁ וְקָצִיר:
^{יב} וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לְשׁוֹם לָכֶם שְׂאֵרִית
בָּאָרֶץ וְלִהְיוֹת לָכֶם לְכַלִּיטָה גְּדֹלָה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר המאמרים מלוקט ב עמ' ריב)

כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הַנֶּעֱרָר (מד, לב) ערכותו של יהודה בזה מצד זה שכל ישראל הם עצם אחד ממש, שלמעלה מהתחלקות (שהיא דרגה נעלית יותר מזה שכל ישראל מערבים זה בזה). לכן היתה ערכות זו אצל יהודה דווקא, שלו נתנה המלוכה, כי ספירת המלכות משרשת ב'כתר', שלמעלה מהתחלקות. ודבריו פעלו ענין זה גם ביוסף, ולכן לא יכל יוסף להתאפק והתנדע אל אחיו.

שלישי ^ה וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי
הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁמָנִי לָאֵב לְפָרְעָה וּלְאֹדוֹן לְכָל־
בֵּיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: ^ט מִהֲרֹוּ וְעָלוּ
אֶל־אָבִי וְאִמְרָתֶם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵךְ יוֹסֵף שְׁמָנִי
אֱלֹהִים לְאֹדוֹן לְכָל־מִצְרַיִם רִדָּה אֵלָי אֶל־

הַעֲגֵלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לִשְׂאֵת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (2קוטי שיחות כרך ז עמ' 14)

ועתה לא אתם שִׁלַּחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי הָאֱלֹקִים (מה, ח) בספר התנ"א מבאר, שפֶּאֶר אָדָם גֹּרֵם גִּזְק לזולתו - אין לו לנזק לכַּעַס עַל הַמִּזִּיק, שֶׁכֵּן אִף שֶׁהַמִּזִּיק נִעֲנֵשׁ עַל רֵעַ בְּחִירָתוֹ, הִנֵּה עַל הַנֶּזֶק כִּכָּר נִגְזָר בְּשָׂמִים, וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לְמִקְוִים. וְיֵשׁ לִשְׂאֵל, אִם כֵּן מִדּוּעַ אֶמְרוּ בַּיּוֹם (בבא קמא צב, ב) לְגַבִּי הַשְּׁפַעַת הַטּוֹב "חֲמָא לְמַרְיָה טִיבֻתָּא לְשָׁקִיָּה", וְהַשֵּׁעַם - כִּינּוּן שֶׁהַשְּׁלִיחַ הוּא בֹעֵל בְּחִירָה. וְיֵשׁ לִזְמַר, שֶׁבְּהַשְּׁפַעַת הַטּוֹב, הַשְּׁלִיחַ מוֹסִיף לְפַעֲמִים בְּהַשְּׁפַעַת שְׂמֻלְמַעֲלָה (כְּמוֹ שְׂמוֹעִילָה תְּפִלַּת צָדִיק אוֹ בְּרַכְתּוֹ). וְרֹאה 'תוֹסֵפֹת' דְּבוּר־הַמִּתְחִיל חֲמָא: הַמְשָׁקָה נֹתֵן בְּעֵין יָפֶה לְמִי שֶׁהוּא רוֹצֶה . . טוֹב עֵין יָבֵרָה.

רבי' כה וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חִי אִלָּכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת: מו * וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק: ז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים | לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב | יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנָּגִי: ח וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אַבְיָךְ אֲלִי־תִירָא מִרְדֵּה מִצְרַיִם כִּי־לָגִי גְדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם: ט אֲנֹכִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךְ גַּם־עִלָּה וַיּוֹסֶף יִשְׁתִּי יָדוֹ עַל־עֵינָיו: י וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֹׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נָשֵׁיהֶם בַּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח פָּרָעָה לִשְׂאֵת אֹתוֹ: יא וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רִכּוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם יַעֲקֹב וְכָל־זֶרְעוֹ אִתּוֹ: יב וּבָנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֵתָיו וּבָנוֹת בָּנָיו וְכָל־זֶרְעוֹ הֵבִיא אֹתוֹ מִצְרַיִם: יג

~ נקודות משיחות קודש ~ (2קוטי שיחות כרך ז עמ' 235)

אל תירא מִרְדֵּה מִצְרַיִם (מו, א) לְפִי שֶׁהִיא מִצָּר עַל שְׂנֹזֶקֶק לְצֵאת לְחוּצָה לְאֶרֶץ (רש"י) יֵשׁ לִשְׂאֵל, לְפִי זֶה הִנֵּה לוֹ לִזְמַר "אל תַּעֲזֹר" וְכִדּוּמָה, וְלֹא "אל תִּירָא". וְיֵשׁ לִזְמַר, דִּהְיָה כְּשִׁיחֻדֵּי מִכִּיר וּמִרְגִּישׁ שֶׁהַגְּלוּת אֵינָה מְקוּמוֹ הָאֱמֶתִי, וְהוּא מִצְטָרַע עַל הַמִּצָּאוֹ כִּי וּמִשְׁתַּקֵּק לְשׁוּב לְמִקְוִמוֹ - הִרִי תְּשׁוּקָה זוֹ עֲצָמָה מְרוֹמָמֶת אוֹתוֹ מֵעַל לְגָלוּת וּמַעֲנִיקָה לוֹ אֶת

תַּעֲמֹד: יד וַיֵּשְׁבֶת בְּאֶרֶץ־גֶּשֶׁן וַהֲיִיתָ קְרוֹב אֵלַי אֲתָהּ וּבְנֶיךָ וּבְנֵי בְנֶיךָ וְצִאֲנֶךָ וּבְקִרְיָךְ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: טו וְכָל־כְּלִילֹתִי אֲתָךְ שָׁם כִּי־עוֹד חֲמֹשׁ שָׁנִים רַעֲב פֶּן־תָּמוּרֶשׁ אֲתָהּ וּבִיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ: טז וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינֵי אֲחֵי בְנֵימִין כִּי־פִי הַמְדַּבֵּר אֵלֵיכֶם: יז וְהַגִּדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר רָאִיתֶם וּמִהֲרִיתֶם וְהוֹרִדְתֶּם אֶת־אָבִי הִנֵּה: יח וַיִּפֹּל עַל־צִוְּאָרֵי בְנֵימִין־אֲחֵיו וַיִּבֶךְ וּבְנֵימִן בָּכָה עַל־צִוְּאָרָיו: יט וַיִּנָּשֶׁק לְכָל־אֲחָיו וַיִּבֶךְ עֲלֵהֶם וְאֲחָרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֲחָיו אִתּוֹ: כ וַתִּקַּל נִשְׁמַע בֵּית פָּרָעָה לֵאמֹר כִּי־בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטָב בְּעֵינֵי פָרָעָה וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו: כא וַיֹּאמֶר פָּרָעָה אֶל־יוֹסֵף אָמַר אֶל־אֲחִיךָ זֹאת עָשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶּם וּלְכֹד־בָּאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן: כב וַיִּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בְּתִיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֲתָנָה לָכֶם אֶת־טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶכְלוּ אֶת־חֶלֶב הָאָרֶץ: כג וְאֲתָה צְוִיתָה זֹאת עָשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְכֶּם וּלְנָשֵׁיכֶם וּנְשֹׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם: כד וְעֵינֵיכֶם אֲלִי־תִחַס עַל־כְּלִיכֶם כִּי־טוֹב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא: כה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי פָרָעָה וַיִּתְּנוּ לָהֶם צִדָּה לְדֶרֶךְ: כו לְכָלֶם נָתַן לְאִישׁ חֲלֹפוֹת שְׂמֹלֹת וּלְבְנֵימִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֹמֶשׁ חֲלֹפֹת שְׂמֹלֹת: כז וּלְאָבִיו שָׁלַח בִּזְאוֹת עֲשֶׂרֶה חֲמָרִים נְשָׂאִים מִטּוֹב מִצְרַיִם וַעֲשֶׂר אֶתְנֵת נְשָׂאוֹת כֹּהֵן וְלָחֶם וּמוֹזֵן לְאָבִיו לְדֶרֶךְ: כח וַיִּשְׁלַח אֶת־אֲחָיו וַיִּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶל־תִּרְגְּזוּ בְּדֶרֶךְ: כט וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: לו וַיִּגְדּוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חִי וְכִי־הוּא מִשְׁלַל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְגּוּ לְבָו כִּי לֹא־הָאֱמִין לָהֶם: לו וַיִּדְּבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיֵּרָא אֶת־

כל נפש . . . שלשים ושלש (מו', טו) ובפרטן אי אַתָּה מוֹצֵא
אֶלֶּא שְׁלִשִּׁים וּשְׁנַיִם, אֶלֶּא זוּ יוֹכֵבֵד (רש"י) הִינּוּ שְׁהִיא
הַשְׁלִימָה אֶת הַמִּנְיָן שֶׁל שְׁבַעִים נֶפֶשׁ. וְגַם לְבָאָר, דְּהִנֵּה
הַמִּטְרָה שֶׁל גְּלוּת מִצְרַיִם הִתְּהָ גִלּוּי הָאֻמוֹנָה הַפְּשוּטָה שֶׁיֵּשׁ
בְּכָל יְהוּדֵי - "וַיֹּאמֶן הָעָם". וְאַשֶּׁה בְּכָל רוּמָתוֹ לְסִפְרֵת
הַמַּלְכוּת, שֶׁנִּקְרָאת "וַאֲמוֹנָה כָּל זֹאת", כִּי הִיא מַחְדִּירָה
בְּנַשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֶת הָאֻמוֹנָה שֶׁכָּל הַעוֹלָמוֹת חַיִּים וְנֶקֱמִים
מִמַּלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ - "מַלְכוּתָךְ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים". וְאַף
בַּיּוֹכֵבֵד כֵּן: בְּנֵה, מִשָּׁה, פָּעַל וְגִלְהָ אֶת הָאֻמוֹנָה אֲצֵל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל, וְהִיא עֲצֻמָּה, כְּתוּר מַלְלָתָ, עוֹרְרָה בָּהֶם אֻמוֹנָה
וּבִשְׁחוֹן בָּה', לֹא לְהַתְּפַעַל מִפְּרַעַה וּמִגְזוּרֹתֶיהָ.

שש כה וְאֶת־יְהוָה שָׁלַח לִפְנֵי וְאֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת
לִפְנֵי גִשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גִשְׁן: כז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
מִרְבַּבְתּוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת־יִשְׂרָאֵל אֲבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא
אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צוּאָרָיו וַיִּבְכֶּה עַל־צוּאָרָיו עוֹד:
כח וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אֲמוֹתָה הִפְעָם אַחֲרַי
רְאוּתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדֶךָ חַי: כט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֲחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֵלֶּה וְאֵנִידָה לְפָרְעָה
וְאָמְרָה אֵלָיו אֲחִי וּבֵית־אֲבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן
בָּאוּ אֵלָי: לד וְהָאֲנָשִׁים רְעֵי צֹאן כִּי־אֲנֹשִׁי מִקְנֵה
הָיוּ וְצֹאנָם וּבָקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ:
לה וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פָּרְעָה וְאָמַר מַה־
מַעֲשֵׂיכֶם: לו וְאָמַרְתֶּם אֲנָשִׁי מִקְנֵה הָיוּ עַבְדֶּיךָ
מִמַּעֲוְרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַם־אֲנַחְנוּ גַם־אֲבֹתֵינוּ
כַּעֲבוּר תִּשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם
כָּל־רַעְיָה צֹאן: מז * וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיֵּגֵד לְפָרְעָה
וַיֹּאמֶר אָבִי וְאֲחִי וְצֹאנָם וּבָקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם
בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהֵנָּה בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: נ וּמִקְצָה
אֲחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיִּצְגּוּ לִפְנֵי פָרְעָה:
נא וַיֹּאמֶר פָּרְעָה אֶל־אֲחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ
אֶל־פָּרְעָה רַעְיָה צֹאן עַבְדֶּיךָ גַם־אֲנַחְנוּ גַם־
אֲבוֹתֵינוּ: נב וַיֹּאמְרוּ אֶל־פָּרְעָה לָגוּר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
כִּי־אֵין מִרְעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כִבְד

חמישי ה ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה
יעקב ובניו בכר יעקב ראובן: א ובני ראובן
חנוך ופלוא וחסרן וכרמי: ב ובני שמעון ומואל
וימין ואהר ויכין וזכר ושאול בן-הכנענית:
ג ובני לוי גרשון קהת ומררי: ד ובני יהודה ער
ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ
כנען ויהיו בני-פרץ חצרן וחמול: ה ובני יששכר
תולע ופזה ויוב ושמרן: ו ובני זבולון סרד ואלון
ויחלאל: ז אלה א בני לאה אשר ילדה ליעקב
בפרדן ארם ואת דינה בתו פלגפש בניו ובנותיו
שלושים ושלוש: ח ובני גר צפיון וחגי שוני
ואצבן ערי וארודי ואראלי: ט ובני אשר ימנה
וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה
חבר ומלכיאל: י אלה בני זלפה אשר-נתן לבן
ללאה בתו ותלד את-אלה ליעקב שש עשרה
נפש: יא בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין:
יב ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה-לו
אסנת בת-פוטוי פרע כהן אן את-מנשה ואת
אפרים: יג ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא
ונעמן אחי ראש מפים וחפים וארד: יד אלה
בני רחל אשר ילד ליעקב פלגפש ארבעה
עשר: טו ובני-ידן חשים: טז ובני נפתלי יחצאל
וגוני ויצר ושלם: טז אלה בני בלהה אשר-נתן
לבן לרחל בתו ותלד את-אלה ליעקב פלגפש
שבעה: טז בלהה נפשה הבאה ליעקב מצרימה
ויצאי ירכו מלכד נשי בני-יעקב פלגפש ששים
ושש: טז ובני יוסף אשר-ילד-לו במצרים נפש
שנים פלגנפש לבית-יעקב הבאה מצרימה
שבעים: טז

לָנוּ לֶחֶם וְלֶמָּה נָמוּת נִגְדָּד כִּי אָפֶס כָּסֶף:
 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הֲבִי מִקְנֵיכֶם וְאַתְּנָה לָכֶם
 בְּמִקְנֵיכֶם אִם-אָפֶס כָּסֶף: ^ח וַיָּבִיאוּ אֶת-מִקְנֵיהֶם
 אֶל-יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בְּסוּסִים וּבְמִקְנֵה
 הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְחֻמְרִים וַיִּנְהֵלֶם בְּלֶחֶם
 בְּכָל-מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: ^ט וְתַתֵּם הַשָּׁנָה
 הַהִוא וַיָּבִיאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
 לֹא-נִכְחַד מֵאֲדֹנֵי כִּי אִם-תָּם הַפֶּסֶף וּמִקְנֵה
 הַבְּהֵמָה אֶל-אֲדֹנֵי לֹא נִשְׁאָר לָפָנַי אֲדֹנֵי בְלֹתִי
 אִם-גּוֹיֵתָנוּ וְאֲדָמְתָנוּ: ^י לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ
 גַּם-אֲנַחְנוּ גַּם-אֲדָמְתָנוּ קָנָה אֲתָנוּ וְאֶת-אֲדָמְתָנוּ
 בְּלֶחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמְתָנוּ עֲבָדִים לַפְּרֹעָה
 וְתִזְרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהֵאדָמָה לֹא תִשָּׁם:
 וַיֵּלֶן יוֹסֵף אֶת-כָּל-אֲדָמַת מִצְרַיִם לַפְּרֹעָה
 כִּי-מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שְׂדֵהוּ כִּי-חָזַק עֲלֵהֶם
 הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לַפְּרֹעָה: ^{יא} וְאֶת-הָעַם
 הָעִבְרִי אֹתוֹ לְעֹבְדִים מִקְצֵה גְבוּל-מִצְרַיִם וְעַד-
 קֶצֶהוּ: ^{יב} רַק אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֶק
 לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פְּרֹעָה וְאֵכְלוּ אֶת-חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן
 לָהֶם פְּרֹעָה עַל-כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת-אֲדָמָתָם:
^{יג} וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-הָעַם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם
 וְאֶת-אֲדָמְתְּכֶם לַפְּרֹעָה הֵא-לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם
 אֶת-הָאֲדָמָה: ^{יד} וְהִיָּה בְּתִבּוּאָת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית
 לַפְּרֹעָה וְאַרְבַּע הִיָּדָת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה
 וְלֶאֱכֹלְכֶם וְלִאֲשֶׁר בְּבֵיתְכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְכֶם:
^{טו} וַיֹּאמְרוּ הַחִיתָנוּ נִמְצָא-חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנֵי וְהִיָּינוּ
 עֲבָדִים לַפְּרֹעָה: ^{טז} וַיִּשָּׁם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֶק
 עַד-הַיּוֹם הַזֶּה עַל-אֲדָמַת מִצְרַיִם לַפְּרֹעָה
 לְחֻמֵּשׁ רַק אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לְבָדָם לֹא הָיְתָה
 לַפְּרֹעָה: ^{יז} וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בָּאָרֶץ
 גִּשְׁן וַיֵּאָחֲזוּ כָּה וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד:

הָרָעָב בָּאָרֶץ כָּנָעַן וְעַתָּה יִשְׁבוּ-נָא עֲבָדֶיךָ
 בָּאָרֶץ גִּשְׁן: ^ח וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר
 אָבִיךָ וְאֶחָיֶךָ בָּאוּ אֵלָיךָ: ^ט אָרֶץ מִצְרַיִם לָפָנֶיךָ
 הִוא בְּמִטְבַּת הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אֶחָיֶךָ
 יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ גִּשְׁן וְאִם-יִדְעָתָ וַיִּשְׁכַּם אֲנִשִּׁי-חֵיל
 וְשִׁמְתֶם שָׂרֵי מִקְנֵה עַל-אֲשֶׁר-לִי: ^י וַיָּבֹא יוֹסֵף
 אֶת-יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמֵדְהוּ לִפְנֵי פְרֹעָה וַיִּבְרָךְ
 יַעֲקֹב אֶת-פְּרֹעָה: ^{יא} וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל-יַעֲקֹב
 כַּמָּה יָמֵי שָׁנֵי חַיֶּיךָ: ^{יב} וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-פְּרֹעָה
 יָמֵי שָׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מָעַט וְרַעִים
 הָיוּ יָמֵי שָׁנֵי חַיִּי וְלֹא הִשְׁיָנוּ אֶת-יָמֵי שָׁנֵי חַיִּי
 אֲבֹתִי בְיָמֵי מְגוּרֵיהֶם: ^{יג} וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת-פְּרֹעָה
 וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרֹעָה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ג עמ' 828)

וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי (מו, כח) לְתַקֵּן לוֹ בֵּית תַּלְמוּד
 (רש"י) מִסֻּפֵּר שֶׁכָּבֶד הָיְתָה לְיִשְׁכָּה בְּמִצְרַיִם בְּהִנְהֻגַת יוֹסֵף,
 וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן חָקִים יַעֲקֹב לְיִשְׁכָּה נִוֶּסֶפֶת. וְטַעְמוֹ וְנִמְקוֹ
 עִמּוֹ: יוֹסֵף הָיָה טָרוּד בְּנִהּוּל עֲנִיֵּי הַמִּדְיָנָה, כִּף שֶׁלֹּא הָיָה
 יָכוֹל לְהִקְדִּישׁ לְיִשְׁכָּה אֶת כָּל זְמָנוֹ. וַיַּעֲקֹב רָצָה שֶׁתִּהְיֶה
 לְיִשְׁכָּה שְׂבָרָאשָׁה עוֹמֵד יְהוּדָה, שֶׁלֹּא הָיָה טָרוּד בְּעִסּוּקִים
 אֲחֵרִים, נְעִלִים כָּל שְׂהִיּוֹ, וְהוּא יָכוֹל לְהִתְמַסֵּר אֶף וְרַק
 לְתַלְמוּד הַתּוֹרָה.

שְׁבִיעִי ^א וַיִּשְׁעֵב יוֹסֵף אֶת-אָבִיו וְאֶת-אֶחָיו וַיִּתֵּן
 לָהֶם אַחֲזָה בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּמִטְבַּת הָאָרֶץ בָּאָרֶץ
 רַעְמֶסֶס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פְּרֹעָה: ^ב וַיַּכְלִל יוֹסֵף
 אֶת-אָבִיו וְאֶת-אֶחָיו וְאֵת כָּל-בֵּית אָבִיו לָחֶם
 לִפְנֵי הַטָּף: ^ג וְלֶחֶם אֵין בְּכָל-הָאָרֶץ כִּי-כִבֵּד
 הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלֶה אָרֶץ מִצְרַיִם וְאָרֶץ כָּנָעַן
 מִפְּנֵי הָרָעָב: ^ד וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת-כָּל-הַכֶּסֶף
 הַנִּמְצָא בָּאָרֶץ-מִצְרַיִם וּבָאָרֶץ כָּנָעַן בְּשֶׁכֶר
 אֲשֶׁר-תָּם שֹׁבְרִים וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת-הַכֶּסֶף בֵּיתָה
 לַפְּרֹעָה: ^ה וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף מֵאָרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאָרֶץ
 כָּנָעַן וַיָּבֹאוּ כָּל-מִצְרַיִם אֶל-יוֹסֵף לֵאמֹר הִבְדֵּה-

לנזק טובה, שהרי המזיק אינו אלא שליח ה', וכל מה דעביר
רחמנא לטב עביר.

מפטיר כה ויאמרו החיתנו נמצא-חן בעיני אדני
והיינו עבדים לפרעה: כ וישם אתה יוסף לחק
עדהיום הזה על-אדמת מצרים לפרעה
לחמש רק אדמת הפהנים לבדם לא היתה
לפרעה: כ וישב ישראל בארץ מצרים בארץ
גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד:

ק"ו פסוקים יהלא"ל סימן

~ נקודות משיחות קודש ~ (תורת מנחם ב עמ' 162)

ויגש אליו יהודה (מד, יח) יהודי גש לרבי, צדיקו של
עולם (יוסף הצדיק) ואומר: בי אדוני - הצדיק הוא אדוני,
אני מקשר אליו ומתבטל אליו, ולכן רשאי אני לבקש
שימשך בתוכי (בי) השפעה ממנו. ואל יחר אפך בעבדך -
אל נא יתרעם הצדיק על כך שאני מבזבז את זמנו עם
הבקשות חסרות-הערך שלי. כי כמוך כפרעה - פרעה רומז
על הקב"ה, "דאתפריעו ואתגלין מיניה כל נהורין". לגבי
הקב"ה, עצם הטוב וטובע הטוב להיטיב, לא שניף תרעמת,
ואף אצל הצדיק כן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה - אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה
ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה
(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו
לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר-שם משה לפני בני ישראל:

ע"חיים היא למחזיקים בה, ותמכיה מאשר. דרכיה דרכי-נעם, וכל-נתיבותיה שלום. ארץ ימים בימינה,
בשמאלה עשר וכבוד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדויקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים
בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו,
שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

**ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם
הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבורח בתורה ובמשה עבדו וב ישראל
עמו ובנביאי האמת וצדק:**

◆ ◆ ◆

חצי קריש

יתגדל ויתקדש שמוה רבא. אמן בעלמא די כרא
כרעותה וימליך מלכותה, ויצמח פורקנה ויקרב
משיחה. אמן בתיכון וביומיון ובחיי דכל בית ישראל,
בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: אמן יהא שמה רבא מברך
לעלם ולעלמי עלמאי. יתברך, וישתבח, ויתפאר, ויתרום,
ויתנשא, ויתתדר, ויתעלה, ויתחלל, שמה דקדשא
ברוך הוא. אמן לעלא מן כל ברכתא ושירתא,
תשבתתא ונחתתא, דאמירן בעלמא, ואמרו אמן: אמן

◆ ◆ ◆

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 423)

ויכלל יוסף את אביו ואת אחיו . . . לחם לפי הטף (מז,
יב) נאמר בזהר, שיש ללמד מהנהגתו של יוסף לגמל
לחייבים טובות, לשלם טובה תחת רעה. ויש לבאר, דהנה
אחי יוסף התכוננו להרע לו, אבל בפעל יצאה ממעשיהם
תועלת - "פליטה גדולה". לכן שלם להם טובה, בגלל
התוצאה החיובית של מעשיהם. והוא הדין לכל מזיק ונזק:
אמנם המזיק התכונן להרע, אבל אין ספק שמעשה ההזק גרם

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרטה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרטה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרטה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

מזו ויתר דבריהם **אלי לאבוי** - אחר שקראוהו איך יחיו העומדים
המשלש ותבא גם הרים, הראהו איך יתנהג הגוף הפלילי מזה העומד בתחת
באופן שלא ימות עוד, מינו איך יתנהג הנקמה המלוכה שהוא רוח המתנה את
הגוף הפלילי ואיך ישבו אל ה' על ידי שמירת תורתו ומצותיו שהם בנפש

הַמִּשְׁכָּלֶת בְּמִדָּה הַכְּלִילִית מִזֶּה וְאֵתָּה
בְּדֹאמֶם כִּחְלָל תַּחֲתֵי עֵץ אֲחֶד
וּכְתֹב עָלָיו הַמְּלוֹת לַיהוָה וּלְבָנֵי
יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיו מִשְׁכָּם בְּנִימֹן וּמְלוֹתֵי
שְׁתַּחֲבָרְיו לַיהוָה, וְלִקְחָה עוֹד עֵץ
אֲחֶד וּכְתֹב עָלָיו הַמְּלוֹת לְיוֹסֵף
וְרֹאשׁ הַשְּׁכָמָה עֵץ אֲפָרִים תִּקַּח מִיוֹסֵף
וּכְלִיבֹת יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיו לְרִמּוֹ עַל
שָׂאֵר הַשְּׁכָמִים שְׁתַּחֲבָרְיו עִמּוֹ לַהּוֹת
תַּחַת מִמְּשַׁלְתּוֹ: "וְקָרֵב תִּקְרֹב אֲלֵהֶם
אֶחָד אֶל־אֶחָד לַהּוֹת נִרְאִים לָךְ
לְעֵץ אֶחָד כִּי יִתְחַבְּרוּ יחד עַל פִּי גַם
וְהָיוּ לְאֶחָדִים בִּידֶךָ בְּאֵמֶת: יח
וּכְאֲשֶׁר יֵאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמּוּךְ
לֵאמֹר חֲלוּא מִהָרָאִי שִׁתְּגַדִּיר לָנוּ
מִה־אֵלֶּה לָךְ: יט דַּבֵּר אֲלֵהֶם
כִּה־אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי
לִקְחָ אֶת עֵם עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר
בִּידֵי־אֲפָרִים וּשְׁכָמֵי יִשְׂרָאֵל
חֲבָרְיו וְנִתְּמָו אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ
יְהוָה וְעֵשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ
אֶחָד בִּידֶי: כ' מִלּוֹמַד בְּאֶחְרֵית הַקְּטוֹם
תִּקְבְּצוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁכָמִים הָאוֹבְדִים
וְהַנִּדְחִים, תַּחַת דָּגֵל יוֹסֵף שְׁהוּא מִשִּׁיחַ
בֶּן יוֹסֵף אֲשֶׁר יֵאָסֹף הַנְּדִיחִים, שֶׁהָיָה
מִשֵּׁל הָעָץ הַשְּׁנֵי לְיוֹסֵף עֵץ אֲפָרִים וְכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל שִׁתְּחַבְּרוּ עָלָיו בַּעַת קֶץ,
וְאֶחָדֶכָּךְ וְאֶחָדֶכָּךְ גַּם בְּנֵי יְהוָה
תִּקְבְּצִים כָּכָה, לַהּוֹת תַּחַת שְׁכָמֵי
וּמִמְּשַׁלְתּוֹ: כ' וְהָיוּ הָעֵצִים הַחֲסִים
אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם הַדְּרָכִים
הָאֵלֶּה, תִּתְּנוּם בִּידֶךָ לְעֵינֵיהֶם: כא
וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם בַּעַת תִּתְּנֵם הָעֵצִים

שי למורא

(טו) עין אחרת, תחזית עין. "ליהודה ולבני ישראל חברו", את המלים האלה תכתב על העץ. והוא רמז על שבט יהודה ושבט בנימין שהתחברו למלכות אחת. "ליוסף עין אפרים וכל בית ישראל חברו", והוא רמז על שבט אפרים ושאר תשעה שבטים שהתחברו למלכות אחת. (זו) וקרב אתם,

תִּקְרַב אֶת הַעֲצִים זֶה אֶל זֶה. וְהָיוּ
לְאַחֲרִים בְּיָדְךָ, כְּשִׁיהִיו הַעֲצִים
בְּיָדְךָ אֲנִי אֲחַבֵּר אוֹתָם שָׁיְיוּ עִין
אַחֶר, בְּיָדְךָ נִס. (יט) עִין יוֹסֵף
אֲשֶׁר בֶּיַד אֶפְרַיִם, שָׁכַט מַלְכוּת
יוֹסֵף אֲשֶׁר הָיָא בֶּיַד אֶפְרַיִם. וְנִתְּנִי
אוֹתָם עָלָיו, וְאָמַן אֶת הַשְּׂבָטִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ. אֶת עִין יְהוּדָה,
שִׁיתְּחַבְּרוּ עִם שָׁכַט יְהוּדָה.
וְעֵשִׂיתֶם לְעִין אַחֶר, וְאֲנִי
אֲחַבֵּרם לְמַלְכוּת אַחַת.

הפטרה לפרשת ויגש לקריאה בציבור

ולשנים מקרא ואחד תרגום

ביחזקאל פרק לו

לֹא מִן הַיָּם וְיִהְיֶה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

וְאֵתָהּ בֶן־אָדָם קָח־לָךְ עֵץ אֶחָד
וּבְתָב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
חֲבֵרָיו וְלִקְחַל עֵץ אֶחָד וּבְתָב עָלָיו

לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חִבְּרָיו: י וְקָרַב אֹתָם אֶחָד
אֶל־אֶחָד לָךְ לַעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לְאַחַדִּים בִּידֶךָ: יא וְכַאֲשֶׁר
יָאמְרוּ אֵלָיךְ בְּנֵי עַמּוֹךְ לֵאמֹר הֲלוֹא־תִגִּיד לָנוּ מַה־אֵלֶּה לָּךְ:
יב דִּבֶּר אֱלֹהִים כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ
יֹוסֵף אֲשֶׁר בֵּיד־אֶפְרַיִם וְשִׁכְמִי יִשְׂרָאֵל חִבְּרוּ וְנָתַתִּי אוֹתָם
עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתֶם לַעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בִּידִי:
יג וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בִּידֶךָ לַעֲנִיֵּיהֶם: כא וְדִבֶּר
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבְּצָתִי אֹתָם מִסָּבִיב וְהִבֵּאתִי
אוֹתָם אֶל־אֲדָמָתָם: כב וַעֲשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִלֶּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשְׁנֵי
גּוֹיִם וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: כג וְלֹא יִשְׁמְאוּ עוֹד

הָהֵם בְּיָדָךְ כִּהְיֶאמֶר אֲנִי יְהוָה הָהֵם אֲנִי לִקְחָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ־שָׁם וּמִשָּׁם תִּתְּפֹרוּ אַחֲרָיִךְ אֶל הָאָרֶץ וְקִבְּצֹתִי אֹתָם מִסָּפְּכֵיב וּהִבֵּאתִי אוֹתָם אֶל־אֲדָמָתָם: כִּבְּעֵת שְׁהָיוּ בָּאָרֶץ וַעֲשִׂיתִי אִתָּם וַיְהִי לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לָּכֶם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם כִּי בְּכֵן יַעֲבֹדוּ אֶת ה' וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לְשִׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד כִּי בֵּן בַּעַת שִׁמְלוֹךְ מִשִּׁיב בֶּן יוֹסֵף יִמְשֹׁךְ יִהְיֶה

עטרת מרים

אחר אפרים, ובין אחר־ךָ בְּשִׁמְלֹךְ בֵּן דָּוִד וַיֵּשְׁבוּ בָלֵם אַחֵר בֵּית דָּוִד: כֵּן וְלֹא יִמָּאֵז עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם כְּבִמְי בֵּית ראשון וּבִשְׁקֻצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם כְּבִמְי בֵּית שֵׁנִי וַהֲשִׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֵיתֵיהֶם שְׁנֵי בֵּין הַגּוֹיִם וּבְגִלּוֹל זֶה אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְאַחֲרֵךְ וְטַהַרְתִּי אוֹתָם עַד וְהִיוּ לִי לְעָם לְחֹמֶץ בֵּן וְלִשְׁמוֹר מִצּוֹתַי וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים לְהַתְנַחֵג בְּהַשְׁגָּחַת נְסִיחָה, וְאִי: כִּד וְעַבְדִּי דָּוִד מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ תָּבֵא מִנְרַע דָּוִד יִהְיֶה מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעָה וּמִנְהִיג אַחֵר יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטִי יֵלְכוּ וְחֻקוֹתַי יִשְׁמְרוּ כֻלָּם וְעָשׂוּ אוֹתָם בְּפֹעַל: כֵּן וַיֵּשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְעֶקֶב אֲשֶׁר יִשְׁבִּירֶכָה אֲבוֹתֵיכֶם וַיֵּשְׁבוּ עֲלֶיהָ הִמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם עַד־

עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נִשְׂאִי לָהֶם לְעוֹלָם לֹא תִפְסֹק הַמְּלִיכָה מִנְרַע דָּוִד: כֵּן וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם שִׁישְׁבוּ בְּאַרְצָם בְּשְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְהָיָה עִמָּהֶם וּנְתַתִּימָם אֲמֵן אוֹתָם בְּמִקְוֶם וְלֹא יִזְוֹז מִשָּׁם וְהִרְבִּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם וְלֹא תִחַרֵּב עוֹד: כֵּן וְהָיָה מִשְׁכְּנִי מִשְׁכְּנִי שְׁכֵנִתִּי יִהְיֶה עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים לְעֹזֹר וְלִהְיוֹשִׁיעַ וְהָמָּה יְהוֹיָכִי לְעָם לְחֹמֶץ בֵּין וְלִשְׁמוֹר מִצּוֹתַי: כֵּן וְיִדְעוּ הַגּוֹיִם בִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהוֹיָה עַמִּי בְּהוֹיָה מִקְדָּשִׁי בְּשִׁתְחַמּוֹד מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקֻצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וַהֲשִׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֵיתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהִיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים:

כִּד וְעַבְדִּי דָּוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוּעָה אַחֵר יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטִי יֵלְכוּ וְחֻקוֹתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: כֵּן וַיֵּשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְעֶקֶב אֲשֶׁר יִשְׁבִּירֶכָה אֲבוֹתֵיכֶם וַיֵּשְׁבוּ עֲלֶיהָ הִמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נִשְׂאִי לָהֶם לְעוֹלָם: כֵּן וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּימָם וְהִרְבִּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: כֵּן וְהָיָה מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה יְהוֹיָכִי לְעָם: כֵּן וְיִדְעוּ הַגּוֹיִם בִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּהוֹיָה מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

שי למורא

(כד) וְעַבְדִּי דָּוִד, מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, שָׂבֵא מִנְרַע דָּוִד: כֵּן) אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְעֶקֶב, שְׁלֹשָׁה הַבְּסִיחַ הַקֶּבֶץ הַמְּבָרָכָה כְּלִי מִצֵּרִים "וּפְרָצְתָּ יָמָה וּמִדְּרֹמָה וְצָפֹנָה וְנִגְבָּה" (בראשית כח:ד).

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צְדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְּדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכֵּל דְּבָרָיו אֶמֶת וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא יֵשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וְתִשְׁמַח בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִגְיָה:

שִׁמְחָנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִפְנֵינוּ, עַל כְּסֵאוֹ לֹא יֵשֵׁב זֶר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
אַחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בָשָׂם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יי, מִגֵּן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ יי
אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וּלְמִנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יְתַבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ
אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תחילת זמן קידוש לבנה:
מוצאי שבת קודש, ז' טבת

אגרות קודש

ב"ה, ו' טבת, תש"כ

ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו ממוצש"ק עם המצורף אליו, ובמענה לשלש השאלות:

(א) בענין המחנה, לדעתי, כיון שבשנה העברה ראו וגם נוכחו בנחיצות הדבר, ובפרט במדינת ניו
איינגלאנד, מובן שכדאית יגיעה והשתדלות להמשיך במחנה לבנות, גם בשנה הבאה, וכיון שעתה עוד
כו"כ חדשים להתחלת העונה, בודאי שתעמולה המתאימה תועיל שיקלטו מחוגים אלו המשלמים כפי
הדרוש, שלכן יש לקוות שלא יהי דפיציט ואפשר יהי גם מקצת עכ"פ לסלק החוב מעבר, ואף שכותב
שרוצה להמשיך בהמחנה לשם שמים, הנה רואים במוחש, שבכדי שיהי לדבר קיום, צ"ל שהתקציב
ישולם, שלכן צריך לעשות ככל הדרוש בדרך הטבע לזה, וכיון שחז"ל אמרו כל התחלות קשות, הרי
כבר עברה תקופת ההתחלה, ולכן יהי בנקל יותר.

(ב) לשאלתו האם יש להרבות בתפלה בהנוגע להצלחה בענינים גשמיים וכיו"ב וכן בעניני בריאות.

מובן שלפלא הספק והשאלה, שהרי נצטוינו בתורתנו תורת חיים, ושמרתם מאד לנפשותיכם,
ופסק הרמב"ם בהלכות דיעות סוף פרק ג' וריש פרק ד', אשר על האדם לראות שיהי הגוף בריא ושלם,
כי מדרכי השם הוא, ופסק דין הוא בכללות אשר על האדם לשמור בריאות גופו וכל עניניו, ובלשון
רבנו הזקן בשו"ע שלו, הלכות נזקי גוף ונפש ודיניהם, סעיף ד', אין לאדם רשות על גופו כלל וכו' לצערו
בשום צער וכו', ועיין ג"כ שם הלכות שמירת גוף, ואין להאריך בדבר המפורסם, ולא עוד אלא שלדעת
כמה ראשונים, כשאדם מרגיש צורך באיזה ענין כמו בריאות הגוף וכו' הרי זה מצות עשה מן התורה
להתפלל לה' בזה.

(ג) במ"ש אודות מחנה גם לילדים - הרי כיון שכפי כתבו המחנה לילדים עדיין צריך בירור
ונדרשת לזה השתדלות רבה ויגיעה, לדעתי אין להעמיס על עצמו עוד דבר חדש, כמו מחנה לילדים,
עכ"פ בשנה הבאה, ובהתאם להתוצאות דשנה זו, יחליט איך להתנהג בקיץ דשנת תשכ"א.

בברכה לבשו"ט בכל האמור מתוך מנוחה וטוב לבב.

סדר הדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת הנרות הוא משקיעת החמה. בדיעבד אפשר להדליק במשך כל הלילה - ואם בני-הבית ערים, אפשר גם לברך.

ה'שמש' צריך לעמוד מעל או מתחת שאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נרות המצוה.

הנרות צריכים לדלוך לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אפשר להדליק בכל סוגי הנרות. מצוה מן המובחר להדליק בשמן-זית ובפתילות.

את הנרות מציבים בימין החנוכה. ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים וכו' עד היום השמיני - שמונה נרות. סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, כלומר - תמיד מדליקים קודם את הנר השמאלי (החדש) וממשיכים להדליק משמאל לימין. הנר הימני יהיה תמיד האחרון להדלקה.

לאחר שמסיימים להכין את הנרות להדלקה, עם נרות רגילים או כוסיות שמן-זית וכיוצא בזה, אומרים את ברכות ההדלקה. בפעם הראשונה שמדליקים השנה (אפילו אם זה באמצע החנוכה), מברכים שלוש ברכות. ואילו בשאר ימי החנוכה מברכים רק שתי ברכות (וכנ"ל - את הברכה השלישית - "שהחיינו" - מברכים רק בפעם הראשונה). לאחר שמסיימים את אמירת הברכות מדליקים את הנרות באמצעות ה'שמש' (אותו מדליקים ראשון). לאחר ההדלקה שרים את נוסח "הנרות הללו".

ברכות הדלקת נרות חנוכה

לפני הדלקת הנרות מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְאַבֹּתֵינוּ, בְּיָמִים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה:

בערב הראשון (או כשמדליקים בפעם הראשונה השנה) מוסיפים ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזֶמַן הַזֶּה:

לאחר הדלקת הנרות אומרים:

הַנֵּרוֹת הָלְלוּ אֱנוֹ מִדְּלִיקוֹן עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנִּסִּים, וְעַל הַנִּפְלְאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבֹּתֵינוּ בְּיָמִים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה, עַל-יְדֵי כְּהֻנָּת הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנֵת יָמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הָלְלוּ קֹדֶשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לְרְאוֹתָן בְּלָבָד, בְּדִי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ.

אגרות קודש

[ט' טבת]

...מכ' מוא"י כסלו נתקבל במועדו. וקראתי הפ"נ אשר בו על הציון הק'.

נהניתי במאד מלימודו דא"ח בביהכ"נ. וח"ו להפסיק זה. ובטח ישנם, ויהיו עוד פעולות. וצריך להשתדל להרחיב חוג השומעים, ושגם צעירים יבואו.

- ולכאורה הפצת דא"ח צ"ל עיקר עבודתו, ולא אסיפת כסף.

עיקר והתחלת התיקון - לחי"נ - לקרב הנוער ליר"ש ותומ"צ ולהרבות באמירת אותיות התורה והתפלה והראשון עיקר...

לוח זמנים לשבוע פרשת ויגש בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעות חורף (ק) = שעות קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע (ח)	06:30	06:34	08:24	08:27	09:01	09:04	09:53	09:56	16:39	16:41	17:08	17:10	16:21	17:21
חיפה (ח)	06:33	06:37	08:25	08:28	09:02	09:05	09:54	09:57	16:38	16:40	17:04	17:06	16:10	17:17
ירושלים (ח)	06:30	06:34	08:23	08:26	09:00	09:03	09:52	09:55	16:41	16:44	17:05	17:07	16:03	17:18
תל אביב (ח)	06:32	06:36	08:25	08:28	09:02	09:05	09:54	09:57	16:38	16:40	17:06	17:08	16:20	17:19
אוסטריה, וינה (ח)	07:37	07:41	08:52	08:55	09:40	09:44	10:24	10:28	16:00	16:02	16:39	16:41	15:43	16:55
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:52	05:53	08:43	08:45	09:31	09:33	10:47	10:49	20:38	20:42	21:10	21:14	20:23	21:28
אוקראינה, אודסה (ח)	07:32	07:37	08:53	08:56	09:40	09:43	10:25	10:28	16:10	16:11	16:47	16:49	15:53	17:03
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:10	07:14	08:26	08:29	09:14	09:18	09:58	10:02	15:35	15:37	16:14	16:16	15:19	16:30
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:23	07:27	08:37	08:41	09:26	09:30	10:10	10:14	15:45	15:46	16:24	16:25	15:28	16:40
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:56	08:01	09:04	09:08	09:56	10:00	10:38	10:42	16:02	16:03	16:43	16:45	15:45	17:00
אוקראינה, קייב (ח)	07:50	07:55	08:57	09:01	09:49	09:53	10:31	10:35	15:54	15:55	16:35	16:36	15:37	16:52
איטליה, מילאנו (ח)	07:54	07:59	09:18	09:21	10:04	10:07	10:50	10:53	16:43	16:44	17:16	17:18	16:26	17:32
אקוואדור, קיטו (ח)	06:04	06:07	08:33	08:36	09:04	09:07	10:07	10:10	18:12	18:15	18:36	18:39	17:57	18:49
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:35	05:36	08:25	08:27	09:09	09:12	10:23	10:26	20:02	20:06	20:33	20:37	19:48	20:49
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:06	06:08	08:58	09:00	09:51	09:53	11:08	11:11	21:13	21:17	21:48	21:53	20:58	22:08
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:17	07:21	08:56	08:59	09:37	09:40	10:26	10:29	16:44	16:46	17:16	17:18	16:27	17:30
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:11	07:15	08:47	08:50	09:28	09:32	10:17	10:20	16:29	16:31	17:02	17:04	16:12	17:16
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:11	07:16	08:47	08:50	09:29	09:32	10:17	10:21	16:29	16:31	17:02	17:04	16:13	17:17
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:53	07:57	09:24	09:28	10:07	10:11	10:55	10:58	17:00	17:02	17:34	17:36	16:43	17:49
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:08	07:12	09:04	09:07	09:40	09:43	10:33	10:36	17:24	17:26	17:51	17:53	17:08	18:04
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:48	06:52	08:38	08:41	09:15	09:19	10:07	10:10	16:44	16:46	17:13	17:16	16:28	17:27
ארה"ב, מיאמי (ח)	06:58	07:02	09:00	09:04	09:35	09:38	10:29	10:33	17:32	17:34	17:58	18:01	17:16	18:11
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:09	07:13	08:43	08:46	09:25	09:29	10:13	10:17	16:23	16:24	16:56	16:58	16:06	17:11
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:34	07:38	09:11	09:14	09:52	09:56	10:41	10:44	16:54	16:56	17:26	17:28	16:37	17:41
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:09	07:14	08:42	08:46	09:25	09:29	10:13	10:16	16:20	16:22	16:53	16:55	16:03	17:08
בוליביה, לה-פס (ח)	05:54	05:56	08:34	08:37	09:08	09:11	10:16	10:18	19:00	19:03	19:25	19:29	18:44	19:39
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:38	08:43	09:42	09:46	10:35	10:39	11:17	11:20	16:35	16:36	17:17	17:18	16:17	17:34
בלגיה, בריסל (ח)	08:36	08:41	09:42	09:46	10:34	10:38	11:16	11:20	16:37	16:38	17:18	17:20	16:19	17:35
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:14	05:16	07:59	08:01	08:35	08:38	09:45	09:48	18:53	18:56	19:15	19:19	18:38	19:29
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:03	05:05	07:48	07:50	08:24	08:27	09:34	09:36	18:34	18:38	19:01	19:05	18:19	19:16
בריטניה, לונדון (ח)	07:57	08:02	09:01	09:04	09:54	09:58	10:35	10:39	15:53	15:54	16:34	16:35	15:39	16:51
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:16	08:21	09:11	09:15	10:08	10:12	10:47	10:51	15:49	15:50	16:35	16:36	15:35	16:53
גרמניה, ברלין (ח)	08:09	08:14	09:08	09:11	10:03	10:06	10:43	10:47	15:54	15:55	16:36	16:37	15:37	16:54
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:16	08:20	09:24	09:28	10:16	10:19	10:58	11:02	16:23	16:24	17:04	17:05	16:06	17:20
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:08	05:10	07:55	07:57	08:33	08:35	09:44	09:46	19:02	19:05	19:22	19:26	18:47	19:37
הודו, מומבאי (ח)	07:02	07:06	09:13	09:16	09:45	09:49	10:42	10:45	18:02	18:05	18:28	18:30	17:46	18:40
הודו, פונה (ח)	06:57	07:01	09:08	09:12	09:41	09:44	10:38	10:41	18:00	18:02	18:25	18:27	17:44	18:37
הונגריה, בודפשט (ח)	07:23	07:27	08:40	08:44	09:28	09:32	10:13	10:16	15:52	15:54	16:31	16:32	15:36	16:46
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:16	07:20	08:51	08:55	09:33	09:37	10:22	10:25	16:32	16:34	17:05	17:07	16:16	17:20
יוון, אתונה (ח)	07:32	07:36	09:14	09:17	09:54	09:57	10:43	10:47	17:06	17:08	17:37	17:39	16:50	17:51
מולדובה, קישינב (ח)	07:42	07:46	09:01	09:04	09:48	09:52	10:33	10:36	16:15	16:17	16:53	16:55	15:58	17:09

לוח זמנים לשבוע פרשת ויגש בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) שעון חורף   (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ר									
			ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:01	07:04	09:11	09:14	09:43	09:46	10:40	10:43	17:59	18:02	18:25	18:27	17:43	18:37
ניו-זילנד, קרייטסצ'רץ' (ח)	04:34	04:36	07:24	07:25	08:27	08:29	09:47	09:49	20:12	20:17	20:53	20:57	19:58	21:15
נפאל, קטמנדו (ח)	06:45	06:49	08:44	08:48	09:19	09:23	10:13	10:17	17:10	17:12	17:37	17:40	16:54	17:50
סינגפור, סינגפור (ח)	06:57	07:00	09:25	09:27	09:56	09:59	10:58	11:01	19:00	19:03	19:24	19:27	18:44	19:36
פולין, ורשא (ח)	07:37	07:42	08:37	08:41	09:31	09:35	10:12	10:16	15:23	15:24	16:07	16:08	15:06	16:24
פרו, לימה (ח)	05:38	05:40	08:15	08:18	08:48	08:51	09:54	09:57	18:27	18:30	18:52	18:55	18:12	19:05
צרפת, ליון (ח)	08:13	08:17	09:36	09:39	10:22	10:25	11:07	11:11	16:56	16:58	17:33	17:34	16:39	17:48
צרפת, פריז (ח)	08:35	08:40	09:48	09:52	10:38	10:42	11:22	11:25	16:56	16:57	17:33	17:35	16:39	17:50
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:55	05:58	08:20	08:23	08:51	08:54	09:52	09:55	17:46	17:49	18:10	18:13	17:30	18:22
קנדה, טורונטו (ח)	07:42	07:47	09:11	09:14	09:55	09:59	10:42	10:45	16:44	16:46	17:16	17:17	16:27	17:31
קנדה, מונטריאול (ח)	07:26	07:30	08:49	08:53	09:35	09:39	10:21	10:24	16:12	16:14	16:47	16:49	15:55	17:03
קפריסין, לרנקה (ח)	06:44	06:48	08:32	08:35	09:10	09:13	10:01	10:04	16:35	16:37	17:05	17:07	16:18	17:18
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:12	09:17	10:00	10:04	10:59	11:03	11:37	11:41	16:29	16:29	17:16	17:17	16:11	17:35
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:51	08:56	09:34	09:38	10:35	10:39	11:13	11:16	16:00	16:01	16:46	16:47	15:43	17:05
רוסיה, רוסטוב-על-הדון (ח)	07:59	08:03	09:17	09:21	10:05	10:09	10:50	10:53	16:31	16:32	17:09	17:10	16:14	17:25
שווייץ, ציריך (ח)	08:04	08:09	09:22	09:26	10:10	10:14	10:55	10:58	16:40	16:42	17:13	17:15	16:23	17:29
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:32	06:35	08:48	08:51	09:20	09:23	10:19	10:22	17:52	17:55	18:17	18:19	17:36	18:29

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשנ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק
נֵר שֶׁל עֲשֵׁת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסמים וחיזות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחי

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00504
13/12/2015

P.P.

שולם

1949

תל אביב

